KOMMISJONEN FOR
GJENOPPTAKELSE AV STRAFFESAKER

År 2006, den 8. desember, ble det i Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker truffet avgjørelse i:

Sak. nr. 2004-00071

Kommisjonens medlemmer:

Janne Kristiansen (leder)
Helen Sæter
Vidar Stensland
Svein Magnussen
Øystein Mæland

Parter:

Fredrik Ludvig Fasting Torgersen, født 1. oktober 1934

mot

Den offentlige påtalemyndighet

Det ble truffet slik

A V G J Ø R E L S E:

1 KORT OVERSIKT OVER KOMMISJONENS AVGJØRELSE 11

2 PROSESSHISTORIE 14

2.1 Tiltalen og dommen 14

2.2 Gjenopptakelse 16

2.3 Frem til domsavsigelsen 17

2.4 Rettslig forundersøkelse 18

3 SAKSFORHOLDET 19

3.1 Beskrivelse av hendelsesforløpet 19

3.2 Kort om domfeltes begrunnelse for begjæringen 24

3.3 Kort om påtalemyndighetens uttalelse 31

4 KOMMISJONENS BEHANDLING 35

4.1 Innledning 35

4.2 Dokumenter som ligger til grunn for kommisjonens behandling m.m. 37

4.3 Kommisjonens arbeid med utredningen 39
4.3.1 Innledning 39
4.3.2 Vitneavhør m.v. 40
4.3.3 Anmodning til domfelte om å avgi biologisk materiale 41
4.3.4 Undersøkelser omkring Alf Brandsdal 41

4.4 Muntlig høring 43

4.5 Den videre drøftelsen 45

5 BEVISVURDERING I STRAFFESAKER 49

6 SAKKYNDIGHET I STRAFFESAKER 55

6.1 Innledning 55

6.2 Nye synspunkter på bruk av sakkyndige i straffesaker 57

6.3 Kommisjonens vurderinger 62
6.3.1 Innledning 62
6.3.2 Professor Brandtzægs notat 63
6.3.3 Rettsoppnevnte og privat engasjerte sakkyndige 64

6.3.4 Kvalitetssikringen innenfor norsk medisinsk sakkyndighetsarbeid 65
6.3.5 Den sakkyndiges erklæring 67
6.3.6 Avsluttende kommentarer 69

7. STRAFFEPROSESSLOVEN § 391 NR. 1 70

7.1 Innledning 70

7.2 Forklaringen til professor Wærhaug 71
7.2.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 71
7.2.2 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 72
7.2.3 Kommisjonens vurderinger 73

7.3 Forklaringene til vitnene Ragna Noreng og Ruth Klausen 74
7.3.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 74
7.3.2 Påtalemyndighetens uttalelse 76
7.3.3 Kommisjonens vurderinger 77

7.4 Forklaringen til vitnet Ørnulf Bergersen 79
7.4.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 79
7.4.2 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 80
7.4.3 Kommisjonens vurderinger 81

7.5 Manipulering av avføringsbeviset 82
7.5.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 82
7.5.2 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 83
7.5.3 Kommisjonens vurderinger 85

7.6 Andre forhold som kan begrunne gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 87

8. STRAFFEPROSESSLOVEN § 391 NR. 3 OG § 392 ANNET LEDD. 89

8.1 Innledning 89

8.2. Tannbittbeviset 91
8.2.1 Innledning 91
8.2.2 Behandlingen i 1958 91
8.2.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 93
8.2.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 94
8.2.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 108
8.2.5.1 Innledning 108
8.2.5.2 Nummerering av bittmerker og tenner 112
8.2.5.3 Hovedpunkter i sakkyndiges uttalelser 113
8.2.5.4 Fire trekk ved bittsporet som utelukker Torgersen 117
8.2.5.5 Intet merke etter domfeltes høyre sidefortann i underkjeven (tann 42). 118
8.2.5.6 Forholdet mellom domfeltes tenner 31 og 41 og bittmerkene 5 og 6 119
8.2.5.7 Karakteristiske trekk i bunnen av bittmerke 2 120
8.2.5.8 Skademønsteret 121
8.2.5.9 Betydningen av tannbittbeviset i Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000 122
8.2.5.10 Strøms og Wærhaugs faglige kvalifikasjoner 123
8.2.5.11 Professor Solheims engasjement 124
8.2.5.12 Avsluttende bemerkninger i begjæringen 126
8.2.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 126

8.2.6.1 Innledning 126
8.2.6.2 Bemerkninger til dr. Senns skriv 22. november 2003 128
8.2.6.3 Nummerering av bittmerker og tenner 130
8.2.6.4 Hovedpunkter i de sakkyndiges uttalelser 131
8.2.6.5 Fire trekk ved bittsporet som utelukker at Torgersen er biteren 134
8.2.6.6 Intet merke etter domfeltes høyre sidefortann i underkjeven (tann 42) 134
8.2.6.7 Forholdet mellom Torgersens tenner 31 og 41 og bittmerkene 5 og 6 135
8.2.6.8 Karakteristiske trekk i bunnen av bittmerke 2 136
8.2.6.9 Skademønsteret 137
8.2.6.10 Betydningen av tannbittbeviset i Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000 139
8.2.6.11 Strøms og Wærhaugs faglige kvalifikasjoner 139
8.2.6.12 Professor Solheims engasjement 140
8.2.6.13 Avsluttende bemerkninger i begjæringen 141
8.2.6.14 Avsluttende bemerkninger 142
8.2.7. Muntlig høring 143
8.2.7.1 Innledning 143
8.2.7.2 Senn 144
8.2.7.3 Whittaker 148
8.2.7.4 Flood 151
8.2.7.5 Solheim 152
8.2.7.6 Gjennomgang av tannavstøpninger, fotografier m.m. 154
8.2.8. Kommisjonens vurderinger 155

8.3 Avføringsbeviset 158
8.3.1 Innledning 158
8.3.2 Behandlingen i 1958 158
8.3.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 159
8.3.4 Gjenopptakelsessaken 1997 - 2001 162
8.3.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 166
8.3.5.1 Innledning 166
8.3.5.2 Avføringsbeviset i 1958 167
8.3.5.3 Feil ved avføringsbeviset slik det ble presentert og lagt til grunn i 1958 168
8.3.5.4 Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 175
8.3.5.5 Betydningen av avføringsbeviset i 1958 og 2001 176
8.3.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 177
8.3.6.1 Innledning 177
8.3.6.2 Bemerkninger til Den rettsmedisinske kommisjons rapport 6. desember 2004 178
8.3.6.2.1 Innledning 178
8.3.6.2.2 Fürsts rapport 16. januar 1958 179
8.3.6.2.3 Aasers og Skulbergs rapport 180
8.3.6.2.4 Printz' rapport 17. januar 1958 181
8.3.6.2.5 Arbo Høegs rapport 183
8.3.6.2.6 Påtalemyndighetens oppsummering om DRKs uttalelse 183
8.3.6.3 Anførselen om at avføringsprøvene ikke knytter Torgersen til avdøde/åstedet 184
8.3.6.4 Avføringsprøvene endret seg med tiden 185
8.3.6.4.1 Innledning 185
8.3.6.4.2 Avføringsprøvenes forflytninger 187
8.3.6.4.3 Endringer i avføringsprøvens innhold 187
8.3.6.4.4 Nye avføringsprøver dukker opp 188
8.3.6.4.5 Oppsummering 194
8.3.6.5 Avføringen på avdøde/åstedet stammer ikke fra avdøde 195
8.3.6.6 Avslutning 196
8.3.7 Muntlig høring 196

8.3.7.1 Innledning 196
8.3.7.2 Professor Brandtzæg 197
8.3.8 Kommisjonens vurderinger 205
8.3.8.1 Innledning 205
8.3.8.2 Var sporene avføring? 206
8.3.8.3 Var avføringen fra menneske? 209
8.3.8.4 Stammet prøvene fra siktede og åstedet/avdøde fra samme kilde? 211
8.3.8.5 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 214
8.3.8.6 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 215

8.4 Barnålbeviset 218
8.4.1 Innledning 218
8.4.2 Behandlingen i 1958 218
8.4.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 220
8.4.4 Gjenopptakelsessaken 1997 – 2001 222
8.4.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 226
8.4.5.1 Innledende bemerkninger om dressen 226
8.4.5.2 Barnålbeviset i 1958 227
8.4.5.3 Uttalelser fra Norsk institutt for skogforskning (NISK) 232
8.4.5.4 Særskilt om Eilif Støleggen 232
8.4.5.5 Betydningen av barnålbeviset i 1958 og 2001 234
8.4.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 236
8.4.6.1 Innledende bemerkninger 236
8.4.6.2 Bemerkninger til professor Øklands utredning 238
8.4.6.3 Særskilt om Eilif Støleggen 242
8.4.6.4 Avsluttende bemerkninger 243
8.4.7 Muntlig høring 244
8.4.7.1 Innledning 244
8.4.7.2 Professor Halvorsen Økland 245
8.4.7.3 Professor Kåre Venn 249
8.4.8 Kommisjonens vurderinger 253
8.4.8.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 253
8.4.8.1.1 Støleggens forklaring 253
8.4.8.1.2 Sakkyndige rapporter 254
8.4.8.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 255
8.4.8.2.1 Støleggens forklaring 255
8.4.8.2.2 Sakkyndige rapporter 255

8.5 Vitnet Ørnulf Bergersen 261
8.5.1 Innledning 261
8.5.2 Behandlingen i 1958 261
8.5.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 263
8.5.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 266
8.5.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 270
8.5.5.1 Innledning 270
8.5.5.2 Bergersens forklaring om tidspunktet da han så Torgersen 270
8.5.5.3 Bergersens observasjoner 271
8.5.5.4 Andre forhold ved bevisverdien av Bergersens forklaring 273
8.5.5.5 Betydningen av Bergersens forklaring 280
8.5.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 282
8.5.6.1 Innledning 282
8.5.6.2 Bergersens forklaring om tidspunktet da han så Torgersen 283
8.5.6.3 Bergersens observasjoner 283
8.5.6.4 Andre forhold ved bevisverdien av Bergersens forklaring 284

8.5.7. Kommisjonens vurderinger 292
8.5.7.1 Innledning 292
8.5.7.2 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 293
8.5.7.3 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 298

8.6 Vitnet Johanne Kristine Olsen 301
8.6.1 Innledning 301
8.6.2 Behandlingen i 1958 301
8.6.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 303
8.6.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 304
8.6.5 Domfeltes begjæring for kommisjonen 307
8.6.5.1 Innledning 307
8.6.5.2 Johanne Olsens identifisering av Torgersen 307
8.6.5.3 Johanne Olsens forklaringer om den brun- og hvitstripete dressen 308
8.6.5.4 Andre forhold vedrørende Olsens forklaring 310
8.6.5.5 Forklaringer fra drosjesjåfører 310
8.6.5.6 Oppsummering 313
8.6.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 314
8.6.7 Kommisjonens vurderinger 316
8.6.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 316
8.6.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 316

8.7 Åstedsbildet 319
8.7.1 Innledning 319
8.7.2 Behandlingen i 1958 320
8.7.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 320
8.7.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 321
8.7.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 322
8.7.5.1 Innledning 322
8.7.5.2 Bålets sammensetning og størrelse 322
8.7.5.3 Gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket 323
8.7.5.4 Gjerningspersonens opphold i kjelleren da han tente på bålet 323
8.7.5.5 Fyrstikkene i kjelleren 325
8.7.5.6 Kåpe, lue, skjerf og pose med to epler lå på innersiden av liket 326
8.7.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 327
8.7.6.1 Innledning 327
8.7.6.2 Bålets sammensetning og størrelse 328
8.7.6.3 Gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket 329
8.7.6.4 Fyrstikkene i kjelleren 331
8.7.6.5 Kåpe, lue, skjerf og pose med to epler 331
8.7.7 Kommisjonens vurderinger 334
8.7.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 334
8.7.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 334
8.7.7.2.1 Innledning 334
8.7.7.2.2 Bålets sammensetning og størrelse 336
8.7.7.2.3 Gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket 336
8.7.7.2.4 Gjerningspersonens opphold i kjelleren da han tente på bålet 337
8.7.7.2.5 Fyrstikkene i kjelleren 339
8.7.7.2.6 Kåpe, lue, skjerf og pose med to epler 340
8.7.7.2.7 Avsluttende merknader 341

8.8 Pågripelsen og brannstiftelsen 341
8.8.1 Innledning 341
8.8.2 Behandlingen i 1958 341

8.8.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 342
8.8.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 342
8.8.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 344
8.8.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 351
8.8.7 Kommisjonens vurderinger 355
8.8.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 355
8.8.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 357

8.9 Spor på åstedet/offeret og spor på Torgersen 360
8.9.1 Innledning 360
8.9.2 Behandlingen i 1958 360
8.9.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 362
8.9.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 364
8.9.5 Domfeltes begjæring for gjenopptakelseskommisjonen 368
8.9.5.1 Problemstilling 368
8.9.5.2 Multivariate analyser 368
8.9.5.3 Fingeravtrykk 369
8.9.5.4 Skitt og støv 369
8.9.5.5 Blod 370
8.9.5.6 Slam 372
8.9.5.7 Treull 373
8.9.5.8 Tekstilfibre på Torgersens frakk 374
8.9.5.9 Tekstilfibre på Rigmor Johnsens kåpe 375
8.9.5.10 Tekstilfibre/tråder under/på avdødes negler 375
8.9.5.11 Hår 376
8.9.5.12 Fyrstikker og ripemerker 377
8.9.5.13 Betydningen av spor på åstedet/offeret og spor på Torgersen 379
8.9.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 380
8.9.6.1 Innledning 380
8.9.6.2 Multivariate analyser 381
8.9.6.3 Fingeravtrykk 381
8.9.6.4 Skitt og støv 382
8.9.6.5 Blod 382
8.9.6.6 Slam 385
8.9.6.7 Treull 385
8.9.6.8 Tekstilfibre 385
8.9.6.9 Hår 386
8.9.6.10 Fyrstikker og ripemerker 386
8.9.6.11 Avslutning 386
8.9.7 Kommisjonens vurderinger 388
8.9.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 389
8.9.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 389
8.9.7.2.1 Multivariate analyser 390
8.9.7.2.2 Fingeravtrykk 390
8.9.7.2.3 Skitt og støv 390
8.9.7.2.4 Blod 391
8.9.7.2.5 Slam 392
8.9.7.2.6 Treull 393
8.9.7.2.7 Tekstilfibre 394
8.9.7.2.8 Hår 394
8.9.7.2.9 Fyrstikker og ripemerker 397
8.9.7.3 Avslutning 398

8.10 Drapstidspunktet 399

8.10.1 Innledning 399
8.10.2 Behandlingen i 1958 399
8.10.3 Gjenopptakelsessaken 1973 -1976 401
8.10.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 403
8.10.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelses-kommisjonen 406
8.10.5.1 Innledning 406
8.10.5.2 Alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod 407
8.10.5.3 Dødsflekker, dødsstivhet og temperatur 410
8.10.5.4 Olga Eriksens observasjoner i trappeavsatsen 413
8.10.5.5 Vaktmann William Juul Sørensen 415
8.10.5.6 Tidspunktet for brannstiftelsen 418
8.10.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 418
8.10.6.1 Alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod 418
8.10.6.2 Dødsflekker, dødsstivhet og temperatur 423
8.10.6.3 Olga Eriksens observasjoner i trappeavsatsen 424
8.10.6.4 Vaktmann William Juul Sørensens vitneforklaring 425
8.10.6.5 Tidspunktet for brannstiftelsen 426
8.10.7 Kommisjonens vurderinger 427
8.10.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 427
8.10.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 429
8.10.7.2.1 Alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod 429
8.10.7.7.2 Dødsflekker, dødsstivhet og temperatur 430
8.10.7.7.3 Olga Eriksens observasjoner i trappeavsatsen 432
8.10.7.7.4 Vaktmann William Juul Sørensen 433
8.10.7.7.5 Tidspunktet for brannstiftelsen 434
8.10.7.7.6 Avsluttende merknader 434

8.11 Torgersens alibi 435
8.11.1 Innledning 435
8.11.2 Behandlingen i 1958 435
8.11.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 439
8.11.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 441
8.11.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 446
8.11.5.1 Innledning 446
8.11.5.2 Forklaringen om da Torgersen kom hjem 446
8.11.5.3 Forklaringen om da Torgersen forlot hjemmet 448
8.11.5.4 Forklaringen om Gerd i Tore Hunds vei 449
8.11.5.5 Telefonoppringingen fra Gerd Gundersen 451
8.11.5.6 Gerd Kristiansen 453
8.11.5.7 Gerd Berg 457
8.11.5.8 Domfeltes oppsummering og konklusjon 459
8.11.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 460
8.11.7 Kommisjonens vurderinger 463
8.11.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 463
8.11.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 466

8.12 Andre vitneobservasjoner om Torgersens og Rigmor Johnsens bevegelser 468
8.12.1 Innledning 468
8.12.2 Behandlingen i 1958 469
8.12.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976 470
8.12.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001 473
8.12.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen 474
8.12.5.1 Møtet mellom Torgersen og Rigmor Johnsen ifølge politiets teori 474
8.12.5.2 Vitneobservasjoner før drapet 476

8.12.5.3 Alf Brandsdal 482
8.12.5.4 Vitneobservasjoner av Torgersens dress 485
8.12.5.5 Vitneobservasjoner etter drapet 486
8.12.5.6 Oppsummering og konklusjon 487
8.12.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005 488
8.12.6.1 Møtet mellom Torgersen og Rigmor Johnsen 488
8.12.6.2 Vitneobservasjoner 490
8.12.6.3 Alf Brandsdal 492
8.12.6.4 Vitner som ikke ble ført under hovedforhandlingen 494
8.12.7 Kommisjonens vurderinger 496
8.12.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 496
8.12.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 496

9 ANDRE FORHOLD 502

9.1 Innledning 502

9.2 Domfeltes manglende vilje til å bidra til oppklaring av saken 503

9.3 Zalgen 504

9.4 Klemetsenerklæringen 508

9.5 Henvendelse fra sakkyndige vedrørende de tekniske bevisene 512

9.6 Henvendelse fra professor Eskeland om mulige gjerningspersoner 514

10 SAMLET VURDERING 519

10.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 1 519

10.2 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd 520
10.2.1 Generelt 520
10.2.2 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 521
10.2.3 Straffeprosessloven § 392 annet ledd 522

1 Kort oversikt over kommisjonens avgjørelse

I **kapittel 2 og 3** gis en oversikt over prosesshistorien og saksforholdet. Fredrik Ludvig Fasting Torgersen ble 16. juni 1958 i Eidsivating lagmannsrett dømt til fengsel på livstid og i tilfelle løslatelse sikring i inntil 10 år. Torgersens anke ble forkastet av Høyesterett 1. november 1958. Han begjærte saken gjenopptatt i 1973. Lagmannsretten forkastet begjæringen 27. juni 1975. Høyesteretts kjæremålsutvalg forkastet kjæremål fra Torgersen 31. mai 1976. Torgersen begjærte på ny gjenopptakelse i 1997. Denne begjæringen ble forkastet av lagmannsretten 18. august 2000, og kjæremål fra Torgersen ble forkastet av Høyesteretts kjæremålsutvalg 28. november 2001. Torgersen begjærte gjenopptakelse for Gjenopptakelseskommisjonen 25. februar 2004, med endelig begrunnelse 5. april 2005. Påtalemyndigheten avga uttalelse 2. desember 2005.

Kapittel 4 gir en oversikt over kommisjonens behandling av begjæringen. Kommisjonen har vurdert et meget omfattende saksmateriale. Kommisjonen har foretatt en selvstendig vurdering av det samlede bevismaterialet, og har ikke vært bundet av tidligere avgjørelser i saken om gjenopptakelse. Det ble holdt muntlig høring 27. – 30. mars 2006 om enkelte sider av det som er benevnt som tannbittbeviset, barnålbeviset og avføringsbeviset.

Kapittel 5 omtaler enkelte sider ved bevisvurdering i straffesaker. Betydningen av at rimelig tvil skal komme en siktet til gode fremheves. Det fremheves også at bevisbedømmelse ofte beror på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist ut over rimelig tvil, så lenge det etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen.

I begjæringen om gjenopptakelse er det rettet særlig fokus mot de sakkyndiges rolle, og i **kapittel 6** drøftes enkelte sider ved sakkyndighet i straffesaker.
I **kapittel 7** behandles krav om gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1. Bestemmelsen kan blant annet gi grunnlag for gjenopptakelse hvis det foreligger klare holdepunkter

for at et vitne har avgitt falsk forklaring, eller at det er begått straffbare forhold av aktor, politi, påtalemyndighet eller sakkyndige. Kommisjonen har ikke funnet at det foreligger slike holdepunkter.

I **kapittel 8** behandles krav om gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 og etter § 392 annet ledd. Etter § 391 nr. 3 kan gjenopptakelse kreves hvis det foreligger nye bevis eller omstendigheter som synes egnet til å føre til frifinnelse. Etter § 392 annet ledd kan gjenopptakelse kreves når særlige forhold gjør det – for avgjørelser fra før 1. januar 1980 – meget tvilsomt om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om domfeltes skyld blir prøvd på ny. Bestemmelsen er ment som en "ytterste sikkerhetsventil".

I kapitlet behandles de påberopte grunnlag for gjenopptakelse tematisk. Det gis, for hvert tema, først en oversikt over behandlingen i 1958 og ved de to gjenopptakelsessakene fra 1973-1976 og 1997-2001. Deretter gjengis hovedpunktene i domfeltes og påtalemyndighetens anførsler i begjæringen fra 2005, før kommisjonen gir sin vurdering. Kommisjonen er i stor grad enig med de vurderinger som ble foretatt av lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2000 og 2001.

For så vidt gjelder tannbittbeviset viser kommisjonen til at de mange fagpersoners delvis motstridende fortolkninger og konklusjoner, er egnet til å skape usikkerhet med hensyn til i hvilken grad beviset knytter Torgersen til handlingen. Tannbittbeviset står ikke særlig annerledes enn ved Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling i 2001. Kommisjonen finner heller ikke at avføringsbeviset gir grunnlag for gjenopptakelse, og viser særlig til bevisbildet omkring dette beviset, funn av avføring på åsted, offer, Torgersens turnsko, i hans lomme og fyrstikkeske, i tillegg til likhetstrekk mellom de ulike prøvene. Heller ikke barnålbeviset gir grunnlag for gjenopptakelse. Selv om det ikke kan fastslås genetisk identitet finner kommisjonen det klart mest sannsynlig at barnålene som ble funnet på Torgersen, stammer fra åstedet.

I kapitlet behandler kommisjonen videre anførsler knyttet til enkelte vitner, åstedsbildet og spor på åsted, offer og på Torgersen,

drapstidspunkt, mulig alibi og andre vitneobservasjoner om Torgersen og offerets bevegelser. Ingen av disse forhold gir grunnlag for gjenopptakelse. Kommisjonen peker blant annet på at Torgersens forklaring om hva han foretok seg i tidsrommet rundt den tid drapet skjedde, motsies av vitneforklaringer som lagretten åpenbart har festet lit til. Under rettssaken i 1958 utpekte Torgersen et vitne som den ukjente Gerd som skulle vært med ham hjem den aktuelle natten. Han har mange år senere innrømmet at dette ikke var riktig. Lagretten har åpenbart lagt til grunn at Torgersen løy om dette under rettssaken og at dette har talt imot ham. Kommisjonen finner ikke grunn til å bedømme dette annerledes enn i 1958.

I **kapittel 9** nevnes enkelte andre forhold som også har vært oppe i tidligere begjæringer. Dette gjelder Torgersens holdninger til å avgi tannavtrykk og hårprøve, spørsmålet om endring av Torgersens tenner fra 1958 til 1960 og forhold vedrørende den såkalte Klemetsenerklæringen. Endelig har kommisjonen noen merknader til en felles erklæring av 18. september 2006 til kommisjonen fra ti sakkyndige påberopt av Torgersen og henvendelse av 22. november 2006 fra professor Eskeland om mulige alternative gjerningspersoner.

I **kapittel 10** gis en kort samlet vurdering av om vilkårene for gjenopptakelse er oppfylt. Kommisjonen gir uttrykk for at det heller ikke etter en vurdering etter dagens § 392 annet ledd, er grunnlag for gjenopptakelse, da det ikke er ”tvilsomt” om dommen er riktig.

2 Prosesshistorie

2.1 Tiltalen og dommen

Fredrik Fasting Torgersen ble av statsadvokaten i Oslo, etter ordre fra Riksadvokaten, 12. mai 1958 satt under tiltale ved daværende Eidsivating lagmannsrett til fellelse etter:

I. straffelovens § 192, 1. og 3. ledd, jfr. 2. ledd, alt smh. med 4. ledd,
for å ha foretatt handling hvorved tilsiktedes påbegynt utførelsen av en ikke fullbyrdet forbrytelse, nemlig ved vold eller ved å fremkalle frykt for nogens live eller helbred å ha tvunget noen til utuktig omgjengelse (samleie), idet tiltalte tidligere er straffet etter samme paragraf,

ved fredag 6. desember 1957 mellom ca. kl. 23.00 og 23.30 i oppgangen til Skippergaten 6 B, Oslo, å ha forsøkt å tiltvinge seg samleie med den 16 år gamle Rigmor Johnsen ved å ta kvelertak på henne og /eller dunke hodet kraftig mot kanten av det nederste trappetrinn samt rive i stykker hennes underbenklær,

II. straffelovens § 233, 1. og 2. ledd,
for å ha forvoldt en annens død idet drapet er forøvd for å lette eller skjule en annen forbrytelse eller unndra seg straffen for en sådan, og eller under særdeles skjerpende omstendigheter,

ved til tid og sted som under tiltalens I nevnt, å ha forvoldt den 16 år gamle Rigmor Johnsens død ved å kvele henne med hendene og/eller dunke hodet kraftig mot kanten av det nederste trappetrinn idet han forøvde drapet for å lette, skjule eller unndra seg straffen for den under tiltalens post I nevnte forbrytelse.

III. straffelovens § 148, jfr. § 62,

for å ha voldt ildebrann hvorved tap av menneskeliv lett kunne forårsakes,

ved natt til lørdag 7. desember 1957 å ha voldt ildebrann i kjelleren til Skippergt. 6 B, Oslo, ved å samle sammen en stabel rusk, papirsekker, bølgepapp, et tørt juletre og gamle trematerialer og tenne på med fyrstikker hvorved tap av menneskeliv lett kunne vært forårsaket, hvis ikke brannen var blitt oppdaget i tide.

Tiltalebeslutningen er her gjengitt slik den lød etter rettelser av aktor under hovedforhandlingen, med hjemmel i straffeprosessloven av 1887 § 291.

Eidsivating lagmannsrett avsa dom 16. juni 1958, etter at juryen hadde svart ja på spørsmålet om skyld. Domsslutningen lød:

> ”Fredrik Ludvig Fasting Torgersen dømmes for forbrytelser mot straffelovens § 192, første og tredje ledd, jfr. annet ledd, jfr. § 49, og fjerde ledd, jfr. § 61, § 233, første og annet ledd og § 148, første ledd, alt sammenholdt med § 62, til fengsel på livstid.
>
> I tilfelle av løslatelse blir han å undergi sikringsforholdsregler i samsvar med straffelovens § 39 nr.1 a) – f) så lenge det finnes påkrevet, dog ikke ut over 10 – ti – år uten rettens samtykke.
>
> Saksomkostninger ilegges ikke.”

Domfelte anket dommen til Høyesterett. Anken gjaldt saksbehandlingen, straffutmålingen og sikringsavgjørelsen. Ved Høyesteretts kjennelse 1. november 1958 ble anken forkastet, jf. Rt. 1958 side 1101.

2.2 Gjenopptakelse

I forbindelse med anken til Høyesterett fremmet Torgersen en begjæring om gjenopptakelse av saken, som ble oversendt Eidsivating lagmannsrett i november 1958. I juli 1959 ba Torgersen om at begjæringen ikke skulle behandles videre av lagmannsretten før etter nærmere beskjed. Slik beskjed ble ikke gitt. Lagmannsretten tok etter dette ikke realitetsstandpunkt til begjæringen.

Under henvisning til straffeprosessloven av 1887 § 414 nr. 1 og nr. 2 begjærte Torgersen på ny gjenopptakelse av saken 22. mars 1973. Eidsivating lagmannsrett besluttet 27. juni 1975 å forkaste begjæringen. Beslutningen ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som forkastet kjæremålet ved kjennelse 31. mai 1976.

Torgersen begjærte gjenopptakelse av straffesaken på ny 17. september 1997. Borgarting lagmannsrett besluttet 18. august 2000 at begjæringen ikke skulle tas til følge. Kjennelsen ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som 28. november 2001 forkastet kjæremålet.

* * *

Domfelte, ved advokat Erling Moss og professor dr. juris Ståle Eskeland, fremmet 25. februar 2004 begjæring til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker om gjenopptakelse av Eidsivating lagmannsretts dom 16. juni 1958. Saken ble krevd gjenopptatt i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 1 og nr. 3 og § 392 annet ledd. En samlet begrunnelse for begjæringen ble mottatt 5. april 2005.

2.3 Frem til domsavsigelsen

Fredrik Fasting Torgersen ble pågrepet natt til 7. desember 1957. Etterforskingen startet umiddelbart etter at drapet var oppdaget. Det ble foretatt åstedsundersøkelse, og samme dag startet politiet å avhøre vitner. I de nærmeste dagene og ukene ble det foretatt en rekke vitneavhør, det ble skrevet egenrapporter fra polititjenestemennene som hadde med saken å gjøre, det ble utarbeidet brannteknisk rapport og avgitt en rekke sakkyndige erklæringer m.v. Av straffesaksdokumentene dok. 18. fremgår det at det ble avhørt 62 vitner frem til 21. desember 1957. Etter dette tidspunkt er det også foretatt en rekke avhør og undersøkelser.

Etter begjæring fra påtalemyndigheten besluttet Oslo forhørsrett å avholde rettslig forundersøkelse. Den rettslige forundersøkelsen ble åpnet 18. februar 1958 og siste avhør ble foretatt 14. mars 1958. Forundersøkelsen ble formelt avsluttet 8. mai 1958. Under forundersøkelsen avga domfelte forklaring, og det ble avhørt 36 vitner. Blant vitnene var personer i domfeltes nærmeste familie, personer som hadde observert domfelte drapskvelden eller som for øvrig hadde observasjoner av interesse for etterforskingen og tjenestemenn i politiet og brannvesenet. Domfelte og hans forsvarer var til stede under hele forundersøkelsen, med unntak av at domfelte var fraværende 14. mars 1958 på grunn av sykdom. Domfelte var heller ikke til stede under rettsmøtet 7. mai 1958 da professor Wærhaug ble oppnevnt som sakkyndig. Under rettsmøtet 8. mai 1958, da forundersøkelsen ble formelt avsluttet, var verken domfelte eller hans forsvarer til stede.

Under hovedforhandlingen i lagmannsretten 2. – 16. juni 1958 ble det avhørt 71 vitner og 19 sakkyndige. Det ble dokumentert og forevist en rekke dokumenter, fotografier og gjenstander.

2.4 Rettslig forundersøkelse

Som nevnt ovenfor ble det under etterforskingen mot domfelte avholdt rettslig forundersøkelse. Ettersom denne ordningen ikke lenger er å finne i vår prosesslovgivning, gis det en kort beskrivelse av denne. Straffeprosesslovkommisjonen uttalte i sin innstilling om rettergangsmåten i straffesaker 1969, på side 94 blant annet:

> *"Den nåværende straffeprosesslov sondrer mellom etterforsking og rettslig forundersøkelse. Etterforskingen kan være utenrettslig eller rettslig. Den utenrettslige etterforsking utføres av politiet, den rettslige av forhørsretten etter anmodning av påtalemyndigheten. Forskjellen mellom rettslig forundersøkelse og rettslig etterforsking ligger i at det ved forundersøkelsen i prinsippet er dommeren (forhørsretten) som har ledelsen av etterforskingen og bestemmer hva som skal foretas (strpl. § 275 annet ledd), mens dommeren ved rettslig etterforsking som hovedregel begrenser seg til å foreta de avhør og andre rettergangsskritt som påtalemyndigheten anmoder om (strpl. § 269). Rettslig forundersøkelse er obligatorisk i saker som reises for lagmannsretten, med mindre siktede frafaller det…"*

Johs. Andenæs skriver i Norsk straffeprosess, Bind I (2000) på side 295-296:

> *"Etter strpl. 1887 kom det undertiden inn et ledd mellom etterforskingen og avgjørelsen av tiltalespørsmålet, nemlig rettslig forundersøkelse. Den rettslige forundersøkelsen hadde samme formål som etterforskingen, men forskjellen var at ledelsen av forundersøkelsen lå hos retten, ikke hos påtalemyndigheten. Rettslig forundersøkelse var obligatorisk ved saker som skulle for lagmannsrett, med mindre den ble frafalt av siktede.*
>
> *……..*
>
> *Utviklingen gikk imidlertid i retning av at rettslig forundersøkelse sjelden ble begjært utenfor de tilfelle hvor den var påbudt i loven, og den ble ofte innskrenket til et minimum og nærmest holdt for å tilfredsstille lovens krav. Ved strpl. 1981 ble hele instituttet sløyfet…"*

3 Saksforholdet

3.1 Beskrivelse av hendelsesforløpet

For oversiktens skyld gis det nedenfor en beskrivelse av hendelsesforløpet. Det gis først noen ubestridte faktaopplysninger, deretter en kort oversikt over politiets teori, og beskrivelse av en annen mulig drapsteori slik domfelte ser det. Avslutningsvis refereres det til lagmannsrettens beskrivelse i 1958.

16 år gamle Rigmor Johnsen ble drept natt til lørdag 7. desember 1957. Hun ble funnet delvis avkledd og blodig i kjelleren i Skippergata 6b i Oslo. Det var tent på gjenstander som lå over og bak liket, men det ble bare en ulmebrann som raskt ble brakt under kontroll da brannvesenet kom til stedet kl. 01.30, etter å ha blitt varslet over telefon kl. 01.27. Liket ble oppdaget av brannmannskapene. Blod og avføring tydet på at drapet hadde skjedd på en trappeavsats som ledet ut til en indre gårdplass. Liket antas deretter å ha blitt flyttet ned i kjelleren.

Om selve pågripelsen av Torgersen heter det i gjenopptakelsesbegjæringen blant annet:

> *"Brannen ble varslet til brannvesenet kl. 01.27 natt til lørdag den 7. desember 1957. En halv time tidligere, kl. 00.58, var Fredrik Fasting Torgersen (23 år) blitt pågrepet i Havnegata ved Østbanestasjonen (nåværende Oslo S) ca. 500 meter fra åstedet, fordi han syklet uten lykt på en guttesykkel. Politifolkene mente at han hadde stjålet sykkelen. De trodde ikke på Torgersen da han fortalte, som sant var, at han hadde lånt sykkelen av sin nevø. Da meldingen om drapet kom over politiradioen, satt Torgersen i en politibil. Han ble straks mistenkt for drapet.*
>
> *Allerede lørdag 7. desember skrev avisene at en ung mann var mistenkt og arrestert. Mandag 9. desember skrev avisene at mannen var Torgersen og at han var siktet for*

drapet (ingen søndagsaviser i 1957). Tirsdag 10. desember hadde avisene bilde av Torgersen.

En viktig grunn til at politiet straks utpekte Torgersen som gjerningsperson var at han var prøveløslatt fra fengselet. Han sonet en dom for et voldtektsforsøk på en nabokvinne (ca. 40 år). Hun var mor til en av hans venner. Torgersen hadde også en dom for vold mot politiet. At han forsøkte å stikke av fra politiet etter at han var pågrepet, bidro også til at mistanken ble rettet mot ham. Torgersens forklaring på fluktforsøket er at han hadde alkoholforbud under prøveløslatelsen, og at han var redd for å bli gjeninnsatt hvis politiet oppdaget at han hadde drukket."

Om Rigmor Johnsens siste timer heter det i begjæringen:

"Rigmor Johnsen hadde en venn som het Svein Erik Johansen. Fredag 6. desember om kvelden møtte han som avtalt Rigmor Johnsen utenfor Skippergata 6b. De gikk på to restauranter hvor de drakk juleøl. Kl. 22.40 skilte de lag på Jernbanetorvet. Svein Erik Johansen tok Oppsal-trikken hjem. Rigmor Johnsen gikk hjem til Skippergata 6 b. På veien kjøpte hun to epler i boden til Esther Olsson i Dronningens gate 25 som lå ca. 20 meter fra krysset Karl Johans gate/Dronningens gate i retning Skippergata 6b. Mens Rigmor Johnsen sto utenfor kiosken kom en yngre mann og stilte seg opp ved siden av henne og snakket til henne. Rigmor Johnsen beklaget seg til Esther Olsson over at mannen hadde fulgt etter henne. Esther Olsson sa til mannen at han skulle la Rigmor Johnsen være i fred. De to forlot kiosken etter et minutt eller to og gikk videre bortover til Skippergata 6b. Rigmor Johnsen låste opp døren til Skippergata 6 b.

På veien til Skippergata 6b og da de låste seg inn, ble Rigmor Johnsen og mannen observert av flere vitner. Inne i gangen ved trappen som ledet opp til 2. og 3. etasje, ble de observert av Olga Eriksen som bodde i 2. etasje. Olga Eriksen var på vei ut for å vaske i melkebutikken i Skippergata 7. Hun kjente Rigmor Johnsen og hilste på henne. Hun kjente ikke mannen og snakket ikke med ham.

Klokka var ca. 23.00. Det var siste gang at noen har sagt at de så Rigmor Johnsen i live."

Beskrivelsen av selve hendelsesforløpet, slik det ovenfor er gjengitt fra domfeltes begjæring, er i hovedtrekk ubestridt. For så vidt gjelder beskrivelsen av politiets drapsteori, heter det i begjæringen blant annet:

"Ifølge politiets drapsteori var det Torgersen som ble sett sammen med Rigmor Johnsen utenfor Esther Olssons kiosk, og som gikk videre derfra sammen med henne og som ble sett sammen med henne ca. kl. 23.00 i gangen i Skippergata 6b. En eller annen gang i løpet av den neste halvtimen (kl.23.00 – 23.30) skal han ha drept henne på den lille trappeavsatsen som ledet fra gangen ut til den indre gårdsplassen. Deretter har Torgersen båret liket ut på gårdsplassen og åpnet de to lemmene ned til kjelleren, hvor han plasserte liket. Det var ikke elektrisk lys i kjelleren, og Torgersen hadde ikke noen egen lyskilde. Han bygde opp bålet i stummende mørke. Han oppdaget at han ikke hadde fyrstikker.

Torgersen bega seg derfor på hjemvei for å hente fyrstikker. Han gikk til Youngstorget. På Youngstorget gikk han inn i en drosje, som kjørte ham hjem til Lille Tøyen. Han ankom der ca. kl. 24.00. Hjemme i Tore Hunds vei byttet han klær og sko (fra antrekk 1 til antrekk 2) og spilte musikk på rommet sitt i 2. etasje.

Etter ca. en halv time (ca. kl. 00.30) dro han tilbake til Skippergata 6b på sykkel for å tenne på bålet. Han parkerte sykkelen bak døren inne i Skippergata 9 vis a vis nr. 6b, gikk deretter over gaten og inn i Skippergata 6b, gjennom gangen og tente på bålet ved hjelp av i alt 11 fyrstikker (funnet på åstedet). Deretter gikk han ut samme vei, hentet sykkelen i nr.9 og begynte å sykle hjemover. Da Torgersen kom til Østbanestasjonen, ble han altså pågrepet kl. 00.58 mistenkt for sykkeltyveri."

Domfelte beskriver i sin begjæring en annen drapsteori som han anser rimelig:

"Drapet skjedde etter ca. kl. 24.00, mest sannsynlig ca. kl. 01.00. Gjerningspersonen brakte umiddelbart liket ned i kjelleren. Deretter la han kåpen og epleposen sammen med liket. I et håp om å slette spor rasket han sammen materialer i kjelleren til et bål og satte fyr på det ca. kl. 01.15 eller noen minutter senere.

Både omstendigheter som alkoholinnholdet i Rigmor Johnsens blod, ingen sikker dødsstivhet og ingen dødsflekker, likets temperatur og tidspunktet for brannstiftelsen, som først nå er utredet, passer med dette. Til støtte for dette kommer også vitneforklaringen fra Olga Eriksen. Hun traff Rigmor i gangen ca. kl. 23.00. Hun gikk gjennom trappeavsatsen en time senere ca. kl. 24.00 og gjorde da ingen observasjoner som passet med at drapet allerede var utført. Vaktmann Juul William Sørensen sa i sin vitneforklaring at han hadde hørt ett kvinneskrik ca. kl. 01.00.

Siden Rigmor Johnsen ikke kan ha hatt på seg kåpen da hun ble drept, er det rimelig å tro at hun hadde vært inne hos noen i Skippergata 6b og at det under dette samværet har inntruffet en situasjon som førte til drapet i trappeavsatsen. For en slik gjerningsperson var situasjonen etter drapet ytterst kritisk uansett hva han så gjorde, fordi personer i nærmiljøet vanligvis er de som først mistenkes i en drapssak. Å starte en brann kunne være en mulig utvei. En brann kunne skjule spor og muligens forvirre politiet. Kanskje ville etterforskningen bli avsporet hvis politiet gikk ut fra at ingen ville tenne på sin egen bolig mens de selv oppholdt seg der.

De som bodde i gården visste at en dør i trappeavsatsen ledet direkte ned i kjelleren. Døren er til høyre når man står i trappeavsatsen og ser ut mot gårdsplassen. En gjerningsperson som var kjent i gården hadde derfor mulighet til å komme seg ned i kjelleren og bort til stedet ved kjellerlukene uten den risiko det innebar å gå over gårdsplassen og ned gjennom åpningen med kjellerlemmene.

Det kan ikke ha vært lett å få plassert Rigmor Johnsen i kjelleren slik hun lå, uansett hvilken vei som ble benyttet fra trappeavsatsen. Vi har derfor vurdert om det kan ha vært to

personer som sammen flyttet liket til kjelleren der hun ble funnet.

For å skjule spor har gjerningspersonen etter drapet flyttet kåpen og epleposen fra leiligheten til kjelleren. Kåpen og epleposen lå ved hennes hode, og lenger inne i kjelleren enn resten av kroppen. Dette passer med at gjerningspersonen har kommet ned i kjelleren direkte fra trappeavsatsen og derfor lagt kåpen og epleposen fra seg på innersiden av liket.

Også av andre grunner er det sannsynlig at gjerningspersonen var kjent i Skippergata 6b. Det er nærliggende å mistenke flere av mennene som bodde i gården og som var til stede denne natten. Det ligger imidlertid utenfor denne utredningens ramme å drøfte spørsmålet om hvem som drepte Rigmor Johnsen."

I forbindelse med straffutmålingen uttaler lagmannsretten blant annet:

"Ved straffutmålingen har retten lagt til grunn at tiltalte er funnet skyldig i tre av de alvorligste forbrytelser som straffeloven kjenner, nemlig voldtektsforsøk, drap og ildspåsettelse med fare for tap av menneskeliv. Drapet er foretatt for å lette, skjule eller unndra seg straffen for voldtektsforsøket, og ildspåsettelsen for å utslette sporene av de to andre forbrytelser. Selve handlingsforløpet i voldtektsforsøket og drapet er det ikke lykkedes å kartlegge i detalj. Men etter det som kom frem under hovedforhandlingen, må retten gå ut fra at Rigmor Johnsen mistet bevisstheten som følge av de voldshandlinger hun ble utsatt for – kvelertaket om hennes hals og det kraftige dunk av hennes hode mot trappetrinnet. Dette dunk førte til at hun fikk et dypt 5,5 cm. langt sår i bakhodet. Tidspunktet for dødens inntreden har ikke kunnet fastslåes. Men det er all grunn til å tro at døden er inntrådt ganske kort tid etter at hun ble tilføyet denne kraftige vold. Så vel kvelertaket som det gapende sår i hodet var i og for seg ytterst farlige. Etter hva de sakkyndige, professor Waaler og prosektor Lundevall, har uttalt, er det mest sannsynlig at kvelertaket er den primære dødsårsak.

Retten antar at tiltalte har vært i seksuell opphisselse under hele handlingsforløpet, og at drapet må ansees som et typisk seksualdrap. Det er således på det rene at tiltalte har bitt Rigmor Johnsen i venstre bryst. Etter de sakkyndiges uttalelser må retten gå ut fra at bittet er et lystbitt. Det er uklart om bittet er utført før eller etter at Rigmor var død.

Når handlingsforløpet sees som en helhet, er retten enig med lagretten i at det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter ved drapets utførelse, selv bortsett fra at det er foretatt for å lette eller skjule voldtektsforsøket eller unndra seg straffen for dette."

3.2 Kort om domfeltes begrunnelse for begjæringen

Domfelte har gitt en omfattende begrunnelse for kravet om gjenopptakelse i begjæringen som ble avlevert 5. april 2005. I dette avsnittet gjengis et sammendrag av begrunnelsen, slik dette er presentert i begjæringen. Når det gjelder de enkelte anførslene vil hovedpunktene i disse bli gjengitt nedenfor under drøftelsen av de enkelte temaene.

Domfelte krever gjenopptakelse i medhold av straffeprosessloven §§ 391 nr. 1 og 3 og § 392 annet ledd. For så vidt gjelder kravet om gjenopptakelse i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd heter det i begjæringen side 75 flg.:

"Etter strpl. § 391 nr. 3 har Torgersen krav på at saken gjenopptas hvis det foreligger en "ny omstendighet eller skaffes fram et nytt bevis som synes egnet til frifinnelse".

Bestemmelsen går ut på at en sak skal gjenopptas hvis nye forhold innebærer at det har oppstått rimelig tvil om det er tilstrekkelig bevis for at den domfelte er skyldig.

Strpl. § 392 gir Torgersen krav på gjenopptakelse dersom "særlige forhold gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny".

Etter denne bestemmelsen skal gjenopptakelse skje bl.a. hvis fornyet vurdering av de samme bevisene som i den opprinnelige sak skaper tilstrekkelig tvil om den fellende dommen er riktig.

I denne utredningen vil det ikke bli skilt mellom disse to grunnlagene. Grunnen er at vilkårene for gjenopptakelse er overoppfylt etter begge bestemmelsene:

For det første foreligger det i 2005 flere utelukkelsesbevis. Med utelukkelsesbevis forstår vi bevis som etter sin art ikke er forenlig med at Torgersen kan være gjerningspersonen og at det er en stor grad av sikkerhet for at beviset er riktig tolket. Begge vilkår må være oppfylt og er oppfylt i forhold til følgende bevis:

1. *Tannbittbeviset utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen. Dette er nytt.*
2. *Drapstidspunktet _ som var etter kl. 23.30, mest sannsynlig ca. kl. 01.00 _ utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen. Dette er nytt.*
3. *Brannen ble påsatt etter at Torgersen var pågrepet av politiet. Det utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen. Dette er nytt.*
4. *Fravær av spor på Torgersen sammenholdt med spor fra åstedet (blod, slam og skitt, avføring (antrekk 1), tekstilfibre, hår, fingeravtrykk, treull) utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen. Dette er nytt.*
5. *Torgersen har alibi. Torgersens mor og søster snakket sant om tiden han var hjemme og at han var sammen med kvinne. Hun het Gerd Kristiansen. Alibiet utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen. Dette er nytt.*

   For det andre foreligger det i 2005 en rekke forhold som ikke knytter Torgersen til drapet:

6 *Det er mest sannsynlig at Torgersen ikke kan ha rukket å treffe på Rigmor Johnsen da hun var på vei hjem litt før kl 23. Dette er nytt.*
7. *Avføringsbeviset knytter ikke Torgersen til drapet. Dette er nytt.*
8. *Barnålbeviset knytter ikke Torgersen til drapet. Dette er nytt.*
9. *Vitnet Ørnulf Bergersen, som sa han hadde sett Torgersen komme ut fra Skippergata 6b kl. 00.55*

lørdag 7. desember, løy. Bergersens forklaring knytter derfor ikke Torgersen til drapet. Dette er nytt.

10. *Forklaringen fra vitnet Johanne Kristine Olsen, som sa hun hadde sett Torgersen i Torggata fredag 6. desember ca. kl. 23.50, var uriktig. Den knytter derfor ikke Torgersen til drapet. Dette er nytt.*
11. *Ingen øvrige vitneforklaringer knytter Torgersen til drapet. Dette er nytt.*

Det foreligger ikke lenger noen bevis som knytter Torgersen til drapet. Slik må det nødvendigvis være når Torgersen er uskyldig. De fleste tolkninger av bevisene er så sikre at en annen rimelig tolkning ikke lar seg hevde. For å illustrere dette, skal vi kort gjennomgå hvorledes de tre tekniske hovedbevisene ble vurdert i 1958 og deres status i 2005:

Tannbittbeviset: Alle sakkyndige i dag, inklusive Den rettsmedisinske kommisjon, med unntak av professor Tore Solheim, er enige om at bittsporet i Rigmor Johnsens bryst ikke er identisk med Torgersens tenner.

Alle sakkyndige i dag, inklusive Den rettsmedisinske kommisjon, med unntak av professor Tore Solheim, er enige om at det ikke er faglig grunnlag for å si at det er sannsynlig at bittsporet knytter Torgersen til drapet. Det gjelder også de britiske sakkyndige, som selv åpent erkjenner at de ikke har noe faglig grunnlag for sin konklusjon "meget sannsynlig". Det samme gjelder Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 (Rt. 2001 s. 1521).

I 1958 ble bittsporet framstilt som identisk med Torgersens tenner og tannbittbeviset ansett som et meget sikkert bevis for at Torgersen var skyldig.

Avføringsbeviset: Alle sakkyndige i dag, inklusive Den rettsmedisinske kommisjon, med unntak av professor Ola M. Heide, er enige om at avføringsbeviset ikke knytter Torgersen til drapet.

I 1958 ble avføringsbeviset ansett som et bevis som med stor grad av sikkerhet viste at Torgersen var skyldig.

Barnålbeviset: Alle sakkyndige i dag er enige om at barnålene på åstedet og på Torgersens klær var korte barnåler fra

vanlig norsk gran, ikke barnåler fra Kaukasus eller en mutasjon, slik juryen ble fortalt. Alle sakkyndige i dag er enige om at korte barnåler fra norsk gran er vanlige og at det derfor var feil at juryen i 1958 ble fortalt at barnålene var ekstremt sjeldne. Alle sakkyndige i dag er enige om at de fem korte barnålene i Torgersens dress kunne ha kommet fra mange kilder. Alle sakkyndige i dag, kanskje med unntak av NISK, er enige om at barnålene i Torgersens klær ikke knytter Torgersen til drapet.

I 1958 ble barnålbeviset ansett som et bevis som med stor grad av sikkerhet viste at Torgersen var skyldig.

Ovenstående kan oppsummeres:

I dag er det sikkert at de tre tekniske bevisene som i 1958 var avgjørende for at Torgersen ble domfelt, ikke knytter Torgersen til drapet. Vi anser våre tolkninger av de øvrige bevisene, som heller ikke knytter Torgersen til drapet, som meget sikre eller rimelig sikre.

For at Gjenopptakelseskommisjonen skal forkaste Torgersens begjæring om gjenopptakelse av 25. februar 2004, må kommisjonen komme til at bevisvurderingen som lå til grunn for den fellende dommen i 1958 i det vesentlige var holdbar. Den må også komme til at de analyser vi legger fram i denne utredningen ikke er holdbare på vesentlige punkter. Ingen av delene er mulig.

For å utfylle bildet skal vi tilføye:

_ Torgersen forklarte seg uriktig da han under hovedforhandlingen sa at vitnet Gerd Berg var den kvinne han hadde vært sammen med natten mellom 6. og 7. desember 1957. Torgersen gikk til fysisk angrep på vitnet Bergersen under hovedforhandlingen. I 1958 ble disse to forhold tolket som en seksualmorders desperate handlinger. Når man tar i betraktning at Torgersen må ha vært mentalt utmattet som følge av en håpløs kamp for å bevise sin uskyld, blir tolkningen av disse forhold en annen: Det var en uskyldig manns desperate handlinger som reaksjon på en kafkask prosess. Verken utsagnet om Gerd Berg eller angrepet på Bergersen har noen bevisverdi i forhold til spørsmålet om Torgersen er gjerningspersonen.

_ Vår tolkning av bevisene tegner et annet bilde av hva som skjedde i Skippergata 6b natten mellom 6. og 7. desember 1957 enn den fantasifulle og absurde drapsteori som ligger til grunn for den fellende dommen. Våre analyser viser med stor grad av sannsynlighet at Rigmor Johnsen hadde oppholdt seg i en leilighet etter at hun kom til Skippergata 6b ca. kl. 23.00 inntil drapet ble begått i trappeavsatsen mest sannsynlig omkring kl. 01.00. Brannen ble påsatt straks etter at liket var flyttet til kjelleren og oppdaget få minutter senere. Det er sannsynlig at gjerningspersonen var kjent i Skippergata 6b.

<u>Konklusjon</u>:

1. *Fredrik Fasting Torgersen er uskyldig i drapet på Rigmor Johnsen.*
2. *I medhold av strpl. §§ 391 nr. 3 og 392 har Fredrik Fasting Torgersen krav på at sak nr. 54 1958 for Eidsivating lagmannsrett gjenopptas."*

Domfelte krever også gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 foreligger. I begjæringen side 80 flg. heter det:

"Etter strpl. § 391 nr. 1 har en domfelt krav på at saken blir gjenopptatt dersom sakkyndige, vitner, politi eller påtalemyndighet "har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken", et vitne har gitt "falsk forklaring" eller det ble brukt et "falsk eller forfalsket dokument" og "det ikke kan utelukkes" at et slikt forhold "har innvirket på dommen til skade for tiltalte".

Det er unødvendig for Torgersen å påberope § 391 nr. 1 som grunnlag for gjenopptakelse, siden vilkårene for gjenopptakelse i medhold av strpl. §§ 391 nr. 3 og 392 utvilsomt er oppfylt.

Vår gjennomgang av bevisene har imidlertid vist at det ble begått en rekke <u>straffbare</u> handlinger som må ha hatt betydning for domfellelsen. Siden dette kan ha betydning for den erstatning som Torgersen har krav på, kreves det at Gjenopptakelseskommisjonen

<u>også</u> avsier kjennelse for at saken skal gjenopptas med hjemmel i strpl. § 391 nr. 1.

Vi nøyer oss med å trekke fram fire forhold som hver for seg og samlet gjør at Torgersen har krav på at saken gjenopptas i medhold av strpl. § 391 nr. 1:

1. *Den sakkyndige professor Jens Wærhaug skulle i 1958 ha fortalt juryen at han i sin utredning hadde kommet til at bittmerke 3 i Rigmor Johnsens bryst var avsatt av Torgersens høyre hjørnetann i overkjeven (tann 13) i motsetning til tannlege Ferdinand Strøm, som hadde kommet til at det var avsatt av Torgersens høyre sidefortann i overkjeven (tann 12). Forklaringen var falsk i § 391nr. 1's forstand. Forholdet var straffbart.*

2. *Påtalemyndigheten og/eller politiet underslo politiforklaringer fra vitnene Ragna Noreng og Ruth Klausen. På den tiden drapet skjedde jobbet de sammen med en ung kvinne som het Gerd Kristiansen. Kort tid etter drapet hadde hun gitt dem opplysninger som, hvis de var riktige, viste at hun var den Gerd som Torgersen hevdet han hadde vært sammen med natten mellom 6. og 7. desember 1957. Etter sitt innhold ga Norengs og Klausens forklaringer Torgersen alibi. Gerd Kristiansen meldte seg imidlertid ikke som vitne under etterforskningen. Noreng og Klausen oppsøkte selv politiet 11. juni 1958, mens hovedforhandlingen pågikk, og avga forklaringer om hva Gerd Kristiansen hadde fortalt dem et halvt år tidligere. Dette ble ikke formidlet til forsvareren. Klausen og Noreng ble ikke ført som vitner under hovedforhandlingen. Politiforklaringene fra Klausen og Noreng ble altså underslått. Det var straffbart.*

3. *Vitnet Ørnulf Bergersen, som forklarte at han hadde sett Torgersen komme ut av Skippergata 6b den 7. desember 1957 forklarte seg falsk. Det var straffbart.*

4. *Avføringsbeviset ble manipulert til skade for Torgersen. Det var straffbart.*

Strpl. § 391 nr. 1 gir en domfelt et ubetinget krav på gjenopptakelse dersom "det ikke kan utelukkes at dette har innvirket på dommen til skade for siktede".

For gjenopptakelse etter § 391 nr. 1 kreves ikke at den domfelte kan føre bevis for at en bestemt person, for eksempel aktor, har gjort seg skyldig i straffbart forhold. Det er tilstrekkelig at forholdet etter sin art er straffbart, dersom det må legges til grunn at en uidentifisert ansvarlig har utvist den skyld som kreves for at forholdet skal være straffbart.

Det samme gjelder i forhold til alternativet "falsk dokument". Vilkåret "falsk" er imidlertid ikke oppfylt med mindre det foreligger en bevisst usannhet, hvilket vil si at den som tror at et utsagn er riktig, likevel ikke har avgitt falsk forklaring i bestemmelsens forstand (Rt. 1998 s. 1112).

Det kreves at det må foreligge "en rimelig sannsynlighetsovervekt for at det foreligger en falsk forklaring" (Rt. 2000 s. 1285). Det samme krav til sannsynlighetsovervekt må gjelde i forhold til alternativene "straffbart forhold" og "falsk dokument". Etter vår oppfatning er dette kravet oppfylt i forhold til alle de fire straffbare forholdene som vi påberoper.

Det er tilstrekkelig for gjenopptakelse etter strpl. § 391 nr. 1 at det "ikke kan utelukkes" at straffbare forhold "har innvirket på dommen til skade" for Torgersen. Det skal altså lite til før vilkåret er oppfylt. Når man ser de fire forholdene under ett, kan det ikke være tvilsomt at lovens vilkår for gjenopptakelse er oppfylt. Hadde det ikke vært manipulert med bevisene, er det rimelig å tro at juryen ville ha forstått at det ikke var bevismessig dekning for å avsi kjennelse for at Torgersen var skyldig.

Konklusjon:

1. *I straffesaken mot Torgersen ble flere bevis manipulert på straffbar måte til skade for Torgersen.*

2. *I medhold av strpl. § 391 nr. 1 har Fredrik Fasting Torgersen krav på at sak nr. 54 1958 for Eidsivating lagmannsrett gjenopptas."*

3.3 Kort om påtalemyndighetens uttalelse

Som nevnt innledningsvis ble begjæringen oversendt påtalemyndigheten til uttalelse 11. april 2005. Påtalemyndigheten, ved Oslo statsadvokatembeter, avga uttalelse til begjæringen 2. desember 2005.

I dette avsnittet gjengis kun de deler av innledningen til uttalelsen som knytter seg til sakens tidligere behandling og påtalemyndighetens arbeid med uttalelsen. Når det gjelder de enkelte anførslene vil hovedpunktene i disse bli gjengitt nedenfor under drøftelsen av de enkelte temaene.

Fra uttalelsen side 4 og 5 hitsettes:
"Sakens tidligere behandling og omfang

Som det fremgår ovenfor har saken vært behandlet i rettssystemet flere ganger. Under hovedforhandlingen 2. – 16. juni 1958 ble det avhørt 71 vitner og 19 sakkyndige, samt at det ble lagt frem en del skriftlig dokumentasjon og tekniske bevis.

Samtlige begjæringer om gjenopptakelse har vært svært omfattende og detaljrike, og påtalemyndigheten har avgitt grundige uttalelser til hver enkelt begjæring. I tillegg er det under rettens behandling av gjenopptakelsessakene, og da særlig gjenopptakelsessaken fra 1997-2001, utvekslet en mengde prosesskriv, samt fremlagt en betydelig mengde dokumentasjon fra begge parter. Eidsivating lagmannsretts beslutning av 27. juni 1975 er på nær 200 sider, og er en svært grundig gjennomgang av den daværende begjæringen og de anførsler som ble fremmet. Ved gjenopptakelsessaken fra 1997-2001 ble saken og Torgersens gjenopptakelsesgrunner også svært grundig gjennomgått av Borgarting lagmannsrett. Det vises til at lagmannsretten hadde saken under aktiv behandling i ca 2 _ år før kjennelsen ble avsagt 18. august 2000. Behandlingen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2000/2001 var også svært grundig.

Det vises videre til at professor Gisle Bang, i forbindelse med gjenopptakelsessaken fra 1973-1976, ble oppnevnt som sakkyndig av retten for å uttale seg om det såkalte tannbittbeviset. Under saksforberedelsene til gjenopptakelsessaken fra 1997-2001 oppnevnte Borgarting lagmannsrett ytterligere to nye odontologiske sakkyndige, nemlig professor i odontologisk patologi Gordon MacDonald, Glasgow og professor i odontologisk biologi og rettsodontologi dr. David K. Whittaker, Wales. Samtlige rettsoppnevnte sakkyndige har avgitt skriftlige uttalelser i saken.

Til supplering av den skriftlige saksbehandlingen besluttet Høyesteretts kjæremålsutvalg gransking av materialet til tannbittbeviset, og avholdt rettsmøtet den 22. mars 2001.

Torgersen har videre benyttet seg av en rekke private sakkyndige som har studert bevismaterialet i saken, og da særlig de forskjellige tekniske bevis. De privat antatte sakkyndige har også kommet med skriftlige uttalelser i saken som er blitt fremlagt for påtalemyndigheten og retten.

Torgersen har underveis blitt bistått av en rekke forsvarere og andre støttespillere, som også har foretatt en grundig gjennomgang av saken og dens behandling i rettssystemet.

Man kan etter dette konstatere at saken har vært gjenomgått til minste detalj og vært behandlet flere ganger i rettssystemet, ikke bare av en lang rekke jurister, men også av svært mange sakkyndige på forskjellige felt. Gjennom behandlingen i de tidligere rettsinstanser er det derfor slik at de fleste anførsler allerede har vært fremmet, og de fleste spørsmål stilt.

<u>Påtalemyndighetens arbeid og videre disposisjon for uttalelsen</u>

Gjenopptakelseskommisjonen har ved sin oversendelse hit særlig bedt opplyst hva påtalemyndigheten mener er nytt i saken siden Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling av saken i 2001. Det sentrale spørsmål ved mitt arbeid med saken har derfor vært om denne siste begjæringen inneholder nye anførsler og grunnlag i forhold til det som ble fremmet under den rettslige behandling av gjenopptakelsessaken fra 1997-2001.

Arbeidet som ble påbegynt av meg i juni 2005 har vært svært omfattende og tidkrevende. Det vises i denne forbindelse blant annet til at selve begjæringen med vedlegg er på ca 2500 sider. I tillegg har det vært nødvendig med en grundig gjennomgåelse av originalsaken, samt den omfattende dokumentmassen som skriver seg fra de tidligere gjenopptakelsessakene.

Etter denne gjennomgåelsen er det påtalemyndighetens oppfatning at Torgersens nye begjæring ikke inneholder noe vesentlig nytt. Torgersens gjenopptakelsesgrunner av i dag er da særlig vurdert opp mot hva som ble fremmet som grunnlag for gjenopptakelse under saken fra 1997-2001, uten at påtalemyndigheten kan se at nye anførsler av vesentlig betydning er fremsatt. Gjenopptakelsesgrunnene er også vurdert opp mot hva som ble ført som bevis under hovedforhandlingen, og/eller hva som tidligere er påberopt som grunnlag for anke over dommen, og/eller hva som tidligere er påberopt som grunnlag i de tidligere begjæringer om gjenopptagelse.

I "Bevisene i Torgersensaken" side 75 konkluderer Torgersen med at han i utredningen har påvist at samtlige bevis som lå til grunn for dommen i 1958 ble feiltolket. For å komme frem til denne konklusjonen benyttes etter påtalemyndighetens syn enkelte "metoder" for å svekke det enkelte bevis. Metodene brukes for å kunne konkludere med at beviset ikke kan tillegges vekt, at det ikke knytter Torgersen til saken, eller at det rett og slett utelukker ham som gjerningsmann. Disse "metodene" som jeg skal komme nærmere inn på nedenfor, er etter påtalemyndighetens oppfatning uholdbare, både i seg selv og samlet sett. I tillegg er det påtalemyndighetens oppfatning at begjæringen bygger på en form for bevisvurdering og krav til bevis som ikke er i overensstemmelse med norsk rett.

Det er et gjennomgående trekk ved Torgersens begjæring at det påstås at svært mange av bevisene har vært gjenstand for manipulasjon, eller at bevis er fremskaffet eller unndratt gjennom uredelige/ulovlige handlinger fra sakens aktører, herunder politi, påtalemyndighet og/eller rettsoppnevnte sakkyndige. Videre påstås det at sentrale vitner ikke har avgitt sannferdige forklaringer, enten ved at det er tale om bevisst løgn, eller rett og slett at vitnet ikke kan

ha observert det vitnet selv hevder å ha observert. I og med at dette er alvorlige påstander, har jeg funnet grunn til å gå relativt nøye inn på disse. Jeg vil derfor i den videre drøftelsen, hvor jeg behandler hvert enkelt krav for gjenopptakelse, konkret påvise hvilke aktører og bevis som rammes av denne type anklager og påstander.

En annen "metode" Torgersen benytter, er at han utpeker flere navngitte personer som, avhengig av hvilket bevis han søker svekket, påstås å være rett gjerningsmann. Videre blir det gjennomgående rettet kritikk mot etterforskningen, påtalemyndigheten og det arbeidet som er foretatt av de rettsoppnevnte sakkyndige.

Torgersen krever saken gjenopptatt i medhold av straffeprosessloven § 391 nr 1, § 391 nr 3 og § 392 annet ledd. Jeg vil nedenfor ta for meg hvert enkelt hjemmelsgrunnlag og behandle de der tilhørende anførte gjenopptakelsesgrunner."

4 Kommisjonens behandling

4.1 Innledning

Ved lov 15. juni 2001 nr. 63 ble kapittel 27 i straffeprosessloven endret, og begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker skal etter lovendringen settes frem for Gjenopptakelseskommisjonen, jf. straffeprosessloven § 394 første ledd.

Gjenopptakelseskommisjonen skal etter loven ikke være noen ordinær rettsmiddelinstans, og kommisjonen kan ikke overprøve domstolenes avgjørelser. Det følger av straffeprosessloven § 389 første ledd at en sak som er avgjort ved rettskraftig dom kan gjenopptas til ny prøving etter begjæring av en part når vilkårene i §§ 390 – 393 foreligger. Dette innebærer at kommisjonens oppgave ikke er å vurdere skyldspørsmålet på nytt, men å vurdere om vilkårene for gjenopptakelse, som er fastsatt i loven, foreligger. I så fall blir saken henvist til ny behandling ved en domstol som er sideordnet den domstolen som avsa den gjenopptatte dommen.

For så vidt gjelder vilkårene for gjenopptakelse i nærværende sak, vises det til kap. 7.1 og kap. 8.1 nedenfor.

Vår straffeprosess er bygget opp slik at hensynet til den enkeltes rettsikkerhet skal ivaretas på beste måte. Dersom partene mener at domstolen ved avsigelse av en dom har anvendt loven på en gal måte, har begått saksbehandlingsfeil eller har vurdert bevisene uriktig, vil dommen kunne ankes inn for en overordnet domstol for avgjørelse, noe som kan føre til en ny prøvelse av saken i sin fulle bredde hvis vilkårene for det er til stede. Før innføring av toinstansreformen 1. august 1995 var det ikke adgang til å anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, dersom dette var avgjort av en lagrette.

Etter at en dom er rettskraftig kan det likevel bli reist tvil om hvorvidt dommen var riktig Et typisk tilfelle vil være at det dukker

opp nye bevis eller nye omstendigheter som synes å være egnet til frifinnelse m.v., jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3. Som eksempel kan her nevnes kommisjonens avgjørelse om å gjenoppta saken mot Fritz Moen som i 1978 ble dømt for drapet på studenten Torunn Finstad. En tilståelse av drapet, fra en for saken tidligere ukjent person, var av en slik karakter at kommisjonen fant at den var egnet til å føre til frifinnelse. Nye omstendigheter og bevis var også avgjørende ved kommisjonens beslutninger om å gjenoppta en alvorlig narkotikasak 16. juni 2005 (sak nr. 2004-00089) og en alvorlig bedragerisak 8. mai 2005 (sak nr. 2004-00070).

Det kan også reises tvil om dommens riktighet, selv om det ikke foreligger noe nytt, men hvor man etter en ny vurdering finner at det er tvilsomt om dommen er riktig og tungtveiende hensyn taler for at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd. Et eksempel her er kommisjonens avgjørelse 26. januar 2006 (sak nr. 2004-00044) om å gjenoppta en drapssak.

I sin begjæring 5. april 2005, viser domfelte til en artikkel fra professor dr. juris Ole Krarup ved Københavns universitet. Om uriktige domfellelser i Storbritannia uttaler professor Krarup:

> *"De eksisterende beretninger om henrettelserne af uskyldige der er blevet dømt af det britiske retssystem alene i efterkrigsårene, viser – påfallende ensartet – hvordan fejl og uunderbyggede hypoteser, fordomme og – fremfor alt – modvilje mot at erkende og rette tidligere begåede feil, fører til katastrofale resultater. At erkende fejl hos andre er ingen sag. Sine egne indrømmer man derimot nødig; hvis "man" er en person med magt, politimand, anklager, dommer, er det meget svært. Og hvis "man" ikke er en enkeltperson, men et helt system, hvis enkeltaktører er innbyrdes afhængige af hinandens reaktioner og gjensidige forventninger, er det nærmest umuligt. Systemene lukker sig om fejlene som efterhånden forvandler sig til overgreb, og jo mer graverende de er, des stærkere virker lukkemekanismerne. Gang på gang oplever man at politifolk, anklagere, dommere og nævningene lukker øjnene for selv åbenbare modsigelser.*

Retssystemet fungerer i skyggen af en ufeilbarlighetsmyte der udelukker feiltagelser. Fejl er ikke blot pinlige, de er principstridige. Enhver dom er i sig selv en bekræftelse af sandheden. De fejl der måske var hændelige – om end ikke helt tilfældige – får, efterhånden som processen skrider fram, samme betydning som et skævt kort i bunden av et korthus. Alt bliver skævere og skævere, konsekvensene bliver mer og mer uoverskuelige, flere og flere beviser skal forvanskes og manipuleres for at resultaterne skal passe. Det afgørende i straffeprocessen bliver ikke sandheden, men jagten på en bekræftelse af myndighedernes hidtidige forestillinger om skyld. Selv om de oprindelige fejl er indlysende for enhver udenforstående, har de brændt sig fast som myndighedernes fordomme. En oprindelig tilfældig fejl kan i processens løb eskalere til et forsætlig overgreb."

Kommisjonen kan til en viss grad slutte seg til disse betraktningene, særlig der det er tale om gjenopptakelse av en rettskraftig dom. Det kan imidlertid være flere omstendigheter som ligger bak vurderingene som fører til at det blir avsagt en dom som i ettertid viser seg å være uriktig. Det er ikke gitt at den feilaktige dommen skyldes aktørenes holdninger og prestisje, og at de mot bedre vitende "lukker øynene for selv åpenbare motsigelser" slik professor Krarup skriver. Det kan kort og godt være at bevisbildet, slik det ble presentert for retten, ikke etterlot noen forstandig og begrunnet tvil om at den tiltalte var skyldig.

4.2 Dokumenter som ligger til grunn for kommisjonens behandling m.m.

Domfelte, v/ advokat Erling Moss og professor dr. juris Ståle Eskeland, fremmet 25. februar 2004 en foreløpig begjæring til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker om gjenopptakelse av Eidsivating lagmannsretts dom 16. juni 1958. I begjæringen opplyses det om at de er i gang med en grundig, systematisk utredning av hele sakskomplekset, som vil bli oversendt kommisjonen så snart den er klar. I forbindelse med avlevering av begjæringen ble det holdt et møte mellom kommisjonens leder og

professor Eskeland, hvor Eskeland redegjorde nærmere for begjæringen.

Etter anmodning fra advokat Moss besluttet kommisjonen å avholde et møte med domfelte, advokat Moss og professor Eskeland. Møtet ble avholdt 23. september 2004, og formålet med møtet var blant annet å gi kommisjonen en innledende oversikt over saken.
Den 24. september 2004 avholdt kommisjonen et møte med Den rettsmedisinske kommisjon, ved professor dr. med Bjørnar Olaisen, vedrørende kvalitetssikring av de medisinske sakkyndige rapportene som foreligger i saken.

Kommisjonen mottok en samlet, begrunnet begjæring om gjenopptakelse 5. april 2005. I tiden mellom avlevering av den første begjæringen og den samlede fremstillingen, har kommisjonen mottatt en rekke dokumentutdrag og rapporter fra advokat Moss og professor Eskeland. Det er blant annet avgitt rapporter om det såkalte ”tannbittbeviset”, ”avføringsbeviset” og ”barnålbeviset”. Det er også avgitt egne rapporter om øvrige bevis i saken, blant annet i forhold til vitneforklaringer, drapstidspunktet og spor som er sikret på åstedet og Torgersen. Disse vil bli nærmere omtalt og behandlet nedenfor. Den samlede fremstillingen, som ble avlevert 5. april 2005, benevnes heretter som ”begjæringen”.

Den samlede fremstillingen og tilsendt materiale, ble oversendt påtalemyndigheten til uttalelse 11. april 2005. Påtalemyndigheten ved Oslo statsadvokatembeter avga uttalelse til begjæringen 2. desember 2005. Vedlagt uttalelsen fulgte samtlige straffesaksdokumenter. Domfelte, v/ advokat Moss, ble gitt anledning til å kommentere uttalelsen. Advokat Moss avga uttalelse 8. desember 2005 og 4. januar 2006. Professor Eskeland har i brev til kommisjonen 16. januar 2006 gitt sine merknader til påtalemyndighetens uttalelse. Påtalemyndigheten har i brev til kommisjonen 6. februar 2006 gitt kommentarer til professor Eskelands merknader.

Det ble avholdt muntlig høring om deler av de tre tekniske bevisene i tiden 27. – 30. mars 2006. Professor Eskeland sendte inn sitt sluttinnlegg etter høringen 2. mai 2006.

Det har i tillegg til dette vært en relativt omfattende korrespondanse mellom kommisjonen og domfelte ved advokat Moss og professor Eskeland.

I medhold av straffeprosessloven § 397 annet ledd ble advokat Erling Moss 27. september 2004 oppnevnt som forsvarer for domfelte for møtet i kommisjonen 23. september 2004. Den 20. oktober 2004 ble han oppnevnt som forsvarer for domfelte. I oppnevnelsen ble det satt en ramme for inntil et visst antall timer.

Til grunn for kommisjonens vurderinger og avgjørelse ligger, foruten domfeltes begjæring og påtalemyndighetens uttalelse, samtlige dokumenter i straffesaken fra 1957 og senere, og annet innsendt materiale. I tillegg kommer informasjon som er fremkommet gjennom den muntlige høringen.

Tidligere avgjørelser i gjenopptakelsessaker har ikke hatt betydning, ut over det de har i kraft av sin argumentasjon. Kommisjonen har et selvstendig utredningsansvar, og det vises blant annet til kap. 4.3 og 4.4 nedenfor.

4.3 Kommisjonens arbeid med utredningen

4.3.1 Innledning

Kommisjonen har avhørt fire vitner og har hatt telefonsamtale med en person som meldte seg som vitne.

I tillegg til dette har kommisjonen,etter anmodning fra advokat Moss, foretatt undersøkelser om hvor Alf Brandsdal oppholdt seg i perioden 1957-1958. Kommisjonen har også anmodet domfelte om å avgi biologisk materiale for å foreta en DNA-analyse opp mot hår som ble sikret på avdødes kåpe.

Kommisjonens innhentet 20. september 2005 diverse materiale i tilknytning til ”Barnålbeviset” fra Oslo politidistrikt. Materialet, som blant annet var merket med teksten *”Simulerte ”bevis” og simulerte*

prøver fra åsted og siktede", ble åpnet og gjennomgått i kommisjonens lokaler 14. oktober 2005, med professor Eskeland og statsadvokat Katteland til stede.

Ut over dette har kommisjonen mottatt brev med meningsytringer fra utenforstående enkeltpersoner. Disse er tatt til orientering og kommenteres ikke.

Kommisjonen har også mottatt skriftlige uttalelser og rapporter fra Sten Ekroth, som på eget initiativ har engasjert seg i saken. Professor Eskeland har på kommisjonens forespørsel, opplyst at det er advokat Moss og han selv som representerer Torgersen. Kommisjonen har i brev til Ekroth 22. februar 2005 klargjort at kommisjonen forholder seg til disse to. Kommisjonen har også etter dette mottatt en rekke skriv fra Ekroth. Hans utredninger og rapporter er tatt til orientering, og vil ikke bli nærmere kommentert i denne avgjørelsen.

4.3.2 Vitneavhør m.v.

Kommisjonens har foretatt fire vitneavhør. Det gis en kort oversikt over disse nedenfor, og de vil bli kommentert senere, i den utstrekning de antas å være av betydning for avgjørelsen

Vitnet Gunnar Wessel Bakke avga forklaring 28. oktober 2005. Han var fast ansatt som røykdykker ved Oslo brannvesen fra 1948 og hadde vakt 6. desember 1957. Han var med på brannutrykningen til åstedet i Skippergata, og var da oppsatt som strålefører på slangevogn.

Vitnet Hans Kristian Methi ble avhørt 2. november 2005. Han forklarte at han den kvelden drapet fant sted hadde vært på besøk hos sin bror på Lambertseter. Om kvelden tok vitnet trikken hjem til Diesen.Trikken stoppet i krysset Skippergata/Biskop Gunnerus gate, like i nærheten av Oslo domkirke. Vitnet satt mot kjøreretningen og så inn mot Skippergata. Han skal da ha lagt merke til en mann som *"liksom la an på en ung dame"*.

Liljen Permo og hennes mann, Arne Permo, ble avhørt 17. november 2005. Liljen Permo er datter av nå avdøde Hans Olaf Aarhus, som var på jobb i Distribusjonssentralen i Skippergata eller Dronningens gate natt til lørdag 7. desember 1957. Han skal ha fortalt sin datter og svigersønn at han på vei til jobben, ca. kl. 2400-0030, hadde møtt to gutter som hadde kommet løpende ut fra en port i Skippergata. Det fremgår imidlertid av saksdokumentene at Hans Olav Aarhus ga forklaring til politiet om morgenen lørdag 7. desember 1957. Det fremgår av rettsboken at han avga forklaring som vitne under hovedforhandlingen 11. juni 1958.

Kommisjonen har også vært i kontakt med en person, som 20. august 2005 meldte fra til Oslo politidistrikt om observasjoner han gjorde i Skippergata den aktuelle kvelden 6. desember 1957.

Avhørene ble oversendt advokat Moss og påtalemyndigheten til uttalelse 30. november 2005. Advokat Moss avga uttalelse i e-post 1. desember 2005.

4.3.3 Anmodning til domfelte om å avgi biologisk materiale

Ved brev fra kommisjonen 17. januar 2006 til advokat Moss og professor Eskeland, ble domfelte anmodet om å avgi biologisk materiale med sikte på å foreta en DNA-analyse.

I brev fra professor Eskeland 30. januar 2006, som er et felles svar fra ham og advokat Moss, avvises anmodningen, og det gis en utfyllende begrunnelse for dette.

Kommisjonen viser til denne korrespondansen, som er gjengitt under kap. 8.9.5 nedenfor.

4.3.4 Undersøkelser omkring Alf Brandsdal

I brev fra advokat Moss til kommisjonen 18. mai 2004 ber han om at straffeutskriften til Alf Brandsdal innhentes. Han opplyser at han har forsøkt å fremskaffe denne siden 1998 uten å lykkes.

Advokat Moss viser i brevet til at Esther Olsson, innehaveren av pølseboden der Rigmor Johnsen kjøpte epler, observerte mannen som fulgte etter Rigmor. Etter at hun hadde vært gjennom en personkonfrontasjon hos politiet 9. desember 1957 (der Torgersen deltok) ble hun 15. desember bedt om å gå gjennom politiets fotoregister for å se om hun gjenkjenner vedkommende person. Under denne fotokonfrontasjonen plukket hun ut Alf Brandsdal *"som lignet på den som fulgte etter Rigmor Johnsen."* Brandsdal ble avhørt 21. januar 1958, og dette er det eneste avhøret av ham. Advokat Moss betegner avhøret som *"ganske underlig"* og uttaler blant annet:

> *"Han blir tydeligvis ikke spurt om verken nåværende arbeidssted eller bosted, men han forklarer at han har arbeidet på et slakteri ved Grønnlands torg til 15. januar 1958, og at han har bodd hos sin hustru i Drammen inntil 28. desember 1957. Når hans daværende bosted og arbeid ikke oppgis i avhøret, får man lett mistanke om at dette ikke er en tilfeldighet, altså at han for politi og påtalemyndighet kan ha fremstått som et ubehagelig vitne i relasjon til drapsteorien, også på den måte at en direkte konfrontasjon mellom Brandsdal og Esther helt blir unngått, både under politiets etterforskning og under den rettslige forundersøkelse. Derimot skjer det jo under forundersøkelsen et forsøk på gjenkjennelse mellom Esther og Torgersen (s. 23, nederst), men også dette resultatløst."*

Advokat Moss fremholder i brevet at Brandsdal ble stevnet som vitne til hovedforhandlingen i 1958. Det ble da opplyst i retten at han satt i varetektsfengsel i Århus i Danmark, men en kontroll av dette hos det danske landsarkivet i 1998 viste at han ikke var der.

I brev av 23. november 2004 opplyser advokat Moss at han har fått tak i straffutskriften til Brandsdal, men at den ikke inneholder noe av interesse for saken. Han har derfor vært i kontakt med Oslo trygdekontor for å få utlevert arbeidsgiverkortet for Alf Brandsdal. I brev fra trygdekontoret 9. november 2004 blir det opplyst at de ikke kan utlevere opplysningene av hensyn til taushetsplikten. Advokat Moss ber derfor om at kommisjonen gir utleveringspålegg etter straffeprosessloven § 210.

I brev til Arbeidsgiver- og arbeidstakerregisteret i Oslo 10. oktober 2005 gir kommisjonens leder pålegg om utlevering av opplysninger fra arbeidsgiverregisteret (trygdekassekortet) med hjemmel i straffeprosessloven § 210. I brev 23. desember 2005 fra Rikstrygdeverket, Familie- og pensjonsdivisjonen, heter det blant annet:

> *"I brevet av 10. oktober 2005 fremgår det at dere ønsker utlevert opplysninger om Alf Brandsdal knyttet til perioden 1957 til 1958. Vi har i denne forbindelse søkt i vårt arbeidstakerregister, samt vært i kontakt med Riksarkivet, Oslotrygdens fjernarkiv og Drammen trygdekontor. Vi har dessverre ikke lyktes i å finne opplysninger om Alf Brandsdal knyttet til den aktuelle perioden."*

Kopi av brevet ble oversendt advokat Moss til orientering 3. januar 2006.

4.4 Muntlig høring

I brev fra professor Eskeland 8. desember 2005 ble det begjært muntlig høring om de tre tekniske bevisene, "barnålbeviset", "tannbittbeviset" og "avføringsbeviset". I brev til professor Eskeland 19. desember 2005 uttalte kommisjonen:

> *"I Deres brev 8. desember 2005 skriver De at en muntlig høring er nødvendig for at kommisjonen skal kunne danne seg et best mulig bilde av saken og for å ivareta hensynet til avgjørelsens legitimitet. Kommisjonen har forståelse for den siste begrunnelsen og kan for så vidt slutte seg til denne.*
>
> *Når det gjelder den første begrunnelsen, vil kommisjonen vise til at den mottok en samlet fremstilling av bevisene i Torgersensaken 5. april 2005. Forut for dette har kommisjonen mottatt flere dokumentutdrag med nærmere beskrivelse og vurdering av de forskjellige bevisene. Den 2. desember 2005 mottok kommisjonen påtalemyndighetens uttalelse til Torgersens begjæring sammen med alle straffesaksdokumentene. Etter kommisjonens vurdering har*

den nå en bred oversikt over faktum i saken og de anførsler som ligger til grunn for begjæringen.

Formålet med en muntlig høring må primært være å supplere de uttalelsene som allerede er gitt, og å presisere forhold som antas ikke å være dekkende beskrevet i det skriftlige materialet. Kommisjonen ser ikke behov for å ha en muntlig høring for å få en muntlig gjengivelse av de fremlagte uttalelsene. Det avgjørende for kommisjonen vil være å få frem opplysninger av betydning som ikke allerede er tilstrekkelig belyst i saken.

Kommisjonen besluttet å avholde muntlig høring i medhold av straffeprosessloven § 398 første ledd. Høringen ble gjennomført i tiden 27. – 30. mars 2006. Høringen ble administrert av kommisjonens leder, Janne Kristiansen. Fra kommisjonen deltok for øvrig fungerende nestleder Helen Sæter, Svein Magnussen, Vidar Stensland, Anne Kathrine Slungård, Øystein Mæland og Erling O. Lyngtveit. Domfelte var til stede sammen med sin forsvarer, advokat Erling Moss, og professor dr. juris Ståle Eskeland. Påtalemyndigheten var representert ved førstestatsadvokat Jørn Sigurd Maurud og statsadvokat Anne Katteland.

Barnålbeviset var gjenstand for høring første dag, tannbittbeviset andre og tredje dag, og høringen ble avsluttet med avføringsbeviset fjerde dag. Under høringen ga professor Rune Halvorsen Økland og professor Kåre Venn forklaring i forbindelse med barnålbeviset. Professor David Senn (USA), professor David Whittaker (UK), seniorforsker Per Flood og professor Tore Solheim ga forklaring i forbindelse med tannbittbeviset. Professor Per Brandtzæg ga forklaring i forbindelse med avføringsbeviset. Høringen ble i sin helhet tatt opp med lyd og bilde.

Av de sakkyndige var det bare Rune Halvorsen Økland og Per Brandtzæg som ikke var involvert under gjenopptakelsessaken i 1997-2001. Disse har imidlertid vært engasjert av domfelte under nåværende gjenopptakelsessak og har avgitt skriftlige uttalelser i denne sammenheng. David Senn og Per Flood var engasjert som sakkyndige av domfelte under den siste gjenopptakelsessaken, på

samme måte som Kåre Venn og Tore Solheim var engasjert av påtalemyndigheten. David Whittaker var oppnevnt av lagmannsretten.

4.5 Den videre drøftelsen

I den videre drøftelsen er det innledningsvis et kapittel om bevisvurdering i straffesaker (kap. 5) og om sakkyndighet i straffesaker (kap. 6). Kommisjonen går deretter over til å drøfte de forskjellige grunnlagene i begjæringen om gjenopptakelse, først etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 og deretter straffeprosessloven § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd.

Grunnlagene behandles tematisk, og det gis, i de fleste kapitlene, først en oversikt over behandlingen i 1958 og ved de to gjenopptakelsessakene fra 1973-1976 og 1997-2001. Deretter gjengis i hovedtrekk domfeltes anførsler i begjæringen av 2005 og påtalemyndighetens uttalelse til disse av 2005. Kommisjonen gir sin vurdering under hvert punkt, og det gis avslutningsvis en samlet vurdering.

Presentasjonen av domfeltes anførsler og grunnlag for gjenopptakelse gis under et avsnitt som benevnes *"Domfeltes begjæring for kommisjonen"*. Kommisjonen har ikke bare forholdt seg til den samlede fremstillingen som ble avgitt av professor Eskeland 5. april 2005, men også til det øvrige materiale som er blitt tilsendt fra domfelte både før og etter dette tidspunkt. Det gjelder både de tilsendte dokumentutdrag, de særskilte sakkyndigrapportene og uttalelser fra advokat Erling Moss og professor Ståle Eskeland. I tillegg til dette kommer all informasjon som er innhentet i forbindelse med den muntlige høringen i mars 2006, og merknader fra domfelte etter høringen.

Saken er svært rik på detaljer. Både i domfeltes begjæring, dokumentutdragene, de tilsendte rapporter, og i påtalemyndighetens uttalelse, er det fremsatt en rekke anførsler og påstander. Gjennom den muntlige høringen har kommisjonen fått supplert og utdypet de sakkyndiges vurderinger. I tillegg har kommisjonen gjennomgått

straffesaksdokumentene fra 1957-58, og dokumenter som er tilført saken i forbindelse med behandling av gjenopptakelsesspørsmålet i perioden 1973-1976 og 1997-2001. Kommisjonen har foretatt en vurdering av det samlede materialet, men har ikke funnet grunn til, eller behov for, å gjengi eller kommentere samtlige detaljer. Forhold som kommisjonen mener er av betydning for avgjørelsen, er kommentert.

Kommisjonen har også gjengitt sitater fra begjæringen og uttalelsene som kan være noe forkortet. For en fullstendig oversikt over disse, henvises til det enkelte dokument.

Det er saken som ble pådømt ved Eidsivating lagmannsretts dom av 16. juni 1958 som kreves gjenopptatt. Verken denne dommen eller Høyesteretts kjennelse 1. november 1958 i ankesaken, kan belyse hva som lå til grunn for lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet. Rettsboken for hovedforhandlingen viser hvilke vitner og sakkyndige som avga forklaring under hovedforhandlingen og hva som ellers ble dokumentert. Både domfelte i sin begjæring, og påtalemyndigheten i sin uttalelse, viser imidlertid til avgitte politiforklaringer under etterforskingen, forklaringer avgitt under den rettslige forundersøkelsen, avisreferater fra hovedforhandlingen og til statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse 17. desember 1958. Også i de tidligere gjenopptakelsessakene er det vist til dette materialet. Kommisjonen har i sin avgjørelse også benyttet seg av denne systematikken og viser til uttalelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 28. november 2001, som kommisjonen har iakttatt:

> *"Innholdet i de vitneforklaringene som ble avgitt under hovedforhandlingen, må antas i hovedsak å samsvare med de skriftlig nedtegnede politiforklaringer og rettslige forklaringer som ble avgitt til forhørsretten under den rettslige forundersøkelse. Også de sakkyndiges forklaringer må i hovedsak antas å være i overensstemmelse med innholdet i de skriftlige erklæringer som ble avgitt til forhørsretten. De skriftlige nedtegnelser som foreligger, gir imidlertid på ingen måte et fullstendig bilde av det som fremkom under hovedforhandlingen. Både tiltalte, vitner og sakkyndige må antas å ha vært gjenstand for til dels inngående eksaminasjon*

fra rettens, aktors og forsvarerens side. Dette har på vanlig måte ført til utdypninger, nyanseringer, oppklaringer av uklarheter mv. Det er således ikke grunnlag for å trekke vidtgående slutninger fra det skriftlige materialet til hva som har kommet frem under hovedforhandlingen.

I en viss, men begrenset, utstrekning kan avisoppslag fra rettsforhandlingene tenkes å kaste et supplerende lys over det som fremkom. Uttalelser avgitt i etterhånd kan også være av interesse, blant annet statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse av 17. desember 1958, der han i anledning Torgersens første gjenopptakelsesbegjæring, som senere ble trukket tilbake, ga "en bred, samlet fremstilling av det bevismateriale som lagretten bygget sin avgjørelse på".”

Domfeltes gjenopptakelsesbegjæring i 1958 ble supplert ved brev fra høyesterettsadvokat Johan Hjort til lagmannsretten 3. april 1959. Lagmann Kristian Lunde, som også administrerte hovedforhandlingen, utarbeidet et udatert utkast til avgjørelse av begjæringen, men lagmannsretten tok aldri formelt stilling til begjæringen. I utkastet heter det på side 21 blant annet:

”*Lagmannsretten vil uttale at den brede faktiske fremstilling av saken og dens bevisligheter som statsadvokaten har gitt i sin redegjørelse av 17. desember 1958 (dok. 115) på alle vesentlige punkter gir et korrekt og objektivt bilde av saken, slik den ble rullet opp under hovedforhandlingen i lagmannsretten.”*

I brev til kommisjonen 14. oktober 2005 uttalte professor Eskeland:

”Den beslutningen som jeg nå er blitt kjent med viser at lagmann Kristian Lunde uten reservasjoner har samme oppfatning som Dorenfeldt når det gjelder bevisene slik de ble presentert for juryen i 1958.

Etter dette er det i hvert fall utvilsomt (etter min oppfatning har det ikke vært grunnlag for tvil tidligere heller) at også påtalemyndigheten og kommisjonen i hovedsak må legge Dorenfeldts redegjørelse til grunn når den skal sammenholde bevisene i 1958 med bevisene slik de fremstår i 2005.”

Saken har vært begjært gjenopptatt to ganger tidligere. Kommisjonen skal foreta en selvstendig vurdering av om vilkårene for gjenopptakelse

er til stede, og er ikke bundet av tidligere avgjørelser i saken.For oversiktens skyld har kommisjonen, til en viss grad, vist til og referert fra de tidligere avgjørelser fra lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg. I de tilfeller kommisjonens vurderinger og konklusjoner er i samsvar med tidligere vurderinger og konklusjoner fra lagmannsrett eller kjæremålsutvalg, vil det i noen tilfeller bli henvist til disse.

5 Bevisvurdering i straffesaker

Det er et grunnleggende rettssikkerhetsprinsipp at en tiltalt skal anses som uskyldig inntil det motsatte er bevist. Det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden, og som derfor må føre tilstrekkelig bevis for at den tiltalte har gjort seg skyldig i det forholdet han anklages for. Når tiltaltes skyld skal avgjøres, skal rimelig tvil og forstandig tvil komme ham til gode. Det betyr at retten må være sikker og overbevist om at alle vilkår for straff er oppfylt for å kjenne en tiltalt skyldig. Det er ikke tilstrekkelig at det foreligger en overveiende sannsynlighet for skyld. Retten skal foreta en helhetsvurdering av det samlede bevismaterialet og frifinne dersom det foreligger en rimelig og fornuftig tvil.

Den Europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) har en egen bestemmelse om uskyldspresumsjonen. I art. 6.2 heter det:

> *"Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven."*

Formålet med denne regelen er å hindre at uskyldige blir dømt, og ta vare på omdømmet til den som er under etterforsking, inntil straffeskyld eventuelt er fastslått av en domstol.

Norsk straffeprosess bygger på det som kalles fri bevisbedømmelse, i motsetning til tidligere tider da bevisbedømmelsen ofte var knyttet til formelle regler som anga hvilken vekt de enkelte bevis skulle ha, eller det var fastsatt nærmere regler om hvilke vilkår som måtte være oppfylt for at noe skulle legges til grunn som bevist. Fri bevisbedømmelse, sammen med de strenge krav til bevisbyrde, vil best sikre mot at uskyldige blir dømt. Hensynet bak uskyldspresumsjonen tilsier imidlertid at en siktet må være vernet mot vilkårlig bevisvurdering, jf. Asbjørn Strandbakken, Uskyldspresumsjonen, 2003, side 213. Strandbakken har i bokens kapittel 8 en gjennomgang av ulike bevisteorier, og han oppsummerer på side 244:

"Bevisbedømmelsen vil aldri kunne reduseres til en matematisk sannsynlighetsberegning, men må ses i lys av at det er tale om en psykologisk erkjennelsesprosess. Subjektive fordommer og referanserammer vil aldri kunne være fundament for en dom. Bevisbedømmelse må heller ikke bygge på en ren intuisjon eller ureflekterte helhetsbetraktninger.

…….

Det beste grunnlaget for å nå en riktig dom er å bygge på en rasjonell vurdering med utgangspunkt i at enhver sak er unik."

Andenæs skriver om fri bevisbedømmelse i Norsk straffeprosess (2000) 3. utg. på side 183:

"Dommeren kan ikke nøye seg med en ureflektert intuisjon. Bevisstoffet må tankemessig bearbeides. De forelagte bevis må sammenholdes med alminnelige erfaringssetninger om deres verdi, og på dette grunnlag må dommeren ta standpunkt til om det foreligger en tilstrekkelig grad av sannsynlighet til at han kan bygge på den."

Det skilles tidvis mellom direkte bevis og indisiebevis. Johs. Andenæs skriver om dette på side 185:

"Direkte bevis er f. eks. en tilståelse fra siktede, vitneprov fra personer som har sett ham utføre handlingen, et ærekrenkende brev som blir fremlagt i retten. Det er her tale om bevis som direkte sier noe om det straffbare forhold. Eksempler på indisiebevis er utsagn fra vitner som har sett siktede i nærheten av åstedet på gjerningstiden, blodflekker på siktedes klær, forklaringer som viser at siktede har slått om seg med penger etter ranet. Det som er direkte gjenstand for bevis, er omstendigheter som ikke i seg selv har rettslig betydning. Det er ikke straffbart å befinne seg i nærheten av et sted hvor et mord blir begått, heller ikke å ha blod på klærne eller slå om seg med penger. Men disse omstendigheter kan, enkeltvis eller samlet, gi grunnlag for mer eller mindre sikre slutninger om siktedes skyld.

Sondringen mellom direkte bevis og indisiebevis forekommer ikke i loven, og den har etter min oppfatning

liten verdi. Også det direkte bevis gir i virkeligheten bare grunnlag for mer eller mindre sikre slutninger om siktedes skyld. Om et vitne forklarer at det så siktede utføre drapet, kan man ikke bygge på dette uten å forutsette (1) at vitnet har sett riktig, (2) at det husker riktig, og (3) at det gjengir riktig. På alle tre punkter kan feil snike seg inn. I tillegg har man muligheten for at vitnet forklarer seg bevisst usant, f. eks. for å hevne seg på siktede. De tekniske bevis (fingeravtrykksundersøkelser og rettskjemiske og rettsmedisinske undersøkelser av forskjellig slag) er som regel bare indisiebevis, men de kan ofte skape en visshet som er langt sterkere enn den man kan få ved såkalt direkte bevis."

I en straffesak vil det ofte bli presentert flere typer bevis, forklaringer, beslaglagte bevisgjenstander, dokumenter m.v. Retten må vurdere bevisenes styrke, både enkeltvis og samlet, og kan bare domfelle hvis den er overbevist om at tiltalte er skyldig. I noen tilfeller kan ett bevis være avgjørende for å overbevise retten om tiltaltes skyld, i andre tilfelle er det summen av flere bevis som leder til en slik overbevisning. Ved vurdering av bevisenes styrke, både enkeltvis og samlet, kan man ikke bare bygge på statistisk beregnet sannsynlighet. Dels kan det mangle opplysninger for å kunne beregne en nøyaktig sannsynlighet, dels vil statistikk ikke uten videre være avgjørende i enkelttilfeller.

Svein Slettan og Toril Øie uttaler i Forbrytelse og straff, bind I (2001) side 25:

"Men absolutt visshet forekommer sjelden eller aldri i det virkeliges verden. Når den tunge avgjørelsen om skyld eller uskyld skal treffes, er det ofte en margin av tvil. En helt teoretisk tvil – den tvilen som består i at en alltid kan ta feil – er ikke nok til å frifinne. Noe i det konkrete saksforholdet må skape tvil: Løy hovedvitnet? Kan han ha sett feil eller ha blandet sammen to personer? Var fartsmåleren i uorden?

I uttrykket "rimelig tvil" ligger det følgelig at tvilen må være fornuftig og begrunnet (jf. det engelske: beyond reasonable doubt). -Hvis det praktisk sett ikke kan være tvil om at den tiltalte er skyldig, kan han dømmes."

Kommisjonen finner også grunn til å vise til hva Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte om bevisførsel og bevisvurdering under gjenopptakelsessaken i 2001, jf. kjennelsen inntatt i Rt. 2001 side 1521 flg.:

> *"Ved avgjørelsen av krav om gjenopptakelse etter § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd er det av vesentlig betydning at når den dømmende rett har funnet at det ikke er rimelig tvil om tiltaltes skyld, er det skjedd på grunnlag av umiddelbar bevisførsel. Bevisførselen ved krav om gjenopptakelse er derimot middelbar - eventuelt supplert med gransking og muntlige forhandlinger av begrenset karakter i forhold til forhandlingene for den dømmende rett. Bevisumiddelbarhet - at den dømmende rett selv skal høre tiltalte og vitnene - er et bærende prinsipp i straffeprosessen. Ved de forklaringer som avgis, og de tilføyelser, endringer og avklaringer som skjer gjennom eksaminasjon i retten, og ved det inntrykk som formidles gjennom den personlige opptreden i rettssalen, får den dømmende rett normalt et langt bedre grunnlag for å vurdere troverdigheten og holdbarheten av forklaringer enn man kan få ved lesing av dokumenter der forklaringene er nedtegnet.*
>
> *De hensyn som i sin alminnelighet tilsier at gjenopptakelsesretten viser varsomhet i overprøvingen av en avgjørelse truffet etter umiddelbar bevisførsel, forsterkes med tiden. Nye forklaringer vil gjennomgående preges av at erindringer svekkes og forskyves over tid, eller forklaringer lar seg ikke gjenta. Tekniske bevis vil kunne reduseres i verdi eller gå tapt.*
>
> *Av betydning er det også om den avgjørelse som søkes gjenopptatt, er begrunnet eller ikke. I saker med lagrette, der avgjørelsen av skyldspørsmålet ikke er begrunnet, lar det seg normalt vanskelig gjøre å si noe sikkert om hvorledes de enkelte bevis i sin tid ble vurdert av lagretten. Lagretten må forutsettes å ha bygget på en samlet vurdering av det bevismateriale som ble presentert. Og det vil i sin alminnelighet kunne antas at enkelte bevis har spilt en mer fremtredende rolle enn andre. Men utover dette må den*

domstol som tar stilling til gjenopptakelsesspørsmålet, vise tilbakeholdenhet med å forutsette hvorledes lagretten har vektlagt enkelte bevis i forhold til andre."

Kommisjonen slutter seg til disse generelle vurderinger.

Under hovedforhandlingen i 1958 ble det ført 71 vitner og det var 19 sakkyndige som avga forklaring. Det ble dokumentert og forevist en rekke dokumenter, fotografier og gjenstander. Både aktor, forsvarer og retten hadde anledning til å eksaminere vitner og sakkyndige. Etter kommisjonens vurdering må det legges til grunn at eventuelle spørsmål og uklarheter som måtte ha oppstått i etterkant av politiforklaringene og forklaringene avgitt under den rettslige forundersøkelsen, ble søkt avklart gjennom vitneavhørene. På samme måte har de sakkyndige fått anledning til å utdype sine skriftlige sakkyndigrapporter og svare på spørsmål fra partene og retten. Lagrettens kjennelse var ikke begrunnet, men det må forutsettes at den traff sin avgjørelse på grunnlag av det samlede bevismaterialet som ble fremlagt. Kommisjonen viser her til kjæremålsutvalgets uttalelse i kjennelsen fra 2001, som kommisjonen slutter seg til:

"Lagrettens kjennelse var ikke begrunnet. Kjennelsen må antas å være bygget på en samlet vurdering av det som kom frem under hovedforhandlingen. Under lagmannsrettssaken har åpenbart troverdigheten og påliteligheten av tiltaltes forklaring og de forskjellige vitneforklaringer stått sentralt. Vesentlig må også de nevnte sakkyndiges forklaringer antas å ha vært. Hvorledes de enkelte bevis er vektlagt, er det for øvrig ikke mulig å si noe sikkert om."

Kjæremålsutvalget antar videre at innholdet i de vitneforklaringene som ble avgitt under hovedforhandlingen i hovedsak samsvarer med de skriftlige politiforklaringene og de rettslige forklaringene som ble avgitt under forundersøkelsen. Kommisjonen viser til kjæremålsutvalgets uttalelse om dette, som er gjengitt ovenfor under kap. 4.5.

Kommisjonen finner også grunn til å vise til en avgjørelse fra Høyesterett som er inntatt i Rt. 2005 side 1353.

> *"Prinsippet om at enhver rimelig og fornuftig tvil skal komme den tiltalte til gode er en bærebjelke i straffeprosessen. Kravet gjelder for bevisresultatet som sådan – i vår sak om A hadde utvist forsett med hensyn til den omstendighet at det dreide seg om narkotika. Bevisbedømmelsen beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen."*

Selv om det kan reises en tvil ved ett eller flere av bevisene, vil ikke det i seg selv bety at saken skal gjenopptas, så lenge en samlet bevisbedømmelse ikke gjør det tvilsomt om dommen er riktig. For kommisjonen vil vurderingstemaet være om vilkårene for gjenopptakelse er til stede, først og fremst ved at det er fremkommet nye omstendigheter eller bevis etter hovedforhandlingen som synes egnet til å føre til frifinnelse, eller at det foreligger særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om domfeltes skyld blir prøvd på ny. I denne saken følger det av loven at det må være *"meget tvilsomt"* om dommen er riktig, idet dommen er fra før 1980, jf. også kap. 8.1 nedenfor.

6 Sakkyndighet i straffesaker

6.1 Innledning

I forbindelse med etterforskingen av drapet i Skippergata 6b, ble det oppnevnt og engasjert et betydelig antall sakkyndige, blant annet rettsmedisinske sakkyndige i forbindelse med obduksjon av avdøde og sakkyndige for å vurdere bittmerket i avdødes bryst, funn av ekskrementer (feces), funn av barnåler m.v. Under hovedforhandlingen ble det ført 19 sakkyndige, som også hadde avgitt skriftlige uttalelser. De enkelte sakkyndiges undersøkelser og vurderinger blir omtalt nærmere senere i tilknytning til det enkelte tema.

Kommisjonen vil i dette kapitlet drøfte enkelte forhold vedrørende bruken av sakkyndige i straffesaker. Sakkyndige kan brukes både under etterforskingen og den senere behandling ved domstolen. Det kan være tale om bistand fra rettsmedisinske sakkyndige, våpenteknisk sakkyndige, bilsakkyndige, skrifteksperter m.v. Kommisjonen vil dessuten knytte noen kommentarer til en artikkel om sakkyndighet i straffesaker som er publisert i det amerikanske tidsskriftet Science i august 2005, jf. kap. 6.2 nedenfor. Denne artikkelen har også vært trukket frem av domfelte og enkelte av de sakkyndige i nærværende sak.

Om den sakkyndiges rolle og presentasjon av sitt materiale i straffesaken, uttaler Emil Stang i Rettergangsmåten i straffesaker (1941) på side 167 blant annet:

> *"..... Retten står således nokså fritt i spørsmålet om sakkyndige bare skal avgi skriftlig forklaring eller om de skal avhøres muntlig; men som regel bør de møte under hovedforhandlingen for å kunne forsvare sine resultater. Er den sakkyndige til stede i retten, kan hans skriftlige erklæring alltid opp leses som grunnlag for hans muntlige forklaring*

eller i forbindelse med denne. Dette står ikke i loven, men er stemmende med praksis."

Johs. Andenæs er inne på det samme i Straffeprosessen (1962) side 214 flg. hvor han uttaler:

"…….. Derimot vil nok de sakkyndige som regel bli innkalt til personlig møte under hovedforhandlingen. Svært ofte gir de sakkyndige først en skriftlig erklæring, og blir dessuten innkalt til hovedforhandlingen. At de sakkyndige er til stede i retten, har den fordel at de kan eksamineres av dommeren og partene om punkter som kan trenge en utdyping eller hvor den skriftlige erklæring etterlater tvil. …"

Selv om det i 1981 ble vedtatt en ny straffeprosesslov, er det ikke foretatt vesentlige endringer i reglene om bruken av sakkyndige siden 1958.

Det har vært reist kritikk både mot kvaliteten av de sakkyndiges arbeid og domstolenes bruk av sakkyndighet. Flere alvorlige straffesaker har blitt gjenopptatt der nye sakkyndige vurderinger har spilt en vesentlig rolle. Etter gjenopptakelse av sakene til Per Liland og Fritz Moen ble det nedsatt granskingsutvalg som blant annet fikk til mandat å undersøke de sakkyndiges arbeid.

Kommisjonen finner grunn til å fremheve det som uttales i NOU 1996: 15 Lilandsaken, på side 125:

"Bruken av sakkyndige skal bidra til å gi både retten og partene (påtalemyndigheten og tiltalte/forsvareren) nødvendig kunnskap om spørsmål knyttet til den sakkyndiges fagområde. Derigjennom gis retten mulighet til å foreta den sikrest mulige bedømmelse av det saksforhold som saken reiser. Bruken av sakkyndige skjer derfor som et ledd i rettens bevisbedømmelse.

Det er mange krav som må være oppfylt for at retten fullt ut skal kunne dra nytte av en sakkyndig uttalelse. Noen hovedelementer skal nevnes innledningsvis: (1) Retten må ha rimelig sikkerhet for at de sakkyndige fullt ut er uavhengige,

både i forhold til hverandre og ikke minst i forhold til partene. (2) De sakkyndige må ha den fagkunnskap som er nødvendig for å kunne gi den bistand som i den enkelte sak er påkrevet. (3) Antallet sakkyndige må være tilpasset karakteren av de spørsmål som skal besvares. Det må således kunne benyttes flere sakkyndige der svarene må bygges på skjønnsmessige vurderinger og også der det kan være tvil eller faglig uenighet. (4) Det bør forut for hovedforhandlingen regelmessig foreligge en skriftlig erklæring fra de sakkyndige. Denne erklæringen bør være skrevet ut fra et skriftlig mandat, eventuelt som svar på spørsmål som på forhånd er stilt av retten etter forslag fra aktor og forsvarer. (5) De sakkyndiges uttalelse må ha en form og et innhold som sikrer at den så langt det er mulig blir oppfattet av retten, og det må gis mulighet for supplerende spørsmål der dette er nødvendig."

I 1998 nedsatte Justisdepartementet et utvalg til å gjennomgå rettsmedisinsk kvalitetssikring og kontroll i straffesaker, jf. NOU 2001: 12, og Helse- og omsorgsdepartementet nedsatte 23. november 2005 en arbeidsgruppe for å vurdere bruk av sakkyndig helsepersonell innen justissektoren, jf. arbeidsgruppens rapport 16. mai 2006.

6.2 Nye synspunkter på bruk av sakkyndige i straffesaker

Det amerikanske tidsskriftet "Science" publiserte 5. august 2005 en artikkel med tittelen "The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science". Artikkelen er skrevet av Professor Michael J. Saks ved College of Law, Arizona State University og Associate Professor Jonathan J. Koehler ved McCombs School of Business, University of Texas.

Ved brev fra professor Ståle Eskeland av 17. november 2005 fikk kommisjonen oversendt en vurdering av artikkelen og artikkelens relevans for de tekniske bevisene i Torgersensaken, forfattet av professor dr. philos Per Brandtzæg.

Under forberedelsen til den muntlige høringen i mars 2006, anmodet professor Eskeland kommisjonen om at professor Brandtzæg kunne redegjøre nærmere for sin vurdering av artikkelen under høringen. Ved brev 30. januar 2006 opplyste kommisjonen at den var kjent med Science-artikkelen og professor Brandtzægs notat, og at det ikke var behov for ytterligere redegjørelse omkring dette temaet. Science-artikkelens relevans for Torgersensaken ble likevel berørt i korte trekk av flere av de sakkyndige under høringen.

Artikkelen i Science innledes slik:

> *"Little more than an decade ago, forensic individualization scientists compared pairs of marks (handwriting, fingerprints, tool marks, bite marks, hair, tire marks, etc.) intuited whether the marks matched, and testified in court that whoever or whatever made one made the other. Courts almost never excluded the testimony. Cross-examination rarely questioned the foundations of the asserted expertise or the basis of the analyst's certainty.*
>
> *Today, that once-complacent corner of the law and science interface has begun to unravel – or at least to regroup. The news carries reports of erroneous forensic identifications of hair, bullets, handwriting, footprints, bite marks, and even venerated fingerprints. Scientists have begun to question the core assumptions of numerous forensic sciences. …."*

Artikkelen tar utgangspunkt i 86 rettssaker i USA, hvor senere DNA-analyser førte til at den domfelte ble frikjent. Forfatterne påviser hvilke forhold som ledet til de feilaktige dommene. I noen av sakene er det flere enn ett forhold som kan ha vært utslagsgivende. Det heter videre i artikkelen:

> *"During the past decade, scores of people who were convicted of serious crimes – including at least 14 who had been sentenced to death – have been exonerated by DNA analyses of crime scene evidence that had not been tested at the time of their trials (10). It was not surprising to learn that erroneous convictions sometimes occur, and that new science and technology can help detect and correct those mistakes. Nor was it surprising to learn, from an analysis of 86 such*

cases (Fig.1), that erroneous eyewitness identifications are the most common contributing factor to wrongful convictions. What was unexpected is that erroneous forensic science expert testimony is the second most common contributing factor to wrongful convictions, found in 63% of those cases. These data likely understate the relative contribution of forensic science expert testimony to erroneous convictions. ……."

Det fremgår av artikkelen at feil identifikasjon av øyenvitner er den hyppigste forekommende, medvirkende årsak til feilaktige dommer (71 %). Det er ikke nærmere redegjort for hva som ligger bak dette resultatet, men kommisjonen vil peke på at forskning tyder på at gal identifikasjon i første rekke er et problem når øyenvitner skal beskrive/peke ut personer som de aldri tidligere har sett.
Det fremgår videre av artikkelen at sakkyndige (forensic science) tok feil i 63 % av sakene og at sakkyndige avga falsk eller villedende forklaring (false/misleading testimony by forensic scientists) i 27 % av sakene.

Figur 1 i artikkelen gjengis nedenfor:

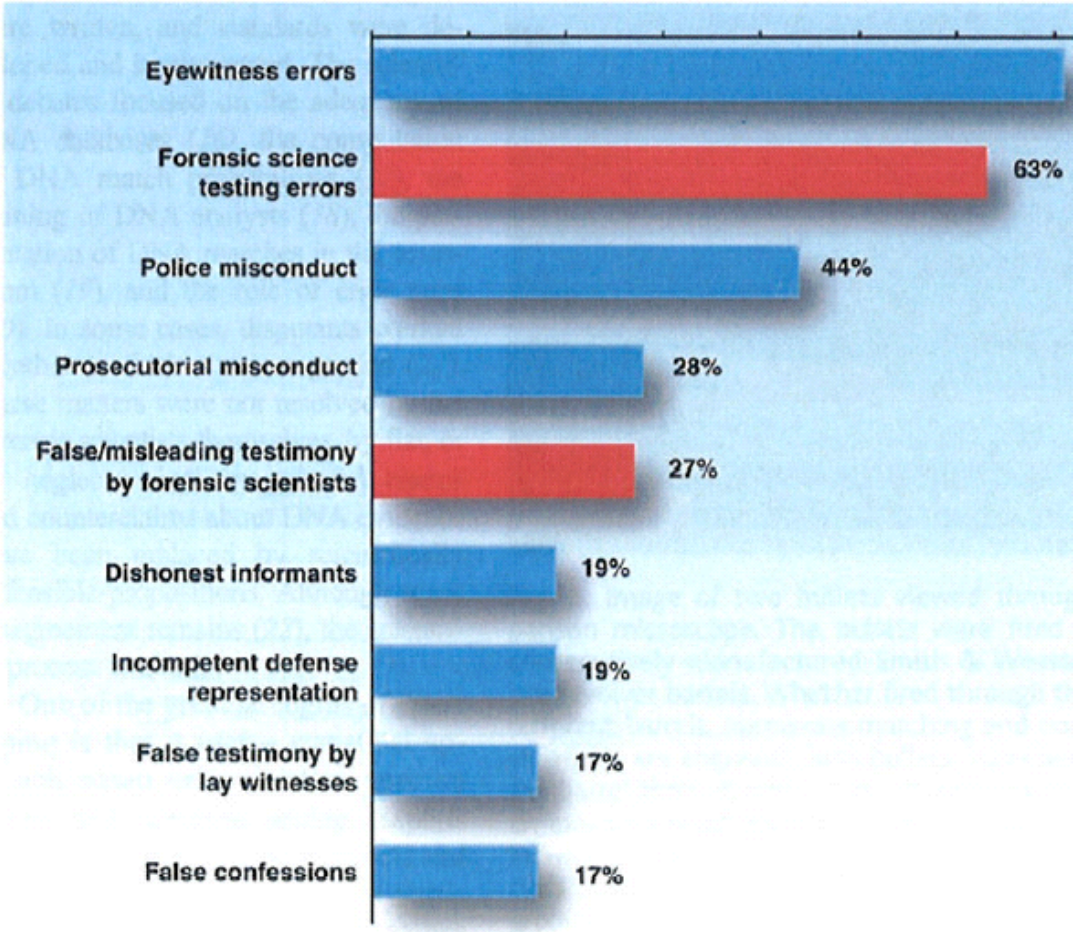

Fig. 1. Factors associated with wrongful conviction in 86 DNA exoneration cases, base analysis data provided by the Innocence Project, Cardozo School of Law (New York, computed by us. Percentages exceed 100% because more than one factor was found cases. Red bars indicate factors related to forensic science.

I artikkelen gis det også en beskrivelse av hvilken utdannelse de sakkyndige i USA har:

> …… *"In normal science, academically gifted students receive four or more years of doctoral training where much of the socialization into the culture of science takes place. This culture emphasizes methodological rigor, openness, and cautious interpretation of data. In forensic science, 96% of*

positions are held by persons with bachelor's degree (or less), 3% master's degrees, and 1% Ph.D.s (14). When individuals who are not steeped in the culture of science work in an adversarial, crime-fighting culture, there is a substantial risk that a different set of norms will prevail. As one former forensic scientist noted, this pressure-packed environment can lead to data fudging and fabrication: "All [forensic science] experts are tempted, many times in their careers, to report positive results when their inquiries come up inconclusive, or indeed to report a negative result as positive".

Artikkelen gir også en redegjørelse for hvilken feilprosent som knytter seg til enkelte typer bevis:

"Data from proficiency tests and other examinations suggest that forensic errors are not minor imperfections. Spectrographic voice identification error rates are as high as 63%, depending on the type of voice sample tested. Handwriting error rates average around 40% and sometimes approach 100%. ……False-positive error rates for bite marks run as high as 64%. Those for microscopic hair comparisons are about 12% (using results of mitochondrial DNA testing as the criterion). ……."

Kommisjonen finner grunn til å gjengi deler av professor Brandtzægs vurdering av artikkelen. Under henvisning til figuren hvor det refereres til 86 rettssaker hvor DNA-analyser lå til grunn for frifinnelse av de dømte, uttaler Brandtzæg at de "rettsmedisinsk sakkyndige" tok feil i 63 % av sakene og de "rettsmedisinsk sakkyndige" avga falsk eller villedende forklaring i 27 % av sakene. Brandtzæg uttaler videre:

"Det er altså tallrike årsaker til at uskyldige blir dømt, men feilaktige konklusjoner avgitt av rettsmedisinsk sakkyndige har vært en av de to viktigste årsakene. Det fremgår at samlet sett er det nettopp de rettsmedisinske sakkyndige med sine tradisjonelle metoder som har ført til de største problemene i det amerikanske rettsvesenet. Artikkelens hovedtema går ut på å kunne forklare hvorfor de sakkyndige tar feil, og forfatterne trekker følgende konklusjoner:

1. *Manglende vitenskapelig skolering av de rettsmedisinske sakkyndige.*
2. *De sakkyndige antar at likhet mellom to funn betyr forenlighet, uten å vurdere at likheten kan tilskrives en tilfeldighet (det gjøres altså ingen sannsynlighetsberegning).*
3. *De sakkyndige (og domstolene) har hatt den oppfatning at de tradisjonelle identifikasjonsmetodene er feilfrie.*
4. *Menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke (”bias”) hos de sakkyndige.*

6.3 Kommisjonens vurderinger

6.3.1 Innledning

I lys av den oppmerksomhet bruk av sakkyndige i saken har fått, både i artikkelen i Science, i NOU 1996: 15 om Lilandsaken og i NOU 2001: 12 om sakkyndighet i straffesaker, er det fire forhold kommisjonen finner grunn til å kommentere:

- Professor Brandtzægs vurdering
- Rettsoppnevnte og privat engasjerte sakkyndige
- Kvalitetssikringen innenfor norsk medisinsk sakkyndighetsarbeid
- Den sakkyndiges erklæring

Undersøkelsen til Saks og Koehler kan ikke uten videre overføres til norsk, medisinsk sakkyndighetsarbeid. Begrepet *”forensic science*” som brukes i artikkelen er ikke det samme som *”forensic medical science”*, men inkluderer alle tekniske (kriminaltekniske) undersøkelser, herunder rettsmedisinske undersøkelser.

Det er også grunn til å bemerke at det overveiende flertall av eksperter som faller innenfor denne kategorien i USA, synes å ha lavere grads universitets-/høyskoleutdannelse, og bare et lite mindretall har doktorgrad. Det fremgår av artikkelen at 96 % av de sakkyndige har bachelor grad, som vil si ca. 2-3 års utdannelse, mens 3 % har master grad, som vil si ca. 5 års utdannelse. Av de

sakkyndige er det bare 1 % som har doktorgrad (Ph.D). Det er derfor vanskelig å generalisere fra resultatene til de sakkyndiges arbeid i USA til norsk rettsmedisin, hvor sakkyndige vanligvis har en annen bakgrunn, jf. nedenfor.

6.3.2 Professor Brandtzægs notat

Kommisjonen vil knytte noen kommentarer til professor Brandtzægs vurdering, som han har gitt i et notat 17. november 2005.
I notatet har professor Brandtzæg gjennomgående oversatt "forensic science" med "rettsmedisinsk sakkyndighet". Dette er misvisende og dessuten uriktig, idet "forensic science" omfatter all kriminalteknisk sakkyndighet. Brandtzægs gjengivelse av figur 1 i artikkelen, med opplysning om at rettsmedisinsk sakkyndige tok feil i 63 % av sakene, og at rettsmedisinsk sakkyndige avga falsk eller villedende forklaring i 27 % av sakene, er således ikke korrekt. Denne faktiske feilen forplanter seg i hans fremstilling om at:

> *"Det er altså tallrike årsaker til at uskyldige blir dømt, men feilaktige konklusjoner avgitt av rettsmedisinsk sakkyndige har vært en av de to viktigste årsakene. Det fremgår at samlet sett er det nettopp de rettsmedisinsk sakkyndige som med sine tradisjonelle metoder som har ført til de største problemene i det amerikanske rettsvesenet."*

Den samme feilen gjør seg gjeldende når Brandtzæg viser til en av konklusjonene til Saks og Koehler om at en av forklaringene på at de sakkyndige tar feil er *"Manglende vitenskapelig skolering av de rettsmedisinsk sakkyndige."*

Den feilaktige fremstillingen til Brandtzæg forsterkes ved at han ikke tar hensyn til at den gruppen sakkyndige som Saks og Koehler omtaler i hovedsak består av personer med lavere utdannelse. Dette innebærer at artikkelens hovedbudskap er enda mindre overførbart til norsk rettsmedisinsk sakkyndighet. I motsetning til de sakkyndige som beskrives i artikkelen har norske rettsmedisinske sakkyndige gjennomgående kompetanse på professor- /doktorgrads- eller spesialistnivå eller tilsvarende, og kommer ofte fra vitenskapelige stillinger og miljøer. For andre typer sakkyndighet kan dette være annerledes.

6.3.3 Rettsoppnevnte og privat engasjerte sakkyndige

I Norge vil retten normalt oppnevne sakkyndig først etter at det fremsettes en begjæring fra påtalemyndigheten eller fra siktede. Retten har imidlertid et ansvar for at saken er tilstrekkelig opplyst, og kan selv ta initiativet til å oppnevne sakkyndige. I NOU 1996: 15 Lilandsaken, heter det på side 126 blant annet:

> *"Det er retten som oppnevner den sakkyndige. Det understreker den sakkyndiges uavhengighet av partene at det også er retten som tar kontakt med den sakkyndige. Etter utvalgets oppfatning bør det således i disse tilfellene ikke på forhånd være noen forbindelse mellom den sakkyndige og aktor eller forsvarer. Under enhver omstendighet blir det meget uheldig - og egnet til å skape senere mistenksomhet og misforståelser - dersom denne sakkyndige etter forutgående orientering fra en av partene blir forespurt direkte om å møte under rettssaken."*

Det er gitt regler som søker å sikre objektiviteten og kvaliteten på det sakkyndige arbeidet. Regler om sakkyndighet er fastsatt i straffeprosessloven kap. 11 og reglene om gransking i kap. 12. I kap. 11 fremgår det blant annet at det er retten som oppnevner sakkyndige og at partene som hovedregel skal få anledning til å uttale seg om valget av sakkyndige på forhånd. Utkast til mandat blir også regelmessig forelagt partene forut for oppnevnelsen. Dette innebærer at begge parter kan komme med forslag om hvem som bør oppnevnes som sakkyndige og hva mandatet skal gå ut på. Den sakkyndige skal som hovedregel utarbeide en skriftlig rapport til retten, som skal forelegges partene i god tid før hovedforhandlingen.

Etter straffeprosessloven § 142 første ledd bør det unngås å oppnevne en sakkyndig som vil være inhabil etter de regler som gjelder for dommere. Loven praktiseres imidlertid slik at en sakkyndig som har bistått politiet under etterforskingen, normalt ikke vil være inhabil som sakkyndig under en etterfølgende straffesak for retten. Er det flere sakkyndige, bør de ikke stå i

avhengighetsforhold til hverandre, jf. straffeprosessloven § 142 annet ledd.

Det er ikke noe til hinder for at partene benytter seg av privat engasjerte sakkyndige (sakkyndige vitner), jf. straffeprosessloven § 149. Disse har en noe annen prosessuell stilling enn de rettsoppnevnte sakkyndige. De har som hovedregel også rett til å være til stede under hovedforhandlingen, men har ellers status som vitner. Siktede må i utgangspunktet selv betale den privat sakkyndige for bistanden under saken. Skriftlige erklæringer fra privat engasjerte sakkyndige, kan heller ikke kreves fremlagt i retten.

Så vidt kommisjonen er kjent med, er det en annen ordning for oppnevning av sakkyndige i USA, hvor det er vanlig med privat engasjerte (partsoppnevnte) sakkyndige.

6.3.4 Kvalitetssikringen innenfor norsk medisinsk sakkyndighetsarbeid

Medisinsk sakkyndige skal straks sende kopi av sin skriftlige erklæring til Den rettsmedisinske kommisjon (DRK). Dette gjelder enten erklæringen er avgitt til politiet under etterforskingen eller den er avgitt til retten. Dersom den sakkyndige senere gir muntlige uttalelser til retten som avviker fra eller på vesentlige punkter utfyller erklæringen, skal han sende referat av den muntlige forklaringen til DRK, jf. straffeprosessloven § 147 annet ledd. Dersom privat engasjerte sakkyndige avgir erklæring, plikter de ikke å sende denne inn til DRK.

I NOU 2001: 12 om Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker heter det på side 105 blant annet:

> *"Kommisjonens kontroll skal sikre at det sakkyndige skjønnet til enhver tid har best mulig vitenskapelig forankring, og at like saker som behandles samtidig skal vurderes likt i hele landet (nasjonal rettsenhet). En forsvarlig kontroll av en sakkyndigerklæring innebærer i praksis følgende:*

- *vurdering av den sakkyndiges sakkyndighet (relevant og tilstrekkelig utdannelse og praksis).*
- *vurdering av kvantitet og kvalitet av den sakkyndiges granskning i forhold til en allment akseptert faglig standard.*
- *vurdering av om premissene konklusjonen bygger på virker faglig forsvarlig fundert*
- *vurdering av om det er sammenheng mellom de oppgitte premisser og konklusjonen"*

Etter kommisjonens vurdering synes disse kriteriene langt på vei å være sammenfallende med anbefalingene til Saks og Koehler. Kommisjonen vil også vise til Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001 hvor heter:

> *"Det materiale som ble funnet på og innsamlet fra åstedet og offeret, og det materiale som ble funnet i første rekke på Torgersens beslaglagte sko og klær, og materiale han avga, som blodprøve og tannavtrykk for tannavstøpninger, ble undersøkt av sakkyndige med sikte på å foreta sammenligninger.*
>
> *De sakkyndige som forklarte seg under hovedforhandlingen, avga som nevnt skriftlige uttalelser om sine undersøkelser og vurderinger til bruk under etterforskningen, primært med sikte på avgjørelsen av tiltalespørsmålet. Torgersens anførsler er i vesentlig grad rettet mot innholdet i en del av disse uttalelsene og hva som anføres å kunne utledes av dem med hensyn til de sakkyndiges undersøkelser og vurderinger. Sentralt er at uttalelsene anføres ikke å holde et faglig forsvarlig nivå.*
>
> *For ordens skyld peker kjæremålsutvalget på at det etter straffeprosessloven av 1887 ikke gjaldt lovfestede krav til sakkyndige uttalelser – det samme er situasjonen også etter gjeldende lov – men innenfor rammen av formålet med utarbeidelsen forutsettes uttalelsene selvfølgelig å være faglig forsvarlige i henhold til de krav som stilles på vedkommende område. Utvalget understreker at skriftlige sakkyndige uttalelser i straffesaker verken i 1958 eller i dag forutsettes å oppfylle de krav som måtte stilles til*

vitenskapelige rapporter. En sakkyndig uttalelse, som nettopp forutsettes å bli nærmere belyst og supplert gjennom den sakkyndiges forklaring og eksaminasjon fra partene og retten, behøver ikke inneholde detaljerte redegjørelser for fremgangsmåten og vurderinger. At det naturlig nok har foregått en utvikling, slik at man på faglig hold i dag normalt legger noe andre kriterier til grunn ved utarbeidelsen av skriftlige uttalelser enn det som var vanlig i 1958, er en annen sak, jf. i denne forbindelse Kriminalpolitisentralens uttalelse 17. august 1999. "

Kommisjonen vil understreke at det er selve utarbeidelsen av den skriftlige rapporten som har vært under utvikling, mens de krav som stilles til det sakkyndige arbeidet i prinsippet er uendret. Selv om en skriftlig sakkyndig uttalelse fra 1958 ikke beskriver hvilke metoder og analyser som ble benyttet, kan ikke det uten videre føre til at rapporten nærmest anses som verdiløs. Det må legges til grunn at både partene og retten kunne eksaminere den sakkyndige om dette, hvis det var behov for en nærmere redegjørelse.

6.3.5 Den sakkyndiges erklæring

I sin kommentar til Science-artikkelen påpeker professor Brandtzæg at de rettsmedisinsk sakkyndige må etablere en vitenskapelig tilnærming til de problemstillingene som domstolene trenger svar på. Han gir deretter en beskrivelse av hvordan Saks og Koehler karakteriserer "vitenskapelig tilnærming". Kommisjonen finner i denne sammenheng grunn til å vise til NOU 1996: 15 Lilandsaken, hvor utvalget retter oppmerksomheten mot det som er den sakkyndiges faglige vurdering og det som er den sakkyndiges bevisvurdering. På side 127 heter det blant annet:

"Ved vurderingen av den sakkyndiges uttalelse er det av vesentlig betydning å ha klart for seg i hvilken grad den på det enkelte punkt gir uttrykk for en rent sakkyndig bedømmelse, eller om den - i alle fall for en del - er basert på en bevisbedømmelse som det egentlig tilligger retten å foreta.
……..

Fra tid til annen vil det være hensiktsmessig å knytte et spørsmål om et faglig resonnement til en faktisk forutsetning. Liland-saken har illustrert at dette kan føre til at oppmerksomheten i unødig grad dermed blir konsentrert om denne forutsetningen, på bekostning av andre mulige faktiske hendelsesforløp. Om dette vises til utvalgets bemerkninger foran under pkt. 6.6.4.

En sakkyndig vil kunne uttale seg med vekslende sikkerhet, bl.a. avhengig av det fagområde som uttalelsen gjelder. Således er uttalelser om rettsmedisinske eller andre medisinske forhold nærmest uten unntak beheftet med usikkerhet, til dels med betydelig styrke. "

For retten, som skal vurdere den sakkyndige uttalelsen og avgjøre skyldspørsmålet, er det avgjørende ved den samlede bevisførselen å ha kunnskap om hvilke feilkilder som kan påvirke den sakkyndiges uttalelse.

I de tilfellene det foreligger flere faktorer (beviser) i en sak som, uavhengig av hverandre, knytter en person til gjerningsstedet/handlingen, må disse uavhengige faktorene vurderes samlet for å fastslå hvorvidt vedkommende, utenfor enhver fornuftig og rimelig tvil, er gjerningsmann. Selv om det lar seg gjøre å besvare dette spørsmålet ved bruk av statistiske sannsynlighetsberegninger, vil kommisjonen understreke at spørsmålet skal avgjøres etter en alminnelig bevisbedømmelse, jf. kap. 5, det vil si om retten er overbevist om skyld eller ikke.
I NOU 1996: 15 side 127 uttaler utvalget:

"For retten er den sakkyndiges uttalelse som oftest bare en del av bevisførselen, og av og til sågar en mindre del. Retten må treffe sin avgjørelse ut fra en samlet vurdering av alle bevisene i saken, tiltaltes og vitnenes forklaring, funn fra åstedet osv. Hvert bevis er kanskje isolert sett ikke tilstrekkelig til at retten lar seg overbevise om tiltaltes skyld, mens situasjonen samlet ikke sjelden er den at de ikke etterlater nevneverdig tvil. Derfor er også konklusjoner fra den sakkyndiges side som gir uttrykk for tvil, like fullt ofte interessante for retten.

For at retten skal kunne foreta en mest mulig korrekt bevisvurdering, vil det være av stor betydning at det kommer klarest mulig frem med hvilken sikkerhet den sakkyndige uttaler seg. Dersom den sakkyndige selv ikke gir informasjon om dette, bør de juridiske aktører (aktor, forsvarer og de juridiske dommere) sørge for at nødvendige opplysninger blir gitt."

6.3.6 Avsluttende kommentarer

Etter kommisjonens vurdering må artikkelen til Saks og Koehler leses i lys av det som er bemerket ovenfor. Den omhandler i første rekke forholdene i USA, og det kan være at funnene vil føre til et *"paradigmeskifte"* i USA. Artikkelen kan imidlertid ikke direkte overføres til norske forhold.

Flere gjenopptakelsessaker har imidlertid vist at det er grunn til å se nærmere på sakkyndighetsarbeidet også i Norge. Kommisjonen viser her til anbefalingene i de to nevnte offentlige utredningene.

7. Straffeprosessloven § 391 nr. 1

7.1 Innledning

Etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 kan gjenopptakelse kreves

> *"når dommer, lagrettemedlem, protokollfører, tjenestemann i politi eller påtalemyndighet, aktor, forsvarer, sakkyndig eller rettstolk har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken, eller et vitne har gitt falsk forklaring i saken eller et dokument som er brukt under saken er falsk eller forfalsket, og det ikke kan utelukkes at dette har innvirket på dommen til skade for siktede,"*

Det er et krav etter det første alternativet at forholdet er straffbart. Som eksempel kan nevnes at politiet, påtalemyndigheten eller sakkyndige har forfalsket, manipulert eller ødelagt bevis, eller at bevis er unndratt.

Etter det andre alternativet er det bare *"falske"* forklaringer, det vil si bevisst feilaktige forklaringer, som rammes. Bestemmelsen er forstått slik at det må foreligge en rimelig sannsynlighetsovervekt for at det ble avgitt en bevisst uriktig forklaring, jf. Rt. 2000 side 1285 og Rt. 2004 side 449. Dersom forklaringen er "uriktig" er det § 391 nr. 3 som eventuelt må anvendes.

Kravet om at det "ikke kan utelukkes" at feilen har innvirket på dommen til skade for siktede, er mindre strengt enn det som stilles for at en saksbehandlingsfeil skal føre til gjenopptakelse etter anke. Det kreves en viss mulighet for feilen kan ha hatt betydning for avgjørelsen

7.2 Forklaringen til professor Wærhaug

7.2.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

I begjæringen vises det til de sakkyndige rapportene fra tannlege Ferdinand Strøm og professor dr. med. Jens Wærhaug, som var rettsoppnevnt som sakkyndige i 1958. I sin rapport av 28. april 1958 uttalte tannlege Strøm blant annet:

> *"Ved tennene hos mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen foreligger det …….. en rekke særlig karakteristika som alle uten undtagelse gjenfinnes i bittsporene hos den drepte. Ut fra et vitenskapelig syn er det etter min oppfatning overveiende sannsynlig at bitemerket i brystet til Rigmor Johnsen skriver seg fra mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen."*

Professor Wærhaug uttaler i sin rapport 14. mai 1958 blant annet:

> *"Bittsporene i drepte Rigmor Johnsens bryst kan med en til visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvik Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre kan ha gjort det, men denne muligheten er så liten at den neppe kan tas i betraktning."*

Domfelte viser til at professor Wærhaug, under rettssaken i 1958, uttrykkelig ble spurt av aktor om han var enig i Strøms sikre konklusjon, noe han bekreftet. Domfelte hevder i begjæringen at Wærhaug unnlot å fortelle at han ikke var enig med Strøm når det gjaldt bittmerke 3, og at han skulle ha fortalt juryen at han i sin utredning hadde kommet til at bittmerke 3 i Rigmor Johnsens bryst var avsatt av Torgersens høyre hjørnetann i overkjeven (tann 13), i motsetning til tannlege Ferdinand Strøm, som hadde kommet til at bittmerket var avsatt av Torgersens høyre sidefortann i overkjeven (tann 12). Domfelte hevder at forklaringen til Wærhaug var falsk i straffeprosessloven § 391 nr. 1's forstand, og at forholdet var straffbart.

7.2.2 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

Påtalemyndigheten viser i sin uttalelse til at den forskjellige forklaringen med hensyn til bittmerke 3 kommer klart frem i de skriftlige uttalelsene fra tannlege Strøm og professor Wærhaug. De sakkyndige uttalelsene var kjent for samtlige parter, og påtalemyndigheten finner ingen holdepunkter for at man har forsøkt å underslå denne opplysningen.

Påtalemyndigheten påpeker at professor Wærhaug selv bemerket dette forholdet i sitt brev 21. november 1972 til statsadvokat Wiker:

> *"Det som voldte meg vanskeligheter var de øvrige bittmerkene som var svært utydelige. Jeg noterte ned 3+, men det ble klart for meg allerede før jeg opptrådte i retten som vitne at dette ikke var riktig. Jeg kan også huske at jeg under vitneavhøret hadde bestemt meg for å si fra om dette, men under eksaminasjonen ble det glemt.*
>
> *Det er således neppe noen tvil om at den beskrivelse tannlege Strøm har gitt er den riktige. Den tvil som kom frem i min uttalelse, skyldes ikke minst vanskelighetene med å bestemme hvilke tenner som hadde etterlatt de øvrige merkene."*

Det vises videre til at det forhold at de sakkyndige har vært uenige om hvilke tenner som har avsatt merkene over brystvorten har vært fremmet i de tidligere gjenopptakelsessaker, men ikke som gjenopptakelsesgrunn etter straffeprosessloven § 391 nr. 1

Påtalemyndigheten viser til Rt. 2001 side 1521 flg. hvor Høyesteretts kjæremålsutvalg på side 1564 har følgende bemerkning til denne anførselen:

> *"Som det har fremgått, har de rettsoppnevnte sakkyndige i 1958 og under gjenopptakelsessakene ikke vært enige om hvilke tenner i overmunnen som har avsatt bittmerkene 1, 2 og 3. Utvalget er enig med Den rettsmedisinske kommisjon som, i sin uttalelse til lagmannsretten, ga uttrykk for dette kunne tyde på at "denne del av bittmerket ikke er svært karakteristisk for den som har avsatt bittet."*

Det synes å være alminnelig enighet om at bittmerkene 4, 5 og 6 har størst bevisverdi og har vært de mest tungtveiende for alle de rettsoppnevnte sakkyndiges vurdering."

Påtalemyndigheten kan ikke se at det finnes grunnlag for gjenopptakelse etter reglene i straffeprosessloven § 391 nr. 1 på bakgrunn av professor Wærhaugs forklaring for lagretten, idet det ikke på noen måte er sannsynliggjort at vitnet bevisst har gitt uriktig forklaring, slik domfelte hevder.

7.2.3 Kommisjonens vurderinger

Domfeltes begrunnelse for at vilkåret for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 er til stede, er at professor Wærhaug unnlot å fortelle juryen at han i sin utredning hadde kommet til at det var høyre hjørnetann som hadde avsatt bittmerke 3, noe som ikke var i samsvar med professor Strøms vurdering om at bittmerket måtte stamme fra høyre sidefortann.

Kommisjonen vil til dette bemerke at de skriftlige rapportene fra Strøm og Wærhaug var kjent for partene, og at uoverensstemmelsen mellom de sakkyndige om bittmerke 3 fremgår utvetydig av rapportene. Selv om professor Wærhaug ikke opplyste om denne uenigheten i sin muntlige forklaring, kan man ikke ut fra dette slutte at han avga en bevisst falsk forklaring.

Professor Wærhaug uttaler i et skriv til statsadvokat Wiker 21. november 1972 at han allerede forut for sin forklaring ble klar over at hans vurdering ikke var riktig, og at han under vitneavhøret hadde bestemt seg for å si fra om dette, men at det ble glemt under eksaminasjonen. Professor Wærhaug skriver videre i brevet:

"*Til min unnskyldning vil jeg anføre at jeg bare hadde gipsmodeller å basere mine konklusjoner på, mens tannlege Strøm hadde sett både avdødes bryst og Fasting Torgersens tenner. Derfor hadde han en bedre forutsetning for å komme frem til et riktig resultat."*

Kommisjonen kan ikke se at det er holdepunkter for å legge til grunn at professor Wærhaug avga falsk forklaring for retten i 1958, og vilkåret for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1, for så vidt gjelder Wærhaugs forklaring, er ikke til stede.

7.3 Forklaringene til vitnene Ragna Noreng og Ruth Klausen

7.3.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

Som grunnlag for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1, anfører domfelte også at påtalemyndigheten og/eller politiet underslo politiforklaringer fra vitnene Ragna Noreng og Ruth Klausen. Domfeltes forklaring til politiet var at han hadde vært sammen med "Gerd" på det tidspunktet drapet skulle ha skjedd. Allerede i sin første politiforklaring 7. desember 1957 kl. 02.50, knappe to timer etter pågripelsen, opplyste han at han hadde vært sammen med en kvinne med navn "Gerd". Under hovedforhandlingen, 11. juni 1958, meldte det seg to kvinner for politiet som mente at de hadde opplysninger om den kvinnen som domfelte sa at han hadde vært sammen med. Dette var vitnene Ragna Noreng og Ruth Klausen, som begge ble avhørt av politiet 12. juni 1958. De forklarte at de arbeidet sammen med "Gerd" i "Skotøyhuset" og at hennes navn var Gerd Kristiansen. Ruth Klausen forklarte blant annet at Gerd Kristiansen hadde fortalt henne at hun hadde *"sittet på sykkelen til Torgersen"* og at *"Torgersen kunne ha gjort det etter at han hadde gått fra henne"*. Ragna Noreng og Ruth Klausen ble ikke ført som vitner under hovedforhandlingen.

Domfelte mener at en forklaring på hvorfor Noreng og Klausen ikke ble ført som vitner, kan være at deres forklaringer ikke passet med politiets drapsteori. Påtalemyndigheten trodde på forklaringene til Gerd Kristiansen og hennes ektemann Kjell Kristiansen, om at de hadde møtt Torgersen på Kafé Hjerterum fredag kveld, men at de deretter hadde reist hjem sammen med Frognersetertrikken til Voksenlia stasjon.

Det er på det rene at domfeltes forsvarer, advokat Blom, verken begjærte Noreng, Klausen eller ekteparet Kristiansen ført som vitner under hovedforhandlingen. Etter domfeltes mening kan en forklaring på dette være at forsvareren anså det nytteløst å føre nye vitner, etter at bevisførselen formelt var avsluttet. Domfelte finner det imidlertid svært lite sannsynlig at advokat Blom ikke skulle ha ført Noreng og Klausen som vitner, dersom han kjente til dem. Han var en meget erfaren forsvarer, og det ville vært en klar svikt dersom han hadde unnlatt å gjøre domfelte oppmerksom på Gerd Kristiansen, og ikke sørget for at domfelte fikk anledning til å bli konfrontert med henne.

Det fremgår videre av begjæringen at professor Ståle Eskeland i desember 2003 gikk gjennom alt materiale vedrørende Torgersen som befinner seg ved statsarkivet i Oslo. I et omslag merket "Duplikatsak", er det kopier av etterforskningsdokumenter fra 1957-58. Professor Eskeland konkluderer med at dette er duplikatsettet som advokat Blom har hatt da han arbeidet med saken, og det vises til redegjørelsen for dette i begjæringen side 477 flg. I begjæringen heter det om dette:

> *"Blom leverte selvsagt ikke dokumentsettet sitt tilbake til politiet før etter at hovedforhandlingen var avsluttet 16. juni. Den teoretiske mulighet foreligger at avhørene av Noreng, Klausen, Gerd Kristiansen og Kjell Kristiansen ble fjernet fra dokumentsettet etter at det kom tilbake til politiet. Vi ser imidlertid ingen rimelig grunn til at det skulle skjedd.*
>
> *Man kan se av dokumentlisten i originaldokumentene at nr. og tekst for dokument nr. 92 har vært forsøkt visket ut og er overskrevet (med Dorenfeldts håndskrift). Det kan bety at politiforklaringene fra Gerd og Kjell Kristiansen og fra Ruth Klausen og Ragna Noreng er satt inn i det originale dokumentsettet etter at saken var over, men at det ikke ble satt inn i duplikatsettet som Blom hadde hatt."*

I begjæringen uttaler domfelte:

> *"Påtalemyndigheten og/eller politiet underslo politiforklaringer fra vitnene Ragna Noreng og Ruth Klausen. På den tiden drapet skjedde jobbet de sammen med en ung kvinne som het Gerd Kristiansen. Kort tid etter drapet*

hadde hun gitt dem opplysninger som, hvis de var riktige, viste at hun var den Gerd som Torgersen hevdet han hadde vært sammen med natten mellom 6. og 7. desember 1957. Etter sitt innhold ga Norengs og Klausens forklaringer Torgersen alibi. Gerd Kristiansen meldte seg imidlertid ikke som vitne under etterforskningen. Noreng og Klausen oppsøkte selv politiet 11. juni 1958, mens hovedforhandlingen pågikk, og avga forklaringer om hva Gerd Kristiansen hadde fortalt dem et halvt år tidligere. Dette ble ikke formidlet til forsvareren. Klausen og Noreng ble ikke ført som vitner under hovedforhandlingen. Politiforklaringene fra Klausen og Noreng ble altså underslått. Dette var straffbart."

7.3.2 Påtalemyndighetens uttalelse

Påtalemyndigheten viser til at påstanden om at politiforklaringene til Noreng og Klausen ble underslått, ble anført i gjenopptakelsessaken fra 1997-2001, og ble behandlet både av Borgarting lagmannsrett og Høyesteretts kjæremålsutvalg. Kjæremålsutvalget sluttet seg til *"lagmannsrettens oppfatning om at det ikke er holdepunkter for å anta at statsadvokat Dorenfeldt holdt dokumentene vedrørende Gerd Kristiansen unna forsvareren, og at det for øvrig må anses utelukket at en eventuell bevisførsel om forholdet under hovedforhandlingen kunne hatt betydning for skyldspørsmålet."*

Påtalemyndigheten slutter seg til kjæremålsutvalgets vurderinger og anfører at det ikke er fremkommet noe som endrer denne vurderingen.

Påtalemyndigheten viser også til at det fra avisreferat fra Aftenposten 12. juni 1958 fremkommer at en "ny" Gerd dukker opp. Det fremkommer videre av artikkelen at påtalemyndigheten og forsvareren ville avvente resultatet av avhørene med Gerd før man tok stilling til om hun skulle avhøres i retten. Det vises til Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000, som viser klart at forsvareren var orientert om disse nye opplysningene om Gerd Kristiansen.

Når det gjelder påstanden i begjæringen om at forklaringene til Noreng og Klausen ikke lå i det kopisettet man antar at forsvareren hadde, og at dette skal underbygge påstanden om at advokat Blom ikke hadde kjennskap til disse, viser påtalemyndigheten til at dette er en ny anførsel, også i forhold til tidligere gjenopptakelses-begjæringer. Påtalemyndigheten hevder at det kan være mange grunner til at disse dokumentene ikke ligger i duplikatsaken, og uttaler:

> *"Det er på det rene at dette var dokumenter som ble produsert under hovedforhandlingen. Det er således ikke sikkert at advokat Blom har lagt disse inn i den kopisaken han hadde. Det er videre intet krav om at politi eller påtalemyndighet skal oppdatere en kopisak etter at rettsforhandlingene er avsluttet, og vi vet ingenting om i hvilken grad dette har blitt gjort. Videre vises det til at saken gjennom tidene har vært utlånt til en rekke personer."*

Påtalemyndigheten uttaler videre:

> *"Avisreferatet i Aftenposten viser klart at forsvarer var kjent med vitnet Gerd Kristiansen og det foreligger ikke noe som tilsier at statsadvokat Dorenfeldt ikke skulle gi forsvarer kopi av disse forklaringene."*

Etter påtalemyndighetens vurdering er det ingen holdepunkter for påstanden om at statsadvokat Dorenfeldt skal ha underslått politiforklaringene til Klausen og Noreng, og det er ikke grunnlag for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1.

7.3.3 Kommisjonens vurderinger

Domfeltes anførsel om at politiforklaringene til Ragna Noreng og Ruth Klausen ble underslått, ble fremmet også under den forrige gjenopptakelsessaken. Lagmannsretten uttaler i sin kjennelse 18. august 2000 blant annet:

> *"Lagmannsretten kan ikke se at det er kommet fram noe vedrørende Gerd-etterforskningen som kan gi grunnlag for gjenopptakelse etter strpl. § 391 nr 1 eller nr 3, eller eventuelt etter § 392 annet ledd. Noe straffbart forhold fra politi eller påtalemyndighet er ikke sannsynliggjort. .."*

Lagmannsretten refererer deretter til påtalemyndighetens bemerkninger i brev 15. juli 1999, hvor det gis en redegjørelse knyttet til dokumentføringen av under saken. Lagmannsretten uttaler:

> *"Lagmannsretten kan ikke se at det er holdepunkter for å anta at forsvarer ikke ble gjort kjent med disse avhør før hovedforhandlingen var avsluttet. At det ikke ble bevisførsel i retten om Gerd Evelyn Kristiansen, kan ha sammenheng med at Torgersen allerede hadde utpekt Gerd Berg som den aktuelle Gerd. Det kan også ha sammenheng med at Gerd Evelyn Kristiansen etter det opplyste var kjent av Torgersen fra oppveksten, noe som ikke stemte i forhold til Torgersens opplysninger overfor politiet m h t den aktuelle Gerd, slik at partene allerede av den grunn så bort fra at Gerd Evelyn Kristiansen hadde vært sammen med Torgersen 6-7 desember 1957. Lagmannsretten kan uansett ikke se at innholdet av politiforklaringene vedrørende Gerd Evelyn Kristiansen er av en slik karakter at det ville hatt noen betydning for skyldspørsmålet om det hadde blitt bevisførsel om forholdet under hovedforhandlingen. Heller ikke er vilkårene ellers for gjenopptakelse tilstede."*

Som bemerket ovenfor sluttet kjæremålsutvalget seg til lagmannsrettens oppfatning om at det ikke er holdepunkter for å anta at dokumentene vedrørende Gerd Kristiansen ble holdt unna forsvareren.

Kommisjonen er enige i de vurderinger som er gjort av lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg, og kan ikke se at det er noe som taler for at dokumentene ble holdt unna forsvareren mens hovedforhandlingen pågikk. Kommisjonen viser også til artikkelen i Aftenpostens aftennummer 12. juni 1958, hvor det forutsetningsvis fremgår at forsvareren må ha vært kjent med vitnet Gerd Kristiansen, idet statsadvokaten og forsvareren var *"blitt enige om å avvente resultatet av dette forhør før man tar standpunkt til om hun skal avhøres som vidne i retten."* Det er ikke noe som tilsier at Dorenfeldt ikke ga forsvareren kopi av denne forklaringen, og det fremgår avslutningsvis i forklaringen til Gerd Kristiansen at, *"Hun*

er foreholdt fru Klausens forklaring og forklarte at den ikke forandret hennes forklaring." Etter kommisjonens vurdering er det ikke holdepunkter for å legge til grunn at forsvareren ikke ble gjort kjent med forklaringene til Noreng og Klausen.

Kommisjonen slutter seg også til vurderingen om at det må anses som utelukket at en eventuell bevisførsel om dette forholdet under hovedforhandlingen kunne hatt betydning for skyldspørsmålet.

Kommisjonen kan ikke se at domfelte i sin begjæring har anført noe nytt som skulle tilsi at spørsmålet blir bedømt annerledes i dag enn i 2001.

Vilkåret for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1, for så vidt gjelder forklaringene til Noreng og Klausen er ikke til stede.

7.4 Forklaringen til vitnet Ørnulf Bergersen

7.4.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

Ørnulf Bergersen forklarte under hovedforhandlingen at han hadde sett Torgersen komme ut av en port i Skippergata med nummerskiltet 6b ca. kl. 00.55 7. desember 1957. Det er all grunn til å tro at juryen bygde på at Bergersens forklaring var sann. Det foreligger ingen opplysninger i saken om at Bergersen var observert i Skippergata natt til 7. desember 1957 eller at han overhodet oppholdt seg i strøket ved Skippergata.

Bergersen rømte fra Botsfengselet 17. oktober 1957, og forklarte at han oppholdt seg ved Gjersjøen på dagtid for å holde seg skjult for politiet. Han gikk hjem til Munkedamsveien om kvelden, vanligvis omkring kl. 21.00 til 22.00, og returnerte tidlig om morgenen. Domfelte har målt avstanden på den ruten Bergersen opplyste at han fulgte fra oppholdsstedet ved Gjersjøen til Munkedamsveien, og funnet at denne er 21 kilometer. Det vil si at Bergersen har gått 42 kilometer frem og tilbake hver dag.
Domfelte viser til at Bergersen ved dette skal ha gått en distanse tilsvarende et maratonløp hver dag, og påstår at dette er umulig. I

alle fall er det såpass lite sannsynlig at det må legges til grunn at forklaringen på dette punktet er usann, med andre ord at Bergersen løy.

Domfelte viser videre til at Bergersen i sin politiforklaring opplyste at han vanligvis brukte 2 – 2 1/4 time på turen fra Gjersjøen til Østbanen, som etter domfeltes målinger utgjør 18 kilometer. Under hovedforhandlingen forklarte han at han brukte denne tiden på strekningen fra Gjersjøen til hjemmet sitt, det vil si 21 kilometer. Rask gangfart (uten pauser) er ca. 6 kilometer i timen. Bergersen ville ha trengt minst 3 timer på turen, det vil si ca. 1 time lenger enn den tiden han oppgir at han brukte, uansett hvilket av de to utsagnene til Bergersen som legges til grunn. Etter domfeltes vurdering er dette bevis på at Bergersen forklarte seg usant, og at Bergersens forklaring om at han hadde sett domfelte komme ut av Skippergata 6b 7. desember var falsk.

Domfelte viser også til tre andre forhold ved forklaringen som viser at Bergersen løy. Han uttalte at han så domfelte komme ut av en port i Skippergata og at nummerskiltet sto over porten, til tross for at nummerskiltet sto på siden av porten. Han uttalte at domfelte skulle ha parkert sykkelen i Skippergata 9, til tross for at porten var låst i følge forklaringen til vitnet Fonbæk. Han uttalte at domfelte var barhodet, til tross for at han i følge politiets rapporter hadde på seg skyggelue ved pågripelsen.

7.4.2 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

Påtalemyndigheten viser til at denne anførselen er fremmet tidligere i tilknytning til både gjenopptakelsesbegjæringen fra 1973-1976 og gjenopptakelsesbegjæringen fra 1997-2001. Påtalemyndigheten viser til Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000 på side 31, hvor anførselen er grundig drøftet. Påtalemyndigheten kan ikke se at det er kommer frem ytterligere opplysninger som gjør at anførselen står annerledes i dag. Påtalemyndigheten slutter seg til lagmannsrettens og kjæremålsutvalgets vurderinger.

Etter påtalemyndighetens vurdering er det på ingen måte sannsynliggjort at vitnet Bergersen forklarte seg falskt, langt mindre

at han bevisst avga uriktige forklaringer, slik domfelte hevder. Påtalemyndigheten kan ikke se at det på denne bakgrunn finnes grunnlag for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1.

7.4.3 Kommisjonens vurderinger

Påstanden om at Bergersen avga falsk forklaring og at vilkårene for gjenopptakelse var oppfylt, ble fremsatt allerede ved begjæringen om gjenopptakelse på 70-tallet og gjentatt i gjenopptakelsessaken 1997-2001. Kommisjonen viser til Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000, som har en utførlig behandling av denne anførselen. Kommisjonen viser også til kjæremålsutvalgets kjennelse 28. november 2001, hvor det heter:

> *"Ørnulf Bergersen, som satt fengslet på Botsfengselet og først meldte seg som vitne mens hovedforhandlingen pågikk, forklarte i lagmannsretten at han hadde sett Torgersen ved åstedet kl. 00.55 den 7. desember 1957. Det aller meste av det som nå er anført til støtte for påstanden om at Bergersen avga falsk forklaring, ble også gjort gjeldende i gjenopptakelsessaken i 1970-årene. Lagmannsretten har i hovedsak vist til de vurderinger som den gang ble gjort av lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg. Det nye denne gang er opplysninger om at Bergersen, som sonte straff for vinningsforbrytelser, søkte om benådning ved to anledninger vinteren og våren 1958, og senere – etter at Torgersen var dømt – om overføring til annet fengsel og straffavbrudd. Kjæremålsutvalget er enig med lagmannsretten i at disse opplysningene ikke setter spørsmålet om falsk forklaring i en annen stilling. ..."*

Kommisjonen slutter seg her til lagmannsrettens og kjæremålsutvalgets vurderinger og konklusjon. Kommisjonen kan ikke se at det er kommet frem noe nytt som gir grunnlag for å fastslå at Bergersen forklarte seg falskt under hovedforhandlingen i 1958.

Tiltalen mot Torgersen var tatt ut før Bergersen ble avhørt av politiet og forklaringen hans var følgelig ikke avgjørende for påtalemyndighetens standpunkt til skyldspørsmålet, jf. også kap. 8.5.7.2 nedenfor. Det vites ikke i hvilken grad lagretten la vekt på

forklaringen til Bergersen. Det er imidlertid på det rene at lagretten var kjent med at Bergersen ble fremstilt fra soning ved Botsfengselet. Rettsboken viser at påtalemyndigheten, med forsvarerens samtykke, foreviste utskrift av Bergersens strafferegister for retten. Det fremgikk av denne at han var sikringsdømt, og det var således fastslått at han hadde mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner. I følge Arbeiderbladet 14. juni 1958, skal forsvareren i sin prosedyre ha opplyst at Bergersen var straffet 11 ganger og at han var sikringsdømt.

Etter kommisjonens vurdering må Bergersens umiddelbare forklaring under hovedforhandlingen, sammenholdt med den kunnskap lagretten hadde om hans fortid, hatt betydning for hvilken bevismessig betydning hans forklaring ble tillagt ved avgjørelsen av skyldspørsmålet.

Vilkåret for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1, for så vidt gjelder Bergersens forklaring, er ikke oppfylt. Hvorvidt forklaringen til Ørnulf Bergersen er av en slik karakter at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 eller § 392 annet ledd er til stede, drøftes nedenfor under punkt. 8.5.

7.5 Manipulering av avføringsbeviset

7.5.1 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

Det ble funnet materiale som ble antatt å være avføring på åstedet og på Rigmor Johnsen. Det ble funnet materiale på Torgersens venstre turnsko, på en fyrstikkeske han hadde på seg og i hans venstre bukselomme, som av sakkyndige ble tolket slik at det var avføring. I 1958 ble det lagt til grunn at materialet funnet på Torgersen med stor grad av sikkerhet stammet fra åstedet/offeret. Det var derfor et tungtveiende bevis for at Torgersen hadde vært på åstedet og derfor var gjerningsmann.

Domfelte tok i 2004 initiativ til en ny vurdering av de opprinnelige rapportene om avføringsbeviset fra 1957-1958 av personer med

nødvendig faglig kompetanse. Rapportene ble analysert av professor dr. philos. Ragnar Bye og professor dr. med. Trond Eskeland, som også foretok en analyse av årsaker til at avføringsprøvene endret innhold over tid. I deres oppsummering om avføringsprøvene 24. juni 2004, som er inntatt i domfelte begjæring side 211, heter det blant annet:

> *"Hver for seg kan det enkelte avvik som vi har funnet … ikke tillegges avgjørende vekt. Noen avvik er av mindre betydning. Noen avvik kan også ha sin naturlige forklaring. Undersøkernes rapporter er ikke detaljerte nok til å avgjøre det. Men når vi ser avvikene i sammenheng, er det alt for mye som ikke stemmer. Vi kan derfor ikke unngå å trekke den slutning at Torgersens eiendeler ble påført ny avføring etter at Fürst den 9. – 10. desember og Aaser/Skulberg den 11.-22. desember 1957 hadde undersøkt prøvene. Dette skjedde i januar-mars 1958, - ved at prøver gjenoppsto etter at de var oppbrukt og ved at avføring ble funnet på nye steder."*

Ragnar Bye og Trond Eskeland uttaler i sin konklusjon:

> *"Vi kan ikke unngå å trekke den konklusjon at endringene skyldes at prøvematerialet fra Torgersen ble manipulert til ugunst for Torgersen.*
>
> *……..*
>
> *Det var bare ved en nøyaktig registrering av en rekke detaljer i undersøkernes rapporter … at vi kunne påvise avvikene og dermed manipulasjon av prøvene. Større avvik enn det vi har kunnet påvise, vil man ikke kunne vente å finne. Da ville manipuleringen blitt oppdaget i 1957/58, mens undersøkelsene pågikk."*

Torgersen hevder at manipuleringen av avføringsbeviset var straffbar.

7.5.2 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

Påtalemyndigheten viser innledningsvis til at anførselen om at avføringsbeviset ble manipulert til skade for Torgersen er fremmet tidligere i tilknytning til gjenopptakelsesbegjæringen fra 1997-2001. Det vises både til Borgarting lagmannsretts kjennelse og til

kjennelsen fra Høyesteretts kjæremålsutvalg hvor det blant annet fremgår:

> *"Når det gjelder anførselen om at avføringen kan være påført beslagene fra Torgersen på Kriminallaboratoriet etter hvert, finner utvalget å ville gi noen utfyllende kommentarer.*
>
> *At Kriminallaboratoriet gang på gang i vanvare søler med avføring fra åsted og offer slik at det havner på beslagene fra Torgersen, kan det ses bort fra. Det som det således er spørsmål om, er hvilke holdepunkter som foreligger for å anta at Kriminallaboratoriet bevisst har plantet bevis.*
>
> *Anførselen er utelukkende knyttet til hva som hevdes å kunne utledes av de sakkyndiges uttalelsene som foreligger, noe som for så vidt innebærer at de sakkyndige er brukt av Kriminallaboratoriet i bestrebelsene for å få Torgersen dømt. Utvalget kan ikke se at det foreligger noe som helst holdepunkt for anførselen. Det er ikke noe påfallende ved uttalelsene og de undersøkelser som der beskrives, og de spørsmål disse måtte foranledige, er på linje med spørsmål som normalt vil kunne oppstå i tilknytning til sakkyndige utsagn og sammenhengen mellom dem. Om de konkrete anførslene skal bemerkes:*

I sin første undersøkelse - dateringen er 11. desember 1957 - fant Fürst på utsiden av skohælen « sparsomme mengder av brunfarvet stoff. Dette skrapes forsiktig av... ». I avskrapet fant Fürst « sparsomme planterester » - av ham også benevnt « noen slike dannelser » - mens Aaser, som undersøkte samme prøve noe senere med sikte på å fastslå om det var menneskeavføring, ikke « med bestemthet » fant å kunne påvise planterester. Fürst ba så Kriminallaboratoriet om å få tilbake materialet for blant annet å undersøke

> *« om det ved undersøkelse av en større porsjon fra prøve nr. 1 (fra skoen), kunne finnes rikeligere av disse partikler.*
> *Ca. 8/1-58 fikk jeg igjen oversendt prøvene fra Kriminallaboratoriet.*
> *På utsiden av helen på venstre sko kunne det ennå avskrapes noen få milligram mørkfarvet substans... »*

I denne siste prøven fant Fürst betydelige mengder av de planteceller som også inngår i avføringen fra åsted og offer.

Dette hevdes av Torgersen å være påfallende, for det første fordi det er stor forskjell på forekomsten av planteceller i de to prøvene fra utsiden av hælen, for det andre fordi det i det hele tatt lot seg gjøre å skrape av mer ved annen gangs undersøkelse.

Kjæremålsutvalget begrenser seg til å peke på at de sakkyndiges undersøkelser av avføringen fra åstedet, offeret og beslagene viste at mengden av slike celler var ujevnt fordelt, og at når Fürst ba om å få materialet tilbake, var det nettopp for å undersøke en større porsjon. At Fürst nå fant noen få milligram avføring på utsiden av skoen og ikke i glasset med prøve 1 - hvis det var det han mente med « prøve nr. 1 (fra skoen) » - har ikke gitt grunnlag for noen kommentar fra hans side og er i det hele tatt upåfallende.

Anførslene om at det på Kriminallaboratoriet ytterligere er påført avføring på de prøver Printz mottok 21. januar og de Arbo Høeg mottok 15. februar 1958, er basert på tilsvarende utlegninger av de sakkyndiges utsagn. Utvalget finner ikke grunn til å kommentere dette nærmere."

Påtalemyndigheten kan ikke se at det er kommet frem ytterligere opplysninger som gjør at denne anførselen står annerledes i dag, og slutter seg til de vurderingene som er foretatt av Borgarting lagmannsrett og Høyesteretts kjæremålsutvalg hva gjelder denne anførselen.

Etter påtalemyndighetens vurdering er det på ingen måte sannsynliggjort at politi, påtalemyndighet eller sakkyndige har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken i forbindelse med avføringsbeviset slik domfelte hevder. Påtalemyndigheten kan ikke se at det på denne bakgrunn finnes grunnlag for gjenopptakelse etter reglene i straffeprosessloven § 391 nr. 1.

7.5.3 Kommisjonens vurderinger

Som grunnlag for kravet om gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1, anfører domfelte at ny avføring ble påført hans eiendeler i løpet av undersøkelsesperioden og at oppbrukte prøver dukket opp

på nytt. Det hevdes at begge deler mest sannsynlig skyldes at avføringsbeviset ble manipulert for å knytte domfelte til drapet. Domfelte viser også til undersøkelsen til Ragnar Bye og Trond Eskeland, hvor det blant annet konkluderes:

> *"Manipuleringen kunne skje fordi prøvene ble utsatt for minst 14 forflytninger i løpet av undersøkelsesperioden (desember 1957 – mars 1958) og håndtert av et stort antall personer, alt uten tilfredsstillende kontroll."*

Kommisjonen vil innledningsvis vise til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som i sin kjennelse i 2001 uttaler at man kan se bort fra at *"Kriminallaboratoriet gang på gang i vanvare søler med avføring fra åsted og offer slik at det havner på beslagene fra Torgersen."* Kommisjonen slutter seg til dette, og mener at det på samme måte kan ses bort fra at de sakkyndige *"har sølt med avføringen"* mens de har arbeidet med undersøkelsen.

Domfelte anfører imidlertid ikke at de involverte har vært så skjødesløse at de har sølt med avføringen. Det fremgår av konklusjonen til Bye og Eskeland, som er referert ovenfor, at det er tale om en manipulering av beviset, og de uttaler også i konklusjonen:

> *"Vi kan ikke unngå å trekke den konklusjon at endringene skyldes at prøvematerialet fra Torgersen ble manipulert til ugunst for Torgersen."*

Domfelte tar ikke avstand fra dette, idet han til påstandene om at det ble tilført ny avføring og at oppbrukt avføring dukket opp på nytt, uttaler at dette mest sannsynlig skyldes at avføringsbeviset ble manipulert for å knytte Torgersen til drapet. Domfelte viser videre til undersøkelsen til Bye og Eskeland, hvor det redegjøres for 25 *"avvik"* i betydningen *"handlinger og resultater som vi ikke forstår og heller ikke kan forklare dersom undersøkelsene av avføringsprøvene hadde vært utført på vanlig måte."*

Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunnlag for å konkludere med at noen av de involverte, verken i politiet, påtalemyndigheten eller blant de sakkyndige, bevisst skal ha manipulert avføringsbeviset i den hensikt å ramme Torgersen. Den omfattende

manipuleringen som domfelte skisserer, med henvisning til 14 forflytninger og 25 avvik, synes å forutsette at det er flere personer som står bak denne manipuleringen.

Kommisjonen ser helt bort fra at en eller flere enkeltpersoner skal ha manipulert avføringsbeviset uten å ha blitt oppdaget av noen av de andre mens undersøkelsene pågikk i 1957-58. Kommisjonen ser videre helt bort fra at flere av personene har vært enige om å manipulere avføringsbeviset, og kan ikke se at det er grunnlag for å at det foreligger en slik konspirasjon.

Kommisjonen har merket seg at domfeltes konspirasjonsteori ikke utelukkende er begrenset til å gjelde manipulering av prøven fra domfelte sko. Domfelte finner det i tillegg sannsynlig at avføringsflekken på fyrstikkesken og avføringsklumpen i bukselommen *"som først dukket opp i februar, var nyskapninger som ikke fantes hos Torgersen da han ble arrestert."*

Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunnlag for å anta at noen av de sakkyndige, eller personer i politiet og påtalemyndigheten, skal ha begått noe straffbart i forbindelse med håndteringen eller behandlingen av avføringsbeviset. Vilkåret for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 er ikke til stede.

7.6 Andre forhold som kan begrunne gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1

I begjæringen kap. 2.3 uttaler domfelte blant annet:

> *"Vår gjennomgang av bevisene har imidlertid vist at det ble begått en rekke straffbare handlinger som må ha hatt betydning for domfellelsen. Siden dette kan ha betydning for den erstatning som Torgersen har krav på, kreves det at Gjenopptakelseskommisjonen også avsier kjennelse for at saken skal gjenopptas i medhold av strpl. § 391 nr.1.*
>
> *Vi nøyer oss med å trekke fram fire forhold som hver for seg og samlet gjør at Torgersen har krav på at saken gjenopptas i medhold av strpl. § 391 nr. 1:*

De fire forholdene som domfelte her nevner, er drøftet ovenfor i dette kapitlet. Domfeltes uttalelse må imidlertid forstås som at han mener det er ytterligere forhold, ut over disse fire, som kan begrunne gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1. Det fremgår av begjæringen at domfelte på en rekke punkter, direkte eller indirekte konkluderer med at vitner og sakkyndige skal ha forklart seg bevisst uriktig og at sakkyndige har manipulert bevis. Det anføres videre at politiet og påtalemyndigheten holdt tilbake vitneforklaringer under hovedforhandlingen, som kunne ha vært til domfeltes fordel, jf. kap 8.12.

Kommisjonen har også vurdert disse forholdene. Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunnlag for å hevde at noen av aktørene i saken har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken eller at vitner har gitt falsk forklaring. Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 er ikke til stede.

8. Straffeprosessloven § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd.

8.1 Innledning

Det fremgår ovenfor under punkt 3, at domfelte i sin begjæring ikke skiller mellom grunnlagene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd, idet vilkårene for gjenopptakelse hevdes å være "overoppfylt" etter begge bestemmelsene. Se begjæringen side 76. På bakgrunn av dette finner kommisjonen det hensiktsmessig å behandle og vurdere kravet om gjenopptakelse etter disse to bestemmelsene samlet i tilknytning til den enkelte anførsel. Det vil også bli gitt en samlet vurdering avslutningsvis.

Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 skal krav om gjenopptakelse til gunst for domfelte tas til følge *"når det opplyses en ny omstendighet eller skaffes frem et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse…eller en vesentlig mildere rettsfølge".* En rimelig mulighet har vært ansett tilstrekkelig. Omstendigheter og bevis er nye når de ikke har vært fremme for den dømmende rett, og dermed ikke kunne påvirke dommens innhold.

Normalt kan nye vurderinger av bevis som har vært ført for den dømmende rett, ikke anses som nye omstendigheter. Men nye sakkyndigerklæringer kan bli ansett som nye bevis, selv om de ikke er basert på nytt bevismateriale, i hvert fall hvis evalueringen er basert på ny faglig innsikt som har alminnelig tilslutning fra fagmiljøet, jf. Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001. På disse vilkår vil nye sakkyndige vurderinger av opprinnelige sakkyndige uttalelser kunne være nye bevis.

Vurderingstemaet vil være betydningen av de nye omstendigheter eller bevis dersom de hadde foreligget for retten da saken ble

pådømt, sett i sammenheng med de øvrige bevis og omstendigheter som forelå for den dømmende rett.

Som nevnt innledningsvis har domfelte begjært gjenopptakelse to ganger tidligere. Det er grunn til å understreke at det ved vurderingen av hva som er nytt, må sammenlignes med hva som ble fremlagt for den dømmende rett. Det kan ikke i seg selv hindre gjenopptakelse etter § 391 nr. 3 at de omstendigheter som påberopes har vært fremlagt i forbindelse med en tidligere gjenopptakelsesbegjæring, jf. Rt. 2005 s. 1665.

Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Straffeprosessloven § 392 annet ledd åpner adgang for gjenopptakelse *"når særlige forhold gjør det tvilsomt om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny"*. Begge vilkårene må være oppfylt. Spørsmålet vil være om saken alt i alt stiller seg slik at det bør foretas en ny prøvelse for at man skal føle seg overbevist om at ingen urett er skjedd.

Bestemmelsen ble endret i 1993 ved at ordet *"meget"* ble sløyfet foran *"tvilsomt"*. Endringen gjelder imidlertid kun for avgjørelser som ble rettskraftige etter 1. januar 1980, jf. Ot.prp. nr. 137 (1992-93). Ved avgjørelsen av domfeltes begjæring om gjenopptakelse av dommen fra 1958 må det altså vurderes om det foreligger særlige forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

Etter bestemmelsens ordlyd gjelder det ingen begrensninger med hensyn til hvilke *"særlige forhold"* som kan være av betydning ved bedømmelsen av om det er meget tvilsomt om dommen er riktig. Også nye vurderinger av holdbarheten av de bevis som ble ført for den dømmende rett, kan komme i betraktning.

Både før og etter lovendringen i 1993 har bestemmelsen i § 392 annet ledd vært ment som en ytterste sikkerhetsventil i de tilfeller der dommens riktighet fremstår som (meget) tvilsom, og *"saken alt i alt stiller seg slik at det etter rettens oppfatning bør skje en ny prøvelse av saken for at man skal føle seg overbevist om at ingen*

urett er skjedd", jf. straffeprosesslovkommisjonens innstilling side 344 og Ot. prp. nr. 78 (1992-93) side 63 og Rt. 2001 side 612.

8.2. Tannbittbeviset

8.2.1 Innledning

På avdøde Rigmor Johnsens venstre bryst var det avsatt et bittmerke. Bittet er like rundt brystvorten og det er seks tenner som har avsatt merket. Det såkalte "tannbittbeviset" er i første rekke betegnelsen på de fotografier, avtrykk og avstøpninger som ble gjort av bittmerket i avdødes venstre bryst, og som ble sammenholdt med avstøpninger av domfeltes tenner og tannavtrykk. Undersøkelser av selve brystet inngår også i beviset.

For oversiktens skyld gis det innledningsvis en oversikt over hvem som har vært sakkyndige, og en kort gjengivelse av deres konklusjoner. For nærmere opplysninger om gjennomførte undersøkelser, vurderinger og begrunnelser vises det til de sakkyndige uttalelser som er avgitt fra 1958 og frem til gjenopptakelsessaken i 2001.

8.2.2 Behandlingen i 1958

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 28. november 2001, vises det til de sakkyndiges vurdering i 1958:

> *"Ved obduksjonen av Rigmor Johnsen 7. desember 1957 ble tannlege Ferdinand Strøm - fast rettsmedisinsk sakkyndig i odontologiske spørsmål - tilkalt for å undersøke bittmerkene i avdødes venstre bryst. Strøm ble senere oppnevnt som sakkyndig for retten. Han avga rapport til Oslo forhørsrett 28. april 1958, der han konkluderte med at*
>
> > *"[v]ed tennene hos mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen foreligger det som nevnt en rekke særlige karakteristika som alle uten undtagelse gjenfinnes i bittsporene hos den drepte. Ut fra et vitenskapelig syn er det etter min oppfatning overveiende sannsynlig at*

bitemerket i brystet til Rigmor Johnsen skriver seg fra mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen.
Ut fra min personlige erfaring, vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bitemerket i brystet til den drepte å være identiske med mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersens tenner."

Professor Jens Wærhaug ved Norges tannlegehøyskole ble også oppnevnt av retten som sakkyndig. I sin skriftlige uttalelse av 14. mai 1958 konkluderte han med at

"[b]ittsporene i den drepte Rigmor Johnsens bryst kan med en til visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvig Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre kan ha gjort det, men denne mulighet er så liten at den neppe kan tas i betraktning."

Det er grunn til å nevne at Strøm og Wærhaug var enige om at det dreiet seg om seks bittmerker, tre over og tre under brystvorten. De var også enige om at merkene under brystvorten, merke 4, 5 og 6, var avsatt av henholdsvis Torgersens høyre hjørnetann og høyre og venstre midtre fortann i underkjeven. Derimot var de ikke enige om hvilke av Torgersens tenner som hadde avsatt merkene over brystvorten, men denne uenigheten kom ikke frem under lagmannsrettssaken i 1958. Mens Strøm mente merkene 1, 2 og 3 var avsatt av venstre og høyre midtre fortann og høyre sidefortann, mente Wærhaug at merke 3 ikke var avsatt av sidefortannen, men av høyre hjørnetann.

I Torgersens anke til Høyesterett over saksbehandlingen i 1958 ble det blant annet anført som en feil at det ikke var oppnevnt en odontologisk sakkyndig utenfor Norden. I kjennelsen, der anken ble forkastet, ga Høyesterett uttrykk for at begge de sakkyndige hadde tilstrekkelig innsikt og kyndighet på området."

Wærhaug ble oppnevnt ved Oslo forhørsretts beslutning 7. mai 1958, hvor det blant annet heter:

"For å utelukke enhver tvil om selvstendig undersøkelser, er det forutsetningen at professor Wærhaug skal foreta sine undersøkelser av materialet uten å være kjent med tannlege Strøms konklusjoner, men slik at han får anledning til å gjøre seg kjent med de fire første sider i tannlege Strøms erklæring."

8.2.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 28. november 2001, vises det til de sakkyndiges vurdering som ble gitt under gjenopptakelsessaken i 1976:

"Under forrige gjenopptakelsessak la Torgersen frem uttalelser fra tannlege Fredrik Neumann og professor Arne R. Hagen, som gikk mot de tidligere rettsoppnevnte sakkyndiges syn. Lagmannsretten oppnevnte da dosent, dr. med., cand. odont. Gisle Bang som sakkyndig. Bang konkluderte i rapport av 17. oktober 1974 med at han fant "det overveiende sannsynlig at bittmerkene i Rigmor Johnsens bryst er avsatt av Fredrik Ludvig Fasting Torgersens tenner". Av rapporten fremgår at Bang var av samme oppfatning som Strøm med hensyn til hvilke av Torgersens tenner i overkjeven som hadde avsatt merkene 1, 2 og 3. Bang hadde dessuten latt foreta en fotogrammetrisk undersøkelse ved Institutionen för fotogrammetri, Kungl. Tekniska Högskolan i Stockholm. I tilleggsrapport til lagmannsretten av 14. november 1974 ga Bang utrykk for at uttalelsen fra høyskolen fullt ut støttet hans rapport av 17. oktober s.å.

I lagmannsrettens avgjørelse av 27. juni 1975 la retten til grunn at det ikke var fremkommet noen ny kjensgjerning eller noe nytt bevis vedrørende tannbeviset som kunne begrunne gjenopptakelse. I kjennelsen av 31. mai 1976 sa Høyesteretts kjæremålsutvalg seg enig med lagmannsretten."

8.2.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 28. november 2001, vises det til de sakkyndiges vurdering i 1958:

"Torgersens gjenopptakelsesbegjæring av 17. september 1997 var vedlagt en uttalelse fra tannlege Kjell Johannessen, som da var Torgersens tannlege. Uttalelsen slutter seg til vurderingene fra Hagen og Neumann og reiser dessuten ytterligere innvendinger mot de undersøkelser og vurderinger som ble gjort av Strøm og Wærhaug i 1957/58 og av Bang i 1974.

Ved lagmannsrettens behandling av gjenopptakelsesbegjæringen ble det oppnevnt to odontologisk sakkyndige som begge har omfattende erfaring i rettsodontologi og som sakkyndige på bittmerker, professor i odontologisk patologi Gordon MacDonald, og universitetslektor, nå professor i odontologisk biologi og rettsodontologi, David K. Whittaker. Lagmannsretten fant grunn til å oppnevne nye sakkyndige primært for å vurdere innsigelsene mot det arbeid som var utført av Strøm og Wærhaug. Etter å ha undersøkt eksisterende bevis og det skriftlige materiale som foreligger, avga MacDonald og Whittaker 28. juli/3.august 1999 en felles sakkyndig rapport til lagmannsretten. Rapporten hadde i norsk oversettelse følgende konklusjon:

"1. Merkene i Rigmor Johnsens venstre bryst kan positivt identifiseres som et bitt foretatt av et menneskes tenner.

2. Bittet i Rigmor Johnsnes bryst viser merker fra tre fortenner i overkjeven og minst tre fortenner i underkjeven. Disse tenner viser tydelige karakteristiske trekk når det gjelder form, størrelse og stilling. Spesielt er det usedvanlige karakteristika i form av tannslitasje.

3. Bittet i Rigmor Johnsens bryst kan ikke være avsatt av tennene til John Roger Langbråten eller tennene til Erik Johansen.

4. Fredrik Fasting Torgersen har naturlige tenner med tydelige karakteristiske trekk, og hans tannsystem kan forklare alle de karakteristika som man finner i bittet i Rigmor Johnsens bryst.

5. *Etter vår mening er det ikke mulig å utelukke Fredrik Fasting Torgersen som biteren.*
6. *Etter vår mening er det meget sannsynlig at merkene i Rigmor Johnsens bryst ble avsatt av Fredrik Fasting Torgersens tenner."*

I lagmannsrettens kjennelse er det gitt en omfattende redegjørelse for innholdet i MacDonald og Whittakers rapport. Utover en inngående beskrivelse av de undersøkelser, observasjoner, sammenligninger og vurderinger som er gjort, inneholder rapporten også en redegjørelse for den rettodontologiske metode som er benyttet, og for de begrensninger som er knyttet til vurderinger av bittmerker som bevismiddel. Om det siste heter det i uttalelsen:

> *"Fortolkninger av bittmerker og mulige mistenktes tenner er kjent som et meget vanskelig område innen rettsodontologi som krever betydelig erfaring og sakkunnskap. Vurderinger av sannsynligheten for at et bestemt tannsystem har vært årsaken til et individuelt bittmerke er subjektive. Det er ikke mulig å avgjøre sannsynligheten vitenskapelig på samme måte som man kan gjøre med andre identifikasjonsmidler."*

Kjæremålsutvalget kommer nedenfor tilbake til innholdet i MacDonald og Whittakers konkrete vurderinger av bittmerkene og sammenligningen med Torgersens tenner. Her skal nevnes at de i uttalelsen også kommenterer de tidligere rettoppnevnte sakkyndiges arbeid og vurderinger, og ikke for sin del finner grunnlag for den kritikk som er reist fra Torgersens side. MacDonald og Whittaker sluttet seg til de tidligere rettsoppnevnte sakkyndiges syn i spørsmålet om hvilke av Torgersens tenner som hadde avsatt merkene under brystvorten. De mente imidlertid at merkene 1, 2 og 3 over var avsatt av henholdsvis en del av høyre midtre fortann, høyre sidefortann og høyre hjørnetann.

Uttalelsen fra MacDonald og Whittaker ble kommentert og imøtegått av Torgersen med bistand av privat engasjerte sakkyndige, tannlege Johannessen, professor i humananatomi, dr. med. Per Holck og seniorforsker, humananatom, dr. med. Per R. Flood. Den ble også forelagt for Den rettsmedisinske kommisjon, som blant annet pekte på at "de sakkyndige ikke [har] gitt noen

statistisk evaluering av hvor karakteristisk bittmerket er, eller av signifikansen av det 'nære samsvar' mellom bittmerket og Torgersens tenner", og at "det ville være i tråd med tradisjonen innen rettsodontologisk tannidentifisering å bruke uttrykket 'sannsynlig' (som i "identitet sannsynlig") i en situasjon der mange sammenfallende detaljer er påvist, men der det fortsatt er antatt mulig at en annen mistenkt med de nødvendige tannkarakteristika kan finnes". Kommisjonen pekte også på uenigheten mellom de sakkyndige med hensyn til hvilke tenner som hadde avsatt merkene over brystvorten, og ga uttrykk for at dette "kunne indikere at denne del av bittmerket ikke er svært karakteristisk for den som har avsatt bittet".

På bakgrunn av disse uttalelser ble de sakkyndige av lagmannsretten anmodet om å gi en tilleggsuttalelse. Innholdet i denne uttalelsen, som ble avgitt 24./26. mai 2000, er referert og til dels også gjengitt i lagmannsrettens kjennelse. Det ble også avgitt en etterfølgende uttalelse som svar på ytterligere spørsmål fra Torgersens side.

Den rettsmedisinske kommisjon avga en sluttuttalelse til lagmannsretten 7. august 2000. I uttalelsen understrekes at identifisering av "biterne" på grunnlag av en sammenligning mellom bittmerker og tannsett ikke er en "eksakt vitenskap", noe som innbyr til varsomhet i vurderingene. Kommisjonen gir videre uttrykk for å være

> *"av den bestemte mening at sammenligningen mellom bittmerket og Torgersens tannsett, som dokumentert i de forskjellige undersøkelsene, ikke kan underbygge en absolutt konklusjon hverken om at Torgersen har avsatt bittmerket, eller at han ikke har det. Det bør utvises forsiktighet, og Domstolen bør ikke tillegge bittmerket for stor bevisbyrde."*

I kjennelsen av 18. august 2000 la lagmannsretten til grunn at det som er kommet frem gjennom MacDonald og Whittakers uttalelser, åpenbart ikke er nye omstendigheter som synes egnet til å føre til frifinnelse mv., jf. vilkårene i straffeprosessloven § 391 nr. 3, men tvert imot at tannbeviset "fortsatt [er] et bevis som med stor styrke taler for at Torgersen er gjerningsmannen". Lagmannsretten gjør inngående rede for sitt syn på de innvendinger og den kritikk Torgersen og de sakkyndige som har bistått ham, har rettet mot det

arbeid som ble gjort av de rettsoppnevnte sakkyndige i 1957/58 og - etter hvert - i første rekke mot MacDonald og Whittakers undersøkelser og vurderinger. I det alt vesentlige slutter lagmannsretten seg til de britiske sakkyndiges syn. Når det gjelder Den rettsmedisinske kommisjons bemerkninger med hensyn til å utvise varsomhet fordi det ikke dreier seg om en eksakt vitenskap, understreker lagmannsretten at de sakkyndige nettopp har trukket sin konklusjon med dette utgangspunkt. Videre fremheves at "de ulike undersøkelsene ikke underbygger en absolutt konklusjon" om at Torgersen er biteren, og at de sakkyndige heller ikke konkluderer på denne måten.

Ovenfor i kjennelsen er det gjort rede for saksbehandlingen for Høyesteretts kjæremålsutvalg. Som det fremgår av redegjørelsen, besluttet kjæremålsutvalget å avholde et rettsmøte til supplering av den skriftlige saksbehandling, der de to sakkyndige som var oppnevnt av lagmannsretten, og to sakkyndige engasjert av Torgersen, skulle redegjøre muntlig for sitt syn på tannbittbeviset. Ut fra dette formål ble professorene MacDonald og Whittaker oppnevnt som sakkyndige for utvalget. Torgersen engasjerte rettsodontolog, professor David R. Senn, University of Texas, og seniorforsker, humananatom, dr. med. Per R. Flood, til å representere seg. Disse to avga skriftlige rapporter i forkant av rettsmøtet. Senns rapport konkluderte med at Torgersen kunne utelukkes som en mulig biter i saken. Hans rapport var vedlagt uttalelser fra tre andre amerikanske rettsodontologer som konkluderte på samme måte. Flood konkluderte med at tannbittbeviset "ikke er i nærheten av sikkert å kunne utpeke Torgersen som forbrytelsens gjerningsmann, like lite som det er egnet til å frikjenne ham for enhver mistanke i så henseende". De sakkyndige fastholdt konklusjonene i rettsmøtet.

Etter rettsmøtet har kjæremålsutvalget forelagt de rettsoppnevnte sakkyndige en del spørsmål som disse har besvart. For øvrig har, som redegjørelsen ovenfor viser, de sakkyndige som deltok under rettsmøtet avgitt ytterligere uttalelser. Også andre uttalelser om tannbittbeviset er fremlagt av partene.

For kjæremålsutvalget er spørsmålet om det gjennom uttalelsene fra Senn og Flood eller for øvrig er fremkommet noe som i vesentlig grad reduserer betydningen av tannbittbeviset i forhold til de konklusjoner som ble lagt til grunn av de sakkyndige under

straffesaken i 1958. Slik saken nå står, vil imidlertid drøftelsen hovedsakelig skje i tilknytning til MacDonald og Whittakers rapporter, som på vesentlige punkter støtter Strøms og Wærhaugs oppfatninger. I det følgende behandles de elementer ved tannbittbeviset som har stått sentralt i partenes prosedyre for kjæremålsutvalget.

Beste bevis

Spørsmålet er her hva som i dag fremstår som såkalt beste bevis ved den rettsodontologiske undersøkelse av tannbittmerkene. Spørsmålet stilles fordi en rekke av de elementer som inngår i tannbittbeviset, har eller kan ha undergått forandringer i de mer enn 40 år som er gått siden drapet, og det er uenighet mellom de sakkyndige om hva som i dag er de beste bevismidler.

Innledningsvis er det grunn til å peke på at Strøm ble tilkalt ved obduksjonen av Rigmor Johnsen om morgenen 7. desember 1957. Han iakttok, fotograferte og beskrev bittmerkene og tok det første avtrykk av brystet, og fotograferte det, før brystet ble skåret fra kroppen. Videre iakttok han og tok senere avtrykk av Torgersens tenner. Strøm har således utvilsomt bedømt tannbittbeviset på grunnlag av de beste bevismidler. Wærhaug undersøkte de avtrykk og avstøpninger Strøm hadde tatt, i opprinnelig stand.

Ved sine undersøkelser av de bevismidler som fremdeles eksisterer, fant MacDonald og Whittaker at brystet, som oppbevares i en preserveringsvæske, og de avtrykk og avstøpninger som foreligger, hadde undergått forandringer og derfor ikke kunne oppfattes som beste bevis når det gjaldt undersøkelse av detaljer i bittmerkene. Britene la til grunn at de fotografier Strøm hadde tatt av den første avstøpning han tok av brystet 7. desember 1957, Strøms fig. 5, 6 og 7, britenes fig. 3a-d, i dag er beste bevis. De har for øvrig fremhevet at fotografiene er av meget høy kvalitet med sikte på undersøkelser av detaljer.

Senn har basert sine undersøkelser av detaljer i bittmerkene på avtrykk han selv i 2001 tok av det oppbevarte brystet, som han fant bemerkelsesverdig godt bevart, og på avtrykk av en modell - avstøpning - av brystet som oppgis å være fra 1957, men som ikke er datert. De fotografier britene anså som beste bevis, er ikke omtalt i Senns rapport, men han hevder i en uttalelse av 3. april 2001 at fotografiene er uegnet som bevis fordi de ikke er skalert.

Kjæremålsutvalget peker for det første på at den manglende skalering av fotografiene 3a-d ikke synes å ha betydning ved undersøkelse av detaljer i bittmerkene, men eventuelt ved såkalt overlegging, jf. nedenfor. Utvalget viser ellers til at disse fotografiene ikke viser de samme detaljer som Senns fotografier av de avstøpninger han gjorde fra avtrykkene han tok av brystet og av den udaterte avstøpningen som sies å være fra 1957. Dette er særlig iøynefallende ved bittspor 2, der detaljer som vises i begge Senns fotografier, jf. hans fig. 4, ikke gjenfinnes i britenes fig. 3a og 3c. Dette synes å måtte bety at den udaterte avstøpningen neppe kan være laget av det samme opprinnelige avtrykket som er grunnlag for fotografiene 3a-d, men er laget av et senere avtrykk. Når dette avtrykket er tatt, er det ikke mulig å fastslå og er heller ikke avgjørende. De britiske sakkyndige har pekt på at post-mortem-forandringer i brystvev blant annet kan skyldes at avtrykk av den karakter det er tale om, kan medføre endringer av små detaljer i det vev det tas avtrykk av.

Kjæremålsutvalget kan på denne bakgrunn ikke se at det er rettet avgjørende innvendinger mot MacDonald og Whittakers bruk av fotografiene fra 7. desember 1957 som de beste bevis for undersøkelser av detaljene i bittmerkene.

I sin opprinnelige rapport til lagmannsretten brukte de britiske sakkyndige såkalt fotografisk overlegging - "photographic overlay" - til kontroll og bekreftelse av de oppfatninger de hadde gjort seg opp på grunnlag av en sammenligning mellom kjennetegn ved bittmerkene og ved Torgersens tenner, såkalt "feature based analysis". Overlegging innebærer at fotografiske gjengivelser av tennene, der tannbuene, tennenes innbyrdes vinkel, skjærekanter mv. fremgår, legges over fotografiske gjengivelser av bittmerkene. Ved overleggingen fant britene tilfredsstillende samsvar mellom Torgersens tenner og bittmerkene.

Senn har, ved en overleggingsmetode gjennomført ved elektronisk behandling av skalerte fotografier han har tatt av de avtrykk og avstøpninger han selv har laget, kommet til at Torgersens tenner ikke svarer til merkene. I dette har han fått støtte av C. Michael Bowers, som har gjennomført undersøkelser basert på det bevismateriale Senn innhentet. Amerikanerne hevder at de fotografier britene har basert sine overlegginger på, er sterkt

fordreid - "distorted" - og at det ikke er mulig å kontrollere hvor sterk fordreiningen er, fordi fotografiene ikke lar seg skalere.

De britiske sakkyndige, som har hevdet at de fotografiene som lå til grunn for deres overlegging bare var uvesentlig fordreid, har i uttalelse av 23. juli 2001 gjort detaljert rede for sin metode til kontroll av den fotografiske fordreining. Hovedelementet i denne redegjørelsen er at de avstøpninger av brystet som viser bittmerkenes størrelse og innbyrdes forhold, og som derfor er tilstrekkelige for dette formålet, ble skalert og avfotografert og lagt inn i et EDB-program for fotobehandling. Det samme gjaldt fotografiene, der særlige vinklings- og avstandproblemer var knyttet til deres fig. 2a og 2b. Britene, som understreker at skala og fordreiningsgrad ble kontrollert ved flere metoder vist i tillegg 1, 2 og 3 til uttalelsen, fastholder at forskyvningene i de fotografiene som ble brukt var uvesentlige, og at det er tilfredsstillende samsvar mellom Torgersens tenner og bittmerkene.

Kjæremålsutvalget finner for sin del de britiske sakkyndiges redegjørelse tilfredsstillende. Utvalget kan vanskelig innse at graden av fordreining ved de fotografier som ble brukt ved overleggingen, ikke lar seg kontrollere ved de metoder de britiske sakkyndige har anvendt.

Bittmerkene over brystvorten

Som nevnt har det ikke vært enighet mellom de sakkyndige som har opptrådt i saken, om hvilke tenner i overkjeven som har avsatt bittmerkene 1, 2 og 3 over brystvorten. Det synes imidlertid nå å være enighet mellom MacDonald/Whittaker og Senn om at disse merkene er avsatt av høyre midtre fortann, høyre sidefortann og høyre hjørnetann. Merke 1 er ifølge MacDonald/Whittaker avsatt av den del av høyre midtre fortann som ligger nærmest høyre sidefortann. De mener det er godt samsvar mellom størrelse, form, vinkel og individuelle karakteristika i bittmerkene og de tilsvarende forhold ved Torgersens tenner. Senn mener først og fremst på grunnlag av sine observasjoner av særlige kjennetegn ved bittmerke 2 at det foreligger avgjørende forskjeller. Kjæremålsutvalget skal se nærmere på dette.

I fig. 4 på side 10 i sin rapport av 11. mars 2001 gjengir Senn forstørrede fotografier av bittmerke 2, slik dette fremtrådte i de avtrykk/avstøpninger han fremstilte fra det oppbevarte brystet og

den udaterte avstøpningen av brystet. På fotografiene av avstøpningene fra brystet ses seks "individuelle karakteristika" i bittmerke 2. Fire av disse går igjen på fotografiet av den udaterte avstøpningen. Disse karakteristika korresponderer, ifølge Senn, ikke med tilsvarende detaljer ved Torgersens tenner. Under granskingsrettsmøtet ga Senn uttrykk for at høyre sidefortann hos den person som hadde avsatt merket, måtte ha en defekt skjærekant med blant annet tre kantete fordypninger og en tynn spiss av ukjent lengde.

I sin uttalelse av 23. juli 2001 kommenterer de britiske sakkyndige Senns rapport. De fremhever at de detaljene Senn beskriver er meget små, fra ca. 0,05 cm til ca. 0,08 cm, og at det er tvilsomt om hud, som er et svært dårlig avtrykksmateriale, vil kunne registrere detaljer i denne størrelsesorden. Ingen erfaren ekspert på bittmerker vil, etter britenes oppfatning, trekke slutninger på grunnlag av så små detaljer i 44 år gammelt bevart vev eller endog i et avtrykk tatt noen timer etter skaden. Britene peker ellers på at det er utenkelig at tannen som avsatte merket, kan ha hatt en svært tynn spiss av ukjent lengde, slik Senn hevder. To av de seks detaljene Senn beskriver, er etter britenes oppfatning ikke trekk ved bittmerket, men ved omkringliggende vev, hudfolder og en skade.

MacDonald og Whittaker viser til at detaljene ikke ses på Strøms fotografier av det opprinnelige avtrykk av brystet. Mens de tidligere har antatt at væskeutsondring kunne være en forklaring på uregelmessigheter i bunnen av bittmerke 2, antar de nå at dette skyldes forhold inntruffet post mortem, ved at små mengder vev er forsvunnet i forbindelse med avtrykkstaking, vasking og metoder for oppbevaring.

Kjæremålsutvalget viser til sine bemerkninger ovenfor i forbindelse med drøftelsen av beste bevismiddel. Det må legges til grunn at de fotografier 3a-3d som de britiske sakkyndige har basert sine undersøkelser på, er av det opprinnelige avtrykk Strøm tok. Dette synes å være et annet avtrykk enn det som ligger til grunn for den udaterte avstøpningen Senn baserer sine undersøkelser på, som på sin side viser stor likhet med detaljene i bittmerke 2 i brystet i dag, jf. fig. 4 i Senns rapport. Etter utvalgets oppfatning støtter dette de britiske sakkyndiges oppfatning om at de detaljer professor Senn legger avgjørende vekt på i bittspor 2, skyldes etterfølgende forhold.

Utvalget kan således ikke se at professor Senns rapport på dette punkt avgjørende svekker de britiske sakkyndiges konklusjon.

Bittmerkene under brystvorten

De rettsodontologisk sakkyndige som har opptrådt i saken, har vært enige om at bittmerkene 4, 5 og 6 er avsatt av underkjevens høyre hjørnetann og to midtre fortenner. MacDonald og Whittaker mener i likhet med Strøm og Wærhaug i 1958 og Bang i 1974, at bittmerkene i form og størrelse og i karakteristiske detaljer svarer til Torgersens tenner. Torgersen og de sakkyndige han støtter seg på, anfører flere forhold som etter deres oppfatning gjør det usannsynlig/utelukker at han kan være biteren.

For det første anføres at høyre sidefortann ikke har avsatt merke, noe som indikerer at biteren, i motsetning til Torgersen, mangler eller har en uvanlig slik tann. Spørsmålet om dette manglende merke - det synes snarere å være tale om et ganske svakt spor - har fra første stund stått sentralt ved vurderingen av tannbittbeviset.

MacDonald og Whittaker har gitt uttrykk for at bittmerke i hud ikke er et nøyaktig avtrykk av det tannsett som har avsatt merket, og at eksempelvis en tann som man ville vente avsatte merke, ikke alltid gjør det. De har vist til at dette kan forklares ved ulik tekstur eksempelvis i forskjellige deler av brystvevet, og i tennenes innbyrdes lengde og vinkling. I sin uttalelse av 23. juli 2001 søker de å gi en konkret, mulig forklaring på hvorfor As høyre sidefortann ikke har avsatt merke. I tilknytning til forsøk som er gjort av blant andre Senn, og som tar sikte på å vise at Torgersens høyre sidefortann alltid avsetter merke ved bitt i dyrehud, har de fremhevet at dynamikken ved bitt i levende menneskelig vev vanskelig lar seg reprodusere ved laboratorieforsøk. De britiske sakkyndige har, i likhet med de tidligere rettsoppnevnte sakkyndige, konkludert med at mangelen på tydelig bittmerke etter høyre sidefortann ikke kan utelukke Torgersen som biter. Kjæremålsutvalget finner ikke grunnlag for å trekke denne konklusjonen i tvil.

Videre er det fra Torgersens side anført at mens bittmerke 5 ligger nærmere tungesiden enn bittmerke 6, er det omvendte situasjonen for Torgersens to midtre fortenner i underkjeven. I sin uttalelse av 23. juli 2001 har de britiske sakkyndige gitt en

supplerende og detaljert redegjørelse for hvordan forskyvningen kan forklares. De mener at det skyldes den forskjellige høyde/form/slitasje på skjærekantene på Torgersens to fortenner og på dynamikken i bittet i brystvevet. Dette har etter deres oppfatning ført til at det først og fremst er tungesiden på skjærekanten til høyre midtre fortann som har avsatt merke 5, mens leppesiden på venstre midtre fortann avtegnes i merke 6. Kjæremålsutvalget mener at de britiske sakkyndige har gitt en plausibel forklaring på hvorledes forskyvningen kan ha oppstått, og kan ikke se at uoverensstemmelsen utelukker Torgersen som biter.

Torgersen gjør også gjeldende at bittmerke 5 avviker sterkt fra hans midtre høyre fortann i underkjeven. MacDonald og Whittaker har, i likhet med Strøm og Wærhaug og senere Bang, funnet at det er fullt samsvar mellom merke 5 og Torgersens tann. I motsetning til disse fem sakkyndige, som beskriver en forhøyning i sporet som korresponderer med en fure i skjærekanten på Torgersens tann - furen er også beskrevet av Flood i uttalelsen av 12. mars 2001 - har Senn ikke funnet spor av en slik forhøyning i sitt materiale. Utvalget finner for sin del ikke grunn til å trekke i tvil de observasjoner som samtlige rettsoppnevnte sakkyndige er kommet til, og peker ellers på det som tidligere er gjort rede for med hensyn til hva som i dag bør anses som beste bevismiddel.

Kjæremålsutvalget finner imidlertid grunn til å gi en nærmere kommentar til den fremvisning av stereoskopiske bilder av bittmerke 5 og Torgersens høyre midtre fortann som ble gjort av Flood under rettsmøtet 22. mars 2001. Fremvisningen syntes ikke å vise korrelasjon mellom tann og bittmerke.

Under den forrige gjenopptakelsessaken, i 1974, fikk den rettsoppnevnte sakkyndige, dosent Gisle Bang, laget stereoskopiske bilder av avtrykk av bittmerkene og Torgersens tenner. I sin uttalelse til lagmannsretten av 17. oktober 1974 sier Bang at bildene viser "spesielt for bittmerkene nr. 5 og 6 og underkjevens to midtre fortenner overbevisende god korrelasjon mellom detaljer i bittmerkene og på tennenes skjærekanter".

I 1998 ble Flood, som hadde fremstilt de stereoskopiske bildene i 1974, av Bang anmodet om å avgi en skriftlig uttalelse om sin befatning med dette. I brev til Bang av 2. oktober 1998 skriver Flood at han var overrasket over hvor god korrespondanse det var mellom tennene og bittmerkene, og at han ikke kunne se noen

detaljer som utelukket at merkene var laget av disse tennene. Brevet er vedlagt Floods uttalelse til utvalget av 12. mars 2001. Etter å ha gitt uttrykk for at Torgersens fortenner i underkjeven viser slitasje og avskallingsskader noenlunde forenlig med bittmerkene, sier han her, under henvisning til de stereoskopiske bildene, at det foreligger "også klare uoverensstemmelser på detaljplanet".

I sin uttalelse til lagmannsretten av 28. juli/3.august 1999 sier MacDonald og Whittaker at de har undersøkt Bangs stereoskopiske bilder av underkjevenes midtre fortenner og de elementer av bittet som antas å være avsatt av disse, og at bildene "underbygget sterkt våre konklusjoner om den nære korrespondanse mellom tennenes karakteristika og bittmerket".

MacDonald og Whittaker, som var overrasket over Floods fremvisning i rettsmøtet 22. mars 2001, har i sin uttalelse av 23. juli 2001 kommentert spørsmålet. De sier at de i Oslo ble vist flere versjoner stereoskopiske bilder, som viste atskillige forskjeller når det gjaldt trekk som kommer til syne i skjærekanter mv., avhengig av lys og fotografivinkel. De ser ikke bort fra at bildet de tidligere så i Oslo, kan være et annet enn det som ble fremvist under rettsmøtet. For øvrig gir de uttrykk for at detaljene i avstøpningen av Torgersens høyre midtre fortann, som lå til grunn for fotografiet fremvist under rettsmøtet, avviker fra tannmodellen fra 1958. Flood har i uttalelse av 5. april 2001 avvist at det kan være tale om flere fotografier.

Kjæremålsutvalget kan ikke gi noen forklaring på den uoverensstemmelse som synes å foreligge mellom det stereoskopiske bildet som ble vist under rettsmøtet i mars i år, og det alle sakkyndige som tidligere har sett stereoskopisk bilde av samme objekt, har lagt til grunn. Utvalget kan vanskelig se at fremvisningen er tilstrekkelig grunnlag for å se bort fra disse samstemmige oppfatningene, men finner ellers ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet. Ingen har hevdet at de stereoskopiske bildene fra 1974 i dag er de beste eksisterende bevismidler eller kan utelukke Torgersen som biter.

Midtlinjen

Til støtte for sitt syn har Torgersen anført at midtlinjen i hans tannsett ved naturlig bittfunksjon er den motsatte av den som ses i bittmerket. Forholdet er behandlet av MacDonald og Whittaker i

deres rapport til lagmannsretten. Kjæremålsutvalget viser til lagmannsrettens kjennelse.

Tannslitasje

Fra Torgersens side ble det for lagmannsretten anført at sterk tannslitasje, som hans tenner i 1957 var preget av, ikke var uvanlig i Oslo i 1950-årene. Dette er gjentatt og forsøkt ytterligere dokumentert for Høyesterett. Kjæremålsutvalget ser spørsmålet i det alt vesentlige på samme måte som lagmannsretten, og viser til lagmannsrettens drøftelse. Selv om det skulle legges til grunn at den type slitasje som ses i Torgersens tenner, ikke var uvanlig i Norge, er det ikke dermed grunnlag for å anta at mange andre personer har hatt de samme kjennetegn og den samme kombinasjon av slike tegn - størrelse, vinkler, furer og avskallinger mv. - som Torgersens tenner hadde, og som de rettsoppnevnte sakkyndige har bygget sine konklusjoner på.

Den rettsmedisinske kommisjons uttalelse

Som det fremgår innledningsvis i kjæremålsutvalgets kjennelse, er nye sakkyndige rapporter som er lagt frem for utvalget, oversendt Den rettsmedisinske kommisjon for vurdering, jf. straffeprosessloven §§ 146 og 147. Kommisjonen, som har avgitt uttalelse 3. oktober 2001, har ingen vesentlige innvendinger mot rapportene til MacDonald og Whittaker, Senn og Flood.

Til MacDonald og Whittakers rapport har kommisjonen den bemerkning at når de sier at sannsynligheten for at Torgersen er biteren ligger mellom 50 og 95 %, er det noe overraskende at de opprettholder ordvalget "meget sannsynlig", som vanligvis forventes å reflektere høyere grader av sannsynlighet. Til Senns rapport bemerker kommisjonen at konklusjonen i stor grad avhenger av tilliten til den sakkyndiges meninger om hvilke trekk de tenner må ha som har forårsaket bittmerket, og at disse forventede trekk - i alle fall delvis - blir presentert som ikke dokumenterte utsagn eller sakkyndige bedømmelser. Flood gir i sin rapport, ifølge kommisjonen, rimelige grunner for sin forsiktighet når det gjelder bittmerkets bevisverdi. Kommisjonen gir uttrykk for at den ikke har noen rimelig basis for å vurdere de kortfattede uttalelsene fra Alder og Stimson, og at Bowers absolutte konklusjon, som utelukker Torgersen, blir presentert som "et ikke-dokumentert utsagn eller en

sakkyndig bedømmelse som ikke er tilgjengelig for evaluering fra Kommisjonens side". Videre sier kommisjonen om Bowers rapport: "Den sakkyndige resonnerer slik at han finner at de rettsmedisinske bevis skaper tilstrekkelig tvil (reasonable doubt) om at Torgersen laget bittmerket, og at bevisene ikke tillater noen positiv identifikasjon. Så langt Kommisjonen er istand til å vurdere det, kan ikke disse argumentene legges til grunn for et absolutt utsagn om utelukkelse."

Kjæremålsutvalget, som for øvrig viser til at de tre amerikanske sakkyndige bygget på Senns innsamlede materiale, er enig med kommisjonen og finner ikke grunn til å kommentere disse uttalelsene nærmere.

Den rettsmedisinske kommisjon har følgende avsluttende bemerkninger:

> *"Som nevnt ovenfor har ikke Kommisjonen funnet det riktig å fremme noen egne detaljerte synspunkter. Etter å ha gjennomgått alle sakkyndigrapporter og -kommentarer i denne saken, finner Kommisjonen det imidlertid riktig å bibringe Domstolen sin generelle vurdering:*
>
> *"Bittmerkebeviset" i Torgersen-saken er nå blitt vurdert av en rekke spesialister i rettsodontologi og beslektede fagområder, og blant dem flere fagfolk med godt internasjonalt vitenskapelig omdømme. De har samlet gitt uttrykk for et vidt spekter av ulike sakkyndige bedømmelser i forhold til hovedspørsmålet i denne sammenheng: Hva er sannsynligheten for at Torgersens tannsett kunne påføre Rigmor Johnsen et slik bittmerke sammenlignet med sannsynligheten for at bittmerket kunne vært påført av tannsettet til noen annen? Det er demonstrert at de sakkyndige har ulike oppfatninger av i hvilken grad og hvordan særegenheter ved et tannsett vil føre til særegenheter i et bittmerke. Dette leder til ulike oppfatninger når det gjelder kriterier for "match" mellom et bittmerke og et tannsett. Det er ingen omforent kunnskap, ei heller en alminnelig oppfatning, om den vekt man kan tillegge "matchende" særegenheter, det finnes ingen veldefinerte kriterier for "ikke-matchende" særegenheter. Hvis en særegenhet ved et bittmerke atskiller seg fra det man skulle forvente dersom det var forårsaket av et gitt tannsett, kan det tilsynelatende neglisjeres (gis en "naturlig forklaring") av*

noen sakkyndige, mens andre bruker det som grunnlag for å utelukke. Alt i alt er det blitt demonstrert at dagens "state-of-the-art" innen dette området av rettsodontologien er slik at det ikke gir grunnlag for noen sterk konklusjon om at det aktuelle bittmerke ble påført av Torgersen, og heller ikke om at det ikke ble det.

Kommisjonen opprettholder og forsterker derfor den bedømmelse man ga overfor Borgarting lagmannsrett i rapport datert 7. august 2000: Det bør utvises forsiktighet, og Domstolen bør ikke tillegge bittmerket stor bevisbyrde."

Sammenfatning

Kjæremålsutvalget viser til Den rettsmedisinske kommisjons understrekning av at på det trinn rettsodontologien befinner seg, er det i en sak som den foreliggende ikke grunnlag for sterke konklusjoner i den ene eller andre retning. Utvalget finner det klart at tannbittbeviset ikke gir grunnlag for en absolutt utelukkelseskonklusjon, slik Senn hevder.

De rettsoppnevnte sakkyndige og de sakkyndige som er engasjert av Torgersen i forbindelse med utvalgets behandling, har basert sine undersøkelser på forskjellige beviselementer. Utvalget anser det, som understreket ovenfor, klart at de bevismidler vedrørende tannbittbeviset som lå til grunn for de sakkyndiges undersøkelser i 1958, var bedre enn de som i dag foreligger. Som drøftelsen viser, er utvalget videre av den oppfatning at de britiske sakkyndige må antas å ha rett i at de fotografier de har basert sine detaljundersøkelser på, i dag er de beste bevismidler.

Kjæremålsutvalget er kommet til at det er vanskelig å opprettholde Strøms og Wærhaugs konklusjoner som, om ikke med samme, så med meget stor sikkerhet fastslo at Torgersen var biteren. Under atskillig tvil finner utvalget heller ikke å kunne slutte seg til MacDonald og Whittakers konklusjon om at dette er "meget sannsynlig", som for dem betyr en sannsynlighet mellom "mest sannsynlig" og "i realiteten sikkert". Ved sin vurdering har kjæremålsutvalget først og fremst lagt vekt på følgende:

Som det har fremgått, har de rettsoppnevnte sakkyndige i 1958 og under gjenopptakelses-sakene ikke vært enige om hvilke tenner i overmunnen som har avsatt bittmerkene 1, 2 og 3. Utvalget er enig med Den rettsmedisinske kommisjon som, i sin uttalelse til lagmannsretten, ga uttrykk for dette kunne tyde på at "denne del av bittmerket ikke er svært karakteristisk for den som har avsatt bittet".

Det synes å være alminnelig enighet om at bittmerkene 4, 5 og 6 har størst bevisverdi og har vært de mest tungtveiende for alle de rettsoppnevnte sakkyndiges vurdering. Også når det gjelder disse merkene, knytter det seg imidlertid usikkerhet til bedømmelsen. Dette gjelder dels at det bare er et utydelig merke etter høyre sidefortann i underkjeven, dels at merke 5 og 6 er forskjøvet i relasjon til hverandre omvendt av forholdet mellom Torgersens to midtre fortenner.

Etter utvalgets oppfatning har de britiske sakkyndige i og for seg gitt rimelige forklaringer på hvorledes disse uoverensstemmelser kan være oppstått. Når imidlertid usikkerheten på disse punkter ses i sammenheng med den uenighet som har hersket blant de sakkyndige om hvilke tenner som har avsatt bittmerkene over brystvorten, og med den usikkerhet som ifølge Den rettsmedisinske kommisjon generelt er knyttet til dette området av rettsodontologien, finner utvalget at vekten av tannbittbeviset må reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Utvalget finner at tannbittbeviset fremdeles trekker i retning av at Torgersen er biteren, men at dette ikke er vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerket."

8.2.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

8.2.5.1 Innledning

På side 143-195 i begjæringen gir domfelte en presentasjon av det såkalte "tannbittbeviset". For oversiktens skyld gjengis sammendraget på side 40-44:

"Tannbittbeviset – et bittspor i Rigmor Johnsens venstre bryst – ble opprinnelig ansett som det sikreste bevis for at Torgersen var

gjerningspersonen. Bittet i brystet var like rundt brystvorten. Seks tenner hadde avsatt seks tydelige merker. Det fremgår av figur 8: ……..

Tannlege Ferdinand Strøm, som i 1958 ble ansett som den største eksperten av de to tannsakkyndige, skriver i sin rapport at bittet "er et såkalt typisk lystbitt, kombinert med en suging omkring brystvorten."

Men noe sugemerke var ikke å se, og hvordan diagnostiserer man "et typisk lystbitt" ved å se på et dødt bryst? Strøms konklusjon i hans rapport er klar: "Ut fra min personlige erfaring, vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bittmerket i brystet til den drepte å være identisk med den mistenkte Fredrik Ludvig Fasting Torgersens tenner."

Mye kan sies om Strøm som sakkyndig. Her skal bare nevnes at Strøm ikke tidligere hadde hatt som oppgave å sammenlikne tenner med bittmerker i hud. Så da han henviste til "Ut fra min personlige erfaring" må det være noe annet enn bittmerker i hud han refererer til. Men det kunne jo ikke juryen vite.

Professor Jens Wærhaug, som var den andre tannsakkyndige, uttalte seg med like stor sikkerhet som Strøm. Under rettssaken i 1958 ble han uttrykkelig spurt av aktor om han var enig i Strøms sikre konklusjon. Han sa han var enig med Strøm: "Det er Torgersens tenner som har avsatt bittet. Jeg er overbevist."

Wærhaug <u>unnlot</u> å fortelle at han ikke var enig med Strøm når det gjaldt bittmerke nr. 3. Wærhaug mente det stammet fra Torgersen høyre hjørnetann i overkjeven (tann 13), mens Strøm mente det stammet fra høyre sidefortann (tann 12). Men det sa de ingenting om i retten. Heller ikke Wærhaug hadde noen tidligere erfaring med å analysere bittmerker i hud. Han var professor i tannkjøttsykdommer.

Fra underkjeven var bittmerke nr. 5 fra høyre fortann (tann 41) og bittmerke nr. 4 høyre hjørnetann (tann 43), mens det manglet et merke fra den mellomliggende sidefortann (tann 42). Dersom

Torgersen er biteren, burde det også ha vært et merke fra denne tannen siden Torgersen hadde regelmessige tenner. Strøm og Wærhaug unnlot å nevne dette, både i sine skriftlige rapporter og da de uttalte seg under rettssaken.

Rigmor Johnsens bryst med bittmerkene, modellene av Torgersens tenner og annet materiale fra 1957_58 som gjelder tannbittbeviset, er bevart. Det er derfor mulig å utrede tannbittbeviset like godt nå som i 1958.

Ingen av de sakkyndige som vurderte tannbittbeviset forut for avgjørelsen i 2001 i Høyesteretts kjæremålsutvalg sluttet seg til Strøm og Wærhaugs konklusjon fra 1958.

De rettsoppnevnte sakkyndige professor G. D. MacDonald og professor D. K. Whittaker, Storbritannia, konkluderte med at det var "meget sannsynlig" at Torgersen var biteren. Med dette mente de at sannsynligheten lå et sted mellom 51 og 94 prosent. Samtidig sa de at dette anslaget berodde på et subjektivt skjønn. Deres uttalelser om sannsynlighet var med andre ord en ren gjetning. De kunne like gjerne ha gjettet på et tall høyere enn 94 eller lavere enn 51 prosent.

Fire sakkyndige fra USA, rettsodontologene professor David Senn, San Antonio, Texas, professor Michael Bowers, Ventura, California, professor Marden E. Alder, San Antonio, Texas, og professor Paul G. Stimson, Houston, Texas, konkluderte uavhengig av hverandre med at Torgersen måtte utelukkes som biteren.

Den samme konklusjonen trakk professor i anatomi, Per Holck, Oslo.

Det er flere trekk i bittsporet som er uforenlige med Torgersens tenner, blant annet at merke etter tann 42 mangler.

Seniorforsker i anatomi Per Flood, Bergen, fant også en rekke uoverensstemmelser mellom trekk i bittsporet og trekk ved Torgersens tenner, men mente at han ikke hadde grunnlag for å si noe om sannsynligheten for at Torgersen var biteren – fordi det ikke

forelå statistiske undersøkelser som kunne danne grunnlag for å si noe om sannsynlighet.

Professor Tore Solheim, som nå har ansvaret for rettsodontologien ved Universitetet i Oslo, anser seg som Strøms elev. Han har med stort engasjement støttet Strøm og Wærhaugs konklusjon og vist til tannbittbeviset som et skoleeksempel på hva rettsodontologien kan utrette.

I en uttalelse av 5. april 2001 beregnet Solheim sannsynligheten for at andre enn Torgersen kunne ha avsatt bittsporet til å være 1:27 millioner. Han hevdet at sikkerheten for at Torgersen er biteren er på linje med det gode DNA-analyser gir.

Solheims uttalelse er vurdert av forsker dr. scient. Jon Ingulf Medbø i skriv av 23. april 2001. Medbø konkluderer bl.a.:

"Solheims arbeid er et grovt misbruk av statistikk. ... Det at han velger ut trekk som kan passe med Torgersen og velger bort trekk som ikke samsvarer, kan ikke bortforklares med uforstand. Slik datamanipulering er så alvorlig at jeg ser på det som brudd på vanlig redelighet i forskning."

Solheims påstander lar seg overhodet ikke forsvare. Enten er han så forutinntatt at det stenger for evnen til å resonnere eller han uttaler seg mot bedre vitende.

Høyesteretts kjæremålsutvalg (2001) kom til at det ikke er vesentlig mer sannsynlig at Torgersen var biteren enn at det var en annen. Med andre ord sa kjæremålsutvalget at enhver med regelmessige tenner, noe Torgersen hadde, i teorien kunne ha avsatt bittsporet.

22. november 2003 avga Senn en tilleggsuttalelse på 28 sider. Her utdyper Senn hvorfor Torgersen ikke kan være den som har avsatt bittsporet. Han påviser også at en rekke av de argumenter som kjæremålsutvalget brukte for å underbygge at Torgersen kan være en mulig biter, uomtvistelig er uholdbare. Senn retter også berettiget kritikk mot Solheim, som bak Senns rygg, forsøkte å påvirke Bowers' og Stimsons vurderinger. Senn påpeker at slik adferd i USA ikke

bare er faglig uakseptabelt, men også straffbart. Det er det også i Norge.

<u>Konklusjon om tannbittbeviset:</u>

1. *Det er ikke noe ved bittsporet som peker i retning av at det er Torgersen som har bitt (mer enn en hvilken som helst annen person med regelmessige eller noenlunde regelmessige tenner).*
2. *Flere trekk ved bittsporet utelukker at Torgersen kan være biteren.*
3. *Kjennelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 om "at tannbittbeviset fortsatt trekker i retning at Torgersen er biteren" er ren gjetning."*

8.2.5.2 Nummerering av bittmerker og tenner

I begjæringen på side 144 flg. gir domfelte en oversikt over nummerering av bittmerker og tenner. Han viser til at alle de sakkyndige har basert sine konklusjoner på at biterens fortenner i overkjeven har avsatt de tre merkene over brystvorten, mens biterens tenner i underkjeven har avsatt de tre merkene under brystvorten. Det er imidlertid ikke enighet mellom de sakkyndige om hvilke tenner som har avsatt de seks bittmerkene.

Domfelte viser til at avdødes bryst har vært oppbevart på fikseringsvæske siden 1957 og at huden og bittsporet fortsatt er meget godt bevart. Avtrykk og modeller av domfeltes tenner fra 1958 og annet materiale som Strøm laget finnes fortsatt. Det hevdes derfor at det er mulig å gjøre minst like gode undersøkelser i dag som i 1957-58, for å analysere om det er noen sammenheng mellom bittsporet og domfeltes tenner. Holck og Senn har, i motsetning til britene, undersøkt brystet i mikroskop.

Domfelte gir en oversikt over hovedpunktene i de sakkyndiges uttalelser på side 149 flg. i begjæringen. Han hevder det er udiskutabelt at Strøm, Wærhaug og britene <u>ikke</u> hadde det nødvendige statistiske grunnlaget for sin konklusjon om at det var hhv. "sikkert" (Strøm, Wærhaug, Bang) og "meget sannsynlig" (britene) at domfelte hadde avsatt bitesporet. Domfelte bemerker i denne sammenheng at Strøm og Whittaker, ved

tidligere anledninger og på generelt grunnlag, hadde gitt uttrykk for at det ikke var mulig å beregne sannsynlighet eller sikkerhet for at bestemte tenner hadde avsatt bestemte bittmerker i hud. Britene sier selv at deres konklusjon om at det er *"meget sannsynlig"* at Torgersen har avsatt bittmerket, beror på et subjektivt skjønn. I begjæringen uttales det på side 160:

> *"Det er en gåte hvorfor først Strøm og britene ikke tok konsekvensen at sitt syn (bare mulig å utelukke, ikke å anslå sannsynlighet) da de trakk sine konklusjoner om verdien av tannbittbeviset. I et svar på Floods kritikk av deres uttalelse om at det var "meget sannsynlig" at Torgersen var biteren, erkjente de at de ikke hadde noen muligheter for å angi sannsynligheten for at Torgersen var biteren, og at den lå mellom 51 og 94 %.*
>
> *……..*
>
> *Britene gir ingen faglig begrunnelse for, og kan heller ikke begrunne, at sannsynligheten ligger i intervallet 51 – 94 %. De kunne like gjerne ha sagt at sannsynligheten var lavere eller høyere. Det var med andre ord en ren gjetning som lå til grunn for konklusjonen "meget sannsynlig". Formuleringen var derfor ikke bare sterkt misvisende. Den var usann.*
>
> *Holcks og Senns utelukkelseskonklusjoner hviler på den selvsagte forutsetning at det er trekk i bittsporet som, etter deres mening, ikke lar seg forklare ved Torgersens tenner.*
>
> *Også Flood fant en rekke trekk i bittsporet som ikke stemte med trekk ved Torgersens tenner. Når han ikke utelukket at Torgersen kunne være biteren, skyldtes det som nevnt at han mente at han ikke hadde tilstrekkelig faglig kunnskap om og erfaring med bitemerker i hud."*

8.2.5.3 Hovedpunkter i sakkyndiges uttalelser

Domfelte viser i begjæringen til at det er uenighet mellom de sakkyndige om betydningen av tannbittbeviset, og redegjør nærmere for den enkelte sakkyndiges konklusjon. Nedenfor gis det et sammendrag av hovedpunktene.

Strøm og Wærhaug.

Tannlege Ferdinand Strøm og professor Jens Wærhaug var rettsoppnevnte som sakkyndige i 1958.
Tannlege Ferdinand Strøm konkluderte med at det:

> *"Ved tennene hos mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen foreligger det … en rekke særlige karakteristika som alle uten undtakelse gjenfinnes i bittsporene hos den drepte. Ut fra et vitenskapelig syn er det etter min oppfatning overveiende sannsynlig at bitemerket i brystet til Rigmor Johnsen skriver seg fra mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen. Ut fra min personlige erfaring, vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bittmerket i brystet til den drepte å være identiske med Fredrik Ludvik Fasting Torgersens tenner."*

Professor Jens Wærhaug konkluderte slik i sin rapport:

> *"Bittsporene i drepte Rigmor Johnsens bryst kan med en til en visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvik Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre kan ha gjort det, men denne mulighet er så liten at den neppe kan tas i betraktning."*

Domfelte oppsummerer slik*:*

> *"Strøms og Wærhaugs uttalelser var kategoriske og ga en entydig konklusjon: Biteren var Torgersen og det kunne ikke være noen annen. Konklusjonen var støttet av utsagn om trekk ved bittsporet og tidligere erfaringer som underbygde konklusjonen, uten at det var grunnlag for disse utsagn."*

Bang

Dosent dr. med. Gisle Bang var rettsoppnevnt som sakkyndig under gjenopptakelsessaken i 1973-1976. I sin uttalelse 17. oktober 1974 konkluderte han med at han fant det *"overveiende sannsynlig at bittmerkene i Rigmor Johnsens bryst er avsatt av Fredrik Ludvik Fasting Torgersen."* Denne konklusjonen forsterkes i uttalelse 14. november 1974, og i brev til Borgarting lagmannsrett 1. juli 1998 uttaler professor emeritus dr. med Bang blant annet:

> *"…. jeg vil presisere at jeg ikke er i tvil om at bittmerket i R. Johnsens bryst er avsatt av F. L. F. Torgersens tenner."*

Hagen og Neumann

Professor dr. odont. Arne Hagen og tannlege Fredrik Neumann var privatengasjerte sakkyndige under gjenopptakelsessaken i 1973-76. Begge tok avstand fra Strøm og Wærhaugs konklusjon, fordi de fant en rekke uoverensstemmelser mellom trekk i bittsporet og Torgersens tenner som de ikke kunne forklare dersom Torgersen var biteren. Hagen uttalte at hans poeng var at *"……Strøms og Wærhaugs bastante uttalelser i 1958 ikke er faglig/saklig/faktisk holdbare."*

Johannesen

Tannlege Kjell Johannesen ble engasjert av domfelte i 1997 for å bistå med å vurdere tannbittbeviset. I sin uttalelse 8. september 1997 konkluderer han slik:

> *"Det er ingen reell mulighet for at det skal være Torgersens tenner som har avsatt tannavtrykkene i den dreptes bryst."*

Whittaker og MacDonald (britene)

Professor David K. Whittaker og professor D. Gordon MacDonald var rettsoppnevnte sakkyndige i 1997-2001. I sin uttalelse sommeren 1999 konkludere de blant annet slik:

> *"Etter vår mening er det ikke mulig å utelukke Fredrik Fasting Torgersen som biteren."*

Og

> *"Etter vår mening er det meget sannsynlig at merkene i Rigmor Johnsens bryst ble avsatt av Fredrik Fasting Torgersens tenner."*

I en tilleggsuttalelse i mai 2000 gjentar de sin konklusjon og opplyser at de ikke har endret sine vurderinger eller konklusjoner som fremgår av rapporten fra sommeren 1999.

Flood og Holck

Seniorforsker dr. med. Per R. Flood og professor dr. med. Per Holck var privatengasjerte sakkyndige under lagmannsrettens behandling av gjenopptakelsessaken i 1997-2001.

I uttalelse til professor emeritus Gisle Bang 2. oktober 1998 konkluderer Flood slik:

> *"My conclusion will therefore be that the bite marks could be made by the teeth mounted next to them. However,*

from here to state with any degree of certainty that the bitemarks <u>were</u> made by those particular teeth, is a serious step to make, especially if this is a crucial aspect of conviction in a homicide case."

Holcks konklusjon var:

"Efter min mening er det ingen spesifikke trekk ved Torgersens tenner som er forenlige med bittsporene. Det foreligger derimot en rekke uoverensstemmelser av en så avgjørende grad at det må være nærliggende å konkludere med at Torgersen utelukkes som bittsporenes opphavsmann."

<u>Senn</u>

Professor DDS David Senn fra USA ble engasjert som privat sakkyndig etter at lagmannsretten i kjennelse av 18. august 2000 la til grunn at bittsporet med stor grad av sikkerhet viste at Torgersen var biteren. I sin uttalelse av 11. mars 2001 konkluderte han slik:

"Based upon the materials examined and the tests and comparisons made, the teeth of Fredrik Fasting Torgersen as shown in the models provided could <u>not</u> have made the marks on the left breast of Rigmor Johnsen. As a result Fredrik Fasting Torgersen can be excluded as a possible biter in this case."

Professor Senn deltok i Høyesteretts kjæremålsutvalgs møte 22. mars 2001, der han fremla sitt syn. Etter at kjæremålsutvalget avsa sin kjennelse, fremla Senn en tilleggsrapport 22. november 2003, hvor han blant annet sammenfatter slik:

"Jeg håper at disse kommentarer til Kjæremålsutvalgets kjennelse bøter på min svikt i Oslo i forhold til det å presentere materialet klarere og mer fullstendig overfor utvalget.

……..

Følgelig: Etter på nytt å ha gjennomgått og på nytt analysert alt foreliggende bevismateriale gjentar jeg min oppfatning, som er at bevismaterialet ikke indikerer at Torgersen kan ha laget bittmerket i Rigmor Johnsens bryst. Hvis adekvat informasjon om analyse av bittmerker hadde vært tilgjengelig under den opprinnelige rettssaken, kunne resultatet ha blitt et annet."

Tilleggsuttalelsen ble forelagt Den rettsmedisinske kommisjon, som den 22. januar 2004 uttalte at utredningen fra dr. *Senn "anses ikke å være en sakkyndigrapport av den type som betinger behandling i Kommisjonen."*

Bowers, Stimson og Alder

Professor Senn forela det materialet han hadde samlet inn i Oslo, men ikke sin analyse og konklusjoner, for de tre professorene Bowers, Stimson og Alder, som alle er medlemmer av The American Board of Forensic Odontology (ABFO). Alle tre ga ubetinget støtte til Senns utelukkelseskonklusjon. Bowers ga i tillegg en egen uttalelse hvor han konkluderte med at *"This results in excluding Mr. Torgersen as the biter in this case."*

Domfeltes kommentarer

Domfelte hevder at det er udiskutabelt at Strøm, Wærhaug og Bang ikke hadde det nødvendige statistiske grunnlaget for sin konklusjon om at det var sikkert at det var Torgersen som hadde avsatt bittsporet, og MacDonald og Whittaker hadde ikke grunnlag for å fastslå at det var "meget sannsynlig".

Holcks og Senns utelukkelseskonklusjoner hviler på den selvsagte forutsetning at det er trekk i bittsporet som, etter deres mening, ikke lar seg forklare ved Torgersens tenner.

Domfelte bemerker avslutningsvis at også Flood fant en rekke trekk i bittsporet som ikke stemte med trekk ved Torgersens tenner. Når han ikke utelukket at Torgersen kunne være biteren, skyldes det at han mente at han ikke hadde tilstrekkelig faglig kunnskap om og erfaring med bittmerker i hud.

8.2.5.4 Fire trekk ved bittsporet som utelukker Torgersen

I begjæringen påpekes det at for å konkludere med at domfelte er biteren, må alle trekkene i bittsporet være forenlig med trekk ved hans tenner. Hvis ett trekk i bittsporet ikke lar seg forene med Torgersens tenner, må det konkluderes med at han ikke er biteren. I begjæringen gjennomgås fire trekk ved bittsporet, som etter domfeltes oppfatning ikke er forenlige med at han er biteren.

Domfelte tar ved gjennomgangen utgangspunkt i professor Senns tilleggsrapport av 22. november 2003.

8.2.5.5 Intet merke etter domfeltes høyre sidefortann i underkjeven (tann 42).

For det første vises det til at det ikke er noe bittmerke etter domfeltes høyre sidefortann i underkjeven (tann 42). Verken Strøm eller Wærhaug beskrev noe merke etter tann 42, og de kommenterte heller ikke hvorfor merke etter tann 42 mangler. Holck og Senn har, i motsetning til britene, undersøkt brystet i mikroskop, og det er på det rene at det i brystet slik det er bevart i dag ikke finnes noe merke etter tann 42. Ettersom domfelte i 1958 hadde normale tenner, der tann 43 var ubetydelig høyere enn tann 42 i horisontalplanet, som igjen var ubetydelig høyere enn tann 41, ville det være ventelig at også tann 42 hadde avsatt et tydelig merke hvis det var domfelte som hadde bitt.

Under henvisning til at britene hevder at det likevel kan ses et svakt merke etter tann 42 på bilder og på gipsavtrykket som ble tatt av Strøm i 1958, uttaler domfelte:

> *"- Det er ikke mulig å se noe merke der pilen peker. Britenes påstand har altså ikke dekning i deres egen dokumentasjon.*
>
> *- Det påståtte merket har ikke gått gjennom huden. Også britene legger det til grunn. Men selv om man legger britenes påstand om at det er en fordypning der pilen peker til grunn, er det umulig å vite om det i så fall er tale om en naturlig fordypning i huden eller om det er et merke etter en tann som har trykket huden ned. Det er altså grunnløst å påstå at det er merke etter en tann.*
>
> *- Det er på det rene at det ikke finnes noe merke etter tann 42 på brystet i dag. Dette viser Holcks og Senns undersøkels er av selve brystet i mikroskop."*

Britene har også gitt uttrykk for at *".. en tann som man ville vente avsatte merke, ikke alltid gjør det".* Domfelte viser her til professor Senns tilleggsuttalelse 22. november 2003 hvor han uttaler:

"Ingen kan gi en rimelig forklaring på et fenomen som kunne få Torgersens tenner 41 og 43 til å avsette merke uten at tann 42 avsatte merke."

Domfelte konkluderer med at når det ikke finnes noe merke etter tann 42 på brystet i dag, har det heller ikke vært noe merke etter denne da Strøm laget gipsavtrykket minst 10 timer etter drapet. Britenes påstand om at det fantes et svakt merke beror på en feiltolkning av bildet av gipsavtrykket av brystet.

Det fremgår av begjæringen at de britiske sakkyndige gjennomførte artikulatorforsøk som viste at en modell av domfeltes tenner kunne avsette merker etter tann 41 og 43, men ikke etter tann 42. Tannlege Kjell Johannesen gjennomførte forsøk i et levende kvinnebryst, og etter hans forsøk kunne ikke domfeltes tenner 41 og 43 avsette merker uten at også tann 42 satte merke.

Forsker dr. scient. Jon Medbø gjennomførte artikulatorforsøk sammen med Ole Synnes i jur av svin og sau. De fant at domfeltes tann 42 alltid setter merke som er like tydelige som merkene fra de andre tennene i underkjeven. Dessuten fant de at mellomrommet mellom bittmerke 4 og 5 var for lite til at det var plass til domfeltes tann 42.

Professor Senn gjennomførte forsøk med en enkel artikulator, og fant at tann 42 alltid satte merke.

Domfelte konkluderer med at fravær av merke etter tann 42 utelukker at han kan være biteren.

8.2.5.6 Forholdet mellom domfeltes tenner 31 og 41 og bittmerkene 5 og 6

Domfelte viser til at britene har lagt til grunn at bittmerke 5 er avsatt av underkjevens høyre fortann (tann 41) og at bittmerke 6 er avsatt av underkjevens venstre fortann (tann 31). Bittmerke 5 er forskjøvet noe i forhold til bittmerke 6 slik at nr. 6 ligger nærmere leppesiden enn nr. 5. I domfeltes tannsett var forholdet mellom tann 41 og 31

omvendt, idet tann 31 (som tilsvarer bittmerke 6) ligger nærmere tungesiden enn tann 41 (som tilsvarer bittmerke 5). Domfelte anfører at man skulle vente samsvar mellom relativ plassering av tenner og bittmerker, dersom det er domfelte som har bitt. Slikt samsvar finnes ikke. Britene har gitt en forklaring på hvordan denne uoverensstemmelsen er forenlig med domfeltes tenner, og professor Senn kommenterer den slik:

> *"De britiske sakkyndiges forklaringer på dette mønsteravviket, akseptert som "plausibelt" av kjæremålsutvalget, står i direkte motsetning til det fysiske beviset, den beskrivelse av skadene 4, 5 og 6 som er fremlagt av alle rettsodontologiske sakkyndige i denne saken, og også i motsetning til MacDonald og Whittakers egen beskrivelse av skadene i deres opprinnelige rapport."*

Domfelte konkluderer med at den relative plasseringen av bittmerkene 5 og 6 utelukker at domfelte er biteren.

8.2.5.7 Karakteristiske trekk i bunnen av bittmerke 2

I begjæringen vises det til at bunnen av bittmerke 2 har et meget karakteristisk utseende, og at britene gir uttrykk for at slike trekk i bunnen av bittspor må skyldes trekk ved tannen som hadde bitt. Senn er av samme oppfatning, og både Senn og britene er enige om at ingen av domfeltes tenner har de karakteristiske trekk som bunnen av bittmerke 2 viser.

Britene har ulike begrunnelser for hvorfor domfelte likevel kan være biteren. De hevder blant annet at bunnen av bittsporet ble fylt opp med ulike former for vevsvæske slik at bildet av bittsporet i gipsavtrykket som britene bruker som sammenligningsgrunnlag ikke viser hvordan tannen som har bitt så ut. Bittsporet er av den grunn likevel forenlig med at det er domfelte som har bitt. Senn fant britenes forklaring vanskelig å forstå.

Domfelte konkluderer med at bittmerke 2 utelukker at Torgersen er biteren.

8.2.5.8 Skademønsteret

Som et fjerde karakteristisk trekk viser domfelte til at man ved å sammenligne ”skademønsteret” med hele tannsettet kan analysere hvorvidt det er forenlighet mellom bittmerker og et tannsett. Skademønsteret består at merkenes relative plassering i forhold til hverandre, merkenes lengde, avstand mellom merkene, vinkler mellom merkene, bittsporets krumning m.m.

Holck, Senn og Bowers fant flere trekk ved skademønsteret som ikke var forenlig med Torgersens tannsett. Det samme fant dr. scient. Medbø da han gjennomførte eksperimenter med bitt i grisejur.

Dr. Senn oppsummerer sine (og Bowers) funn når det gjelder skademønsteret slik:

1. *Torgersens tann 11 mangler en bit ytterst mot leppen og ville ikke forventes å lage det ubrutte og sammenhengende trekk som ses i merke 1.*
2. *Tannstillingen for Torgersens høyre fremre tenner i underkjeven er ulik ordningen i bittmerket. Dette gjelder spesielt Torgersens tenner 31 og 41, som har motsatt posisjon innover–utover i forhold til merkene 5 og 6 som det påstås er avsatt av dem.*
3. *Torgersens tann 41 ligger mer utover mot leppen enn merke 5(se lysark for underkjeven).*
4. *Man ville forvente at Torgersens tann 42 ville avsette et like tydelig merke som 41 og 43. Det ble ikke sett noe merke i denne posisjonen på noen av fotografiene eller modellene fra 1957.*
5. *Vinkelen dannet av merkene 5 og 6 er ulik vinkelen dannet av bitekantene på Torgersens tenner 31 og 41.*
6. *Lysark som ikke er fargelagt for hånd, viser at mønsteret til bitekantene til Torgersens tenner og mønsteret i bittmerkeskaden i brystet <u>ikke</u> stemmer*

overens. De vedlagte fotografier med tilhørende lysark viser de virkelige forholdene.

Britene mente derimot at skademønsteret omtalt i punkt 6 var forenlig med Torgersens tannsett. Dette kom de frem til ved å legge transparente tegninger av domfeltes tenner over bildet av bittsporet i avdødes bryst, såkalt "overlegg". Senn påviser at denne forenligheten skyldes at britene hadde fargelagt overleggene med den virkning at reelle uoverensstemmelser ble skjult. Domfelte hevder at den reelle virkningen av fargeleggingen for hånd var å skjule fra synsinntrykket de uoverensstemmelser som eksisterer, og konkluderer med at skademønsteret utelukker at domfelte kan være biteren.

8.2.5.9 Betydningen av tannbittbeviset i Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000

Domfelte uttaler i begjæringen at Høyesteretts kjæremålsutvalg tok avstand fra Strøms, Wærhaugs, Bangs og britenes konklusjoner, og at det derfor er unødvendig å analysere lagmannsrettens premisser for å godta britenes konklusjon om at det var "meget sannsynlig" at Torgersen var biteren. Domfelte velger likevel å gjøre dette, og begrunner det slik:

> *"Når vi likevel gjør det, er det fordi lagmannsrettens premisser viser hvor ekstremt vanskelig det har vært å nå frem med rasjonell argumentasjon i denne saken. Uten Senns meget grundige skriftlige uttalelser og muntlige forklaring for Høyesteretts kjæremålsutvalg er vi redd også kjæremålsutvalget ville godtatt britenes konklusjon. (Senn var ikke engasjert da saken ble behandlet av lagmannsretten i 1997-2000)."*

I begjæringen gis det en gjennomgang av de forskjellige tolkningsalternativer som lå til grunn for lagmannsrettens vurdering. Lagmannsretten kom til at det var britenes konklusjon om at det var "meget sannsynlig" at Torgersen var biteren, som var den riktige. Lagmannsretten uttaler i sin kjennelse at britene med stor grad av sannsynlighet utpeker Torgersen som biteren og at:

”Tannbittbeviset er således fortsatt et bevis som med stor styrke taler for at Torgersen er gjerningsmannen.”

I begjæringen vises det videre til Den rettsmedisinske kommisjons uttalelser, blant annet fra 7. august 2000 hvor det blant annet heter:

”*Kommisjonen er av den bestemte mening at sammenligningen mellom bittmerket og Torgersens tannsett ……. ikke kan underbygge en absolutt konklusjon verken om at Torgersen har avsatt bittmerket, eller at han ikke har det. Det bør utvises forsiktighet, og Domstolen bør ikke tillegge bittmerket for stor bevisbyrde.”*

I uttalelse 3. oktober 2001 opprettholder og forsterker Den rettsmedisinske kommisjonen denne uttalelsen. Domfelte betegner lagmannsrettens konklusjon om at tannbittbeviset *”med stor styrke taler for at Torgersen er gjerningsmannen”* som en ren gjetning.

Domfelte påpeker videre i begjæringen at verken Strøms eller Wærhaugs rapporter ble forelagt Den rettsmedisinske kommisjon, slik de etter loven skulle ha vært.

Etter domfeltes mening hadde ikke lagmannsretten i 2000 noen bevismessig dekning for at det var ”meget sannsynlig” at Torgersen hadde avsatt bittsporet. Domfelte viser her til britenes egne reservasjoner og uttalelsen fra Den rettsmedisinske kommisjon. Likevel la lagmannsretten britenes konklusjon til grunn og konkluderte med at tannbittbeviset ”med stor styrke” talte for at Torgersen var gjerningspersonen.

8.2.5.10 Strøms og Wærhaugs faglige kvalifikasjoner

I begjæringen gis det en beskrivelse av de faglige kvalifikasjonene til Strøm og Wærhaug, og det hevdes at juryen ble grovt feilinformert om at de to hadde de nødvendige faglige kvalifikasjonene for å sammenligne og trekke slutninger om forholdet mellom bittmerker og tenner. I anken over den fellende dommen anførte Torgersen at det var en saksbehandlingsfeil at det ikke var oppnevnt en rettsodontologisk sakkyndig utenfor Norden, blant annet med den begrunnelse at ”*det var første gang man i norsk*

rettspraksis bruker et bevis av denne art – bittavtrykk i levende vev – til identifikasjon." Høyesterett avviste ankegrunnen og uttalte:

> *"..... jeg kan ikke se at det her fra lagmannsrettens side er begått noen feil. ..... Jeg kan heller ikke se at det er grunn til å reise tvil om at begge de sakkyndige hadde tilstrekkelig innsikt og kyndighet på området."*

Domfelte uttaler i begjæringen:

> *"I 1958 hadde juryen ingen mulighet for å forstå at Strøm og Wærhaug ikke hadde de nødvendige faglige kvalifikasjoner.*
>
> *Det samme kan man ikke si om Høyesterett i 1958. Høyesterett må ha hatt kjennskap til både at Strøm og Wærhaug ikke tidligere hadde analysert bittmerker i hud og at de ikke hadde faglige kvalifikasjoner på området. Høyesterett visste at også bittspor i hud aldri tidligere hadde vært lagt til grunn for en fellende dom i norsk rettspraksis.*
>
> *I ettertid er det vanskelig å forstå at Høyesterett ikke kan ha forstått at Strøms og Wærhaugs manglende faglige kvalifikasjoner var grunnlag for berettiget tvil om holdbarheten av deres kategoriske konklusjon."*

8.2.5.11 Professor Solheims engasjement

Professor Tore Solheim var engasjert av påtalemyndigheten under gjenopptakelsessaken i 1997-2001 for å bistå med sakkyndige vurderinger av tannbittbeviset.

I en uttalelse 8. september 1999 konkluderte Solheim med at det er "mindre sannsynlig" at Gulseth, som bodde i Skippergata 6b, kunne være biteren. Grunnlaget for denne uttalelsen var et portrettfoto av Gulseth med lukket munn og et amatørfoto av en gruppe på fire personer, der Gulseth smiler litt og noen tenner i overkjeven er synlige. Bildet er fra 1950, ca. seks år før drapet. Uttalelsen ble forelagt Den rettsmedisinske kommisjon som uttalte:

> *"The Commission is of the opinion that the two photos of Gulseth could not be used to establish a scientifically based opinion of the likelihood that the characteristics of the*

bite mark could or could not be caused by Asbjørn Gulseths teeth."

I en uttalelse fra Solheim 5. april 2001 beregnet han sannsynligheten for at andre enn Torgersen kunne ha avsatt bittsporet til å være 1:27 millioner. Han hevdet at sikkerheten for at Torgersen er biteren er på linje med det gode DNA-analyser gir.
Denne uttalelsen ble ikke forelagt Den rettsmedisinske kommisjon. Domfelte ba imidlertid forsker dr. scient. Jon Medbø, som er fagstatistiker om en vurdering av Solheims beregninger. I en uttalelse 23. april 2001 konkluderer Medbø slik:

"Solheims arbeid er et grovt misbruk av statistikk. .... Det at han velger ut trekk som kan passe med Torgersen og velger bort trekk som ikke samsvarer, kan ikke bortforklares med uforstand. Slik datamanipulering er så alvorlig at jeg ser på det som brudd på vanlig redelighet i forskning."

Domfelte redegjør videre for tre andre forhold ved Solheims engasjement. Den ene er at han, i følge domfelte, forsøkte å påvirke uavhengige analyser fra anerkjente rettsodontologer, og at han forsøkte å påvirke kjennelsen i kjæremålsutvalget. Det andre er at Solheim, i forbindelse med at professor Ståle Eskeland skulle hente det avskårne brystet ved Odontologisk fakultet, krevde en bankgaranti på en million kroner for det tilfellet at brystet skulle komme til skade. Eskeland var bedt av statsadvokat Lars Frønsdal om å hente det avskårne brystet for å bringe det til Anatomisk institutt. Solheim kommenterte dette overfor en journalist med at han ikke stoler på Eskeland i denne saken og at Eskeland ikke er interessert i sannheten, selv om han sier han er det. Det tredje er at Solheim skal ha uttalt til Eskeland høsten 1999 at Torgersen er skyldig fordi vitnet Ørnulf Bergersen så ham i Skippergata drapsnatten. Etter domfeltes vurdering viser dette en alvorlig brist i Solheims vurderingsevne.

8.2.5.12 Avsluttende bemerkninger i begjæringen

Domfelte viser i begjæringen til at han har påvist fire trekk ved bittsporet som hver for seg viser at han må utelukkes som gjerningsperson. Dermed er det også påvist at konklusjonen til Strøm og Wærhaug i 1958 om at det var "identitet" mellom bittsporet og domfeltes tenner og konklusjonen til britene i 1997-2001 om at det var "meget sannsynlig" at domfelte hadde avsatt bittmerkene, ikke er holdbare. Domfelte uttaler at det ikke er trekk ved bittsporet som gir grunnlag for å trekke den konklusjonen at det er domfelte, og ikke en annen med regelmessige tenner, som har avsatt bittsporet. Han konkluderer med at tannbittbeviset utelukker at han er biteren.

Domfelte viser videre til at kjæremålsutvalget i sin kjennelse i 2001 kom til at det er vanskelig å opprettholde Strøms og Wærhaugs konklusjoner som med stor sikkerhet fastslo at domfelte var biteren. Under atskillig tvil fant utvalget heller ikke å kunne slutte seg til MacDonalds og Whittakers konklusjon om at det var "meget sannsynlig" at domfelte var biteren. Domfelte anfører at utvalgets konklusjon åpenbart var riktig. Domfelte viser imidlertid til at kjæremålsutvalget også kom til at bittsporet var forenlig med domfeltes tenner. Domfelte bemerker at denne konklusjonen hviler på feil faktum, og viser til redegjørelsen om de fire trekkene, som hver for seg utelukker at domfelte er biteren.

8.2.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.2.6.1 Innledning

Innledningsvis i sin omtale av tannbittbeviset, viser påtalemyndigheten til tidligere domstolsbehandlinger av dette beviset, og uttaler blant annet:

> *"Kjæremålutvalget kom ved siste behandling, jf Rt 2001/1521, til at vekten av tannbeviset måtte reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Utvalget fant at tannbittbeviset fremdeles trakk i retning av at*

Torgersen var biteren, men at dette ikke var vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerke. Høyesterett konkluderte imidlertid med at de ikke fant at det var opplyst nye omstendigheter eller skaffet frem nye bevis som hver for seg eller samlet synes egnet til å føre til frifinnelse av Torgersen, jf straffeprosessloven § 391 nr 3.

Påtalemyndigheten viser til de grundige drøftelser som er foretatt av samtlige rettsinstanser og tar til etterretning Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av tannbittbeviset i 2001.

Påtalemyndigheten ønsker likevel å påpeke at Kjæremålsutvalget ga uttrykk for å ha vært i atskillig tvil da Utvalget til slutt konkluderte med at tannbittbeviset måtte reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Det vises til at samtlige fem rettsoppnevnte sakkyndige har kommet til at det er stor grad av sannsynlighet for at bittmerkene i brystet er avsatt av Torgersen. De to rettsoppnevnte sakkyndige for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001, MacDonald og Whittaker, (videre omtalt som britene), konkluderte med at det var "meget sannsynlig" (very likely) at merkene i Rigmor Johnsen var avsatt av Torgersens tenner. De har videre presisert, på senere anmodning, at sannsynligheten for at Torgersen er biteren ligger et sted mellom 50 – 95 %. Høyesteretts kjæremålsutvalg gir øverst på side 1564 i kjennelsen uttrykk for flg. (min utheving):

*"Under **atskillig tvil** finner utvalget heller ikke å kunne slutte seg til MacDonald og Whittakers konklusjon om at dette er "meget sannsynlig", som for dem betyr en sannsynlighet mellom "mest sannsynlig" og "i realiteten sikkert"."*

8.2.6.2 Bemerkninger til dr. Senns skriv 22. november 2003

Påtalemyndigheten kan ikke se at det i begjæringen fremkommer anførsler knyttet til tannbittbeviset som er nye etter kjæremålsutvalgets "grundige" behandling i 2001. Med hensyn til dr. Senns "skriv" 22. november 2003, uttaler påtalemyndigheten:

> *"Jeg har ingen egenkompetanse til direkte å vurdere tannavtrykk opp mot bitemerker, og har selvfølgelig også vanskeligheter med å veie motstridende uttalelser mot hverandre. Det er imidlertid påtalemyndighetens oppfatning at skrivet kun er en videre diskusjon rundt de samme temaer som har vært gjenstand for grundig vurdering tidligere, herunder at dr. Senn utelukker Torgersen som biter. Skrivet er oversendt DRK og det synes som de deler min oppfatning hva gjelder skrivets innhold. Fra den rettsmedisinske kommisjons uttalelse av 22.01.04 hitsettes:*
>
> > *"Den rettsmedisinske kommisjon, Laboratorieteknisk gruppe har mottatt denne utredningen fra Dr. David Senn. Utredningen synes å være en reaksjon på og en argumentasjon i forhold til Høyesteretts kjæremålsutvalgs beslutning av 28.11.2003 (feilskrift for 2001, min tilføyelse).*
> > *Man viser til Kommisjonens behandling av de tidligere rettsodontologiske rapporter i saken, inklusiv Dr Senns rapport av 11.3.2001, jf vår rapport av 03.10.2001.*
> > *Den foreliggende utredning fra Dr Senn ansees ikke å være en type som betinger behandling i Kommisjonen, og den undergis derfor ingen ordinær behandling."*
>
> *Etter påtalemyndighetens oppfatning kan ikke denne type uttalelser uansett regnes for å være et nytt bevis, jf straffeprosessloven § 391 nr 3. Det vises her blant annet til Rt 1997/1186 hvor Høyesterett uttaler flg.:*
>
> > *"Betingelsen for gjenopptagelse etter straffeprosessloven § 391 nr 3 var ikke oppfylt. Forskjellen i de sakkyndiges uttalelser refererer seg til nyanser i synet på hvor sannsynlig eller usannsynlig det antatte dødstidspunktet var. Forskjellen innebar ikke at en sakkyndig uttalelse kunne ses som et nytt bevis eller en ny omstendighet i forhold til straffeprosessloven § 391 nr 3."*

Med hensyn til at dr. Senn opprettholder sin konklusjon om at tannbittbeviset utelukker Torgersen som biteren, viser påtalemyndigheten til at kjæremålsutvalget i 2001 fant det klart at tannbittbeviset ikke gir grunnlag for en absolutt utelukkelseskonklusjon. Det vises her til Den rettsmedisinske kommisjons uttalelse 3. oktober 2001 hvor den blant annet uttaler at;

> *"Disse utsagn og bedømmelser – og dermed også den sterke konklusjonen at det er utelukket at Torgersen kunne ha etterlatt et slikt bitt – er således ikke tilgjengelig for evaluering fra kommisjonens side."*

Påtalemyndigheten viser også til kommisjonens sluttbemerkninger hvor det blant annet heter:

> *"Bittmerkebeviset i Torgersen-saken er nå blitt vurdert av en rekke spesialister i rettsodontologi og beslektede fagområder, og blant dem flere fagfolk med godt internasjonalt vitenskapelig omdømme. De har samlet gitt uttrykk for et vidt spekter av ulike sakkyndige bedømmelser i forhold til hovedspørsmålet i denne sammenheng: Hva er sannsynligheten for at Torgersens tannsett kunne påføre Rigmor Johnsen et slikt bittmerke sammenlignet med sannsynligheten for at bittmerket kunne vært påført av tannsettet til noen annen?*
>
> ……..
>
> *Alt i alt er det blitt demonstrert at dagens "state-of-the-art" innen dette området av rettsodontologi er slik at det ikke gir grunnlag for noen sterk konklusjon om at det aktuelle bittmerke ble påført av Torgersen, og heller ikke om at det ikke ble det."*

Under henvisning til at Den rettsmedisinske kommisjons uttalelse om at den ikke har kunne evaluere "utelukkelseskonklusjonen" til den private engasjerte amerikanske sakkyndige, finner påtalemyndigheten grunn til å påpeke at domfelte benytter bistand fra sakkyndige hvis konklusjoner i utredningen ikke kan evalueres, og at dette må ses i lys av den omfattende kritikk domfelte retter mot de rettsoppnevnte sakkyndige og deres uttalelser.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt dr. Senns skriv 22. november 2003 representerer noe nytt, viser påtalemyndigheten til at dr. Senn ikke selv pretenderer å komme med noe nytt. I skrivet gir han klart uttrykk for at han håper at kommentarene til kjæremålsutvalget bøter på hans svikt i

Oslo i forhold til det å presentere materialet klarere og mer fullstendig overfor utvalget.
Påtalemyndigheten finner heller ikke at det er noe nytt at dr. Senn er uenig med Høyesteretts kjæremålsutvalg. Under saksforberedelse var dr. Senn ikke enig med de britiske rettsoppnevnte sakkyndige, og kjæremålsutvalget har, etter grundig vurdering av bevismaterialet, i det alt vesentlige lagt til grunn de britiske sakkyndiges redegjørelser. Derfor er det heller ikke overraskende at dr. Senn ikke er enig med Høyesteretts kjæremålsutvalg.

Etter påtalemyndighetens vurdering er det heller ikke noe som tyder på at Høyesteretts kjæremålsutvalg ikke har forstått eller fått med seg de synspunkter dr. Senn hadde vedrørende tannbittbeviset. Det fremkommer klart av kjennelsen at dr. Senns syn er grundig vurdert. Det vises videre til at domfeltes forsvarer, advokat Moss, i en artikkel i Advokatbladet nr. 10 for 2005 uttalte at kjæremålsutvalget *"skjønte utmerket dr. Senns foredrag – antagelig like rystet som alle oss andre som var til stede"*. Påtalemyndigheten uttaler at dette får stå for advokat Moss sin regning, men uttalelsen viser at domfeltes forsvarer heller ikke er i tvil om at kjæremålsutvalget forsto dr. Senns redegjørelse.

Påtalemyndigheten konkluderer med at dr. Senns uttalelse av 22. november 2003 ikke kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis, som verken isolert sett eller sett i sammenheng med de øvrige omstendighetene i saken, synes egnet til å føre til frifinnelse, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

8.2.6.3 Nummerering av bittmerker og tenner

Påtalemyndigheten viser til domfeltes påstand i begjæringen om at det er mulig å gjøre minst like gode undersøkelser i dag som i 1957-58, idet både avtrykk og modeller av domfeltes tenner fra 1958 og annet materiale som Strøm laget fortsatt finnes. Etter påtalemyndighetens vurdering må dette utsagnet bero på en misforståelse, ettersom samtlige sakkyndige og Høyesteretts

kjæremålsutvalg ikke deler dette synet. Påtalemyndigheten siterer fra kjennelsen hvor kjæremålsutvalget beskriver hva det anser som "beste bevis". Utvalget viser til at Strøm ble tilkalt ved obduksjonen av avdøde om morgenen 7. desember 1957. Han iakttok, fotograferte og beskrev bittmerkene og tok det første avtrykket av brystet, og fotograferte det, før brystet ble skåret fra kroppen. Videre iakttok han og tok senere avtrykk av Torgersens tenner. Etter kjæremålsutvalgets vurdering har Strøm således utvilsomt bedømt tannbittbeviset på grunnlag av de beste bevismidler. Wærhaug undersøkte de avtrykk og avstøpninger Strøm hadde tatt, i opprinnelig stand.

8.2.6.4 Hovedpunkter i de sakkyndiges uttalelser

Til domfeltes fremstilling av hovedpunktene i de sakkyndiges uttalelser, bemerker påtalemyndigheten at det har vært en rekke personer som har kommet med uttalelser vedrørende tannbittbeviset. Det er på det rene at samtlige fem rettsoppnevnte sakkyndige har konkludert med at det er stor grad av sannsynlighet for at bittmerket i Rigmor Johnsens bryst er avsatt av Torgersen.

En rekke av de privatengasjerte sakkyndige konkluderer med utelukkelse, og påtalemyndigheten knytter noen få bemerkninger til de kvalifikasjoner de privat engasjerte sakkyndige har hatt. Påtalemyndigheten viser i sin uttalelse til Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000 og siterer fra denne.

<u>Professor Hagen</u>

Påtalemyndigheten viser til at Hagen kom til at hvis Strøms og Wærhaugs beskrivelser var riktige, måtte Torgersen utelukkes som biter. Borgarting lagmannsrett uttalte blant annet:

> *"Når det gjelder professor Hagens betenkning, bemerker de rettsoppnevnte sakkyndige at Hagen ikke har sakkunnskap innen rettsodontologi, og at dette framgår tydelig av hans mange observasjoner og argumenter. ……..*

Det vises også til at Hagen ikke har studert primærmaterialet."

Hagens uttalelse ble i 1973 forelagt for både Strøm og Wærhaug, uten at disse fant grunn til å endre noe i sine erklæringer og konklusjoner.

Tannlege Neumann

Neumann fant mange uoverensstemmelser mellom Torgersens tenner og bittsporet uten å konkludere med hensyn til om Torgersen kunne være biteren. Borgarting lagmannsrett uttalte om dette;

"De rettsoppnevnte sakkyndige har videre kommentert dr Neumanns uttalelse av 4. februar 1973, avgitt i forbindelse med forrige gjenopptakelsessak. Neumann har ikke kvalifikasjoner i rettsodontologi, og hans uttalelse om at det er like sannsynlig at en rekke alternative tannkarakteristika kan ha avsatt bittmerkene i Rigmor Johnsens bryst, viser manglende forståelse av bittmerkeidentifikasjon."

Tannlege Kjell Johannesen

Johannesen konkluderte med at Torgersen måtte utelukkes som biter. Borgarting lagmannsrett uttalte:

"MacDonald og Whittaker kommenterer også tannlege Kjell Johansens rapport av 8 september 1997. De tar avstand fra Johannesens synspunkter om at identifikasjon av en mistenkt i en bittmerkesak ikke krever noen spesiell sakkunnskap i rettsodontologi."

Professor dr. med. Per Holck

Holck konkluderte med at Torgersen måtte utelukkes som biter. Borgarting lagmannsrett uttalte:

"Lagmannsretten kan ikke se at professor Holcks uttalelser kan rokke ved holdbarheten av vurderingene til de rettsoppnevnte sakkyndige. Som påpekt av professor Gisle Bang og de rettsoppnevnte sakkyndige, har Holck ikke faglig bakgrunn med hensyn til å uttale seg som sakkyndig i bittsporsaker. Holcks uttalelser om tolkingen av merkene i brystet i forhold til Torgersens tenner har av den grunn begrenset vekt, selv om lagmannsretten ser betydningen av forskjellige faglige innfallsvinkler. Det bemerkes for øvrig at

professor Holck i sine vurderinger bl a har brukt tannmodellen fra 1960 (Zalgen, eller Stensland-modellen), selv om den har klare avvik fra den opprinnelige modell.

Lagmannsretten viser videre til Den rettsmedisinske kommisjons rapport 7. august 2000, hvor den blant annet uttaler følgende om Holcks rapport:

"Kommisjonen har ingen vesentlige bemerkninger til den sakkyndiges undersøkelser. Kommisjonen er imidlertid i tvil om hvorvidt den sakkyndige har en rimelig tilstrekkelig vitenskapelig kompetanse til å vurdere betydningen av sine funn i forbindelse med den aktuelle sak. Kommisjonen finner i alle fall at han ikke har presentert et tilstrekkelig grunnlag for sine relativt bastante konklusjoner. Dette gjelder begge rapportene."

Seniorforsker dr. med. Per Flood.

Påtalemyndigheten bemerker at Flood fant mange uoverensstemmelser mellom Torgersens tenner og bittsporet, men at Flood ikke fant grunnlag for å konkludere i noen bestemt retning. Det vises videre til lagmannsretten, som blant annet uttaler:

"Lagmannsretten kan ikke se at Floods uttalelser gir grunnlag for å underkjenne de rettsoppnevnte sakkyndiges vurderinger. Flood har ikke rettsodontologisk kompetanse, og hans uttalelse om hvor vanlig det er med slike tannslitasjer, bygger på opplysninger fra andre, uten at det er opplyst eller dokumentert hvilken kjennskap disse har til Torgersens tannslitasjer og hvilket nærmere grunnlag de har for sine opplysninger.

……..

Som de sakkyndige bemerker, krever fortolkninger av bittmerker og mulige mistenktes tenner betydelig erfaring og sakkunnskap."

Påtalemyndigheten bemerker også at Flood endret sin oppfatning fra 1998 til 2001, og at dette er kommentert i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse:

"I 1998 ble Flood, som hadde fremstilt de stereoskopiske bildene i 1974, av Bang anmodet om å avgi en skriftlig uttalelse om sin befatning med dette. I brev til Bang av 2. oktober 1998 skriver Flood at han var overrasket over

hvor god korrespondanse det var mellom tennene og bittmerkene, og at han ikke kunne se noen detaljer som utelukket at merkene var laget av disse tennene. Brevet er vedlagt Floods uttalelse til utvalget av 12. mars 2001. Etter å ha gitt uttrykk for at Torgersens fortenner i underkjeven viser slitasje og avskallingsskader noenlunde forenlig med bittmerkene, sier han her, under henvisning til de stereoskopiske bildene, at det foreligger "også klare uoverensstemmelser på detaljplanet".

Senn, Bowers, Alder og Stimson

Påtalemyndigheten bemerker at alle de fire amerikanske sakkyndige har undersøkt det samme bevismaterialet som dr. Senn benyttet. Påtalemyndigheten viser til sin uttalelse om hva som anses som "beste bevis" og dr. Senns valg av bevismateriale.

8.2.6.5 Fire trekk ved bittsporet som utelukker at Torgersen er biteren

Påtalemyndigheten uttaler innledningsvis at de 4 trekkene, som domfelte i sin begjæring punkt 4 hevder å utelukke Torgersen som biteren, i stor grad bygger på dr. Senns tilleggsuttalelse av 22. november 2003.

8.2.6.6 Intet merke etter domfeltes høyre sidefortann i underkjeven (tann 42)

Påtalemyndigheten viser til at dette var et sentralt tema under gjenopptakelsessaken 1997-2001 og er drøftet i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse. Det siteres fra kjennelsen side 1560 flg. hvor det blant annet fremgår at de britiske sakkyndige, i likhet med de tidligere rettsoppnevnte sakkyndige, har konkludert med at mangelen på et tydelig bittmerke etter høyre sidefortann ikke kan utelukke Torgersen som biteren. Kjæremålsutvalget finner ikke grunnlag for å trekke denne konklusjonen i tvil. Påtalemyndigheten

slutter seg til de vurderinger og slutninger som er foretatt av kjæremålsutvalget og kan ikke se at saken stiller seg annerledes i dag.

Det påpekes videre at de britisk sakkyndige ved tolkning av bildet, observerer et utydelig merke etter tann 42, og at denne observasjonen også er gjort av Bang, Solheim og Bowers. Bowers uttaler at merket etter tann 42 bare er svakt til stede på det originale obduksjonsfotografiet som en avskrapning. Også Høyesteretts kjæremålsutvalg legger til grunn at det er snakk om et "ganske svakt spor".

Påtalemyndigheten referer også til at dr. Senn i sin tilleggsuttalelse 23. november 2003 uttaler at: *"Alle sakkyndige fra 1957 til i dag er enig om og stadfester i rapporter og brev at dette viktige fysiske trekket ikke fremkommer i noe av bevismateriale i denne saken."* Påtalemyndigheten finner denne uttalelsen noe upresis, idet både Bang, MacDonald, Whittaker og Bowers synes å se et svakt spor av denne tannen. Påtalemyndigheten legger derfor til grunn at dr. Senn her må mene at et tydelig merke ikke fremkommer.

Når det gjelder domfeltes påstand om at gjentatte artikulatorforsøk har vist at Torgersens tann 42 alltid setter merke sammen med tann 41 og tann 43, viser påtalemyndigheten til at de britisk sakkyndige fremhever i sine uttalelser at dynamikken ved bitt i levende menneskelig vev vanskelig lar seg reprodusere ved laboratorieforsøk. Påtalemyndigheten viser også her til kjæremålsutvalgets kjennelse, som refererer til britenes uttalelse.

8.2.6.7 Forholdet mellom Torgersens tenner 31 og 41 og bittmerkene 5 og 6

Påtalemyndigheten bemerker at anførselen om at den relative plasseringen av bittmerkene 5 og 6 utelukker at Torgersen er biteren, ble fremmet under saksforberedelsen for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001. Kjæremålsutvalget vurderte dette, og har utalt seg om dette i kjennelsen side 1560. Påtalemyndigheten siterer fra denne uttalelsen,

hvor kjæremålsutvalget mener at de britisk sakkyndige har gitt en plausibel forklaring på hvorledes forskyvningen kan ha oppstått, og ikke kan se at uoverensstemmelsen utelukker Torgersen som biteren.

8.2.6.8 Karakteristiske trekk i bunnen av bittmerke 2

Påtalemyndigheten viser til at spørsmålene omkring bittmerke 2 også var et sentralt tema ved forrige gjenopptakelsessak. Kjæremålsutvalget har drøftet dette i tilknytning til diskusjonen om hva som er beste bevis i kjennelsen side 1558, jf. sitat fra kjennelsen ovenfor. Kjæremålsutvalget uttaler at valg av hvilket bevismateriale de sakkyndige bruker som "beste bevis" kan forklare hvorfor dr. Senn og britene ikke observerer det samme.

Påtalemyndigheten siterer videre fra kjennelsen side 1559, hvor kjæremålsutvalget blant annet viser til de britiske sakkyndiges rapport 11. mars 2001 som fremhever at de detaljene Senn beskriver er meget små, fra 0,05 cm. til ca.0,08 cm., og at det er tvilsomt om hud, som er et svært dårlig avtrykksmateriale, vil kunne registrere detaljer i denne størrelsesorden. Etter britenes oppfatning vil ingen erfaren ekspert på bittmerker trekke slutninger på grunnlag av så små detaljer i et 44 år gammelt bevart vev eller endog i et avtrykk tatt noen timer etter skaden. Britene peker ellers på at det er utenkelig at tannen som avsatte merket, kan ha hatt en svært tynn spiss av ukjent lengde, slik Senn hevder. To av de seks detaljene Senn beskriver, er etter britenes oppfatning ikke trekk ved bittmerket, men ved omkringliggende vev, hudfolder og en skade.

Kjæremålsutvalget uttaler videre at MacDonald og Whittaker viser til at detaljene ikke ses på Strøms fotografier av det opprinnelige avtrykket av brystet. Mens de tidligere har antatt at væskeutsondring kunne være en forklaring på uregelmessigheter i bunnen av bittmerke 2, antar de nå at dette skyldes forhold inntruffet post mortem, ved at små mengder vev er forsvunnet i forbindelse med avtrykkstaking, vasking og metoder for oppbevaring. Kjæremålsutvalget legger videre til grunn at de fotografier de britiske sakkyndige har basert sine undersøkelser på, er av det opprinnelige avtrykket Strøm tok. Dette synes å være et annet

avtrykk enn det som ligger til grunn for den udaterte avstøpningen Senn baserer sine undersøkelser på. Etter kjæremålsutvalgets vurderinger støtter dette de britiske sakkyndiges oppfatning om at de detaljer professor Senn legger avgjørende vekt på i bittspor 2, skyldes etterfølgende forhold. Kjæremålsutvalget kan ikke se at professor Senns rapport på dette punktet avgjørende svekker de britiske sakkyndiges konklusjon.

Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderinger som er foretatt av Høyesteretts kjæremålsutvalg, og kan ikke se at saken stiller seg annerledes i dag.

8.2.6.9 Skademønsteret

Påtalemyndigheten viser til at domfelte, i sin begjæring, hevder at skademønsteret utelukker ham. Bakgrunnen for dette er at dr. Senn oppsummerer 6 forskjellige funn som hevdes å være uforenlig med domfeltes tenner. Påtalemyndigheten gir sine kommentarer til punktene 1, 3 og 6, og viser til at punktene 2, 4 og 5 er gjentakelser av det som er behandlet tidligere.

Når det gjelder påstanden i punkt 1 om at Torgersens tann 11 mangler en bit ytterst mot leppen, og ville ikke forventes å lage det ubrutte og sammenhengende trekk som ses i merke 1, viser påtalemyndigheten til at dette var gjenstand for vurdering også i forrige gjenopptakelsessak. Kjæremålsutvalget viser til MacDonalds og Whittakers vurdering om at *"det er godt samsvar mellom størrelse, form, vinkel og individuelle karakteristika i bittmerkene og de tilsvarende forhold ved Torgersens tenner."*

Til påstanden i punkt 3 om at domfeltes tann 41 ligger mer utover mot leppen enn merke 5, viser påtalemyndigheten til at også denne anførselen ble fremmet under saksforberedelsen i 2001 for kjæremålsutvalget. Utvalget viser blant annet til at MacDonald og Whittaker, i likhet med Strøm, Wærhaug og senere Bang, har funnet at det er samsvar mellom merke 5 og Torgersens tann. I motsetning til disse fem sakkyndige, som beskriver en forhøyning i sporet som korresponderer med en fure i skjærekanten på Torgersens tann, har

Senn funnet spor av en slik forhøyning i sitt materiale. Høyesteretts kjæremålsutvalg *"finner for sin del ikke grunn til å trekke i tvil de observasjoner som samtlige rettsoppnevnte sakkyndige er kommet til, og peker ellers på det som tidligere er gjort rede for med hensyn til hva som i dag bør anses som beste bevismiddel."*
Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderinger og slutninger som er foretatt av Høyesteretts kjæremålsutvalg, og kan ikke se at saken stiller seg annerledes i dag.

Til påstanden i punkt 6 anfører domfelte at lysark som ikke er fargelagt for hånd, viser at mønsteret til bitekantene til Torgersens tenner og mønsteret i bittmerkeskaden i brystet ikke stemmer overens. Påtalemyndigheten bemerker at dr. Senn i sin uttalelse 23. november 2003, uttaler at *"Den reelle virkningen av fargeleggingen for hånd var å skjule fra synsinntrykket de uoverensstemmelser som eksisterer."* Påtalemyndigheten bemerker videre at Senn ved dette anklager de rettsoppnevnte britiske sakkyndige for bevisst å manipulere med bevismaterialet for at dette skal stemme med at Torgersen er drapsmann. Påtalemyndigheten viser videre i sin uttalelse til Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse side 1561, hvor utvalget finner grunn til å kommentere at Floods fremvisning av stereoskopiske bilder av bittmerke 5 og Torgersens høyre midtre fortann under rettsmøtet i mars 2001, ikke syntes å vise korrelasjon mellom tann og bittmerke. Under den forrige gjenopptakelsessaken i 1974, uttalte den rettsoppnevnte sakkyndige, dosent Gisle Bang, til lagmannsretten at bittmerkene nr. 5 og 6 og underkjevens to midtre fortenner viste *"overbevisende god korrelasjon mellom detaljer i bittmerkene og på tennenes skjærekanter."* Flood, som hadde fremstilt de stereoskopiske bildene i 1974, uttalte i et brev til Bang i 1998, at han var overrasket over hvor god korrespondanse det var mellom tennene og bittmerkene, og at han ikke kunne se noen detaljer som utelukket at merkene var laget av disse tennene. Utvalget redegjør videre for MacDonalds og Whittakers reaksjon på fremvisning av bildene i 2001, og bemerker at det ikke kan gi noen forklaring på den uoverensstemmelsen som synes å foreligge mellom det stereoskopiske bildet som ble vist under rettsmøtet, og det alle sakkyndige som tidligere har sett stereoskopiske bilder av samme objekt, har lagt til grunn. Utvalget uttaler avslutningsvis at det vanskelig kan se at fremvisningen gir tilstrekkelig grunnlag for å

se bort fra disse samstemmige oppfatningene, men finner heller ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet.

8.2.6.10 Betydningen av tannbittbeviset i Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000

Påtalemyndigheten uttaler at den er noe usikker på hva domfelte anfører når han viser til at Borgarting lagmannsrett foretok en feilvurdering da de konkluderte med at tannbittbeviset "med stor styrke" talte for at Torgersen var gjerningsperson og at det har vært vanskelig å nå frem med rasjonell argumentasjon i saken. Påtalemyndigheten viser til at kjæremålsutvalget kom til en noe svakere konklusjon, og det er derfor uklart hva Torgersen mener er betydningen av dette i forhold til nåværende gjenopptakelsessak. Domfeltes henvisning til at de sakkyndige ikke var enige om hvilke tenner som avsatt merkene 1, 2 og 3 er ikke et nytt tema, og påtalemyndigheten påpeker at dette ble vurdert av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001. Påtalemyndigheten siterer fra kjennelsen på side 1564, og uttaler:

> *"Det fremgår således at Høyesteretts kjæremålsutvalg ved sin vurdering i 2001 har lagt vekt på dette, og derfor kommet til den konklusjon at vekten av tannbittbeviset måtte reduseres noe. Det som ellers er anført under pkt 5 er imidlertid ikke noe ytterligere nytt som endrer den vurdering Høyesteretts kjæremålsutvalg foretok i 2001. Påtalemyndigheten har ingen øvrige bemerkninger til dette."*

8.2.6.11 Strøms og Wærhaugs faglige kvalifikasjoner

Påtalemyndigheten viser her til at Borgarting lagmannsrett i sin kjennelse 18. august 2000 gjorde rede for sitt syn på den kritikk som Torgersen og de sakkyndige som har bistått ham, har rettet mot det arbeid som ble gjort av de rettsoppnevnte sakkyndige i 1957/58. Påtalemyndigheten siterer fra kjennelsen side 62:

> *"De sakkyndige under straffesaken i 1958 var som nevnt tannlege Ferdinand Strøm og professor Jens Wærhaug. Lagmannsretten viser til at professor MacDonald og dr*

Whittaker i hovedsak har avvist de innvendinger som fra forsvarets/private sakkyndiges side er reist mot Strøms og Wærhaugs arbeid, og retten slutter seg for så vidt til de rettsoppnevnte sakkyndiges uttalelser. Lagmannsretten viser bl a til at en rekke av de innvendinger som er fremsatt bygger på manglende innsikt i rettsodontologi. Bl a er det framsatt innvendinger som viser manglende innsikt hos de private sakkyndige – som mangler kompetanse på dette fagområdet – med hensyn til å sammenlikne bittmerker og mulige mistenktes tenner, ved det MacDonald og Whittaker betegner som "interaktiv sammenligning". Lagmannsretten viser dessuten til at MacDonald og Whittaker med selvstendige undersøkelser har kommet til konklusjoner som de selv betegner "på linje med Strøms"."

Påtalemyndigheten avslutter med å vise til tidligere gjennomgang av de privat antatt sakkyndiges kvalifikasjoner og kompetanse. Den slutter seg til de britiske sakkyndiges redegjørelse hva gjelder de sakkyndiges arbeid i 1957/58, og kan ikke se at det er grunnlag for den kritikken som opprettholdes av Torgersen. Påtalemyndigheten viser for øvrig også til det som tidligere er bemerket generelt vedrørende kritikken mot de sakkyndiges uttalelser i saken.

8.2.6.12 Professor Solheims engasjement

Påtalemyndigheten bemerker at det domfelte opplyser om professor Solheims engasjement, var kjent under behandlingen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001.
Det uttales videre at professor Solheim ble anmeldt til politiet av Torgersen, og at denne anmeldelsen ble henlagt etter beviset stilling. Henleggelsen ble påklaget til Oslo statsadvokatembeter, og etter det opplyste ble politiets beslutning ikke omgjort.
Etter påtalemyndighetens mening anfører ikke domfelte her noe som ikke har vært kjent, eller for øvrig noe som har vekt som gjenopptakelsesgrunn.

8.2.6.13 Avsluttende bemerkninger i begjæringen

Under henvisning til Torgersens konklusjon om at han har påvist fire trekk ved bittsporet som hver for seg viser at han må utelukkes, viser påtalemyndigheten til sine merknader og opprettholder påstanden om at ingen av disse trekkene utelukker Torgersen som biteren. Påtamyndigheten viser videre til at Torgersens konklusjon er sammenfallende med konklusjonen til dr. Senn, de tre andre amerikanske sakkyndige og dr. Holck. For så vidt gjelder dr. Senns og de tre andre amerikanske sakkyndiges konklusjoner om utelukkelse, viser påtalemyndigheten til kjæremålsutvalgets referanse til uttalelsen fra Den rettsmedisinske kommisjon i kjennelsen (med uthevelser av påtalemyndigheten):

> *"Til Senns rapport bemerker kommisjonen at konklusjonen i stor grad avhenger av tilliten til den sakkyndiges meninger om hvilke trekk de tenner må ha som har forårsaket bittmerket, og at disse forventede trekk – i alle fall delvis – blir presentert som* ***ikke dokumenterte utsagn eller sakkyndig bedømmelse****. Flood gir i sin rapport, i følge kommisjonen, rimelig grunner for sin forsiktighet når det gjelder bittmerkets bevisverdi. Kommisjonen gir uttrykk for at den* ***ikke har noen rimelig basis for å vurdere de kortfattede uttalelsene fra Alder, Stimson, og at Bowers absolutte konklusjon som utelukker Torgersen, blir presentert som "et ikke-dokumentert utsagn eller en sakkyndig bedømmelse som ikke er tilgjengelig fra kommisjonens side".*** *Videre sier kommisjonen om Bowers rapport: "Den sakkyndige resonnerer slik at han finner at de rettsmedisinske bevis skaper tilstrekkelig tvil (reasonable doubt) om at Torgersen laget bittmerket, og at bevisene ikke tillater noen positiv identifikasjon.* ***Så langt kommisjonen er i stand til å vurdere det, kan ikke disse argumentene legges til grunn for et absolutt utsagn om utelukkelse."***

Påtalemyndigheten slutter seg til det som er uttalt fra Den rettsmedisinske kommisjon, og viser samtidig til at de tre amerikanske sakkyndige bygget på det bevismaterialet som dr. Senn hadde samlet inn og tatt med seg.

Når det gjelder henvisningen i begjæringen til Holcks konklusjon uttaler påtalemyndigheten blant annet:

> *"... professor Holck i sine vurderinger bl a har brukt tannmodellen fra 1960 (Zalgen, eller Stensland-modellen), selv om den har klare avvik fra den opprinnelige modell. Etter det som er kommet frem om Zalgen synes det noe underlig at Torgersen fortsatt støtter seg til Holcks vurderinger."*

8.2.6.14 Avsluttende bemerkninger

Påtalemyndigheten bemerker avslutningsvis i sin uttalelse om tannbittbeviset at det ikke er fremkommet noe som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis som – verken isolert eller sett i sammenheng med de øvrige omstendigheter i saken – synes egnet til å føre til frifinnelse, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Påtalemyndigheten uttaler videre:

> *"Det må på bakgrunn av de omfattende diskusjoner som har foregått legges til grunn at de forskjellige sakkyndige, dvs de rettsoppnevnte mot de privat engasjerte, har forskjellige oppfatninger av tannbittbeviset. Dette ble også slått fast av DRK og Høyesteretts kjæremålsutvalg under vurderingen av beviset i 2001, jf kjæremålsutvalgets sammenfatning på side 1563 flg. Det er imidlertid på det rene at i alt 5 rettslig oppnevnte odontologer, som etter grundige undersøkelser ved hjelp av flere forskjellige teknikker, har konkludert med at bittsporene i offerets bryst overveiende sannsynlig er avsatt av Torgersen. Videre er det på det rene at de bastante konklusjoner om utelukkelse som kommer fra de amerikanske sakkyndige, ikke har vært mulig å evaluere for DRK. Påtalemyndigheten kan derfor etter dette, og gjennomgangen av anførslene ovenfor, ikke se at det som er anført i tilknytning til tannbittbeviset, er slike forhold som gjør det meget tvilsomt at dommen er riktig, jf straffeprosessloven § 392 annet ledd, snarere tvert imot."*

8.2.7. Muntlig høring

8.2.7.1 Innledning

I brev til kommisjonen 6. januar 2006 foreslo professor Ståle Eskeland at professor DDS David Senn, University of Texas skulle uttale seg som sakkyndig om tannbittbeviset. Som begrunnelse anfører han:

> *"Senn skal ved hjelp av moderne lysbilde presentasjon (power-point), slik han gjorde for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001, vise hvordan han er kommet frem til sin konklusjon om at Torgersen må utelukkes som biter. Senn kan også vise hvordan de britiske sakkyndiges billedframstilling (bruk av "overlay") er misvisende. Ingenting av dette kan komme til sin fulle rett gjennom skriftlige rapporter, heller ikke rapportene Senn har levert. Senn vil også kunne forklare seg om andre saker der domfellelse berodde på bittsporbevis og der det i ettertid har vist seg at domfellelsen var feil (bl.a. Krone-saken i USA)."*

Påtalemyndigheten uttaler i brev til kommisjonen 6. februar 2006 blant annet:

> *"... Vi legger til grunn, slik også Eskeland fremholder, at et vesentlig poeng for professor Senn vil være å "vise hvordan han er kommer fram til sin konklusjon om at Torgersen må utelukkes som biter" og å "vise hvordan de britiske sakkyndiges billedfremstilling (bruk av "overlay") er misvisende", m.a.o. nøyaktig det samme han fikk anledning til å gjøre overfor Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001. Idet professor Senns konklusjoner som kjent avviker sterkt fra de britiske sakkyndiges konklusjoner, er det vår oppfatning at muntlige høringer av professor Senn vil gi et for Kommisjonen meget skjevt bilde (og dessuten helt undergrave det av Kommisjonen uttalte hensyn til "avgjørelsens legitimitet") dersom de ikke suppleres med muntlige høringer av de sakkyndige som Senn kritiserer og som dessuten (i hvert fall i 2001) konkluderte helt annerledes enn ham. Vi ber*

derfor Kommisjonen innkalle de britiske professorene MacDonald og Whittaker til høringen om tannbittbeviset.

.... I tillegg til de britiske sakkyndige, finner vi det naturlig om kommisjonen også innkaller norsk ekspertise, her representert ved professorene Gisle Bang og Tore Solheim."

Professor Senn, som var engasjert av domfelte som privat sakkyndig for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001, ga forklaring til kommisjonen under høringen. Det samme gjorde professor emeritus David Whittaker, University of Cardiff. Han var en av de britiske sakkyndige som var oppnevnt av retten under gjenopptakelsessaken 1997-2001. Den andre britisk sakkyndige, professor MacDonald, døde i 2005. Professor dr. odont. Tore Solheim, Institutt for klinisk odontologi, Universitetet i Oslo og seniorforsker dr. med. Per Flood ga forklaring til kommisjonen. Under Høyesteretts kjæremålsutvalgs gransking i 2001, var professor Solheim engasjert som sakkyndig av påtalemyndigheten. Flood var engasjert av domfelte som privat sakkyndig.

Høringen var lagt opp slik at professor Senn og professor Whittaker fikk redegjøre for sine vurderinger og konklusjoner først, deretter seniorforsker Flood og professor Solheim. Etter hvert innlegg ble det åpnet for spørsmål fra partene, de øvrige sakkyndige og kommisjonen. Høringen ble avsluttet ved at de sakkyndige fikk oppsummere sine vurderinger.

Som nevnt innledningsvis ble hele høringen tatt opp med lyd og bilde, og har således vært tilgjengelig for kommisjonen når den har drøftet, vurdert og konkludert i tannbittbeviset. Tannbittbeviset er meget omfattende og de sakkyndiges presentasjon under høringen var til dels svært detaljerte. Kommisjonen finner det ikke hensiktsmessig å gjengi detaljer fra høringen. For å gi et bilde av hva som kom frem under høringen, gis det likevel nedenfor et kort sammendrag av de sakkyndiges vurderinger og konklusjoner.

8.2.7.2 Senn

Professor Senn redegjorde for de undersøkelser han hadde gjort, og det materialet han hadde innhentet, blant annet i form av gipsmodeller og fotografier av Torgersens tannsett og av bittmerket i brystet. Han uttalte at han, basert på tilgjengelig materiale, var av den oppfatning at bittmerket i Rigmor Johnsens bryst ikke var avsatt av Torgersens tenner. Han gikk deretter gjennom de enkelte sakkyndiges metoder, vurderinger, konklusjoner, fra Strøm og Wærhaug i 1957-58 til MacDonald og Whittaker i 2001, og ga sine positive og negative vurderinger av disse.

Professor Senn påpekte i sin redegjørelse enkelte uoverensstemmelser mellom Torgersens tannsett og bittmerket i brystet.

Han fremhevet at overkjevedelen av bittsporene hadde liten bevisverdi, noe også kjæremålsutvalget kom til i 2001. De forskjellige sakkyndiges vurderinger av hvilke tenner som hadde avsatt bittsporene over brystvorten er forvirrende. Her må man i stedet se på de individuelle trekkene ved hvert enkelt merke.

Når det gjaldt bittsporet fra tennene i underkjeven (under brystvorten), bemerket Senn at de sakkyndige var enige om at dette var avsatt av de to midtre fortennene og av høyre hjørnetann, tann 31, 41 og 33. Senn viste til at merket etter tann 41 (bittmerke 5) har en smal, flat skjærekant, som ligger nær tungen mot brystvorten. Dette indikerer at tannen må ha vært nærmere tungen enn leppen. Hos Torgersen er imidlertid tann 41 nærmest leppen, mens tann 31 er nærmest tungen. Ved å sette Torgersen tenner over bittsporet, vil man se at Torgersens tenner ikke passer til bittmerket.

Professor Senn bemerket også at det er merker etter tann 41 og tann 43 (høyre fortann og høyre hjørnetann i underkjeven), men stiller spørsmål ved hvorfor det ikke er noe merke etter tann 42 (høyre sidefortann i underkjeven). Wærhaug beskrev et lite platå mellom tann 41 og 43 mens MacDonald og Whittaker uttalte at de så en liten fordypning som kunne være avsatt av en del av skjærekanten til en tann. Senn uttaler til dette at man ved å plassere Torgersens tenner mot en modell av brystet, vil se at tann 43 slår først inn, deretter

tann 42 før tann 41 og 31. Torgersens tann 42 er høyere enn tann 41 og 31, og ville nødvendigvis ha avsatt et tydelig spor.

Bittmerke 2 over brystvorten er tydelig, og det er enda tydeligere ved mikroskopi. I bunnen av bittmerket ses noen karakteristiske trekk, men disse trekkene gjenfinnes ikke ved noen av Torgersens tenner.

Professor Senn mente at det som var galt i 1957-58 var at Strøm undersøkte offer og mistenkte samme dag, og at han prøvde å få tennene til å passe i bittsporet. Strøm ble sikrere i sin konklusjon etter hvert som andre sakkyndige kom inn i bildet og avga sine rapporter om barnålene og avføringen. Dessuten hadde Wærhaug en annen konklusjon enn Strøm, uten at dette kom frem i retten. Etter Senns oppfatning burde Strøm ha foretatt en objektiv analyse av bittmerkene slik at han hadde en ide om hvordan gjerningsmannens tenner måtte se ut, før han undersøkte Torgersen som var mistenkt.

Hvordan kunne kjæremålsutvalget i 2001 komme til sine konklusjoner om det ”beste bevis”, mønsteret i bittsporet, de karakteristiske trekk ved bittmerkene, ekskludering av andre mulige mistenkte m.v.

Senn var ikke enig med Høyesteretts kjæremålsutvalgs beskrivelse i 2001 av hva som skulle anses som ”beste bevis”. Utvalget la til grunn at MacDonald og Whittaker, som blant annet forholdt seg til Strøms fotografier fra 1957, hadde bedømt beviset ut fra ”beste bevis”. Etter Senns vurdering var fotografiene til Strøm av god kvalitet, men det burde ha vært benyttet lyspunktmarkering, slik at trekkene nederst i bittsporet ble tydelige. Dette ble oversett av MacDonald og Whittaker. Senn gir en beskrivelse av de svakheter han mener hefter ved fotografiene, både med hensyn til posisjoner, skalering mv.

Når det gjelder beskrivelsen av bittspor 5 og 6, er disse motsatt av Torgersens tenner. Senn gjenga i korthet at Whittaker og MacDonald forklarte dette problemet med at det var de aktuelle tenners indre og ytre skjærekanter som hadde avsatt merkene. Strøm uttalte at bittsporene samsvarte helt med alle karakteristiske trekk i

Torgersens tenner. Høyesteretts kjæremålsutvalg fant britenes forklaring ”plausibel”.

Til spørsmålet om det er et bittmerke mellom merke 4 og 5, uttalte Senn at han ikke kan se noe slikt merke. Han viste her til et tilsvarende eksempel fra en sak som Whittaker publiserte i en bok 1999. I denne saken var det også et tydelig bittmerke med spor etter gjerningsmannens tenner, hvor det også var et mellomrom uten merke mellom to av tennene. Det viste seg her at gjerningsmannen manglet det aktuelle tannen. Ettersom merket er fraværende, skyldes det trolig at tannen mangler. Torgersen hadde tann 42, og den var høyere enn tann 41 og 43. Strøm beskrev merke 4 og merke 5, men sa ikke noe om det manglende merke mellom tann 41 og 43. Bang uttalte at han hadde ventet å finne et merke etter tann 42, men at han ikke kunne se noe slikt merke. Whittaker og MacDonald bemerket et ubeskadiget mellomrom mellom tann 41og 43. Solheim hadde også en forklaring på hvorfor tann 42 ikke hadde avsatt merke. Kjæremålsutvalget uttalte at de britiske ekspertene hadde gitt en fornuftig forklaring på det manglende merke. Etter Senns vurdering finnes det ingen fornuftig forklaring, bortsett fra at biteren mangler tann 42.

Senn gikk deretter over til de karakteristiske trekkene i merke 2. Ved bruk av mikroskop ser vi fire tydelige merker i bittet. Blant annet ser vi en rund kule. Whittaker og MacDonalds forklaring på merke 2 var at dette kunne være noe ubestemt som hadde oppstått post mortem. Disse trekkene har imidlertid vært til stede i fotografier og i selve brystet helt fra 1957 til i dag, men de er ikke til stede i Torgersens tenner. Whittaker og MacDonald bemerket også at størrelsen på disse trekkene var ekstremt små, og at det gjør det vanskelig å beskrive dem. Høyesteretts kjæremålsutvalg sluttet seg til deres forklaring om at trekkene i bittmerke 2 skyldtes forhold som har oppstått i ettertid.

Høyesteretts kjæremålsutvalg kritiserte at Senn og de tre andre sakkyndige han hadde benyttet, konkluderte med at Torgersen kunne utelukkes som biteren. Men kjæremålsutvalget hadde ikke selv noen motforestilling mot å akseptere rapporten til Whittaker og MacDonald som utelukket to andre mulige mistenkte, Jan Roger

Langbråten og Svein Erik Johansen. Hvorfor kritiserte kjæremålsutvalget noen sakkyndige for å utelukke en gjerningsmann, men tillot andre sakkyndige å utelukke andre gjerningsmenn, basert på den samme informasjonen?

Professor Senn kommenterte også professor Solheims kontakt med de andre sakkyndige som Senn benyttet i USA. Disse opptrådte helt uavhengig av Senn og var ikke kjent med Senns standpunkt. Professor Solheim tok kontakt med disse på e-post og informerer om sitt eget standpunkt, men også om Senns standpunkt. Han forsøkte å påvirke dem til å endre sitt standpunkt, noe som ville ha vært straffbart i USA. Høyesterett kjente til dette i 2001.

8.2.7.3 Whittaker

Professor Whittaker innledet ved å understreke at hans standpunkt for Høyesteretts kjæremålsutvalg var et felles standpunkt med professor MacDonald.

Spørsmålene de hadde fått fra lagmannsretten og kjæremålsutvalget var om de var i stand til å utelukke Torgersen som mulig biter, og hvis ikke – med hvilken styrke er deres standpunkt? Både for lagmannsretten og kjæremålsutvalget sa de at de ikke kunne utelukke Torgersen som biter. Når det gjelder det andre spørsmålet hadde de begge problemer. Grunnen til dette er at rettsodontologien strengt tatt ikke er en vitenskap, men en blanding av forskjellige emner. Deres konklusjon var at det var ”very likely” at Torgersen var biteren. Selv om han nå vil endre på ordvalget, betyr ikke det at han har endret standpunkt.

Grunnen til at han og MacDonald hadde problemer med det siste spørsmålet, var at bittspor i hud ikke kan underkastes nøyaktige målinger. Dessuten forstår vi ikke virkninger av bittspor i menneskevev. Et bitemerke er derfor ikke et godt merke eller bevis for å avgjøre et menneskes liv. Et bittspor er ikke et fingeravtrykk og langt fra et DNA-sammenlignbart bevis.

Whittaker konkluderte fortsatt med at han ikke kunne utelukke Torgersen. Han mente det er ”sannsynlig” (likely) at Torgersen er biteren, men han vil nå stryke ”meget” (very). Man kan trekke en skala fra ”sikker” til ”utelukkelse”, og spørsmålet blir hvor han vil sette streken på denne målestokken. I denne saken ville han sette streken litt over midtlinjen, mellom ”mulig” og ”sannsynlig”. Han ønsket ikke å uttrykke sin mening i prosenter.

Whittaker hadde forståelse for at man reiser spørsmål om hvorfor så mange sakkyndige er uenige i Torgersensaken. Han sluttet seg ikke til professor Senns antydning om at noen sakkyndige hadde ærefrykt overfor Strøm og at dette farget deres standpunkt. Etter Whittakers mening skyldes uenigheten at man ikke vet nok om bittspor, og at man har forskjellige syn på hva et bittspor er. Det er forskjellige mønstre som må passe og det er individuelle trekk. Dessuten vet man ikke nok om under hvilke omstendigheter bittet er avsatt. Alt dette ble presentert for Høyesteretts kjæremålsutvalg. Selv om Senn hevder at utvalget ikke forsto hans vinkling, er det på det rene at kjæremålsutvalget hørte, lyttet og stilte spørsmål.

Når det gjelder bittmerke 2, viste Whittaker til de fotografiene som er forevist under høringen. Her vises fem trekk, blant annet en liten ”kule”, som er i en litt annen posisjon på noen av bildene, nesten som om den flytter seg. De fire andre trekkene er ikke til stede på alle bildene. Når en tann treffer huden og river opp huden, og huden trekker seg tilbake når tannen er ute, vil ikke huden beholde alle trekkene etter ti timer, slik Senn mener. Spørsmålet er om denne ”kulen” kan ha en alternativ forklaring. Whittaker viste her til at epitelet, det ytre laget på huden, ble skadet. Da tannen kom ut igjen har den lille hudlappen klebet seg til skaden. Den blir da seende ut som en kule. En annen forklaring er at dette kan være cellemateriale. Whittaker visste ikke hvordan kulen er oppstått, men mente at disse alternativene kan forklare den tilsynelatende ulikheten mellom skaden og tannen.

Når det gjaldt det manglende merke etter tann 42, opplyser Whittaker at han hadde sett flere slike tilfeller. En tann som er til stede vil ikke nødvendigvis påføre en skade på samme måte som nabotennene. Han viste også til eksempel på at det ved bitt fra en

tann med en spiss, kan være at den flate nabotannen har gått lenger ned i huden enn tannen med spissen. Whittaker opplyste at han mener å kunne se en liten skade etter tann 42, noe han også fortalte til kjæremålsutvalget.

Whittaker kommenterte også de endringene i vevet, som han mente brystet har gjennomgått. Brystet har vært oppbevart på fikseringsvæske, og dette vil over lengre tid forårsake endringer i vevet. Dessuten gir også vevet en viss fleksibilitet. Ved å klype eller slå, vil også huden ved siden av forandre seg. Vi vet heller ikke hvordan gjerningsmannen håndterte brystet, eller hvordan offeret selv har reagert.

Etter Whittakers vurdering finnes det rimelige forklaringer på hvordan skaden i brystet til Rigmor Johnsen kan ha oppstått. Det er imidlertid rundt 28 personer som har vurdert denne saken, og alle har hatt sine meninger. Når så mange er uenige, kan det eneste juridiske standpunktet være at man ser bort fra tannbittbeviset. Høyesteretts kjæremålsutvalg så nesten bort fra beviset, men ikke helt. Whittaker anbefalte kommisjonen å se bort fra tannbittbeviset, og beklaget at sakkyndigheten ikke strekker til slik at alle kan være enige.

Whittaker kom avslutningsvis inn på at Torgersens tenner ble forandret under prosessen, og viste til at det finnes en annen avstøpning, som ble tatt mens Torgersen satt i fengselet. Han trodde denne avstøpningen ble tatt av en vanlig tannlege etter hovedforhandlingen i 1958. Problemet er at det er skjedd ganske alvorlige endringer, særlig i underkjeven. Omfanget av endringene er så betydelige at de ikke skyldes en naturlig utvikling. Det synes nesten som at en fil er gnidd frem og tilbake over tennene i underkjeven, eller at man har tatt grus fra et betonggulv og gnidd dette mange ganger over tennene. Whittaker uttaler at han sa til kjæremålsutvalget at han ikke visste hvordan dette kunne skje, men at det forandret alle de karakteristiske trekkene i underkjeven. Henvendt til kommisjonen sa Whittaker at ”dere får gjøre deres egne tanker”.

8.2.7.4 Flood

Flood uttalte innledningsvis at Torgersens regelmessige tannstilling får betydning for identifiseringsspørsmålet, idet det vil være vanskelig å skille ut hans bittmerke. Det er kun særtrekk ved den enkelte tann som kan være til hjelp, og det at bittmerket er avsatt i hud har både positive og negative sider. Han ga en beskrivelse av hudens oppbygging og mekaniske egenskaper, før han beskrev brystets egenskaper.

Han forklarte at det er en betydelig hudtykkelse på det pigmenterte området rundt brystvorten og at det er melkeganger under dette området. Den bittkraften som har vært nødvendig for å utføre dette bittet på Rigmor Johnsen ville ha gjort at tann 42 hos Torgersen ville ha avsatt merke. Huden er såpass tykk at dette ville ha kommet frem.

Bang hevdet at han så en hevelse etter tann 42, men dette kan tolkes som en talgkjertel med utløpsgang. Synnes og Medbø foretok et artikulatorforsøk med en bronseavstøpning av Torgersens tenner, med bitt i jur av kvige, svin og får. Ved 159 bitt på svin og 21 på får, satte tann 42 alltid et tydelig merke.

Strøm ignorerte fraværet av tann 42. Wærhaug mente at han så et merke. Bang uttalte at han hadde ventet å finne et merke, mens MacDonald og Whittaker uttalte at de så et mulig tannmerke. Etter Floods vurdering er mangelen av merke etter tann 42 egnet til å utelukke Torgersen som biteren, og han føler seg mer trygg på dette nå enn under kjæremålsutvalgets behandling.

Tannslitasjen på Torgersens tenner var normal slitasje. Halvparten av den mannlige befolkningen i Oslo i 1957 hadde trolig slik slitasje. Også Solheim sier at slitasje i fortennene er relativt vanlig. Det var således ikke riktig å hevde at dette var et særmerke ved Torgersens tenner.

Når det gjelder de stereoskopiske bildene som Strøm tok, påpekte Flood at Strøm monterte disse feil i 1958, slik at den stereoskopiske dybden ikke kunne bli sett.

Når det gjelder billedmaterialet som ble benyttet, mente Flood at det som i bittmerke 1 ble tolket som skjærekanter mot tungen, like gjerne kan være en naturlig hudfure. I bittmerke 3 og 4 var det ikke så mange karakteristiske trekk. Den særpregede, dype U-formen i bittmerke 5, kan også være en hudfure, og skjærekanten i bittmerke 8 kan skyldes en forlenget hudfure. Etter Floods oppfatning er det mye ”synsing ute og går”, noe han synes er skremmende.

Flood konkluderte med at tannbittbeviset ikke har beviskraft til å peke ut Torgersen som gjerningsmann. Tvert i mot er det egnet til å utelukke ham som gjerningsmann. Som vitenskapsmann kan han ikke helt utelukke ham, men det er ikke langt unna.

8.2.7.5 Solheim

Solheim forklarte at Strøm ble tilkalt til obduksjonen om morgenen etter at drapet fant sted. Han fikk brystet fotografert, han ga en beskrivelse av bittsporet, tok avtrykk av brystet og deretter ble brystet skåret av. Det avskårne brystet er fortsatt i behold. Det ble tatt mange svart/hvitt fotoer. Bittsporene synes, og spørsmålet er hvilke tenner som ga hvilke spor, og om det er karakteristiske detaljer. Det vises også en del furer, noe som gjør tolkingen vanskelig.

Torgersen ble først undersøkt etter en tid, og det er helt feil at Strøm tilpasset sine vurderinger slik at de passet til Torgersens tenner, slik noen hevder. Strøm ga, etter undersøkelsen av brystet, en rapport til politiet om hvordan tennene til gjerningsmannen kunne se ut, og deretter undersøkte han Torgersen og tok avtrykk av tennene hans. Torgersen bet også i plastilinformer, slik at Strøm fikk avtrykk av bittet.

Konklusjonen til Strøm var at det var ”overveiende sannsynlig” at det er Torgersen som har bitt. Denne konklusjonen ble formulert i samarbeid med Kriminallaboratoriet og er i tråd med den terminologien man brukte den gang. Det er ikke riktig at Strøm fastslo med sikkerhet at Torgersen var biteren.

Solheim redegjorde etter dette for Bangs undersøkelser i 1974 og hans bruk av skanning med elektronmikroskop. Han redegjorde også for de undersøkelsene Bang fikk gjennomført i Sverige.

Det manglende merket etter tann 42, skyldes at tann 42 biter mot ytre del av den midtre sidefortanna i overkjeven. Derfor ble det en åpning mellom 41 og 43 hvor det er hud og melkeganger. Huden i brystet er løs og relativt bevegelighet i forhold til underhuden. Melkeganger med fast vev gjør at man her får gode merker. Lenger ut mot merke 3 og 4 er det bløtt vev og berøring setter ikke så godt merke.

Solheims konklusjon var at tannsporene i Rigmor Johnsens bryst er vel forenlige med et bittspor, og det er ingen uforklarlige uoverensstemmelser mellom bittsporet og Torgersens tenner. Bittsporet er etter all sannsynlighet satt av Torgersen.

Når det gjelder påstanden om at det manglende merket etter tann 42 utelukker Torgersen, mente Solheim at dette kan skyldes enten at tanna mangler hos biteren, at den står lavere enn nabotennene eller tanna har ikke hatt mottrykk nok til å sette et merke. Solheim hellet til det siste alternativet, som også kan tas som et tegn på at det nettopp er Torgersens tenner som har satt merket. Det er tenner med hans konfigurasjon som kan sette et slikt merke.

Når det gjelder forholdet mellom tann 31 og 41 og bittmerke 6 og 5 er det riktig at merke 6 er mer ut mot leppen enn merke 5, slik Flood har påvist. Til dette uttalte Solheim at det kanskje ikke var vanlig i 1958 å beskrive alle tingene man ikke så når man ga sin konklusjon. Nå har man lært at dette må gjøres, ikke minst etter Torgersensaken. Tann 31 er mer ut mot leppen, og har satt spor 6, og Solheim stilte spørsmål ved hvordan dette kan forklares. Enten har ikke Torgersen bitt eller det er forskjellig høyde på skjærekantene. Solheim trodde løsningen er at en tann som griper tak i huden kanskje vil trekke med seg huden litte grann. Så tar den laveste tanna tak, og etterpå fjærer huden tilbake og merket etter det høyeste tanna vil komme lengst ut. Hos Torgersen er tann 31 høyest.

Det hevdes også at de karakteristiske trekkene i bunnen av merke 2 utelukker Torgersen. Det er snakk om tre eller fire hevede områder. Dersom disse trekkene er fra tennene som har bitt, vil det utelukke Torgersen slik Senn hevder. Men dersom det er andre forklaringer på disse trekkene, kan det ikke utelukke Torgersen. Britene hevdet i kjæremålsutvalget at det kunne være fibrin. Det kan også være hårfollikkel, talgkjertler eller svettekjerter. Det kan også være furer i overflatevevet som har bidratt til dette. Etter Solheims vurdering er det dristig å si at disse trekkene må være fra tennene som har bitt.

Solheim uttalte at skademønsteret ikke passer helt, men spørsmålet er om dette utelukker Torgersen. De overlegninger Solheim har laget, viser at det finnes avvik, men avvikene er så små at de ikke utelukker Torgersen.

Konklusjonen til Solheim var at tannbeviset står vesentlig sterkere i dag enn i 1958 på grunn av inngående nye studier og nye teknikker, Selv om det påstås å foreligge trekk som utelukker Torgersen, kan disse forklares på annen måte.

8.2.7.6 Gjennomgang av tannavstøpninger, fotografier m.m.

Etter at høringen var avsluttet onsdag 29. mars 2006, ble materialet som oppbevares av professor Solheim på Rettsodontologisk institutt forevist og gjennomgått. Til stede var kommisjonen, advokat Erling Moss, professor Ståle Eskeland, førstestatsadvokat Jørn Sigurd Maurud, statsadvokat Anne Katteland og de sakkyndige.

Blant materialet var det avskårne brystet, tannavstøpninger av domfeltes tenner, tannavtrykk i plastilin, fotografier m.v.

Professor Solheim redegjorde for materialet. Kommisjonen, partene og de sakkyndige besiktiget gjenstandene og det ble åpnet for å stille spørsmål.

Storparten av materialet har etter høringen vært oppbevart i kommisjonens lokaler for bruk under kommisjonens behandling.

8.2.8. Kommisjonens vurderinger

Det såkalte tannbittbeviset har vært undersøkt og vurdert av en rekke sakkyndige, slik det fremgår ovenfor. Whittaker omtalte under Kommisjonens høring tannbittbeviset i Torgersen-saken som det mest kjente tannbittbevis i rettsodontologien.

I gjenopptakelsesbegjæringen har domfelte særlig vist til Senns (og Bowers) utelukkelseskonklusjon.

Under Kommisjonens behandling har Senn stått fast ved sin konklusjon. Også Whittaker stod fast ved sin (og MacDonalds) konklusjon om at Torgersen ikke kan utelukkes som biteren. I forhold til at de ved kjæremålsutvalgets behandling konkluderte med at de anså det som "very likely" at Torgersen var biteren, ville Whittaker nå stryke "very" og stå igjen med en konklusjon om at han anser det som "likely" at Torgersen er biteren. På en analog skala ville han sette streken et sted *"between possible and likely."* Flood konkluderte med at tannbittbeviset ikke har beviskraft til å peke ut Torgersen som biteren, men at det tvert i mot var egnet til å utelukke ham. Solheim mente at tannbittbeviset ikke utelukker Torgersen, og at beviset står vesentlig sterkere i dag enn i 1958. Det foreligger altså sterkt motstridende vurderinger av tannbittbeviset fra fagpersoner og sakkyndige.

Gjenopptakelseskommisjonen vil vise til at Den rettsmedisinske kommisjon i sin uttalelse av 3. oktober 2001 sa at dagens status ……"*innen dette området av rettsodontologien er slik at det ikke gir grunnlag for noen sterk konklusjon om at det aktuelle bittmerke ble påført av Torgersen, og heller ikke om at det ikke ble det.* " Den rettsmedisinske kommisjon opprettholdt og forsterket i 2001 den bedømmelse den ga overfor Borgarting lagmannsrett i rapport av 7. august 2000 om at det bør utvises forsiktighet, og at domstolen ikke bør tillegge bittmerket stor bevisverdi.

Gjenopptakelseskommisjonen vil videre vise til det Whittaker/MacDonald skrev i sin skriftlige uttalelse til Borgarting lagmannsrett om at fortolkning av bittmerker og mulige mistenktes

tenner er kjent som et meget vanskelig område innen rettsodontologien, som krever betydelig erfaring og sakkunnskap. De skrev videre at vurderinger av sannsynligheten for at et bestemt tannsystem har gitt et bestemt bittmerke er subjektive, og at det ikke er mulig å avgjøre sannsynligheten vitenskapelig på samme måte som man kan gjøre med andre identifikasjonsmidler:

> *"Interpretations of bite marks and possible suspect dentitions are recognised as a very difficult area of forensic dentistry requiring considerable experience and expertise. Judgements about the probability of a particular dentition being the cause of an individual bite mark are subjective. It is not possible to determine the probability scientifically as is the case with some other means of identification."*

Whittaker ga under høringen uttrykk for at bittspor i hud ikke kan underkastes nøyaktige målinger, og at man ikke har tilstrekkelig kunnskap om virkninger av bitt i menneskevev.

Gjenopptakelseskommisjonen har ikke oppfattet de øvrige sakkyndige slik at de ser dette annerledes.

Flere av de sakkyndige har vært inne på at et kvinnebryst består av forskjellige typer vev, løsere og fastere, og at huden er av forskjellig tykkelse. Hvordan offer og gjerningsmann forholdt seg i bittøyeblikket kan spille inn, for eksempel vil armens stilling kunne ha betydning.

Gjenopptakelseskommisjonen legger til grunn at dagens status innen rettsodontologien er at det for bedømmelse av bittmerker i menneskelig vev fortsatt ikke finnes objektivt målbare undersøkelses- og bedømmelsesmetoder som har alminnelig faglig tilslutning, og som entydig kan fastslå identifikasjon eller utelukkelse. Til sammenligning kan ses hen til DNA-analyse av biologiske spor, som oppfattes å gi grunnlag for entydige og sikre konklusjoner, og som i strafferettspleien tillegges stor bevismessig vekt. Gjenopptakelseskommisjonen oppfatter at dette innebærer at samtlige sakkyndige som har undersøkt tannbittbeviset i Torgersen-saken, i tillegg til de dels innbyrdes forskjellige tekniske undersøkelser de har foretatt, og som i de fleste tilfeller er

etterprøvbare, alle har måttet anvende sitt faglige skjønn. Dette er et subjektivt element som det er vanskelig å etterprøve.

Et stort antall fagpersoner og sakkyndige har nå undersøkt og bedømt tannbittbeviset i Torgersen-saken.

I forhold til hva som var situasjonen ved Borgarting lagmannsretts behandling av Torgersens forrige gjenopptakelsesbegjæring i 2000 og Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling av samme i 2001, foreligger det ikke egentlige nye sakkyndige vurderinger av tannbittbeviset. Overfor Gjenopptakelseskommisjonen har de oppnevnte sakkyndige i det alt vesentlige fastholdt og eventuelt forsterket sine konklusjoner, slik det er redegjort for ovenfor, særlig under 8.2.7.

Når de sakkyndige i dette tilfellet er kommet til forskjellige eller helt motstridende konklusjoner, er det ingen av dem som bygger på ny viten eller nye metoder som har alminnelig tilslutning innen fagområdet. Gjenopptakelseskommisjonen må legge til grunn at Senns bedømmelse av tannbittbeviset, på samme måte som de øvrige sakkyndigvurderinger, er avgitt innenfor den samme ramme av mangel på objektive kriterier som gjør seg gjeldende innenfor denne delen av rettsodontologien som fagfelt, og på samme måte som for de øvrige er basert også på elementer av subjektivt skjønn. Det er ikke grunnlag for å anse at Senns vurderinger og konklusjoner er avgitt med noen mer faglig sikkerhet enn for eksempel Whittaker og MacDonald.

Gjenopptakelseskommisjonen kan ikke se at det er tilstrekkelig grunnlag for å anse de foreliggende vurderinger og konklusjoner som nye bevis eller omstendigheter som utelukker Torgersen som gjerningsmann.

Kommisjonen anser at de mange fagpersoners delvis motstridende fortolkninger av tannbittbeviset og konklusjoner mht. identifikasjon og utelukkelse av Torgersen, er egnet til å skape usikkerhet mht. i hvilken grad beviset knytter Torgersen til handlingen. Som nevnt ovenfor er dette ikke en ny omstendighet i forhold til de tidligere rettslige behandlinger av gjenopptakelsesbegjæringer fra Torgersen.

For så vidt gjelder dette spørsmål/bevis står saken ikke særlig annerledes enn ved Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling i 2001.

Domfellelsen i 1958 var basert på kjennelse av en jury, som ikke begrunner sin avgjørelse. Gjenopptakelseskommisjonen legger til grunn at domfellelsen skjedde på grunnlag av et bredt bevisbilde der mange forhold samlet pekte mot Torgersen som gjerningsmann. Det er derfor ikke grunnlag for å hevde at tannbittbeviset alene ble tillagt spesielt stor vekt.

Dette må ses i sammenheng med det element av usikkerhet som knytter seg til de forskjellige sakkyndiges vurderinger. Gjenopptakelseskommisjonen anser ikke Senn's og de øvriges konklusjon om at tannbittbeviset utelukker Torgersen, som nye bevis eller omstendigheter som, sett i forhold til den øvrige samlede bevisførsel, synes egnet til å føre til frifinnelse.

På samme grunnlag er det Gjenopptakelseskommisjonens oppfatning at de sakkyndiges vurderinger og konklusjoner ikke er et forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

8.3 Avføringsbeviset

8.3.1 Innledning

Det ble funnet avføring på åstedet og på Rigmor Johnsen. Det ble også funnet avføring på Torgersens venstre turnsko, på en fyrstikkeske han hadde på seg og i hans venstre bukselomme, da han ble pågrepet.
Avføringsbeviset består av en sammenligning av den avføring som ble funnet på åstedet, på avdøde og på domfelte da han ble pågrepet.

8.3.2 Behandlingen i 1958

De sakkyndige som undersøkte avføringen var dr. Valentin Fürst, professor Henrik Printz og professor i botanikk Ove Arbo Høeg. Det ble også foretatt undersøkelser av professor C. S. Aaser ved Veterinærrettsmedisinsk institutt.

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 28. november 2001 refereres det til de sakkyndiges arbeid i 1958, og utvalget skriver:

> *"Fürst og Printz sammenlignet prøver fra åstedet, offeret og Torgersens venstre sko. Fürst konkluderte i uttalelse av 16. januar 1958 med at prøvene viste "meget stor likhet med hensyn til mengdeforhold og anordning av noen karakteristiske planteceller (angivelig pallisadeceller fra erter eller bønner)." Printz ga i uttalelse av 17. januar 1958 uttrykk for at prøvene var*
>
> > *"fullstendig like. Denne likhet omfatter ikke bare alle de karakteristiske og sikkert bestembare celleelementer, som overalt er til stede i så noenlunde samme innbyrdes mengdeforhold, men også andre egenskaper som farve og konsistens. En slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig og det er min oppfatning at samtlige disse prøver – heri også innbefattet den fra siktedes turnsko – stammer fra samme kilde nemlig fra den myrdede"."*

Det fremgår videre av kjennelsen at Arbo Høeg også undersøkte avføringen fra domfeltes lomme og på fyrstikkesken. Han konkluderte i uttalelse 21. mars 1958 med at prøvene inneholdt samme slags celler fra erter og til dels hvete, som man fant i avføringen på avdødes klær og på åstedet, og som er en karakteristisk del av tarminnholdet hos en person som har spist ertesuppe eller ertestuing og til dels hvetemel. Kjæremålsutvalget bemerker at avdøde hadde spist ertesuppe til middag torsdag 5. desember 1957.

8.3.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

Lagmannsretten refererer i sin beslutning 27. juni 1975 også til forskjellige sakkyndiges arbeid, vurderinger og konklusjoner i 1958. Domfeltes forsvarer, høyesterettsadvokat Tor Erling Staff, viser i

begjæringen til at professor Fürst beskriver at han "skrapet" av materialet på skoen, og understreker at dette må forstås som at Fürst med dette skrapet av *"det hele materialet som var på skoen"*. Høyesterettsadvokat Staff uttalte i begjæringen blant annet:

> "*Hva angår fæces er det mitt syn at man i dag, ved en samlet vurdering av det foreliggende bevisstoff omkring fæces, må kunne hevde at situasjonen er en helt annen enn den var ved hovedforhandlingen for lagmannsrett. Heller ikke Torgersen, som overhodet ikke kunne forstå hvorfra fæces stammet, fant den forklaring som ligger så snublende nær, nemlig at fæces var påført ham ved transporten eller på Victoria terrasse. Det foreligger i saken intet som motsier enn si motbeviser denne forklaring. Det som foreligger i saken, må tvert om sies å støtte forklaringen, jeg henviser her igjen til manglende fæces på sykkelpedal og på sykkelstyrets gummihåndtak. Jeg ser det dermed slik at fæces i dag ikke lenger er noe argument i saken mot Torgersen."*

Påtalemyndigheten, ved statsadvokat Wiker, uttaler at avsnittet om dette tekniske beviset i gjenopptakelsessaken ikke inneholder noe nytt. Fremstillingen er en ren diskusjon av det bevismaterialet som ble forelagt for retten. Det er vanskelig å forstå, fremholder statsadvokat Håkon Wiker, hvorfor høyesterettsadvokat Staff finner det merkverdig at overlege Fürst foretok to avskrapninger av Torgersens sko. Den sakkyndige har i sin erklæring (dok. 27) gjort rede for grunnen til dette. At Torgersen skulle ha fått feces på seg i politibilen eller på Victoria terrasse *"hører til de spekulative påstander i gjenopptakelsesbegjæringen som det ikke skulle være særlig grunn til å komme nærmere inn på*". Statsadvokat Wiker sammenfatter sitt syn slik:

> *"Når det gjelder de fæcesfunn som ble gjort og de sakkyndige undersøkelser som disse funn ble gjort til gjenstand for, er det grunn til å understreke at det er full overensstemmelse mellom samtlige sakkyndige erklæringer. Det fremgår klart av disse at de samme karakteristiske pallisadeceller av erter ble funnet så vel i prøven fra avdøde som i funnet fra Torgersens sko, hans bukselomme og fyrstikkeske."*

Med hensyn til de sakkyndiges undersøkelser, uttaler lagmannsretten:

> ”*Ifølge dr. Fürsts erklæring ”kunne det” – ved den fornyede undersøkelse ”ennå avskrapes noen få milligram mørkfarvet substans”. Det fremgår at det også var igjen litt oppslemmet substans i glass merket nr. 1. Ifølge professor Arbo Høeg fantes det ved hans undersøkelse i mars 1958 noen fæcesrester igjen på turnskoen. Retten går ikke nærmere inn på de sakkyndiges erklæringer. Sett i sammenheng gir de et klart uttrykk for det materiale de sakkyndige har hatt å arbeide med og den metode som er anvendt. Det er ikke anført noe nytt i så måte. Dr. Fürst, professor Printz og professor Arbo Høeg møtte alle som sakkyndige under hovedforhandlingen.”*

Med hensyn til hvordan domfelte kan ha fått avføring på skoen, viser lagmannsretten til at dette var drøftet allerede under hovedforhandlingen. Lagmannsretten siterer fra domfeltes politiforklaring og til den forklaringen han ga under den rettslige forundersøkelsen, og gjengir også deler av forklaringen til domfeltes søster, Dagmar Halvorsen, redegjørelsen til statsadvokat Dorenfeldt og bemerkninger fra tidligere forsvarer, høyesterettsadvokat Johan Hjort, fra 3. april 1959. Lagmannsretten uttaler:

> *”Spørsmålet om hvor og hvordan Torgersen har fått avføring på turnskoen, i lommen og på fyrstikkesken, har vært gjenstand for bevisførsel og prosedyre under hovedforhandlingen, og må således antas å ha vært vurdert av lagretten. Det er ikke anført noe nytt.”*

Lagmannsrettens beslutning ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som avsa kjennelse 31. mai 1976. Når det gjelder avføringsbeviset uttaler kjæremålsutvalget:

> ”*Utvalget er enig med lagmannsretten når den legger til grunn at det under hovedforhandlingen har vært gjenstand for prosedyre hvor og hvorledes domfelte har fått avføring på sin sko, i lommen og på den ene fyrstikkesken. Forsvarerens teori er nå at avføringen er kommet på domfeltes sko, og via den til hans lomme og på fyrstikkesken, ved ”smitte” fra etterforskerne som hadde vært på åstedet, og som domfelte*

hadde kontakt med natten til den 7. desember 1957. Dette fremstiller seg som meget usannsynlig, og ikke egnet til å bevirke frifinnelse."

8.3.4 Gjenopptakelsessaken 1997 - 2001

I Borgarting lagmannsretts kjennelse 18. august 2000 fremgår det at domfelte særlig har vist til uttalelsen fra de private sakkyndige, professor dr. philos. Carl Morten Laane og professor dr. philos Klaus Høiland, som har innvendinger mot håndteringen av materialet under etterforskingen og innvendinger mot de tidligere sakkyndiges arbeid. Hovedkonklusjonen var at de sakkyndige i 1957-58 på flere punkter gjorde et lite tilfredsstillende arbeid, selv bedømt ut fra datidens kunnskapsnivå. De fremhevet videre at erter og bønner var såvidt vanlig i kostholdet at deres verdi som spor er ganske begrenset. Laane og Høiland stilte opp fem hypoteser ut fra det foreliggende materialet, og konkluderte med at den sterkeste hypotesen gikk ut på at avføring på siktede og på offer/åsted stammer fra forskjellige personer. Lagmannsretten uttaler blant annet:

"Lagmannsretten kan ikke se at Laanes og Høilands uttalelser eller det som ellers er anført fra forsvarerne vedrørende "avføringsbeviset" kan gi grunnlag for gjenopptakelse, verken isolert sett eller sett i sammenheng med de øvrige omstendigheter i saken. Når det gjelder innvendingene mot de tidligere sakkyndiges rapporter viser retten bl a til at erklæringene er avgitt til påtalemyndigheten i forbindelse med etterforskningen, og at det under hovedforhandlingen i juni 1958 har skjedd en utfylling og presisering fra de sakkyndige i forhold til det som framgikk av tidligere rapporter. Flere av innvendingene som nå framsettes ble også framført i forrige gjenopptakelsessak, og lagmannsretten er enig med rettens avgjørelse av 27 juni 1975 om at det her ikke foreligger forhold som gir grunnlag for å gjenoppta saken. Det vises ellers til at Laanes og Høilands vurderinger naturlig nok ikke bygger på undersøkelse av primærmaterialet."

Lagmannsretten uttaler videre:

"I sluttinnlegget fra advokat Moss er bl a anført at det kan stilles et godt begrunnet spørsmål ved konklusjonen om at avføringen fra åstedet skriver seg fra avdøde, og at avføringen på avdødes klær like gjerne kan skyldes at hun fikk det på seg da hun ble flyttet fra trappeoppgangen. Lagmannsretten finner at denne hypotese må utelukkes. Det vises bl a til at det framgår av Kriminallaboratoriets brev 10 desember 1957 til professor C S Aaser at "avføringen har gått på den drepte", samt at de ulike avføringsprøver hadde et innhold som samsvarte med opplysningene om at Rigmor Johnsen hadde spist ertesuppe.

Forsvareren har videre i sluttinnlegget vist til en rapport av 22 mai 2000 fra professor Ståle Eskeland, som konkluderer med at avføringsbeviset er "uten enhver bevisverdi i forhold til Torgersen." Eskeland framholder bl a at avføring kan ha blitt påført Torgersens sko etter pågripelsen, mens skoen var i politiets varetekt. Det vises nærmere til referatet av anførslene foran. Lagmannsretten kan ikke slutte seg til professor Eskelands vurderinger. Det bemerkes bl a at det er all grunn til å tro at de sakkyndige under straffesaken mot Torgersen ville ha reagert dersom det hadde vært grunnlag for mistanke om at det hadde skjedd noe irregulært med avføringen/prøvene. Professor Eskelands vurderinger bygger i det vesentlige nettopp på hva han mener kan leses ut av rapportene fra disse sakkyndige. Lagmannsretten viser for øvrig til at de sakkyndige avga forklaring under hovedforhandlingen i juni 1958, og videre til at spørsmålet om hvordan avføringen var kommet på skoen, i lommen og på fyrstikkesken var tema under hovedforhandlingen. Det kan ikke ses at professor Eskelands innlegg gir grunnlag for å svekke holdbarheten av "avføringsbeviset", jf nærmere lagmannsrettens bemerkninger ovenfor."

Høyesteretts kjæremålsutvalg bemerker i sin kjennelse 28. november 2001, at spørsmålet om hvordan avføringen var kommet på domfeltes sko, i hans lomme og på fyrstikkesken, var et sentralt spørsmål ved vurdering av avføringsbeviset under hovedforhandlingen i 1958. I gjenopptakelsesbegjæringen fra 1958

anførte domfelte at han måtte ha fått avføringen på seg ved smitte fra politifolk som hadde vært på åstedet, og som han hadde vært i kontakt med etter pågripelsen. Dette var også en sentral anførsel i gjenopptakelsessaken i 1970- årene. Den gang anførte domfelte også at det var påfallende at det var mer avføring å skrape av skohælen etter Fürsts første undersøkelse i desember 1957, og at man nettopp i nyavskrapet fant celler maken til dem fra åsted og offer.

Kjæremålsutvalget uttaler videre:

> *"Torgersen gjør nå gjeldende at det stadig ble oppdaget mer avføring på skoen, i innholdet i Torgersens bukselomme og på fyrstikkesken. Det anføres at det er vanskelig å komme utenom som en nærliggende mulighet at avføringen er påført disse gjenstandene på Kriminallaboratoriet. Dette må i så fall være skjedd enten ved at avføringen fra åstedet og offeret er uforsvarlig håndtert, slik at den ved søling er kommet over på beslagene fra Torgersen, eller ved at den er bevisst plantet. Torgersen har vist til en analyse av professor Ståle Eskeland av 22. mai 2000. Videre er det vist til uttalelse av 7. mai 1998 med endringer av Laane og Høiland, som hevder at avføringsprøvene ble uforsvarlig håndtert, og at samtlige sakkyndige i 1958 gjorde et lite tilfredsstillende arbeid; ingen av undersøkelsene tilfredsstilte de krav man må stille til sakkyndige undersøkelser i en alvorlig straffesak."*

Etter kjæremålsutvalgets vurdering er det ikke anført noe i forbindelse med avføringsbeviset som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis etter § 391 nr. 3. Det dreier seg utelukkende om nye vurderinger av beviset på grunnlag av de sakkyndiges uttalelser, og vurderinger av de sakkyndiges arbeid, som hevdes å være lite tilfredsstillende. Utvalget kan heller ikke se at det er anført noe som svekker verdien av avføringsbeviset. For så vidt gjelder bedømmelsen av de sakkyndiges arbeid, viser utvalget til sine generelle bemerkninger om sakkyndige uttalelser i saken og til lagmannsrettens avgjørelse. Også for øvrig er utvalget enig i lagmannsrettens vurderinger. Når det gjelder anførselen om at avføringen kan være påført beslagene fra domfelte på Kriminallaboratoriet etter hvert, uttaler utvalget:

"At Kriminallaboratoriet gang på gang i vanvare søler med avføring fra åsted og offer slik at den havner på beslagene fra Torgersen, kan det ses bort fra. Det som det således er spørsmål om, er hvilke holdepunkter som foreligger for å anta at Kriminallaboratoriet bevisst har plantet bevis.

Anførselen er utelukkende knyttet til hva som hevdes å kunne utledes av de sakkyndige uttalelsene som foreligger, noe som for så vidt innebærer at de sakkyndige er brukt av Kriminallaboratoriet i bestrebelsene for å få Torgersen dømt. Utvalget kan ikke se at det foreligger noe som helst holdepunkt for anførselen. Det er ikke noe påfallende ved uttalelsene og de undersøkelser som der beskrives, og de spørsmål disse måtte foranledige, er på linje med spørsmål som normalt vil kunne oppstå i tilknytning til sakkyndige utsagn og sammenhengen mellom dem. Om de konkrete anførslene skal bemerkes:

I sin første undersøkelse - dateringen er 11. desember 1957 - fant Fürst på utsiden av skohælen "sparsomme mengder av brunfarvet stoff. Dette skrapes forsiktig av...". I avskrapet fant Fürst "sparsomme planterester" - av ham også benevnt "noen slike dannelser" - mens Aaser, som undersøkte samme prøve noe senere med sikte på å fastslå om det var menneskeavføring, ikke "med bestemthet" fant å kunne påvise planterester. Fürst ba så Kriminallaboratoriet om å få tilbake materialet for blant annet å undersøke

> *"om det ved undersøkelse av en større porsjon fra prøve nr. 1 (fra skoen), kunne finnes rikeligere av disse partikler.Ca. 8/1-58 fikk jeg igjen oversendt prøvene fra Kriminallaboratoriet. På utsiden av helen på venstre sko kunne det ennå avskrapes noen få milligram mørkfarvet substans..."*

I denne siste prøven fant Fürst betydelige mengder av de planteceller som også inngår i avføringen fra åsted og offer. Dette hevdes av Torgersen å være påfallende, for det første fordi det er stor forskjell på forekomsten av planteceller i de to prøvene fra utsiden av hælen, for det andre fordi det i det hele tatt lot seg gjøre å skrape av mer ved annen gangs undersøkelse.

Kjæremålsutvalget begrenser seg til å peke på at de sakkyndiges undersøkelser av avføringen fra åstedet, offeret og beslagene viste at mengden av slike celler var ujevnt fordelt, og at når Fürst ba om å få materialet tilbake, var det nettopp for å undersøke en større porsjon. At Fürst nå fant noen få milligram avføring på utsiden av skoen og ikke i glasset med prøve 1 - hvis det var det han mente med "prøve nr. 1 (fra skoen)" - har ikke gitt grunnlag for noen kommentar fra hans side og er i det hele tatt upåfallende.

Anførslene om at det på Kriminallaboratoriet ytterligere er påført avføring på de prøver Printz mottok 21. januar og de Arbo Høeg mottok 15. februar 1958, er basert på tilsvarende utlegninger av de sakkyndiges utsagn. Utvalget finner ikke grunn til å kommentere dette nærmere."

Kjæremålsutvalget viser avslutningsvis til at domfelte i kjæremålet anfører at avføringen ikke er fra avdøde, men at avdøde må ha fått den på seg på åstedet. Kjæremålsutvalget viser her til lagmannsrettens kjennelse og tilføyer at det *"under enhver omstendighet er vanskelig å se at dette har interesse så lenge det kan konstateres likhet mellom prøvene fra åsted og offer og fra Torgersen."*

8.3.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

8.3.5.1 Innledning

Domfelte viser til at det i 1958 ble lagt til grunn at materialet på skoen, fyrstikkesken og i bukselommen var avføring, og at den med stor grad av sikkerhet stammet fra åstedet/offeret. Han reiser spørsmål ved holdbarheten av denne konklusjonen, og hevder at det i 1958 ikke fantes metoder som ga grunnlag for å avgjøre om avføring fra ulike steder hadde samme opphav.
Domfelte bemerker at de sakkyndige i 1958 konkluderte med at avføringen hadde samme opphav, idet avføringen fra begge steder inneholdt celler av erter og hvete. I 1958 var erter og hvete

bestanddeler av det daglige kostholdet hos nær sagt alle, og alene av denne grunn er det åpenbart at de sakkyndiges slutning ikke var holdbar.
Domfelte påpeker videre at likheten i avføringsprøvene ikke var til stede første gang prøvene ble analysert. Prøven fra skoen inneholdt den gang hår, som ikke ble funnet i prøvene fra åsted/offer. Dette tyder på at avføringen på skoen var fra dyr, noe de sakkyndige så bort fra. Domfelte uttaler:

> *"Høyesteretts kjæremålsutvalg kom i 2001 til at avføringsbeviset fremdeles knytter Torgersen til drapet. Kjæremålsutvalget legger de sakkyndiges konklusjoner i 1958 til grunn. De sakkyndige uttalelsene vi har innhentet, som er meget omfattende og grundige, forelå ikke i 2001. Heller ikke uttalelsen fra Den rettsmedisinske kommisjon, som underkjenner de sakkyndiges rapporter i 1958, forelå i 2001."*

8.3.5.2 Avføringsbeviset i 1958

Domfelte viser til at de rettsoppnevnte sakkyndige konkluderte med at avføringen på Torgersens klær og sko med stor grad av sikkerhet stammet fra avdøde, Rigmor Johnsen. Etter domfeltes mening hadde juryen ingen grunn til å tvile på at de sakkyndige hadde solid, faglig dekning for sin konklusjon.

Domfelte siterer fra de sakkyndiges uttalelser, blant annet Fürst, som den 16. januar 1958 uttaler at det er *"meget stor likhet med hensyn til mengdeforhold og anordning av noen karakteristiske planteceller"* mellom avføring funnet på åstedet/avdøde og avføring funnet på domfeltes sko. Aaser uttaler 22. desember 1957 at han anser det *"....som sannsynlig at prøven som er funnet på siktedes turnsko stammer fra menneske."*

Printz uttaler i sin rapport 17. januar 1958 at:

> *"... samtlige fæces-prøver ... fra avdødes klær og fra hennes legeme og endelig fra siktedes turnsko er fullstendig like……. En slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig,*

og det er min oppfatning at samtlige disse prøver – heri også innbefattet den fra siktedes turnsko – stammer fra samme kilde nemlig fra den myrdede."

I rapport 4. februar 1958 uttaler han at det han *"kan si med absolutt sikkerhet er at følgende materiale fra siktedes klær viser full overensstemmelse med prøver som stammer fra den myrdede og fra åstedet. ……."*

I rapport 4. februar 1958 beskriver Printz funnet på den ene fyrstikkesken, og konkluderer med at den brune flekken som ses på esken består av feces med rikelig innhold av palisadeceller fra erteskall og *"svarer således til avføringen fra den avdøde."*

Arbo Høeg uttaler i sin rapport 21. mars 1958 at han ikke har *"funnet noe som tyder på at fæces fra avdøde og fra siktedes eiendeler ikke stammer fra samme person."*

Domfelte bemerker i begjæringen at selv om det er visse nyanser i måten de sakkyndige formulerte sine konklusjoner, etterlater de et sterkt inntrykk av enighet om at avføringen på Torgersen med stor grad av sannsynlighet stammet fra åstedet/avdøde. De sakkyndige avga også forklaringer under hovedforhandlingen 9. juni 1958, og avisreferater fra denne dagen viser at Fürst, Printz og Arbo Høeg forklarte seg i overensstemmelse med det de hadde gitt uttrykk for i sine rapporter.

8.3.5.3 Feil ved avføringsbeviset slik det ble presentert og lagt til grunn i 1958

Under gjenopptakelsessaken 1997-2001, engasjerte domfelte professorene Morten Laane og Klaus Høiland som sakkyndige for å avgi uttalelse om avføringsbeviset. De konkluderte slik:

"Etter vårt syn tilfredsstiller ingen av de omtalte undersøkelsene, slik de er fremlagt i dokumentene……, de krav man må stille til sakkyndige undersøkelse i en alvorlig straffesak. Bevismessig synes de å være av svak verdi fordi det hefter betydelig usikkerhet vedrørende resultatene. Mulighetene for en skikkelig mikroskopisk undersøkelse er

neppe utnyttet fullgodt. Mangel på kontroller er påfallende, og inkonsistenser i rapportene er omfattende."

Domfelte bemerker at verken Borgarting lagmannsrett i 2000 eller Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 tok hensyn til denne kritikken. Av denne grunn ble det tatt initiativ til å få analysert de opprinnelige rapportene på nytt av personer med den nødvendige faglige kompetanse. Rapportene ble analysert av professor dr. philos Ragnar Bye (rapportene til Fürst, Aaser, Printz og Arbo Høeg) og professor dr. med. Trond Eskeland (rapporten til Aaser). Professor dr. philos Per Brandtzæg har gitt sin tilslutning til Trond Eskelands analyse og konklusjon. Eskeland og Bye gjennomførte også en grundig analyse av årsaker til at avføringsprøvene endret innhold over tid.

I begjæringen gjengis deler av de sakkyndiges arbeid, herunder de svarene Bye ga på spørsmål gitt i mandatet. Bye konkluderte slik:

"Det finnes overhodet intet grunnlag for å hevde at avføring funnet på åstedet/offeret og materiale funnet på Torgersen (sko, bukselomme og fyrstikkeske) knytter Torgersen til drapet på Rigmor Johnsen."

Bye anbefalte at det ble innhentet medisinsk kompetanse for å vurdere utsagnene om de serologiske undersøkelsene. Trond Eskeland avga uttalelse 3. mai 2004 med slik konklusjon:

"*Det er påfallende at alt hva Aaser <u>unnlot</u> å gjøre, ville talt i favør av Torgersen, mens den verdiløse luktetesten ikke bare ble utført, men også brukt av Aaser til å knytte Torgersen til menneskeavføring og dermed til åstedet/avdøde.*
Det er uforståelig at Aaser ikke skjønte at luktetesten, som var den mest subjektive av alle de tester han brukte, var verdiløs. Likevel konkluderte han ut fra den.
Det er sterkt kritikkverdig at Aaser i rapporten til Kriminalpolitisentralen ikke sa klart fra at: Undersøkelsene gir ikke noe grunnlag for å knytte Torgersen til åstedet/avdøde."

Bye og Eskeland oppdaget ved sine undersøkelser at avføringsprøvene som var beskrevet av de sakkyndige i 1957-58

endret seg over tid. De foretok derfor nærmere undersøkelser omkring rapportene, og uttaler i sin konklusjon blant annet:

> *"Vi kan ikke unngå å trekke den konklusjon at endringene skyldes at prøvematerialet fra Torgersen ble manipulert til ugunst for Torgersen.*
> *Manipuleringen kunne skje fordi prøvene ble utsatt for minst 14 forflytninger i løpet av undersøkelsesperioden (desember 1957 - mars 1958) og håndtert av et stort antall personer, alt uten tilfredsstillende kontroll."*

I begjæringen oppsummerer domfelte konklusjonene til Bye, Eskeland og Brandtzæg:

1. *De sakkyndige undersøkelsene av avføringsbeviset som ble foretatt i 1958 lider av elementære og grunnleggende metodiske feil. Denne vurderingen bygger ikke på ny viten, men var åpenbar for enhver alminnelig godt skolert naturvitenskapsmann også i 1957_58.*

2. *De sakkyndige skulle selv ut fra egne funn ha trukket den konklusjon at materialet som ble funnet på Torgersens sko, på fyrstikkesken og i hans bukselomme ikke ga noe som helst grunnlag for å knytte Torgersen til drapet. I stedet trakk de den motsatte konklusjon: at materialet på skoen, fyrstikkesken og i bukselommen med stor grad av sikkerhet knyttet Torgersen til drapet. Vi viser til konklusjonen i Bye og Eskeland: Oppsummering om avføringsbeviset av 24. juni 2004:*

   > *"Gjennomgangen av undersøkernes rapporter (1. _ 6. i Tabell I) viser entydig og udiskutabelt: Ingen av undersøkerne gjorde funn i avføringsprøvene som knytter Torgersen til åstedet eller avdøde. Erter og hvete var vanlig i kosten på 1950-tallet. Funn av dette i avføringsprøvene knytter ikke Torgersen til avdøde/åstedet.*
   > *Riktignok konkluderer undersøkerne med det motsatte, men konklusjonen er uten støtte i deres egne funn. Konklusjonene kan derfor ikke tillegges noen som helst vekt. Dette vil også andre lett konstatere ved å gå*

gjennom de dokumenter som er utarbeidet av Bye, Eskeland og Brandtzæg (Tabell I)."

3. *De første undersøkelsene som ble gjort av materialet på skoen (Fürst og Aaser) viste at det inneholdt hår og få eller ingen planterester, mens prøvene fra åstedet/offeret inneholdt mye planterester og ingen hår. Vi viser til konklusjonen i Bye og Eskelands oppsummering på dette punkt:*

   "I desember var prøvene fra Torgersen fattige på planterester og med hår (hår i prøven fra utsiden av turnskoens hæl), mens prøvene fra avdøde/åstedet hadde et rikt innhold av planterester og ingen hår."

   Eskeland og Bye trakk denne slutningen:

   "Tilstedeværelse av hår kan tyde på at prøven fra Torgersen var fra dyr, mens fravær av hår i prøvene på avdøde/åstedet kan tyde på at disse prøvene var fra menneske."

   Men verken Fürst eller Aaser trakk denne slutningen som deres egne funn på dette tidspunkt tilsa at de skulle ha trukket.

4. *Nye undersøkelser som deretter ble foretatt (perioden januar – mars 1958) ga som resultat at prøvene fra Torgersen og prøvene fra åstedet/offeret fikk et likt innhold. Grunnlaget for denne konklusjonen er det utførlig redegjort for i Eskeland og Bye: Endringer av avføringsprøvene fra desember 1957 til januar–mars 1958 av 22. juni 2004. De har oppsummert innholdet i avføringsprøvene slik som det fremgår av undersøkernes egne beskrivelser i nedenstående tabell (deres tabell II):*

   ……..

   Eskeland og Bye konstaterte:

   "I januar–mars ble prøvene fra Torgersen like prøvene fra avdøde/åstedet med et rikt innhold av planterester og uten hår."

   Ingen av undersøkerne drøftet hva forskjellen i analyseresultat mellom de tidligste og de senere undersøkelser kunne bero på eller hvilke konsekvenser det burde ha med hensyn til om det var grunnlag for å trekke en

konklusjon om at prøvene på Torgersen knyttet Torgersen til drapet.

5. *Bye og Eskeland påviste at Torgersens venstre turnsko var blitt tilført avføring etter at Torgersen var pågrepet og fratatt skoen. Vi gjengir fra Eskelands og Byes oppsummering på dette punkt (uthevelser i original).*

> *"Prøve 1 var avskrapt av Fürst fra utsiden av turnskoens hæl i desember. Den var sparsom, var i ett prøveglass og ble oppbrukt av Fürst i desember sammen med Aaser. Likevel dukket prøven opp hos Printz den 17. januar og da i to prøveglass og hos Arbo Høeg den 21. mars. Begge fant rikelig med planterester i prøven, _ i motsetning til Fürst og Aaser/Skulberg (Tabell II).*
>
> *Prøve 1b. Etter at Fürst hadde fjernet alt materialet fra utsiden av turnskoens hæl i desember som prøve 1, kunne Fürst i januar, da han pånytt fikk turnskoen tilbake fra KL (Kriminallaboratoriet) skrape av nytt materiale samme sted (prøve 1b). Fürst fant rikelig med planterester i prøve 1b, _ i motsetning til hva han fant i prøve1 (Tabell II).*
>
> *Prøve 1b var sparsom (noen få milligram) og ble oppbrukt av Fürst i januar. Printz som deretter mottok prøver tre ganger fra KL, fikk den ikke. Likevel dukket til slutt prøve 1b opp hos Arbo Høeg den 21. mars.*
>
> *Prøve 2 var avskrapt av Fürst fra turnskoens underside i desember. Den var sparsom og ble oppbrukt av Fürst i desember. Aaser/Skulberg fikk den ikke. Likevel dukket prøve 2 opp hos Printz den 4. februar. Da inneholdt prøve 2 mye planterester, _ i motsetning til tidligere (Tabell II).*
>
> *…*
>
> *Oversiden av venstre turnsko. Skoen var undersøkt av Fürst for avføring først i desember og så i januar. Fürst fant sparsomt med materiale på utsiden av hælen (prøve 1 og prøve 1b) og på skoens underside (prøve 2). Likevel fant Arbo Høeg i februar/mars, etter*

at skoen var sendt fra KL for tredje gang, ganske mye materiale på oversiden (lerretet og den oppstående gummikant) hvor Fürst ikke
fant noe. Arbo Høeg skrapte ikke av alt, men fikk likevel nok til å lage tre preparater."

Ingen av de sakkyndige reagerte på disse forholdene til tross for at det burde ha vært åpenbart, i hvert fall for noen av dem, at noe var galt.
Det nye materialet på skoen ble tolket til å være avføring med samme type planteceller (celler fra erter og hvete) som i avføringen på åstedet/offeret. Ingen av de sakkyndige reagerte på dette heller, til tross for at dette innholdet avvek helt klart fra hva noen av dem tidligere hadde funnet.

6. *Bye og Eskeland "fulgte" de ulike prøvene over tid, for om mulig å finne rimelige forklaringer på at prøvene endret innhold. De har redegjort for 25 "avvik" i betydningen "handlinger og resultater som vi ikke forstår og heller ikke kan forklare dersom undersøkelsene av avføringsprøvene hadde vært utført på vanlig måte". De skriver i Oppsummering om avføringsprøvene av 24. juni 2004 (uthevelser i original).*

   "Hver for seg kan det enkelte avvik som vi har funnet … ikke tillegges avgjørende vekt. Noen avvik er av mindre betydning. Noen avvik kan også ha sin naturlige forklaring. Undersøkernes rapporter er ikke detaljerte nok til å avgjøre det. Men når vi ser avvikene i sammenheng, er det alt for mye som ikke stemmer. Vi kan derfor ikke unngå å trekke den slutning at Torgersens eiendeler ble påført ny avføring etter at Fürst den 9._10. desember og Aaser/Skulberg den 11._22. desember 1957 hadde undersøkt prøvene. Dette skjedde i januar–mars 1958, _ ved at prøver gjenoppsto etter at de var oppbrukt og ved at avføring ble funnet på nye steder."

   I konklusjonen skriver Bye og Eskeland (uthevelse i original):

Vi kan ikke unngå å trekke den konklusjon at endringene skyldes at prøvematerialet fra Torgersen ble manipulert til ugunst for Torgersen.

...

Det var bare ved en nøyaktig registrering av en rekke detaljer i undersøkernes rapporter ... at vi kunne påvise avvikene og dermed manipulasjon av prøvene. Større avvik enn det vi har kunnet påvise, vil man ikke kunne vente å finne. Da ville manipuleringen blitt oppdaget i 1957/58, mens undersøkelsene pågikk."

I begjæringen påpekes det at Bye, Eskeland og Brandtzæg har påvist at de sakkyndige i 1957-58 ikke hadde grunnlag for å trekke den konklusjon at avføringsbeviset knyttet Torgersen til drapet. Det vises videre til at Den rettsmedisinske kommisjon i sin uttalelse 6. desember 2004 uttalte at man ikke kan slutte fra likhet i innhold med hensyn til celler av erter og hvete i prøvene fra Torgersen og i prøvene fra åstedet/offeret til at dette viser at det er sannsynlig at Torgersen har vært på åstedet.
Domfelte bemerker at slutningen i 1958 uansett ikke kan brukes som grunnlag for en fellende dom hvis avføring, som var på Torgersen da han ble pågrepet, er tilført i ettertid, og at Bye og Eskeland har påvist at avføring må være tilført i ettertid. Verken Bye eller Eskeland eller domfelte finner noen annen forklaring på at avføring er tilført i ettertid enn at avføringsbeviset er manipulert.

Domfelte kommenterer også fyrstikkeskene han hadde på seg da han ble pågrepet. Det fremgår av politirapporten at disse ble beslaglagt samme natt kl. 02.50, men det står ingen ting om at det var avføring på den ene esken. Avføring ble først beskrevet av Printz og Arbo Høeg da de fikk esken til undersøkelse, jf. deres rapporter 24. februar 1958 og 21. mars 1958. Også avføringsklumpen i bukselommen er beskrevet på ett sent tidspunkt, jf. Printz rapport 4. februar 1958. Bye og Eskeland uttaler:

"Med ovennevnte som bakgrunn ble det sannsynlig at også flekken på fyrstikkesken og klumpen i bukselommen, som først dukket opp i februar, var nyskapninger som ikke fantes hos Torgersen da han ble arrestert."

8.3.5.4 Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon

Rapportene fra de rettsoppnevnte sakkyndige i 1958, Fürst, Aaser/Skulberg, Printz og Arbo Høeg, ble vurdert av Den rettsmedisinske kommisjon (DRK), som avga uttalelse 6. desember 2004. Domfelte bemerker i begjæringen at selv om uttalelsen er forsiktig formulert, er det utvilsomt at kommisjonen frakjenner avføringsbeviset enhver betydning i forhold til spørsmålet om det knytter Torgersen til drapet. Domfelte viser til at DRK påpeker at ingen av de sakkyndige noen gang hadde vurdert om (antatt) avføring fra ett sted kunne stamme fra et bestemt annet sted, og at det heller ikke den gang (eller i dag) finnes metoder for slik "artsbestemmelse".

Domfelte påpeker videre at DRK konstaterte at det er usikkert om prøvene fra åstedet/offeret var avføring, og at de undersøkelsene som ble gjort ikke ga grunnlag for å bestemme om (antatt) avføring var fra menneske eller dyr. De sakkyndige konsentrerte seg om likheter i innhold og så i stor grad bort fra ulikheter som de kjente til. Bl.a. så de bort fra at det i en prøve fra Torgersens sko ble funnet hår, som kunne tyde på at avføringen var fra dyr. DRK bemerket også at likhet med hensyn til erteceller ikke gir grunnlag for å konkludere med at avføringen på Torgersen stammet fra åstedet/offeret. I begjæringen siterer domfelte fra noen avsnitt fra avslutningen i DRKs uttalelse:

> *"I denne saken engasjerte politiet flere sakkyndige (Fürst, Aaser/Skulberg, Printz og Arbo Høeg, vår tilføyelse) for å bistå med undersøkelser av biologiske spor sikret fra siktede og fra den døde/åstedet. Hensikten var å finne ut om de spor man hadde sett på siktedes sko samt noen andre spor fra siktede, var avføring, eventuelt om den var fra menneske, og om den i så fall kunne komme fra samme kilde som den antatte avføring funnet på den døde/åstedet. Dette var – og er – en uvanlig problemstilling innen etterforskning i drapssaker, og man hadde ingen etablert instans som hadde forensisk (rettsbiologisk) erfaring for oppdraget.*
>
> *...*
>
> *... felles for alle er antakelig at de aldri hadde hatt lignende oppdrag. Ingen hadde erfaring med å*

"artsbestemme" avføring, ingen hadde antakelig erfaring engang med å identifisere et spor som avføring. Det er tvilsomt om noen av dem noen gang hadde sammenlignet avføringsprøver i den hensikt å bidra til å avgjøre om de kunne stamme fra samme eller ulik kilde. Det var neppe tilgjengelig noen skikkelig metodebeskrivelse for slike sammenligninger engang i rettsmedisinske lærebøker (det er det knapt i dag heller). Og det verken fantes eller finnes gode kilder med informasjon til hvilken grad av individuell variasjon det er mellom ulike avførings"prøver". I dag ville man hatt en viss sjanse til ved hjelp av DNA-markører å identifisere "kilden", men alt i alt ville oppdraget også nå ha bydd på betydelige utfordringer."

Etter domfeltes vurdering er det vanskelig å komme nærmere en "ren slakt" av uttalelsene fra de rettsoppnevnte sakkyndige i 1958.

8.3.5.5 Betydningen av avføringsbeviset i 1958 og 2001

Domfelte viser i begjæringen til statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse 17. desember 1958, hvor det fremgår at påtalemyndigheten *"presiserte at det er sjelden at man i det hele tatt får på seg menneskeavføring og at det også var påfallende at den fæces som fantes på Torgersens sko m.v. hadde stor likhet og ingen avvikelse fra avføringen på åsted og lik."* Dorenfeldt ga uttrykk for at man kunne forstå Printz uttalelse om at det etter hans oppfatning måtte konkluderes med at samtlige prøver stammet fra samme kilde, nemlig fra den drepte. Dorenfeldt uttalte videre at det *"måtte iallfall være forsvarlig å trekke den konklusjon at det måtte være overveiende sannsynlig at fæces på Torgersens sko m.v. skrev seg fra liket."* Domfelte siterer også fra Høyesteretts kjæremålsutvalg som i 2001 uttalte:

"Av den gjennomgang utvalget har gjort av de tekniske bevis, fremgår det at avføringsbeviset ikke er svekket … og at [dette beviset] med stor sannsynlighet … fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsmann."

Etter domfeltes oppfatning er det ikke tvil om at juryen i 1958 bygget på at avføringen på domfeltes sko, på fyrstikkesken og i hans ene bukselomme med stor grad av sikkerhet stammet fra åstedet og dermed knyttet ham til drapet. Domfelte fastslår at dette utvilsomt var feil, og uttaler at kjæremålsutvalget bygget på den samme feilen i 2001. Domfelte uttaler at kjæremålsutvalget kanskje har lagt vekt på uttalelsen fra professor dr. agric. Ola M. Heide, som i brev til Oslo statsadvokatembeter 23. september 2000 konkluderte med at sannsynligheten for at Torgersen hadde tråkket i avføring med et innhold tilsvarende det som ble funnet på åstedet var mindre enn en promille.

Uttalelsen til Heide er vurdert av Ragnar Bye, som mener at den har store svakheter og mangler, og at den er sterkt misvisende. Domfelte viser også til uttalelsen fra DRK, som etter hans vurdering *"slår bena under"* Heides konklusjon.

8.3.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.3.6.1 Innledning

Påtalemyndigheten oppfatter det slik at domfelte i sin begjæring fremsetter tre hovedanførsler om avføringsbeviset; avføringsbeviset er verdiløst idet det ikke kan fastslås at avføring funnet på Torgersens eiendeler og åstedet/avdøde er fra samme kilde, avføringsbeviset er manipulert og avføringen stammer ikke fra avdøde. Påtalemyndigheten bemerker at samtlige anførsler ble fremsatt ved forrige gjenopptakelsesrunde, og viser til utredningene fra Laane og Høiland og til professor Ståle Eskelands rapport 22. mai 2000. Det vises i denne sammenheng til at verken lagmannsretten i 2000 eller Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 anså anførslene, eller grunnlaget for disse, som nye bevis eller omstendigheter som synes egnet til frifinnelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderingene som ble foretatt.

Det eneste påtalemyndigheten anser som nytt, er at DRK har foretatt en evaluering av de sakkyndiges rapporter fra 1957-58 og kommet med en uttalelse 6. desember 2004. Spørsmålet er om denne uttalelsen, sett i sammenheng med de øvrige anførslene, er å anse som nye omstendigheter eller nye bevis som er egnet til å føre til frifinnelse. Påtalemyndigheten viser til Høyesteretts avgjørelse inntatt i Rt. 2000 side 2142 flg. hvor det fremgår at nye forklaringer fra domfelte eller vitner som har forklart seg for den dømmende rett, ikke har vært ansett som nye omstendigheter eller nye bevis som gir grunnlag for gjenopptakelse etter § 391 nr. 3. Det heter videre:

> *"Nye sakkyndige erklæringer har derimot vært ansett som nye bevis, selv om de ikke er basert på nytt materiale, jf Rt- 1994-1149 med videre henvisninger. Nye vurderinger av de bevis som ble ført for den dømmende rett er normalt ikke en ny omstendighet eller et nytt bevis etter § 391 nr. 3, jf Rt-1997-1186 for så vidt angår nye sakkyndige erklæringer som viser ulike nyanser i synet på hvor sannsynlig eller usannsynlig det tidligere antatte tidspunkt for når døden inntraff må antas å være."*

Påtalemyndigheten anfører at det er på det rene at samtlige sakkyndige rapporter var kjent for partene i 1958. Under hovedforhandlingen i 1958 redegjorde de sakkyndige for sine undersøkelser og funn, og det må legges til grunn at de skriftlige erklæringene ble nærmere belyst og supplert gjennom de sakkyndiges forklaring og eksaminasjon fra partene og retten. Det er således ikke tale om bevis som ikke har vært ført for den dømmende rett, og dermed ikke har kunnet påvirke utfallet.

8.3.6.2 Bemerkninger til Den rettsmedisinske kommisjons rapport 6. desember 2004

8.3.6.2.1 Innledning

Med hensyn til innholdet i Den rettsmedisinske kommisjons (DRK) uttalelse uttaler påtalemyndigheten:

> *"Som nevnt har ikke DRK foretatt en ny sakkyndig vurdering av bevismaterialet, da dette ikke lenger eksisterer,*

men kun en evaluering av de sakkyndige rapportene. Det i seg selv er etter påtalemyndighetens oppfatning ikke gjenopptakelsesgrunn med mindre det er tvil om at de vurderinger som ble foretatt ikke er korrekte.

Etter påtalemyndighetens oppfatning gir ikke evalueringen av de sakkyndiges rapporter noen grunn til å betvile de konklusjoner som de sakkyndige har kommet med. Jeg vil nedenfor ta for meg DRK's evaluering, og knytte noen bemerkninger til de innvendinger den har kommet med."

8.3.6.2.2 Fürsts rapport 16. januar 1958

DRK hadde ingen vesentlige bemerkninger til de metodene Fürst anvendte ved sine undersøkelser, men uttaler likevel at det burde vært foretatt sterkobilianalyse også av materialet fra åstedet, avdødes legeme og klær, idet dette ville bedret grunnlaget for bedømmelse av om disse prøvene også stammet fra avføring. Påtalemyndigheten bemerker at Fürst ikke ble bedt om å undersøke hvorvidt avføringsprøvene fra åstedet, avdøde eller avdødes klær var avføring. Det ble videre oppgitt i oppdragsbrev fra Kriminallaboratoriet i desember 1958 at prøvene dreide seg om avføring, som var sikret av polititjenestemenn på åstedet, og det må legges til grunn at prøvene senere har blitt vurdert av en rekke fagfolk uten at det har vært stilt spørsmål ved om hvorvidt dette var avføring. Også DRK uttaler avslutningsvis i sin uttalelse at: *"Alt i alt er det imidlertid et visst grunnlag for å mene at prøvene representerte avføring."*

Påtalemyndigheten viser også til DRKs uttalelse om at den mikroskopiske undersøkelsen i det alt vesentlige synes å være konsentrert om de palisadelignende stencellene, og at dette i så fall i betydelig grad svekker undersøkelsens utsagnskraft når det gjelder å bedømme om to prøver kan stamme fra samme kilde. Til dette viser påtalemyndigheten til oppdragsbrevet, hvor den sakkyndige særlig er bedt om å uttale seg om hvorvidt avføringsprøvene viser overensstemmelse med hensyn til matrester m.v. Det er derfor naturlig at den skriftlige rapporten er konsentrert om dette.

Det fremgår videre av uttalelsen fra DRK at de savner en vurdering av om hvorvidt den påviste avføringen stammer fra samme kilde som prøvene sikret på åstedet. Påtalemyndigheten bemerker at man her må se hen til hvordan de sakkyndige har konkludert, og således hvordan beviset ble presentert for lagretten. Fürst konkluderer slik i sin uttalelse 16. januar 1958:

> *"De mikroskopiske billeder av enkelte korn fra siktedes sko og fra avføringsprøvene oppsamlet på åstedet og på avdødes underskjørt viser meget stor likhet med hensyn til mengdeforhold og anordningen av noen karakteristiske planteceller (angivelig pallisadeceller fra erter eller bønner)."*

Etter påtalemyndighetens vurdering har ikke Fürst gått ut over det han har grunnlag for, og det foreligger ikke tvil om at de vurderinger som ligger bak konklusjonen er korrekt. Det vises i denne sammenheng også til DRK som konkluderer:

> *"Selv om de ulike sakkyndige til dels gir noe ulike beskrivelser, er det rimelig å mene at i alle fall tre prøver fra turnskoen (prøve 1b, prøve 8a og prøven sikret av professor Arbo Høeg) inneholder rester av erter (og vel også hvete) av samme utseende som det som ble funnet i prøvene fra avdødes lår, fra hennes klær og fra åstedet."*

8.3.6.2.3 Aasers og Skulbergs rapport

DRK bemerker i sin uttalelse at den serologiske undersøkelsen de sakkyndige anvendte neppe var egnet til å avgjøre om avføringsprøven var fra menneske eller dyr. DRK bemerker at det synes som at de sakkyndige også fant ut at dette var tilfelle, men savner dette idet det lett skaper usikkerhet.

Påtalemyndigheten viser igjen til problemene med å etterprøve det sakkyndige arbeid. Det at de skriftlige rapportene er knappe eller et ønske om at den sakkyndige skulle ha uttalt seg mer enn det han har gjort, er ikke en gjenopptakelsesgrunn. Det fremgår videre av Aasers rapport at de serologiske undersøkelsene av avføringsprøvene ikke ga noe resultat, og at dette arbeidet ikke ble fortsatt.

Påtalemyndigheten påpeker at det ikke fremkommer noen steder at dette skapte usikkerhet eller forvirring på det daværende tidspunkt,

og dersom det var tilfelle kunne partene få klargjort dette under den sakkyndiges redegjørelse under hovedforhandlingen.

DRK bemerker videre at de savner en vurdering av om funnene av hår kunne peke mot en annen kilde enn menneskeavføring. Påtalemyndigheten uttaler at rapporten var kjent for partene under hovedforhandlingen i 1958 og at Aaser avga forklaring som sakkyndig vitne. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"Aaser var bedt om, dersom det var mulig, å hjelpe til med å fastslå om den avføringsprøven som stammet fra siktedes turnsko stammet fra menneske eller dyr. Aaser redegjorde for de undersøkelser som ble gjort, og konkluderte med at han anså det som sannsynlig at prøven funnet på siktedes turnsko stammet fra menneske. Det kommer klart fren av rapporten at dette ble gjort på bakgrunn av luktprøven, som etter hans skjønn avvek fra lukten av hundeavføring. Når det gjelder de få små hår som ble funnet av Aaser i avføringsprøven, har han ikke kunnet identifisere disse. Påtalemyndigheten er videre av den oppfatning at Aaser var kjent med at pelsslikkende dyr gjerne har hår i avføringen, og at han har benyttet seg av denne kunnskap da han har forsøkt å identifisere disse hårene, uten at han har kommet til å kunne identifisere disse."*

DRK er usikker på hvilken vekt de skal tillegge Aasers skjønn, som baserer seg på lukten av tre hundeekskrementprøver i sammenligning med prøven fra turnskoen, og uttaler at det vel er tvilsomt om den sakkyndige bygde på noen spesifikk fagkunnskap ved bedømmelsen. Påtalemyndigheten bemerker her at Aasers undersøkelser ble lagt frem for retten under hovedforhandlingen, og at lagretten således selv kunne vurdere beviset og tillegge det den vekt de mente var riktig.

8.3.6.2.4 Printz' rapport 17. januar 1958

DRK bemerker at Printz eksplisitt har vært ute etter å påvise og beskrive mulige forekomster av "karakteristiske felles celle-elementer", og at de således savner detaljbeskrivelse fra hver prøve da dette vanskeliggjør en evaluering av vurderinger basert på funn han har gjort. Påtalemyndigheten gjentar her at det ikke er en

gjenopptakelsesgrunn at det er problemer med å etterprøve den sakkyndiges arbeid fordi de skriftlige rapporter er knappe, og heller ikke fordi man har et ønske om at den sakkyndige skulle ha uttalt seg mer enn han har gjort. Etter påtalemyndighetens oppfatning må man se på den sakkyndiges konklusjon, foreta en vurdering av om den sakkyndiges undersøkelser er korrekte, og hvordan dette ble behandlet under hovedforhandlingen i den grad man vet noe om dette.

DRK anfører at Printz uttalelse om at de undersøkte prøvene er "fullstendig like" ikke er rimelig. DRK er skeptiske til Printz oppfatning om at sporene i saken stammer fra samme kilde, nemlig fra avdøde.
Påtalemyndigheten er enig i at denne konklusjonen og bevisvurderingen er for skråsikker, og at hans funn ikke gir et slikt vitenskapelig svar. Dette er imidlertid den sakkyndiges personlige bevisvurdering, og denne var også et tema under hovedforhandlingen. Dette er derfor ikke noe nytt i forhold til de omstendigheter og bevis som ble ført i 1958, og lagretten hadde selv mulighet til å vurdere hvilken vekt de skulle tillegge Printz uttalelse. Påtalemyndigheten viser her til Dorenfeldts redegjørelse og siterer:

> *"De samstemte alle om at fæces fra avdøde (som hadde uttrådt under kvelningen) stemte nøyaktig overens med den fæces som ble påvist på Torgersens turnsko, hans venstre bukselomme og hans fyrstikkeske. Påtalemyndigheten presiserte at det er sjelden at man i det hele tatt får på seg menneskeavføring og at det også var påfallende at den fæces som fantes på Torgersens sko mv., hadde stor likhet og ingen avvikelse fra avføringen på åsted og lik. Påtalemyndigheten ga derfor uttrykk for at man meget vel kunne forstå professor Henrik Printz når han uttalte at en slik overensstemmelse neppe var tilfeldig og at det etter hans oppfatning måtte konkluderes med at samtlige prøver stammet fra samme kilde, nemlig fra den drepte. Det måtte iallfall være forsvarlig å trekke den konklusjon at det måtte være overveiende sannsynlig at fæces på Torgersens sko m.v skrev seg fra liket."*

Påtalemyndigheten bemerker til dette at Printz konklusjon var et tema under hovedforhandlingen, og at aktor ga uttrykk for at man ikke kunne konkludere så sikkert som Printz gjorde.

8.3.6.2.5 Arbo Høegs rapport

DRK har noen av de samme innvendingene som til de andre sakkyndige rapportene, og savner en systematisk beskrivelse av hva som ble funnet og ikke funnet ved mikroskopisk undersøkelse av hver enkelt prøve. Påtalemyndigheten viser til sine tidligere kommentarer vedrørende betydningen av dette.
Med hensyn til problemstillingen om det er grunn til å tvile på de vurderinger som ble foretatt er korrekte eller ikke, er det viktig å merke seg at DRK ikke har innvendinger til Arbo Høegs konklusjoner og at Arbo Høeg blant annet konkluderte med at han ikke hadde funnet noe som tyder på at avføring fra avdøde og fra siktedes eiendeler ikke stammer fra samme person.

8.3.6.2.6 Påtalemyndighetens oppsummering om DRKs uttalelse

Påtalemyndigheten gir slik oppsummering av DRKs evaluering av de sakkyndiges rapporter fra 1958:

> *"Etter dette er det påtalemyndighetens oppfatning at den evaluering som den rettsmedisinske kommisjon har foretatt av de sakkyndiges rapporter, ikke gir noen grunn til å betvile de konklusjoner som de sakkyndige har kommet med. Rapportene og deres innhold var kjent under hovedforhandlingen og jeg kan ikke se at denne uttalelsen bringer noe nytt inn i saken. De sakkyndiges rapporter har vært gjenstand for omfattende kritikk også i tidligere gjenopptakelsessak, og samtlige påpekte svakheter ved rapportene har i det alt vesentligste, vært anført ved tidligere gjenopptakelsesbegjæringer. Evalueringen fra DRK kan ikke anses som nye omstendigheter eller nye bevis som er egnet til å føre til frifinnelse, jf straffeprosessloven § 391 nr 3. Dette*

gjelder også når man vurderer evalueringen sammen med de øvrige omstendigheter i saken."

8.3.6.3 Anførselen om at avføringsprøvene ikke knytter Torgersen til avdøde/åstedet

Det vises til at Bye, Eskeland og Brandtzæg har foretatt en vurdering av de sakkyndiges rapporter, og at de har kommet med innvendinger mot disse som i stor grad er sammenfallende med innvendingene fra DRK. Det er også reist kritikk mot rapportene fordi de hevdes å ha en meget lav faglig standard. Påtalemyndigheten viser her til sine tidligere bemerkninger i tilknytning til DRKs uttalelse.

De sakkyndige konkluderer med at avføringsprøvene ikke knytter Torgersen til avdøde/åstedet, og begrunner dette med at erter og hvete var vanlig i kosten på 1950-tallet. Til dette bemerker påtalemyndigheten at ingen av de sakkyndige, med unntak av Printz, konkluderte med at avføringsprøvene stammet fra samme kilde. De har konkludert med en likhet, eller mangel på ulikhet, uten å si noe direkte om i hvilken grad dette gjør at man kan si at de stammer fra samme kilde. Det må ha vært kjent under hovedforhandlingen i 1958 at erter og hvete var vanlig kost på den tiden, og i tillegg kommer Arbo Høegs omtalte funn av også andre mikroskopiske rester av planter. Påtalemyndigheten bemerker:

> "*Hvorvidt avføringsprøvene på denne bakgrunn knytter Torgersen til åstedet har lagretten kunnet vurdere ut i fra en samlet bevisvurdering. Det vi vet er at Torgersen ble pågrepet i nærheten av åstedet med avføring – lik den fra åstedet – på sine sko, på en fyrstikkeske (noe som igjen må sammenholdes med det forhold at åstedet var påtent) og i hans bukselomme."*

Etter påtalemyndighetens vurdering er ikke avføringsbeviset svekket på noen måte i forhold til slik det ble fremstilt og prosedert under hovedforhandlingen i 1958. Det taler fremdeles med tyngde for at Torgersen er skyldig, og etter påtalemyndighetens oppfatning er de anførsler som domfelte her fremmer ikke slike forhold som gjør det

meget tvilsomt at dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd – snarere tvert imot.

8.3.6.4 Avføringsprøvene endret seg med tiden

8.3.6.4.1 Innledning

Når det gjelder Torgersens anførsel om at avføringsbeviset er manipulert, påpeker påtalemyndigheten at det allerede under hovedforhandlingen i 1958 var et sentralt tema hvordan avføringen kunne ha kommet på Torgersens sko, i hans lomme og på fyrstikkesken. Domfelte har fremmet en rekke muligheter både under hovedforhandlingen og i gjenopptakelsessaken på 70-tallet. Dette var også et sentralt spørsmål ved gjenopptakelsessaken i 1997-2001, hvor anførselen om manipulering også ble gjort gjeldende. Høyesteretts kjæremålsutvalg bemerket i sin kjennelse at det ikke var anført noe i forbindelse med avføringsbeviset som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis etter § 391 nr. 3. Det dreide seg utelukkende om nye vurderinger av beviset på grunnlag av de sakkyndiges uttalelser, og vurderinger av de sakkyndiges arbeid, som ble hevdet å være lite tilfredsstillende. Kjæremålsutvalget kunne ikke se at det var anført noe som svekket verdien av avføringsbeviset. Når det gjaldt anførselen om at avføringen kunne vært påført beslagene fra Torgersen på Kriminallaboratoriet etter hvert, viser påtalemyndigheten til kjæremålsutvalgets kjennelse:

> ”*At Kriminallaboratoriet gang på gang i vanvare søler med avføring fra åsted og offer slik at den havner på beslagene fra Torgersen, kan det ses bort fra. Det som det således er spørsmål om, er hvilke holdepunkter som foreligger for å anta at Kriminallaboratoriet bevisst har plantet bevis.*
>
> *Anførselen er utelukkende knyttet til hva som hevdes å kunne utledes av de sakkyndige uttalelsene som foreligger, noe som for så vidt innebærer at de sakkyndige er brukt av Kriminallaboratoriet i bestrebelsene for å få Torgersen dømt. Utvalget kan ikke se at det foreligger noe som helst holdepunkt for anførselen. Det er ikke noe påfallende ved uttalelsene og de undersøkelser som der beskrives, og de*

spørsmål disse måtte foranledige, er på linje med spørsmål som normalt vil kunne oppstå i tilknytning til sakkyndige utsagn og sammenhengen mellom dem. Om de konkrete anførslene skal bemerkes:

I sin første undersøkelse - dateringen er 11. desember 1957 - fant Fürst på utsiden av skohælen « sparsomme mengder av brunfarvet stoff. Dette skrapes forsiktig av... ». I avskrapet fant Fürst « sparsomme planterester » - av ham også benevnt « noen slike dannelser » - mens Aaser, som undersøkte samme prøve noe senere med sikte på å fastslå om det var menneskeavføring, ikke «med bestemthet » fant å kunne påvise planterester. Fürst ba så Kriminallaboratoriet om å få tilbake materialet for blant annet å undersøke

> *"om det ved undersøkelse av en større porsjon fra prøve nr.1 (fra skoen) kunne finnes rikeligere av disse partikler:*
>
> *Ca. 8/1-58 fikk jeg igjen oversendt prøvene fra Kriminallaboratoriet.*
>
> *På utsiden av helen på venstre sko kunne det ennå avskrapes noen få milligram mørkfarvet substans…."*

I denne siste prøven fant Fürst betydelige mengder av de planteceller som også inngår i avføringen fra åsted og offer. Dette hevdes av Torgersen å være påfallende, for det første fordi det er stor forskjell på forekomsten av planteceller i de to prøvene fra utsiden av hælen, for det andre fordi det i det hele tatt lot seg gjøre å skrape av mer ved annen gangs undersøkelse.

Kjæremålsutvalget begrenser seg til å peke på at de sakkyndiges undersøkelser av avføringen fra åstedet, offeret og beslagene viste at mengden av slike celler var ujevnt fordelt, og at når Fürst ba om å få materialet tilbake, var det nettopp for å undersøke en større porsjon. At Fürst nå fant noen få milligram avføring på utsiden av skoen og ikke i glasset med prøve 1 - hvis det var det han mente med « prøve nr. 1 (fra skoen) » - har ikke gitt grunnlag for noen kommentar fra hans side og er i det hele tatt upåfallende.

Anførslene om at det på Kriminallaboratoriet ytterligere er påført avføring på de prøver Printz mottok 21. januar og de Arbo Høeg mottok 15. februar 1958, er basert på tilsvarende utlegninger av de sakkyndiges utsagn. Utvalget finner ikke grunn til å kommentere dette nærmere."

Etter påtalemyndighetens vurdering fremkommer det ikke noe nytt i de nye utredningene som endrer den vurdering kjæremålsutvalget foretok i 2001, og påtalemyndigheten slutter seg til disse.

8.3.6.4.2 Avføringsprøvenes forflytninger

Domfelte anfører i sin begjæring at avføringsprøvene har vært utsatt for uvanlig mange forflytninger og uten at forsvarlige kontrollrutiner ble iakttatt. Prøvene har vært forflyttet 14 ganger mellom ulike steder og mange personer har håndtert prøvene. Dette har skjedd uten tilfredsstillende kontroll og åpnet for store muligheter for manipulasjon.

Påtalemyndigheten uttaler at den ikke er kjent med hva som er et vanlig antall forflytninger av bevismateriale, og at dette vil avhenge av hvilke undersøkelser som må foretas og hvem som skal foreta undersøkelsene. Det påpekes at 6 av forflytningene kommer av at avføringsprøvene er sendt tilbake til Kriminallaboratoriet, som tar hånd om slike bevis og at returen dit er et ledd i kontrollrutinene. Påtalemyndigheten bemerker at domfelte, til tross for sin beskrivelse om at kontrollrutinen med at bevismaterialet skal tilbake til Kriminallaboratoriet ble fulgt, hevder at forflytningene åpenbart har foregått uten forsvarlig kontroll. Det fremgår videre klart at hver av de 5 sakkyndige har hatt oppdraget sitt fra Kriminallaboratoriet, og at de da også nødvendigvis måtte få overlevert materialet. Påtalemyndigheten kan ikke se at det har foregått noe "uvanlig" eller "uansvarlig" som støtter opp om domfeltes teori om manipulasjon.

8.3.6.4.3 Endringer i avføringsprøvens innhold

Påtalemyndigheten viser til at domfelte anfører at prøvene fra turnskoen inneholdt få eller ingen planterester da de ble undersøkt i desember, men rikelig med planterester da de ble undersøkt i januar-mars 1958. Påtalemyndigheten er ikke uenig i dette, og siterer fra Fürsts rapport hvor det fremgår at prøvene fra turnskoen inneholdt kun *"noen slike dannelser"* som det var sett i de andre prøvene fra åstedet/avdøde. Fürst forklarte denne dannelsen med at det kunne bero på en *"ujevn fordeling"* og spesielt at han bare hadde *"undersøkt 3-4 nålspiss-store korn fra prøve nr. 1"*.

Påtalemyndigheten bemerker videre:

> *"Det fremkommer videre at Fürst fikk bevismaterialet tilbake og laget en ny prøve ved å skrape av mer fra turnskoen. Resultatet var da et det viste seg å være rikeligere med disse dannelser, og enkelte steder var det temmelig rikelig, og en del også sammenhengende, som i en av prøvene fra åstedet."*

Påtalemyndigheten viser til at disse opplysningene kom frem i den sakkyndiges rapport, og var en del av bevismaterialet under hovedforhandlingen, og at det må antas å være kjent for Torgersen, forsvareren og lagretten.
Det vises videre til at Fürst selv redegjør for denne forskjellen og han gir ikke uttrykk for at han er overrasket over at han i den nye prøven finner rikelig med slike celler. Det fremgår heller ikke at andre sakkyndige reagerer på dette. Fürst er heller ikke overrasket over at det var mer avføring å skrape av skoen. Påtalemyndigheten bemerker at alt fremgår åpenlyst av rapporten og at det ikke er noe som tyder på at Fürst forsøkte å skjule dette. Påtalemyndigheten viser også til kjæremålsutvalgets bemerkninger om dette i kjennelsen fra 2001.

8.3.6.4.4 Nye avføringsprøver dukker opp

Prøve 1 og prøve 1b
Domfelte anfører at Fürst først skrapte av alt materialet fra utsiden av hælen i desember (prøve 1) og at skoen deretter er påført avføring slik at Fürst i januar kunne skrape av mer avføring fra samme sted

(prøve 1b). Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ikke holdepunkter for en slik påstand. Det strider mot Fürsts egen uttalelse at han skrapte vekk alt, og dersom han hadde skrapt av alt ville han trolig ikke bedt om å få skoen tilbake for å skrape av mer. Det fremgår av hans uttalelse at han ønsket en større porsjon av prøve 1, og han kan derved ikke ha ansett det som utenkelig at han kunne skrape av mer enn han hadde gjort første gang. Han gir heller ikke noe uttrykk for at han er overrasket over at han var i stand til å skrape av mer enn han hadde gjort første gang.

Påtalemyndigheten kan vanskelig se hvordan de privat engasjerte sakkyndige kan konkludere med at Fürst skrapte av alt første gang, og uttaler:

> *"Den eneste muligheten for dette er at Fürst avtaler med KL at de skal påføre mer avføring på skoen fra åstedsprøvene, eller at han selv gjør dette når han mottar materialet. Uansett må man da legge til grunn at Fürst bevisst er med på den manipulering som Torgersen hevder har funnet sted. Det er intet påfallende ved Fürst sin uttalelse, eller hans undersøkelser for øvrig, og ei heller andre holdepunkter som støtter opp under en slik hypotese."*

Det anføres videre fra domfeltes side at Fürst og Aaser brukte opp prøve 1 i desember 1957, og at den prøven Fürst mottok i januar 1958 fra Kriminallaboratoriet i to prøveglass, og som Arbo Høeg senere mottok fra Kriminallaboratoriet, ikke kan være den samme prøven som Fürst først laget. Påtalemyndigheten er uenig i at det foreligger grunnlag for å si at prøve 1 er brukt opp i desember, og betrakter dette som kun spekulasjoner. Det vises til at Fürst redegjør for at han skrapte av turnskoen og overførte dette til et reagensglass merket prøve 1. Fra prøve 1 tar han noen få korn og undersøker disse i mikroskop og han tar en del korn som han slammer opp med vann og undersøker på tilstedeværelser av sterobi. Han avslutter sine undersøkelser og sparer resten av materialet som er igjen i prøve 1. Etter dette ble det foretatt luktprøve av materialet i prøve 1. Det fremkommer ikke om materialet i prøve 1 ble brukt opp, eller bare deler av dette. Fürst skriver i sin rapport at det fortsatt var litt oppslemmet substans igjen i glass merket prøve 1 da han fikk prøvene tilbake fra Kriminallaboratoriet 8. januar 1958. Etter

påtalemyndighetens vurdering er det på dette grunnlag vanskelig å forstå hvordan Eskeland og Bye kan konkludere med at prøve 1 var brukt opp.

Påtamyndigheten viser videre til at domfelte uttrykker forbauselse over at det var to prøveglass av prøve 1, og at prøve 1 b var fraværende, da Printz mottok prøvematerialet 15. januar 1958, samt at prøve 1b "dukket opp igjen" hos Arbo Høeg da han fikk materialet til vurdering. Påtalemyndigheten forklarer dette med at Printz i sin omtale ikke skiller mellom prøvene 1 og 1 b, men kaller dette to prøveglass av prøve 1, og at Arbo Høeg benytter betegnelsen 1 og 1 b om de to glassene. På denne bakgrunn kan man, etter påtalemyndighetens vurdering, ikke konkludere med at det ikke er samme prøve, slik Eskeland og Bye gjør.

Domfelte hevder også at Fürst først brukte opp prøve 1b, og at denne derfor ikke kunne dukke opp igjen hos Arbo Høeg. Til dette bemerker påtalemyndigheten at det ikke fremgår noen steder at prøve 1b ble brukt opp. Fürst redegjør i sin uttalelse generelt for sin metodikk, og det fremgår her at deler av prøven alltid ble oppbevart til eventuelle andre undersøkelser. Påtalemyndigheten mener derfor at domfelte ikke har noe grunnlag for sin påstand og siterer fra Fürsts uttalelse:

> *"Jeg har benyttet meg av følgende metodikk: Materialet på skoen ble forsiktig skrapet av og overført til et lite glass. Noen få korn ble tatt over på objektglass til mikroskopisk undersøkelse, en liten del ble oppslemmet i litt vann til kjemisk undersøkelse. Resten ble oppbevart til eventuelle andre undersøkelser."*

Etter påtalemyndighetens vurdering foreligger det ut fra Eskeland/Byes utredning ikke noen holdepunkter for at man kan konkludere med at prøve 1 og 1b er manipulert ved at det er påført mer avføring etter hvert.

<u>Prøve 2</u>

Påtalemyndigheten viser til at domfelte også her anfører at prøve 2 sannsynligvis er brukt opp, og konkluderer med at det ikke er noen holdepunkter for dette. Det vises til Fürsts uttalelse hvor det fremgår

at prøve 2a består av noen få fibre med noe mørkere masse klebet til seg, og at prøve 2b består av et lite kort med tilsvarende mørk masse, som ble overført til hvert sitt objektglass og tilsatt et par dråper fysiologisk saltvannsoppløsning. Disse ble deretter undersøkt i mikroskop. Etter påtalemyndighetens vurdering er det ingen ting som tilsier at prøve 2a og 2b er hele prøve 2 slik Eskeland og Bye forutsetter. Dette er kun beskrivelse av en del av den metoden Fürst benyttet, og det er nærliggende å anta at det er mer igjen av prøve 2 enn at det ikke er mer igjen av prøve 2. Uansett kan man ikke konkludere med at prøve 2 er brukt opp.

Når det gjelder domfeltes uttalelse om at det er merkverdig at prøve 2 har fått nytt navn som 8a, og at det bare er prøve 2 som har fått nytt navn, forklarer påtalemyndigheten dette med at domfeltes turnsko er politiets beslag nr. 8. Derfor har Fürst sine to prøver som er skrapt av turnskoen (prøve 1 og prøve 2) fått betegnelsen 8a og 8 b av politiet. Det fremgår av dette at det ikke bare er prøve 2 som har fått "nytt" navn, men også prøve 1. Påtalemyndigheten viser til at dette fremgår klart av politidokumentet som gir en fortegnelse over hvilket materiale som har vært undersøkt ved laboratoriets kjemiske avdeling, og at det er den sakkyndige som har gitt prøvene betegnelsen 1 og 2. De sakkyndige har ikke gitt de øvrige prøvene nye betegnelser, men beholdt politiets betegnelser, det vil si 16-19.

Påtalemyndigheten uttaler videre:

> *"Spørsmålet om hvorfor Printz og andre ikke mottar prøve 2, er det ingen i dag som kan svare på. En teori kan være at man konsentrerte seg innledningsvis om prøve 1 ettersom man i denne etterforskningsfasen var ute etter likheter, og prøve 1 var således mer interessant.*
> *Hvorfor Printz fant et annet innhold enn Fürst kan ha den enkle forklaring at han undersøkte en større del av prøven enn Fürst. Uansett har ikke Fürst reagert på dette, ei heller de andre sakkyndige – selv om dette var kjent under hovedforhandlingen i 1958."*

Materialet fra turnskoens overside

Domfelte anfører at det materialet som Arbo Høeg skrapte av i februar/mars 1958 fra turnskoens overside ikke var til stede da Fürst

undersøkte skoen i desember og januar. Påtalemyndigheten uttaler at dette også er en hypotese som legges til grunn som sikker uten at det er holdepunkter for det. Det fremgår ingen steder at all avføring har vært skrapt vekk fra skoen. Derimot fremgår det av oversendelsen fra Kriminallaboratoriet til Arbo Høeg 14. februar 1958 at: *"Den alt overveiende del av avføringen er fjernet fra turnskoene for undersøkelse tidligere."* Påtalemyndigheten uttaler:

> *"Det er videre på det rene at ingen av de sakkyndige har reagert på dette nye funnet. Dersom det skulle være utenkelig at det fantes mer avføring på skoen, ville for det første ikke KL sendt den fra seg, samt at de andre sakkyndige, og da særlig Fürst, måtte ha reagert på dette. Det er jo på det rene at det var et sentralt tema under hovedforhandlingen i 1958 hvordan avføringen var kommet på skoen."*

<u>Liten klump med avføring fra bukselommen og materialet på fyrstikkesken</u>

Domfelte anfører at klumpen som angis å komme fra bukselommen ikke stammet fra domfelte, men at den senere har kommet inn i den beholder hvor lommeinnholdet ble oppbevart. Grunnlaget for denne anførselen er at avføringen må ha kommet inn i lommen helt tørr, og domfelte påstår at politiet ikke fant flekker av avføring i lommeforet. Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ingen holdepunkter for denne anførselen. I politirapporten opplyses det at lommene ble tømt, men det fremgår ikke om det var flekker på lommeforet og heller ikke om dette ble sjekket. Det fremgår heller ikke om det hadde klebet seg rusk og rask til denne klumpen.

Domfelte hevder videre i begjæringen at flekken på fyrstikkesken er kommet dit etter at han ble pågrepet, og at det etter at Printz fjernet "flekken", er kommet en "klump" på den. Påtalemyndigheten mener at anførselen faller på sin egen urimelighet og uttaler:

> "*Først skal noen, mens fyrstikkesken ble oppbevart på KL, ha påført en <u>flekk</u> med avføring tilsvarende avføringen fra åstedet/avdøde på fyrstikkesken. Deretter skal Printz ha skrapt vekk alt – uten at det fremgår noe sted i dokumentene – jfr det som tidligere er sagt vedrørende påstander om at alt blir skrapt vekk. Deretter påføres det på ny avføring av samme type som fra avdøde/åstedet på fyrstikkesken, men*

denne gangen en liten klump. Det sies ikke av hvem dette skal være gjort av, men det må nødvendigvis være enten Printz eller noen ved KL. Ettersom Printz ikke reagerer på at Arbo Høeg skraper av mer, forutsetter det at Printz er delaktig i denne manipuleringen, samt at noen ved KL uansett må være innblandet ved den første påføringen."

Påtalemyndigheten viser videre til at domfelte gjør et poeng av at Printz og Arbo Høeg benytter forskjellig betegnelse på den avføringen de finner, henholdsvis flekk og liten klump, om avføringen på fyrstikkesken. Påtalemyndigheten er ikke enig med Eskeland og Bye i at forskjell i ordvalg er et bevis for manipulering.

Når det gjelder spørsmålet om hvorfor avføringen på fyrstikkesken og avføringen i lommen ikke ble undersøkt tidligere, anser påtalemyndigheten det som rimelig at politiet ikke hadde sett at det var avføring her, og at dette materialet derfor ble behandlet sammen med annet beslag som ble sendt til Printz, og ikke sammen med avføringsprøvene som først ble sendt til Fürst. Det fremgår av politidokumentene at gjennomgang av diverse materiale som ble fratatt domfelte ved pågripelsen, ble gjort på Kriminallaboratoriet 22. februar 1958. Materialet ble sendt over til Printz for sammenlikning av fyrstikkene på åstedet og for å avklare om den brune flekken kunne inneholde avføring. Beslaget ble sendt over sammen med domfeltes klær, og påtalemyndigheten kan ikke se noe mistenkelig eller påfallende ved dette. Påtalemyndigheten antar at avføringen kan ha kommet på fyrstikkesken, fordi Torgersen har hatt avføring på hendene da han holdt i denne. Påtalemyndigheten viser til den vasking av hendene som Torgersen foretok i forbindelse med innbringelsen, og som er beskrevet i forbindelse med funn av blodspor på Torgersens hender i kapittel 15 i begjæringen.

Avføringsprøvenes holdbarhet

Påtalemyndigheten bemerker at det er vanskelig å forstå hva domfelte anfører i begjæringen om avføringsprøvenes holdbarhet, og uttaler at det synes som at det anføres at det har skjedd store forandringer med prøvene i løpet av undersøkelsesperioden og at dette har gjort dem uegnet for de fleste typer undersøkelser. I så fall har de sakkyndige, til tross for dette, fortsatt med sine undersøkelser

uten å kommentere at prøvene var uegnet. Det er uklart for påtalemyndigheten om domfelte antyder at samtlige sakkyndige har vært delaktige i denne manipuleringen, og således ikke sagt noe om at prøvene var ubrukelige for undersøkelser. En annen teoretisk mulighet er at noen har påført ny avføring tilsvarende den fra åstedet/avdøde (fra noen som har spist erter og hvete) og som fortsatt var brukbar, slik at de sakkyndige ikke har merket noe. Påtalemyndigheten uttaler til dette:

> *"Etter påtalemyndighetens oppfatning fremstår dette som helt utenkelig. Det er ellers ingen holdepunkter som støtter opp under teorien om manipulering. Det fremgår for det første ikke i sakens dokumenter hvordan bevismaterialet var oppbevart, selv om Eskeland/Bye uten holdepunkter konkluderer med at prøvene i hvert fall ikke ble oppbevart slik de burde. Videre er det påtalemyndighetens oppfatning at dersom det var noe påfallende ved prøvene, måtte noen av de sakkyndige ha reagert. At samtlige sakkyndige var delaktige i manipulasjonen, er etter vår oppfatning utenkelig. Særlig sett i lys av hvor mange andre personer Torgersen anklager for å ha opptrådt ulovlig eller uredelig i forbindelse med de andre bevisene, jf. det som er sagt om dette innledningsvis."*

8.3.6.4.5 Oppsummering

Påtalemyndigheten finner ikke holdepunkter for at det har foregått noen manipulering med avføringsbeviset, og kan ikke se at det er noe påfallende ved de avvikene som påpekes av Eskeland og Bye. Anførslene er spekulative og oppkonstruerte.

Dersom det er slik at avføringsbeviset er manipulert, må minst Fürst, Printz og en eller flere personer ved Kriminallaboratoriet ha vært delaktige. Slike påstander er ikke bare sterkt tendensiøse, men også helt grunnløse. Påtalemyndigheten anser at det ville være nærliggende å tro at de andre sakkyndige ville har reagert dersom det var noe merkelig ved prøvene og deres eksistens. Spørsmålet om hvordan avføringen var kommet på Torgersens eiendeler var et sentralt tema under hovedforhandlingen i 1958, og kan ikke ha gått upåaktet hen hos de sakkyndige eller fra forsvarerens side, og det

vises til at alle de sakkyndige var til stede under hovedforhandlingen og avga forklaring.

Etter påtalemyndighetens vurdering er påstanden om manipulering av avføringsbeviset ikke holdbar, og det er heller ikke noe i disse anførslene som gjør det "meget tvilsomt" at dommen er riktig.

8.3.6.5 Avføringen på avdøde/åstedet stammer ikke fra avdøde

I domfeltes begjæring hevdes det at avføringen på avdøde/åstedet ikke stammer fra Rigmor Johnsen, og det vises til obduksjonsrapporten som ikke beskriver avføring andre steder enn på innsiden av lårene og på høyre strømpeholder. Ettersom det ikke er beskrevet avføring ved endetarmsåpningen er domfeltes konklusjon at avføringen ikke stammer fra Rigmor Johnsen. Påtalemyndigheten viser til at dette også ble anført ved forrige gjenopptakelsessak, og at Høyesteretts kjæremålsutvalg bemerket:

> *"I kjæremålet trekker Torgersen særlig frem at avføringen i saken ikke er fra offeret, som i stedet må ha fått den på seg på åstedet. Kjæremålsutvalget viser til lagmannsrettens kjennelse og tilføyer at det under enhver omstendighet er vanskelig å se at dette har interesse så lenge det kan konstateres likhet mellom prøvene fra åsted og offer og fra Torgersen."*

Påtalemyndigheten slutter seg til dette og tilføyer:

> "*Det fremkommer videre av sakens dokumenter at en rekke av partene, herunder sakkyndige, statsadvokat Dorenfelt og politiet, la til grunn at avføringen hadde uttrådd under kvelningen, jf blant annet Dorenfelts uttalelse av 17. desember 1958. Det vises videre til at det fremgår av rettsboken at de sakkyndige som skrev obduksjonsrapporten var til stede store deler av hovedforhandlingen. Ettersom det er rimelig klart at man under hovedforhandlingen i 1958 forutsatte at avføringen stammet fra avdøde Rigmor Johnsen, må man forutsette at de sakkyndige som obduserte Rigmor*

Johnsen måtte ha reagert dersom de var av en annen oppfatning. ”

8.3.6.6 Avslutning

Påtalemyndigheten avslutter omtalen av avføringsbeviset med at den ikke kan se at det er anført noe som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Domfeltes anførsler dreier seg utelukkende om nye vurderinger av beviset på grunnlag av de sakkyndiges uttalelser og vurderinger av deres arbeid, som hevdes å være lite tilfredsstillende. De sakkyndiges konklusjoner inngår i den totale bevisføring, og bevisets vekt vil måtte vurderes i lys av de øvrige omstendigheter. Det vises her til at Torgersen ble pågrepet i nærheten av åstedet, med avføring tilsynelatende lik den på åstedet på sine sko, fyrstikkeske og i sin bukselomme. Etter påtalemyndighetens vurdering er ikke avføringsbeviset svekket på noen måte i forhold til slik det ble presentert i 1958. Det taler fortsatt med tyngde for at Torgersen er skyldig, og det er ikke noen forhold som gjør det meget tvilsomt at dommen er riktig.

8.3.7 Muntlig høring

8.3.7.1 Innledning

I brev til kommisjonen 6. januar 2006 foreslo professor Eskeland at professor dr. philos. Per Brandtzæg, leder for Fakultetsavdelingen ved Rikshospitalet, skulle høres om avføringsbeviset. Som begrunnelse anfører han:

”Et hovedområde for Brandtzægs forskning gjennom mange ti-år er slimhinner, bl.a. tarmslimhinne, og det som utskilles herfra (sekreter). Brandtzæg er derfor særlig godt kvalifisert

til å uttale seg om i hvilken utstrekning det er mulig å opphavebestemme antatt avføring gjennom mikroskopi eller andre metoder."

Påtalemyndigheten uttalte i brev 6. februar 2006 at de ikke hadde noen merknader til at Brandtzæg høres, og viser til at domfeltes fremstilling av avføringsbeviset i det alt vesentlige kun er en kosmetisk bearbeidelse av de samme anførsler og grunnlag som ble gjort gjeldende i den forrige gjenopptakelsessaken.
Påtalemyndigheten hadde ingen forslag til ytterligere sakkyndige som burde oppnevnes.

Professor Brandtzæg, som tidligere hadde avgitt skriftlig erklæring til kommisjonen til støtte for Torgersens begjæring, avga forklaring under den muntlige høringen. Kommisjonen finner det ikke hensiktsmessig å gjengi detaljer i hans redegjørelse eller den etterfølgende eksaminasjon. For oversiktens skyld gis det gis likevel en kort oppsummering av Brandtzægs redegjørelse nedenfor.

8.3.7.2 Professor Brandtzæg

Professor Brandtzæg anførte at det foreligger flere mangler ved avføringsbeviset. Det fremgår av dokumentene at åstedet og offeret var tilsølt med avføring som ble antatt å stamme fra offeret. Dette viser hvordan antakelser er gått inn som sannheter i dette arbeidet. Til tross for at åsted og offer var tilsølt med avføring, fant man ikke spor etter avføring på Torgersens dress, antrekk 1, som politiet mente at han hadde hatt på seg da drapet ble begått.
Alle avføringsprøvene ble antatt å stamme fra menneske, - offeret, men dette ble aldri dokumentert. Noen av avføringsprøvene fra offeret og tiltalte hadde visse fellestrekk. Dette ble feilaktig tolket av de sakkyndige som at det høyst sannsynlig var identitet mellom prøvene, og at de kom fra samme kilde.

I politibetjent Haugens rapport 6. februar 1958 fremgår det at det i trappeavsatsen ble funnet del av en truse, som var revet ut av trusen som offeret fortsatt hadde på seg. Det ble rapportert en flekk på gulvet, som er beskrevet som ekskrementer som er tråkket utover.

Hvor mye avføring dette dreiet seg om, er det ingen som vet. Kunne det være katteavføring eller hundeavføring? Kunne det være gjerningspersonens avføring? Det ble antatt at det kom fra offeret. Det var også blod som var "subbet" ut over. Hvordan kan Torgersen ha subbet rundt i "blod og bæsj" uten at skoen er mer tilsølt enn den lille flekken som ble funnet på skoen?

Rettsmedisineren Waaler, som kom til åstedet, fant tre små rifter og små blødninger ved skjedeinngangen, men verken Waaler eller Lundevall fant spor etter voldtekt. DRK ba dem om å rette sin obduksjonsrapport og skrive at disse riftene og blødningene sannsynligvis kom av en erigert penis eller en finger som hadde kommet inn i skjeden. De ba dem ikke om å rette noe annet.
Det ble antatt at offeret avga avføring under kvelning, og det er naturlig at avføringen ville ende i den avrevne trusen som avdøde hadde på seg. Men ingen rapporter beskriver avføring i trusen. Det fremgår imidlertid at utsiden av høyre lår og strømpeholderen var tilsølt med avføring, mens det i rapporten står at det ikke er noe å bemerke til området ved de ytre kjønnsorganer. Hvorfor har ikke DRK bedt om en forklaring på hvordan avdøde kan ha avsatt avføring uten at dette synes i området rundt kjønnsorganet? Det er beskrevet brannmerker på låret, men ingen ting om avføring i dette området og heller ikke noe om avføring i trusen.

Selv om immunologi som fag var lite utviklet i 1957-58, var det velkjent på den tiden hvordan man skulle utføre fellingsreaksjoner av den typen Aaser ønsket å etablere. Både Aaser og Skulberg manglet nødvendig vitenskapelig bakgrunn for dette arbeidet. Brandtzæg siterte fra artikkelen i Science om at alle rettsmedisinske sakkyndige vil være fristet til å rapportere om positive resultater og endog erklære et negativt resultat som positivt, når undersøkelsen ikke fører til klare konklusjoner.

Brandtzæg uttrykte overraskelse over uttalelsene fra de sakkyndige i 1957-58, og påpekte at det var de samme kriterier for vitenskapelig tenkning den gang som i dag. Uttalelsene bærer preg av en ikke-vitenskapelig tilnærming, og særlig Printz sin konklusjon om at avføringsprøvene var "fullstendig like" og at de stammer fra samme kilde, er svært tvilsom.

Dorenfeldt skriver i sin redegjørelse at det er sjelden at man får på seg menneskeavføring og at det var påfallende at avføringen på Torgersens sko hadde så stor likhet med avføringen på åsted og offer. Brandtzæg presiserte at det ikke er dokumentert at det var menneskeavføring, og at det ikke er sant at det var likhet mellom avføringen på åsted/offer og tiltaltes sko. Dorenfeldt støttet Printz konklusjon om at avføringen stammet fra samme kilde, nemlig den drepte, selv om ingen har vist at avføringen kom fra avdøde. Dorenfeldt konkluderer med at det måtte være overveiende sannsynlig at avføringen på Torgersens sko skrev seg fra avdøde. Brandtzæg bemerket at for en vitenskapsmann fremstår begrepet ”overveiende sannsynlig” som en veldig sterk uttalelse. Etter Brandtzægs vurdering bygger verken Dorenfeldts konklusjon eller påtalemyndighetens senere uttalelser på noe pålitelig grunnlag når det gjelder avføringsbeviset, og det må antas at juryen også la til grunn Dorenfeldts vurderinger. Den hadde ikke noe annet å bygge på. Så sent som i 2001 skrev kjæremålsutvalget at avføringsbeviset ikke er svekket. Statsadvokat Kattelands konklusjon om at avføringsbeviset ikke er svekket på noen måte i forhold til hvordan det ble presentert under hovedforhandlingen i 1958, og at det fortsatt med tyngde taler for at Torgersen er skyldig, er enda mer uforståelig.

Når de opprinnelige sakkyndige uttaler seg om sannsynligheter ved avføringsbeviset, bygger dette ikke på statistiske beregninger, men på det vi kaller gjetninger. Brandtzæg påpekte at enhver pålitelig sammenlikning må ta hensyn til at et funn kan oppstå ved en tilfeldighet. Denne tankegangen tar utgangspunkt i det statistikere kaller ”null-hypotesen”. Brandtzæg utdypet denne nærmere og advarer samtidig mot å bruke statistikk for å avgjøre en enkeltpersons skjebne, selv om det er langt bedre å bruke statistikk enn å gjette.
Hva vet vi om fordeling av avføring i Torgersensaken, for eksempel om forekomsten av gule erter blant befolkningen i Oslo den gang? Dette blir ren gjetning, ettersom det ikke var foretatt slike undersøkelser. De sakkyndige neglisjerer konsekvent prinsippet om sannsynlighetsberegning, og snur dette helt på hodet.

Fremgangsmåten kan ikke en gang kalles kvalifisert synsing, for de har ingen tall å gå ut fra.

Påtalemyndigheten viser under den forrige gjenopptakelsessaken en manglende innsikt når de gir professor Heide i oppdrag å uttale seg om sannsynligheten for å tråkke i eller få på seg menneskeavføring, og særlig sannsynligheten av å få på seg avføring med erteskall. Etter Brandtzægs mening burde Heide svart at man ikke har mulighet for å si noe om dette, og man bør derfor se bort fra Heides uttalelse. Ragnar Bye konkluderte med at professor Heides rapport har meget store svakheter og mangler både når det angår alminnelig fornuft og faglig logikk, og at den er svært misvisende. Etter Byes mening kunne avføringen komme fra hvem som helst, antagelig også fra hunder, og en slutning fra ”likhet” til ”sannsynlighet” for samme opphav er meningsløs. Brandtzæg sluttet seg helt til Byes konklusjoner.

Når det gjelder oppdraget til Valentin Fürst fra Kriminallaboratoriet 9. desember 1957, uttaler Fürst at han ble anmodet om å undersøke om det var avføring på siktedes sko, om det var blod i denne, og om det var holdepunkter for at denne eventuelle avføringen stammet fra åstedet eller avdøde og om det var menneskeavføring. Etter Brandtzægs vurdering burde de sakkyndige ha gjort mye mer for å bringe klarhet i om det var menneskeavføring eller ikke. Fürst fikk oversendt prøver fra avdødes sko og fra trappeavsatsen, og prøver fra avdødes lår som var sikret av Rettsmedisinsk institutt. Brandtzæg fant det interessant at det var tatt prøver fra høyre lår, men ikke prøver fra trusen som satt på under drapet, voldtektsforsøket og transporten av liket. Brandtzæg tok dette som bevis på at det ikke var avføring i trusen. Det er ufattelig at det ikke har vært kommentert eller problematisert at det ikke var avføring i trusen eller rundt de ytre kjønnsorganer.

Fürst foretar en vitenskapelig undersøkelse med sikte på å avklare om det var menneskeavføring, og uttaler at man vil anse det som bevisende for at det virkelig er feces hvis materialet ved makro- og mikroskopisk undersøkelse kan være feces, og det samtidig kan påvises sterkobilin. Etter Brandtzægs vurdering er dette helt

stringente og flotte kriterier, men testen skiller ikke mellom avføring fra dyr og mennesker.

Fra skohælen (funn nr. 1) og undersiden av skoen (funn nr. 2) finner Fürst noen få korn, som viser seg å være slike man ser ved mikroskopi av vanlig menneskeavføring. Ved sammenligning av de mikroskopiske bilder av prøve 1 og nr. 2 b, er det ingen sikre holdepunkter for at prøvene er identiske. Fra prøve 1 ble en del korn undersøkt med sikte på tilstedeværelse av sterkobilin, og denne prøven var tydelig positiv. Dette var den eneste prøven som på vitenskapelig måte viste at det dreide seg om avføring.

Fürst foretar ytterligere undersøkelser for å avklare om det kunne dreie seg om dyreavføring. Da melder han pass, og det skyldes trolig at han ikke hadde noen erfaring med immunologiske analyser. Han måtte også vite at jo mer prøvemateriale man hadde til rådighet, dess bedre ville det være for resultatet, og hvorfor tok han da bare litt av prøven i stedet for å skrape av maksimalt av tiltaltes sko? Denne skoen dukket opp senere, og det ble da på nytt skrapet av rikelig mengde avføring.

Prøve nr. 1 sendes til Veterinærhøyskolen, som finner korte hår i prøven. Det hadde ikke Fürst sett. Aaser hadde også påvist noen små hår i prøven som han ikke kunne identifisere. Etter Brandtzægs vurdering er dette holdepunkt for at avføringen stammer fra et dyr, for eksempel katt eller hund, som slikker sin pels. Hvorfor ble ikke dette drøftet eller problematisert? Brandtzæg kommenterte de undersøkelsene som ble foretatt, og uttalte at det fantes enklere og bedre metoder for å besvare dette spørsmålet på den tiden. Han ga en beskrivelse av den metoden som burde ha vært benyttet, men som trolig ikke var innført i Norge på denne tiden. Derimot ble denne metoden innført ved universitetet i Gøteborg fra 1948 og utover. Metoden ble internasjonalt kjent på begynnelsen av 50-tallet, og var godt etablert i USA på begynnelsen av 60-tallet. I følge Brandtzæg var det skandaløst at de som tok på seg dette oppdraget ikke hadde satt seg inn i denne metoden og rettet en henvendelse til Gøteborg.

Aasers avsluttende kommentar etter at han ga opp å få til noen serologisk fellingsreaksjon med antimenneskeserum var at han

oppslemmet prøve nr. 1 i noen få dråper destillert vann, og at det da fremkom en ganske tydelig lukt av avføring fra menneske. Til sammenligning slemmet han opp tre prøver av hundeavføring, og fra disse fremkom det en lukt som etter hans mening avvek fra lukten av prøven fra turnskoen. Aaser fant det etter dette sannsynlig at prøven fra turnskoen stammet fra menneske. Brandtzæg bemerket til dette at et enkelt menneskes luktesans skulle avgjøre om en avføringsprøve som var lagret i to uker fra Torgersens turnsko, kunne knytte ham til liket i kjelleren. Enda verre er det at Fürst beskriver lukteprøven i sin rapport, og bemerker at han var til stede under oppslemmingen av prøve 1 og er enig i at lukten svarer til den man kjenner fra menneskeavføring, og at han ikke har erfaring med dyreavføring. Etter Brandtzægs vurdering kan ikke Aasers udokumenterte luktesans legges til grunn for slutningen om avføringsprøvens opprinnelse, og han gjentar at dette kunne blitt avklart ved å henvende seg til eksperter i Gøteborg.

Når det gjelder Fürsts rapport om analysebeskrivelsen av prøvene fra åstedet og liket, bemerket Brandtzæg at Fürst i begge prøver fant at planterestene var til stede i rikeligere mengder enn det man vanligvis ser i alminnelig menneskeavføring. Brandtzæg fant denne uttalelsen interessant og lurer på hva han egentlig mente med dette.

I de kornene Fürst undersøkte fra turnskoen, prøve 1, som er bekreftet å være avføring, finner Fürst også noen slike dannelser av planterester, men ikke på langt nær i slike mengder. Denne forskjellen mellom prøver fra turnskoen og prøvene fra åsted/lik demper han noe ned, men for å kunne gi et fyldigere svar ber han Kriminallaboratoriet om å få tilsendt det resterende materiale. Etter Brandtzægs oppfatning skulle det ikke være noe resterende materiale fra prøve nr. 1, og han kan ikke fatte at Fürst, som laboratorielege, ikke sikret seg alt materialet i første omgang. Brandtzæg kunne ikke forstå at Fürst i neste omgang fortsatt kan skrape av noen milligram av skoen. Brandtzæg oppsummerte ved å vise til Fürsts og Aasers beskrivelse av hva de fant, og i hvilke mengder, på de forskjellige tidspunktene de foretok sine analyser. Brandtzæg konkluderte med at Fürst så helt bort fra sine opprinnelige funn når det gjaldt prøve 1 som hadde få eller ingen karakteristiske planteceller, men som derimot inneholdt hår.

Printz mente at avdøde måtte ha spist erter, sannsynligvis ertesuppe, i dagene før sin død, og han ba Kriminallaboratoriet fremskaffe opplysninger om hva hun hadde spist. Samme formiddag ble han meddelt at det fra avdødes arbeidssted, Cityhotellet, var blitt opplyst at avdøde hadde spist gul ertesuppe til middag torsdag den 5. desember. Til dette bemerket Brandtzæg at vi ikke vet hvor mange i Oslo by som spiste ertesuppe eller mat med erter på denne tiden, men vi vet historisk sett at dette var ganske mange, og at katter og hunder på denne tiden spiste middagsrester. Etter Brandtzægs mening har det skjedd en dramatisk endring i denne sparsomme avføringsprøven fra utsiden av skoen. Dette er prøve nr. 1, som plutselig er tilbake i et prøveglass fra Kriminallaboratoriet. Hvordan denne prøven er blitt oppbevart vet vi ingen ting om. Printz skriver at prøvene fra turnskoen og fra åstedet inneholdt palisadeceller fra erter i til dels store mengder. Dette er ikke i overensstemmelse med Fürst og Aaser, som fant få eller ingen planterester i prøve nr. 1, mens Aaser fant korte hår som aldri senere ble kommentert. Etter Brandtzægs vurdering er dette noe man ikke kunne forvente, dersom undersøkelsene hadde vært gjort på en laboratoriemessig korrekt måte.

Printz konkluderer med at samtlige fecesprøver han har undersøkt fra avdødes legeme og fra siktedes turnsko er fullstendig like. Likheten omfatter ikke bare alle de karaktersistiske og sikkert bestembare celleelementer, men også andre egenskaper som farge og konsistens. Han uttaler videre at samtlige prøver stammer fra samme kilde, nemlig fra den myrdede. Etter Brandtzægs vurdering går Printz langt utenfor det en vitenskapelig skolert person kan tillate seg.

Spørsmålet om manipulering av avføringsbeviset, ville ikke Brandtzæg ta standpunkt til, men han har sett Ragnar Byes og Trond Eskelands vurdering av dette og deres påvisning av 25 avvik. Deres vurdering er at det samlet sett er alt for mye som ikke stemmer, og at de ikke kan unngå å trekke den slutning at Torgersens eiendeler ble påført ny avføring underveis i prosessen. Brandtzæg sluttet seg til Ragnar Bye og Trond Eskeland og er enig med deres konklusjon om at det er alt for mye som ikke stemmer. Slike uoverensstemmelser

ville ikke kunne godtas i et forskningslaboratorium av vanlig standard selv i 1957.

Professor Brandtzæg oppsummerte med at det er fem udokumenterte påstander om avføringsbeviset:

- Åstedet og liket var tilsølt med avføring som ble antatt å stamme fra offeret, uten at rettsmedisineren ved granskingen anga noen holdepunkter for dette.
- Politiet mente at det var tiltalte som hadde flyttet det tilsølte liket fra trappeavsatsen og ned i kjelleren. Til tross for dette var dressen, som Torgersen skulle ha brukt da drapet fant sted, helt uten spor av avføring da den senere ble beslaglagt av politiet.
- Av alle prøver hentet fra åstedet, liket og fra antrekk nr. 2, ble det kun funnet en liten flekk som ble påvist å være avføring.
- Alle prøvene ble antatt å være fra menneske, men det ble aldri dokumentert at de kom fra menneske, de kunne like gjerne komme fra et dyr. Dette kunne ha blitt dokumentert.
- Noen av de såkalte avføringsprøvene fra offer og tiltalte hadde visse fellestrekk, jf. planterestene, men dette ble feiltolket av de sakkyndige som høyst sannsynlig identitet mellom prøvene, og at de kom fra samme kilde. Man ser bort fra tilfeldigheter i funn, og dette er et brudd på den vitenskapelige tilnærmingen.

Professor Brandtzæg konkluderte:

- Undersøkelsene av det såkalte avføringsbeviset er en serie av uprofesjonelle øvelser som bryter mange av de mest grunnleggende prinsipper ved naturvitenskapelige analyser.
- Tilgjengelig metodologi ble ikke benyttet for å kunne bekrefte eller avkrefte om den eneste dokumenterte avføringsprøven fra tiltalte virkelig stammet fra menneske, og Brandtzæg viser til at dette kunne vært gjort i Gøteborg i 1957.
- Det finnes absolutt ikke noe grunnlag for å hevde at antatt avføring fra åstedet/offeret og spor funnet på tiltalte kan knytte Torgersen til drapet. Brandtzæg understreker at han er veldig klar på dette punktet, ut fra sitt vitenskapelige ståsted.

- Avføringsbeviset er helt uten bevisverdi, og representerer et klassisk eksempel på hvordan sakkyndighetsarbeid som ser bort fra tilfeldigheter i funn, kan føre svært galt av sted og overkjøre sunn fornuft. Brandtzæg understreker at vitenskapsmenn ikke utelukkende kan bruke tall og P-verdi, men at de også må bruke sunn fornuft.

Som et siste punkt anførte Brandtzæg at DRK kom til samme konklusjon i sin uttalelse 6. desember 2004.

8.3.8 Kommisjonens vurderinger

8.3.8.1 Innledning

I forbindelse med begjæringen har domfelte lagt frem en ny sakkyndig uttalelse om avføringsbeviset fra professorene Ragnar Bye og Trond Eskeland. Professor Per Brandtzæg, som ga forklaring for kommisjonen under den muntlige høringen, har i hovedsak sluttet seg til deres vurderinger. I tillegg viser domfelte til uttalelse fra DRK vedrørende vurderingen av de sakkyndiges rapporter i 1958. Også under de tidligere gjenopptakelsessakene ble det påberopt nye omstendigheter og bevis, og det vises blant annet til uttalelsen fra Laane og Høiland som forelå ved forrige gjenopptakelsessak.

Foruten domfeltes anførsel om at avføringsbeviset ble manipulert, jf. kap. 7.5, er domfeltes innvendinger mot beviset hovedsakelig knyttet til svakheter ved de sakkyndiges arbeid i 1957-58, og at det ikke var grunnlag for å avgjøre om avføring fra forskjellige steder hadde samme opphav. Domfelte konkluderer med at de sakkyndige ikke hadde grunnlag for å trekke den konklusjon at avføringsbeviset knyttet ham til drapet.

Det var dr. Valentin Fürst, professor Karl Henrik Printz, professor Ove Arbo Høeg og professor Karl Svensen Aaser som var oppnevnt som sakkyndige under hovedforhandlingen. I tillegg innhentet Aaser uttalelse fra amanuensis Anton Skulberg. Domfelte bygger sine innvendinger mot de sakkyndiges arbeid på de skriftlige rapportene

som ble utarbeidet i forkant av hovedforhandlingen, og kommisjonen finner grunn til at påpeke at både Aaser, Fürst, Printz og Arbo Høeg, forklarte seg som sakkyndige under hovedforhandlingen. Det fremgår av rettsboken at Fürst foreviste *"sko og en del andre prøver"* og at Printz foreviste *"fyrstikkeske tilhørende tiltalte"*. I tillegg avga professor Waaler og prosektor Lundevall forklaring for retten. Dette innebærer at både partene og retten fikk anledning til å stille spørsmål til de sakkyndige og de sakkyndige fikk anledning til redegjøre for og utdype sine skriftlige uttalelser. Ettersom det ikke ble foretatt protokollering av forklaringene, er det vanskelig å vite hva som kom frem under hovedforhandlingen og hva som har vært grunnlaget for lagrettens vurdering. Kommisjonen viser for øvrig til det som er bemerket om sakkyndighet i straffesaker i kap. 6.

I sin rapport 6. desember 2004 gir DRK en beskrivelse av de sakkyndiges oppdrag og kvalifikasjoner, og det vises til sitatet som er inntatt ovenfor. DRK gir avslutningsvis en evaluering av rapportene sett i sammenheng, og deler denne opp i tre deler; - var sporene avføring, var avføringen fra menneske og stammet sporene fra siktede og åstedet/avdøde fra samme kilde.

8.3.8.2 Var sporene avføring?

Domfelte uttaler i begjæringen at DRK i sin rapport 6. desember 2004 konstaterer at det er usikkert om prøvene fra åstedet/ offer var avføring.

For å gi en oversikt over hvordan funnene av de forskjellige avføringsprøvene ble beskrevet og vurdert av politiet og de sakkyndige under etterforskningen, refereres det nedenfor til noen av de rapporter og uttalelser som ble skrevet.

Politibetjent Haugen, som kom til åstedet samme natt drapet ble oppdaget, skriver i sin rapport at det på trappeavsatsen ble funnet en

større ansamling med avføring. I obduksjonsrapporten fra professorene Lundevall og Waaler fremgår det at avdødes strømpeholder på høyre side var *"tilsølet med avføring på samme måte som på utsiden av høyre lår."*

Med hensyn til funn på domfeltes turnsko, skriver Kriminallaboratoriet i sin rapport at det på venstre sko var:

> *"...fastklebet noe mørkt stoff i forkant av hælen (prøve 8 a). Stoffet er mykt. På gummikanten på venstre side ved gelenken og hælen er det flekker av et liknende brunt stoff (prøve 8 b). Stoffet har tydelige lukt av ekskrementer.*
>
> *Skoen ble oversendt dr. Valentin Fürst for nærmere undersøkelse av flekkene under sammenlikning med prøver av avføring fra åstedet (prøve 16) og fra avdøde (prøve 17-19). Senere er prøvene forelagt flere andre sakkyndige."*

Dr. Fürst fikk allerede 9. desember 1957 oversendt prøver for undersøkelse. I sin rapport 16. januar 1958 beskriver han disse som:

> *"Prøve 8: Turnsko som siktede Torgersen hadde på seg ved anholdelsen.*
>
> *" 16: Prøve av ekskrementer fra åstedet.*
>
> *" 17: Prøve av avføring som Rettsmedisinsk Institutt har sikret fra høyre lår på avdøde.*
>
> *" 18: Prøve av avføring funnet på avdødes underskjørt.*
>
> *" 19: Prøve av avføring funnet på høyre bakre strømpestropp til avdøde.*

Om oppdraget fra Kriminallaboratoriet skriver han at han ble:

> *".... anmodet om å undersøke om det var avføring på siktedes sko (og eventuelt blod i denne) og om det var holdepunkter for at denne eventuelle avføring stammet fra åstedet eller avdøde og om det var menneskeavføring."*

I påtegning til Oslo forhørsrett 30. desember 1957 ber politiet om at Aaser og Fürst oppnevnes *"til som sakkyndige å uttale seg om den mulige fæces-flekk på siktedes ene turnsko."*

Ut fra disse opplysningene, og opplysninger i saken for øvrig, synes det å være på det rene at det i utgangspunktet ble lagt til grunn at avdødes avføring var gått under drapet (kvelning), og at det var denne avføring som ble funnet på åstedet og på liket. Politiet synes å ha vært litt mer tilbakeholdne med å fastslå funnet på turnskoen (mørkt klebrig stoff med tydelig lukt av ekskrementer), både med hensyn til hvorvidt det var avføring og om det i så fall var holdepunkter for at det var menneskeavføring. I oppdraget til Fürst ber politiet ham om å undersøke om det var avføring på skoen, og i begjæringen om oppnevnelse av Aaser og Fürst beskriver politiet funnet på skoen som den *"mulige fæces-flekk"*.

DRK skriver i sin uttalelse 6. desember 2004 om dette:

> "*Prøvene sikret under obduksjonen og på åstedet er sikret av fagfolk (polititjenestemenn og rettsmedisinere) som er vant til å bedømme slike spor visuelt, og de har åpenbart oppfattet sporene som avføring. Dette støttes av de mikroskopiske bildet slik flere av de sakkyndige har redegjort for. Man vil likevel framheve at beskrivelsen av det mikroskopiske bildet er konsentrert om de karakteristiske planterestene av erter og hvete. Dette gjør at bedømmelsen om hvorvidt det faktisk var avføring, er mindre sikker, enn den kunne vært. Bedømmelsen av om disse sporene var avføring eller ikke, kunne også vært styrket ved kjemisk undersøkelse (som sterkobilintesten benyttet på et av sporene fra turnskoen). Alt i alt er det imidlertid et visst grunnlag for å mene at prøvene representerte avføring.*
>
> *Ut over én av prøvene sikret fra turnskoen (prøve merket 1) som reagerte positivt ved kjemisk analyse og som dermed med vesentlig større sikkerhet kan antas å være avføring, er funnene fra siktede antatt å være avføring basert på mikroskopisk undersøkelse og (delvis) ved lukt. Om disse prøvene kan sies at det er rimelig grunnlag for å anta at de representerer avføring."*

Selv om DRK har noen innvendinger mot prøvene som ble utført, uttaler den at det alt i alt er et visst grunnlag for å mene at avføringen på avdøde og på åstedet er avføring. Den uttaler videre at

det er rimelig grunnlag for å anta at også prøvene som er sikret på domfelte er avføring.

Etter Gjenopptakelseskommisjonens vurdering fremstår antydningen om at sporene på åstedet (trappeavsatsen) og på avdøde (høyre lår, underskjørt og høyre bakre strømpestropp) er noe annet enn avføring, som lite overbevisende. Ut fra de beskrivelser og rapporter som ble utarbeidet i 1957 og 1958, sammenholdt med at både de sakkyndige og politibetjent Haugen avga forklaring under hovedforhandlingen, må det antas at også lagretten la til grunn at det var avføring, og at man ikke kunne finne en annen og rimelig forklaring på hva sporene i motsatt fall kunne være. Uten nærmere analyse kan det teoretisk ikke utelukkes at samtlige prøver ikke var avføring. Kommisjonen anser dette mer som en teoretisk mulighet.

8.3.8.3 Var avføringen fra menneske?

Domfelte kritiserer de sakkyndige for ikke å ha foretatt analyser for å påvise om avføringen stammet fra mennesker eller dyr, og viser til at DRK konstaterte at undersøkelsene som ble foretatt ikke ga grunnlag for å bestemme om antatt avføring var fra menneske eller dyr. DRK uttaler 6. desember 2004 at dette spørsmålet ble besvart av de sakkyndige dels ved serologiske tester og dels ved luktprøver, og bemerker at den serologiske testen åpenbart var helt uegnet, og at det er tvilsomt om de sakkyndige hadde spesiell kompetanse til å bedømme lukt. DRK uttaler videre at man den gang ikke hadde pålitelige metoder til å avgjøre hvorvidt avføringen stammet fra menneske, og at funn av hår i avføringen på turnskoen skaper en viss usikkerhet om denne avføringen var fra et menneske.

Det fremgår av Aasers rapport at han mottok prøver av avføring fra domfeltes turnsko, fra åstedet og fra avdøde. Hans oppdrag gikk ut på om mulig å avklare hvorvidt avføringen på domfeltes turnsko stammet fra menneske eller dyr. Han gjorde en rekke fellingsreaksjoner med antimenneskeserum og kontrollerte dette opp mot hundeavføring. Resultatet var negativt og han foretok da oppslemming av prøve nr. 1, og det *"fremkom da en ganske tydelig lukt av avføring fra menneske."* Han slemmet også opp 3 prøver av

hundeavføring, og fra disse *" fremkom det en lukt som efter mit skjønn avvek fra lukten av den prøve som var funnet på siktedes turnsko."* Etter dette antok han at prøven som var funnet på siktedes sko stammet fra menneske.

Kommisjonen har merket seg domfeltes innvendinger mot metodene som ble benyttet og at det ikke ble foretatt ytterligere forsøk på å få fastslått hvorvidt avføringen stammet fra menneske eller dyr. Det bemerkes likevel at Aasers oppdrag gikk ut på å avklare om avføringen på skoen stammet fra dyr eller menneske, han påviste at det i prøven var *"noen få små hår"* som han ikke kunne identifisere, og det må antas at Aaser var klar over at dyr som slikket pelsen kunne få hår i avføringen.

Det er grunn til å tro at det i 1958 ble lagt til grunn at avføringen på åstedet/avdøde stammet fra avdøde. Rigmor Johnsen ble kvalt, og det ble antatt at avføringen var gått under kvelningen. Det ble funnet avføring på drapsstedet, på innsiden av avdødes lår og på hennes underskjørt og strømpestropp. De sakkyndige som obduserte avdøde, Waaler og Lundevall, var til stede under hovedforhandlingen, og det må antas at de ville ha reagert dersom det feilaktig ble lagt til grunn at avføringen stammet fra avdøde. Under forrige gjenopptakelsessak uttalte Borgarting lagmannsrett i sin kjennelse:

> *"I sluttinnlegget fra advokat Moss er bl a anført at det kan stilles et godt begrunnet spørsmål ved konklusjonen om at avføringen fra åstedet skriver seg fra avdøde, og at avføringen på avdødes klær like gjerne kan skyldes at hun fikk det på seg da hun ble flyttet fra trappeoppgangen. Lagmannsretten finner at denne hypotese må utelukkes. Det vises bl a til at det framgår av Kriminallaboratoriets brev 10 desember 1957 til professor C S Aaser at "avføringen har gått på den drepte", samt at de ulike avføringsprøver hadde et innhold som samsvarte med opplysningene om at Rigmor Johnsen hadde spist ertesuppe."*

Høyesteretts kjæremålsutvalg viser i sin kjennelse til lagmannsrettens kjennelse og tilføyer at det under enhver omstendighet *"er vanskelig å se at dette har interesse så lenge det*

kan konstateres likhet mellom prøvene fra åsted og offer og fra Torgersen".

Kommisjonen slutter seg til kjæremålsutvalget uttalelse. Det sentrale spørsmålet er om avføringen på domfelte og avføringen på åsted/offer stammet fra samme kilde, ikke om den stammet fra menneske eller dyr, eller for så vidt fra avdøde.

8.3.8.4 Stammet prøvene fra siktede og åstedet/avdøde fra samme kilde?

Som nevnt tidligere, var det flere sakkyndige som uttalte seg om hvorvidt prøvene stammet fra samme kilde. For å gi et bilde av de sakkyndiges vurderinger og konklusjoner vedrørende dette, gjengis deler av rapportene nedenfor.

Fürst avga sin rapport 16. januar 1958. Han mente det var sikre holdepunkter for at det var avføring på turnskoen. Han fant rikelige mengder av palisadeceller både i prøven fra åstedet og i prøven fra skjørtet. I den siste prøven var det en ujevn mengdefordeling. I prøven fra strømpestroppen var det en ujevn mengdefordeling og i prøven fra låret var det meget sparsomt med palisadeceller. Dersom man går ut fra at prøvene fra låret, stroppen og skjørtet skriver seg fra avdøde, viser dette at disse palisadeceller er *"meget ujevnt fordelt i de forskjellige deler av avføringen."* Han uttaler videre at han i den sist avskrapede prøve fra turnskoen fant *"partikler som inneholder betydelige mengder palisadeceller – rikeligere enn jeg noen sinne har sett i avføringsprøver fra pasienter."* Fürst konkluderer:

> *"De mikroskopiske billeder av enkelte korn fra siktedes sko og fra avføringsprøvene oppsamlet på åstedet og på avdødes underskjørt viser meget stor likhet med hensyn til mengdeforhold og anordning av noen karakteristiske planteceller (angivelig pallisadeceller fra erter eller bønner.)"*

I rapport 17. januar 1958 konkluderer Printz med at

"…… samtlige fæces-prøver, som jeg etter foranstående har hatt anledning til å undersøke, nemlig på åstedet, fra avdødes klær og fra hennes legeme og endelig fra siktedes turnsko er fullstendig like. Denne likhet omfatter ikke bare alle de karakteristiske og sikkert bestembare celleelementer, som overalt er tilstede i så noenlunde samme innbyrdes mengdeforhold, men også andre egenskaper som farve og konsistens.

En slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig og det er min oppfatning at samtlige disse prøver – heri også innbefattet den fra siktedes turnsko – stammer fra samme kilde nemlig fra den myrdede."

I rapport 4. februar 1958, om funn fra domfeltes klær og funn på åstedet, uttaler professor Printz blant annet:

"Sammenligner vi det som er sikret fra siktedes klær på den ene side med materialet fra åstedet på den annen viser det seg å være overensstemmelser på følgende 4 punkter: grannåler, morkne partikler av granved samt murpuss med grå-grønn maling; hertil kommer så fæces fra siktedes turnsko og fra venstre bukselomme i blå benklær……

Det som jeg etter disse undersøkelser kan si med absolutt sikkerhet er at følgende materiale fra siktedes klær viser full overensstemmelse med prøver som stammer fra den myrdede og fra åstedet:

1. *Fæces, karakterisert ved rester av erter og grovmalt hvetemel på samme måte som fra den myrdede.*
2. *……."*

Med hensyn til funn av grannåler viser kommisjonen til kap. 8.4. nedenfor og for funn av andre spor vises det til kap. 8.7. og 8.9. nedenfor.

For så vidt gjelder undersøkelse av blant annet fyrstikkeskene, skriver professor Printz i rapport 24. februar 1958 at *"…. Den brune flekk som sees på den ene eske (28 a) består av faeces med rikelig innhold av palisade-celler fra erteskaller og svarer således til avføringen fra den avdøde."*

Arbo Høeg avga sin rapport 21. mars 1958, og uttaler at han i mikroskoppreparatene mottatt fra Printz hadde funnet erteskallrester og til dels hveterester. Han skrapet av mer materiale fra turnskoen og laget tre preparater, hvor han fant de samme karakteristiske celler fra frøskallet av erter og til dels også rester av hvete. Fra preparatet av prøven fra domfeltes venstre bukselomme fant Arbo Høeg mange celler fra erteskall samt stivelsesfylte parenkymceller fra ert. I preparatet av prøven fra fyrstikkesken fant Arbo Høeg rikelig av erteskallceller. Han laget selv et mikroskoppreparat av prøven fra fyrstikkesken, som viste seg å inneholde det samme. Arbo Høeg konkluderer:

> *"Prøver av fæces som er funnet på avdødes person og klær og på åstedet, og som må antas uten tvil å stamme fra hennes egen avføring, inneholder slike rester av erter som utgjør en karakteristisk bestanddel av tarminnholdet hos en person som har spist ertesuppe eller ertestuing, dessuten rester av hvetemel.*
>
> *Prøver av fæces fra siktedes turnsko, hans venstre bukselomme og hans fyrstikkeske inneholder samme slags celler fra erter og til dels hvete.*
>
> *Jeg har ikke funnet noe som tyder på at fæces fra avdøde og fra siktedes eiendeler ikke stammer fra samme person."*

Til de sakkyndiges vurderinger og konklusjoner vedrørende spørsmålet om sporene fra siktede og åstedet/avdøde stammet fra samme kilde, uttaler DRK:

> *"Selv om de ulike sakkyndige til dels gir noe ulike beskrivelser, er det rimelig å mene at i alle fall tre prøver fra turnskoen (prøve nr 1b, prøve 8a og prøve sikret av professor Arbo Høeg) inneholder rester av erter (og vel også hvete) av samme utseende som det som ble funnet i prøvene fra avdødes lår, fra hennes klær og fra åstedet. Det er usikkert om og i alle fall i hvilken grad det var slikt materiale i den primære prøve 1 fra turnskoen, og prøve 2b fra turnskoen er beskrevet uten spesielle likhetspunkter med 1."*

DRK uttaler avslutningsvis:

"Kommisjonen mener at den vekt de "felles" planterester i seg selv kan sies å tale for at prøvene har samme kilde, vil være en funksjon av den hyppigheten slike planterester forekommer med i avføring fra kilder det kan være relevant å sammenligne med. Rent umiddelbart ville man anta at erter ikke var noe uvanlig innslag i kosten og at den identifiserende vekt av funnet ikke kan bli stor.

De sakkyndige synes også å ha vært slått av en likhet i det relative mengdeforholdet for de karakteristiske planterestene. Det kan være grunn til å minne om at noen av prøvene viste betydelig ulikhet i denne sammenheng. Den beskrevne likhet må således sees i relasjon til at den har de sakkyndige åpenbart lett spesielt etter. Dette vil måtte svekke den statistiske vekten man kan tillegge likheten."

8.3.8.5 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Domfelte anførte også under den forrige gjenopptakelsessaken at de sakkyndige i 1958 gjorde et lite tilfredsstillende arbeid, og at ingen av undersøkelsene tilfredsstilte de krav man må stille til sakkyndige undersøkelser i en alvorlig straffesak. Domfelte viste blant annet til undersøkelsen til Høiland og Laane. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttaler i sin kjennelse i 2001 blant annet:

"Kjæremålsutvalget bemerker at det ikke er anført noe i forbindelse med avføringsbeviset som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis etter § 391 nr. 3. Det dreier seg utelukkende om nye vurderinger av beviset på grunnlag av de sakkyndiges uttalelser, og vurderinger av de sakkyndiges arbeid, som hevdes å være lite tilfredsstillende."

Kommisjonen slutter seg til kjæremålsutvalgets uttalelse, og kan heller ikke se at det er fremkommet noe nytt etter 2001 som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis etter at kjæremålsutvalget avsa sin kjennelse. De nye rapportene som foreligger ved domfeltes begjæring i 2005, herunder uttalelsen fra DRK og uttalelsen fra professor Brandtzæg, representerer kun en vurdering og evaluering av arbeidet og erklæringene til de

sakkyndige i 1958, som ikke under noen omstendigheter synes å være egnet til å føre til frifinnelse.
Kommisjonen vil for øvrig bemerke at professor Brandtzæg i sin vurdering synes å bygge på slutninger som neppe kan sies å ligge innenfor hans fagfelt. Dette gjelder for eksempel spor av avføring i offerets truse og spørsmål om blod og avføring på Torgersens dress og sko.

Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er ikke til stede. Hvilken betydning disse rapportene og uttalelsene har, må derfor vurderes ut fra kravet for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.3.8.6 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

I begjæringen anfører domfelte at det i 1958 feilaktig ble lagt til grunn at materialet på domfeltes sko, i hans lomme og på hans fyrstikkeske med stor grad av sannsynlighet stammet fra åstedet/offeret. Han anfører videre at det ikke fantes metoder i 1958 som ga grunnlag for å avgjøre om avføring fra ulike steder hadde samme opphav, og at de sakkyndige så bort fra at prøven på skoen inneholdt hår, noe som tydet på at avføringen var fra et dyr.

Slik kommisjonen ser det, konstaterte de sakkyndige, i ulik grad, at det var likhet mellom avføringen som ble funnet på domfeltes sko, i hans lomme og på hans fyrstikkeske og avføringen som ble funnet på åstedet/avdøde, og det vises til det som er referert ovenfor.
Fürst konkluderte med at det var meget stor likhet med hensyn til mengdeforhold m.v. i avføringen fra skoen og avføringen på åstedet og avdødes underskjørt. Printz ga uttrykk for at overensstemmelsen mellom avføringen fra åsted/offer og domfeltes turnsko neppe er tilfeldig, og det er hans oppfatning at prøvene fra turnskoen stammer fra avdøde. Han uttaler videre at avføringen på fyrstikkesken svarer til avføringen fra den avdøde. Arbo Høeg fant ikke noe som tydet på at avføring fra avdøde og fra siktedes eiendeler ikke stammet fra samme kilde.

Som nevnt ovenfor er det kommisjonens oppfatning at det sentrale spørsmålet er om avføringen på domfelte og avføringen på åstedet/offeret stammet fra samme kilde. Domfelte anfører at avføringen på domfeltes turnsko kan ha stammet fra et dyr, og viser til at det ble funnet hår i denne prøven. Det forhold at det ble påvist erter og hvete også i denne avføringen, forklarer domfelte med at det var vanlig at hunder spiste matrester på denne tiden, og at erter og hvete var vanlige bestanddeler i befolkningens kosthold på 50-tallet. Selv om det i 1958 fantes metoder for å fastslå om avføringsprøvene stammet fra menneske eller dyr, for eksempel ved å henvende seg til fagpersoner i Gøteborg, er ikke unnlatelsen av å foreta ytterligere undersøkelser et forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig. Kommisjonen viser her til lagmannsrettens uttalelse i sin kjennelse 18. august 2000:

> *"... De tidligere sakkyndiges arbeid var ikke ment som vitenskapelige verk, men som et arbeid utført av fagpersoner under etterforskning og primært med henblikk på påtalemyndighetens avgjørelse av tiltalespørsmålet. Oppgaven i forhold til politietterforskningen var først og fremst å gjennomgå beslaglagt materiale samt å gjøre sammenligninger mellom ulike funn på åstedet og funn knyttet opp mot siktede. Under den senere behandling for retten, herunder under de sakkyndiges muntlige redegjørelser under hovedforhandlingen, vil det normalt bli utdypninger, tilføyelser, korreksjoner m.v. i forhold til det som er skrevet under etterforskningen. Dette skjedde også i denne saken. Konklusjoner om bevisverdien av funnene i forhold til den totale bevisføring lå naturligvis utenfor de sakkyndiges mandat."*

Kommisjonen slutter seg til lagmannsrettens vurderinger, som også kjæremålsutvalget har sluttet seg til i sin kjennelse. Kommisjonen bemerker i denne sammenheng at det av avisreferater fra hovedforhandlingen fremgår at de sakkyndige avga forklaring og svarte på spørsmål under hovedforhandlingen. Det må videre antas at de sakkyndige var kjent med at pelsdyr som slikket pelsen kunne få hår i avføringen, at hunder spiste middagsrester, og at erter og hvete var en vanlig del av kosten på 50-tallet.

Kommisjonen vil igjen understreke at det trolig er det samlede bevisbildet som har vært avgjørende for lagretten, og det vises til kap. 5 ovenfor. Selv om de sakkyndige påviste noen forskjeller i prøvene, konkluderte de med at det var likhet. Kommisjonen er i utgangspunktet enig med DRK i at *"den vekt de "felles" planterester i seg selv kan sies å tale for at prøvene har samme kilde, vil være en funksjon av den hyppigheten slike planterester forekommer med i avføring fra kilder det kan være relevant å sammenlikne med"*. Det finnes så vidt kommisjonen kjenner til ikke materiale som gir grunnlag for å beregne sannsynligheten statistisk. Dette innebærer ikke at man kan se bort fra likheten. Likheten vil inngå som et element i helhetsbildet ved bevisvurderingen. Kommisjonen finner ikke grunnlag for domfeltes anførsel om at avføringsbeviset ble manipulert. Rapporten fra Trond Eskeland og Ragnar Bye bærer på dette punkt preg av spekulasjoner og av at tidligere skriftlige rapporter tolkes på en måte det ikke finnes rimelig grunnlag for. Det vises også til merknadene under kap. 7.5. Hvorvidt, og i hvilken grad, lagretten har lagt vekt på avføringsbeviset er det ingen opplysninger om.

For så vidt gjelder bevisbildet omkring avføringsbeviset, vil kommisjonen kort nevne at Rigmor Johnsen ble drept ved kvelning. Det ble funnet avføring på drapsstedet (trappeavsatsen) og det ble funnet avføring på avdødes høyre lår, underskjørt og strømpestropp. Avføringen på trappeavsatsen synes å ha vært tråkket utover. Domfelte ble pågrepet i rimelig nærhet av drapsstedet en halv time før brannvesenet fikk melding om brannen i Skippergata 6b. Det ble funnet spor på domfeltes turnsko som viste seg å være avføring. Det ble også funnet avføring i bukselommen til domfelte og det ble funnet avføring på en fyrstikkeske domfelte hadde i lommen. De sakkyndige bruker blant annet betegnelser som "likhet" og "full overensstemmelse" om funnene. I tillegg bemerkes det at domfelte ikke røykte og at liket var forsøkt påtent. På brannstedet ble det funnet 11 avrevne fyrstikker, og i fyrstikkesken med avføring oppgir Printz at det manglet 15-20 fyrstikker, jf. nedenfor. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte politioverkonstabel Kurland at domfelte, da han ble innbrakt til Møllergaten 19, skyllet ansiktet og hendene med vann i drikkefontenen før han ble inkvirert. Politikonstabel Haugstad forklarte at domfelte, etter inkvireringen

gikk direkte bort til en utslagsvask og vasket hendene og ansiktet. Han syntes vaskingen varte lenge og ble til slutt utålmodig. Både Kurland og Haugstad forklarte seg som vitner under hovedforhandlingen. Kurland ble fremstilt på nytt for å svare på tilleggsspørsmål.

Det er dette bevisbildet omkring avføringsbeviset, som har vært en del av det samlede bevisbildet, som har ligget til grunn for lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet. Etter kommisjonens vurdering foreligger det ikke særlige forhold vedrørende avføringsbeviset som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

8.4 Barnålbeviset

8.4.1 Innledning

Det ble funnet fem barnåler i dressen Torgersen hadde hatt på seg om kvelden 6. desember 1957, men som han ikke bar da han ble pågrepet, én i oppbretten på venstre bukseben, tre i høyre oppbrett og én i høyre innerlomme. Det ble også funnet barnåler i kjelleren der liket ble funnet. Disse skrev seg fra et lite, tørt tre som ble antatt å være et juletre, og som gjerningsmannen hadde benyttet i sitt forsøk på brannstiftelse.Barnålbeviset består av en sammenligning av de fem barnålene som ble funnet på dressen og barnåler fra åstedet.

Domfelte forklarer at han kjøpte dressen brukt i 1954 av en medfange, Eilif Støleggen, som selv hadde kjøpt den brukt. Domfelte hevder at barnålene må ha kommet i dressen før han overtok den.

8.4.2 Behandlingen i 1958

Professor i botanikk Henrik Printz og professor ved Det norske skogforsøksvesen Elias Mork ble oppnevnt som sakkyndige for å undersøke og avgi uttalelser om nålene. De avga forklaringer under hovedforhandlingen, der professor Printz også foreviste barnålene.

Høyesteretts kjæremålsutvalg har i sin kjennelse 28. november 2001 uttalt at det ”*må antas at professorene - med de reservasjoner som følger av avklaringer, nyanseringer mv. som gjennomgående skjer ved eksaminasjon i retten - forklarte seg i overensstemmelse med de uttalelser de avga under etterforskningen.”*

I uttalelse 4. februar 1958 ga Printz uttrykk for at nålene

> *"utmerker seg ved å ha forholdsvis korte nåler som er temmelig jevnt avsmalnende oppover og i toppen uttrukket til en skarp spiss. Det er hevet over enhver tvil at samtlige 5 nåler som er funnet på siktedes klær alle er av denne samme type og at de i enhver henseende stemmer med nålene fra kjelleren. I en blanding vil det være helt umulig å holde dem fra hverandre."*

Printz konkluderte med at barnålene fra dressen var *"[b]arnåler fra gran av samme morfologiske type og ellers i full overensstemmelse med den form som finnes i kjelleren".*

Mork ga i uttalelse 11. mars 1958 utrykk for at

> *"[t]rær med så korte barnåler er ikke alminnelige. Man finner slike trær i underbestandet hvor det er mangel på lys slik at veksten blir sterkt nedsatt på grunn av beskygning. ... Barnålene i materialet fra kjelleren har dessuten en sjelden form idet de er flattrykte, jevnt avsmalende mot toppen og uttrukket til en skarp spiss. Hos vanlige barnåler er tverrsnittet av nålene temmelig likt helt til ca. 80 % av nålelengden. Ved å sammenlikne snitt av barnål-materiale fra kjelleren med snitt av de barnåler som var samlet på siktedes klær, viste det seg å være full overensstemmelse også m.h.t. nålenes form."*

I sin konklusjon sier Mork dessuten at

> *"[d]a barnålenes lengde i vesentlig grad er avhengig av vekstbetingelsene, mens formen mer er en arvelig egenskap, er det meget stor sannsynlighet for at så like barnåler, - både i lengde og form - er av samme mortre."*

8.4.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

I gjenopptakelsesbegjæringen fra 1975 ble det reist en rekke spørsmål vedrørende de sakkyndiges undersøkelser og deres uttalelser. Det ble anført at utgangspunktet må være at det ikke med bestemthet kan fastslås at en barnål kommer fra et bestemt tre. Det ble hevdet at det nærmeste man kunne komme til var antakelser om hvorvidt barnåler stammet fra et bestemt tre. På grunnlag av de sakkyndiges uttalelser la imidlertid påtalemyndigheten til grunn at barnåler som ble funnet på Torgersen var fra åstedet i Skippergata 6b. I gjenopptakelsesbegjæringen ble det vist til erklæring 26. januar 1973 fra forstkandidat Ragnvald Aaheim, som blant annet uttaler at det

> *".....blant tusener av barnåler sikkert finnes noen som er temmelig like uten at de har samme mortre. En undersøkelse av barnåler som er omtrent ett år gamle, brune og knusktørre, kan man vel også kanskje si er noe tvilsom når det gjelder mikroskopering.*
> *Saken bør vel forelegges eksperter."*

Etter en videre drøftelse av dette temaet, også knyttet opp mot Støleggens rolle, uttaler lagmannsretten i sin kjennelse:

> *"Man legger til grunn at de sakkyndige uttalelser under hovedforhandlingen i det vesentlige faller sammen med de erklæringer som er referert foran. Den kritikk som er reist av høyesterettsadvokat Staff mot de foretatte undersøkelser finner man ikke å kunne tillegge vekt. Det nye som er fremført i denne forbindelse er erklæringene fra forstkandidat Aaheim. Disse må nærmest oppfattes som antydninger og gir seg heller ikke ut for å være resultat av en vitenskapelig undersøkelse. Aaheims erklæringer kan derfor heller ikke ansees som bevis av betydning.*
>
> *Det har fra Torgersen side, direkte og indirekte, vært reist kritikk mot påtalemyndigheten for at den ikke sørget for at Støleggen ble ført som vitne under hovedforhandlingen. I den tidligere nevnte begjæring av 28. juni 1960 (dok. nr. 77 i sak nr. 6/1956) uttaler Torgersen likefrem at politiet bevisst har "underslått vitnet Eilif Støleggen" og at statsadvokaten sørget for at Støleggen ikke ble innkalt som vitne under*

hovedforhandlingen. Retten kan ikke finne at det er noe som helst grunnlag for slik kritikk. Støleggens navn var overhodet ikke nevnt under etterforskingen. Han kom først inn i bildet under hovedforhandlingen. Han ble 3. juni 1958 løslatt fra varetekt etter egen søknad, og uten enhver forbindelse med Torgersens sak. Da det så ble spørsmål om å få ham som vitne var han ikke for hånden. Hovedforhandlingen gikk i mens sin gang og det fremkom ikke noen begjæring om å utsette saken for å få hans vitneprov.

Støleggen er nå avhørt og forholdet med den brune dress et klarlagt så vidt det er mulig. At man ved undersøkelser i marken skulle kunne finne frem til at de barnåler som fantes i den brune dress stammer fra et eller annet tre i de svenske skoger, hvor Støleggen ferdedes høsten 1954, er en mulighet så fjern og usannsynlig at den må settes ut av betraktning. På den annen side har den mulighet at barnålene stammer fra et tre i Sverige vært drøftet under hovedforhandlingen sammen med andre muligheter. Det foreligger heller ikke under dette punkt (VII.3) nye kjensgjerninger eller nye bevis som kan gi grunnlag for gjenopptakelse."

Høyesteretts kjæremålsutvalg viser i sin kjennelse 31. mai 1976 til at det er spørsmålet om Støleggens bruk av dressen som har interesse for gjenopptakelsesspørsmålet. Med hensyn til at forsvareren under hovedforhandlingen pekte på den muligheten at barnålene kunne skrive seg fra den tiden Støleggen eide dressen og brukte den i Sverige heter det i kjennelsen:

"Den antydning domfeltes daværende forsvarer fremkom med under hovedforhandlingen, er nå søkt ytterligere underbygget, og den forklaring som nå foreligger om at Støleggen nyttet dressen under flukt gjennom skogen i Sverige, må sies å være ny. Man viser til det lagmannsretten har gjengitt fra Støleggens forklaring, og til hva utvalget har uttalt om den i avsnittet om blodflekkene.

Selv om det skulle være slik at Støleggen har hatt denne dressen på seg under flukt fra fengslet i Sverige og i skogen der, kan denne opplysning etter utvalgets mening ikke

bringe saken i en annen slik stilling at det er grunnlag for gjenopptakelse. Man viser til lagmannsrettens begrunnelse."

8.4.4 Gjenopptakelsessaken 1997 – 2001

Til domfeltes begjæring 17. september 1997, siterer Borgarting lagmannsrett i sin kjennelse 18. august 2000 fra det som ble uttalt av lagmannsretten i 1975 og av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 1976. Lagmannsretten uttaler blant annet:

"Lagmannsretten slutter seg til dette, og kan ikke se at forsvarernes anførsler gir grunnlag for å konkludere annerledes nå. Fasting Torgersen hadde på seg dressen som barnålene ble funnet i om kvelden den 6 desember 1957, og påtalemyndighetens standpunkt var at han hadde på seg dressen da drapet ble begått. At han hadde skiftet klær da brannen skal ha blitt påsatt, og at det ikke ble funnet barnåler i klærne han hadde på seg ved pågripelsen, ble det også pekt på i forrige gjenopptakelsesbegjæring. Det samme gjelder den omstendighet at det ble funnet en barnål i innerlommen på dressjakken. Lagmannsretten kan ikke se at det er grunn til å vurdere dette annerledes i dag enn slik retten gjorde det i 1975."

Lagmannsretten viser videre til uttalelsen fra professorene dr. philos Carl Morten Laane og dr. philos. Klaus Høiland 7. mai 1998 og tilleggsuttalelse 16. september 1998. Det påpekes her at barnålene fra åstedet stammet fra et juletre, sannsynligvis et undertrykt tre, og at det var vanlig å bruke slike juletrær på 1950-tallet før kommersiell juletreproduksjon satte i gang. Det antas videre at Støleggen, under overnattingen i de svenske skoger, kan ha benyttet granbar fra busksjiktet som leie, og da nettopp fra undertrykte trær med korte nåler. Det fremgår av tilleggsrapporten at:

"Det anses som mer sannsynlig – men ikke bevist – at barnålene fra siktede var noe Eilif Støleggen fikk på seg under flukten i svenske skoger, hvor han også overnattet med den brunstripete dressen."

Lagmannsretten bemerker at uttalelsen fra Laane og Høiland ikke gir grunnlag for å konkludere annerledes med hensyn til gjenopptakelsesspørsmålet, og at det ikke er gitt noen holdbar faglig begrunnelse for det standpunkt at det skal være mer sannsynlig at barnålene stammer fra en spesiell hendelse over 3 år før drapet skjedde. Lagmannsretten viser videre til at vurderingene fra Printz og Mork i 1958 baserte seg på undersøkelser av barnåler fra åstedet og fra siktedes klær. Ettersom barnålene fra klærne ikke lenger er i behold, er det ikke mulig å sammenligne særtrekk ved grannålene fra dressen med nålene fra kjelleren i Skippergata. Lagmannsretten finner ikke grunnlag for å anta at vurderingene fra de sakkyndige i 1958 ikke holdt faglig mål. Lagmannsretten refererer også til uttalelse 23. november 1999 fra Norsk institutt for skogforskning (NISK) ved professor Kåre Venn, professor Kristian Bjor, avdelingssjef Richard Horntvedt og seniorforsker Bjørn Tveite, og til sluttrapport 6. april 2000 fra Laane og Høiland. Lagmannsretten avslutter vurderingene omkring barnålbeviset slik:

> *"Lagmannsretten kan ikke se at denne sluttrapport inneholder noe som stiller gjenopptakelsesspørsmålet i et annet lys. Det er ikke dekning for å hevde at de sakkyndige i 1958 la til grunn at nålene fra kjelleren i Skippergata var så spesielle at de ikke kunne skrive seg fra Norge. Den omstendighet at professor Printz under hovedforhandlingen skal ha uttalt at han hadde vært inne på tanken at juletreet kunne skrive seg fra Kaukasien endrer ikke dette. Ingen av de sakkyndige konkluderte med at treet var utenlandsk. Ifølge Aftenpostens referat 10 juni 1958 fra hovedforhandlingen uttalte professor Elias Mork at treet kunne vært hugget hvor som helst i Norge, og at treet kan ha fått de eiendommelige nålene av at det har grodd på skrinn jord og i skygge. I Morks skriftlige rapport av 11 mars 1958 het det at trær med så korte barnåler ikke er alminnelige, og at man finner slike trær "i underbestandet hvor det er mangel på lys slik at veksten blir sterkt nedsatt på grunn av beskygning." Lagmannsretten viser for øvrig til at professor Mork påpekte at nålene hadde en sjelden flattrykt form.*

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 28. november 2001 vises det også til uttalelsene fra Printz og Mork, og utvalget uttaler blant annet:

> *"Det synes videre på det rene at Mork i sin forklaring ga uttrykk for at det bestyrket konklusjonen at ingen av de fem barnålene som ble funnet på forskjellige steder i Torgersens dress, var forskjellige fra barnålene på åstedet. Ifølge Aftenpostens referat 10. juni 1958 uttalte Mork at treet kunne være hugget hvor som helst i Norge og ha fått sine eiendommelige nåler av at det hadde grodd på skrinn jord og i skygge.*
>
> *Torgersen forklarte under hovedforhandlingen at han hadde kjøpt dressen av Eilif Støleggen mens de sonet sammen på Botsfengselet i 1956, og at barnålene måtte skrive seg fra den tid Støleggen eide dressen. Senere har Støleggen bekreftet Torgersens opplysning om å ha kjøpt dressen av ham. Støleggen har også forklart at han hadde dressen på seg under en flukt i Sverige høsten 1954 og at han da, sammen med en annen navngitt person, oppholdt seg en natt i skogen der de hadde bygget en barhytte.*
>
> *Disse opplysningene vedrørende Støleggen, som må anses som nye bevis i henhold til § 391 nr. 3, ble vurdert under gjenopptakelsessaken i 1970-årene. De ble av Høyesteretts kjæremålsutvalg da ikke ansett for å "bringe saken i en slik annen stilling at det er grunnlag for gjenopptakelse." Kjæremålsutvalget kan, i likhet med lagmannsretten, ikke se at det er grunnlag for en annen vurdering i dag."*

Kjæremålsutvalget viser videre til rapportene fra Høiland og Laane som karakteriserer Printz' og Morks uttalelser som *"et kraftig brudd på vitenskapelig etikk som krever at alt materiale som er brukt i en undersøkelse skal kunne sjekkes i ettertid – spesielt når det framlegges i en alvorlig straffesak"*. Printz' utsagn hevdes å være *"tendensiøse og verdiløse"* og Morks uttalelse påstås utelukkende å ha *"verdi som et partsinnlegg, ikke noe vitenskapelig dokument."* Til dette uttaler utvalget:

> *"Kjæremålsutvalget kan ikke se at det er grunnlag for Laane og Høilands angrep på de sakkyndiges faglige*

kompetanse og integritet. Det er misforstått å mene at de sakkyndige skulle ha prestert uttalelser basert på de krav som stilles til vitenskapelige rapporter, jf. hva som ovenfor er sagt om dette."

Kjæremålsutvalget viser her til uttalelsen fra NISK 23. desember 1999, hvor det fremgår at både Printz og Mork var erfarne og høyt kompetente vitenskapsmenn som gjennomførte undersøkelsene på en omhyggelig og objektiv måte. I følge NISK kan de ikke se at *"man på daværende tidspunkt kunne ha angrepet saken på noen bedre måte enn det disse to gjorde."*

Kjæremålsutvalget omtaler også Laane og Høilands rapport 7. mai 1998, der de uttaler at det er sannsynlig at barnålene i Torgersens dress stammer fra den tid Støleggen brukte dressen i Sverige. Til dette uttaler utvalget:

"Denne vurderingen av hva som er mest sannsynlig, er uten faglig dekning i rapporten og kan ikke forklares på annen måte enn at forfatterne på annet grunnlag har gjort seg opp en mening om hvorledes nålene var kommet i dressen. Kjæremålsutvalget finner det klart at rapporten av 7. mai 1998 ikke inneholder nye omstendigheter eller bevis som er egnet til å føre til frifinnelse, eller som svekker betydningen av barnålbeviset."

Laane og Høilands sammenligning av nålene fra åstedet, nåler fra Torgersens hjem i Tore Hunds vei og innsamlede barnåler i 1998/99, som konkluderer med at det ikke på noen måte er noen forskjell på disse nålene, - og følgelig heller ikke nålene fra dressen, er også forelagt skogforskerne ved NISK. Etter deres vurdering bidrar ikke undersøkelsen til Laane og Høiland til å *"belyse sannsynligheten for at en person som ferdes i skogen, eller håndterer juletrær, skulle få fem slike spesielle nåler i buksebretten, og ingen andre."*

Kjæremålsutvalget finner ikke at Høilands og Laanes rapport 6. april 2000 er et nytt bevis som er egnet til å føre til frifinnelse eller som i vesentlig grad svekker verdien av de observasjoner som ble gjort av Printz og Mork. I kjennelsen heter det:

"Etter utvalgets oppfatning er det klart mest sannsynlig at nålene på Torgersens klær kom fra treet på åstedet. Utvalget viser til at de slutninger som Høiland og Laane trekker på grunnlag av en sammenligning med sitt innsamlede materiale, ikke synes å kunne gi den samme sikkerhet som en undersøkelse av nålene fra dressen må antas å ha gitt. Utvalget viser ellers til uttalelsen fra skogforskerne og vil for sin del fremheve det usannsynlige i at Støleggen under sitt opphold i skogen i Sverige skulle få – og bare få – nåler i begge bukseoppbrettene og i jakkeinnerlommen som var helt identiske med de nålene som skrev seg fra (jule)treet på åstedet."

8.4.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

8.4.5.1 Innledende bemerkninger om dressen

Domfelte hevder innledningsvis at antrekk 1 (dressen) ikke har vært i Skippergata 6b, og at dressnålene derfor ikke kan stamme fra åstedet. Det anføres at gjerningspersonen umulig kan ha unngått å få blod på seg da han drepte Rigmor Johnsen og flyttet henne fra trappegangen til kjelleren. Det anses også som sannsynlig at han ville ha fått på seg støv og skitt fra kjellergulvet som var dekket av fuktig slam og at han for øvrig må ha fått på seg skitt og støv fra kjelleren da han flyttet liket og bygde opp et bål rundt dette av til dels grove og skitne materialer.
Da politiet beslagla antrekket hjemme hos Torgersen, var det ingen ting som tydet på at det var rengjort. Domfelte anfører at det ikke ble funnet blod, slam, støv og skitt på antrekket som sannsynliggjorde at det var brukt da Rigmor Johnsen ble drept og flyttet til kjelleren. Derimot ble det funnet mye rusk i lommene og buksebrettene til dressen som viste at dressen ikke hadde vært rengjort på lang tid. Disse funn alene utelukker at dressen har vært på åstedet og at de fem dressnålene stammer derfra, hevdes det i begjæringen.

Domfelte viser også til at det i kjelleren var omkring 30 ulike typer rusk og rask, og at det med unntak av granvedpartikler og barnåler,

ikke var noe felles trekk mellom elementene fra kjelleren og elementene i dressen. Det er umulig å forklare at granvedpartikler og barnåler fra åstedet skal ha kommet ned i dressen uten at også annen type rusk fra kjelleren skal ha funnet veien dit. Domfelte påpeker også at en barnål ble funnet i dressjakkens innerlomme, og at det vanskelig kan forklares dersom man påstår at barnålen kom fra kjelleren, uavhengig av om han har hatt på seg frakk eller ikke.

8.4.5.2 Barnålbeviset i 1958

Domfelte gir i begjæringen en oppsummering av de sakkyndiges uttalelser i 1958, og uttaler at utsagnene i retten fra Printz og Mork resulterte i en allmenn aksept av at kjellernålene og dressnålene var meget spesielle. Det påstås at det ut fra de skriftlige rapportene og avisreferater må være på det rene at juryen oppfattet Printzs og Morks forklaringer slik at kjellernålene og dressnålene var helt like og at de var meget sjeldne.

Domfelte viser til uttalelser om bevisverdien av barnålene fra professorene Høiland og Laane, forskerne ved NISK og professor Rune Halvorsen Økland. Laane, Høiland og NISK konkluderer med at kjellernålene er vanlige korte grannåler fra vanlig norsk gran som ikke kan skilles fra andre prøver av korte grannåler. Laane og Høiland trekker derfor den konklusjon at barnålbeviset ikke er noe bevis som knytter Torgersens til drapet/åstedet. NISK uttaler derimot at de har tillit til konklusjonene til Printz og Mork. Domfelte opplyser at Økland har foretatt en detaljert gjennomgang av NISKs og Laanes og Høilands dokumenter, så vel som av alle andre dokumenter som angår barnålbeviset. I begjæringen gjengis store deler av Øklands utredning. Som avslutning på fremstillingen av Øklands vurderinger gjengis hans mandat med fem spørsmål som ønskes besvart:

> *"Mandat:*
>
> *Professor dr. philos. Rune Halvorsen Økland skal gi en sakkyndig uttalelse om følgende spørsmål:*

Ett av hovedbevisene i Torgersen-saken i 1958 var det såkalte barnålbeviset. I kjelleren der den drepte ble funnet var det et gammelt grantre og dessuten mange løse barnåler. I den dressen Torgersen hadde på seg den natten drapet ble begått ble det funnet fem barnåler – tre i den ene buksebretten, én i den andre buksebretten og én i innerlomma på dressjakken.

Disse funn ble den gang analysert av professor Henrik Printz og professor Elias Mork, som var rettsoppnevnte sakkyndige under hovedforhandlingen. Deres konklusjon var – grovt sagt – at de fem barnålene i Torgersens dress med stor grad av sannsynlighet viste at Torgersen hadde vært på åstedet.

Barnålbeviset har senere, i forbindelse med gjenopptakelsessak for lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg 1997–2001 blitt analysert av professor dr. philos. Morten Laane og professor dr. philos. Klaus Høiland, Biologisk institutt, Universitetet i Oslo. Det foreligger også uttalelser fra Norsk institutt for skogforskning (NISK).

I kjennelse av 28. november 2001, ble Torgersens krav om gjenopptakelse avslått av Høyesteretts kjæremålsutvalg. Kjæremålsutvalget legger til grunn at barnålbeviset med "klar sannsynlighetsovervekt fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsmann".

……

Mine svar

I dette kapitlet vil jeg nøye meg med å avgi korte, presise svar på hvert av de fem spørsmålene i mandatet. Begrunnelsen for disse svarene finnes i min gjennomgang av saksdokumentene og andre dokumenter i kapitlene 2 – 9, og som er oppsummert i kapittel 1.

Spørsmål 1

1. Er de undersøkelser som professor Printz og professor Mork foretok utført i samsvar med forsvarlig naturvitenskapelig fremgangsmåte?

Mitt svar er et klart nei. Det er avgjørende svakheter ved metode og vurderinger av observasjoner så vel i Printz's som i Morks undersøkelser.

Spørsmål 2

> *2. Kunne de ha foretatt andre undersøkelser enn de som ble gjort ifølge rapportene (f.eks. mikroskopering med sikte på å undersøke om det var soppvekst på nålene) og som eventuelt kunne ha gitt et bedre grunnlag for å si noe om barnålene fra kjelleren og fra dressen hadde samme eller forskjellig opphav?*

Mitt svar er et klart ja.
Jeg vil i den forbindelse særlig vise til kapitlene 1, 2 og 3, der jeg bl.a. framholder at det er merkverdig at Mork og Printz ikke skriver noe om at de hadde mikroskopert nålene og heller ikke angir resultater som viser at de hadde mikroskoperte nålene. Mikroskopi var og er en selvsagt undersøkelsesmetode for å underbygge eller svekke/forkaste konklusjonen om at dressnålene kom fra kjelleren i Skippergt. 6b.
Den enkle visuelle undersøkelse som Printz og Mork gjorde av nålene hadde ingen verdi mht å si noe om nålene hadde felles opphav eller ei.
Jeg vil også påpeke at verken Printz eller Mork foretok kontrollundersøkelser. De undersøkte for eksempel ikke andre prøver av korte grannåler, slik andre har gjort i de senere årene (professorene Morten Laane og Knut Høiland, forstkandidat Ragnvald Aaheim og forskere ved Norsk institutt for skogforskning – NISK). Disse undersøkelsene har dokumentert, som jeg selv gjør i kapittel 1, at korte grannåler, som Printz og Mork hevdet var sjeldne, tvert imot var og er vanlig forkommende.

Spørsmål 3

> *3. Printz og Mork konkluderte med at nålene fra kjelleren som de undersøkte og nålene fra Torgersens dress var "like" med hensyn til lengde og form. Gir deres egne funn grunnlag for å trekke en slik konklusjon?*

Mitt svar er et betinget ja; betinget fordi undersøkelsene av grannålene var særdeles overflatiske og derfor bare kunne påvise en overflatisk likhet; fordi det hefter usikkerhet ved hvor representativt utvalget av nåler fra kjellergulvet var, og fordi det ikke ble gjort (eller nå mulig å gjøre) pålitelig statistisk testing av hypotesen om likhet.

Spørsmål 4

> *4. Forutsatt at det er "likhet": Gir rapportene etter sitt eget innhold grunnlag for å slutte noe om sannsynligheten for, eller at det er sikkert at, barnålene i Torgersens dress kommer fra kjelleren?*

Mitt svar er et klart nei.

Det var ikke faglig grunnlag for, ut fra Printz's og Morks rapporter, å anslå hvor sannsynlig det er at nålene i dressen stammer fra treet i kjelleren. Et slikt grunnlag fantes ikke under rettssaken i 1958. Heller ikke i dag, i 2005, har vi tilstrekkelig kunnskap om grannåler til å statistisk beregne en slik sannsynlighet på grunnlag av nålenes form og størrelse. Men vi har kunnskap nok til å fastslå at nåler av den form og størrelse som ble funnet i dressen og i kjelleren, forekommer så hyppig i granskog at den overflatiske likheten som påvises av Printz og Mork, ikke knytter Torgersen til åstedet.

Spørsmål 5

> *5. Er det faglig dekning for den bevisverdi kjæremålsutvalget tillegger barnålbeviset i kjennelsen av 28. november 2001?*

Mitt svar er et klart nei.

Det er ikke faglig dekning for å tillegge grannålene noen bevisverdi. Det såkalte barnålbeviset må avvises som bevis. Grannålene som ble funnet i Torgersens dress kan stamme fra åstedet eller fra et eller annet sted i norsk (eller svensk) skog eller fra steder hvor det var felte grantrær, granbar eller løse nåler. Det foreligger ikke noe grunnlag for å påstå at en av disse mulighetene er mer sannsynlig enn noen annen."

Når det gjelder Printzs skriftlige rapport, viser Økland blant annet til at Printz konkluderte at det med *"absolutt sikkerhet"* var *"full overensstemmelse"* mellom dressnålene og kjellernålene. Hans bastante konklusjon gir inntrykk av at det forelå stor grad av likhet og at denne likheten knyttet dressnålene og kjellernålene sammen. Etter Øklands vurdering var det ikke noe faglig grunnlag for en slik slutning, og det er det heller ikke i dag. Økland konkluderer slik:

> *"Printz eneste funn var at de fem dressnålene og kjellernålene var vanlige korte grannåler fra vanlig norsk gran.*
> *Det er sterkt kritikkverdig at Printz ikke tydelig gjorde klart at hans "undersøkelse" av grannålene ikke knytter Torgersen til åstedet/drapet."*

Økland har også vurdert Morks skriftlige rapport 11. mars 1998. Økland hevder at Mork foretok en svært enkel visuell undersøkelse, og at han ikke brukte mikroskop i sin undersøkelse av nålenes overflate. Til tross for denne enkle undersøkelsen, trakk Mork den bastante konklusjon at det er "*meget stor sannsynlighet for at så like barnåler, - både i lengde og form – er av samme mortre"* og at det *"med absolutt sikkerhet"* var *"full overensstemmelse"* mellom dressnålene og kjellernålene. Etter Øklands vurdering finnes det ikke noe faglig grunnlag for disse konklusjonene, som neppe kan tolkes annerledes enn at dressnålene stammet fra kjellernålene. Økland uttaler blant annet:

> *"Mork ordlegger seg også andre steder i rapporten slik at man får det inntrykk av at det er faglig grunnlag for å trekke langt mer vidtrekkende konklusjoner om likhet mellom dressnålene og kjellernålene enn det i virkeligheten er. Morks rapport er derfor egnet til å villede andre som ikke har innsikt i biologi og/eller vitenskapelig metodikk. Dette er sterkt kritikkverdig.*
>
> *Morks konklusjon om at likheten mellom dressnålene og kjellernålene mht form skyldes arvelige egenskaper er også gal og sterkt villedende. Høyesteretts kjæremålsutvalg siterer Mork på dette punkt og dermed åpenbart trodd på utsagnet."*

8.4.5.3 Uttalelser fra Norsk institutt for skogforskning (NISK)

Domfelte viser i begjæringen til at påtalemyndigheten (under forrige gjenopptakelsessak) ba NISK om å vurdere rapportene fra Printz og Mork av 1958 og senere også Laane og Høilands rapporter. NISK ble bedt om å undersøke ulike barnålsprøver, blant dem prøver fra kjelleren i Skippergata 6b, prøver fra vanlig norsk gran og prøver fra orientgran.

Professor Økland har i sin rapport gjennomgått tre brev fra NISK fra henholdsvis 1999, mai 2001 og juni 2001. Etter å ha vurdert og kommentert de forskjellige punktene i uttalelsene fra NISK, konkluderer Økland slik:

> *"Det er sterkt kritikkverdig at NISK ikke tar konsekvensene av egne kunnskaper, egne funn og Laane og Høilands funn, men i stedet uttrykker blind tillit til Morks og Printz's uholdbare konklusjon om at grannålene i Torgersens dress kom fra grannålene i kjelleren i Skippergt. 6b.*
>
> *Det er sterkt kritikkverdig at NISK unnlater å skrive til Oslo statsadvokatembeter at funn av fem korte grannåler i Torgersens dress ikke knytter Torgersen til åstedet.*
>
> *Ved sine uttalelser (i tre brev) har NISK grovt villedet Oslo statsadvokatembeter og i siste instans Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001."*

8.4.5.4 Særskilt om Eilif Støleggen

Som nevnt innledningsvis hadde Torgersen kjøpt den omtalte dressen brukt i 1954 av Eilif Støleggen, som selv hadde kjøpt den brukt. For domfelte har det vært viktig å kunne sannsynliggjøre at barnålene var kommet i dressen før han overtok den, men Støleggen ble ikke ført som vitne.

Domfelte viser i begjæringen til professor Øklands redegjørelse, hvor han uttaler at grannålene i dressen kan ha kommet dit ved

mange forskjellige anledninger, både før og etter at Torgersen overtok dressen. Ettersom Støleggens eierskap og bruk av dressen har vært fremme ved flere anledninger tidligere, også i kjæremålsutvalgets kjennelse i 2001, vil domfelte likevel gjennomgå forholdene omkring Støleggen som vitne.

I begjæringen vises det til at det av avisreferater fra hovedforhandlingen i 1958 fremgår at domfelte påberopte seg at barnålene kunne ha kommet i dressen før han overtok den fra Støleggen. Domfeltes forsvarer forsøkte å stevne Støleggen som vitne, men politiet opplyste at det var umulig å finne ham. Etter domfellelsen, men før anken til Høyesterett var avgjort, ba domfelte om at det måtte foretas nærmere undersøkelser av Støleggens bruk av dressen. I politiavhør 22. august 1958 forklarer han at

> *"han nå har fått rede på at Støleggen hadde denne dressen på seg i Sverige, hvor han var på flukt, antakelig etter en rømning, men når dette var, kan ikke avhørte si noe om. Støleggen skulle under flukten ha sovet i skogen under trær….. Avhørte mener at barnålene må ha kommet på dressen mens Støleggen enda hadde den, og avhørte mener at den eneste rimelige forklaring er at Støleggen har fått på seg barnålene under flukten i Sverige."*

I en påtegning fra statsadvokat Dorenfeldt 26. august 1958 heter det:

> *"Domfelte prosederte i lagmannsretten nettopp på dette som han opplyser i sin forklaring om Støleggen og den brunstripete dress, og lagmannsretten har derfor vurdert innholdet i forklaringen. For øvrig finner jeg å burde bemerke at politiet ikke bør oppta noen forklaring av domfelte eller foreta noen etterforskningsskritt i saken uten å ha konferert med meg."*

Det fremgår videre av begjæringen at domfelte traff Støleggen på Botsfengselet i 1962, og at Støleggen avga en skriftlig erklæring om at han hadde solgt dressen til Torgersen, og at han hadde hatt på seg denne under en flukt i skogen i Sverige høsten 1954. Svensk politi har senere bekreftet at Støleggen rømte fra Herlanda fengsel 24. november 1954 og at han ble pågrepet i Strømstad 27. november 1954. Etter domfeltes mening er det ingen opplysninger i saken som

tilsier at Støleggens forklaring om at han hadde dressen på seg under overnattingen i skogen eller det han ellers fortalte om dressens historie, er usann. Det må derfor legges til grunn at Støleggen brukte denne dressen under overnatting i skogen.
Domfelte viser videre til at statsadvokat Dorenfeldt i sin redegjørelse 17. desember 1958 blant annet uttalte:

> *"Domfelte nevnte under hovedforhandlingen at han mente at barnålene og blodflekkene på dressen kunne stamme fra den tid da Støleggen angivelig eide dressen. Lagmannsretten hadde således anledning til å vurdere denne mulighet, som også ble antydet av forsvareren under prosedyren…… Støleggens eventuelle flukt til svenske skoger m.v. kan verken gjøre fra eller til ….. Det essensielle ved barnålene var jo nettopp dette at de etter de sakkyndiges uttalelse etter all sannsynlighet skrev seg fra juletreet på åstedet."*

I begjæringen påpekes det at grunnen til at Støleggen ikke ble ført som vitne under hovedforhandlingen var at han i følge Dorenfeldt ikke kunne finnes på det tidspunkt det var spørsmål om å avhøre ham. Til dette uttaler domfelte at Støleggen satt i varetekt i Oslo kretsfengsel 2. juni 1958 da hovedforhandlingen startet. Han ble løslatt av politiet på Romerike 3. juni 1958, samme dag søknaden ble mottatt. Han ble samtidig pålagt daglig meldeplikt ved Drammen politikammer. I begjæringen gis det slik oppsummering:

> *"Støleggen ble løslatt 3. juni, samme dag som søknaden var mottatt hos politiet. Han ble løslatt til tross for at han var innstevnet som vitne i Torgersen-saken. Mest sannsynlig har han overholdt meldeplikten, slik at det ikke er riktig som hevdet av Dorenfeldt at han ikke var å finne. Sett under ett gir omstendighetene grunnlag for mistanke om at påtalemyndigheten med hensikt ikke overholdt sin plikt til å sørge for at Støleggen kunne møte som vitne. At hans vitneprov om dressens historie ville være til fordel for Torgersen i 1958 kan det ikke være noen tvil om."*

8.4.5.5 Betydningen av barnålbeviset i 1958 og 2001

Domfelte viser i begjæringen til at statsadvokat Dorenfeldt i sin redegjørelse 17. desember 1958 uttalte at barnålbeviset er et:

> *"... naturvitenskapelig bevis av første klasse, fordi det viste seg at det her gjaldt barnåler av en så ekstraordinær art at de sakkyndige kunne trekke konklusjoner som ellers ikke ville vært mulige."*

Domfelte viser videre til at Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 uttalte om Laane og Høilands rapport at de slutninger som de trekker på grunnlag av en sammenligning med sitt innsamlede materiale:

> *"... ikke synes å kunne gi den samme sikkerhet som en undersøkelse av nålene fra dressen må antas å ha gitt. Utvalget viser ellers til uttalelsen fra skogforskerne (NISK, vår tilføyelse) og vil for sin del fremheve det usannsynlige i at Støleggen under sitt opphold i skogen i Sverige skulle få – og bare få – nåler i begge bukseoppbrettene og i jakkeinnerlommen som var helt identiske med de nålene som skrev seg fra (jule)treet på åstedet."*

Kjæremålsutvalget uttaler videre at barnålbeviset ikke er vesentlig svekket og at det med stor sannsynlighetsovervekt fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsmann.

Etter domfeltes vurdering er det ikke tvil om at juryen i 1958 bygget på at barnålene i dressen var et bevis som med stor grad av sikkerhet knyttet ham til drapet. Dette var feil, men juryen hadde ingen realistisk mulighet til å forstå dette, slik barnålbeviset ble presentert av de sakkyndige og tolket av aktor og forsvarer.
Domfelte mener at også kjæremålsutvalgets vurdering av bevisverdien av barnålene er feil. Utvalget visste at kjellernålene og dressnålene var korte barnåler fra vanlig norsk gran, og domfelte mener at man ut fra dette ikke kan slutte at det *"med klar sannsynlighetsovervekt"* utpeker ham som gjerningsmann. Domfelte viser til og gjengir Øklands rapport med sammendrag og konklusjon, hvor det i punkt 5 gis slik samlet konklusjon:

> *"Kjæremålsutvalgets utsagn om at grannålene i dressen "med klar sannsynlighetsovervekt utpeker Torgersen som gjerningsmann" er uholdbar. Utsagnet om sannsynlighetsovervekt er ren gjetning."*

I begjæringen avslutter domfelte omtalen av barnålbeviset slik:

> *"Øklands konklusjon når det gjelder Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av barnålbeviset er knusende. Mange av de forhold som viser at barnålbeviset ikke knytter Torgersen til drapet var kjent for kjæremålsutvalget. Når man leser Øklands utførlige analyser spør man seg uvilkårlig hvordan kjæremålsutvalget kunne begå så mange elementære feil."*

8.4.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.4.6.1 Innledende bemerkninger

Påtalemyndigheten bemerker at Torgersen allerede under hovedforhandlingen i 1958 anførte at barnålene måtte skrive seg fra den tid da Eilif Støleggen eide dressen. Denne anførselen ble gjentatt både ved gjenopptakelsessaken fra 1973-1976 og ved gjenopptakelsessaken fra 1997-2001. Det ble begge ganger lagt frem vurderinger av de sakkyndiges arbeid hva gjelder barnålbeviset i 1958. Ved behandlingen i 1997-2001, ble det fra domfeltes side lagt frem sakkyndige rapporter utarbeidet av professorene Laane og Høiland ved Biologisk institutt. Påtalemyndigheten innhentet uttalelse fra professor Kåre Venn, professor Kristian Bjor, avdelingssjef Richard Horntvedt og seniorforsker Bjørn Tveite, samtlige ved Norsk institutt for skogforskning (NISK).
Både Borgarting lagmannsrett og Høyesteretts kjæremålsutvalg vurderte anførslene vedrørende barnålbeviset og konkluderte med at rapportene fra Høiland og Laane ikke er et nytt bevis som er egnet til å føre til frifinnelse, eller som i vesentlig grad svekker verdien av de observasjoner som ble gjort av de sakkyndige i 1958.
Påtalemyndigheten viser i sin uttalelse til kjæremålsutvalgets kjennelse, og siterer fra side 1550, som også er gjengitt ovenfor. Påtalemyndigheten siterer også fra kjennelsen side 1564, hvor det blant annet heter:

> *"Av den gjennomgangen utvalget har gjort av de tekniske bevis, fremgår det at avføringsbeviset ikke er svekket*

og barnålbeviset ikke er vesentlig svekket, og at disse bevisene, med henholdsvis stor sannsynlighet og klar sannsynlighetsovervekt, fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsmann. Også tannbittbeviset trekker i denne retning. De tekniske bevis taler således fremdeles med tyngde for Torgersens skyld."

Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderinger som er foretatt.

Når det gjelder den foreliggende begjæring fra domfelte hvor han opprettholder anførselen om at barnålbeviset ikke knytter ham til drapet, bemerker påtalemyndigheten at det er professor Øklands utredning som er nytt i forhold til forrige gjenopptakelsesbegjæring. Påtalemyndigheten kan ikke se at det fremkommer noe nytt i denne begjæringen som ikke var tema for kjæremålsutvalgets behandling i 2001, og uttaler blant annet:

"Kjæremålsutvalget foretok en svært grundig vurdering i 2001, og dette beviset står ikke noe annerledes i dag enn ved forrige behandling. Utredningen til professor Økland er i det alt vesentligste argumentasjon som ikke bygger på nye omstendigheter eller bevis. Økland har ikke vurdert bevismaterialet, kun foretatt en gjennomgang av de forskjellige uttalelser som foreligger vedrørende barnålbeviset, samt gitt en kritikk av Høyesteretts kjæremålsutvalgs bevisvurdering. Økland legger til grunn de undersøkelsene som Høiland og Laane foretok i tilknytning til forrige gjenopptakelsessak.

De sakkyndiges rapporter var kjent for lagretten i 1958, samt at de sakkyndige møtte under hovedforhandlingen og redegjorde for, og utdypet, sine skriftlige rapporter. Argumentasjonen dreier seg, som den også gjorde under forrige gjenopptakelsessak, utelukkende om nye vurderinger av beviset på grunnlag av de sakkyndige uttalelser og vurderinger av de sakkyndiges arbeid som hevdes å være lite tilfredsstillende. Dette er ikke en gjenopptakelsesgrunn."

Etter påtalemyndighetens vurdering er det klart at domfeltes anførsler ikke er gjenopptakelsesgrunn etter straffeprosessloven §

391 nr. 3, men av hensyn til vurderingen etter § 392 annet ledd knyttes det likevel noen bemerkninger til begjæringen.

8.4.6.2 Bemerkninger til professor Øklands utredning

Påtalemyndigheten betegner Øklands utredning som en *"massiv kritikk"* av det arbeidet de to sakkyndige Printz og Mork utførte i 1958, vurdert på bakgrunn av deres skriftlige sakkyndige uttalelser og avisreferater fra hovedforhandlingen. Øklands kritikk er i det vesentlige den samme som professorene Laane og Høiland fremkom med ved forrige gjenopptakelsessak. Påtalemyndigheten viser her til kjæremålsutvalget, som i sin kjennelse uttaler at det er *"misforstått å mene at de sakkyndige skulle ha prestert uttalelser basert på de krav som stilles til vitenskapelige rapporter."* Påtalemyndigheten viser videre til kjennelsen hvor det fremgår at de sakkyndige fra NISK (Kåre Venn, Kristian Bjor, Richard Horntvedt og Bjørn Tveite) bekrefter at de undersøkelser og vurderinger som ble gjort av Printz og Mork var forsvarlige. I sin uttalelse 23. desember 1999 har NISK kommentert Printz og Morks kompetanse til å avgi de faglige uttalelsene i 1958. Fra kjæremålsutvalgets kjennelse gjengir påtalemyndigheten:

> "*Vitenskapelige forhold rundt granas vekst og utvikling, innbefattet vedens anatomi og nålenes morfologi, var rimelig klarlagt på det tidspunkt. Histologiske teknikker var godt utviklet. Mikroskopering av vedsnitt var utviklet til en metodikk som vi fortsatt finner tilfredsstillende. I dag har man bedre kjemiske analysemetoder…., men vi er likevel ikke sikre på at vesentlig bedre resultater hadde blitt oppnådd. Den faglige vurdering av morfologiske særegenheter hos nålene og likheten mellom nålene i de to gruppene av prøver, mener vi er gjort på en måte som er holdbar også i dag."*

Påtalemyndigheten bemerker at Økland, i tillegg til å kritisere de sakkyndige rapportene fra 1958, også kritiserer uttalelsen fra NISK og Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av de forskjellige sakkyndiges uttalelser. Påtalemyndigheten er ikke kjent med om Økland har særlige kvalifikasjoner for bevisvurdering i straffesaker, og synes det er noe underlig at Økland i sin utredning uttaler seg om

hvorvidt barnålbeviset er et bevis i saken eller ikke. Påtalemyndigheten påpeker at en sakkyndig ikke skal komme med sine personlige oppfatninger av verdien av et bevis når dette er en bedømmelse som går utover hans sakkyndighet. Særlig påfallende er dette når den samme professoren er svært kritisk til andre sakkyndige og deres arbeid. At Økland uttaler seg om verdien av barnålbeviset er til en viss grad forståelig, ettersom det er dette beviset han er bedt om å avgi uttalelse om, men han er ikke bedt om å uttale seg om bevisverdien annet enn på faglig grunnlag. Påtalemyndigheten uttaler blant annet videre:

> *"Jeg finner det imidlertid svært lite tillitvekkende at professor Økland innledningsvis også uttaler seg om verdien av andre bevis. Det vises blant annet til sidene 20 og 24-27 i Øklands utredning, hvor han uttaler seg om avføringsbeviset, om murpuss og granved partikler, hvoretter han konkluderer med at det i dag er klart at ingen av disse bevisene knytter Torgersen til åstedet. Videre uttaler han seg om tannbittbeviset, og påpeker at retten også her ble grovt villedet av de sakkyndige. Dette er bevis i saken som han, så vidt kjent for påtalemyndigheten, ikke har sakkunnskap til å bedømme.*
>
> *Påtalemyndigheten stiller på denne bakgrunn spørsmålstegn ved Øklands profesjonalitet og objektivitet, når det så klart fremgår at han har en forutinntatt oppfatning av at Torgersen er uskyldig dømt. Hvorvidt Økland har noe faktisk kjennskap til sakens øvrige bevis eller ikke, er påtalemyndigheten ikke kjent med. Det fremgår imidlertid av forordet at det er professor Ståle Eskelands bror, Trond Eskeland, som har skrevet utkastet til utredningen.*
>
> *Det er påtalemyndighetens oppfatning at Øklands utredning om barnålbeviset vanskelig kan anses som en objektiv sakkyndig utredning. Utredningen fremstår som et subjektivt partsinnlegg for Torgersen, og er som nevnt i det alt vesentlige en argumentasjon som verken bygger på nye kjensgjerninger eller nye bevis."*

Påtalemyndigheten kommenterer også at Økland gjennom hele sin utredning legger til grunn at Printz og Mork konkluderte med at dressnålene kom fra kjellernålene. Det vises her til deres konklusjon,

som er gjengitt i kjæremålsutvalgets kjennelse, blant annet at *"de i enhver henseende stemmer med nålene fra kjelleren"*, at det i en blanding vil *"være helt umulig å holde dem fra hverandre*", at det er *"full overensstemmelse"* og at det er *"meget stor sannsynlighet for at så like barnåler, - både i lengde og form – er av samme mortre."*

Kjæremålsutvalget uttaler videre:

> *"Det synes videre på det rene at Mork i sin forklaring ga uttrykk for at det bestyrket konklusjonen at ingen av de fem barnålene som ble funnet på forskjellige steder i Torgersens dress, var forskjellige fra barnålene på åstedet. Ifølge Aftenpostens referat 10. juni 1958 uttalte Mork at treet kunne være hugget hvor som helst i Norge og fått sine eiendommelige nåler av at det hadde grodd på skrinn jord og i skygge."*

Påtalemyndigheten uttaler at de sakkyndige på denne bakgrunn ikke kan ses å ha trukket absolutte konklusjoner med hensyn til om barnålene fra dressen stammet fra kjelleren i Skippergata 6b. De sakkyndige har konkludert med likhet og dette legges jo også til grunn av Torgersen ettersom barnålene fra dressen ikke lenger eksisterer.

Påtalemyndigheten har også uttalt seg til enkelte av de temaene som Økland beskriver i sin rapport, og som domfelte bruker som grunnlag for å anføre at barnålbeviset ikke knytter ham til drapet.

Det vises for det første til at Økland er svært kritisk til at det ikke er foretatt mikroskopering, og han legger til grunn at undersøkelsene ble foretatt med det blotte øye, eventuelt med håndlupe. For påtalemyndigheten er det uklart hvordan Økland har kommet frem til dette. Verken Printz eller Mork redegjorde for de metodene de hadde brukt, men det var vanlig å mikroskopere på denne tiden. Det vi vet er at Printz og Mork studerte tverrsnittpreparater og slike lages vanligvis med tanke på mikroskopering. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"De sakkyndige har ikke redegjort for sine metoder i de skriftlige uttalelsene, og vi kan derfor ikke med sikkerhet si noe om det ble mikroskopert eller ikke. Men ettersom dette*

var en vanlig metode å bruke, samt at det ble laget tverrsnittpreparater, er det etter påtalemyndighetens syn mer nærliggende at dette ble gjort enn at det ikke ble gjort."

I uttalelsen bemerker påtalemyndigheten at Økland er inne på at det kan ha vært mikroskopert, men at det da er mer sannsynlig at de sakkyndige har funnet et resultat som talte for at dressnålene og kjellernålene ikke var like enn at de var like, og at de sakkyndige har underslått denne informasjonen. Påtalemyndigheten uttaler blant annet:

"For Økland er det altså mer sannsynlig at to anerkjente vitenskapsmenn underslår opplysninger som kunne tale til Torgersens fordel, jf Øklands konklusjon på utredningens side 99. Printz er, som det fremgår av tidligere i påtalemyndighetens uttalelse, anklaget for dette også når det gjelder undersøkelse av annet bevismateriale. Men anklagen mot Mork er ny, og listen med personer som har vært med på den påståtte konspirasjonen mot Torgersen blir således lengre og lengre."

Når det gjelder forekomsten av soppvekst, viser påtalemyndigheten til at Laane og Høiland ved sine undersøkelser av kjellernålene fant at de var infisert med granskyttesopp. På bakgrunn av dette legger domfelte til grunn at det var soppvekst på kjellernålene i 1957. Dette begrunnes med at treet hadde ligget i kjelleren i nesten et år og at det var fuktig slam i kjelleren som skulle fremme nedbrytning og soppvekst, samt at nålene var oppbevart tørt hos politiet siden 1957. Økland stiller spørsmål ved om Printz og Mork oppdaget at soppvekst var forskjellig på barnålene fra kjelleren og fra dressen, og at de derfor underslo dette. Påtalemyndigheten bemerker her:

"Påtalemyndigheten vil påpeke at vi faktisk ikke vet om det var soppvekst på nålene i 1957, og vi vet heller ikke om nålene har vært oppbevart tørt hos politiet siden 1957. Vi vet ikke om de sakkyndige observerte sopp eller ikke i 1957/58. Man kan således ikke legge til grunn som sikkert at det var soppvekst på nålene, og så videre av dette utlede at Mork og Printz underslo disse opplysningene fordi Printz og Mork fant at det ikke var soppvekst på dressnålene, slik Økland klart antyder."

Økland hevder i sin utredning at nålene ikke ble målt, og reiser på bakgrunn av dette kritikk mot Printz. Til dette bemerker påtalemyndigheten i sin uttalelse at det er på det rene at nålene ble målt. Dette fremgår av Morks rapport 11. mars 1958 og Printz brev til Kriminalsjefen i Oslo 6. juni 1958, hvor målene til dressnålene blir listet opp.

Påtalemyndigheten viser også til at Økland i sin utredning skriver at NISK bekrefter at man ikke kan slutte at de fem nålene i Torgersens dress med stor sannsynlighet stammer fra Skippergata 6b. Påtalemyndigheten siterer her fra NISKs utredning 23. desember 1999:

> *"Professor Morks konklusjon om at alle nålene sannsynligvis stammer fra samme tre finner vi rimelig, men vi vil likevel understreke at han ikke påstår at de er fra samme tre."*

Dersom det er denne uttalelse Økland bygger på, bemerker påtalemyndigheten at dette verken er nytt eller oppsiktsvekkende, idet de sakkyndige fra 1958 aldri har påstått noe annet.

8.4.6.3 Særskilt om Eilif Støleggen

Påtalemyndigheten bemerker at anførselen om at barnålene har kommet i dressen fra Støleggens flukt i de svenske skoger har vært fremmet tidligere. Det vises her til kjæremålsutvalgets kjennelse, og påtalemyndigheten slutter seg til vurderingen om at det er usannsynlig at Støleggen under sin flukt i Sverige *"skulle få - og bare få - nåler i begge buksoppbrettene og i jakkeinnerlommen som var helt identiske med de nålene som skrev seg fra (jule)treet på åstedet."*

Domfelte hevder i sin begjæring at det ikke er noen opplysninger som tilsier at Støleggens forklaring var usann. På bakgrunn av kjæremålsutvalgets vurdering, finner påtalemyndigheten det for så vidt uinteressant om Støleggens forklaring er riktig eller ikke, men påpeker likevel at det fremgår av pågripelsen i Sverige at Støleggen

hadde på seg ”kavaj” og ikke ”kostym”. Det fremgår videre av opplysninger fra Sverige om bilulykken at Støleggen kom uskadd fra denne, Det foreligger således ingen opplysninger i forbindelse med pågripelsen i Sverige i 1954 om dressen eller om de skadene som Støleggen omtaler i sin erklæring til Torgersen fra 2. desember 1962.

Påtalemyndigheten kommer i denne sammenheng også inn på Støleggens troverdighet, og viser til hans rolle for å svekke forklaringen til vitnet Ørnulf Bergersen. Påtalemyndigheten kommer senere i uttalelsen tilbake til dette, jf. kap. 8.5.6.4 nedenfor, men anfører her at denne episoden svekker tilliten til Støleggens troverdighet i forhold til hans forklaring/erklæring til støtte for Torgersen.

8.4.6.4 Avsluttende bemerkninger

Etter påtalemyndighetens vurdering er det ikke noe nytt i den kritikk som Mork og Printz blir utsatt for i denne gjenopptakelsessaken som endrer den vurdering som både Borgarting lagmannsrett og Høyesteretts kjæremålsutvalg foretok i forbindelse med gjenopptakelsessaken fra 1997-2001. Printz og Mork har påvist at dressnålene og kjellernålene var like med hensyn til lengde, farge og tørrhet, og for øvrig konkludert med at de var like i alle henseender. Påtalemyndigheten uttaler:

> *”Ved vurderingen av dette beviset må det ikke glemmes at den kritikk som rettes mot beviset kun er et angrep på de sakkyndiges rapporter. Vi har ikke lenger dressnålene i behold, og vi kan således i dag ikke sammenligne dem med kjellernålene verken i mikroskop, lupe eller det blotte øye. Mork og Printz hadde samtlige nåler tilgjengelige, og kunne foreta samtlige undersøkelser. Det er på denne bakgrunn de har kommet med sin konklusjon. Det er intet påfallende eller tvilsomt ved de undersøkelser de sakkyndige har gjort. Det er heller ikke noe påfallende ved konklusjonene. Professorene fra NISK finner heller ikke noe påfallende ved det arbeid de sakkyndige har utført.*

Bevisvurderingen er det retten som skal foreta og ikke de sakkyndige. De rettsinstanser som har behandlet saken gjennom tidene har heller ikke funnet noe tvilsomt eller påfallende ved dette bevis"

Påtalemyndigheten kan ikke se at det er anført noe som svekker barnålbeviset, og kan heller ikke se at det er anført forhold som gjør det meget tvilsomt at dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.4.7 Muntlig høring

8.4.7.1 Innledning

I brev til kommisjonen 6. januar 2006 foreslo professor Ståle Eskeland at professor dr. philos Rune Halvorsen Økland høres om barnålbeviset. Økland er leder for Seksjon for botanikk ved Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Som begrunnelse anfører Eskeland:

"Økland skal forklare seg om bevisverdien av barnålbeviset. Hans rapporter, som utgjør dokumentsamlingen Barnålbeviset 1957-2005, del A, er særdeles grundige. Verdien av en høring av Økland ligger derfor først og fremst i at han kan gi en forenklet fremstilling av de omfattende analyser han har levert."

Påtalemyndigheten uttaler i brev til kommisjonen 6. februar 2006 at professor Økland har gitt en utredning i saken som representerer en massiv kritikk av det arbeid de to sakkyndige (Printz og Mork) utførte i 1958, vurdert på bakgrunn av deres skriftlige sakkyndiguttalelser og avisreferater fra hovedforhandlingen. Påtalemyndigheten referer til Øklands rapport, hvor han blant annet uttaler seg også om avføringsbeviset og tannbittbeviset. For så vidt gjelder tannbittbeviset påpeker Økland at retten ble grovt villedet av de sakkyndige. Påtalemyndigheten uttaler:

"Påtalemyndigheten stiller på denne bakgrunn spørsmålstegn ved Øklands profesjonalitet og objektivitet, når det så klart fremgår at han har en forutinntatt oppfatning

av at Torgersen er uskyldig dømt. Hvorvidt Økland har noe faktisk kjennskap til sakens øvrige bevis eller ikke, er påtalemyndigheten ikke kjent med. Det fremgår imidlertid av forordet at det er professor Ståle Eskelands bror, Trond Eskeland, som har skrevet utkastet til utredningen.

Det er påtalemyndighetens oppfatning at Øklands utredning om barnålbeviset vanskelig kan anses som en objektiv sakkyndig utredning. Utredningen fremstår som et subjektivt partsinnlegg for Torgersen, og er som nevnt i det alt vesentlige argumentasjon som verken bygger på nye kjensgjerninger eller nye bevis."

Påtalemyndigheten viser til at professorene Kåre Venn, Kristian Bjor, samt avdelingssjef Richard Horntvedt og seniorforsker Bjørn Tveite, alle tilknyttet Norsk institutt for skogforskning (NISK), uttalte seg om barnålbeviset under kjæremålsutvalgets behandling i 2001. Etter påtalemyndighetens mening må en høring av Økland i det minste suppleres med en høring av en eller flere av de ovennevnte, som både direkte og indirekte rammes av Øklands kritikk.

Kommisjonen besluttet at professor Rune Halvorsen Økland og pensjonert professor Kåre Venn skulle innkalles for å avgi forklaring under høringen. Kommisjonen finner det ikke hensiktsmessig å gjengi detaljer fra deres redegjørelser eller fra den etterfølgende eksaminasjonen, men for oversiktens skyld gis det en kort oppsummering av redegjørelsene nedenfor.

8.4.7.2 Professor Halvorsen Økland

Økland ga en beskrivelse av hva barnålbeviset består av, nemlig nålene som ble funnet i Torgersens dress sammenlignet med nåler fra grantreet som ble funnet i kjelleren i Skippergata 6b. De sakkyndige i 1958 konkluderte med at nålene var like og spesielle, og knyttet med dette Torgersen til drapsstedet. Økland hevder at barnålbeviset ikke har noen bevisverdi. Printz og Mork påviste bare en overflatisk likhet mellom nålene i dressen og nålene i kjelleren

etter å ha utført en overflatisk undersøkelse. Det finnes ikke noe vitenskapelig grunnlag for å konkludere med at nålene stammet fra samme tre. Nålene i kjelleren var ikke spesielle, det var helt vanlige barnåler. De sakkyndige villedet retten i stedet for å konkludere med at barnålene ikke knyttet Torgersen til åstedet. Denne feiltolkingen har blitt fastholdt gjentatte ganger frem til i dag.

Printz oppgir at dressnålene hadde en middellengde på 7 millimeter. Både Printz og Mork uttaler at det er full overensstemmelse mellom dressnålene og kjellernålene. Printz uttaler at nålene var av samme morfologiske type. Ettersom dressnålene er tapt, er det ikke mulig å undersøke om dette er riktig, eller om det var vesentlige forskjeller mellom nålene fra dressen og nålene fra kjelleren. Hadde nålene vært intakt kunne man i dag ha gjort genetiske undersøkelser med sikte på å fastslå en likhet. Økland valgte likevel å legge til grunn at dressnålene hadde en overflatisk likhet med kjellernålene.

Nålene fra kjelleren er intakt og har vært undersøkt av flere sakkyndige tidligere. Vi vet at kjellernålene er fra vanlig skandinavisk gran. De er avflatede og tilspissede. Laane og Høiland påviste at det var sopp på kjellernålene. Dette skjedde 40 år etter at drapet ble begått, og det kan stilles spørsmål ved om når soppen kom på nålene. Ettersom nålene er blitt oppbevart tørt, og sikkert mørkt, etter at de ble samlet inn, er det all grunn til å tro at soppen fantes på nålene da de ble samlet fra kjelleren. Etter soppens utviklingssyklus er det grunn til å tro at den fantes der allerede i 1957-58.

Det sentrale ved barnålbeviset er å fastslå hvor spesielle kjellernålene er. Økland ga en beskrivelse av granens vekstbetingelser og hvordan dette påvirker grannålenes utvikling av form og størrelse. Etter en gjennomgang av tidligere undersøkelser, oppsummerte han med at korte grannåler er vanlige, og at korte grannåler vanligvis er avflatete og tilspissete, og at korte grannåler finnes overalt i granskog. Både dressnålene og kjellernålene var korte og ettersom de er vanlige i norsk skog, kan det være flere forklaringer på hvorfor Torgersen hadde fem slike nåler i dressen. Verken lengden eller formen på nålene kan brukes som kriterium på felles opphav. Funn av nåler i dressen er forenlig med at Torgersen

har vært på åstedet, men det er like forenlig med at dressen har vært hvilket som helst sted hvor det finnes grantrær. Øklands konklusjon var at nålene ikke knytter Torgersen til åstedet.

Økland bemerket at begrepet ”sannsynlighet” brukes gjentatte ganger i forbindelse med barnålbeviset. Han ga en gjennomgang av sannsynlighetsbegrepet, og påpekte at sannsynlighet i statistikkfaget brukes som mål på hvor ofte en begivenhet inntreffer, og i forbindelse med testing av hypoteser. Han oppsummerte med å hevde at enhver angivelse av sannsynlighet i barnålbeviset vil være basert på gjetning. Det er ikke grunnlag for å komme med absolutte sannsynlighetsutsagn.

Økland kommenterte deretter de sakkyndiges rapporter, og ga sin vurdering og karakteristikk av disse. Hovedpunktene i Øklands fremstilling gjengis nedenfor.Han betegnet Printz rapport 4. februar 1958 som overflatisk, uten noen beskrivelse av hvilke særtrekk som kan knytte dressnålene til kjellernålene. Printz trekker likevel den konklusjon at han med *”absolutt sikkerhet”* kan si at materialet fra siktedes klær viser *”full overensstemmelse”* med prøver som stammer fra avdøde og åstedet. Printz beskriver også granvedpartikler som ble funnet i dressen. Det ble funnet mange elementer på åstedet, men det var kun granvedpartikler og barnåler som ble funnet både på åstedet og i dressen. Printz beskriver ikke noe om funn av granvedpartikler i Torgersens frakk, som han i følge politiet skulle ha hatt på seg da han begikk drapet. Det må stilles spørsmål ved hvorfor ikke andre elementer fra åstedet kunne gjenfinnes i antrekk 1.

Printz oppgir ingen målinger av nålenes lengde i rapporten fra februar 1958. Dette oppgir han først i rapporten fra juni 1958. Han beskriver ikke mikroskopering av nålenes overflate. Det kan være fordi han ikke fant noen ting eller fordi han fant noe han ikke ønsket å rapportere. Dette vet vi ikke noe om. Han rapporterer derimot om noe så trivielt som formen i tverrsnittet. Han har ingen omtale av soppveksten på nålene, til tross for at kjellernålene hadde sopp. Printz fant at det var korte nåler i dressen og korte nåler i kjelleren, og på dette spinkle grunnlaget trekker han en konklusjon om sammenheng mellom nålene, og knyttet Torgersen til åstedet.

Professor Mork gjorde også bare en overflatisk undersøkelse av grannålene og granvedpartiklene. Han målte et lavt antall av kjellernålene, men kunne ha undersøkt langt flere. Det fremgår at Mork ikke målte barnåler som var funnet i felt 13 i kjelleren. Han oppgir ikke grunnen til dette, men det er underlig. Han foretok heller ingen grundig undersøkelse av nålenes overflate, og det er også underlig, idet vi vet at det senere ble påvist sopp. Han rapporterer heller ingen sammenlignende undersøkelse med nåler fra skog. Mork fant også at det var *"full overensstemmelse"* mellom nålene fra kjelleren og dressen, både med hensyn til form og størrelse. Etter Øklands vurdering kan det se ut som at Mork kun har sett tverrsnittet på nålene fra dressen, og det fremgår ikke om Mork selv foretok målinger av dressnålene. Ettersom nålene er like i lengde og form, trekker Mork den slutning at nålene er fra samme mortre.

Etter Øklands vurdering var det flere spørsmål som verken Printz eller Mork stilte, og som burde vært besvart ettersom det inngikk i deres mandat å se på elementene i Torgersens klær og i kjelleren i sammenheng. Blant annet spørsmålet om hvorfor én barnål hadde funnet veien inn i dressjakkens innerlomme, og hvorfor det ikke ble funnet andre elementer fra kjelleren i antrekk 1.

Selv om det ikke er referater fra hovedforhandlingen i 1958, er de sakkyndiges uttalelser gjengitt i en rekke aviser. Det må antas at de sakkyndiges uttalelser var viktige for den vekt barnålbeviset ble tillagt. Etter Øklands vurdering var Printz og Mork enda sikrere i sine uttalelser i retten enn de var i sine skriftlige rapporter. Han mener at dette bare kan forklares ved at Printz og Mork visste at påtalemyndigheten anså det bevist at Torgersen var skyldig da hovedforhandlingen pågikk, mens skyldspørsmålet fortsatt var uavklart da de skrev sine rapporter. Det er en psykologisk faktor som spilte inn.

Økland oppsummerte sine vurderinger og konklusjoner, og hevdet at barnålbeviset ikke har noen bevisverdi. De fem korte nålene som ble funnet i Torgersens dress knytter ham ikke til åstedet i Skippergata. Det kan like gjerne være at nålene har kommet i dressen fra et

hvilket som helst grantre i en nordisk skog, eller at de er kommet i dressen under Støleggens flukt i Sverige.
Påstanden om at det er sannsynlig at de fem dressnålene kommer fra kjelleren er ren gjetning. Det finnes ikke noe faglig grunnlag for å angi noen sannsynlighet i denne sammenhengen. Den vurderingen som kjæremålsutvalget gjør i 2001 er ren gjetning. Økland konkluderte med at barnålbeviset ikke har noen bevisverdi.

8.4.7.3 Professor Kåre Venn

Under den forrige gjenopptakelsessaken ble Norsk institutt for skogforskning (NISK) kontaktet av påtalemyndigheten for å gi en evaluering av de skriftlige rapportene som var avgitt av professorene Printz og Mork vedrørende barnålbeviset. Det var den gang fire sakkyndige ved NISK, som påtok seg dette oppdraget. De ble bedt om å uttale seg om de skriftlige rapportene var forsvarlige, om kompetansen for å gi slike uttalelser var til stede i 1958 og om disse to professorene kunne anses for å ha den nødvendige kompetanse. De sakkyndige ved NISK oppfattet ikke sin rolle som engasjert part i saken, og forsøkte så vidt mulig å være nøkterne og upartiske i sin vurdering. De tok ikke inn over seg noen ny vurdering av sakens faktiske innhold. Rapportene fra 1958 var de sakkyndiges eneste vurderingsobjekt. De originale rapportene er knappe, og på noen punkter også ufullstendige. Det er ikke lett å overprøve det skjønn de sakkyndige har gitt uttrykk for, etter så mange år.

NISK avga rapport i 1999 og besvarte tre spørsmål. De fant at de skriftlige uttalelsene var forsvarlige, at kompetansen til å avgi slike uttalelser var til stede i 1958 og at de to professorene måtte anses å ha hatt nødvendig kompetanse. NISK var på dette tidspunkt ikke kjent med de to sakkyndiges uttalelser under hovedforhandlingen i 1958 eller rettens oppfatning av disse.

I 2001 ble de fire sakkyndige ved NISK bedt av påtalemyndigheten om eventuelle kommentarer til de tre skriftlige rapportene som var blitt avgitt av Høiland og Laane, som hadde anvendt en multivariat analyse for å studere graden av sammenfall mellom objekter funnet på åstedet og på siktedes klær. Venn betegnet dette som en god

metode for å avdekke hovedsammenhenger i et multivariabelt datamateriale. Men fordi ganske mange detaljer ble registrert av politiet den gangen, viser analysen liten grad av sammenfall. NISK hevdet i sin kommentar at det vesentlige er hvor mange sammenfall som kunne påvises, det vil si hvilke objekter som ble funnet både på siktede og på åstedet. Det var slike objekter Printz og Mork vurderte uten bruk av sofistikerte statistiske metoder.

NISKs vurdering var at begge de to sakkyndige i 1958 måtte være innforstått med begrepene ”sammenfall” og ”likhet”. De skrev at nålene som ble funnet på siktede og åstedet var så like at de ikke kunne skilles fra hverandre. Ikke noe sted i deres rapporter står det entydig fastslått at nålene funnet på siktedes klær kom fra åstedet. Det var likheten de slo fast. Det er i dag ikke mulig å vite sikkert hvilke kriterier utenom lengde og fasong de la vekt på. De skar snitt og de studerte disse i mikroskop. NISK holdt derfor muligheten åpen for at Printz og/eller Mork observerte karakterer som de støttet seg til, uten at de skrev noe om det. Printz og Mork skrev i sine rapporter at nålene fra siktedes klær og fra åstedet var uvanlig korte. Laane og Høiland konkluderte med at grannåler av slik størrelse og form ikke er uvanlige i skogen. NISK har gitt dem rett i at de kan finnes og er ikke uvanlige, men vil påpeke at så lenge det ikke finnes dokumenterte studier over dette spørsmålet, består mye av uenigheten i vesentlig grad i hva man legger i uttrykk som ”sjelden”, ”uvanlig”, ”ikke uvanlig”, ”vanlig”, ”alminnelig”, ”normal” og så videre. Nåler av den aktuelle størrelsen er i hvert fall ikke den vanligst forekommende i norsk skog, men finnes jevnt over på sine steder; på grener på spesielle trær eller på trær på særlige voksesteder. Derfor blir det nokså avgjørende hvilket sted man tar prøver fra i skog eller andre steder for å studere frekvens av forekomsten av slike nåler. NISK mener, som også Mork ga uttrykk for, at trær med så korte nåler ikke er alminnelige. Han fant det påfallende at dette treet jevnt over hadde slike korte nåler. Han nevner ikke forekomst av andre nålelengder.

Kåre Venn ga uttrykk for at han ikke kunne se at Høiland og Laane hadde dokumentert sin påstand om at lengde og form er koblede egenskaper. Dette har de påstått flere ganger, og det ble også nevnt av Økland. Mork er kritisert for sin antydning om at nålenes form

skulle være genetisk betinget, og at han ikke hadde belegg for dette utsagnet. Morks bruk av begrepet ”mortre” må sies å være upresist, men må kanskje ses ut fra denne sammenheng. Hva Mork egentlig visste om dette er det ikke mulig å si noe om i dag, men han var kjent for å være grundig i sine studier.

I forbindelse med Høiland og Laanes undersøkelse pekte NISK på betydningen av hvordan innsamling av prøver foretas. Forhold som valg av lokalitet, valg av trær og sted for det enkelte tre synes å være avgjørende for prøvenes innhold med hensyn til nålenes form og farge. Ettersom det er usikkerhet omkring dette har Kåre Venn foretatt en serie innsamlinger, og beskrevet resultatene i rapporten ”Et eksempel på variasjon i nålelengder hos gran” som ble fremlagt under høringen. Innsamlingen ble gjennomført på to steder i Ås på flere trær, ved at plastposer ble lagt under utvalgte greiner og disse ble beveget slik at nåler drysset ned. I alt 431 nåler ble innsamlet, og fordelingen av lengde fremgår av nedenstående figur, hentet fra rapporten. Det fremgår av figuren at nålelengder på mindre enn 7,5 mm utgjør under 5% av materialet.

Kåre Venn redegjorde avslutningsvis for en interessant observasjon han hadde gjort under innsamlingen av nålene gjennom sin undersøkelse. Noen nåler festet seg også i hans tøy. Han tror at det var i den unge, tette skogen at han fikk flest nåler på seg. Disse nålene er samlet og målt separat. De var i gjennomsnitt 9,8 millimeter lange, fra 6,5 millimeter til 16,5 millimeter. I dette utvalget var det altså en stor variasjon, fra ganske korte til nokså lange nåler. Flest grønne nåler ble funnet, men også noen brune. Det var 19 nåler i alt. Dette eksempelet demonstrerer at spørsmålet om hva som egentlig er vanlig nålelengde og hva som er uvanlig eller sjeldent ikke har noen enkel forklaring, men det må vurderes ut fra omstendighetene. Eksempelet illustrerer i tillegg at nålelengden på det man får på seg i tøyet kan variere mye, avhengig av hvilke nålelengder som forekommer hyppigst der man ferdes, enten det er skog eller andre steder der nåler finnes. Den erkjennelsen må ha en relevans til utvalget av nåler som ble funnet i kjelleren med det undertrykte lille treet, uttalte Venn avslutningsvis.

Figuren nedenfor ble fremlagt av professor Venn under høringen.

Figur 1. Frekvensfordeling av nålelengder ved fire innsamlinger i Ås av grannåler fra Ås, samlet inn 19. mars 2006, av Kåre Venn

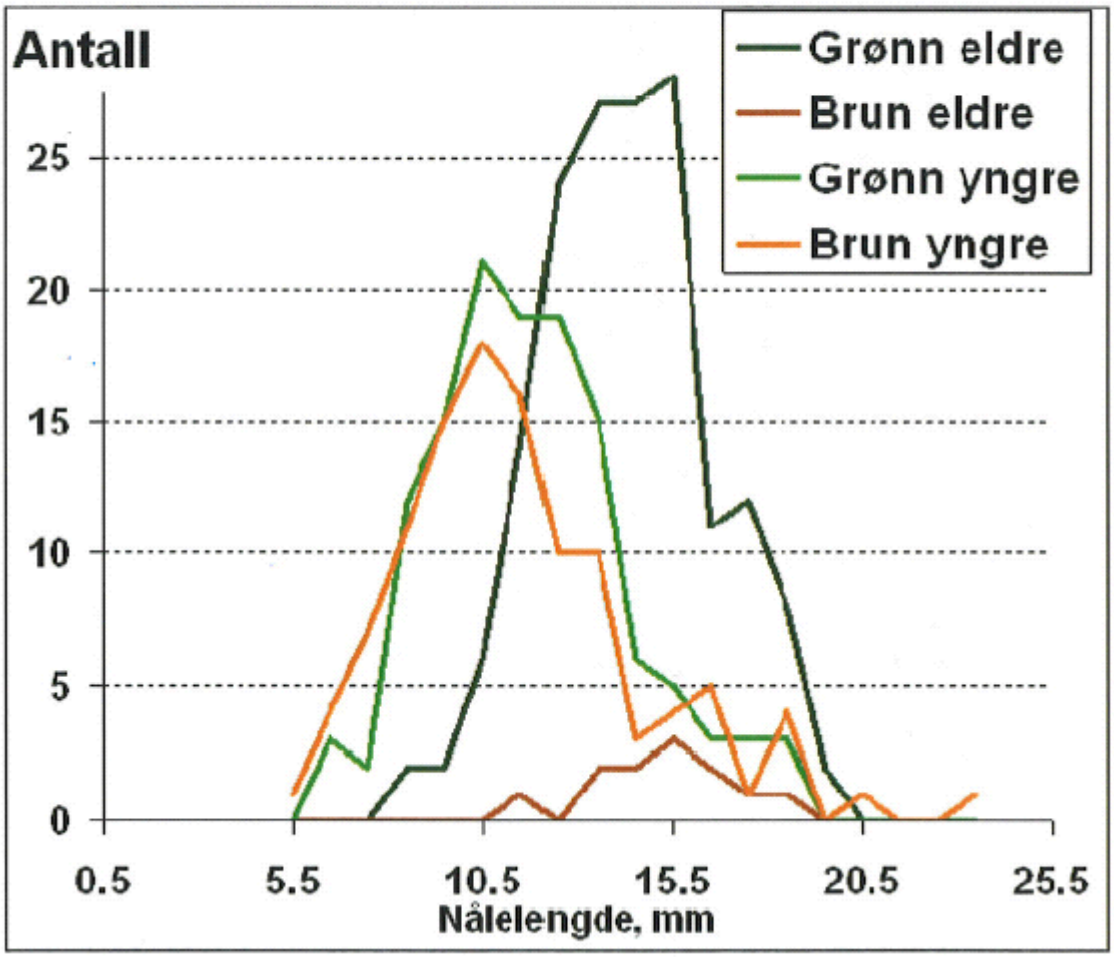

8.4.8 Kommisjonens vurderinger

8.4.8.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

8.4.8.1.1 Støleggens forklaring

Støleggens forklaring til politiet om at han brukte dressen under flukt fra politiet i de svenske skoger i 1954 og at barnålene kan ha kommet i dressen da han overnattet i en barhytte, er ny etter hovedforhandlingen i 1958.

Allerede under hovedforhandlingen forklarte domfelte at han hadde kjøpt dressen av Støleggen og at nålene kunne ha vært i dressen fra den tid Støleggen eide den. Dette fremgår av domfeltes egen udaterte gjenopptakelsesbegjæring fra 1958, statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse og lagmann Lundes utkast til kjennelse i 1959. Lunde skriver blant annet:

> *"Under hovedforhandlingen ble det opplyst at Torgersen hadde kjøpt den brunstripete dress av Støleggen, som hadde benyttet den under sin flukt i de svenske skoger. Dette er således ikke noe nytt, men er vurdert under hovedforhandlingen. At man ved et eventuelt avhør av Støleggen nå skulle kunne finne frem til at de barnåler som fantes i dressen, kunne stamme fra et eller annet tre i de svenske skoger hvor Støleggen har vært, er en mulighet så fjern og så usannsynlig at man trygt kan sette den ut av betraktning."*

Støleggen har senere bekreftet at han brukte dressen på flukt i de svenske skoger høsten 1954. Denne nye forklaringen ble påberopt under gjenopptakelsessaken på 70-tallet. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte den gang at opplysningen ikke ga grunnlag for gjenopptakelse av saken, og kjæremålsutvalget sluttet seg til dette i sin kjennelse i 2001, og kunne *"ikke se at det er grunnlag for en annen vurdering i dag."*

Kommisjonen slutter seg til dette og finner at Støleggens forklaring om at han hadde på seg dressen under sin flukt i Sverige tre år

tidligere, ikke er et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse. Det er på det rene at muligheten for at nålene kunne stamme fra et annet sted enn kjelleren, herunder også fra et tre i Sverige, ble drøftet allerede under hovedforhandlingen.

8.4.8.1.2 Sakkyndige rapporter

Etter hovedforhandlingen i 1958, hvor Printz og Mork forklarte seg om sine skriftlige uttalelser i barnålbeviset, er det lagt frem flere nye sakkyndige rapporter. Det ble gjort både under gjenopptakelsessaken på 70-tallet og under gjenopptakelsessaken 1997-2001. I nærværende gjenopptakelsessak har domfelte lagt frem en rapport utarbeidet av professor Rune Halvorsen Økland. Under den muntlige høringen i mars 2006 mottok kommisjonen forklaring fra Økland og fra professor Kåre Venn.

De nye rapportene som er utarbeidet etter 1958, herunder rapporten fra professor Økland, representerer, etter kommisjonens vurdering, bare en vurdering og evaluering av arbeidet og erklæringene til de sakkyndige i 1958. Etter kommisjonens vurdering er disse rapportene ikke å anse som nye bevis som er egnet til å føre til frifinnelse av Torgersen. Kjæremålsutvalget uttalte i 2001 at rapporten til Høiland og Laane ikke i vesentlig grad svekker verdien av de observasjoner som ble gjort av Printz og Mork. Kommisjonen slutter seg til dette, og kan heller ikke se at Øklands rapport bidrar til å svekke observasjonene til Printz og Mork.

Det er påfallende at Økland finner grunn til å uttale seg om bevisverdien knyttet blant annet til avføring, murpuss og tannbittet. Dette faller utenfor det området som antas å være Øklands fagfelt, og gir grunn til å stille spørsmål ved om han har den objektive tilnærming til sitt oppdrag som må forventes av en sakkyndig.

Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er ikke til stede. Hvilken betydning disse rapportene og uttalelsene har, må derfor vurderes ut fra kravet for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.4.8.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

8.4.8.2.1 Støleggens forklaring

Når det gjelder betydningen av Støleggens forklaring hvor han bekrefter at han brukte dressen under flukt i de svenske skoger i 1954, viser kommisjonen til påtalemyndighetens uttalelse hvor det fremgår at Støleggen ved pågripelsen hadde på seg ”kavaj” og ikke ”kostym”.

Kommisjonen vil bemerke at det i journalen fra Mölndals polisdistrikt fremgår det at Støleggen ved pågripelsen 14. oktober 1954 var i besittelse av*”Kavaj, kamm, livrem o halsduk, portmonnä inneh. 5,44 kr.”* For øvrige innbrakte som er anmerket i samme journal, beskrives klærne som ”kavaj”, ”kostym” eller ”gångkläder”. Det kan således stilles spørsmål ved hvorfor svensk politi beskrev dressen som ”kavaj”, som trolig må sidestilles med jakke, i stedet for ”kostym”, som trolig vil være rett benevnelse på en dress. Dette, sett i sammenheng med at Støleggen i andre saker har vært involvert i forhold med falske erklæringer, jf. kap. 8.5.6.4 nedenfor, gjør det, etter kommisjonens vurdering, berettiget å stille spørsmål ved hans forklaring om at han hadde på seg denne dressen under sin flukt i Sverige.

Selv om det legges til grunn at Støleggen hadde på seg denne dressen under sin flukt i Sverige i 1954, finner kommisjonen det usannsynlig at Støleggen bare skulle få fem like barnåler, og ingen andre, på forskjellige steder i dressen, som i tillegg var like barnålene fra juletreet i kjelleren i Skippergata.

Etter kommisjonens vurdering er Støleggens forklaring ikke et slikt særlig forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

8.4.8.2.2 Sakkyndige rapporter

Etter kommisjonens vurdering må det legges til grunn at både Printz og Mork påviste likhet mellom dressnålene og kjellernålene. Dette ble i rapportene uttrykt på forskjellige måter, blant annet at det var

"full overensstemmelse" mellom nålene, at nålene var så like at de kunne stamme fra *"samme mortre",* at det ved en blanding av dressnålene og kjellernålene vil være "*helt umulig å holde dem fra hverandre".*
Når det gjelder spørsmålet om hva lagretten la til grunn under hovedforhandlingen i 1958, må det imidlertid tas i betraktning at både Mork og Printz forklarte seg som sakkyndige. Gjennom sine forklaringer og etterfølgende eksaminasjon, fikk de anledning til å utdype og nyansere sine skriftlige rapporter, og retten og partene fikk anledning til å stille spørsmål for å avklare eventuelle uklarheter.

Av avisreferater fra hovedforhandlingen, fremgår det av Vårt Land 10. juni 1958 at Mork i sin forklaring om barnålene uttalte at det er *"meget stor sannsynlighet for at de er fra samme tre".* I Aftenposten samme dag fremgår det at Dorenfeldt stilte spørsmål til Mork om han ville betegne det som sikkert at tiltalte *"ikke kan ha fått disse barnålene på seg noe annet sted",* og Mork svarte til dette:

> *"Så sterkt vil jeg ikke uttrykke meg, men på grunnlag av den fullstendige overensstemmelse både i størrelse og form vil jeg si at det er meget stor sannsynlighet for at han har fått dem på seg av juletreet på åstedet."*

På spørsmål fra Dorenfeldt om han kunne angi noen sannsynlighetsgrad, fremgår det av Morgenbladet 10. juni 1958 av Mork svarte:

> *"Jeg vil nødig nevne prosenttall, men vil si at jeg anser det for meget sannsynlig at nålene stammer fra samme tre. Jeg finner det dessuten påfallende og eiendommelig at ingen av de nåler som ble funnet i klærne ligner det minste på de nåler man kan finne ute i skog og mark."*

På spørsmål fra advokat Blom om også han har vært inne på tanken at juletreet kunne stamme fra Kaukasus, fremgår det av Aftenposten samme dag at Mork svarte:

> *"Nei. Det kan være hugget hvor som helst i Norge. De eiendommelige nålene kan det ha fått av at det har grodd på skrinn jord og i skygge."*

Etter kommisjonens vurdering har verken Printz eller Mork fastslått med sikkerhet at det er identitet mellom nålene fra dressen og kjelleren, og at de stammer fra samme tre. De påviser en likhet, og mener det er stor sannsynlighet for at dressnålene stammer fra kjelleren. Kommisjonen kan ikke se at det er grunnlag for domfeltes anførsel om at Mork og Printz påsto at barnålene i dressen stammet fra barnålene i kjelleren, jf. også Eskelands kommentarer til påtalemyndighetens uttalelse 16. januar 2006.
Kommisjonen legger til grunn at spørsmålet om dressnålenes opprinnelse har vært et tema som ble drøftet under hovedforhandlingen. I tillegg til at nålene kunne ha kommet i dressen under Støleggens opphold i Sverige høsten 1954 slik domfelte forklarte, hadde Printz foretatt undersøkelser med henblikk på at avklare om nålene kunne stamme fra blant annet Tore Hunds vei. I følge rettsboken 9. juni 1958 foreviste Printz grannåler som var funnet i en kommode i domfeltes hjem og i kjelleren i Tore Hunds vei. Kommisjonen viser også til rapport fra Printz 6. juni 1958. Printz fant ingen likheter mellom disse nålene fra kommoden og kjelleren i Tore Hunds vei og nålene som ble funnet på domfeltes klær. Printz foreviste også en ryggsekk tilhørende domfeltes svoger, som blant annet inneholdt furunåler. Spørsmålet om juletreets opprinnelse var også et tema under hovedforhandlingen. At juletreet kan være hugget hvor som helst i en norsk skog, fremgår av Morks uttalelse, jf. også kjæremålsutvalgets kjennelse i 2001.

Når det gjelder likheten mellom dressnålene og kjellernålene, viser kommisjonen til Venns undersøkelse, som er gjengitt ovenfor. I det utvalget nåler han hadde samlet inn, viste det seg å være betydelige variasjoner i lengde, men at korte nåler er meget sjeldne, og selv om utvalget nåler i undersøkelsen ikke er spesielt stort, er det lite grunnlag for å anta at bildet ville bli vesentlig annerledes med et mer omfattende materiale. Også blant de 19 nålene som hadde festet seg på Kåre Venns klær da han foretok undersøkelser i skogen, var det variasjoner fra 6,5 med mer til 16,5 mm. I utgangspunktet synes derfor sjansen for å få én barnål av samme lengde som nålene i kjelleren på klærne ved opphold i skogen å være liten, - å få flere barnåler av samme lengde, og ingen andre, er tilsvarende mindre.

Når det gjelder spørsmålet om mikroskopering, er det på det rene at dette var en kjent og anvendt metode i 1958. Ettersom de sakkyndige uttaler at de studerte tverrsnittpreparater, må det legges til grunn at det ble mikroskopert. Noe annet formål med å lage tverrsnittpreparater kan vanskelig tenkes.

Når det gjelder forekomsten av soppvekst på nålene, synes dette å være nokså vanlig. Dersom soppveksten forelå da Printz og Mork undersøkte nålene, kan den manglende rapportering av dette forklares med at de ikke anså dette som et element i seg selv som kunne bidra til å fastslå verken likhet eller forskjell. På den annen side er det uvisst om soppveksten kan ha oppstått i ettertid. Slutninger omkring dette blir bare spekulasjoner.

Økland anfører videre at Printz ikke oppga målinger av nålenes lengde i sin rapport av februar 1958. Kommisjonen bemerker at Printz i denne rapporten uttaler at grannåler kan *"variere i lengde, tykkelse…."* m.v. og at den type som forekommer i kjelleren *"utmerker seg ved å ha forholdsvis korte nåler"* og at de i en blanding *"vil være helt umulig å holde dem fra hverandre."* Hvorvidt Printz har målt nålenes lengde før han ga denne uttalelsen er ikke opplyst, men kommisjonen oppfatter at han gjør en sammenligning også med hensyn til lengden som indikerer at en måling er foretatt.

Økland har i sin uttalelse kritisert Printz og Mork for at de ikke stilte spørsmål blant annet om hvordan én barnål hadde funnet veien til dressjakkens innerlomme, til tross for at Torgersen, etter politiets teori, hadde frakk utenpå dressen. Likeledes kritiserer han dem for at de ikke har kommentert hvorfor det ikke ble funnet andre elementer fra kjelleren i dressen, bortsett fra grannåler og granved. Økland mener at dette inngikk i de sakkyndiges mandat, idet de skulle se på elementene på Torgersens klær og i kjelleren i sammenheng. Kommisjonen er ikke enig i dette. De sakkyndiges mandat var å undersøke om noe av det materialet som er sikret fra domfeltes klær stemmer med noe av materialet fra åstedet, eventuelt om det kan antas å stamme derfra, jfr. innledningen i Printz' rapport 4. februar 1958. For så vidt gjelder funnet av den ene barnålen, lå det utenfor de sakkyndiges fagområde å ha noen formening om hvordan denne

barnålen skulle ha kommet i dressjakkens innerlomme, på samme måte som det lå utenfor deres fagområde å gi en mulig forklaring på hvorfor det ikke ble funnet andre elementer fra kjelleren i dressen. Kommisjonen har likevel merket seg at Printz finner det påfallende at treull, som er sikret fra felt 13 (innersiden av bålet), ikke har festet seg til domfeltes klær, jf. mer om dette under kap. 8.9 nedenfor.

Kommisjonen er ikke enig i kritikken som er fremkommet mot arbeidet til Printz og Mork. I kjæremålsutvalgets kjennelse i 2001 refereres det til NISKs uttalelse 23. desember 1999, som ble gjentatt av Kåre Venn under den muntlige høringen i mars 2006. I uttalelsen står det blant annet at:

> *"… Printz og Mork var erfarne og høyt kompetente vitenskapsmenn, som gjennomførte undersøkelsene på en omhyggelig og objektiv måte. De fire" kan ikke se at man på daværende tidspunkt kunne ha angrepet saken på noen bedre måte enn det disse to gjorde". Om kompetansen til å avgi de faglige uttalelser i 1958 sies det i uttalelsen fra desember 1999 at denne klart var til stede."*

Kjæremålsutvalget kunne ikke se at det var grunnlag for Laanes og Høilands angrep på de sakkyndiges faglige kompetanse og integritet. Kommisjonen slutter seg til dette, og finner ikke at Øklands rapport gir grunnlag for å endre dette standpunktet.

Kommisjonen vil, under henvisning til drøftelsene ovenfor, vise til Høyesteretts kjæremålsutvalg som i sin kjennelse i 2001 påpekte at sakkyndige uttalelser i straffesaker, verken i 1958 eller i dag, forutsettes å oppfylle de krav som måtte stilles til vitenskapelige rapporter. Det heter videre at en sakkyndig uttalelse, som forutsettes å bli nærmere belyst og supplert gjennom den sakkyndiges forklaring og eksaminasjon fra partene og retten, ikke behøver å inneholde detaljerte redegjørelser for fremgangsmåter og vurderinger.

Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunn til å anta at barnålbeviset alene var tilstrekkelig til å felle Torgersen, men også her må det foretas en samlet bevisvurdering. Det er uvisst hvorvidt, og i så fall i hvilken grad, lagretten la vekt på barnålbeviset i 1958.

For lagretten må det antas å ha vært sentralt for bevisvurderingen at domfelte ble pågrepet ved Østbanen, nokså nær åstedet, en halv time før brannen i Skippergata 6b ble oppdaget. I kjelleren der liket ble forsøkt påtent, ble det funnet et gammelt juletre. Det ble antatt at domfelte hadde vært hjemme og skiftet klær etter at drapet ble begått. I dressen som ble beslaglagt hjemme hos ham ble det funnet barnåler i bukseoppbrettene og i jakkens innerlomme. De sakkyndige konkluderte ikke med at dressnålene stammet fra kjelleren, men uttalte blant annet at det var full overensstemmelse mellom dressnålene og kjellernålene.

Dersom det er slik at barnålene i dressen stammer fra et annet sted enn kjelleren i Skippergata 6b, finner kommisjonen det påfallende at nålene har en slik likhet at to sakkyndige ikke greier å påvise noen forskjell mellom dem. Enten barnålene stammer fra Støleggens flukt i Sverige, fra Tore Hunds vei eller fra et tilfeldig opphold i skogen, ville det ha vært grunn til å anta at man hadde funnet noen påviselige ulikheter ved en eller flere av nålene.

Uansett hvordan og på hvilket tidspunkt nålene er kommet i dressen, finner kommisjonen det usannsynlig at det bare skulle komme fem like barnåler, og ingen andre, på forskjellige steder i dressen, som i tillegg var like barnålene fra juletreet i kjelleren i Skippergata, jf. tidligere uttalelse om dette.

Sett i lys av undersøkelsen til Kåre Venn, og den variasjon av nåler, både i lengde og farge, som han fikk i sine klær etter å ha oppholdt seg i skogen, er det kommisjonens vurdering at man vanskelig kan finne en annen rimelig forklaring enn at dressnålene stammet fra kjelleren.

Etter kommisjonens vurdering er barnålbeviset i alle fall ikke svekket.

8.5 Vitnet Ørnulf Bergersen

8.5.1 Innledning

Ørnulf Bergersen var et av påtalemyndighetens vitner. Han avga politiforklaring 4. juni 1958, etter at hovedforhandlingen hadde startet, og han avga forklaring under hovedforhandlingen. Bergersen forklarte at han så Torgersen komme ut av en port i Skippergata 6b med sykkel 7. desember 1957 kl. 00.55. Både husnummeret og klokkeslettet skal han ha merket seg denne natten, og han hadde gått bort til porten for å se nøye på skiltet. Klokken hans gikk ikke riktig, men dette skal han ha korrigert da han kom hjem til Munkedamsveien om morgenen, etter å ha overnattet i en jernbanevogn.

Da drapet fant sted i desember 1957 var Bergersen på rømmen fra fengselet. Han forklarte at han på dagtid holdt seg skjult ved Gjersjøen og at han gikk frem og tilbake til Munkedamsveien hver dag. Han brukte 2 – 2 _ time på turen én vei. Domfelte hevder i begjæringen at Bergersen ikke forklarte seg sant under hovedforhandlingen.

8.5.2 Behandlingen i 1958

I rettsboken fra lagmannsrettens behandling fremgår det at Bergersen ble ført som vitne 7. juni 1958, men at forklaringen ble avbrutt. Mandag 9. juni 1958 fortsetter avhøret, og i rettsboken er det protokollert:

> *"Lagmannen bemerket at under avhøret av 57. vitne Ørnulf Bergersen lørdag hoppet tiltalte plutselig over inngjerdingen rundt tiltaleboksen og kastet en stol mot vitnet. Han måtte overmannes og legges i håndjern av den tilstedeværende politivakt og ble så ført ut. Rettsmøtet måtte deretter avsluttes uten at vitnet var blitt ferdig med sin forklaring.*
>
> *Statsadvokaten anmodet – under henvisning til det som nettopp var protokollert – om at tiltalte ikke måtte være til stede under den videre avhøringen av vitnet Bergersen. Forsvareren hadde ikke noe å bemerke.*

Retten tok enstemmig statsadvokatens begjæring til følge under henvisning til strpl. § 313."

Bergersens vitneprov og forholdet nevnt ovenfor, fikk stor oppmerksomhet i pressen. Statsadvokat Dorenfeldt skriver i sin redegjørelse 17. desember 1958:

"I gjenopptagelsesbegjæringen, pkt.1, foretar her Torgersen en ny vurdering av Ørnulf Bergersens forklaring uten at domfelte har noe nytt å anføre. Lagmannsretten vil erindre Ørnulf Bergersens forklaring og grunnen til at dette vitne meldte seg. Bergersen hadde i god tid forut for hovedforhandlingen henvendt seg til overlege Leikvam og betrodd ham at han hadde sett Torgersen komme ut av en port i Skippergt. på det prekære tidspunkt. Overlegen gjorde henvendelse til kriminalpolitiet, antagelig ca. 14 dagers tid forut for hovedforhandlingen, men følte seg den gang bundet av sin taushetsplikt idet Bergersen på dette tidlige tidspunkt ikke ønsket å stå frem i dagens lys. Bergersens navn ble derfor ikke nevnt. Overlegen forklarte seg om dette i forbindelse med sitt prov som sakkyndig. Han hadde festet tillit til riktigheten av Bergersens forklaring. Da så hovedforhandlingen begynte, rettet Bergersen henvendelse til underdirektør Dokmo ved Botsfengselet og nå var Bergersen villig til å vitne i saken. Dokmo fant at opplysningene var av den karakter at han måtte gi påtalemyndigheten underretning, se herom dok. 66. Lagmannsretten var på åstedet og har selvfølgelig vurdert Bergersens prov i sammenheng med åstedsgranskning og de øvrige vitneprov fra Skippergt. Den insinuasjon som Torgersen fremsetter like overfor Bergersen om beruselse ved pågripelsen den 20. desember 1957, har jo ikke den ringeste betydning for de iakttagelser som Bergersen foretok natt til 7. desember 1957.

……..

Samme dag som vitnet Gerd Berg ble avhørt, ble så Ørnulf Bergersen fremstilt fra Botsfengselet. Jeg har tidligere vært inne på hans forklaring og jeg vil understreke at det etter alt det som kom fram fra så vel ham selv som fra overlege Leikvam og underdirektør Dokmo, ikke var noen grunn til å anta at han forklarte annet enn sannheten.

Påtalemyndigheten understreket imidlertid at vitnet i og for seg ikke hadde noen avgjørende betydning, men at han bekreftet påtalemyndighetens versjon om hvorledes Torgersen hadde vendt tilbake til åstedet for å sette ild på og skjule alle spor. At han ble arrestert kl. 00.58, mens Bergersens iakttagelser fant sted kl. 00.55, passet også utmerket godt. At Torgersen gjorde et morderisk utfall mot Bergersen under den dramatiske eksaminasjon av denne var et moment som påtalemyndigheten særlig la vekt på når det gjaldt sikringsspørsmålet, nemlig Torgersens farlighet også i edru tilstand. Hermed antar jeg at hovedpunktene vedkommende vitneavhøringen er kommet klart nok fram. Allerede gjennom denne bevisførsel mente påtalemyndigheten at den hadde tilstrekkelig fellende bevis like overfor Torgersen. I tillegg til alt det fellende bevismateriale, som ble lagt fram under vitneavhøringen, hadde man imidlertid en rekke tekniske bevis, som jeg nå skal gå over til."

8.5.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

I sin beslutning 27. juni 1975 gir Eidsivating lagmannsrett en utførlig beskrivelse av partenes anførsler for så vidt gjelder vitnet Ørnulf Bergersen. Lagmannsretten gjengir også Bergersens politiforklaring i sin helhet, hvor Bergersen forklarer om sitt opphold ved Gjersjøen, at han gikk inn til Oslo om kveldene og at han denne natten observerte at domfelte kom ut av en port på høyre side i Skippergaten. Når det gjelder domfeltes anførsel om at man ikke kan feste lit til Bergersens forklaring, heter det i lagmannsretten beslutning blant annet:

"Høyesterettsadvokat Staff påpeker det helt spesielle og ikke-tillitvekkende preg ved selve den historie som Bergersen har fremlagt. Den tvil som kan reises omkring hans prov er ikke søkt avklaret av politiet. Dette har uten videre godtatt denne avgjørende forklaring mot Torgersen. Som det mest typiske i så måte nevnes at det ikke foreligger noen opplysninger om hvor lenge politiets inspeksjon i strøket hadde pågått. Etter sin egen forklaring må Bergersen

ha passert Havnegaten 7-8 minutter før *Torgersen ble arrestert. Det er da eiendommelig at han ikke ble observert.*

Torgersen ble anholdt av overkonstabel Kåre Thomassen, politikonstabel Engebretsen og politikonstabel Rustad. Det heter i Thomassen/Rustads rapport av 7. desember 1957 (dok 5): "Under patruljetjeneste i Havnegata lørdag den 7. des. 1957 kl. 0058, ble overkonstabel Thomassen, politikonstabel 199 Engebretsen og politikonstabel 366 Rustad oppmerksom på anholdte som kom trillende på en sykkel gjennom Palæhaven og ut i Havnegata i retning mot Gamlebyen. (Politikonstablene 332 Wiker og 163 Brandsnes var også i øyeblikket på samme sted, da alle nettopp var blitt inspisert)."

Politibetjent Thomassen har i en redegjørelse av 2. august 1973 (dok. 174) opplyst at det natt til 7. desember 1957 rutinemessig var satt ut 3 dobbeltpatruljer fra Rådhusgatens politistasjon. Patruljene hadde hvert sitt område. Thomassen var divisjonsformann med inspeksjonsplikt. Det falt seg slik at 2 dobbeltpatruljer ved en tilfeldighet møttes i Havnegaten.

Lagmannsretten finner det ikke nødvendig å gå nærmere inn på dette spørsmål. Man har ingen opplysninger om politiet har sett Bergersen. I ethvert fall er det ikke notert noe om dette.

Når det gjelder spørsmålet om gatenummeret bemerker retten: "I Bergersens politiforklaring, jfr. referatet foran, nevnes ikke noe gatenummer, verken nummeret på det hus hvor mannen med sykkelen kom ut, eller noe annet gatenummer. Under hovedforhandlingen kom det frem at nummerskiltet på Skippergaten nr. 9. som ligger på vestre side av Skippergaten, omtrent vis à vis Skippergaten 6 B, var snudd opp ned. Ved en undersøkelse foretatt av politibetjent E. Plau og Arne Amundsen 9. juni 1958 kl. 18.30 (samme dag som Bergersen avsluttet sin forklaring i lagmannsretten) ble det bekreftet at nummerskiltet på Skippergaten 9 (et vanlig 9-tall) var flyttet fra sin plass og stukket inn under en nedløpsrenne slik at det kunne fremstille seg som et 6-tall. Etter det som er opplyst må det antas at skiltet er flyttet av en ung gutt (Kjell Roger Josefsen) ca. 2. juni 1958 (dok. 70 og

71) Flyttingen synes å skyldes en ren tilfeldighet. Det er noe uklart når man først ble oppmerksom på dette forhold. Bergersen forklarte seg under hovedforhandlingen 7. og 9. juni 1958. Hans forklaring er ikke protokollert. Hvorvidt man under hans forklaring er kommet inn på gatenummerene vites ikke. Hvordan det enn forholder seg med spørsmålet om gatenumrene må man gå ut fra at Bergersen også under hovedforhandlingen har forklart at mannen kom ut fra en port på høyre side av gaten i den retning Bergersen gikk. Dette synes heller ikke bestridt i gjenopptakelses-begjæringen."

Lagmannsretten drøfter også påstanden om at Bergersen forklarte seg som han gjorde for å stå frem i et fordelaktig lys. Det vises til at han hadde sikringsdom og hadde et spesielt motiv for å vitne slik påtalemyndigheten måtte ønske det. Lagmannsretten viser også til avgitte erklæringer, herunder en erklæring fra Mads Strand og Jens Bjørneboe 16. februar 1972, som skal underbygge at Bergersen forklarte seg falskt. Lagmannsretten sammenfatter sitt syn slik:

"Grunnlaget for kravet om gjenopptakelse er blant annet at Ørnulf Bergersen har gitt falsk forklaring for lagmannsretten. Falsk forklaring er ikke det samme som uriktig forklaring. Det må være en falsk forklaring som faller inn under kap. 15 i straffeloven jfr. Salomonsens kommentar II side 152. Retten finner det etter de opplysninger som foreligger ikke bevist eller sannsynliggjort at Ørnulf Bergersen har gitt falsk forklaring.

Forklaringens bevismessige betydning ble vurdert av lagretten. Lagretten ble gjennom Leikvams og Dokmos forklaringer kjent med hvordan Bergersen var kommet inn i saken. Lagretten fikk gjennom Bergersens forklaring og den eksaminasjon som fulgte anledning til å vurdere hans "historie", hans observasjoner og hans muligheter for observasjoner på turen gjennom Skippergaten. Spørsmålet om gatenummeret ble også belyst. Det er for så vidt ikke på noe punkt framkommet noe nytt i forbindelse med gjenopptakelsesbegjæringen.

Det anføres i gjenopptakelsesbegjæringen at Bergersen utvilsomt var hovedvitne i saken mot Torgersen og

at hans vitneprov og Torgersens angrep mot Bergersen under hovedforhandlingen var en vesentlig, muligens en nødvendig, faktor for lagrettens fellelse. Man vet imidlertid ikke hvilken vekt lagretten har lagt på Bergersens forklaring. Lagretten har hatt anledning til å overveie hva som var årsaken til Torgersens oppførsel og noe nytt i så henseende er ikke forekommet."

Om Ørnulf Bergersen uttaler Høyesteretts kjæremålsutvalg i sin kjennelse 31. mai 1976:

"Når det gjelder vitnet Bergersens opptreden og hans forklaring, viser utvalget til den gjennomgåelse av bevisene på dette punkt som er foretatt av lagmannsretten i dens beslutning. Utvalget er enig med lagmannsretten i at det ikke er grunnlag for å anta at Bergersen har avgitt falsk forklaring eller at han var påvirket av narkotika da forklaringen ble avgitt. Man finner å burde fremheve at utvalget er enig i lagmannsrettens vurdering av erklæringen av 16. februar 1972 fra Mads Strand og Jens Bjørnebo og tiltrer i det hele lagmannsrettens begrunnelse. Utvalget finner – som lagmannsretten – at det heller ikke på dette punkt er grunnlag for gjenopptakelse."

8.5.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

Påstanden om at Bergersens forklaring var falsk og at det ikke kan utelukkes at den virket inn på dommen til skade for Torgersen, var også et tema under gjenopptakelsessaken i 1997-2001. I kjennelsen fra Borgarting lagmannsrett 18. august 2000 bemerkes det at den samme anførselen ble fremsatt under den forrige gjenopptakelsessaken og at lagmannsretten den gang ikke fant det bevist eller sannsynliggjort at Bergersen hadde avgitt falsk forklaring. Lagmannsretten viser til, og gjengir deler av, lagmannsrettens uttalelse i beslutningen fra 1975 og uttaler:

"Lagmannsretten kan ikke se at det er kommet fram noe nytt som gir grunn til en endret vurdering av forholdet i dag. For ordens skyld bemerkes at det av avisreferater fra Bergersens forklaring, fremgår at han var inne på gatenumre

i Skippergaten. Han har imidlertid hele tiden fastholdt hvilket portrom Torgersen kom ut fra."

Når det gjelder spørsmålet om Bergersens forklaring kan være avgitt for å stille seg selv i et bedre lys, viser lagmannsretten til korrespondansen i forbindelse med Bergersens søknad om benådning mv. og uttaler:

"Lagmannsretten bemerker at det ikke er noe som tyder på at Bergersen fikk noen "belønning" av fengselsmyndighetene for sitt vitneprov i saken. Det vises ellers til at søknadene om benådning og straffavbrudd har vært begrunnet i personlige forhold/vanskelige familieforhold.

Lagmannsretten viser avslutningsvis til at tiltalen mot Torgersen var tatt ut før Bergersen meldte seg som vitne for politiet, og at forklaringen således ikke var motiverende for påtalemyndighetens standpunkt til skyldspørsmålet. Hvordan lagmannsretten bevismessig vurderte Bergersens forklaring vet man ikke."

Domfelte viser i begjæringen også til EMK og anfører at det ble begått konvensjonsbrudd ved at han og hans forsvarer ikke var informert om hva påtalemyndigheten ville få frem under avhøret av vitnet Ørnulf Bergersen.

Høyesteretts kjæremålsutvalg fant i 2001 at opplysningen om at Bergersen i 1958 hadde søkt om benådning var å anse som ny omstendighet eller nytt bevis og bemerker blant annet:

"Lagretten ble gjennom underdirektør Dokmos og overlege Leikvams forklaringer kjent med forhistorien til at Bergersen ville avgi forklaring og at dette først ble kjent for politi og påtalemyndighet etter at hovedforhandlingen var begynt. Gjennom Bergersens egen forklaring – hvis innhold var kjent for aktor og forsvarer gjennom den politiforklaring Bergersen ga 3. juni 1958 – og den eksaminasjon som fant sted i tilknytning til forklaringen, hadde lagretten grunnlag for å vurdere Bergersens troverdighet. Også spørsmålet vedrørende gatenummeret i Skippergata der Bergersen mente Torgersen kom fra, ble belyst under hovedforhandlingen.

I tillegg til innholdet i Bergersens historie hadde også andre omstendigheter betydning for lagrettens vurdering av Bergersens troverdighet. Det sier seg selv at det forhold at Bergersen sonte fengselsstraff, og derved kunne tenkes å mene at han ville oppnå fordeler gjennom sin forklaring, ikke har gått upåaktet hen hos aktor og forsvarer. Det fremgår da også av Aftenpostens referat fra forklaringen at dette var fremme under aktors eksaminasjon."

Til Torgersens anførsel om at Bergersens generelle troverdighet var lav viser kjæremålsutvalget til at lagretten var gjort kjent med Bergersens strafferegister der det også fremgår at han var sikringsdømt og følgelig var funnet å ha mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner. Lagretten var også kjent med at Leikvam, som Bergersen hadde henvendt seg til i april 1958 og som forklarte seg for retten, ikke hadde grunn til å tro at Bergersen hadde et uredelig motiv for sin henvendelse, jf. referat i Aftenposten. Etter kjæremålsutvalgets vurdering er det vanskelig å si noe nærmere om hvordan lagretten bedømte troverdigheten av Bergersens vitneprov, og det er etter alt å dømme tale om en forklaring der bevisumiddelbarhet har vært av vesentlig betydning. Utvalget uttaler videre:

"Kjæremålsutvalget kan på denne bakgrunn ikke se at opplysningene om Bergersens benådningssøknader ville ha vært egnet til å frifinne Torgersen om de var kommet frem under hovedforhandlingen, og selv om de kanskje ville ha kunnet skape noe mer tvil om holdbarheten eller troverdigheten av hans forklaring, ville de neppe i vesentlig grad ha påvirket lagrettens bedømmelse av den."

Kjæremålsutvalget bemerker også at de dokumentene som er fremlagt, og som er utførlig referert av lagmannsretten, viser at Bergersen hadde regnet med å møte ubehageligheter fra medfanger som følge av sin forklaring og at han derfor lenge gruet seg for å vitne. I hans søknader og korrespondanse etter dommen mot Torgersen i 1958, viser Bergersen til press og ubehageligheter fra medfanger. Han gir uttrykk for at han ikke forlanger noe for at han meldte seg som vitne, men at han heller ikke skulle miste noen av de

fordelene han hadde på Botsfengselet. Kjærmålsutvalget uttaler avslutningsvis:

> *"Det er ingenting i dokumentene for øvrig som viser at Bergersen har ment å oppnå fordeler gjennom sin vitneforklaring."*

Når det gjelder spørsmålet om gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd og domfeltes anførsel om at han ble utsatt for overrumpling da aktoratet førte Bergersen som vitne, viser kjæremålsutvalget til at anførslene ikke ble gjort gjeldende ved domfeltes anke til Høyesterett. Bergersen fortalte Leikvam om sine observasjoner allerede 16. april 1958, men han hadde ikke på dette tidspunkt noe ønske om å stå frem med opplysningen og Leikvam hadde på grunn av sin taushetsplikt ikke brakt den videre. Den 3. juni henvendte Bergersen seg til fengselets direktør og han ble avhørt av politiet samme dag. Bergersen forklarte seg i lagmannsretten 7. juni, etter at retten hadde hørt underdirektør Dokmo. Kjæremålsutvalget uttaler:

> *"Det er ingen holdepunkter for at forsvareren da ikke var kjent med hva Bergersen ville forklare, og at forklaringen for så vidt hadde preg av overrumpling. Heller ikke er det holdepunkter for at politiet og påtalemyndigheten før 3. juni var gjort kjent med Bergersens opplysninger."*

Utvalget kan ikke se at dette er et særlig forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

8.5.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

8.5.5.1 Innledning

Domfelte påpeker at det er på det rene at Ørnulf Bergersen rømte fra Botsfengselet 17. oktober 1957 og at han ble gjeninnsatt etter pågripelse 20. desember 1957.
Under hovedforhandlingen forklarte han at han observerte at Torgersen kom ut av en port i Skippergata med nummerskiltet 6b ca. kl. 0055 den 7. desember 1957. Det er all grunn til å tro at juryen bygde på at Bergersens forklaring var sann.

Domfelte anfører at det ikke foreligger noen opplysninger i saken om at Bergersen var observert i Skippergata natt til 7. desember eller at han overhodet oppholdt seg i dette strøket. Domfelte hevder at Bergersen løy og at han derfor ikke knytter domfelte til drapet.

8.5.5.2 Bergersens forklaring om tidspunktet da han så Torgersen

Påtalemyndigheten la til grunn at Bergersen hadde sett Torgersen ca. kl. 00.55, altså tre minutter før han ble pågrepet i Havnegata. Bergersen forklarer at han denne kvelden kom gående i Skippergata og at han så en mannsperson som kom ut av en port på høyre side av gaten. Etter at vedkommende hadde passert, så Bergersen på armbåndsuret sitt, og dette viste da 23.45. Det forundret ham at klokken ikke var mer, idet det var så stille ute både når det gjaldt trikker og trafikk ellers. Da han kom hjem var porten til gaten stengt og han tilbrakte natten i en jernbanevogn på Filipstad. Da han gikk hjem om morgenen viste armbåndsuret kl. 0600, men da han kom inn i leiligheten var klokken til hustruen 0710, og det samme var uret på Oslo V. Bergersens armbåndsur gikk 1 time og 10 minutter for sakte. Det viste seg da at glasset på armbåndsuret hans var sprukket, og at sekundviseren hadde en tendens til å henge seg opp i langviseren, særlig når langviseren sto i nærheten av 12-tallet. Bergersen visste ikke om uret gikk riktig da han observerte domfelte

i Skippergata. Dersom armbåndsuret også da gikk 1 time og 10 minutter for sakte, så var klokka 00.55 i stedet for 23.45 da domfelte passerte ham i Skippergata.

Domfelte hevder at Bergersens forklaring på dette punktet kan gi grunnlag for mange refleksjoner, blant annet hvordan Bergersen et halvt år etterpå kunne huske nøyaktig hva armbåndsuret hans viste da han skal ha sett Torgersen, hva det viste da han kom hjem neste morgen og hva det store uret på Vestbanen viste. Ettersom armbåndsuret var skadet og gikk en time og 10 minutter for sent, har Bergersen beregnet seg frem til hva klokken var da han befant seg i Skippergata. Ved beregningen neste morgen, har han lagt til grunn at klokken var en time og 10 minutter forsinket om kvelden og at den deretter har gått riktig frem til neste morgen, med samme forsinkelse. Domfelte anser denne historien som svært lite sannsynlig, og uttaler avslutningsvis:

> *"Det er på det rene at Bergersen hadde mulighet for å tilpasse sin historie slik at den passet med tidspunktet da Torgersen ble pågrepet, nemlig kl. 00.58. Politiets drapsteori med (nesten) nøyaktige tidsangivelser ble trykket i Vi Menn 28. mai 1958 og gjentatt i Verdens Gang 2. juni 1958, dvs. dagen før Bergersen avga sin politiforklaring. Begge steder sto det at Torgersen ble pågrepet kl. 00.58."*

8.5.5.3 Bergersens observasjoner

I begjæringen gjengir domfelte deler av Bergersens politiforklaring, blant annet:

> *"...Da vitnet denne kvelden kom gående Skippergt. og var kommet omtrent til hjørnet av Rådhusgt., fikk han se en mannsperson som kom ut av en port på høire side av gaten (sett i den retning som vitnet gikk ... og kom syklende mot vitnet. På spørsmål forklarer vitnet at han selv gikk på venstre fortau nedover, og vitnet forklarer at mannen således strøk rett forbi vitnets høire side. ... vitnet mener at de to ikke var mer enn 1 meter fra hverandre. Med det samme mannen passerte vitnet, så vitnet at det var Torgersen (tiltalte). Vitnet forklarer at det ikke kan være tale om at han (vitnet) tok feil,*

idet vitnet har sett tiltalte et utall ganger inne på Botsfengslet. ... Vitnet forklarer at grunnen til at han la spesielt merke til vedkommende med sykkelen, var at vedkommende kjørte uten lys."

Bergersen har ikke forklart at han så Torgersen komme ut av Skippergata 6b, som lå på venstre side i Bergersens gangretning. I følge avisreferater gjentok Bergersen under hovedforhandlingen at han så Torgersen komme ut av en port på motsatt side av der hvor Skippergata 6b lå. Han skal også ha forklart at han etter at Torgersen var forsvunnet hadde gått bort til porten og sett at det sto 6b på et skilt.

Domfelte stiller spørsmål ved Bergersens forklaring om han så skiltet 6b ved porten på høyre siden av Skippergata. Han må ha vært klar over at drapet fant sted i Skippergata 6b, og han kan i ettertid ha trodd at det var dette skiltet han så på høyre side.

I avisreferat fra hovedforhandlingen, fremgår det at Bergersen forklarte at han så nummerskiltet over porten. Domfelte bemerker at dette ikke er korrekt, og viser til bilde av inngangspartiet til Skippergata 9 hvor det fremgår at skiltet sto til siden for porten, omtrent midtveis mellom portens topp og bunn, og ca. en meter fra portens høyre kant. Domfelte uttaler i begjæringen:

"Vi mener videre det er usannsynlig at han kan ha husket feil. Vi kan ikke se noen god grunn til at han skulle huske den plasseringen bildet viser som "over porten", i hvert fall ikke hvis han, som han selv sa, hadde gått "bort til porten og så at det sto nr, 6B på et skilt". Og hvorfor skulle han, som ikke hadde noen grunn til å sjekke nummeret, og var på vei hjem etter fem timers tur fra Gjersjøen med skadet ben, gjøre det?"

Etter domfeltes vurdering er Bergersens forklaring om nummerskiltets plassering med stor grad av sannsynlighet en løgn, og påpeker at heller ikke nummerskiltet på Skippergata 6b sto over inngangsdøren, men til høyre for den.

Bergersen forutsetter i sin forklaring at domfelte valgte å parkere sykkelen i nr. 9, med den risiko dette innebar for å bli observert. Domfelte viser i begjæringen til vitnet Per Fonbæk, som i sin politiforklaring forklarte at han så Sigrid Fjeldberg *"...låste seg inn i en port på motsatt side av gaten"* og som gjentok dette i den rettslige forundersøkelsen. Domfelte finner det rimelig å tolke dette som at porten var låst da Fjeldberg gikk inn og at det er rimelig å anta at hun også låste etter seg, og at porten følgelig var låst senere på natten da Torgersen etter politiets teori skal ha parkert sykkelen der. I så fall er Bergersens forklaring usann også på dette punktet.

Bergersen forklarer i sin politiforklaring at han ikke så hvordan *"tiltalte var kledd, men vitnet så at han var barhodet"*. Domfelte bemerker til dette at domfelte hadde på seg lue da han ble pågrepet kl. 00.58. I politiets rapport heter det blant annet at han ved innbringelsen hadde en grålig skyggelue i hånden men at: *"... Da han ble anholdt i Havnegata hadde han lua på hodet."* Domfelte hevder at Bergersens forklaring om at domfelte var barhodet objektivt ikke er riktig og at han har løyet også på dette punktet. Grunnen til dette kan være at Bergersen var kjent med at Johanne Kristine Olsen hadde forklart til politiet at hun hadde sett Torgersen tidligere samme kveld og at han da var barhodet. Den teoretiske muligheten at Torgersen kan ha tatt på seg lua mens han syklet de ca. 500 meterne fra Skippergata til Havnegata er så spekulativ og lite sannsynlig at man kan se bort fra den.

8.5.5.4 Andre forhold ved bevisverdien av Bergersens forklaring

I begjæringen om gjenopptakelse har domfelte nevnt en del andre forhold som må tas i betraktning når man skal ta stilling til om Bergersens forklaring var sann eller falsk.

<u>Bergersen var etterlyst av politiet</u>
Bergersen var etterlyst med beskrivelse og bilde i avisene da han var på rømmen i perioden oktober til desember 1957, og det fremgår av hans politiforklaring at han var klar over dette. Som begrunnelse for å ta opphold ved Gjersjøen om dagen, opplyste Bergersen at han

ønsket å holde seg skjult for politiet. Ettersom han gikk tur-retur Gjersjøen hver dag, var han imidlertid ikke i skjul for politiet i de seks timene denne turen må ha tatt, og særlig må faren for gjenkjennelse og pågripelse ha vært stor i strøket rundt Østbanen. I hans situasjon må denne atferden ha vært fullstendig irrasjonell, og trekker sterkt i retning av at han også løy på dette punktet.

Bergersens personlighetstrekk og kriminelle fortid

Domfelte viser også til en psykologisk undersøkelse av Ørnulf Bergersen som ble foretatt av fengselspsykolog Kåre Bødal 28. november 1958. Det siteres fra denne uttalelsen og det siteres også fra Oslo byretts dom mot Bergersen 8. juni 1950 der hans bruk av narkotika omtales. Domfelte uttaler i begjæringen blant annet:

> *"Bergersens avhengighet av alkohol og narkotika, hans asosiale personlighetstrekk og langvarige kriminelle historie innebar at han var et særdeles lite troverdig vitne. Det var derfor ikke saklig grunn til å bygge på hans vitneprov, i hvert fall ikke uten at de opplysningene han ga var kontrollsjekket. Det ble de ikke.*
>
> *Det er ikke urimelig å tenke seg at Bergersen kunne avgi en falsk forklaring i håp om å oppnå egne fordeler, særlig hvis han trodde at Torgersen var skyldig. Og det trodde han nok, i likhet med mange andre i 1958."*

Domfelte bemerker at det fremgår av rettsboken at Bergersens strafferegister ble forevist etter at han hadde avgitt forklaring 7. juni og etter at domfelte hadde slåss med Bergersen og blitt utvist fra lokalet. Det er uklart hva denne forevisningen innebar, men domfelte antar at strafferegisteret ikke ble dokumentert ved opplesning og at det ikke var noen nærmere gjennomgang av innholdet. I følge avisreferater nevnte advokat Blom under prosedyren at Bergersen var tidligere straffet en rekke ganger og at han hadde sikringsdom på grunn av mangelfullt utviklede sjelsevner. Blom anførte at man derfor *"vanskelig kan feste lit til ham"*.
Etter domfeltes vurdering kan juryen ikke ha hatt kjennskap til Bergersens personlighetstrekk slik de var beskrevet av psykolog Bødal og heller ikke at han hadde vært avhengig av narkotika. Domfelte uttaler at Høyesterett i nyere rettspraksis har lagt betydelig vekt på at et vitnes troverdighet skal belyses på forsvarlig måte

under hovedforhandlingen, og det vises til avgjørelser inntatt i Rt. 1999 s. 554 og Rt. 2000 s. 1233. Domfelte uttaler:

> *"Det er åpenbart at juryen i Torgersen-saken hadde meget begrensede muligheter til å foreta en realistisk vurdering av Bergersens troverdighet, både fordi relevante forhold ikke var kjent for juryen og fordi slåsskampen mellom Torgersen og Bergersen gjorde Bergersen til et offer som gjorde det umulig for Torgersens forsvarer å få fram alle relevante forhold."*

Bergersens motiv for å lyve

Domfelte viser til at Bergersen var på rømmen da han gjorde sin observasjon av Torgersen og at han var gjeninnsatt til soning da han vitnet i lagmannsretten. På sistnevnte tidspunkt hadde han minimum 10 måneder igjen å sone før han kunne vente å bli løslatt. Bergersen hadde på denne tiden kone og en liten sønn. I begjæringen refereres det fra fengselspsykolog Bødals rapport hvor det fremgår at familien hadde det vanskelig økonomisk, at foranledningen til rømningen var at Bergersen ønsket å treffe kone og barn, og at han tok fengselsoppholdet veldig hardt. Det vises videre til Bergersens søknader om benådning i mars 1958 og april 1958. Domfelte uttaler i begjæringen:

> *"Ovenstående viser at Bergersen hadde et sterkt ønske om å komme ut av fengsel. Hvis han trodde at hans forklaring om at han hadde sett Torgersen komme ut av Skippergata 6b på et kritisk tidspunkt kunne bidra til at han ble løslatt tidligere enn han ellers ville blitt, hadde han også motiv for å lyve. Fristelsen kunne være særlig stor hvis han, som de fleste på den tiden, trodde at Torgersen var skyldig. ..."*

Domfelte viser også til en påtegning fra kriminalsjef L'Abée-Lund 26. mai 1959, som viser politiets tro på at Bergersens forklaring var sann, til tross for at det nøkternt sett forelå en rekke omstendigheter som tilsa at man måtte se på Bergersens troverdighet med all mulig skepsis. Politiets syn på Bergersens troverdighet må ses i lys av at Bergersens historie passet politiets drapsteori, hevder domfelte.

Medfangers oppfatning av Bergersens troverdighet

Domfelte viser i begjæringen til et brev 22. november 1961 fra Eivind Breivik, som etter brevets innhold sonet på Botsfengselet sammen med Bergersen i 1958. Det fremgår av brevet at han og flere andre innsatte ville gjøre en henvendelse til lagmannsretten angående Bergersen mens hovedforhandlingen pågikk. Direktør Dokmo skulle imidlertid ha gitt uttrykk for at fengselet ikke kunne gå med på dette.

Det vises også til et udatert brev fra Odd Sørlie, som etter brevets innholdt hadde sonet sammen med Bergersen. Her fremgår det at Bergersen skal ha uttrykt tvil om det i det hele tatt var Torgersen han hadde sett nær åstedet. Sørli hadde fortalt Bergersen at Torgersen arbeidet med å få saken gjenopptatt og at det var Bergersens plikt å møte som vitne i en eventuell gjenopptakelsessak. Sørli skriver blant annet:

> *"Han ba meg bringe beskjed til Torgersen at han ville møte som vitne, fordi han i alle år har gått med dårlig samvittighet, fordi han vitnet mot en mann som han i dag personlig tror er uskyldig i den forbrytelse han er dømt for. Han mener at påtalemyndigheten den gang satte ham under psykisk press fordi han selv var ettersøkt, men at han i dag vil lette sin samvittighet overfor en ny lagmannsrett."*

Domfelte bemerker at han ikke har kjennskap til om disse brevene er fulgt opp tidligere. Det fremgår at advokat Blom hadde notert seg Odd Sørli som vitne under hovedforhandlingen, men at det i følge rettsboken 11. juni 1958 fremgår at statsadvokaten hadde opplyst at Odd Sørlie *"ikke kunne komme",* uten at grunnen er nærmere oppgitt. På Bloms notat er Sørlie oppgitt med adresse Møllergata 19, og at han således var fengslet. Politiet og påtalemyndigheten kunne dermed forhindre at han møtte, hvis de så seg tjent med det, hevder domfelte, og uttaler:

> *"Ovenstående viser at Bergersens medfanger ikke hadde tiltro til Bergersens forklaring og at juryen ikke fikk kjennskap til det."*

Torgersens angrep på Bergersen i retten

I begjæringen vises det til Torgersens angrep mot Bergersen under hans vitneforklaring i retten, og at dette er blitt tolket slik at det

underbygger at Torgersen er gjerningspersonen. Domfelte uttaler at dette kan være en mulig tolkning, men dersom man forutsetter at Torgersen er uskyldig, er det ikke vanskelig å forstå hans raseri. Torgersen visste at det var utelukket at han kunne bli frifunnet, dersom juryen trodde på Bergersens forklaring.

Tidspunktet da Bergersen ble kjent for politiet/påtalemyndigheten

Bergersen avga forklaring til politiet 3. juni 1958, på hovedforhandlingens andre dag. Domfelte viser i begjæringen til at Dorenfeldt i sin redegjørelse 17. desember 1958 skriver at han ikke kjente til Bergersen før etter at hovedforhandlingen hadde startet:

> *"Bergersen hadde i god tid forut for hovedforhandlingen henvendt seg til overlege Leikvam og betrodd ham at han hadde sett Torgersen komme ut av en port i Skippergt. på det prekære tidspunkt. Overlegen gjorde henvendelse til kriminalpolitiet antagelig ca. 14 dagers tid forut for hovedforhandlingen, men følte seg den gang bundet av sin taushetsplikt idet Bergersen på dette tidlige tidspunkt ikke ønsket å stå frem med sin forklaring i dagens lys. Bergersens navn ble derfor ikke nevnt…. Da så hovedforhandlingen begynte, rettet Bergersen henvendelse til underdirektør Dokmo ved Botsfengselet, og nå var Bergersen villig til å vitne i saken."*

Domfelte viser også til andre uttalelser, blant annet til påtegning fra kriminalsjef L'Abèe-Lund 26. mai 1959 og en samtale med tidligere byrettsdommer Petter Koren 24. januar 2000. Det var Koren som ledet den rettslige forundersøkelsen. I rapporten fra spesialmedarbeider Tove Rita Jeppesen heter det blant annet:

> *"Koren ble underveis kjent med at det var kommet et nytt vitne i saken, nemlig Bergersen. Det var snakk om å avhøre Bergersen i en rettslig forundersøkelse. Koren ønsket imidlertid ikke å avhøre Bergersen rettslig. Rapportskriver spurte da Koren hvorfor han ikke ønsket å avhøre Bergersen. Koren svarte at han ønsket å se bort fra Bergersen, hans forklaring ville verken gjøre fra eller til. At det var noen som hadde sett Torgersen slik Bergersen ønsket å fortelle at han hadde gjort, mente Koren ikke hadde noen betydning for saken.*

Koren mente at det på dette tidspunkt var såpass mange fellende bevis i saken, at han anså Bergersens vitneprov som unødvendig. I tillegg mente han at Bergersen ikke hadde noen troverdighet. Rapportskriver spurte hvorfor Koren oppfattet Bergersen som lite troverdig. Koren svarte at han jo var en kriminell på rømmen og at han hadde en kriminell fortid, og spurte meg da om politiet i dag ville ha brukt en slik person som sannhetsvitne."

Domfelte viser til at det er motstrid mellom det som fremgår av innledningen til Bergersens forklaring, Dorenfeldts redegjørelse og L'Abèe-Lunds påtegning på den ene side og Korens forklaring på den andre side, med hensyn til tidspunktet for når Bergersens forklaring ble kjent for politiet og påtalemyndigheten. Etter en videre drøftelse rundt de forskjellige uttalelsene bemerker domfelte:

"Vi mener på dette grunnlag at det ikke er riktig, slik det hittil har vært lagt til grunn, at Bergersens vitneforklaring først ble kjent for påtalemyndigheten den 3. juni. Dorenfeldt kunne ha forlangt Bergersen avhørt under den rettslige forundersøkelsen. Det lå utenfor dommer Korens kompetanse å avvise avhør av et vitne som påtalemyndigheten ønsket rettslig avhørt. Det var selvsagt Dorenfeldt klar over. Når Bergersen ikke ble avhørt, tror vi det skyldes at Dorenfeldt, i det minste på det daværende tidspunkt, delte Korens oppfatning om at Bergersen ikke var et troverdig vitne."

Domfelte uttaler videre blant annet:

"Torgersen må ha opplevd det forhold at Dorenfeldt førte Bergersen som vitne som en felle. Torgersen hadde tidligere samme dag følt at Dorenfeldt la en felle for ham ved å føre Gerd Berg som vitne, til tross for at politiet og Dorenfeldt må ha visst at hun ikke var den kvinnen som Torgersen sa han hadde vært sammen med natt til 7. desember 1957. ....."

Domfelte påpeker at Høyesteretts kjæremålsutvalg i sin kjennelse i 2001 viser til at lagretten, gjennom underdirektør Dokmos og overlege Leikvams forklaringer, ble gjort kjent med forhistorien til at Bergersen ville avgi forklaring og at dette først ble kjent for politiet og påtalemyndigheten etter at hovedforhandlingen var påbegynt. Domfelte bemerker at kjæremålsutvalget var kjent med

forklaringen som Koren hadde avgitt til spesialmedarbeider Jeppesen, men at denne ikke er nevnt i utvalgets kjennelse. Domfelte avslutter:

> *"Bergersens ønske om å vitne var kjent for politiet og påtalemyndigheten før 8. mai 1958, men Bergersen ble ikke formelt avhørt av politiet før 3. juni 1958. Verken Torgersens forsvarer eller juryen fikk kjennskap til omstendigheter som viste at Bergersen var et særdeles lite troverdig vitne (som i dag ikke ville ha blitt ført som vitne)."*

<u>Fikk Bergersen fordeler etter å ha vitnet i Torgersen-saken?</u>
Under hovedforhandlingen ble Bergersen spurt av Dorenfeldt om han tenkte å oppnå fordeler i sin egen sak ved å avgi vitneprov. Til dette svarte Bergersen at *"Den tanken falt meg ikke inn."*
Domfelte gir i begjæringen en oversikt over Bergersens soningsforhold etter at han vitnet, og oppsummerer dette slik:

> *"Bergersens rømning fikk ikke noen negative konsekvenser for ham. Tvert i mot fikk han en rekke fordeler: Han fikk ettergitt refselse på en måneds forlengelse av straffetiden, han ble prøveløslatt til ordinær tid, han ble fritatt for å sone den tiden han hadde vært på rømmen (vel to måneder) og han ble fritatt for en reststraff på fengsel i ett år og 163 dager da han brøt vilkårene for prøveløslatelse."*

Domfelte uttaler videre:

> *"Hvorvidt den relativt milde behandlingen hadde noen sammenheng med Bergersens vitnemål i Torgersen-saken, er i prinsippet et åpent spørsmål. Etter vår konklusjon er det imidlertid vanskelig å komme til noen annen konklusjon enn at Bergersen ble belønnet: Det er påfallende at en mann med Bergersens kriminelle fortid og rømning fikk en så mild behandling. Skriftlige kilder vil naturligvis ikke inneholde noe som direkte viser at det hadde sammenheng med vitneforklaringen."*

8.5.5.5 Betydningen av Bergersens forklaring

Domfelte hevder at det er på det rene at da Bergersen forklarte seg i retten, så løy han på følgende fire punkter:

- Det var ikke fysisk mulig for Bergersen å gå 42 kilometer hver dag.
- Det er ikke fysisk mulig å gå 18-21 kilometer på 2 – 2 _ time.
- Det sto ikke skilt som viste 6b på bygningen i Skippergata 9 som Bergersen sa at han hadde sett Torgersen komme ut fra
- Torgersen var ikke barhodet

I tillegg mener domfelte at det må legges til grunn at det ikke er dekning for Bergersens påstander på følgende to punkter:

- Porten i Skippergata 9 var låst, slik at Torgersen ikke kan ha plassert sykkelen der, slik Bergersens forklaring forutsetter.
- Bergersens påstand om at klokken var ca. 00.55 da han så Torgersen i Skippergata var en ren spekulasjon fra hans side, siden armbåndsuret hans ifølge ham selv viste 23.45.

Dersom man ser disse forhold i sammenheng med Bergersens personlighetstrekk, at Bergersen hadde et sterkt motiv for å lyve og at han antakelig trodde at Torgersen var skyldig, må konklusjonen bli at Bergersen løy og at hans forklaring ikke knytter Torgersen til drapet.

Domfelte viser til Dorenfeldts redegjørelse, hvor det blant annet siteres:

> *"Påtalemyndigheten understreket imidlertid at vitnet i og for seg ikke hadde noen avgjørende betydning, men at han bekreftet påtalemyndighetens versjon om hvorledes Torgersen hadde vendt tilbake til åstedet for å sette ild på og skjule alle spor. At han ble arrestert kl. 00.58, mens Bergersens iakttakelser fant sted kl. 00.55, passet også utmerket godt."*

Ifølge avisoppslag skal Dorenfeldt i sin prosedyre ha uttalt at forklaringen til Bergersen var *"nøkkelen til gåtens løsning."*

Domfelte viser også til Høyesteretts kjæremålsutvalg som i 2001 uttalte:

> *"Kjæremålsutvalget viser til at lagretten var gjort kjent med Bergersens strafferegister, der det også fremgikk at han var sikringsdømt og med andre ord var funnet å ha mangelfullt utviklede eller varige svekkede sjelsevner. Videre var lagretten kjent med at Leikvam, som Bergersen henvendte seg til i april 1958, jf. overlegens erklæring av 21. april s.å., og som forklarte seg for lukkede dører, ifølge Aftenpostens referat ikke hadde grunn til å tro at Bergersen hadde et uredelig motiv for sin henvendelse.*
>
> *…….*
>
> *Det er vanskelig å si noe nærmere om hvorledes lagretten bedømte troverdigheten av Bergersens vitneprov. Etter kjæremålsutvalgets oppfatning er det etter alt å dømme her tale om en forklaring der bevisumiddelbarhet har vært av vesentlig betydning."*

Til dette bemerker domfelte at det sikkert er riktig at bevisumiddelbarhet var av særlig betydning for juryens vurdering av Bergersens troverdighet. Domfelte kan imidlertid vanskelig se at juryen, etter å ha vært vitne til Torgersens angrep på Bergersen og etter at juryens ordfører selv hadde slåss med Torgersen, kan ha lagt til grunn at Bergersen løy. Domfelte viser her også til forklaringen til Leikvam om at han hadde tiltro til at Bergersen forklarte seg sant.

Domfelte anket dommen blant annet med den begrunnelse at han hadde slåss med juryens ordfører. Det vises til Høyesteretts kjennelse 1. november 1958 hvor det fremgår at den ikke finner at det foreligger noe som kan tyde på at lagmannsretten ikke har hatt en objektiv innstilling overfor saken. Høyesterett uttaler blant annet:

> *"At lagrettens ordfører under dette fant å måtte assistere politivakten, kan etter min mening ikke ha hatt noen betydning for lagrettens standpunkt til skyldspørsmålet. Jeg nevner også at domfelte ikke under hovedforhandlingen gjorde noen innvendinger mot at lagrettens ordfører fortsatt gjorde tjeneste."*

Domfelte bemerker at det på bakgrunn av de tekniske bevisene, som med sikkerhet knyttet Torgersen til drapet slik de ble presentert i 1958, er forståelig at Høyesterett den gang, i likhet med juryen, feiltolket Torgersens angrep på Bergersen og la til grunn at det ikke hadde noen betydning for juryens bevisbedømmelse. Domfelte uttaler videre:

> *"At Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 ikke tar stilling til hvilken oppfatning juryen hadde av om Bergersen snakket sant, er vanskelig å forstå. Kjæremålsutvalget var kjent med en rekke av de forholdene som viser at Bergersen løy, bl.a. at Bergersen umulig kunne ha gått t/r Oslo-Gjersjøen hver dag på 2 – 2 _ time. Likevel godtar i realiteten kjæremålsutvalget juryens feiltolkning av den bevismessige betydningen av angrepet på Bergersen. Dette er i strid med Høyesteretts praksis i andre saker fra de senere år, der Høyesterett ikke har godtatt forklaringer fra vitner med lav troverdighet…"*

8.5.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.5.6.1 Innledning

Påtalemyndigheten påpeker innledningsvis at Ørnulf Bergersen forklarte seg for lagretten i 1958, og at hans vitneforklaring om at han hadde sett Torgersen komme ut av en port i Skippergata ca. kl. 00.55. den 7. desember 1957, var kjent for lagretten. Domfeltes påstand om at Bergersen løy dreier seg i det vesentlige om vurderinger av hans forklaring uten at det fremkommer noe nytt. Ettersom det ikke foreligger nye omstendigheter eller nye bevis, er det klart at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 ikke er til stede. Påtalemyndigheten viser videre til at anførslene i begjæringen i det alt vesentlige har vært gjort gjeldende tidligere, både ved anken til Høyesterett i 1958 og ved de to senere gjenopptakelsessakene.
Ettersom domfelte krever gjenopptakelse også etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, knytter påtalemyndigheten noen kommentarer til domfeltes anførsler i begjæringen vedrørende forklaringen til Bergersen, og uttaler:

"Grunnlagene for anførslene er mange og detaljerte. Etter min oppfatning preges de av en rekke påstander som er uten holdepunkter i saksdokumentene eller i de faktiske forhold."

8.5.6.2 Bergersens forklaring om tidspunktet da han så Torgersen

Påtalemyndigheten gjentar at Bergersens forklaring om hvordan han kunne uttale seg om tidspunktet for når han så Torgersen i Skippergata var kjent for lagretten, og det må legges til grunn at lagretten har vurdert dette. Til domfeltes påstand om at Bergersen kan ha tilpasset sin historie fordi nøyaktige tidsangivelser ble trykket i Vi Menn 28. mai og senere i Verdens Gang 2. juni, viser påtalemyndigheten til at Bergersen lenge før dette hadde fortalt til fengselslege Leikvam at han hadde sett Torgersen i Skippergata på angjeldende tidspunkt.

8.5.6.3 Bergersens observasjoner

Påtalemyndigheten bemerker at domfeltes påstand om at det ikke sto 6b på bygningen Skippergata 9 og at nummerskiltet heller ikke sto over porten slik Bergersen forklarte, ble anført både i gjenopptakelsesbegjæringen på 70-tallet og i begjæringen fra 1997-2001. Påtalemyndigheten viser til lagmannsrettens beslutning 27. juni 1975 (jf. ovenfor under kap. 8.5.3) og som Borgarting lagmannsrett gjengir i kjennelsen 18. august 2000 om nummerskiltet og dets plassering. Lagmannsretten kunne ikke i 2000 se at det var kommer frem noe nytt som gir grunn til endret vurdering og bemerker at Bergersen i sitt vitneprov var inne på gatenumrene i Skippergata, men at han hele tiden fastholdt hvilket portrom Torgersen kom ut fra.

Domfeltes påstand om at porten til nr. 9 var låst slik at Torgersen ikke kan ha plassert sykkelen der, begrunnes med at vitnet Fonbæk skal ha observert en gammel kone som skal ha låst seg inn i nr. 9 og at det da er rimelig å anta at hun låste porten etter seg. Etter

påtalemyndighetens vurdering er dette klart rene spekulasjoner som ikke kan begrunne en påstand om at Bergersen lyver. Påtalemyndigheten viser til at det av saksdokumentene fremgår at porten ikke var låst. Den gamle konen, Sigrid Fjellbekk, forklarer at porten var ulåst og at hun heller ikke låste porten den kvelden hun så Rigmor Johnsen sammen med en gutt. En annen beboer i Skippergata 9, Gunnar Johansen, forklarer at porten i stor utstrekning sto ulåst de siste månedene før jul 1957, fordi låsen var slik at den kunne være svært vanskelig å få opp hvis den ble låst. En stund etter jul ble låsen fjernet helt. Også andre beboere har forklart seg om den ødelagte låsen, og påtalemyndigheten mener at domfeltes spekulasjoner ikke har holdepunkter i sakens dokumenter. Domfeltes anførsel om at Bergersens forklaring om at Torgersen var barhodet viser at han lyver, ettersom Torgersen hadde på seg en skyggelue da han ble pågrepet, er også ren spekulasjon. Påtalemyndigheten viser til domfeltes begjæring hvor det fremgår at domfelte teoretisk kan ha tatt på seg lue mens han syklet de ca. 500 meterne før han ble pågrepet, men at *"Denne spekulative og lite sannsynlige mulighet ser vi bort fra."* Etter påtalemyndighetens vurdering er det minst like spekulativ å si at Bergersen lyver fordi han hevder at Torgersen var barhodet på det tidspunktet han gjorde sin observasjon.

8.5.6.4 Andre forhold ved bevisverdien av Bergersens forklaring

<u>Bergersens personlighetstrekk og kriminelle fortid</u>
Når det gjelder domfeltes anførsler om Bergersens personlighetstrekk og kriminelle fortid, og juryens begrensede muligheter til å foreta en realistisk vurdering av Bergersens troverdighet, hevder påtalemyndigheten at det ikke er noen holdepunkter i anførslene. Det vises til at både forsvarer og lagretten ble gjort kjent med Ørnulf Bergersens strafferegister, der det fremgikk at han var sikringsdømt og at han derved var funnet å ha mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner. Påtalemyndigheten viser videre til at det i begjæringen er foretatt en rekke antagelser i forhold til at det i rettsboken er skrevet at strafferegisteret til Bergersen ble forevist etter at han avga forklaring

7. juni 1958. Etter påtalemyndighetens vurdering viser dette at domfelte ikke har forstått hva som faktisk foregår under hovedforhandlingen, og heller ikke de prosessuelle regler omkring dette. Domfelte bemerker at forevisningen neppe innebar at strafferegisteret ble dokumentert ved opplesning eller at det ble foretatt noen nærmere gjennomgang av innholdet. Domfelte antar at forevisningen heller ikke ble fulgt opp med eksaminasjon eller meningsutveksling i retten om Bergersens troverdighet. Påtalemyndigheten påpeker at det må legges til grunn at forevisningen innebar at innholdet ble gjort kjent for lagretten. Dette synet deles av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001. Det er også på det rene at Bergersen fortsatte sin forklaring 9. juni 1958 og at både forsvareren og andre hadde mulighet til å spørre ham om dette. Dessuten skal det etter prosessuelle regler ikke finne sted noen meningsutveksling i retten om Bergersens troverdighet, annet enn i partenes prosedyrer. Påtalemyndigheten uttaler til dette:

> *"…. Det fremkommer i følge avisreferatene da også at advokat Blom nettopp gjorde dette i sin prosedyre. Advokat Blom skal blant annet ha vist til at Bergersen var tidligere straffet en rekke ganger og at han hadde sikringsdom på grunn av mangelfullt utviklede sjelsevner. Han anførte at man derfor vanskelig kunne feste lit til ham."*
>
> *Det er på denne bakgrunn vanskelig for påtalemyndigheten å forstå hva Torgersen da mener når han hevder at lagretten i 1958 ikke hadde fått kjennskap til omstendigheter som viste at Bergersen var et særdeles lite troverdig vitne. Lagretten har hørt Ørnulf Bergersens umiddelbare forklaring, og således hatt et svært godt utgangspunkt for å vurdere hans troverdighet."*

Med hensyn til påstandene om Bergersens narkotikamisbruk, fremgår det av fengselspsykolog Bødals rapport 28. november 1958, at Bergersen allerede i desember 1952 syntes å være fullstendig kvitt sin trang til narkotika. Det foreligger heller ikke opplysninger om at Bergersen er domfelt for overtredelse av narkotikalovgivningen.

<u>Bergersens motiv for å lyve var å skaffe seg egne fordeler</u>

Etter påtalemyndighetens vurdering baserer domfelte seg her på rene spekulasjoner. Det er ingen ting som tilsier at Bergersen fikk noen fordeler som følge av sin vitneforklaring. Påtalemyndigheten viser til, og siterer fra, Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001 med vurdering av Bergersens forklaring, spørsmålene om dennes troverdighet og lagrettens muligheter for å vurdere denne:

> *"Gjennom Bergersens egen forklaring - hvis innhold var kjent for aktor og forsvarer gjennom den politiforklaring Bergersen ga 3. juni 1958 - og den eksaminasjon som fant sted i tilknytning til forklaringen, hadde lagretten grunnlag for å vurdere Bergersens troverdighet. Også spørsmålet vedrørende gatenummeret i Skippergata der Bergersen mente Torgersen kom fra, ble belyst under hovedforhandlingen.*
>
> *I tillegg til innholdet i Bergersens historie hadde også andre omstendigheter betydning for lagrettens vurdering av Bergersens troverdighet. Det sier seg selv at det forhold at Bergersen sonte fengselsstraff, og derved kunne tenkes å mene at han ville oppnå fordeler gjennom sin forklaring, ikke har gått upåaktet hen hos aktor og forsvarer. Det fremgår da også av Aftenpostens referat fra forklaringen at dette var fremme under aktors eksaminasjon.*
>
> *Torgersen har også gjort gjeldende at Bergersens generelle troverdighet var lav, og har i denne forbindelse vist til en uttalelse avgitt av psykolog Kåre Bødal 28. november 1958, der det fremgår at Bergersen var en langvarig vanekriminell, evnemessig "sinke" og dertil en « imbecill nevrotiker » og « debil psykopat ». Kjæremålsutvalget viser til at lagretten var gjort kjent med Bergersens strafferegister, der det også fremgikk at han var sikringsdømt og med andre ord var funnet å ha mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner. Videre var lagretten kjent med at Leikvam, som Bergersen henvendte seg til i april 1958, jf. overlegens erklæring av 21. april s.å., og som forklarte seg for lukkede dører, ifølge Aftenpostens referat ikke hadde grunn til å tro at Bergersen hadde et uredelig motiv for sin henvendelse.*
>
> *Det er vanskelig å si noe nærmere om hvorledes lagretten bedømte troverdigheten av Bergersens vitneprov. Etter kjæremålsutvalgets oppfatning er det etter alt å dømme*

her tale om en forklaring der bevisumiddelbarhet har vært av vesentlig betydning.

Kjæremålsutvalget kan på denne bakgrunn ikke se at opplysningene om Bergersens benådningssøknader ville ha vært egnet til å frifinne Torgersen om de var kommet frem under hovedforhandlingen, og selv om de kanskje ville ha kunnet skape noe mer tvil om holdbarheten eller troverdigheten av hans forklaring, ville de neppe i vesentlig grad ha påvirket lagrettens bedømmelse av den.

Avslutningsvis bemerkes:

De dokumentene som nå er fremlagt, er utførlig referert av lagmannsretten. Dokumentene gir etter kjæremålsutvalgets oppfatning et nokså tilforlatelig inntrykk. Det som fremgår, er at Bergersen hadde regnet med å møte ubehageligheter fra medfanger som følge av sin forklaring, og at han derfor lenge kviet seg for å vitne. I hans søknader og korrespondanse om soningsavbrudd og overflytting etter dommen henviser han til ubehageligheter og press fra medfanger. Han gir blant annet uttrykk for at « [j]eg forlanger ingen ting for det om jeg meldte meg som vidne i Torgersen-saken, men jeg skulle heller ikke miste de fordelene jeg hadde på Botsfengselet ». Det er ingenting i dokumentene for øvrig som viser at Bergersen har ment å oppnå fordeler gjennom sin vitneforklaring."

Påtalemyndigheten slutter seg til dette, og deler også kjæremålsutvalgets syn på at Bergersens historie, som av domfelte fremstilles som utrolig og oppdiktet, også inneholder elementer som ikke lett kan tenkes å være diktet opp. Uansett har bevisumiddelbarhet vært av betydning for vurderingen av historiens troverdighet.Spørsmålet om hvorvidt Bergersen fremkom med sine opplysninger for å oppnå fordeler for seg selv, ble vurdert av fengselet selv i 1958. Deres konklusjon var at de ikke regnet med at opplysningen fremkom på grunn av noen egeninteresse. Dette viser at det har vært fokusert på om dette kunne ha vært et motiv for Bergersen. Også ved Bergersens søknader om soningsutsettelser, benådning m.v. er det gjort undersøkelser om dette uten at man har funnet noe irregulært.

Medfangers oppfatning av Bergersens troverdighet

Med hensyn til domfeltes antydning i begjæringen om at politiet og påtalemyndigheten forhindret vitnet Odd Sørli i å møte til hovedforhandlingen, dersom de så seg tjent med det, og domfeltes henvisning til rettsboken hvor det ikke er oppgitt noen grunn for at Sørli ikke kunne møte, uttaler påtalemyndigheten:

> *"Det fremgår imidlertid av rettsboken at vitnet Odd Sørli ble frafalt etter samtykke fra tiltalte og forsvarer, jf. side 50 i rettsboken. En må her legge til grunn at forsvarer ikke ville ha samtykket til at vitnet ble frafalt dersom det var noe påfallende ved aktors opplysning om hvorfor ikke vitnet kunne møte."*

Påtalemyndigheten viser for øvrig til at erklæringer fra medfanger og andre med liten tiltro til Bergersens forklaring har vært gjenstand for vurdering ved tidligere rettsinstanser. Bergersens troverdighet har vært et sentralt tema helt fra hovedforhandlingen, og det er blitt hevdet fra en rekke hold at Bergersen i ettertid skal ha trukket sin egen forklaring i tvil eller gitt uttrykk for at denne var falsk. Under gjenopptakelsessaken i 1973-1976 ble det fremlagt en rekke erklæringer for lagmannsretten som hadde til hensikt å svekke Bergersens troverdighet, blant annet erklæringen fra Odd Sørli. Lagmannsretten fant ikke at erklæringene ga holdepunkter for å fastslå at Bergersens hadde diktet opp historien for selv å komme i et fordelaktig lys. Bergersen har hele tiden senere fastholdt sin forklaring fra 1958.

Påtalemyndigheten viser til en erklæring fra Mads Strand og Jens Bjørneboe 16. februar 1972 hvor det fremgår at Bergersen skal ha hevdet overfor disse to at han ikke hadde rømt fra Botsfengselet, men hadde permisjon, og at han ikke hadde sett at Torgersen kom ut fra en bestemt port, men bare hadde sett ham i nærheten. Erklæringen ble fremlagt under gjenopptakelsessaken på 70-tallet og skulle vise at Bergersen ved dette hadde trukket sin tidligere forklaring. Lagmannsretten bemerket i sin beslutning 27. juni 1976:

> *"Erklæringen er ikke underskrevet av Bergersen. Etter de opplysninger som foreligger må man legge til grunn at Bergersen hadde rømt fra Botsfengselet. Retten går ikke nærmere inn på forståelsen av erklæringen. Etter de*

opplysninger som foreligger anmeldte Bergersen 18. februar 1972 Jens Bjørneboe bla for ærekrenkelse ved i en artikkel i Dagbladet 15. februar 1972 og i en uttalelse til Verdens Gang nr. 40/1972 å ha gitt uttrykk for at Bergersen hadde forklart seg falskt for retten i Torgersensaken (dok. 169a). I tilslutning til anmeldelsen har Bergersen forklart, at han ikke kunne gå fra sin tidligere forklaring da han i denne utelukkende hadde holdt seg til sannheten."

Påtalemyndigheten viser videre til at det i 1972 dukket opp et brev som angivelig skulle ha vært skrevet av Ørnulf Bergersen 6. mai 1958:

"Kjære venn
Som du har hørt ! så sitter jeg her igjen og jeg venter nu på en ny sak.
Jeg kan komme ut av denne sak, og har fått tilbud av H!. Jeg sender deg dette brev, for de jeg trenger hundre Methadone. Vist jeg trenger den hjelp som jeg er blit tilbudt, så ring H som avtalt.
Send som nevnt gjennom Birger

Kjærlig hilsen
Ø (E) Bergersen"

Påtalemyndigheten bemerker i sin uttalelse i 2005 at brevet angivelig måtte tolkes slik at Bergersen skulle slippe unna de nye forholdene sine mot å vitne i Torgersen-saken. Det ble også antydet at H'en kunne stå for politifullmektig Haukenæs. Denne saken ble imidlertid etterforsket videre og det viste seg at det var Eilif Støleggen som hadde levert dette brevet til journalist Arne Kristian Bru, og det fremgår av Støleggens forklaring at han hadde hatt ganske stor pågang fra Jens Bjørneboe som ville at Støleggen skulle hjelpe ham i Torgersensaken. Det fremgår videre at det var Bjørneboe som var oppdragsgiver i forhold til dette brevet, og at det egentlig skulle leveres til ham og ikke til journalisten.
Brevet ble også undersøkt av skriftsakkyndig Per Øvrebø som i sin rapport 15. juni 1972 uttaler:

"Jeg har prøvet å vurdere alle forhold mot hverandre og finner efter flere gjennomgåelser av materialet å kunne uttale som min oppfatning at det må kunne utelukkes at

Vårsjø (tidligere Ørnulf Bergersen) er den person som har skrevet det omstridte brevet, dok 2."

Påtalemyndigheten bemerker i denne sammenheng at det fremkom at Støleggen var innblandet også i en annen sak hvor det var snakk om et brev/erklæring av samme type som også var falsk. Også i denne saken var det snakk om et vitne som ga uttrykk for at hun hadde forklart seg falskt i retten mot en tiltalt, og brevet skulle ha til hensikt å hjelpe vedkommende, som sonet sammen med Støleggen. Påtalemyndigheten uttaler:

"*Slik påtalemyndigheten ser det svekker disse opplysningene også tilliten til Støleggens troverdighet i forhold til sin forklaring/erklæring til støtte for Torgersen. Det forhold at noen åpenbart har fabrikkert brev/erklæringer for å svekke Ørnulf Bergersens troverdighet, styrker etter påtalemyndighetens oppfatning Ørnulf Bergersens troverdighet."*

Torgersens angrep på Bergersen i retten

Påtalemyndigheten viser til at domfelte i sin begjæring hevder at angrepet på Bergersen i retten ikke knytter ham til drapet, og bemerker at vi i dag ikke kan si noe om hvordan lagretten tolket dette og hvilken betydning det hadde for skyldspørsmålet, annet enn at det var en del av lagrettens helhetsinntrykk av Torgersen. Av Dorenfeldts redegjørelse fremgår det imidlertid at det ble lagt vekt på utfallet mot Bergersen når det gjaldt sikringsspørsmålet.

Tidspunktet da Bergersen ble kjent for politiet/påtalemyndigheten

Under henvisning til byrettsdommer Korens forklaring til spesialmedarbeider Jeppesen i 2000, anfører domfelte i sin begjæring at politiet og påtalemyndigheten må ha vært kjent med at Bergersen ønsket å avgi forklaring før 8. mai 1958. Byrettsdommer Koren, som ledet den rettslige forundersøkelsen, forklarte at han hadde nektet avhør av Bergersen under forundersøkelsen, som ble avsluttet 8. mai 1958. Påtalemyndigheten ser ikke at formålet med denne anførselen kommer helt frem, annet enn at det er nok en anklage om at politiet og påtalemyndigheten har holdt tilbake opplysninger, og faktisk også løyet om dette overfor Torgersen, hans forsvarer og retten. Påtalemyndigheten bemerker at en forutsetning

for at denne anførselen er riktig, må være at også direktør Juell, overlege Leikvam og underdirektør Dokmo ved Botsfengselet, og Bergersen selv, har løyet om dette. Det vises videre til at det fremgår klart at bakgrunnen for å avhøre Bergersen 3. juni 1958 var at direktør Juell samme dag hadde oppsøkt Dorenfeldt og meddelt at en fange ved Botsfengselet, Ørnulf Bergersen, hadde opplysninger i saken. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"Torgersen bygger sin påstand alene på det forhold at forhørsrettsdommer Koren husker vitnet Ørnulf Bergersen, og at han mener å huske at han avviste å avhøre Ørnulf Bergersen. Han har forklart at han underveis ble gjort kjent med at det var kommet et nytt vitne i saken. Uansett vet man ikke når forhørsrettsdommer Petter Koren fikk en eventuell forespørsel om å avhøre Bergersen. Påstanden om at dette skjedde før 8. mai 1958 bygger kun på en slutning ut fra at den rettslige forundersøkelsen da ble avsluttet."*

Påtalemyndigheten anser det for mer sannsynlig at Koren ble kjent med denne vitneforklaringen etter at forundersøkelsen var formelt avsluttet og rettssaken i gang, enn at flere forskjellige personer skulle ha blitt enige om å holde vitneforklaringen skjult frem til dagen etter at hovedforhandlingen hadde begynt. Påtalemyndigheten viser videre til at domfeltes anførsel også ble fremmet i forrige gjenopptakelsesbegjæring, og at kjæremålsutvalget i sin kjennelse i 2001 uttalte:

> *"Det er ingen holdepunkter for at forsvareren da ikke var kjent med hva Bergersen ville forklare, og at forklaringen for så vidt hadde preg av overrumpling. Heller ikke er det holdepunkter for at politiet og påtalemyndigheten før 3. juni var gjort kjent med Bergersens opplysninger."*

På dette tidspunkt var Høyesteretts kjæremålsutvalg også kjent med forhørsrettsdommer Korens forklaring til spesialmedarbeider Jeppesen i 2000.

Det er på det rene at dette også var et tema i domfeltes første gjenopptakelsesbegjæring i 1958. Det vises her til en påtegning fra Oslo politikammer 26. mai 1959 hvor det under henvisning til Dorenfeldts redegjørelse påpekes at overlege Leikvam følte seg bundet av sin taushetsplikt, og at han derfor ikke oppga Bergersens

navn til politiet da han mottok betroelsene fra ham, og at politiet derfor måtte *"innskrenke seg til å be overlegen rette en inntrengende henstilling til den ukjente fange om å avgi nærmere forklaring."*

Når det gjelder domfeltes påstand om at han opplevde det som en felle at Dorenfeldt førte Bergersen som vitne, viser påtalemyndigheten til det faktum at underdirektør Dokmo ble ført som vitne rett før Bergersen. Den eneste grunnen for å føre Dokmo som vitne, var å få hans forklaring om de betroelser han hadde fått av Bergersen og de observasjoner Bergersen hadde gjort Skippergata. Påtalemyndigheten uttaler videre:

> *"Bergersens inntreden som vitne nr. 57 var således forberedt, herunder hva dette kom til å dreie seg om. Videre fremkommer det av avisutklipp at bevisføringen vedr. Bergersen ble varslet av aktor i åpen rett den 5. juni 1958, mens Bergersen møtte den 7. juni."*

Det vises for øvrig til at tiltalen mot Torgersen var tatt ut før Ørnulf Bergersen meldte seg som vitne for politiet, og at forklaringen således ikke var motiverende for påtalemyndighetens standpunkt til skyldspørsmålet. Hvordan lagretten vurderte Bergersens forklaring vet man ikke, men det må legges til grunn at bevisumiddelbarhet har vært av betydning for forklaringens troverdighet.

Påtalemyndigheten kan etter dette ikke se at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er til stede, og heller ikke etter § 392 annet ledd.

8.5.7. Kommisjonens vurderinger

8.5.7.1 Innledning

Domfelte har i sin begjæring anført at Bergersens forklaring i 1958 var løgn, og at det for øvrig foreligger forhold ved forklaringen som gir grunnlag for å stille spørsmål ved dens riktighet. Hvorvidt Bergersens forklaring for retten var falsk, og om vilkårene for

gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr 1 er til stede, har kommisjonen vurdert ovenfor under punkt 7.4.

Kommisjonen vil nedenfor vurdere om det foreligger nye bevis eller omstendigheter knyttet til Bergersens forklaring som er egnet til frifinnelse av Torgersen, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3 og om det foreligger særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.5.7.2 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Domfelte anfører i begjæringen at Bergersen fikk en rekke fordeler etter å ha vitnet i Torgersensaken. Til tross for at han hadde rømt fra soning, fikk han ettergitt en refselse, han ble prøveløslatt til ordinær tid. Han ble fritatt for å sone den tiden han hadde vært på rømmen og han ble fritatt for å sone reststraffen da han brøt vilkårene for prøveløslatelse.

Som nevnt ovenfor viser domfelte til at Dorenfeldt i sin redegjørelse opplyser at han ikke var kjent med Bergersen før etter at hovedforhandlingen startet. Denne forklaringen støttes av kriminalsjef Lars L'Abée-Lund. Domfelte bemerker til dette at tidligere byrettsdommer Petter Koren, som ledet den rettslige forundersøkelsen i 1958, avga forklaring til politiet i januar 2000 om sin befatning med saken. Han forklarer blant annet at han *"underveis"* fikk rede på at det var kommet til et nytt vitne, Bergersen, og at det var snakk om å avhøre ham under den rettslige forundersøkelsen.

Domfelte viser til uoverensstemmelse mellom disse forklaringene, og mener at det ikke er riktig, slik det hittil har vært lagt til grunn, at Bergersens vitneforklaring først ble kjent for påtalemyndigheten den 3. juni 1958. Dette innebærer at domfeltes forsvarer ikke fikk noen realistisk mulighet til å forberede forsvar av domfelte, og domfelte opplevde det som en felle at Bergersen ble ført som vitne. Domfelte påpeker videre at kjæremålsutvalget i 2001 ikke nevnte avhøret av byrettsdommer Koren, til tross for at utvalget var kjent med dette.

For så vidt gjelder spørsmålet om Bergersen mottok fordeler ved å vitne i saken, viser kommisjonen til at Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 la til grunn at opplysningen om at Bergersen hadde søkt om benådning da han avga forklaring under hovedforhandlingen, ikke var kjent for retten. Dette var å anse som nye bevis eller nye omstendigheter etter § 391 nr. 3. Kjæremålsutvalget uttaler til dette at Bergersen avga forklaring for retten, og at retten hadde mulighet til å vurdere hans troverdighet. Dessuten var det kjent at Bergersen sonet en fengselsstraff, og tanken om at han avga en forklaring for å oppnå fordeler, kan ikke ha *"gått upåaktet hen hos aktor og forsvarer."* Lagretten var også gjort kjent med Bergersens strafferegister, der det fremgår at han var sikringsdømt, og følgelig var funnet å ha mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner.

Når det gjelder spørsmålet om hvordan lagretten har bedømt Bergersens troverdighet, slutter kommisjonen seg til kjæremålsutvalgets vurdering om at den umiddelbare bevisførselen etter alt å dømme har vært av vesentlig betydning. Selv om Bergersens benådningssøknader hadde vært kjent under hovedforhandlingen, og kunne ha skapt noe mer tvil om holdbarheten eller troverdigheten av hans forklaring, ville de neppe ha påvirket lagrettens bedømmelse i vesentlig grad.

Etter kommisjonens vurdering representerer domfeltes anførsel om at Bergersen mottok fordeler ved å vitne, herunder at han ønsket å oppnå positivt svar på sine benådningssøknader, ikke nye bevis eller omstendigheter som er egnet til å frifinne domfelte.

Domfelte anfører videre at Bergersens ønske om å vitne var kjent for politiet og påtalemyndigheten før 8. mai 1958. Tidligere byrettsdommer Koren bekreftet dette i sin forklaring til politiet i 2000, noe Høyesteretts kjæremålsutvalg ikke har nevnt i sin kjennelse.

Dorenfeldt har i sin redegjørelse november 1958 uttalt at Bergersen, i god tid før hovedforhandlingen, hadde henvendt seg til overlege Leikvam, og betrodd ham at han hadde sett Torgersen i Skippergata på det *"prekære tidspunkt"*. Dorenfeldt skriver videre at overlegen

"gjorde henvendelse til kriminalpolitiet ca 14 dagers tid forut for hovedforhandlingen, men følte seg den gang bundet av sin taushetsplikt idet Bergersen på dette tidspunkt ikke ønsket å stå frem med sin forklaring i dagens lys."

Ut fra Dorenfeldts antakelse, henvendte Leikvam seg til kriminalpolitiet i midten av mai 1958.
Ifølge artikkel i Arbeiderbladet 12. juni 1958, forklarte overlege Leikvam under hovedforhandlingen at Bergersen kom til ham allerede 16. april og fortalte det han nå har sagt i retten. Dette har også kjæremålsutvalget lagt til grunn ved sin kjennelse i 2001. I et notat i saksdokumentene, datert 16. april 1958 heter det:

> *"Dr. Leikvam meldte pr. telf. at en fange (på Botsfengselet) hadde henvendt seg til ham for å snakke om en ting som han ikke orket å bære på lenger. Det dreide seg om at han hadde sett at Torgersen kom ut av et portrom i Skippergt., barhodet og med en sykkel uten lys/lykt. Dagen etter hadde han lest om drapet i Skippergt., og hadde med en gang satt Torgersen i forbinnelse med dette, på grunn av at han hadde sett ham der og på grunn av at vedkommende kjendte til Torgersens affærer fra tidligere. Vedkommende kjenner Torgersen godt (sittet sammen på botsfengselet), og han var således helt sikker på at det var Torgersen han så."*

Notatet er undertegnet av "K. Johansen", som kommisjonen antar er politibetjent Kåre Johansen, som avga forklaring under hovedforhandlingen 11. juni 1958, samme dag som overlege Leikvam avga forklaring. K. Johansen var en av etterforskerne i saken. Det fremgår av neste avsnitt i notatet at dr. Leikvam også hadde hørt, fra annet hold, at den i saken nevnte Gerd skulle være identisk med forloveden til Torgersens bror. Hun ville imidlertid ikke forklare seg*, "idet hun ikke hadde vært sammen med siktede ved den angjeldende anledning".* På samme notat står det lenger nede:

> *"Pfm. Haukenæs ringte dr. Leikvam, 16.4.-58 kl. 14.45 om ovenstående. Det var ingen yderligere opplysninger. Dr. Leikvam vil eventuelt ringe til oss senere."*

Dette avsnittet er undertegnet "L", og kommisjonen antar at det er politiavdelingssjef Karl Laugerud ved Kriminalavdelingen, som også avga forklaring under hovedforhandlingen 11. juni 1958. Helt nederst på notatet, tilsynelatende skrevet på en annen skrivemaskin, står det:

> *"Ettersøkelsen v/ Langseth, har undersøkt om det er meldt rømning fra Botsfengselet – og videre undersøkt om noen av fangene ikke var pågrepet igjen ved den aktuelle tid 6-7/12-57. Det ble opplyst fra Langseth at det var en fange Ørnulf Emil Bergersen, f. 13.1 – som var på frifot den aktuelle tiden. Bergersen var rømt 17.10-57 og ble først pågrepet 20.12-57."*

Dette avsnittet er ikke undertegnet, og det fremgår for så vidt heller ikke om det er skrevet samme dag som de øvrige avsnittene, 16. april 1958.

Etter kommisjonens vurdering må det legges til grunn at overlege Leikvam underrettet Kriminalpolitiet allerede 16. april 1958, samme dag som Bergersen hadde betrodd seg til ham. Det må også legges til grunn at politifullmektig Haukenæs ble gjort kjent med dette samme dag. Dette innebærer at Leikvams opplysninger var kjent for politiet allerede mens den rettslige forundersøkelsen pågikk og i god tid før tiltalebeslutningen ble tatt ut. Det synes videre klart at Leikvam, på dette tidspunktet, ikke hadde oppgitt fangens navn, men at det var politiet selv (Ettersøkelsen) som fant ut at den omtalte fangen kunne være Ørnulf Bergersen. Det fremgår ikke av saken hvilket tidspunkt politiet fant frem til dette, og det fremgår heller ikke om det ble tatt noen kontakt med Bergersen med sikte på et avhør.

Etter kommisjonens vurdering kan det imidlertid ikke legges til grunn at det var på tale å avhøre Bergersen under den rettslige forundersøkelsen. Det kan heller ikke legges til grunn at politiet hadde kontaktet Bergersen før Bergersen selv ga uttrykk for at han ønsket å snakke med politiet. Etter det opplyste hadde overlege Leikvam sagt til politiet at vedkommende fange foreløpig ikke ønsket å stå frem, og at han heller ikke kunne opplyse fangens navn på grunn av taushetsplikten. Ut fra dette er det ikke nødvendigvis

påfallende at politiet ikke hadde kontakt med Bergersen før han selv meldte seg.

Dersom domfeltes forutsetning om at byrettsdommer Koren husker rett i 2000 med hensyn til at Bergersens navn og rolle var kjent allerede mens den rettslige forundersøkelsen pågikk, innebærer det at både politiet (Kåre Johansen og Karl Laugerud) og statsadvokat Dorenfeldt holdt denne opplysningen tilbake for retten. Det innebærer videre at både Bergersen selv, direktør Juel, underdirektør Dokmo og overlege Leikvam, forklarte seg uriktig om dette forholdet, som åpenbart var et tema under hovedforhandlingen, jf. Dorenfeldts redegjørelse og referater i Arbeiderbladet.

For kommisjonen fremstår det som usannsynlig at så mange personer, uavhengig av hverandre, har forklart seg uriktig om dette forholdet i 1958, og det er like usannsynlig at det var avtalt mellom dem og hadde til formål å ramme Torgersen. Dette ser kommisjonen helt bort fra. Kommisjonen har merket seg at domfelte baserer sin påstand blant annet på byrettsdommer Korens forklaring til politiet i 2000, mer enn 40 år etter at han ledet den rettslige forundersøkelsen. Koren uttaler innledningsvis i forklaringen at *"hans hukommelse ikke lenger var slik den en gang hadde vært",* og det fremgår av rapporten at det var viktig for ham å understreke dette. Koren var på dette tidspunktet nettopp fylt 90 år. Etter kommisjonens vurdering må det tas hensyn til Korens eget forbehold, når man tar stilling til hvilken forklaring som fremstår som objektivt riktig. Det kan derimot ikke utelukkes at Koren, etter 16. april 1958, hadde fått kjennskap til at det skulle være en ikke navngitt fange på Botsfengselet som hadde opplyst at han hadde sett Torgersen i Skippergata om kvelden fredag 6. desember 1957.

Etter kommisjonens vurdering er ikke dette en ny omstendighet som synes å være egnet til frifinnelse. Kommisjonen kan heller ikke se at det er andre nye bevis eller omstendigheter ved Bergersens forklaring etter hovedforhandlingen i 1958 som synes å være egnet til å føre til frifinnelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

8.5.7.3 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Domfelte anfører i begjæringen at det er en rekke forhold ved Bergersens forklaring som viser at han løy, og at forklaringen hans derfor ikke knytter domfelte til drapet. Det vises blant annet til at Bergersen umulig kan ha gått strekningen Oslo sentrum - Gjersjøen tur-retur daglig, forklaringen om tidspunktet da han observerte Torgersen, forklaringen om hvilket nr. i Skippergata Torgersen kom ut fra og nummerets plassering, og om hvorvidt Torgersen var barhodet. Det vises til kap. 8.5.5. ovenfor.

Bergersen avga forklaring til politiet 3. juni 1958. Hans forklaring er beheftet med den samme risiko for feil som enhver vitneforklaring, og hans observasjon har samme usikkerhet som enhver observasjon under tilsvarende forhold. Det kan ikke uten videre legges til grunn at hans observasjon var en sikker identifikasjon av Torgersen. Kommisjonen viser her til at observasjonen ble gjort om natten, vitnet oppfattet det som om Torgersen hadde hastverk og at Bergersen selv *"hadde bare en tanke, nemlig å forsøke ikke å bli gjenkjent"*.

Bergersen forklarer imidlertid til politiet 3. juni 1958 at det ikke kan være tale om at han tok feil av at det var Torgersen han så. De hadde sonet sammen på Botsfengselet, og Bergersen hadde sett Torgersen der utallige ganger. Han forklarer videre at Torgersen, *"strøk rett forbi"* ham på ca. én meters avstand.

Det finnes ingen nedtegnelser av hva Bergersen forklarte i retten 7. og 9. juni 1958 og om han forklarte seg i overensstemmelse med politiforklaringen. Ut fra avisreferater kan det synes som at det er sammenfall mellom forklaringene, med tillegg av at Bergersen forklarte seg i retten om hvilket husnummer det var på portrommet Torgersen kom ut fra. Det fremgår blant annet av Aftenposten 9. juni 1958 at Bergersen var sikker på at det var Torgersen han observerte. Med hensyn til hans opplysninger om nummerskiltet, ble han eksaminert av Dorenfeldt blant annet om hvordan gatebelysningen var på stedet. I Verdens Gang 9. juni 1958 står det at Bergersen *"under en kryssild av spørsmål"* fastholdt at han så Torgersen komme ut av et portrom på høyre side av Skippergaten.

Kommisjonen har forståelse for at det kan stilles spørsmål ved Bergersens forklaring om at han gikk tur-retur Oslo – Gjersjøen hver dag, at han kikket på armbåndsuret sitt etter at domfelte hadde passert, at han registrerte og husket hvilket nummer det var ved portrommet og plasseringen av nummerskiltet, og at han såpass lang tid etterpå husket detaljer omkring armbåndsuret som var ødelagt og gikk for sakte.

Kommisjonen viser om dette til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som i sin kjennelse i 2001, uttalte blant annet:

> *"Hvilken vekt som er tillagt Ørnulf Bergersens vitneprov, er det vanskeligere å si noe om. Hans historie, som av Torgersen fremstilles som utrolig og oppdiktet, inneholder også elementer som etter utvalgets mening ikke så lett kan tenkes å være diktet opp. Under enhver omstendighet har bevisumiddelbarhet vært av betydning for vurderingen av dens troverdighet."*

Kommisjonen viser til Høyesteretts kjæremålsutvalgs uttalelse, og finner etter dette ikke grunn til å kommentere domfeltes enkelte anførsler nærmere. Bergersen forklarte seg under hovedforhandlingen, og både partene og retten fikk anledning til å stille ham spørsmål. Det fremgår av avisreferatene at aktor, forsvarer og Bergersen foretok en åstedsbefaring til Skippergata 9. juni 1958, og det er på det rene at politiet undersøkte hva som var bakgrunnen for at nummerskiltet var flyttet og snudd opp ned. Dette ble også et tema under hovedforhandlingen. Det må antas at også lagretten i 1958 kunne stille seg de samme kritiske spørsmålene til innholdet i Bergersens forklaring, som domfelte nå anfører. Det må videre legges til grunn at lagretten på selvstendig grunnlag kunne gjøre seg opp en mening om troverdigheten av denne forklaringen.

Etter kommisjonens vurdering er det vanskelig å ha noen formening om hvilken vekt Bergersens forklaring isolert sett ble tillagt av lagretten, og om den i det hele tatt ble tillagt noen vekt. Hans forklaring har inngått i det samlede bevisbildet, og det er ut fra dette lagretten har truffet sin kjennelse.

Kommisjonen finner også grunn til å bemerke at tiltalen mot Torgersen var tatt ut før Bergersen meldte seg som vitne for politiet, jf. også påtalemyndighetens uttalelse. Selv om overlege Leikvam allerede 16. april 1958 hadde gjort politiet oppmerksom på observasjonene til "fangen" og politiet trolig på et tidlig tidspunkt hadde notert seg Bergersen som den mulige "fangen", er det ingen holdepunkter for at Bergersen var avhørt om dette forholdet før 3. juni. Det ligger implisitt i dette at påtalemyndigheten ikke har vurdert hans vitneforklaring som avgjørende for skyldspørsmålet, og at den anså at det var tilstrekkelige bevis uten hans forklaring. Dorenfeldt uttalte i sin redegjørelse i november 1958 at "*påtalemyndigheten understreket at vitnet i og for seg ikke hadde noen avgjørende betydning, men at han bekreftet påtalemyndighetens versjon om hvorledes Torgersen hadde vendt tilbake til åstedet for å sette ild på og skjule alle spor"*.

Kommisjonen kan ikke se at det ut fra domfeltes begjæring eller sakens dokumenter foreligger slike særlige forhold knyttet til Bergersens forklaring som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig. Domfeltes anførsel om at lagretten ble påvirket av at domfelte gikk til fysisk angrep på Bergersen da han avga sin forklaring for retten, endrer ikke dette standpunktet, heller ikke påstanden om at aktoratet overrumplet domfelte ved å føre Bergersen som vitne, jf. også det som er uttalt om dette ovenfor.

8.6 Vitnet Johanne Kristine Olsen

8.6.1 Innledning

Torgersens egen forklaring om hva han foretok seg om kvelden 6. desember og om natten 7. desember 1957, motsies av enkelte vitneforklaringer. Vitnet Johanne Olsen, som kjente Torgersen, forklarte at hun hadde sett ham passere henne ved Eldorado kino ca. kl. 23.50 og at han satte seg inn i en drosje på Youngstorget. Dette skal hun ha fortalte en nabo, Solveig Gundersen, dagen etter, før drapet var blitt kjent. Domfelte har i sin begjæring om gjenopptakelse stilt spørsmål ved om hennes forklaringer om hva hun observerte kan legges til grunn som sann.

8.6.2 Behandlingen i 1958

Vitnet Johanne Olsen er ikke nevnt i lagmannsrettens dom 16. juni 1958 eller i Høyesteretts kjennelse 1. november 1958. Både Olsen og Gundersen avga forklaring under den rettslige forundersøkelsen 25. februar 1958 og under hovedforhandlingen 5. juni 1958. Under forundersøkelsen forklarte Johanne Olsen blant annet:

> *"Hun skulle ha bussen fra Ole Bulls plass kl. 24.00, og da hun ca. kl. 23.50 passerte Eldorado kino kom Torgersen gående fort forbi henne. Han kom bakfra på hennes venstre side, og passerte uten at de hilste på hverandre. Han hadde mørk frakk, var barhodet og det så ut som om han hadde stripete bukser. Når hun mener at klokken var 23.50 er det på grunnlag av at hun så på klokken på nr. 19, og det var også andre klokker i gaten.*
>
> *Hun så at Torgersen gikk bort til drosjeholdeplassen på Youngstorget, og da han kom frem til holdeplassen kjørte det en drosje med passasjerer, som hadde stått der. Det kom straks inn en ny drosje, som Torgersen gikk inn i og kjørte av gårde.*
>
> *Dagen etter sa hun til naboen, fru Gundersen: "Fredrik gikk forbi meg i Torggt. i går. Jeg er glad at han*

ikke tok bussen." Dette var før hun hadde lest om drapet eller kjente til at Torgersen var arrestert."

Solveig Gundersen forklarte under den rettslige forundersøkelsen at Johanne Olsen kom inn til henne lørdag morgen i 9-10 tiden. Gundersen hadde angivelig ikke lest morgenavisen og kjente således heller ikke til at det hadde blitt begått et drap den natten. Hun er sikker på at heller ikke Olsen hadde lest eller hørt noe. Gundersen bekreftet at Olsen hadde fortalt henne at hun hadde sett Torgersen i Torggata og at han hadde gått forbi henne og tatt en drosje fra torget. Olsen hadde også sagt at hun var glad for at han tok drosje, slik at han kom hjem før henne.

Påtalemyndighetens oppfatning var at Torgersens forklaring om at han hadde vært sammen med Gerd om kvelden var uriktig, og et forsøk på å bygge opp et alibi. Statsadvokat Dorenfeldt skriver i sin redegjørelse at blant annet forklaringen til Olsen var grunnen til dette standpunktet idet hun:

> *"…….. hadde iakttatt ham utenfor Eldorado kino på vei mot Youngstorget om kvelden ca. kl. 23.45. Disse iakttagelser hadde hun fortalt 25. vitne, Solveig Gundersen, allerede neste morgen. Johanne Kristine Olsen kjente Torgersen meget godt og hennes iakttagelser må sees på denne bakgrunn. Hun så Torgersen gå inn i en drosje på Youngstorget. Det har ikke vært mulig med sikkerhet å få brakt på det rene hvilken drosje det var, men antageligvis var det sjåfør Strand, som på det tidspunkt hadde en tur fra Youngstorget. Lenger kommer man ikke på dette punkt. Strand ble avhørt som 27. vitne. Dette at fru Olsen så Torgersen i rask marsj på vei bortover Torggt. mot Youngstorget på dette tidspunkt, var det all grunn til å merke seg, idet fru Olga Eriksen så Rigmor sammen med den ukjente mann i trappeoppgangen i Skippergt. 6 B ca. kl. 23.00. Da hun en tid senere, ca. kl. 24.00, passerte trappeoppgangen inn til gårdsplassen, merket hun seg at det var tilsølet der med blod, se herom dok. 45 s. 33. Drapet var altså allerede da begått og liket var fjernet og brakt til åsted 2, kjelleren."*

8.6.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

Domfelte viser i denne gjenopptakelsesbegjæringen til at politiet forsøkte å få verifisert forklaringen til Johanne Olsen uten å lykkes. Den drosjen man konsentrerte seg om passet ikke til hennes forklaring om bilens farge. Heller ikke den retningen passasjeren var kommet fra eller passasjerens påkledning passet. Domfelte hevder videre at Olsen ikke er et nøytralt vitne, idet hun sammen med fire andre leieboere i 1956 hadde tatt initiativ til å få fjernet familien Torgersen fra leiligheten i Tore Hunds vei.

Påtalemyndigheten uttaler til dette at Olsen meddelte sin iakttakelse av Torgersen i Torggaten til Solveig Gundersen, før hun i det hele tatt visste at det var begått noe drap i Skippergata og dermed også før Torgersen kunne settes i forbindelse med det. Dette ble bekreftet gjennom kontrollavhør av vitnet Gundersen. Dessuten må Olsens forklaring ses i sammenheng med er rekke andre opplysninger i saken.

Lagmannsretten viser i sin beslutning til at både Johanne Olsen og Solveig Gundersen ble ført som vitner under hovedforhandlingen. Retten gjengir deler av Olsens politiforklaring 11. desember 1957 og deler av forklaringene til Olsen og Gundersen som ble avgitt under den rettslige forundersøkelsen. Det vises også til husleierettens dom i den omtalte konflikt mellom leieboerne i Tore Hunds vei. Lagmannsretten bemerker:

> *"Gjenopptakelsesbegjæringen kan ikke oppfattes annerledes enn at Torgersen mener at Johanne Kristine Olsens forklaring er uriktig. Det er anført at hun ikke er et nøytralt vitne, men det er ikke direkte uttalt at hun skal ha avgitt falsk forklaring.*
>
> *Motsetningsforholdet mellom Johanne Kristine Olsen og familien Torgersen var fremme alt under den rettslige forundersøkelse, jfr. referatet av Johanne Kristine Olsens forklaring foran. Statsadvokat Dorenfeldt berører også spørsmålet i sin redegjørelse av 17. desember 1958: "Under den rettslige forundersøkelse har hun (Johanne Kristine Olsen) forklart seg, se dok. 45 s. 39, og hun gjentok*

forklaringen i lagmannsretten, idet hun ga uttrykk for følgende: "Fredrik har aldri gjort meg noe." Torgersen forsøkte også under hovedforhandlingen å kaste smuss på dette viktige vitne. Jeg skal komme tilbake til hennes vitneprov og betydningen av det under min sammenfatning av beviselighetene." (Jfr. det utsnitt av statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse som er tatt inn foran).

Retten finner ikke at det foreligger noe som helst grunnlag for å anta at Johanne Kristine Olsen har avgitt noen bevisst uriktig forklaring for lagmannsretten.

Forklaringens bevismessige betydning er vurdert av lagretten. Det foreligger for så vidt ikke noe nytt som kan gi grunnlag for gjenopptakelse."

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i sin kjennelse 31. mai 1976:

"Utvalget er enig med lagmannsretten i at det ikke er holdepunkt for å anta at Johanne Kristine Olsen under hovedforhandlingen bevisst har avgitt en uriktig forklaring, og hennes prov kan således ikke påberopes som grunnlag for gjenopptakelse etter straffeprosesslovens § 414 nr.1. Da det motsetningsforhold mellom dette vitnet og familien Torgersen som grunnet seg på husleiesaken, må antas å være gjort kjent for lagretten, foreligger heller ikke noen gjenopptakelsesgrunn etter § 414 nr. 2."

8.6.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

Domfelte anfører at forklaringen til vitnet Johanne Olsen ikke kan tillegges vekt. Selve observasjonen var meget usikker, og det bekreftes ikke av andre omstendigheter at hun observerte Torgersen. Det er også andre grunner som tilsier at man må være særdeles skeptisk til Johanne Olsen som pålitelig og uhildet vitne. Domfelte hevder at det foreligger gjenopptakelsesgrunn etter straffeprosessloven § 392 annet ledd.

Påtalemyndigheten påpekte i sin uttalelse at forklaringen til Johanne Olsen, sammenholdt særlig med Torgersens egne "Gerd-forklaringer", må ha slått brist i det alibi Torgersen søkte å etablere

for de viktige tidspunktene. I begjæringen fra 1973 ble det reist innvendinger mot vitnet Olsen, men disse ble forkastet. Etter påtalemyndighetens vurdering er det ikke noe nytt som tilsier at dette vitneprovet vurderes å være av mindre vekt i Torgersens disfavør.

Lagmannsretten uttaler i sin beslutning 18. august 2000:

> *"Lagmannsretten finner ellers grunn til å understreke at det er flere vitneforklaringer som med styrke taler imot Torgersens egen forklaring om hva som skjedde kvelden 6 desember 1957. Det vises bl a til vitnet Johanne Kristine Olsen som kjente Torgersen, og som forklarte at hun hadde sett Torgersen gå forbi henne ved Eldorado kino ca kl 2350 den aktuelle kveld. Hun sier at hun så at Torgersen gikk bort til drosjeholdeplassen på Youngstorget og satte seg inn i en drosje der. Det vises for så vidt til dok 18 side 64 og 68 og dok 45 side 38-39. Olsen forklarte seg også under hovedforhandlingen. Forsvarernes henvisning til Olsens rolle i husleiesaken er kommentert av lagmannsretten i forrige gjenopptakelsessak, jf side 115 i beslutningen av 27 juni 1975. Lagmannsretten slutter seg til dette og er enig i at det ikke foreligger noen som helst grunnlag for å anta at Johanne Kristine Olsen har avgitt noen bevisst uriktig forklaring under straffesaken i 1958. Forsvarerens anførsel om at man må være særdeles skeptisk til henne som pålitelig og uhildet vitne, kan lagmannsretten ikke si seg enig i. Lagmannsretten viser også til at vitnet Olga Eriksen – som bodde i annen etasje i Skippergata 6 B og som iakttok Rigmor Johnsen og en ukjent mann inne i trappeoppgangen i Skippergata 6 B ca kl 2300 drapsnatten – beskrev mannen som en person med forbausende likhet med Torgersen."*

I kjæremålet til Høyesteretts kjæremålsutvalg, bemerker domfelte at ettersom lagmannsretten har lagt til grunn Olsens forklaring om at hun så Torgersen på Youngstorget ca. kl. 23.50, må drapet ha skjedd senest kl. 23.40 for at Torgersen skal ha kunnet være gjerningsmannen. Han ville ellers ikke ha rukket å bevege seg fra åstedet i Skippergata 6b til Youngstorget og bli sett av Johanne Olsen på det tidspunktet hun anga. Domfellelsen er avhengig av at

drapstidspunktet er rett og at blant annet forklaringen fra Johanne Olsen var riktig, slik den ble fremstilt for lagmannsretten i 1958. Domfelte viser videre til at lagmannsretten unnlater å nevne den viktige opplysning at Olsen ikke meldte seg som vitne selv. Hun ble avhørt første gang onsdag 11. desember 1957, dagen etter at politiet gjennom Aftenposten hadde etterlyst vitner som kunne ha sett Torgersen ta drosje. Da avhøret ble tatt, visste Olsen selvsagt at Torgersen var arrestert og siktet for drapet.

Påtalemyndigheten påpeker at et hovedpoeng ved forklaringen til Olsen, er at hun allerede om morgenen 7. desember fortalte om sine observasjoner til Solveig Gundersen. Dette er ikke nevnt av lagmannsretten, men er velkjent fra saksdokumentene og tidligere avgjørelser. Torgersens påståtte alibi på drapstidspunktet om at han var sammen med Gerd, ødelegges allerede ved forklaringene fra Olsen og Gundersen.

Om Johanne Olsens forklaring uttaler kjæremålsutvalget i sin kjennelse 28. november 2001:

> *"Torgersens egen forklaring om hva han foretok seg om kvelden den 6. desember og om natten 7. desember 1957, motsies av vitneforklaringer som lagretten etter eksaminasjonen og sine umiddelbare inntrykk åpenbart har festet lit til. Det gjelder i første rekke vitnet Johanne Olsen, som kjente Torgersen, og som forklarte å ha sett ham passere henne ved Eldorado kino ca. kl. 23.50 og sette seg inn i en drosje på Youngstorget, noe hun fortalte en nabo dagen etter, før drapet var blitt kjent. I sammenheng med dette har også lagrettens inntrykk av de vitner som hadde observert Rigmor Johnsen sammen med en mann i Dronningens gate og Skippergata 6 B en times tid tidligere, hatt betydning for bevisvurderingen. For selv om disse vitnene hver for seg ikke sikkert har kunnet identifisere Torgersen som denne mannen, gir deres forklaringer samlet sett uttrykk for at offeret er sett sammen med en mann med atskillig likhet med Torgersen…"*

8.6.5 Domfeltes begjæring for kommisjonen

8.6.5.1 Innledning

I begjæringen vises det til at politiets drapsteori bygger på at Torgersen skal ha reist hjem til Tore Hunds vei etter at drapet ble begått i Skippergata. Han skal ha gått gjennom Torggata, hvor han ved Eldorado kino ble observert av en nabo, Johanne Kristine Olsen, som så at han satte seg inn i en drosje på Youngstorget. Det reises spørsmål ved om hennes forklaring kan legges til grunn som sann. Domfelte mener å kunne påvise at den ikke er sann og at hennes forklaring derfor ikke knytter Torgersen til drapet.

8.6.5.2 Johanne Olsens identifisering av Torgersen

Johanne Olsen avga politiforklaring 11. desember, og forklarer blant annet at domfelte *"gikk forbi"* henne ved Eldorado kino, og at *"Han gikk fort og hun er sikker på at han ikke kjente henne."*

Under den rettslige forundersøkelsen 5. februar 1958, forklarer hun:

> *"……da hun ca. kl. 23.50 passerte Eldorado kino kom Torgersen gående fort forbi henne. Han kom bakfra på hennes venstre side, og passerte uten at de hilste på hverandre. ……..*
> *Hun så at Torgersen gikk bort til drosjeholdeplassen på Youngstorget, og da han kom fram til holdeplassen kjørte det en drosje med passasjerer, som hadde stått der. Det kom straks inn en ny drosje, som Torgersen gikk inn i og kjørte av gårde.*
> *Dagen etter sa hun til naboen, fru Gundersen: "Fredrik gikk forbi meg i Torggt. i går. Jeg er glad at han ikke tok bussen". Dette var før hun hadde lest om drapet eller kjente til at Torgersen var arrestert."*

Domfelte hevder at Olsens observasjon er gjort under omstendigheter som innebærer at det må ha vært lett å feiltolke det hun så. Det må ha vært dårlige lysforhold (midnatt i desember), mannen hun observerte kom "*bakfra*" og han gikk "*fort*". Det fremgår at de ikke hilste på hverandre og hun er "*sikker på at han ikke kjente henne*." Heller ikke muligheten for å identifisere mannen som Torgersen da vedkommende gikk inn i drosjen, var gode. Mannen gikk *"rett inn"* i drosjen og har ikke blitt stående slik at Olsen kunne se ham på kloss hold da hun nærmet seg.

Etter domfeltes vurdering må det legges til grunn at riktigheten av Johanne Olsens påstand om at det var Torgersen hun så, helt ut beror på den observasjon hun gjorde da mannen passerte henne bakfra. Det kan ikke bygges på at den observasjon hun gjorde er i samsvar med de faktiske forhold.

8.6.5.3 Johanne Olsens forklaringer om den brun- og hvitstripete dressen

I begjæringen uttales det at det er på det rene at Torgersen hadde på seg den brun- og hvitstripete dressen på det tidspunktet Olsen gjorde sine observasjoner. Det er åtte av tolv vitner som har observert Torgersen denne kvelden, som har lagt merke til den stripete dressen, og domfelte mener det er en rimelig hypotese at også Olsen ville ha lagt merke til den. I sin første politiforklaring 11. desember forklarte hun at vedkommende var iført en *"mørk frakk"*. I den andre politiforklaringen 21. desember forklarer hun:

> *"I tillegg forklarte hun at Fredrik Torgersen hadde på seg stripete bukser da han gikk forbi henne i Torggt. ved Eldorado kino. Buksene virket noe utenom det vanlige og hun syntes dem passet bedre for en tenåring enn til en voksen mann. Hun nevnte de stripete buksene for fru Gundersen, da hun snakket med henne dagen etter.*
> *Fru Gundersen hadde tatt mot vask for henne fra Vel-Vask og det var dette hun var inne hos fru Gundersen og hentet da hun snakket om Fredrik Torgersen."*

Også under den rettslige forundersøkelsen forklarte Olsen at hun hadde sett at mannen hadde stripete bukse. Domfelte stiller spørsmål ved hvordan dette skal tolkes. Han hevder at buksen var langt mer iøynefallende enn frakken og at dersom Olsen hadde sett buksen ville det være rimelig at hun hadde nevnt den i sin første forklaring 11. desember. Det var på dette tidspunktet kjent at Torgersen var pågrepet og mistenkt for drapet, og Olsen måtte forstå at signalementet var viktig. I sin andre politiforklaring 21. desember, forklarte Olsen at hun hadde nevnt den stripete buksen for Gundersen allerede neste morgen. Domfelte finner det påfallende at Olsen nevnte den stripete buksen for Gundersen allerede 8. desember, men altså ikke i politiforklaringen 11. desember, og mener at den eneste rimelige tolkningen er at Olsen ikke hadde observert buksen og at hun derfor ikke nevnte den for Gundersen dagen derpå, slik hun påsto 21. desember.
Domfelte mener videre at Gundersen må ha husket det, og nevnt det i avhøret 12. desember, dersom Olsen spesielt hadde nevnt den stripete buksen 7. desember. Gundersen forklarer blant annet at Olsen opplyste at:

> *"...hun fredag aften da hun hadde gått hjem hadde sett siktede i Torggt. utenfor Eldorado kino, hvor denne hadde gått forbi henne. Fru Olsen fortalte da at Torgersen hadde tatt drosje fra Youngstorget, og "kan du begripe hvor han får penger til dette han som ikke arbeider..."...*
>
> *Vitnet kjenner ellers ikke til noget som kan ha betydning for saken og vet ingen som kan ha sett Torgersen angjeldende natt."*

I denne forklaringen nevner ikke Gundersen noe om at Olsen hadde kommentert Torgersens bukser. I den andre politiforklaringen 18. desember, på et tidspunkt da det var kjent at Torgersen hadde hatt på seg stripete bukser, forklarer Gundersen at Olsen hadde fortalt henne lørdag morgen 7. desember at:

> *".... klokken var 23.50 da hun så ham. Torgersen hadde da den brede blå frakken og "noen rare bukser".*

Etter domfeltes vurdering er det påfallende at Gundersen først i avhøret 18. desember nevner Olsens forklaring om at Torgersen hadde stripete bukser og at klokken var 23.50 da hun så ham i

Torggaten, og det er mest rimelig at dette er noe Gundersen har lagt til i ettertid og som ikke er i samsvar med de faktiske forholdene. Det følger av dette at Gundersens forklaring ikke bekrefter Olsens forklaring om at hun hadde lagt merke til at mannen som gikk forbi henne hadde stripete bukser.

8.6.5.4 Andre forhold vedrørende Olsens forklaring

Domfelte anfører i begjæringen at Olsens forklaring om sine observasjoner av Torgersen også må ses i lys av hennes forklaring om at hun ikke ville ha fortalt dette til noen hvis hun hadde visst at hun måtte vitne i retten, og at det ikke var hun selv som hadde meldt seg for politiet, men at det var andre som hadde gjort det. Til tross for at hun var sikker på at det var Torgersen hun hadde sett, ville hun ikke melde fra. Domfelte finner at heller ikke denne delen av hennes forklaring er det rimelig å tro er sann. Enda mindre troverdig blir forklaringen med tanke på at Olsen var i konflikt med Torgersens mor. Hun bekreftet selv at det var et motsetningsforhold mellom dem og at hun var en av de leieboerne som hadde klaget på familien Torgersen.

8.6.5.5 Forklaringer fra drosjesjåfører

Johanne Olsen forklarte at Torgersen hadde gått inn i en drosje på Youngstorget, og på bakgrunn av dette sendte politiet ut en skriftlig etterlysning 12. desember hvor de blant annet uttalte at de var interessert i å komme i forbindelse med den drosjesjåføren som litt før kl. 24.00 den 6. desember hadde hatt en ung mannlig passasjer fra Youngstorget.

<u>Drosjesjåfør Otto Strand</u>
Otto Strand avga forklaring til politiet 13. desember 1957. Han kjørte en bil med grå-blå farge, og han forklarte at han den aktuelle natten hadde hatt to turer til Lille Tøyen fra Youngstorget med én mannlig passasjer. Den første turen startet mellom kl. 23.25 og 23.35, og han ga en beskrivelse av mannen som ikke passet på Torgersen. Under den rettslige forundersøkelsen beskrev han

mannen som *"en lys, spe mann i genser"*, og han uttaler blant annet at Torgersen *"ligner veldig på den første mannen han kjørte"* og han *"tror det var siktede han kjørte første turen"*. Domfelte uttaler i begjæringen at verken beskrivelsen av mannen eller tidspunktet stemmer med det Johanne Olsen forklarte. Hans forklaring om at han tror det var Torgersen han kjørte, må tolkes som at han ikke vil utelukke at det var Torgersen.

Etter at Strand hadde satt av den første passasjeren, kjørte han tilbake til Youngstorget. Domfelte viser til Strands politiforklaring:

> *"Akkurat i det v. kom inn på holdeplassen kom det en ny mann som skulle ha drosje. V. og mannen kom omtrent samtidig til holdeplassen. V. var kommet kjørende opp Youngsgaten og synes å huske at mannen kom fra Aksel-Jensen-hjørnet – hjørnet ved kjøttbutikken. Denne mannen satte seg bak i drosjen og ba om å bli kjørt til Lille Tøyen. V. kjørte oppover og i det de kom til Hovinveien, spurte v. hvor han skulle kjøre. Mannen svarte at han skulle fortsette rett fram og under brua og ba v. stoppe ved trappen. Det var samme trappen som foregående tur. Mannen betalte og v. kjørte ned til byen igjen.*
>
> *…….*
>
> *Denne passasjeren var det ikke noe snakk med. V. har festet seg lite ved ham. Skulle han si noe om signalementet på mannen, må det være at han muligens var iført mørk frakk og hatt. Mer kan han ikke si. På spørsmål forklarte v. at det ikke var merkbart at mannen hadde drukket alkohol."*

Domfelte kommenterer at Strands forklaring om denne andre drosjeturen er forenlig med Olsens forklaring på noen punkter. Det gjelder forklaringen om at drosjen hadde mørk farge, at mannen hadde mørk frakk, at mannen og drosjen kom samtidig til holdeplassen og mannen satte seg rett inn, og at dette skjedde temmelig nøyaktig på det tidspunkt Olsen forklarte at hun hadde sett vedkommende mann gå inn i drosjen. Andre deler av forklaringen er ikke forenlig, nemlig at mannen kom fra Aksel-Jensen-hjørnet og at han derfor må ha kommet fra bilens høyre side og at han hadde hatt. Olsen forklarte at vedkommende kom fra Torggata, altså på bilens venstre side, og at han var barhodet.

Domfelte bemerker videre at Strand ikke sa noe om at de to passasjerene hadde på seg en brun- og hvitstripet dress. Han sa heller ikke noe om at det var blodspor i bilen, noe som ville ha vært tilfelle ettersom gjerningspersonen må ha fått mye blod på seg.

Domfelte slutter ut fra dette at ingen av passasjerene til Strand kan ha vært Torgersen.

Drosjesjåfør Arthur Johannesen

Arthur Johannesen ble også avhørt 13. desember 1957. Han forklarte at han kjørte en mørk blå bil og han tror at klokken var ca. 24.00 da han fikk en tur til Lille Tøyen med en ung mann. Han tror passasjeren kom på ved Youngstorget, men er ikke sikker. Vedkommende skulle til Tore Hunds vei, og han *"kunne være 22/23 år, ca. 1,75 m. høy, litt rundt ansikt, litt tynt hår foran, hårets farge la han ikke merke til på grunn av lysforholdene, iført kort, mørkeblå sportsjakke."* Johannesen forklarer videre at mannen var alene på holdeplassen og han må ha kommet bakenfra bilen. Johannesen forklarte også at han hadde en tur fra Oslo Ø. denne kvelden. Det er mulig at denne turen gikk til Lille Tøyen, og at det er den turen han har forklart seg om som gikk fra Youngstorget. Han hadde bare en tur til Lille Tøyen dette fredagssettet. Han tror han skal kunne kjenne igjen mannen, men har ikke kjent ham igjen som Torgersen etter fotoene i avises.

Domfelte bemerker i begjæringen at Johannesens forklaring er forenlig med Olsens forklaring ved at turen startet på omtrent samme tidspunkt hun observerte Torgersen gå inn i en drosje og ved at høyde og alder stemmer. Derimot er forklaringene ikke forenlige med hensyn til at passasjeren hadde på seg en mørkeblå sportsjakke og at han hadde litt tynt hår foran. Domfelte bemerker videre, som ved forklaringen til Strand, at Johannesen ikke forklarte at mannen hadde stripete dress eller at det var blodsøl i bilen.

Domfelte hevder etter dette at dersom det var en drosje som hadde kjørt drapsmannen fra Youngstorget til Lille Tøyen, ville vedkommende ha meldt fra til politiet. Forklaringene til Strand og Johannesen viser at det ikke kan ha vært Torgersen de kjørte og det

er ingen holdepunkter for at Torgersen kjørte drosje fra Youngstorget til Lille Tøyen.

8.6.5.6 Oppsummering

Domfelte mener at det ikke er grunnlag for å bygge på Johanne Olsens observasjoner. Mannen hun observerte kom bakfra, det var mørkt og han gikk fort. Forklaringen hennes bekreftes verken av Solveig Gundersen eller drosjesjåførene Strand og Johannesen. Når det gjelder uttalelsen til statsadvokat Dorenfeldt i redegjørelsen 17. desember 1958 og kjæremålsutvalgets uttalelse i 2001, jf. ovenfor, bemerker domfelte:

> *"Dorenfeldts utsagn om at det "antageligvis var drosjesjåfør Strand" som kjørte Torgersen fra Youngstorget er det ikke dekning for. Som vist ovenfor var Strands forklaring på flere punkter uforenlig med at det var Torgersens han hadde kjørt.*
>
> *Dorenfeldts utsagn innebærer i realiteten følgende: Verken drosjesjåfør Strands eller drosjesjåfør Johannesens forklaring ga grunnlag for å anta at det var Torgersen de hadde kjørt. Men Strands forklaring passet etter Dorenfeldts oppfatning, tross alt, noe bedre enn Johannesens. Derfor må det i følge Dorenfeldts resonnement legges til grunn at det var Strand som kjørte Torgersen. Det er åpenbart at dette er en meningsløs måte å vurdere bevis på.*
>
> *Kjæremålsutvalgets begrunnelse – at juryen bygde på vitneforklaringer i retten og at Olsens forklaring av den grunn skulle være riktig – er uholdbar. Juryen hadde realistisk sett ingen muligheter for å forstå at det ikke var bevismessig dekning for å legge [forklaringen] til grunn at forklaringen var sann."*

8.6.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

Påtalemyndigheten bemerker innledningsvis i sin uttalelse at vitnet Johanne Olsen ble ført som vitne under hovedforhandlingen i 1958. I tillegg ble Solveig Gundersen og en drosjesjåfør ført som vitne i tilknytning til forklaringen til Olsen. Etter påtalemyndighetens vurdering fremkommer det ikke noe nytt som kan anses som en ny omstendighet eller et nytt bevis, og domfeltes anførsler er ikke noe gjenopptakelsesgrunn etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Påtalemyndigheten viser videre til at Olsens forklaring ble angrepet ved begge de tidligere gjenopptakelsesbegjæringene og at samtlige innvendinger mot vitneforklaringen ble forkastet.

Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderingene som ligger til grunn for dette, og påpeker at innvendingene utelukkende dreier seg om vurderinger av beviset slik det ble ført for lagretten under hovedforhandlingen i 1958.

Av hensyn til vurderingen om gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, knytter påtalemyndigheten noen bemerkninger til domfeltes anførsler rundt Johanne Olsens forklaring.

Når det gjelder domfeltes anførsel om at Olsens forklaring ikke kan legges til grunn som sann, fordi hun gjorde sine observasjoner under forhold som innebærer at de ikke er i samsvar med de faktiske forhold uttaler påtalemyndigheten:

> *"Johanne Olsen forklarte imidlertid til politiet den 11. desember 1957 at hun var sikker på at det var Torgersen, og viste til at hun kjente ham fra bopel på Lille Tøyen, jf dok. 18, side 64. Dette fortalte hun også til Solveig Gundersen dagen etter, og faktisk før det var kjent at det var skjedd et drap samme natt, jf avhør av fru Gundersen i dok 18, side 65.*
>
> *Vitnet kjente altså Torgersen godt av utseende, og i senere avhør beskrev hun også hva han hadde hatt på seg. Johanne Olsen forklarte følgende om buksene i avhør den 21. desember 1957, jf dok 18 side 68:…."*

Påtalemyndigheten siterer fra Olsens andre politiforklaring 21. desember hvor hun forklarer at Torgersen hadde på seg "*stripete*" bukser og til Gundersens andre politiforklaring 18. desember hvor hun opplyser at Olsen hadde fortalt at Torgersen hadde på seg *"noen rare bukser",* jf. omtalen av disse avhørene ovenfor. Påtalemyndigheten bemerker til dette:

> *"Det anføres fra Torgersens side at fordi fru Olsen ikke forklarte om buksene i første avhør har hun ikke sett dem. Det hevdes videre at det ikke kan legges noen vekt eller støtte i fru Gundersens forklaring om at fru Olsen hadde nevnt disse buksene, ettersom hun heller ikke forklarte om buksene i første forklaring. Av dette sluttes at fru Olsen ikke kan ha fortalt fru Gundersen om buksene den 7. desember 1957.*
>
> *Torgersen hevder altså at fru Olsen lyver om at hun la merke til buksene, og at hun lyver om at hun har nevnt det for fru Gundersen, samt at fru Gundersen lyver om at fru Olsen har fortalt henne om det. Det er ingen klare holdepunkt for disse anklagene, og de kan ikke tillegges noen vekt.*

Påtalemyndigheten går over til å kommentere Torgersens vurdering av om noen av forklaringene til drosjesjåførene Strand og Johannesen kan støtte Olsens forklaring om at Torgersen satte seg inn i en drosje på Youngstorget. Det vises her til Dorenfeldts redegjørelse:

> *"Det har ikke vært mulig med sikkerhet å få brakt på det rene hvilken drosje det var, men antageligvis var det sjåfør Strand, som på det tidspunkt hadde en tur fra Youngstorget. Lenger kommer man ikke på dette punkt. Strand ble avhørt som 27. vitne."*

Påtalemyndigheten viser særlig til Strands forklaring om den andre turen han hadde til Lille Tøyen.

Etter påtalemyndighetens vurdering foreligger det ingen nye omstendigheter eller bevis vedrørende vitneforklaringen til Johanne Olsen, verken isolert eller sett i sammenheng, som er egnet til å føre

til frifinnelse. Det foreligger heller ikke forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

8.6.7 Kommisjonens vurderinger

8.6.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Johanne Kristine Olsen ble ført som vitne under hovedforhandlingen i 1958. Det ble også hennes nabo, Solveig Gundersen, og de to drosjesjåførene Otto Strand og Arthur Johannesen. Spørsmålet om troverdigheten til vitnet Olsens forklaring, var også et tema ved de to tidligere gjenopptakelsesbegjæringene. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i 2001, blant annet under henvisning til Olsens forklaring, at man ikke kunne se at det forelå andre, nye omstendigheter som talte for å tillegge Torgersens forklaring større troverdighet enn i 1958.

Kommisjonen kan heller ikke se at det i forbindelse med nærværende gjenopptakelsesbegjæring er fremkommet nye bevis eller nye omstendigheter som synes å være egnet til å føre til frifinnelse. Kommisjonen påpeker at både vitnet Olsen og vitnene Gundersen, Strand og Johannesen forklarte seg direkte for den dømmende rett og var gjenstand for eksaminasjon av partene og dommerne. Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er her ikke til stede.

8.6.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Domfelte anfører i begjæringen at Olsens forklaring ikke kan legges til grunn som sann. Innvendingene mot hennes forklaring er blitt reist også ved de to tidligere gjenopptakelsesbegjæringene. Domfelte mener at hennes observasjon var gjort under omstendigheter som har gjort det lett å feiltolke det hun så; det må ha vært dårlige lysforhold, mannen kom bakfra og han gikk fort.

Det fremgår av Olsens første politiforklaring at hun kjente Torgersen fra bopel på Lille Tøyen, at hun var sikker på at det var

ham, og at hun var lettet over at han ikke kjente henne igjen da han passerte henne i Torggaten. Allerede dagen etterpå, før hun i følge henne selv var kjent med drapet, fortalte hun om sin observasjon til Solveig Gundersen. Gundersen har i sin andre politiforklaring forklart at Olsen hadde fortalt at hun var glad for at *"Torgersen kom foran henne."* I den rettslige forundersøkelsen forklarte Olsen at hun var "*glad for at han ikke tok bussen"*, og Gundersen forklarte at Olsen hadde sagt at *"hun var glad for at han tok drosje slik at han kom hjem før henne."*

Kommisjonen finner ikke konkrete holdepunkter for å anta at Olsen lyver eller tar feil. Hennes forklaring er beheftet med den samme risiko for feil som enhver vitneforklaring, og hennes observasjon har samme usikkerhet som enhver observasjon under tilsvarende forhold. Som et utgangspunkt kan det derfor ikke fastslås at hennes observasjon er en sikker identifikasjon av Torgersen. Det samme gjelder i forhold til opplysningen i hennes andre politiforklaring om at vedkommende hadde på seg stripete bukser. Forklaringen må derfor vurderes i lys av andre momenter og vitneforklaringer i saken, jf. nedenfor, og inngå i den helhetlige bevisbedømmelsen.

Selv om Olsens observasjon av Torgersen i Torggata vanskelig kan sies å fremstå som en sikker identifikasjon av ham, har drosjesjåfør Strand gitt flere opplysninger i sin forklaring til politiet og under den rettslige forundersøkelsen, som er forenlige med Johanne Olsens observasjoner. Dette gjelder i forhold til den andre kjøreturen, hvor Strand forklarte at han kjørte en drosje med mørk farge, at mannen muligens hadde mørk frakk, at mannen og drosjen kom samtidig til holdeplassen og at mannen satte seg rett inn, og at dette skjedde omtrent på det tidspunkt Olsen mente å ha sett Torgersen gå inn i drosjen. Vedkommende passasjer ble kjørt til Lille Tøyen.

Detaljer i drosjesjåfør Strands observasjoner er også beheftet med usikkerhet, noe han selv gir uttrykk for. Kommisjonen deler imidlertid ikke domfeltes innvendinger mot enkeltheter i drosjesjåfør Strands forklaring, for eksempel hans manglende observasjon av de stripete buksene. Etter kommisjonens vurdering er det ikke uten videre gitt at drosjesjåførene ville ha lagt merke til passasjerenes benklær, uansett om de var særpreget eller ikke, og

viser til at Strands andre passasjer satte seg bak i drosjen og muligens hadde på seg en mørk frakk. Det må legges til grunn at Strand hadde enda dårligere betingelser for å observere enkeltheter ved passasjeren enn det Olsen hadde for så vidt gjaldt sine observasjoner i Torggata av den personen hun mente var Torgersen.

Domfelte påpeker videre at Strand forklarte at mannen kom fra "Aksel Jensen-hjørnet" og at han var iført "hatt". Til dette vil kommisjonen bemerke at Strand i sin politiforklaring 13. desember sa at han *"synes å huske at mannen kom fra Aksel Jensen-hjørnet"* og at han *"muligens var iført mørk frakk og hatt."* Under den rettslige forundersøkelsen forklart Strand at han *"synes å huske at han kom østfra, fra Aksel Jensen-hjørnet, men er ikke særlig sikker på dette"* og at han ikke kan *"si noe om hvorledes han så ut eller hva han hadde på."* Ut fra denne forbeholdne forklaringen kan det ikke sluttes noe sikkert om hvilke retning vedkommende kom fra og hvordan vedkommende var kledd.

Når det gjelder domfeltes forutsetning om at det ville ha vært blodspor i bilen, dersom gjerningspersonen hadde tatt drosje, vil kommisjonen bemerke at det ikke er opplysninger om hvorvidt, og i så fall i hvilken grad, gjerningspersonen ble tilsølt med blod. Det er imidlertid på det rene at dressen som ble beslaglagt hjemme hos Torgersen, ikke synes å ha vært tilsølt med blod på en slik måte at det naturlig ville ha satt spor i drosjen.

Spørsmålet for kommisjonen er om forklaringene til Olsen og Strand er uriktige. Her må det skilles mellom det forhold at vitnet bevisst lyver og det forhold at observasjonen i seg selv ikke er pålitelig. Selv om vitnet som person er svært troverdig, kan forklaringen være beheftet med feil eller unøyaktigheter. På generelt grunnlag kan det stilles spørsmål ved vitneobservasjoner som er gjort under slike forhold som vi her står overfor, men det betyr ikke uten videre at forklaringen er feil.

Kommisjonen har ingen holdepunkter for å fastslå at Johanne Olsen og Otto Strand ikke er troverdige som vitner. Selv om observasjonene er gjort under mindre gunstige forhold, er det helheten i forklaringene som må vurderes. Olsens forklaring om at

hun kjente Torgersen fra tidligere og var sikker på at det var ham hun så, at hun fulgte med på hans bevegelser og observerte at han gikk inn i en sort eller mørk blå drosje som akkurat kom inn til drosjeholdeplassen, må sammenholdes med drosjesjåførens forklaring. Otto Strand forklarer at han hadde en grå-blå drosje av merket Pobeda, at han denne kvelden kjørte inn på drosjeholdeplassen på Youngstorget og at det samtidig kom en passasjer som satte seg bak i drosjen og som skulle til Lille Tøyen. Olsens forklaring om at hun stemplet seg ut fra arbeidsplassen kl. 23.30 (dokumentert ved stemplingskort) og at hun skulle ha en buss kl 24.00 må sammenholdes med Strands forklaring om at han holdt øye med tiden fordi taksameteret skulle slås over (stilles om) kl. 24.00.

Kommisjonen viser avslutningsvis til Høyesteretts kjæremålsutvalg som i 2001 uttalte at Torgersens forklaring om hva han gjorde den aktuelle kvelden motsies at vitneforklaringer som lagretten etter eksaminasjonen og sine umiddelbare inntrykk åpenbart har festet lit til. Dette gjelder i første rekke vitnet Johanne Olsen, som kjente Torgersen. Kommisjonen slutter seg til dette.

Kommisjonen kan ikke se at det foreligger særlige forhold knyttet til vitneforklaringen til Johanne Olsen, som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig. Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er ikke til stede.

8.7 Åstedsbildet

8.7.1 Innledning

I begjæringen betegner domfelte *"åstedsbildet"* som alt som kunne iakttas i Skippergata 6b: bygningen, drapsstedet (den lille trappeavsatsen), funnstedet (kjelleren der liket ble funnet), liket av Rigmor Johnsen, bålet, alle slags spor i form av blod, avføring m.v. Det uttales videre at åstedsbildet selvsagt er forenlig med at Rigmor Johnsen ble drept i Skippergata 6b, men for at Torgersen skal være gjerningspersonen, må åstedet være forenlig med at han har vært på åstedet. Problemstillingen er om åstedsbildet er forenlig med at

Torgersen har vært på åstedet, og domfelte hevder at åstedsbildet utelukker at Torgersen har vært på åstedet.

I begjæringen drøftes også problemstillinger omkring spor på åstedet/offeret og spor på Torgersen, som naturlig nok har sammenheng med åstedsbildet og de funn som ble gjort på åstedet. Kommisjonen kommer tilbake til disse forholdene.

8.7.2 Behandlingen i 1958

Verken lagmannsrettens dom eller Høyesteretts kjennelse har noen beskrivelse av åstedet. Det fremgår imidlertid av rettsboken at både brannmenn, polititjenestemenn og sakkyndige som kom til åstedet ble ført som vitner under hovedforhandlingen. Påtalemyndigheten dokumenterte skisse og fotografier på hovedforhandlingens første dag, og det ble senere forevist gjenstander fra åstedet. Retten foretok også åstedsbefaring.

8.7.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

Under gjenopptakelsessaken på 70-tallet var ikke forholdene omkring åstedsbildet viet særlig oppmerksomhet. Domfelte viser til at politibetjent O. Haugen foretok åstedsbefaring i Skippergata 6b 7. desember 1957 ca. kl. 01.40, og at han i sin rapport gir en beskrivelse av det antatte drapssted og brannstedet. Han oppgir at det på det antatte drapssted ble tatt vare på *"en del fyrstikker*". Domfelte viser til at fyrstikkene ikke finnes på skissen som er tegnet over åstedet, og at det er forbausende ved en antatt mordbrann. Fyrstikker kan ikke ses senere å ha vært omtalt i saken, og det kan heller ikke ses at de har vært underkastet noen form for teknisk undersøkelse. Domfelte anfører blant annet:

> *"I den grad de nevnte fyrstikker, funnet ved det antatte drapssted, stammer fra drapsmannen, er dette et uttrykk for at drapsmannen har hatt fyrstikker den hele tid. Torgersen er ikke-røker, og det er i saken lagt til grunn at han ved sin første tur i Oslo sentrum denne aften, hadde andre klær på seg enn de ved anholdelsen, og at han ikke hadde fyrstikker. Dette funn synes derfor å indikere at Torgersen ikke er drapsmann…."*

Domfelte viser videre til at det av Haugens rapport fremgår at det på brannstedet ble funnet *"11 mer eller mindre brente fyrstikker",* og at Torgersen ved pågripelsen hadde to fyrstikkesker i frakken, som ble nærmere undersøkt. Når det gjelder spørsmålene om hvorvidt funnet av antall fyrstikker stemmer overens med antall avripninger på fyrstikkeskene m.v., kommer kommisjonen nærmere inn på dette nedenfor.

8.7.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

Også under denne gjenopptakelsessaken påpeker domfelte at det av åstedsrapporten fremgår at det på åstedet ble tatt vare på "en del fyrstikker", uten at dette er tegnet inn på skissen over funn fra drapsstedet. Det bemerkes at fyrstikkene skal være funnet på det antatte drapsstedet, som ikke er identisk med brannstedet, og at det derfor er naturlig å anta at drapsmannen hadde på seg fyrstikker hele tiden. Som nevnt ovenfor vil kommisjonen senere komme tilbake til drøftelsene omkring denne delen av fyrstikkenes betydning.

Ut over dette anfører domfelte at det blant annet på bakgrunn av forklaringene til Rigmor Johnsens kjæreste, Svein Erik Johansen, er en nærliggende teori at Rigmor forventet å treffe en annen mann denne kvelden, og at denne mannen kan være drapsmannen. Denne teorien styrkes av det faktum at Rigmors kåpe er helt uskadet, uten antydning til blodflekker, "skitt" eller liknende, hevder domfelte.

Noe annet vesentlig knyttet til "åstedsbildet" er ikke tatt opp i denne gjenopptakelsessaken.

8.7.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

8.7.5.1 Innledning

Det hevdes i begjæringen at åstedsbildet ikke er forenlig med at Torgersen har vært på åstedet, og at det utelukker at Torgersen har vært der.

8.7.5.2 Bålets sammensetning og størrelse

Domfelte viser til et bilde av bålmaterialet etter at det var flyttet fra kjelleren, og at det ut fra beskrivelsen består av 9 lemmer av tre, 8 bokser av tre, 5 bordbiter av tre, en gammel stoppet divan med treramme og et lite tørt juletre. Domfelte beskriver materialet som til dels store og tunge ting og viser til politiforklaringene til brannmennene Tønder og Kristiansen som kom til stedet, hvor det fremgår at liket var delvis dekket av lemmene og juletreet. Domfelte uttaler:

> ”*Vi legger til grunn at det ikke var elektrisk lys i kjelleren. Det må derfor ha vært stummende mørkt der.*
> *Gjerningspersonen må ha hatt en egen lyskilde for å kunne bygge bålet. Torgersen hadde verken lykt eller fyrstikker da han ifølge politiets drapsteori skal ha drept Rigmor Johnsen og brakt henne ned i kjelleren. Takhøyden i kjelleren var 140 cm.*
> *Etter vår oppfatning er det svært vanskelig å lage et bål av så store og tunge materialer i en stummende mørk kjeller hvor en voksen mann ikke kunne stå oppreist. Det er også svært vanskelig å tenke seg at den som bygde bålet ikke ville bli tilgriset av skitt og støv. Torgersens klær hadde ikke skitt og støv som kunne tilbakeføres til at han skulle ha arbeidet med å bygge bålet. …”*

8.7.5.3 Gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket

Domfelte viser her til forklaringene til de to brannmennene om at bålet delvis lå over og delvis på innsiden av liket, og fastslår at dette må bety at gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket, sett fra åpningen i gårdsplassen, da han bygde bålet.

Det er ubestridt at Torgersen hadde på seg mørk frakk og en brun- og hvitstripete dress da han skal ha begått drapet. Klærne ble senere beslaglagt hjemme hos Torgersen. I Kriminallaboratoriets rapport er frakken beskrevet som *"forholdsvis lite slitt, og forholdsvis ren",* dressjakken er beskrevet som *"velbrukt og noe skitten"*, og buksen er beskrevet som *".. slitt og har en del slitasjeskader, delvis reparerte. Benklærne er jevnt over skitne. Nedentil på oppbrettene er de litt tilsølet."* Domfelte uttaler at dressen ikke var forsøkt rengjort på noen måte, idet det ble funnet både hår og fibre på den, og innholdet i lommene var ikke fjernet. Domfelte hevder at Kriminallaboratoriets beskrivelse av klærne viser at de neppe kan ha vært i bruk under byggingen av bålet. Domfelte uttaler:

> *"Beskrivelsen av frakken og dressen som Torgersen hadde på seg da han ifølge politiets drapsteori begikk drapet, gjør det svært lite sannsynlig at Torgersen kan ha bygd bålet. Frakken og dressen knytter dermed ikke Torgersen til drapet."*

8.7.5.4 Gjerningspersonens opphold i kjelleren da han tente på bålet

Domfelte viser her til egenrapporter fra brannmennene Tønder og Bogen, som kom først til stedet. De beskriver at det glødet i trelemmene, og at *"Glødningen i trelemmene var på innersiden av liket,"* og at det *"Lå en god del aske på innsiden av liket."* Også politibetjent Haugen som kom til åstedet etter kort tid, beskriver at det lå aske inn til likets venstre side og i obduksjonsrapporten fremgår det at brannskadene var på venstre side. Domfelte uttaler:

> *"Brannen i bålet og brannskadene på liket viser altså at*

gjerningspersonen har vært på innersiden av liket, sett fra åpningen, da han tente på bålet."

Domfelte ser bort fra den teoretiske muligheten at gjerningspersonen kan ha vært på utsiden av liket og trukket deler av materialene over dette. De klærne domfelte hadde på seg da han ble arrestert, er etter politiets teori de samme klærne han skal ha hatt på seg da han antente bålet. I Kriminallaboratoriets rapport beskrives ytterjakken blant annet som *".. slitt, fillet og meget skitten"* men at den *".... inneholder imidlertid knapt støv eller søleflekker."* Buksen beskrives som *".... Slitt, særlig nedentil og i buksebaken…... benklærne er skitne og flekket, særlig nedentil."*

Domfelte uttaler at beskrivelsen av ytterjakken neppe er forenlig med åstedsbildet. Det er vanskelig å tenke seg hvordan denne kan ha vært på innersiden av liket når den knapt inneholdt støv eller søleflekker. Beskrivelse av buksen som "skitne og flekket", kan være forenlig med at buksen har vært i kjelleren. På den annen side står det ingenting i rapporten om at det var støv eller andre lignende merker på den som man ville vente å finne dersom buksen hadde vært i kjelleren. Domfelte uttaler:

"Etter vår oppfatning kan beskrivelsen av buksen være forenlig med at den har vært i kjelleren, men også med at den ikke har vært der. Men siden beskrivelsen av ytterjakken er uforenlig med at den har vært i kjelleren, og at Torgersen må antas å ha hatt på seg både ytterjakken og buksen, kan ikke beskrivelsen av buksen tolkes slik at den viser at Torgersen har vært i kjelleren.

Herav følger:

Beskrivelsen av de klærne Torgersen hadde på seg da han ble pågrepet gjør det lite sannsynlig at Torgersen har vært på innersiden av liket for å tenne på bålet. Klærne knytter dermed ikke Torgersen til drapet."

8.7.5.5 Fyrstikkene i kjelleren

Domfelte viser til at det på kjellergulvet på yttersiden av liket ble funnet i alt 11 fyrstikker. Politibetjent Haugen skriver i sin rapport at det:

> *"Foran liket, d.v.s. mellom liket og trappen, ble det funnet 11 mer eller mindre brente fyrstikker."*

Da Torgersen ble pågrepet, var han i besittelse av to fyrstikkesker. Den ene var ubrukt og full med 45 fyrstikker. Den andre inneholdt 28 fyrstikker, som vil si at det var 15-20 færre fyrstikker enn i en full eske. Domfelte uttaler i begjæringen:

> *"Politiets drapsteori bygger på at det er fyrstikker fra den siste esken som ble funnet på kjellergulvet. Hvis dette er riktig, og gjerningspersonen var alene, slik drapsteorien bygger på, måtte man vente at fyrstikkene skulle ligge på innersiden av liket der brannen var anstiftet. Men det gjorde de altså ikke.*
> *Vi finner det lite rimelig å tenke seg at gjerningspersonen har stått på yttersiden av liket og tent på bålet på innersiden av liket. Vi finner det heller ikke rimelig å tenke seg at gjerningspersonen har stått på innersiden av liket og tent på bålet og deretter kastet fyrstikkene (11 stykker) til yttersiden av liket. Dette må bety at fyrstikkene som ble funnet i kjelleren ikke har vært brukt til å tenne på bålet med. De lå der fra før.*
> *Det betyr at fyrstikkene ikke stammet fra den ene av de to fyrstikkeskene som Torgersen hadde på seg da han ble pågrepet (og hvor det manglet 15-20 fyrstikker i forhold til en full eske), slik drapsteorien forutsetter.*
> *Herav følger:*
> *Fyrstikkene i kjelleren knytter ikke Torgersen til drapet."*

I en fotnote viser domfelte til at tre av fyrstikkene ikke var antent, men at satshodet var løst opp. Dette tyder på at fyrstikkene hadde ligget i den fuktige kjelleren atskillig lenger enn en halvtime, slik drapsteorien forutsetter, uttaler domfelte.

8.7.5.6 Kåpe, lue, skjerf og pose med to epler lå på innersiden av liket

Domfelte bemerker at man i kjelleren også fant Rigmor Johnsens kåpe, skjerf, lue og en pose med to epler. Brannmennene som kom til stedet har forklart at det ovenpå bålmaterialet lå en damelue og et skjerf og at kåpen lå bak hodet til liket. Epleposen lå litt lengre bak hodet. Politibetjent Haugen forklarte også at kåpen og epleposen lå innenfor likets hode, og at luen og skjerfet ble funnet oppå en del lemmer som lå helt inn mot likets venstre side. Haugen har også laget en detaljert tegning av kjelleren, hvor gjenstandene er inntegnet.

Etter domfeltes vurdering viser kåpens og epleposens plassering at tingene må ha blitt brakt dit i en operasjon for seg. Torgersen ville ikke ha hatt noen fornuftig grunn til å bringe tingene ned i kjelleren etter at han hadde anbrakt liket der. Dersom gjenstandene hadde blitt liggende i trappeavsatsen, eller et annet sted i gården, ville de ikke ha kunnet knytte Torgersen til drapet. Ved å bringe gjenstandene ned i kjelleren i en egen operasjon, ville det tvert i mot øke sannsynligheten for å bli oppdaget.

Domfelte mener derimot at en person, som hadde vært sammen med Rigmor innendørs (i Skippergata eller like i nærheten), hvor hun hadde tatt av seg kåpen, ville ha grunn til å skaffe klærne og epleposen av veien. Men også for ham ville det innebære en risiko å flytte liket ned i kjelleren via gårdsplassen. Det var imidlertid mulig å komme ned i kjelleren hvor liket ble funnet gjennom en dør fra trappeavsatsen hvor drapet var skjedd, og domfelte uttaler:

> *"Vi mener det er mest sannsynlig at liket er brakt ned i kjelleren via trappen på bildet. Også det faktum at det ikke fantes blodspor på gårdsplassen trekker i den retningen. For å kunne flytte liket gjennom kjelleren denne veien måtte man antakelig ha vært to personer. Og det ville ikke vært mulig uten en lyskilde. Torgersen var alene og uten lyskilde."*

Domfelte viser videre til Kriminallaboratoriets beskrivelse av kåpen:

> *"Kåpen er velbrukt, men hel, bortsett fra lommeforet, og venstre ærme, som er brent nedentil. Den er noe tilsmusset. Foret har nedentil baktil tallrike flekker som synes å bestå av søle og liknende."*

Domfelte bemerker at rapporten ikke sier noe om det var blodflekker eller avføring på kåpen, og legger til grunn at den ikke hadde slike flekker. Ettersom Rigmor Johnsen hadde blødd kraftig fra nese, munn og bakhode, og klærne hun hadde på seg var tilsølet med blod, er det åpenbart at hun ikke har hatt kåpen på seg da hun ble drept. Hun kan heller ikke ha tatt av seg kåpen i trappeavsatsen hvor hun ble drept, for da ville det vært blod, og kanskje avføring på den. Domfelte uttaler:

> *"Det den uskadde kåpen og plasseringen av den i kjelleren viser, er at Rigmor Johnsen må ha vært innendørs et sted (lufttemperaturen ute var 5-6 grader C) hvor hun har tatt kåpen av seg etter at hun sist ble sett i gangen ved begynnelsen av trappen ca. 23.00. Torgersen var helt ukjent i Skippergata 6b og i nabolaget. Vi må derfor legge til grunn at Rigmor Johnsen ikke har vært inne et sted sammen med Torgersen. Derimot kan hun ha vært inne et sted sammen med en eller flere personer som bodde eller oppholdt seg i Skippergata 6b eller et sted i den umiddelbare nærhet.*
> *Herav følger:*
> *Funnet av kåpen og epleposen i kjelleren (på innsiden av liket) knytter ikke Torgersen til åstedet. Det trekker tvert i mot sterkt i retning av at gjerningspersonen var en person med tilknytning til Skippergata 6b."*

8.7.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.7.6.1 Innledning

Påtalemyndigheten uttaler innledningsvis at grunnlagene for anførselen om at åstedsbildet utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen, kun er vurderinger og spekulasjoner rundt

faktum og bevismaterialet slik det forelå i 1958. Det foreliger derfor ikke noen gjenopptakelsesgrunn etter straffeprosessloven § 393 nr. 3, men påtalemyndigheten vil av hensynet til vurderingene etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, komme med bemerkninger til anførslene.

Påtalemyndigheten viser til at den innledningsvis i sin uttalelse har sagt noe om de metoder Torgersen har måttet benytte for å komme frem til sin hovedkonklusjon om at samtlige bevis som lå til grunn for dommen ble feiltolket. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"I dette kapitlet går man etter påtalemyndighetens oppfatning svært langt i å sette opp uholdbare hypoteser, og jeg finner derfor grunn til å gå grundig gjennom dette kapitlet og påvise svakhetene og det uholdbare ved denne metoden. Etter påtalemyndighetens oppfatning gir dette kapitlet et svært godt eksempel på hvordan man uten klare holdepunkter forsøker å skape tvil om et bevisbilde. Etter påtalemyndighetens oppfatning er det overhodet ikke påvist noen rimelig og fornuftig tvil, knapt nok en teoretisk tvil."*

8.7.6.2 Bålets sammensetning og størrelse

Domfeltes anførsel om at gjerningspersonen må ha hatt en egen lyskilde for å bygge bålet og at Torgersen verken hadde lykt eller fyrstikker da han skal ha drept Rigmor Johnsen, betegner påtalemyndigheten som en ren spekulasjon. Vi vet ingen ting om gjerningspersonen hadde egen lyskilde, og heller ikke om Torgersen hadde fyrstikker eller lignende på dette tidspunktet.

Påtalemyndigheten kan ikke se hvordan domfeltes påstand om at det er svært vanskelig å lage et bål av så store, tunge materialer i en stummende mørk kjeller hvor en voksen mann ikke kan stå oppreist, kan underbygge at det er lite sannsynlig at det er Torgersen som har bygd bålet. Det er et faktum at bålet var der og at noen må ha laget det. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"Vi vet imidlertid ikke noe om hvor disse materialene lå før de ble brukt som bål. Slik åstedet er beskrevet kan det like gjerne være slik at disse allerede lå i en haug, og at deler*

av det bare er trukket over liket av Rigmor Johnsen. Det vises til at Rigmor Johnsen også lå oppå deler av samme type materiale.

……..

Det vises til at vitnet Knut Knutsen, jf dok .4 vitne 4, opplyste at ingen av gårdens beboere brukte kjelleren, slik at det er således ikke opplyst i saken om hvordan det så ut forut for drapet og den påståtte brannen."

Når det gjelder domfeltes anførsler om at den som bygde bålet må ha blitt tilgriset av skitt og støv, kommer påtalemyndigheten tilbake til dette nedenfor.

8.7.6.3 Gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket

Påtalemyndigheten uttaler at den har vanskelig for å forstå hvordan domfelte har kommet frem til en konklusjon om at gjerningsmannen må ha oppholdt seg på innsiden av liket. Påtalemyndigheten begrunner dette slik:

"Det vises blant annet til det som er sagt foran om at materialene opprinnelig kan ha ligget der de ble funnet etter at brannen var påsatt, og at gjerningspersonen bare har trukket deler av det over liket. Gjerningspersonen kan således ha oppholdt seg kun på fremsiden av liket, altså rett nedenfor trappene ned fra lemmene i bakgården. Etter en gjennomgang av de opplysningene som sakens dokumenter og illustrasjoner gir, kan jeg ikke se at det er noe som underbygger at gjerningspersonen skal ha oppholdt seg på innersiden av liket. Det er min oppfatning at når man ser på beskrivelsene av kjelleren, dens innganger og brannens arnested, kan det synes som om gjerningsmannen i det alt vesentligste har oppholdt seg på fremsiden av liket."

Til domfeltes påstand om at beskrivelsen av frakken og dressen han hadde på seg gjør det svært lite sannsynlig at han har bygd bålet og at frakken og dressen ikke knytter ham til drapet, bemerker påtalemyndigheten at det ikke er noen sikre holdepunkter for at

gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket. Uansett på hvilken side gjerningspersonen har oppholdt seg, er det kun en teori at han må ha fått på seg så mye støv og skitt et det ville være så spesielt og påfallende at man på den bakgrunn vil kunne fastslå at han ikke hadde vært i kjelleren. Dessuten er både dressjakken beskrevet som "*velbrukt og noe skitten*" og buksen er beskrevet som *"jevnt over skitne*" og oppbretten er *"noe tilsølet".* På bakgrunn av dette deler ikke påtalemyndigheten domfeltes slutning om at beskrivelsen av klærne hans utelukker at plaggene kan ha vært i kjelleren.

Domfelte konkluderer videre med at brannen i bålet og brannskadene på liket viser at gjerningspersonen har vært på innersiden av liket da han tente på bålet. Påtalemyndigheten mener at dette er rene spekulasjoner og at det er en oppfatning som ikke stemmer overens med de beskrivelser man har fra åstedet. Under henvisning til fotografier og skisser fra brannstedet, mener påtalemyndigheten at det ikke er plass til gjerningspersonen mellom liket og arnestedet, idet arnestedet er tett inntil likets venstre lår. Dersom domfelte mener at gjerningspersonen må ha sittet på baksiden av bålet, må det være klart at han derfra ikke ville ha nådd frem til brannens arnested hvor det er tent på. Etter påtalemyndighetens vurdering er det mest naturlig at gjerningspersonen har stått eller sittet på fremsiden av liket, og bøyd seg over dette da han tente på.

Når det gjelder domfeltes anførsel om at gjerningspersonen må ha vært på innsiden av liket, og at beskrivelsen av Torgersens klær gjør det lite sannsynlig at han har vært i kjelleren, bemerker påtalemyndigheten at den ikke deler domfeltes oppfatning om at gjerningspersonen har vært på innsiden av liket og heller ikke påstanden om at klærne gjør det lite sannsynlig at han har vært i kjelleren. Påtalemyndigheten siterer i sin uttalelse fra Kriminallaboratoriets rapport hvor det blant annet fremgår at ytterjakken var *"meget skitten"* og at den var *"tilflekket av ulike stoffer",* og at benklærne var *"skitne og flekkete, særlig nedentil"* og at det ellers er *"en del svake sølesprut, særlig nedentil på venstre bukseben."* Påtalemyndigheten viser også til rapport i forbindelse med innbringelsen av Torgersen, hvor det fremgår at han hadde på

seg *"..... mørke blå lang benklær, som var tilsmusset med murpuss eller støv, ..."* Etter påtalemyndighetens vurdering viser dette at det ikke er noen holdepunkter for påstanden om at beskrivelsen av klærne gjør det lite sannsynlig at han kan ha vært på innersiden av liket for å tenne på bålet.

8.7.6.4 Fyrstikkene i kjelleren

Til anførselen om at de 11 fyrstikkene ikke knytter Torgersen til drapet fordi de ble funnet foran liket og ikke på innersiden, bemerker påtalemyndigheten at fyrstikkenes plassering støtter påtalemyndighetens oppfatning om at gjerningspersonen har stått på yttersiden av liket da bålet ble tent på.

Påtalemyndigheten finner heller ikke at det er holdepunkter for domfeltes påstand om at fyrstikkene på brannstedet ikke har vært brukt til å tenne på bålet, og at de således heller ikke stammet fra Torgersens fyrstikkeske. Domfelte hevder her at det er lite sannsynlig at gjerningspersonen står på innersiden av liket og kaster fyrstikkene til yttersiden av liket.

Domfelte viser videre til at satshodet på tre av fyrstikkene, som ikke var antent, var løst opp og at dette tyder på at fyrstikkene har ligget i den fuktige kjelleren atskillig lenger enn en halv time, slik politiets drapsteori forutsetter. Til dette uttaler påtalemyndigheten at hvor fort satshodet løser seg opp er avhengig av hvor mye væske det suger til seg, og dessuten ble fyrstikkene selvsagt ikke plukket opp umiddelbart av brannmannskapet som kom først til stedet. Det er derfor klart at fyrstikkene har ligget der mer enn en halv time.

8.7.6.5 Kåpe, lue, skjerf og pose med to epler

Til påstanden om at Torgersen ikke hadde noen grunn til å bringe gjenstandene ned i kjelleren, fordi dette ville øke risikoen for å bli oppdaget, påpeker påtalemyndigheten at domfelte ikke bemerker det forhold at dersom disse gjenstandene hadde blitt liggende i gangen ville det ha vekket oppmerksomhet.

Når det gjelder domfeltes påstand om at gjerningspersonen har hatt Rigmor Johnsen inne hos seg og at kåpen og eplene ble liggende igjen der, uttaler påtalemyndigheten:

> *……"Den blodige luen og skjerfet kommenteres ikke. Ei heller det faktum at blod, avføring og den avrevne trusen klart tyder på at hun ble drept i trappeavsatsen. Teorien videre er at det er mest sannsynlig at liket ble brakt i kjelleren via trappen ved trappeavsatsen. Det antas at dette vil kreve både lys og to personer. Denne teorien antyder klart at gjerningsmannen er Asbjørn Gulseth, alene eller sammen med Reidar Klevstul. I "Bevisene i Torgersensaken" kap. 14 rettes mistanken direkte mot disse to. Det vises deretter til at Torgersen var uten lys og alene.*
>
> *Teorien er så spekulativ at påtalemyndigheten nesten finner det vanskelig å kommentere dette nærmere. Imidlertid inneholder teorien svært mange av de metoder som er benyttet gjennom hele gjenopptakelsesbegjæringen for å svekke bevisene mot Torgersen. Påtalemyndigheten ønsker derfor å peke på noen momenter som synes glemt da teorien ble konstruert. Rigmor Johnsen ble observert sammen med en ukjent person fra Dronningens gate og til oppgangen i Skippergata 6b. Man må forutsette at Olga Eriksen ville ha kjent igjen personen hun så sammen med Rigmor Johnsen dersom det hadde vært en nabo. Den ukjente personen som Rigmor Johnsen er observert sammen med, har ikke meldt seg. Deretter skal Rigmor Johnsen ha vært inne hos en person og tatt av seg kåpen, men ikke lue og skjerf. Hun har deretter gått tilbake til trappeavsatsen hvor hun skal ha blitt utsatt for vold, kvalt, revet av trusen, bitt i brystet og fraktet ned i kjelleren av to personer. Politiet var kjent med kjellernedgangen, men det er ikke nevnt spor av blod eller lignende den veien. Det pekes videre på at det av bildene fra åstedet ser ut til at liket ligger slik at det er lempet ned fra inngangen fra bakgården. Beskrivelsen av åstedet i anmeldelsen, jf dok 2, viser også at det er slik polititjenestemannen har vurdert åstedsbildet."*

Påtalemyndigheten siterer her politiets rapport, hvor det blant annet fremgår at kåpen, luen og en pakke *"lå slengt noe innenfor liket",* og at funn av blod og ekskrementer kunne tyde på at Rigmor Johnsen må *"ha oppholdt seg, eller blitt slått ned i gangen og siden kastet ned i kjelleren."* Det fremkommer ingen steder at de personene som kom først til åstedet har vurdert muligheten for at liket er blitt fraktet den veien Torgersen mener mest sannsynlig er blitt brukt. Etter påtalemyndighetens oppfatning kan dette tyde på at de gjennom observasjoner har utelukket denne muligheten, og at de da heller ikke har funnet grunn til å beskrive eller vurdere denne muligheten. Det vises til Oslo brannvesens rapport hvor det fremgår at kjelleren har nedgang fra gårdsplassen gjennom kjellerlem og direkte nedgang fra trappen som har utgang til Skippergaten. Det heter videre i rapporten at *"Kjelleren er sammenhengende idet veggen mellom de to halvparter er gjennombrutt ved et kryphull i skulderhøyde."* Også i politiets rapport 4. januar 1958 beskrives kjellerne, og at det er nedgang både fra forgården via dør fra trappehuset og fra bakgården gjennom to skråliggende kjellerlemmer. Kjellerne var atskilt med en murvegg som øverst hadde en åpning på 140x45 centimeter. Det fremgår videre at åstedet er sikret ved at denne åpningen er spikret igjen. Det er således på det rene at politiet har kjent til dette kryphullet. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"Liket er funnet i kjelleren under bakgården. Teorien om at gjerningsmannen/mennene har benyttet nedgangen fra trappehuset i sidebygningen, innebærer altså at man har løftet liket gjennom et kryphull i skulderhøyde som ikke er høyere enn 45 cm og 140 cm bredt. Det fremstår som åpenbart for påtalemyndigheten at dersom denne veien var brukt, ville det etterlate klare spor. Politiet, som har vært og spikret igjen dette hullet, må ha observert slike spor dersom de fantes. "*

Domfelte påstår at Rigmor Johnsen ikke kan ha tatt av seg kåpen i trappeoppgangen ettersom det ikke er beskrivelse av blod på denne, og at dette støtter teorien om at Rigmor Johnsen må ha vært inne hos noen før hun ble drept. Påtalemyndigheten anser dette som rene spekulasjoner og hevder at det er flere steder hun kan ha lagt fra seg kåpen uten at det er kommet mye blod på den.

Påtalemyndigheten viser videre til at det i saksdokumentene ligger en logg som beskriver en samtale på Kriminallaboratoriet mellom blant andre ingeniør Wolf, kjemiker Johansen og politifullmektig Haukenæs om hvilke videre undersøkelser som burde gjøres. Ingeniør Wolf har gitt en redegjørelse for de foreløpige undersøkelsene av beslagene, hvor det om Rigmor Johnsens klær står at det er *"Blod på kåpen"*. I senere rapport står det ikke noe om blod på kåpen, men at den er "*noe tilsmusset"*.

Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ikke noe som er anført om åstedsbildet som kan regnes som nye omstendigheter eller nye bevis, og det er heller ikke anført forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, snarere tvert om.

8.7.7 Kommisjonens vurderinger

8.7.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Etter kommisjonens vurdering har ikke domfelte her anført noen nye omstendigheter eller nye bevis. Domfelte har tatt for seg de forskjellige funn på åstedet, slik disse ble beskrevet allerede under etterforskingen, og gitt sin vurdering og forklaring til disse. Etter kommisjonens vurdering er det klart at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 ikke er oppfylt.

8.7.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

8.7.7.2.1 Innledning

Domfelte har i dette kapitlet lansert er rekke alternative hendelsesforløp som baserer seg på beskrivelsen av åstedet, det såkalte åstedsbildet. Samtlige alternativer ender opp med at Torgersen ikke kan være gjerningspersonen. Etter kommisjonens vurdering har domfelte ikke grunnlag for sine alternative teorier og forklaringer, som dels synes teoretiske og oppkonstruerte.

Kommisjonen vil innledningsvis bemerke at den ikke finner holdepunkter for å anta at liket ble fraktet gjennom kjelleren i forgården fra nedgangen i trappehuset og frem til funnstedet i bakgården ved tappen som førte opp til gårdsplassen via kjellerlemmene.

Det er på det rene at politiet var kjent med denne "gjennomgående" kjellergangen, og at de ikke har rapportert noe som tydet på man hadde vurdert muligheten av at liket var fraktet denne veien. Det fremgår av politiets åstedsrapport at denne delen av kjelleren består av 5 rom som bærer preg av at kjelleren ikke har vært brukt de senere år, noe som også ble opplyst av vaktmesteren. Det fremgår videre at det *"ble foretatt en nøyaktig undersøkelse av hele kjelleren."*

Det har formodningen mot seg at liket er fraktet denne veien. Det vil i så fall bety at gjerningspersonen(e) har fraktet liket ned trappen i forgården, gjennom den trange kjelleren med jordgulv, uten at politiet har sett noen spor etter dette. Det kan videre stilles spørsmål ved hvorfor gjerningspersonen(e) fraktet liket helt frem til trappen som førte opp til kjellerlemmene i bakgården, og i alle fall hvorfor de tok bryet med å løfte/skyve liket over materialene m.v. som lå i denne delen av kjelleren. Hvis gjerningspersonene bodde i gården, og forutsetningsvis også var noe kjent med konstruksjonen av kjelleren, er det enda større grunn til å stille spørsmål ved denne fremgangsmåten. At de skulle velge en slik tungvint transportmåte bare for å redusere faren for å bli oppdaget, er lite trolig, og det må da også stilles spørsmål ved hvorfor de valgte å transportere liket gjennom hele kjellergangen for deretter å løfte det over bålmaterialet slik at det ble liggende helt ute ved trappnedgangen fra bakgården. Domfelte hevder at fravær av blodspor på gårdsplassen styrker teorien om at liket ble fraktet gjennom kjellergangen via døren fra trappeavsatsen. Kommisjonen vil til dette bemerke at det ble funnet blodspor i trappenedgangen fra bakgården, på det andre opptrinnet ovenfra. Dersom det forholder seg slik at gjerningspersonen(e) har benyttet kjellergangen, for å redusere faren for å bli oppdaget ved å gå over gårdsplassen, og har oppholdt seg på innsiden av liket, må det stilles spørsmål ved hvordan det er blitt avsatt en blodflekk på trappetrinnet under kjellerlemmene. Det fremgår for øvrig av

åstedsrapporten at døren ned til kjelleren fra trappeavsatsen var låst med hengelås da brannvesenet kom til stede.

8.7.7.2.2 Bålets sammensetning og størrelse

Domfelte beskriver hva slags materialer bålet besto av, og legger til grunn at gjerningspersonen må ha hatt en egen lyskilde, og at han vanskelig kunne lage bålet i den trange kjelleren uten å bli tilsmusset på klærne. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke grunnlag for å trekke slike konklusjoner.

Kommisjonen vil bemerke at vi ikke vet hvorvidt det var nødvendig med lys for å bygge bålet. Som påpekt av påtalemyndigheten, kan det være at materialene allerede lå "i en haug" i kjelleren og at det var tilstrekkelig å trekke (dra) noen deler over liket. Av denne grunn er det ikke sikkert at selve byggingen av bålet var så komplisert at det krevde lys, og det er heller ikke sikkert at byggingen krevde "armslag" og at den må ha ført til at gjerningsmannens klær ble "tilgriset av skitt og støv". Når det gjelder denne siste påstanden, vises det også til det som bemerkes nedenfor. Kommisjonen deler ikke domfeltes vurdering om at muligheten for at gjerningspersonen kan ha trukket deler av materialene over liket, er en teoretisk mulighet som man kan se bort fra.

8.7.7.2.3 Gjerningspersonen har oppholdt seg på innersiden av liket

Kommisjonen slutter seg ikke til domfeltes konklusjon om at gjerningspersonen må ha oppholdt seg på innersiden av liket da han bygget bålet. Selv om bålet (materialene) delvis lå over og delvis på innsiden av liket, behøver ikke det bety at gjerningspersonen var på innersiden da han bygget bålet.

Dersom det forholder seg slik domfelte anfører, at gjerningspersonen oppholdt seg på innersiden av liket da han bygget bålet, kan dette tenkes forklart med at han bar liket gjennom den trange kjellergangen fra nedgangen i trappehuset, og at han bygget

bålet etter å ha lagt fra seg liket helt ute ved kjellernedgangen fra bakgården. Kommisjonen viser til det den har bemerket ovenfor om at det er lite trolig at liket ble fraktet denne veien.

Kommisjonen kan heller ikke slutte seg til domfeltes påstand om at beskrivelsen av Torgersens klær gjør det lite sannsynlig at han kan ha vært på innersiden av liket for å tenne bålet. Det fremgår av Kriminallaboratoriets rapport 26. februar 1958 at dressjakken var *"velbrukt og noe skitten"* og at buksene var *"jevnt over noe skitne"* og at de nedentil på oppbrettene var *"litt tilsølet"*. Etter kommisjonens vurdering kan man ikke ut fra denne beskrivelsen slutte at det er lite sannsynlig at Torgersen har bygget bålet. Beskrivelsen av dressbuksen er, etter kommisjonens vurdering, forenlig med at Torgersen kan ha oppholdt seg i kjelleren.

8.7.7.2.4 Gjerningspersonens opphold i kjelleren da han tente på bålet

Ut fra beskrivelsen av brannen i bålet og brannskadene på liket, slutter domfelte at gjerningspersonen må ha vært på innersiden av liket da han tente på bålet. Ut fra denne forutsetningen og beskrivelsen av klærne domfelte hadde på seg ved pågripelsen, uttales det i begjæringen at det er lite sannsynlig at Torgersen var på innersiden av liket og det konkluderes med at klærne ikke knytter ham til drapet.

For kommisjonen er det vanskelig å følge domfelte når han uten videre forutsetter at gjerningspersonen må ha vært på innersiden av liket. Etter kommisjonens vurdering er det, ut fra beskrivelser og bilder fra brannstedet, mest nærliggende at gjerningspersonen har stått på utsiden av liket og bøyd seg over dette mens han antente bålet på innersiden. I motsatt fall må han enten ha plassert seg mellom liket og bålet, hvor det neppe var plass, eller han har plassert seg på innsiden av bålet. Kommisjonen stiller seg tvilende til om gjerningsmannen hadde greid å antenne bålet inntil likets venstre side fra denne siste posisjonen, slik domfelte beskriver.

Som støtte for påstanden om at Torgersen ikke kan være gjerningspersonen, vises det i begjæringen til at beskrivelsen av klærne han hadde på seg ved pågripelsen (antrekk 2) ikke kan tolkes dit hen at han hadde vært i kjelleren. Domfelte siterer fra Kriminallaboratoriets rapport 20. februar 1958, hvor det blant annet heter at ytterjakken *"…….. inneholder imidlertid knapt støv eller søleflekker"* og at benklærne var *"skitne og flekket"*. Selv om beskrivelsen av buksene anses som forenlig med at han kan ha vært i kjelleren, hevder domfelte at beskrivelsen av ytterjakken ikke er forenlig med at han har vært i kjelleren, og at dette må tolkes slik at domfelte ikke har vært i kjelleren.

For kommisjonen er det vanskelig å følge dette resonnementet. For det første vites ikke i hvilken grad gjerningspersonen ville ha blitt tilsmusset ved "*støv eller lignende merker"* ved å oppholde seg i kjelleren. For det andre fremgår det av Kriminallaboratoriets rapport at jakken var *"meget skitten",* og at buksene var *"skitne og flekket, særlig nedentil"*. For det tredje er det i politiets rapport 7. desember 1957 beskrevet hva domfelte hadde på seg ved innbringelsen, og at det her fremgår at han hadde på seg *"... mørke blå lange benklær, som var noe tilsmusset med murpuss eller støv…."*

Etter kommisjonens oppfatning er disse beskrivelsene forenlige med at Torgersen kan ha vært i kjelleren. Dette gjelder uavhengig av om domfelte befant seg på innersiden eller utsiden av liket, og uavhengig av om han gikk ned i kjelleren via trelemmene i bakgården eller via døren fra trappeavsatsen.

8.7.7.2.5 Fyrstikkene i kjelleren

Etter domfeltes oppfatning har de 11 fyrstikkene som ble funnet mellom liket og trappen ikke vært brukt til å antenne bålet. De må ha ligget der fra før, og de stammer ikke fra den ene av de to fyrstikkeskene som Torgersen hadde på seg ved pågripelsen, og som manglet 15-20 fyrstikker i forhold til full eske.

Kommisjonen deler ikke domfeltes konklusjon og begrunnelsen for denne. Sett på bakgrunn av beskrivelsene og bildene fra brannstedet, fremstår det for kommisjonen som mest trolig og nærliggende at gjerningspersonen har fraktet liket til kjelleren gjennom nedgangen i bakgården, trukket over materialene m.v. for deretter å stå bøyd over liket da han forsøkte å tenne på bålet på innsiden. Det at fyrstikkene ble funnet på utsiden av liket, er etter kommisjonens forenlig med at gjerningspersonen har stått på utsiden av liket.

Når det gjelder domfeltes henvisning til at satshodene på de tre fyrstikkene som ikke var antent hadde gått i oppløsning, og at de derfor må ha ligget på stedet atskillig lenger enn en halv time, viser kommisjonen til påtalemyndighetens uttalelse om at fyrstikkene ikke ble plukket opp umiddelbart av brannmannskapet som kom først til stedet.

Kommisjonen viser her til at brannformann Tønder opplyser i sin politiforklaring at de, umiddelbart etter å ha oppdaget liket i kjelleren, brukte ”*ubetydelig vann”* for å slukke glødingen i trelemmene på innersiden av liket, og at de ikke ville ødelegge mulige beviser. Dette bekrefter brannkonstabel Bogen i sin politiforklaring. Politibetjent Haugen skriver i åstedsrapporten 6. februar 1958 at det glødet i en del av likets klær og venstre støvlett, og at han *”slukket med vann som ble dynket forsiktig på for å unngå å ødelegge eventuelle spor”*. Branninspektør Kløcker skriver i sin rapport 7. desember 1957 at politiet tillot iverksettelse av slukking av brannen ca. 1 _ time etter at brannen ble meldt. Det fremgår at tillatelsen ble gitt etter at liket var fjernet, og brannvesenet forlot stedet ca. kl. 04.15. På bakgrunn av dette må det anses som

sannsynlig at fyrstikkene har ligget på kjellergulvet lenger enn en halv time før de ble sikret av politiet.

De 11 fyrstikkene har imidlertid vært i en slik forfatning at politiet har lagt til grunn at de har sammenheng med drapet. Professor Printz, som undersøkte fyrstikkene, har tilsynelatende ikke funnet noe påfallende ved dem som tilsier at de har ligget i kjelleren over lengre tid, og har åpenbart ikke funnet grunn til å stille spørsmål ved dette, jf. hans rapport 24. februar 1958.

8.7.7.2.6 Kåpe, lue, skjerf og pose med to epler

Når det gjelder domfeltes påstand om at liket mest sannsynlig er blitt fraktet ned i kjelleren via døren fra trappeavsatsen, viser kommisjonen til det den har bemerket innledningsvis i dette kapitlet.

Kommisjonen kan vanskelig slutte seg til domfeltes anførsel om at han ikke ville hatt noen fornuftig grunn til å bringe kåpen m.v. ned i kjelleren, og at dette bare ville øke risikoen for å bli oppdaget. Som påpekt av påtalemyndigheten, ville det ha vekket oppmerksomhet om gjenstandene hadde blitt liggende i gangen. Et eventuelt funn av disse gjenstandene ville dessuten vekke mistanke om at noe galt var fatt, og gjerningsmannen kunne risikere at drapet ble oppdaget før han rakk tilbake for å tenne på liket. Det må videre antas at hensikten med å antenne liket har vært å fjerne mulige spor som kunne tilbakeføres til gjerningspersonen, og at det da også var viktig å fjerne (tilintetgjøre) offerets gjenstander hvor det kunne være tilsvarende spor.

Til domfeltes teori om at Rigmor Johnsen kan ha vært inne hos gjerningspersonen(e), og at kåpen og eplene ble værende igjen der før de ble brakt ned i kjelleren etter at liket av Rigmor var fraktet dit, slutter kommisjonen seg til påtalemyndighetens vurderinger.

Det er på det rene at Rigmor Johnsen ble observert sammen med en mannsperson, og det er sannsynlig at Olga Olsen ville kjent igjen vedkommende dersom det var en person fra nabolaget. Domfeltes teori om at Rigmor var med inn til noen som bodde eller oppholdt

seg i Skippergata 6b eller i den umiddelbare nærhet, er uten bevismessig forankring. Etter kommisjonens vurdering er det ingen holdepunkter for å hevde at Rigmor skal ha oppholdt seg i en leilighet, lagt fra seg jakken og posen med epler der, for deretter å ha blitt drept på trappeavsatsen og fraktet ned i kjelleren av to personer gjennom kjellernedgangen fra trappeavsatsen.

8.7.7.2.7 Avsluttende merknader

Etter kommisjonens vurdering foreligger det ingen opplysninger knyttet til åstedsbildet som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig. Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er ikke til stede.

8.8 Pågripelsen og brannstiftelsen

8.8.1 Innledning

I begjæringen er det gitt en gjennomgang av observasjoner og forklaringer som kan bidra til å fastslå tidspunktet for når brannen ble påsatt og meldt. Dette er sammenholdt med opplysningen om tidspunktet domfelte ble pågrepet. Det konkluderes med at Torgersen kan utelukkes som gjerningsperson. Domfelte har fått utarbeidet en brannsakkyndig rapport av pensjonert politibetjent Øyvind Thorkildsen, som ble oversendt kommisjonen 31. januar 2005.

8.8.2 Behandlingen i 1958

I Eidsivating lagmannsretts dom 16. juni 1958 er det ikke foretatt noen drøftelser som har tilknyting til de forhold domfelte tar opp i dette kapitlet. Det fremgår imidlertid av rettsboken at både beboere i Skippergata 6b, brannmannskapene som først kom til stedet og polititjenestemennene som pågrep Torgersen, ble avhørt som vitner under hovedforhandlingen. Retten foretok også åstedsbefaring. Statsadvokat Dorenfeldt skriver i sin redegjørelse at påtalemyndigheten kom frem til at domfeltes forklaring om sine

bevegelser denne natten ikke kunne være riktige, fordi han ut fra sin forklaring ikke kunne ha rukket å bli arrestert kl. 00.58. Han skriver videre:

> *"Påtalemyndigheten kom derfor til på grunnlag av denne tidsberegning at Torgersen ikke hadde forklart sannheten. Torgersen ville derimot hatt utmerket god tid til å sykle direkte fra Tore Hunds vei ca. kl. 00.35 til Skippergt. 6B. Dette tar etter politiets beregning ca. 10 min. Han kunne da være på åstedet kl. 00.45 og han har da hatt tilstrekkelig tid til å sette ild i kjelleren og så forlate åstedet og sette seg på sykkelen, som han hadde plasert i porten rett overfor, nemlig til Skippergt. 9, jfr. Ørnulf Bergersens forklaring om sine iakttagelser av Torgersen ca. kl. 00.55."*

8.8.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

Under gjenopptakelsessaken på 70-tallet kommer lagmannsretten inn på Torgersens bevegelser og henviser til aktuelle vitneobservasjoner og tidsangivelser. Det refereres til forklaringer som ble gitt under den rettslige forundersøkelsen, blant annet fra domfeltes mor, søster og svoger. Lagmannsretten viser også til de kontrollmålinger som ble gjort av politiet under etterforskingen, og siterer fra statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse om dette, jf. ovenfor. Lagmannsretten uttaler avslutningsvis:

> "*Man vet ikke hvilken vekt lagretten har lagt på påtalemyndighetens "tidstabell". Alle relevante momenter er tydeligvis lagt frem. Det er heller ikke på dette punkt kommet frem nye kjensgjerninger eller nye bevis."*

Noen detaljert drøftelse omkring mulige tidspunkt for når brannen ble antent, sett i forhold til tidspunktet for pågripelsen, gis ikke.

8.8.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

Under denne gjenopptakelsessaken viste domfelte i begjæringen til uttalelser fra sivilingeniør Trygve Conradi, hvor det fremkom at det var lite sannsynlig at brannen var påtent allerede da domfelte ble pågrepet. Påtalemyndigheten betegnet Conradis uttalelse som

uinteressant, idet tidspunktet for brannens oppdagelse uansett er uklar. Lagmannsretten uttalte i sin kjennelse 18. august 2000 om dette:

> *"Forsvarerne har videre vist til sivilingeniør Trygve Conradis uttalelser av 23 mai og 16 september 1997, vedlegg 13 til gjenopptakelsesbegjæringen. Han har bl a konkludert med at det ut fra foreliggende opplysninger er "vesentlig større sannsynlighet for at brannen ble stiftet i tiden 5-20 minutter før den ble oppdaget enn 20-40 minutter før". Lagmannsretten finner at nevnte uttalelse ikke gir grunnlag for gjenopptakelse, verken isolert sett eller sett i sammenheng med opplysningene ellers i saken. Retten viser bl a til at tidspunktet for brannens oppdagelse er uklar, noe som også er påpekt av påtalemyndigheten i uttalelsen av 26 februar 1998 side 99. Det vises ellers til at konklusjonen i Conradis uttalelse bygger på et begrenset materiale."*

Høyesteretts kjæremålsutvalg har ikke i sin kjennelse 28. november 2001 spesielt drøftet spørsmålene omkring tidspunktene for brannstiftelsen og pågripelsen. Utvalget har imidlertid kommentert domfeltes anførsler om ulike tidsskjema, og også gitt en vurdering av andre faktiske forhold som domfelte har tatt opp, jf. avslutningen i sitatet nedenfor:

> *"Utvalget er også enig i lagmannsrettens vurdering av Torgersens anførsler om ulike tidsskjema i saken: at han, i motsetning til det som ble lagt til grunn ved domfellelsen ikke kunne ha rukket å treffe Rigmor Johnsen i Karl Johans gate da hun var på vei hjem, og videre at han ville rekke å følge den ukjente Gerd tilbake til sentrum ca. kl. 00.30 og bli arrestert litt før kl. 01.00. Ikke på noen av disse punkter er det kommet frem nye omstendigheter eller bevis av betydning. Det samme gjelder en rekke andre faktiske forhold som etter Torgersens oppfatning gjør det usannsynlig at han kan være gjerningsmannen."*

8.8.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

Domfelte anfører i begjæringen at brannen må ha blitt påsatt etter det tidspunkt han i følge politiets teori skal ha forlatt Skippergata 6 b, og at dette utelukker at det var han som hadde tent på bålet i kjelleren. Som begrunnelse for dette viser han til den branntekniske analysen og opplysninger om tidspunktet for når brannen ble meldt, og må ha blitt oppdaget. Han viser blant annet til forklaringene til de personene som bodde i leiligheten rett over kjellerrommet der avdøde ble funnet. Der bodde Kristiane Gulseth på 61 år, hennes sønn Asbjørn Gulseth på 37 år og leieboeren Reidar Klevstul på 49 år. Etter deres forklaringer oppholdt de seg i hvert sitt rom da brannen ble oppdaget.

Alle tre forklarte at det var Kristiane Gulseth som oppdaget brannen. Det var sønnen Asbjørn Gulseth som varslet brannvesenet. Brannvesenet mottok meldingen kl. 01.27.
Kristiane Gulseth forklarte at hun gikk ut på gårdsplassen, åpnet trelemmene og at røyken slo mot henne. Hun skyndte seg tilbake til leiligheten, og under den rettslige forundersøkelsen forklarte hun at det ikke *"har gått mer enn 5 minutter fra første gangen hun merket røken til Brannvesenet ble varslet."* På bakgrunn av dette mener domfelte at brannen senest var påsatt ca. kl. 01.22.
Kristiane Gulseth forklarte under forundersøkelsen at hun våknet ca. kl. 01.15 av at det *"røk opp i rommet."* Dersom dette legges til grunn, mener domfelte at brannen senest er påsatt ca. kl. 01.15.

I begjæringen vises det til at domfelte ble pågrepet kl. 00.58 i Havnegata utenfor daværende Oslo Østbanestasjon. Dersom Torgersen har vært gjerningsmannen, må han trolig hatt hastverk med å komme seg unna brannstedet, lukket lemmene, gått over til Skippergata nr. 9 og hentet sykkelen, for deretter å gå/sykle til Havnegata over en avstand på ca. 500 meter. Domfelte forutsetter at dette må ha tatt minimum 5 minutter. Dersom det er domfelte som har påsatt brannen, må det ha skjedd senest ca. kl. 00.53.

Hvis det er domfelte som har påsatt brannen, har det vært brann i kjelleren i ca. 30 minutter før Kristiane Gulseth, i følge hennes forklaring, merket røyklukt.

Dersom det legges til grunn at Kristiane Gulseth merket røyklukt da hun våknet ca. kl. 01.15, har det vært brann i kjelleren i ca. 22 minutter før hun merket noe.

På grunnlag av dette stiller domfelte spørsmål om hvor sannsynlig det er at det kunne brenne i ca. en halv time i kjelleren før røyk kom opp i leiligheten over.
Han stiller videre spørsmål om hvor lang tid det kan tenkes å ha gått før røyk kom opp i leiligheten, til de som oppholdt seg der merket røyklukt.
Domfelte siterer videre fra forklaringene til de tre som oppholdt seg i leiligheten.

Det fremgår av Asbjørn Gulseths forklaring til politiet om natten 7. desember at han ble vekket av sin mor ca. kl. 01.20 som sa at det var brann ute i gården. Hun hadde da forgjeves forsøkt å vekke ham for å få han til å undersøke hva det var. Asbjørn Gulseth hadde svart at det bare var noe tull, og moren gikk ut for å undersøke. Hun kom straks tilbake og sa at det brant i kjelleren. Han ringte da til brannvesenet, men var ikke ute og så til brannen.
I sin politiforklaring 11. desember forklarte han at han ble vekket av sin mor ca. kl. 01.15, som sa at det var brann. Han mente at hun tok feil og ba henne om å legge seg igjen. Moren hadde da varslet leieboeren, Klevstul, ved å banke i veggen inn til rommet hans. Klevstul ba moren om å holde fred og at hun skulle gå og legge seg igjen. Moren gikk deretter ut og kom tilbake og fortalte at det var brann i kjelleren. Asbjørn Gulseth sto da opp og registrerte at det var *"ganske meget"* røyk i rommet, og han bemerket i forklaringen at han syntes det var *"pussig at han ikke skal ha hørt lyder fra kjelleren om natten, for det er bare et enkelt plankegulv til etasjeskiller."*

Reidar Klevstul forklarte til politiet 10. desember at han kom til Skippergata 6b gjennom inngangen fra Fred. Olsens gate ca. kl. 23.45. Han var sammen med et ektepar, som forlot stedet ca. kl. 24.00. Han la seg og sovnet med en gang. Han verken hørte eller så noe fra gårdsplassen, og våknet av at Kristiane Gulseth banket på døra og sa at det var brann. Asbjørn Gulseth banket også på døra, og begge to sto opp og gikk ut. Kristiane Gulseth hadde allerede vært

og sett ned i kjelleren, og hun hadde latt den ene kjellerlemmen stå åpen etter seg. De så at det glødet i kjelleren, men gjorde ikke noe med dette, idet brannvesenet allerede var varslet.

Kristiane Gulseth forklarte til politiet 7. desember at hun la seg ca. kl. 20.30 og at hun ble vekket av sønnen som ba om vann ca. kl. 24.00. Hun sovnet igjen og våknet av at det var røyk i rommet. Hun visste ikke hvor mye klokken var. Hun vekket sønnen, som sa at det bare var noe tull. Hun banket også på til Klevstul, og han svarte at han ikke kunne kjenne at det var røyk i rommet. Kristiane Gulseth kledde på seg og gikk ut i gården. Hun åpnet lemmene ned i kjelleren, og røyken slo mot henne. Hun forklarte at hun *"skyndte seg med en gang tilbake til leiligheten og ringte Brannvesenet."*

Domfelte uttaler i begjæringen at han tolker Asbjørn Gulseths forklaringer dit hen at denne ikke kjente røyklukt da moren vekket ham første gang, og at det er flere forhold som gir grunn til å mistenke ham for ikke å snakke sant:

> *"Moren må ha gått fra kjøkkenet hvor hun oppholdt seg og inn i stuen, hvor Asbjørn Gulseth oppholdt seg, da hun vekket ham første gang og Asbjørn Gulseth sa at han ikke merket røyk. Det virker lite sannsynlig at det kan være sant, bl. a. sett i lys av at moren var "sikker i sin sak" og at det ifølge Asbjørn Gulseth var "ganske meget røk inn i kjøkkenet" da han kort tid etter ble varslet for andre gang."*

Domfelte viser til at Asbjørn Gulseth forklarte i sin første forklaring at han ikke var ute og så til brannen, noe domfelte finner lite sannsynlig. I sin politiforklaring 17. april 1958 forklarte Asbjørn Gulseth at han etter å ha ringt til brannvesenet *" kledde han på seg og gikk ut for å ta imot Brannvesenet…".* Klevstul forklarte at både han og Asbjørn Gulseth *"sto opp og gikk ut"* og at de så ned i kjelleren hvor det glødet. Domfelte uttaler:

> *"Vi antar av disse grunner at det er Gulseths forklaring 17. april, som stemmer med Klevstuls forklaring, som stemmer med de faktiske forhold."*

Domfelte påpeker at Klevstuls forklaring om at han sto opp og gikk ut da Kristiane Gulseth banket i veggen ikke stemmer med Asbjørn

Gulseths forklaring om at han hadde bedt moren gå og legge seg igjen, og heller ikke med Kristiane Gulseths forklaring om at Klevstul hadde svart at han ikke kjente at det var røyk i rommet. Domfelte uttaler:

> *"Vi finner det mest sannsynlig at Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul avviste Kristiane Gulseth da hun første gang sa at det brant. Vi ser ingen grunn til at Asbjørn Gulseth og Kristiane Gulseth skulle finne på å forklare at de oppførte seg på en slik uventet måte hvis det ikke var tilfellet. (En sann forklaring på dette punkt gir grunnlag for å mistenke Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul for at de hadde noe med drapet å gjøre. Ingen av dem ble etterforsket.)"*

Domfelte uttaler videre i begjæringen at han finner Asbjørn Gulseths forklaringer så påfallende at han bare av den grunn kan mistenkes for å ha noe med drapet å gjøre. Under den rettslige forundersøkelsen måtte avhøret av ham avbrytes fordi han var åpenbart beruset. Han ble ikke innkalt til nytt avhør. Han ble stevnet som vitne til hovedforhandlingen, men ble frafalt av påtalemyndigheten med samtykke fra forsvareren. Domfelte bemerker at Blom ikke fikk anledning til å eksaminere Gulseth, og at juryen verken fikk se eller høre ham.

Domfelte har innhentet en sakkyndig uttalelse fra pensjonert politibetjent Øyvind Thorkildsen, som har vurdert de branntekniske sidene ved åstedet og innholdet i forklaringene som har med brannen å gjøre. Mandatet fremgår av brev fra professor Ståle Eskeland 3. desember 2005, og uttalelse ble avgitt 20. januar 2005. Spørsmålene i mandatet og svarene som ble avgitt gjengis nedenfor:

> *"Spørsmål 1:*
> *Hvor lang tid kan det ha gått fra bålet i kjelleren ble antent til det kom røyk opp i leiligheten som lå like over?*
> *Svar:*
> *Jeg mener at det med stor grad av sannsynlighet kan fastslås at det ikke kan ha gått mer enn 5 minutter etter at brannen var påsatt til det må ha kommet røyk opp i leiligheten over bålet.*
> *Begrunnelse:*
> *Det har vært rikelig tilførsel av oksygen, nok til å underholde en brann.*

Brannen var en ulmebrann, med små åpne flammer. Ulmebranner utvikler en fet røyk, det vil si en røyk med mye uforbrente gasser. I tillegg lukter denne type røykgasser sterkere enn røyk fra en flammebrann i treverk. En ulmebrann i stoppen til en madrass ville sannsynligvis utvikle røyk med sterkere lukt enn det som utvikles fra brann i treverk.
Etasjeskiller som var utette, manglende stubbloftsbord, dårlig isolasjon og rottehull innebar at det var mulig for luft å bevege seg lett mellom kjelleren og leiligheten over.
Jeg legger til grunn at det var vesentlig forskjell i temperatur i kjelleren (jeg har fått opplyst at utetemperaturen var 5_6 grader C) og temperatur i leiligheten over kjelleren. Dette vil forårsake en konstant luftstrøm fra kjelleren opp i leiligheten (”pipeeffekt”). Røyken i kjelleren trekkes opp i leiligheten.

<u>Spørsmål 2 a:</u>
Kan det ha brent i kjelleren i (minimum) 27 minutter uten at de som bodde i leiligheten over brannstedet hadde merket røyklukt under forutsetning av at de sov?
Svar:
Nei.
Jeg mener at det med stor grad av sannsynlighet ikke kan ha gått mer enn 15 minutter fra brannen ble påsatt til sovende personer i leiligheten ville ha våknet. Jeg mener det er mest sannsynlig at personene ville ha våknet etter vesentlig kortere tid.
Begrunnelse:
Røyk i et rom, og særlig fet røyk forårsaket av ulmebrann, vil etter kort tid føre til at de som oppholder seg i rommet får irritasjon i luftveiene med påfølgende hostekuler. De vil våkne ganske raskt (forutsatt at de ikke blir røkforgiftet og blir bevisstløse).

<u>Spørsmål 2 b:</u>
Kan det ha brent i kjelleren i (minimum) 27 minutter uten at de som bodde i leiligheten over brannstedet hadde merket røyklukt under forutsetning av at var våkne?
Svar:

Nei.
Jeg mener at det med stor grad av sannsynlighet ikke ville gått mer enn 5 minutter fra brannen ble påsatt til våkne mennesker i leiligheten over ville merket røyklukt.
Begrunnelse:
En våken person som oppholder seg i et rom der det kommer inn røyk vil merke lukten med en gang den kommer inn i rommet. Jeg viser ellers til begrunnelse for svaret på spørsmål 1: Det kan ikke ha gått mer enn 5 minutter etter at brannen var påsatt til det må ha kommet røyk opp i leiligheten over bålet."

Domfelte hevder at Thorkildsens utredning viser at brannen ikke var påsatt da han i følge politiets teori skal ha forlatt Skippergata 6b. Dette begrunnes med at brannen ble meldt kl. 01.27, og at det ikke kan ha gått mer enn 5 minutter fra brannen ble påsatt til røyk kom opp i leiligheten. Det vil si senest ca. kl. 01.22. Kristiane Gulseth ville ha våknet maksimum 15 minutter etter at røyken kom inn i rommet der hun sov, og hun må da ha merket røyk senest ca. kl. 01.07. Hun har med andre ord merket røyken ca. 15 minutter etter at Torgersen, i følge politiets teori, må ha begynt å komme seg ut av Skippergata 6b.
Et annet resonnement er at dersom domfelte anstiftet brannen, må det ha skjedd senest ca. kl. 00.53, idet det må ha gått minst 5 minutter fra han tente på til han ble pågrepet kl. 00.58. Etter Kristiane Gulseths forklaring kan hun tidligst ha merket røyklukt ca. kl. 01.15. Hvis det er domfelte som tente på, må det ha brent i kjelleren i minimum 20 minutter før de tre som bodde i leiligheten over merket noe. Det er fem minutter lenger enn det Thorkildsen antar at det maksimalt ville ha tatt fra brannen ble anstiftet til de som bodde i leiligheten ville ha merket røyk hvis de sov.

Domfelte uttaler videre at dersom Kristiane Gulseth merket røyklukt ca. kl. 01.15, tok det 12 minutter før brannen ble meldt, og etter domfeltes vurdering virker det svært lite sannsynlig at det kan ha gått så lang tid. Domfelte tror derfor at Kristiane Gulseth må ha merket brannen på et tidligere tidspunkt, og synes det er rimelig at det ikke gikk mer enn fem minutter fra hun merket røyken til brannvesenet ble varslet, slik hun selv forklarte under den rettslige

forundersøkelsen. I så fall merket hun røyken senest ca. kl. 01.22, hvilket innebærer at tidligste tidspunkt for brannstiftelsen må ha vært ca. kl. 01.07. Det er 15 minutter etter at Torgersen i følge politiets teori må ha forlatt kjelleren i Skippergata 6b.

Domfelte uttaler videre:

> *"Man kan spekulere i om Kristiane Gulseth, Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul kan ha sovet 15 minutter eller mer med røyk i rommene. Ifølge Thorkildsens uttalelse er det svært lite sannsynlig. I så fall må jo dessuten alle tre ha sovet så lenge med røyk i rommene uten at de våknet av det. Også det er svært lite sannsynlig. Man må derfor se bort fra at det kan ha gått 15 minutter eller mer fra røyk kom opp i rommene i Gulseths leilighet til den ble oppdaget av minst én av de tre som oppholdt seg der."*

Ut fra den branntekniske analysen sammenholdt med det man vet om når brannen ble meldt og må ha blitt oppdaget, konkluderer domfelte med at brannen er påsatt etter at han etter politiets teori må ha forlatt Skippergata 6b. Tidspunktet for brannstiftelsen utelukker at han kan være gjerningspersonen.
Domfelte uttaler at det åpenbart ble lagt til grunn at det var han som hadde tent på bålet i kjelleren da saken ble behandlet i 1958. Dette var feil og Høyesteretts kjennelse i 2001 bygger på den samme feilen. Som en kommentar til dette vises det til at Thorkildsen karakteriserer den tekniske etterforskingen av brannen som *"meget slett"* og at den taktiske etterforskingen har *"vesentlige mangler"*.
Avslutningsvis i begjæringen heter det:

> *"Allerede 7. desember 1957 visste alle som arbeidet med saken at brannen ble meldt til brannvesenet en halv time etter pågripelsen. Det har ikke endret seg. Likevel har ingen før nå, heller ikke Høyesteretts kjæremålutvalg i 2001, stilt spørsmålet om det var mulig at brannen kunne være påsatt mer enn en halv time før brannen ble meldt (hvilket var en forutsetning hvis Torgersen hadde tent på). Ingen har derfor heller forstått at tidspunktet for brannstiftelsen utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen. I ettertid kan dette virke uforståelig."*

8.8.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

Til domfeltes anførsel om at tidspunktet for brannstiftelsen utelukker at han kan være gjerningspersonen, viser påtalemyndigheten til at dette også ble anført ved den forrige gjenopptakelsessaken. Påtalemyndigheten viser til lagmannsrettens uttalelse om Trygve Conradis uttalelser, som er gjengitt ovenfor, og slutter seg til dens vurderinger. Påtalemyndigheten kan ikke se at anførselen ble tatt med i kjæremålet til Høyesteretts kjæremålsutvalg, og påpeker at utvalget ikke har noen uttalelser vedrørende dette.

Påtalemyndigheten bemerker at det som er nytt siden sist er at Øyvind Thorkildsen har fått i oppdrag av domfelte å foreta en vurdering av de branntekniske sider ved åstedsbildet og innholdet i forklaringer som har med brannen å gjøre. Påtalemyndigheten synes ikke at Thorkildsens svar på det mandat han har fått skiller seg vesentlig fra det som fremkom i Conradis uttalelser. Av hensyn til vurderingen etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, vil påtalemyndigheten likevel knytte noen bemerkninger til anførselen.

Påtalemyndigheten påpeker at både Conradi og Thorkildsen benytter begreper som henholdsvis *"vesentlig større sannsynlighet for at"* og *"stor grad av sannsynlighet"* når det gjelder uttalelsene om hvor lang tid det kan ha gått før brannen ble oppdaget. Domfelte har derimot en absolutt konklusjon om at brannen må ha vært stiftet etter at han ble pågrepet, noe som dermed utelukker ham som gjerningsperson.

Det vises også til de usikkerhetsfaktorer som foreligger, blant annet ved at Conradi innleder sin konklusjon slik:

> *"Er de foreliggende opplysningene alt man har å bygge på, er det ikke mulig for noen å fastslå sikkert om det har gått kort (5-20 minutter) eller lengre tid fra brannen startet og til den ble oppdaget."*

Thorkildsen har følgende bemerkning:

"At det har ulmet og glødet i det antente materialet i kjelleren i halvannen time fra brannvesenets ankomst til det ble foretatt slukking, gjør at det ikke er mulig å si noe sikkert om hvor lenge det kan ha ulmet før brannvesenet ankommer brannstedet."

I tillegg til dette kommer at tidspunktet for brannens oppdagelse er uklar, jf. forklaringene fra Kristiane Gulseth.
Brannformann Håkon Tønder, som var med første utrykning, forklarte at de kom frem til brannstedet ca. tre minutter etter at brannen var meldt, og han antok at det kunne ha brent mellom en halv time og en time da han kom til stedet.
Branninspektør Klöcker forklarte at han rykket ut kort tid etter at han fikk høre at det dreide seg om mulig mordbrann, og at det kunne være vanskelig å anslå hvor lenge det kan ha brent, men antok at det kunne vært rundt en halv time.

Påtalemyndigheten bemerker at både Tønder og Klöcker ble ført som vitner under hovedforhandlingen, og det må legges til grunn at de forklarte seg tilnærmet slik de gjorde i det rettslige avhøret.
Brannstiftelsestidspunktet var klart et tema under hovedforhandlingen, men Thorkildsen har i sin vurdering ikke kommet med kommentarer til redegjørelsene fra brannfolkene som var på stedet.
Domfelte ble pågrepet kl. 00.58 og brannvesenet ankom tre minutter etter at brannen var meldt kl. 01.27. Etter påtalemyndighetens vurdering er vitneforklaringene fra brannvesenets folk i 1958 fullt ut forenlig med det faktum som ble lagt til grunn for domfellelsen.

Påtalemyndigheten viser videre til at det av åstedsundersøkelsen 4. januar 1958 fremgår at det ut fra brannmerkene i bålet og vitneforklaringer kan fastslås at brannen i det vesentlige har artet seg som en ulmebrann, og at forbrenningen i de brennbare ting derfor er liten. På grunn av de stedlige forhold *"må en kunne slutte seg til at ulmingen har foregått i en viss tid."*

Med hensyn til Thorkildsens uttalelse bemerker påtalemyndigheten til svaret på spørsmål 1 i hans mandat:

"Etter påtalemyndighetens oppfatning henger svaret og begrunnelsen til Thorkildsen ikke sammen med hans egne kommentarer. Thorkildsen kommenterer på side 5 i sin vurdering at det ikke er foretatt vurderinger av tettheten i gulvene, og at det heller ikke er opplysninger om tilstanden i leiren i gulvene.

Han kommenterer videre nederst på samme side:

> *"Tilstanden til leiren er viktig for å kunne vurdere hvor tett gulvet er for trekk og gjennomtrengning av røyk. Uttørret leire forårsaker ufullstendig tetting mellom bjelkelaget og derved åpninger hvor røyken lettere kan trenge gjennom. I dette tilfellet må man regne med at leiren var ganske uttørret, hvis den hadde ligget der siden gården ble bygd for ca 60 år siden."*

Hans slutning stemmer heller ikke med de øvrige opplysningene i saken. Det vises i den forbindelse til vitneforklaringene fra Kristiane Gulseth, Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul hva gjelder røyk i deres rom. Det er kun Kristiane Gulseth som forteller om røyk på kjøkkenet. De to andre forklarer at de ikke merket røyk. Røyken skal ha kommet opp gjennom to rottehull som ikke var blitt ordentlig tettet. For øvrig fremgår det ikke at røyk har trengt opp gjennom andre steder og opp til angjeldende rom i 1. etg. Det vises i denne forbindelse til brannteknisk rapport av 14. mai 1958 av R. Hamborgstrøm hvor det samme fremgår. Det fremgår ingen steder at brannen på annet vis hadde trengt opp i 1. etg i bakbygningen. Det fremgår imidlertid at røyken fritt kunne spre seg i hele kjelleren, opp trapperommet til forbygningen samt at kjellerlemmene ikke var helt tette og at flere av vinduene i kjelleren var knust.

Thorkildsen legger etter påtalemyndighetens oppfatning til grunn for sitt svar på spørsmål 1 en rekke forutsetninger hva gjelder de fysiske forhold på åstedet, uten at han har dekning for disse. Hans svar på spørsmål 1 om at røyk, med en stor grad av sikkerhet, må ha sevet opp innen 5 minutter må derfor vurderes i lys av dette."

Til svaret på spørsmål 2 i Thorkildsens mandat, uttaler påtalemyndigheten:

> *"Svaret på hvor lenge det kan ha brent i kjelleren før sovende personer vil våkne er begrunnet med at de vil relativt raskt reagere på røyken i rommet. Svaret må således være avhengig av hvor fort det kommer røyk opp i rommet etter at brannen er påtent. Det vises derfor til det som er bemerket til spørsmål 1. Videre er det påtalemyndighetens oppfatning at det også vil ha noe å si hvor tungt personene som oppholdt seg i 1. etasje sov, jf her også uttalelsen fra Conradi på side 2 hvor han også gir uttrykk for at hvor tungt personene sov vil være av betydning for hvor lenge det kan ha brent i kjelleren før brannen ble oppdaget. Det vises i denne sammenheng til at to av personene som bodde i 1.etg har forklart at de var beruset da de la seg."*

Til svaret på spørsmål 3 i Thorkildsens mandat, uttaler påtalemyndigheten:

> *"Påtalemyndigheten kan ikke se at dette spørsmålet er relevant, idet det fremgår av alle tre vitnenes forklaring at de sov forut for at brannen ble oppdaget."*

Påtalemyndighetens bemerker avslutningsvis at det er grunn til å merke seg at det også her fremsettes en påstand om at det er grunn til å tro at flere av vitnene har løyet, samt at både Reidar Klevstul og særlig Asbjørn Gulseth kan mistenkes for å ha noe med drapet å gjøre.

Påtalemyndigheten kan ikke se at noe av det som er anført fra domfelte vedrørende brannstiftelsen og pågripelsen kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis som, isolert sett eller sett i sammenheng med de øvrige omstendigheter i saken, er egnet til å føre til frifinnelse, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Påtalemyndigheten kan heller ikke se at noe av det som er anført er slike forhold som gjør det meget tvilsomt at dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.8.7 Kommisjonens vurderinger

8.8.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Det må legges til grunn at spørsmålet om hvorvidt tidspunktet for brannstiftelsen kan utelukke at Torgersen er gjerningspersonen, var et tema allerede under hovedforhandlingen i 1958. Brannformann Håkon Tønder avga vitneforklaring og branninspektør John Klöcker avga forklaring som sakkyndig. Det må antas at de forklarte seg noenlunde i samsvar med de forklaringene de avga under den rettslige forundersøkelsen. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte Tønder, som var med den første utrykningen, at han antok at det kunne ha brent mellom en halv og en time da han kom til stedet. Klöcker, som rykket ut noe senere da han hørte at det dreide seg om en mulig mordbrann, forklarte at det var vanskelig å uttale seg om hvor lenge det kunne ha brent, men antok at det kunne være rundt en halv time.

Også under gjenopptakelsessaken 1997-2001 anførte domfelte at tidspunktet for brannstiftelsen utelukket ham som gjerningsperson, og han viste blant annet til uttalelsene fra sivilingeniør Conradi. Lagmannsretten fant at uttalelsene ikke ga grunnlag for gjenopptakelse. Påtalemyndigheten har i sin uttalelse 2. desember 2005 bemerket at anførselen ikke ble tatt opp i kjæremålet til Høyesteretts kjæremålsutvalg, og at utvalget heller ikke har noen uttalelser om denne anførselen.
Kommisjonen vil til dette bemerke at kjæremålsutvalget, ved sin beskrivelse av Torgersens anførsler uttaler:

> *"…… Kjæremålsutvalget oppfatter for øvrig kjæremålet slik at det som ble anført for lagmannsretten, også gjøres gjeldende for utvalget. Disse anførslene er omfattende gjengitt i lagmannsrettens kjennelse. De anførslene som i første rekke har vært fremhevet for Høyesteretts kjæremålsutvalg, kan sammenfattes slik: …"*

Etter kommisjonens vurdering må kjæremålsutvalgets uttalelse om at det heller ikke er kommet frem nye omstendigheter eller bevis av betydning for så vidt gjelder *"en rekke andre faktiske forhold som*

etter Torgersens oppfatning gjør det usannsynlig at han kan være gjerningsmannen", jf. kjennelsen side 1546, også henspeilet på anførselen om at tidspunktet for brannstiftelsen utelukker ham. Anførselen ble således vurdert også av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001.

Den sakkyndige uttalelsen fra Øyvind Thorkildsen er ny siden kjæremålsutvalgets kjennelse. Hovedkonklusjonen i rapporten er at det etter hans vurdering kan fastslås med stor grad av sannsynlighet at det ikke kan ha gått mer enn 5 minutter etter at brannen var påsatt til det må ha kommet røyk opp i leiligheten, og at det ikke kan ha gått mer enn 15 minutter fra brannen ble påsatt til sovende personer i leiligheten ville ha våknet.

Kommisjonen legger til grunn at spørsmålet om hvor lenge det kan ha brent i kjelleren før brannvesenet kom til stedet, var et tema under hovedforhandlingen, og forklaringene fra Tønder og Klöcker må antas å ha blitt tillagt vekt. I tillegg ble de tre personene som bodde i leiligheten over kjelleren, og andre beboere i Skippergata 6b, avhørt som vitner.

Uttalelsen fra Thorkildsen bygger på det samme materialet som var tilgjengelig for retten i 1958, nemlig det som er av dokumentasjon fra åstedet, sakkyndige uttalelser og vitneforklaringer. Kommisjonen finner det tvilsomt om hans vurderinger i rapporten er å anse som nye bevis, men under enhver omstendighet er hans vurderinger i seg selv ikke egnet til å føre til frifinnelse. Det samme gjelder Conradis rapporter fra 1997.

Etter kommisjonens vurdering foreligger det ikke nye omstendigheter eller nye bevis knyttet til tidspunktet for brannstiftelsen sammenholdt med tidspunktet for pågripelsen som synes å være egnet til frifinnelse. Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er ikke til stede.

8.8.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Kommisjonen må ta stilling til om det foreligger særlige forhold knyttet til tidspunktene for pågripelsen og brannstiftelsen, slik disse ble presentert i 1958, som gjør det meget tvilsomt om lagmannsrettens dom er riktig, slik at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er oppfylt. Domfelte har i begjæringen gjennomgått aktuelle vitneforklaringer som belyser spørsmålet om når brannen ble oppdaget, og det er fremlagt en sakkyndig rapport som blant annet vurderer hvor lenge det kan ha vært brann i kjelleren før den ble oppdaget av personer som bodde i leiligheten over kjelleren.

Etter kommisjonens vurdering er det nøyaktige tidspunktet for når brannen ble påtent uklart. Det må antas at lagretten i 1958, på bakgrunn av forklaringene til Tønder og Klöcker og åstedsrapporten, la til grunn at det hadde brent i minimum en halv time da brannvesenet kom til stedet. Opplysningene om at brannen ble meldt kl. 01.27 og at det nødvendigvis hadde gått noe tid fra brannen ble oppdaget til brannvesenet ble varslet, var ikke uforenlig med at Torgersen, som var blitt pågrepet kl. 00.58, var gjerningspersonen.

Heller ikke det nøyaktige tidspunktet for når brannen ble oppdaget er klart. Ut fra forklaringene til Kristiane Gulseth, Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul, var det Kristiane Gulseth som først merket røyklukt. Hun sov på kjøkkenet. I den rettslige forundersøkelsen forklart hun at hun våknet ca. kl. 01.15 av at det kom røyk opp i rommet. Av forklaringene videre fremgår det at hun fikk vekket både sønnen og Reidar Klevstul, som tilsynelatende ikke hadde merket noen lukt, og som henholdsvis svarte at det bare var noe tull og at hun måtte holde fred og gå og legge seg igjen. Først etter at Kristiane Gulseth hadde vært ute og undersøkt nærmere reagerte de to andre. Asbjørn Gulseth forklarte til politiet 11. desember 1957 at han slo på lyset og så at det var ganske mye røyk inne i kjøkkenet. Røyken kom opp gjennom to rottehull i gulvet.

Etter kommisjonens vurdering er det vanskelig å ha noen formening om hvor lang tid det kan ha tatt før røyken kom opp i leiligheten over kjelleren. Etter forklaringene kom røyken opp i kjelleren til

kjøkkenet gjennom to rottehull, og det er da naturlig at det var Kristiane Gulseth, som sov på kjøkkenet, som først merket røyklukt. Det er ikke fremkommet opplysninger som trekker i retning av at Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul ikke forklarer seg sant når de hevder at de ikke merket røyklukt på sine rom da de ble vekket av Kristiane Gulseth.
Thorkildsen påpeker i sin rapport at det ikke er foretatt vurderinger av tettheten i gulvene, og at det heller ikke er opplysninger om tilstanden i leiren i gulvene. Han uttaler videre i sin rapport at *"Uttørret leire forårsaker ufullstendig tetting mellom bjelkelaget og derved åpninger hvor røyken lettere kan trenge gjennom"* og regner med at leiren var ganske uttørret i denne 60 år gamle bygningen.
I den branntekniske rapporten 14. mai 1958, hvor det i punkt 1 gis en beskrivelse av bygningen, fremgår det at det er *"noen rottehull hvorigjennom røyk fra kjelleren har trengt opp i 1. etasje til Gulseth…"* Det er ingen opplysninger i denne rapporten som indikerer at røyken kan ha sivet opp i leiligheten på andre måter, og det kan jo også forklare hvorfor Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul ikke kjente røyklukt på sine rom samtidig som Kristiane Gulseth kjente røyklukt på kjøkkenet. Det skal også bemerkes at det i den branntekniske rapporten fremgår at kjellerlemmene ikke var helt tette og at flere av vinduene i kjelleren mot Fred Olsens gate var knust. Kommisjonen viser i denne sammenheng også til forklaringen fra pensjonert brannmann Gunnar Wessel Bakke, som ble avhørt av kommisjonen 28. oktober 2005. Han var med på utrykkingen til brannen i Skippergata 6b, og var første mann ut av bilen da de kom frem. Han observerte at det kom røyk ut mellom lemmene som var spikret over kjellervinduene som vendte ut mot Lille Strandgate, og han forsto at det var brann i kjelleren.
På bakgrunn av det som er bemerket ovenfor kan det etter kommisjonens vurdering ikke utelukkes at røyken har spredd seg relativt fritt. Kommisjonen finner ikke særlige holdepunkter for at det ikke kan ha gått mer enn 5 minutter fra brannen ble påtent til røyken ville ha sevet opp i leiligheten til Gulseth.

Thorkildsen uttaler videre at det med stor grad av sannsynlighet ikke kan ha gått mer enn 15 minutter fra brannen ble påsatt til sovende personer i leiligheten ville ha våknet. Han begrunner dette med at fet røyk, og særlig forårsaket av ulmebrann, etter kort tid vil føre til at

de som oppholder seg i rommet får "*irritasjon i luftveiene med påfølgende hostekuler"*. Etter domfeltes beregning må Kristiane Gulseth ha merket røyken senest kl. 01.22, og det tidligste tidspunkt for brannstiftelsen må ha vært ca. kl. 01.07, altså ca. 15 minutter etter at Torgersen i følge politiets teori skulle ha forlatt kjelleren i Skippergata 6b.

Som nevnt ovenfor kan det ikke, etter kommisjonens vurdering, fastslås med sikkerhet hvor lang tid det tok fra brannen ble påtent til Kristiane Gulseth merker røyklukt. Allerede av denne grunn er det lite formålstjenlig å konstruere en tidslinje som skal gi et tilnærmet eksakt svar på når brannen ble påsatt. Etter kommisjonens vurdering kan det heller ikke trekkes en generell slutning om at sovende personer i leiligheten ville ha våknet innen 15 minutter etter at brannen var påsatt, og at de mest sannsynlig ville ha våknet etter vesentlig kortere tid. Kommisjonen vil for det første bemerke at det trolig vil være av betydning hvor sterk røyklukten er. Thorkildsen legger til grunn at det her var tale om *"fet røyk"* og at denne etter kort tid ville føre til *"irritasjon i luftveiene med påfølgende hostekuler."* Kristiane Gulseth forklarer at hun våknet av at det *"var røk i rommet"*, men hun har ingen opplysninger som indikerer at dette var en "fet" røyk eller at den var plagsom/irriterende eller at hun fikk hosteanfall, slik Thorkildsen beskriver. Kommisjonen vil for det andre bemerke at individuelle egenskaper trolig vil være av betydning for hvor lang tid det vil ta før man våkner av ytre påvirkninger, enten det gjelder lukt, støy, temperaturforskjeller m.v. Kristiane Gulseth forklarte til politiet at hun la seg ca. kl. 20.30, sovnet og ble vekket av sønnen som ba om vann, trolig ca. kl. 24.00. Hun sovnet igjen og våknet av at hun kjente røyk. Hvorvidt hun hadde falt i dyp søvn etter midnatt, eller om hun var en person som vanligvis sov "tungt", foreligger det ikke opplysninger om. Når det gjelder Asbjørn Gulseth og Reidar Klevstul, har de forklart at de hadde drukket alkohol om kvelden, noe som kan ha hatt betydning for hvor raskt de ville ha våknet etter at røyken hadde sivet inn på rommene de oppholdt seg.

Etter kommisjonens vurdering er det ikke holdepunkter for at brannstiftelsen må ha skjedd etter at Torgersen, etter politiets teori, skulle ha forlatt kjelleren. En slik konklusjon hviler på usikre

beregninger og spekulasjoner. Etter kommisjonens vurdering er tidspunktet for pågripelsen av Torgersen, sammenholdt med tidspunktet for når brannen ble meldt, ikke uforenlig med at Torgersen kan være gjerningspersonen.

8.9 Spor på åstedet/offeret og spor på Torgersen

8.9.1 Innledning

På trappeavsatsen i portrommet i Skippergata 6b, der Rigmor Johnsen ble drept, ble det funnet både blod og avføring. I tillegg ble det funnet en del av avdødes truse og noen mynter.
I kjelleren der avdøde ble funnet, var det mye "rusk og rask" i tillegg til skitt og støv, blant annet treull, barnåler, metallpartikler m.v.
Vurderingstemaet er om det ble funnet spor på åstedet (trappeavsatsen eller i kjelleren), som også ble funnet på Torgersen, eller om det var spor på Torgersen som også ble funnet på åstedet. Som nevnt ovenfor ble det lagt til grunn i 1958 at både avføringen og barnålene som ble funnet på domfelte, stammet fra åstedet. Domfelte hadde også fyrstikker på seg ved pågripelsen, som ble koblet til funn av fyrstikker på åstedet, jf. kap. 8.7 ovenfor. Disse forholdene behandles ikke i dette kapitlet, bortsett fra funn av fyrstikker og antall ripemerker på fyrstikkesken.
Hår, som angivelig ble funnet på høyre underarm på kåpen til Rigmor Johnsen, ble sendt til Rettsmedisinsk institutt for undersøkelse. Det finnes ingen dokumenter som viser at domfelte avga hårprøve under etterforskingen, og det er heller ingen dokumenter som tyder på at det ble foretatt noen sammenliknende undersøkelser av hårene fra kåpen med Torgersens hår.

8.9.2 Behandlingen i 1958

Under etterforskingen i 1957-58 ble det beslaglagt klær og sko som siktede hadde på seg ved pågripelsen, og sykkelen han brukte ble beslaglagt. Politiet foretok også beslag hjemme hos siktede, blant annet antrekk 1, som han etter politiets teori hadde på seg da drapet ble begått. Politiet sikret også spor fra avdøde og på åstedet, og det

fremgår av Kriminallaboratoriets rapport 26. februar 1958 at det ble tatt en rekke prøver fra åstedet for å bruke som sammenlikningsgrunnlag. Til prøve 48 heter det:

> *"Diverse prøver av ulik art samlet fra ulike deler av åstedet til bruk som sammenlikningsmateriale. Det er høyst uensartet og omfatter jord, støv, trevirke, tøyprøver, fibre, barnåler etc. Ved åstedsundersøkelsen er det utarbeidet et skjema for hvor prøvene stammer fra. Materialet har vært forelagt prof. Printz til bruk ved hans undersøkelser."*

Det ble oppnevnt flere sakkyndige til å foreta undersøkelser av beslagene opp mot spor funnet på åsted og offer. De utarbeidet skriftlige rapporter og avga forklaring under hovedforhandlingen. Det fremgår av rettsboken 10. juni 1958 at blant annet sakkyndig Baille Nilsen ved Norsk Tekstilforskningsinstitutt foreviste *"diverse tekstilfiberprøver funnet på tiltalte, avdøde samt på åstedet."* Samme dag foreviste sakkyndig ingeniør Simon Wolff ved Kriminalpolitisentralen *"klær som tiltalte hadde på seg ved arrestasjonen og klær tilhørende tiltalte beslaglagt i tiltaltes hjem, samt annet materiale fratatt tiltalte ved anholdelsen. Videre ble forevist klær tilhørende Rigmor Johnsen, samt innhold funnet i avdødes lommer."*

I Morgenbladet 11. juni 1958 står det:

> *"….. Slik sitter han også da kriminallaboratoriets sjef, ingeniør Simon Wolf, kommer frem i vidneboksen med en lang rekke kofferter og begynner å demonstrere for retten hva man fant på åstedet og hjemme hos tiltalte.*
>
> *Man har inntrykk av at hele Torgersens garderobe har vært lagt under lupen og trålet gjennom efter bevismidler. Det gjør tydelig inntrykk på lagretten da Wolf trekker frem Rigmor Johnsens klær og viser frem blodflekker på hennes genser, og et nesten oppbrent skjørt."*

Statsadvokat Dorenfeldt uttaler i sin redegjørelse i november 1958 blant annet:

> *"Som allerede nevnt, ble det funnet blod på Torgersens fingre, men det ble også funnet blod andre steder, således på Torgersens vinterfrakk. Blodet kunne ennogså*

typebestemmes til blodtype A, se herom uttalelse fra prosektor Lundevall, dok. 27 bilag 6. Man kom ikke lenger, fordi også avdøde var av blodtype A. Det ble videre funnet blod på de sko som ble beslaglagt på Torgersens bopel og som var satt i vann og som han etter all sannsynlighet hadde på seg da han begikk voldtektsforsøket og drapet, se rapport fra ingeniør Sim. Wolff og kjemiker Johansen av 20. februar 1958."

Det ble i følge politiets logg 10. desember 1957 sikret hår på høyre underarm på Rigmor Johnsens kåpe. I avhør 17. desember 1957 ble Torgersen spurt om han var villig til å avgi hårprøve fra hodet og skrittet, samt blodprøve, men svarte at han *"finner dette idiotisk"*. Han ønsket å konferere med sin forsvarer før han tok standpunkt til dette. Under den rettslige forundersøkelsen 18. februar 1958 ble han foreholdt de sakkyndiges erklæring om de funn som var gjort på/i hans klær og på åstedet. Han ble også gjort kjent med hvilken betydning det kunne få om han fortsatt nektet at det skulle tas avtrykk av tennene. Torgersen lovet å overveie saken på ny, og det samme gjaldt hårprøvene. Det er ingen dokumenter i saken som gir svar på om hårprøve ble avgitt. Det fremgår verken av avisreferater fra hovedforhandlingen eller av Dorenfeldts redegjørelse at funn av hår på avdødes kåpe, og domfeltes holdning til å avgi hårprøve, var et tema under hovedforhandlingen.

8.9.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

Spørsmålet om sammenfall av spor funnet på domfelte og spor funnet på åstedet/avdøde ble reist allerede av domfeltes daværende forsvarer, høyesterettsadvokat Tor Erling Staff, ved gjenopptakelsessaken på 70-tallet. Dette spørsmålet var den gang, foruten barnåler og avføring, hovedsakelig begrenset til å gjelde blodspor og funn av fyrstikker.

Med hensyn til funn av blod på domfeltes fingre, frakk og sko, het det i gjenopptakelsesbegjæringen:

"De mikroskopiske funn på fingrene kan være blod, men funnet kan like godt referere seg til planterester etter appelsinskrelling.

Det er uten interesse at flekkene på Torgersens frakk er bestemt å være av type A. Torgersen har selv blodtype A. Han var høsten 1957 implisert i slagsmål hvor det fløt blod. Politiet har ikke bemøyet seg med å få avklaret disse forhold."

Det fremgår videre av begjæringen at de beslaglagte sko tilhørte domfeltes bror, og at det kun er en teori fra politiets side at domfelte hadde disse på seg drapskvelden. Det anføres videre at det ikke ble funnet blod på skoene, og at statsadvokatens uttalelse om dette er uriktig. Det anføres videre at i den grad partikler på domfelte eller hans klær kan ha vært blod, så kan dette *"meget vel stamme fra den politibil som Torgersen ble fraktet i etter anholdelsen."* Blod som ble funnet på domfeltes dress, kan stamme fra den tid Støleggen eide dressen, og han var utsatt for en bilulykke i Sverige.

Lagmannsretten uttaler i sin beslutning at den ikke kan se at det er fremkommet noe nytt etter hovedforhandlingen. Den viser til Lundevalls erklæringer, og påpeker at Lundevall forklarte seg som sakkyndig under hovedforhandlingen. Det var videre kjent at både domfelte og avdøde hadde blodtype A. For så vidt gjelder funn av blod på de beslaglagte skoene, påpeker lagmannsretten at det ble konstatert en reaksjon *"som kan skyldes blod"* på overlæret, men at det ikke var mulig å bestemme eventuell blodtype.

Domfelte viser videre i begjæringen til politibetjent Haugens åstedsrapport hvor det fremgår at det på det antatte drapsstedet (trappeavsatsen) ble funnet *"en del fyrstikker"*. Disse fyrstikkene er ikke senere omhandlet, men dersom de stammer fra drapsmannen er funnet av dem på trappeavsatsen et uttrykk at drapsmannen har hatt fyrstikker hele tiden. Dette er ikke forenlig med politiets teori om at Torgersen reiste hjem etter drapet for å hente fyrstikker. Domfelte kommer i begjæringen også inn på antall avrivninger som ble påvist på den ene fyrstikkesken som domfelte hadde på seg ved pågripelsen.

Lagmannsretten gjengir hva Wolff og Johansen i sin rapport 26. februar 1958 beskrev som funn 48, jf. sitatet ovenfor. Lagmannsretten viser i sin beslutning til at professor Printz, ifølge

sin erklæring 4. februar 1958, redegjorde for at han hadde gjennomgått 17 prøver av forskjellig materiale fra siktedes klær og 21 prøver fra drapsstedet og kjelleren hvor liket var funnet. Han kommenterer her funnet av fyrstikker, og lagmannsretten uttaler blant annet:

> *"Det fremgår av det foran anførte at fyrstikkene på trappeavsatsen ble registrert og undersøkt. Man vet ikke hvor de stammer fra. At de stammer fra drapsmannen er en hypotese, jfr. høyesterettsadvokat Staffs egen formulering. Det fremgår ikke at påtalemyndigheten har gjort gjeldende at grunnen til at Torgersen dro hjem var for å hente fyrstikker. Man går ikke nærmere inn på de sakkyndiges vurderinger av antall avripninger m.v. Det foreligger for så vidt ikke noe nytt. Det foreligger når det gjelder fyrstikkene og fyrstikkeskene i det hele ikke nye kjensgjerninger eller nye bevis."*

Høyesteretts kjæremålsutvalg har i sin kjennelse 31. mai 1976 drøftet domfeltes anførsel om funn av blod og fyrstikker på domfelte og på åstedet. For så vidt gjelder samtlige av domfeltes anførsler, herunder nye sakkyndige rapporter knyttet til tannbittbeviset, uttaler utvalget avslutningsvis:

> *"Høyesteretts kjæremålsutvalg er etter dette kommet til at det som er anført som nytt under hvert enkelt punkt i gjenopptakelsesbegjæringen, ikke alene synes egnet til å bevirke frifinnelse. Heller ikke etter en samlet vurdering av de nye beviser finner utvalget at disse, sett i sammenheng med den øvrige bevisførsel i saken, kan danne grunnlag for en gjenopptakelse etter straffeprosesslovens § 414"*

8.9.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

Under den forrige gjenopptakelsessaken ble det anført fra domfeltes side at det nesten ikke er noen sammenheng mellom fysiske spor som var sikret på åstedet og de spor som kunne knyttes til domfelte. Det ble vist til rapporter fra professorene Laane og Høiland, som også var kritiske til de tidligere sakkyndiges arbeid.

Lagmannsretten uttalte i sin kjennelse 18. august 2000 at det materialet som ble samlet inn under etterforskingen ikke ble beskrevet med sikte på en slik analyse som Laane og Høiland hadde foretatt. Av denne grunn er resultatene av analysen av underordnet betydning, sett i forhold til den totale bevismengden, og ikke egnet til å føre til frifinnelse. Lagmannsretten viser i sin kjennelse til en uttalelse fra Kriminalpolitisentralen 17. august 1999, som retten slutter seg til:

> *"Generelt kan det stilles spørsmål ved hvor egnet slike analysemetoder er i en kriminalsak. De kan anvendes i tilfeller hvor man ønsker å knytte sammen objekter etter spesielle kriterier, og hvor hvert objekt har en felles grunnstruktur men innholder et større antall variabler. Et relevant område kan formentlig være innen botanikken.*
>
> *Når det gjelder å analysere mangeartet bevismateriale i en kriminalsak, blir forholdene annerledes. I denne sak er det en rekke materialtyper (jord, murpuss, fyrstikker, fibre, trefliser, barnåler, kornblader, gras, fæces, med mer) som ikke har andre fellesnevnere enn at de er funnet på siktede og/eller åstedet. Skal man knytte så ulike materialer sammen ved hjelp av numeriske analysemetoder, krever det inngående kjennskap til taktiske opplysninger, og at man på forhånd legger helt spesielle forutsetninger til grunn. Uten disse forutsetningene blir verdien av en slik analyse svært begrenset.*
>
> *Et annet viktig moment er de regler og tradisjoner som gjelder for bevisvurdering i retten. Bevisvurderingen i en straffesak gjøres svært sjelden på bakgrunn av matematiske kriterier.*
>
> *En kontroll av lagrettens avgjørelse i ettertid ved hjelp av en matematisk analyse, fremstår derfor som lite relevant, enn si umulig."*

Når det gjelder Laanes og Høilands kritikk av de sakkyndiges arbeid under etterforskingen, påpeker lagmannsretten at deres arbeid ikke var ment som vitenskapelige verk, men som et arbeid utført av fagpersoner under etterforskingen og primært med henblikk på påtalemyndighetens avgjørelse av tiltalespørsmålet. Det uttales videre at det under den senere behandling for retten, herunder under

de sakkyndiges muntlige redegjørelser under hovedforhandlingen, normalt vil bli utdypinger, tilføyelser og korreksjoner med videre i forhold til det som er skrevet under etterforskingen. Lagmannsretten påpeker at dette skjedde i nærværende sak, og at konklusjoner om bevisverdien av funnene i forhold til den totale bevisføringen, lå utenfor de sakkyndiges mandat.

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttaler i sin kjennelse 28. november 2001 at det materialet som ble samlet inn fra åstedet og offeret, og det materialet som ble funnet blant annet på Torgersens beslaglagte sko og klær, ble undersøkt av sakkyndige med sikte på å foreta sammenlikninger. Utvalget påpeker at de sakkyndige avga skriftlige uttalelser og forklarte seg under hovedforhandlingen, og bemerker at domfeltes anførsler i vesentlig grad er rettet inn mot innholdet i en del av disse uttalelsene og hva som antas å kunne utledes av dem. Kjæremålsutvalget behandler barnålbeviset, avføringsbeviset og tannbittbeviset særskilt, og uttaler at det slutter seg til lagmannsrettens kjennelse for så vidt gjelder vurderingene av andre funn på drapsstedet og offeret som er sammenholdt med funn fra Torgersen.

Det fremgår av kap. 8.9.2 ovenfor at det i 1958 var spørsmål om Torgersen var villig til å avgi hårprøve, for å sammenlikne hans hår med hår som var funnet på avdødes kåpe. Domfelte har i ettertid hevdet at han avga hårprøve, mens påtalemyndigheten benekter dette og viser til at det ikke finnes noen opplysninger i saken som tyder på at det ble avgitt slik prøve. Heller ikke under gjenopptakelsessaken 1997-2001 var Torgersen villig til å avgi slik prøve for å sammenligne med hårene, som fortsatt er i behold og oppbevares på Rettsmedisinsk institutt. Lagmannsretten bemerket i sin kjennelse 18. august 2000 blant annet:

> *"Lagmannsretten vil likevel bemerke at Torgersen ikke har bidratt til oppklaring på et punkt der han kunne bidra. Det er som nevnt hårprøver i behold. På bakgrunn av de framlagte opplysninger, jf særlig rapport av 5 mai 1999 fra spesialmedarbeider Tove Rita Jeppesen, må det legges til grunn at hårene ble funnet på offerets, Rigmor Johnsens, kåpe, høyre underarm. Hårene kan opprinnelig stamme fra offeret selv, fra drapsmannen eller fra en uskyldig*

tredjemann. Det er således høyst usikkert om hårene stammer fra drapsmannen. Bare et positivt svar på likheten mellom hårprøven og Torgersens hår/DNA-materiale fra ham vil være bevis av særlig vekt. Lagmannsretten bemerker at det er påfallende at Torgersen ikke ønsker å avgi prøve. Saksdokumentene tyder ikke på at Torgersen avla slik prøve under etterforskningen i 1957/58. Det vises bl a til politiavhør 17 desember 1957 (dok 18 s 94). Her heter det innledningsvis:

> *På spørsmål om han er villig til å ta hårprøve fra hodet og skrittet, samt blodprøve, forklarer siktede at han finner dette idiotisk, og han forklarer at han vil snakke med sin forsvarer om dette spørsmålet før han kan ta noe standpunkt til hvorvidt han skal erklære seg villig til dette eller ikke.*

Av rettslig forundersøkelse 18. februar 1958 framgår at Torgersen på nytt overveiet å avgi hårprøve. I følge politiets logg meddelte Torgersen den 29 mai 1958 etterforskeren at han ikke hadde noe imot at prøve skulle tas, men at han først ville snakke med sin forsvarer. Etter at forsvareren samme dag meddelte etterforskeren at han ikke hadde noe å innvende mot hårprøve, oppsøkte dr Lundevall Torgersen i fengselet den påfølgende dag, 30 mai 1958, for å ta hårprøve. Det framgår imidlertid at Torgersen nektet « da forsvareren ennå ikke hadde vært hos ham». Intet i dokumentene tyder på at Torgersen senere faktisk avga hårprøve. Det framgår likevel av politiavhøret av Torgersen 9 mars 2000 at han selv mener han avga hårprøve i 1958. Uansett skulle det ikke være noen rimelig grunn for Torgersen til å nekte å avgi prøve i dag. Lagmannsretten vil likevel bemerke at forholdet er av underordnet betydning for saken, og det er ikke vektlagt ved avgjørelsen."

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i kjennelsen 28. november 2001 om dette:

> *"Lagmannsretten har nevnt at det fremdeles er i behold hår som ifølge påtalemyndigheten skriver seg fra offerets kåpe. Hvis Torgersen hadde vært villig til å avgi hårprøve, ville det kunne bekreftes eller avkreftes om hårene*

stammet fra ham. Han har imidlertid ikke gått med på dette, da han mener at han avga hårprøve i 1958 og ikke ser bort fra at det nettopp er hår fra denne prøven påtalemyndigheten hevder er funnet på offerets kåpe. Kjæremålsutvalget er enig med lagmannsretten i at det ikke er holdepunkter for å mene at Torgersen avga hårprøve i 1958, og viser for så vidt til lagmannsrettens kjennelse."

8.9.5 Domfeltes begjæring for gjenopptakelseskommisjonen

8.9.5.1 Problemstilling

Domfelte anfører at det må ha vært nær fysisk kontakt mellom gjerningspersonen og Rigmor Johnsen og mellom gjerningspersonen og partikler på åstedet. Det er derfor en rimelig hypotese at spor på åstedet/avdøde kunne gjenfinnes på domfelte dersom han er gjerningspersonen, og likeledes at domfelte i så fall også etterlot seg spor på åstedet/avdøde.

8.9.5.2 Multivariate analyser

Professorene Morten Laane og Klaus Høiland gjennomførte i 1998 såkalte multivariate analyser. Formålet med slike analyser er å undersøke om det er noen få, grunnleggende strukturer i et stort og uoversiktlig datamateriale med mange variabler. Ettersom funnene i Torgersensaken er godt beskrevet, vil det være mulig å bruke multivariate analyser for å undersøke om det var noen systematiske sammenhenger mellom spor på åstedet og spor på Torgersen som eventuelt kan trekke i retning av at Torgersen hadde vært på åstedet. I analysene ble det spesielt sett etter om det var samsvar mellom funn eller fravær av funn av fingeravtrykk, skitt og støv, blod, fuktig slam, treull, tekstilfibre og hår. I begjæringen anføres det at resultatene fra analysene utelukker at Torgersen er gjerningspersonen, og med hensyn til undersøkelsene fra 1958 vises det til Laanes og Høilands konklusjon:

"..... nevnte funn, spor på åstedet, ikke kan knyttes til siktede og er klart av liten eller ingen relevans for saken. Ei

rekke momenter står uforklart, og burde ha hatt forklaring. En viss grad av inkompetanse med hensyn til å skaffe de rette spesialister og utprøve alternative teorier preger også rapportene og uttalelsene."

I samarbeid med dr. scient. Jon Medbø ble analysen videreført av Laane og Høiland i 2004. Resultatet var at det ikke var noen sammenheng mellom spor på åstedet/avdøde og spor på Torgersen.

8.9.5.3 Fingeravtrykk

Domfelte bemerker i begjæringen at statsadvokat Dorenfeldt i sin redegjørelse i november 1958 uttalte at politiet hadde lett etter fingeravtrykk *"både høyt og lavt på åstedet og på alle gjenstander som ble sikret uten at man skrev rapport om hver enkelt negativ undersøkelse."* Domfelte anfører at det ikke foreligger fingeravtrykk som knytter ham til åstedet eller offeret.

8.9.5.4 Skitt og støv

Domfelte viser i begjæringen til at kjelleren i Skippergata 6b der avdøde ble funnet, var full av skitt og støv, og at gjerningspersonens klær nødvendigvis må ha blitt tilgriset da han plasserte liket i kjelleren. Det påpekes at høyden i kjelleren var 140 centimeter, og at Torgersen etter politiets teori hadde på seg en dress. Det anføres at verken antrekk 1 eller antrekk 2 hadde spor av skitt og støv av en slik karakter som man måtte vente, dersom Torgersen hadde vært i kjelleren.

Etter domfeltes vurdering utelukker fravær av skitt og støv på hans klær og sko at han har vært i kjelleren.

8.9.5.5 Blod

Under henvisning til åstedsrapport, fotografier og tegninger fra åstedet, bemerker domfelte at det ble funnet blod i trappeavsatsen og i et trapptrinn. Det fremgår videre at det var mye blod på avdøde og på hennes klær, og i obduksjonsrapporten beskrives det også at blant annet avdødes ansikt var tilsølt med blod. Ettersom det ble påvist mye blod, er det etter domfeltes vurdering ikke tvil om at det må ha vært nærkamp mellom avdøde og gjerningsmannen. Dette understøttes blant annet ved at avdødes truse var revet i stykker, det var skader ved inngangen til skjeden, det var tallrike hudavskrapninger og merker etter kvelertak m.v. Etter domfeltes vurdering er det udiskutabelt at den personen som har drept Rigmor Johnsen og deretter flyttet henne til kjelleren ikke kan ha unngått å få mye blod på de klærne han hadde på seg.

Vinterfrakken Torgersen skal ha hatt på seg da drapet ble begått beskrives i Kriminallaboratoriets rapport 11. januar 1958 som *"....hel, forholdsvis lite slitt og forholdsvis ren*". Det fremgår videre av rapporten at det på venstre erme ble påvist en rødbrun flekk, som ga positiv reaksjon på blod. Det ble også påvist noen andre flekker på venstre erme og i området ved venstre jakkeskjøte nedentil som ga henholdsvis *"sterk"* og *"kraftig"* reaksjon med vannstoffperoksyd. Det sistnevnte området reagerte også med benzidinreagens. Frakken ble oversendt Rettsmedisinsk institutt, som i brev 25. januar 1958 blant annet uttalte:

> *"De blodflekker som forekommer er alle meget sparsomme. Den største av dem finnes på venstre erme nedentil på baksiden av sømmen ca 10 cm fra nedkant av erme."*

Etter domfeltes vurdering svarer denne beskrivelsen åpenbart ikke til den mengde blod man ville ventet å finne hvis frakken hadde vært i bruk under nærkamp med Rigmor Johnsen og den etterfølgende flytting av liket. Det fremgår videre av avisreferater under hovedforhandlingen at professor Lundevall forklarte at man ikke på grunnlag av blodflekkene kunne bestemme hvor gammelt blodet var, og at det like gjerne kunne være 5 som 8 uker gammelt.

Domfelte konkluderer i begjæringen med at fravær av blodspor på frakken gjør det lite sannsynlig at han kan være gjerningsmannen.

Kriminallaboratoriet kunne ikke påvise mistenkelige flekker på jakken. Det fremkom heller ingen reaksjon som tydet på blod da jakken ble dusjet med vannstoffperoksyd.
Domfelte gjengir fra Kriminallaboratoriet rapport 26. februar 1958:

> *"….Benklærne er jevnt over skitne. Nedentil på oppbrettene er de litt tilsølet….. Benklærne ble dusjet med en tynn oppløsning av vannstoffperoksyd. Det fremkom tydelig skumdannelse på høyre bukseben, foran litt på innsiden fra knehøyde og nedover. Benklærne ble fotografert etter dusjingen. På fotografiet av benklærne sees lyse flekker der hvor det fremkom reaksjon. På venstre kne fremkom også en svak reaksjon, men den var så svak at skumflekkene ikke kommer fram på bildet. Der hvor det fremkom reaksjon med vannstoffperoksyd, fremkom også momentan reaksjon med benzidinreagens. Materialet i flekkene var for sparsomt til at det kunne utføres spesifikke blodreaksjoner."*

Domfelte oppsummerer undersøkelsen av dressen med at jakken var uten spor av blod, og at de mulige spor av blod som fremkom på buksen ikke var synlige med det blotte øyet, men fremkom som kjemiske reaksjoner. Det er åpenbart at disse flekkene ikke kan skrive seg fra drapshandlingen og den etterfølgende flytting av liket. Fravær av blodspor på dressen utelukker at Torgersen er gjerningspersonen.

Det anføres videre i begjæringen at det er rimelig å tro at Torgersen ville ha forsøkt å vaske av seg blod, da han var hjemom og skiftet klær. Politimennene som pågrep Torgersen forklarte at de ikke la merke til noe blod på Torgersens hender eller andre steder, men la merke til at han hadde lange negler og at neglene var veldig svarte under. Det ble foretatt negleavskrap fra Torgersens ti fingre, som ble analysert med henblikk på blod. Lundevall undersøkte om de *"sparsomme negleavskrapene"* reagerte med benzidin, og fant at avskrap fra høyre ringfinger, venstre tommel- og pekefinger samt fra en av lillefingrene ga positiv reaksjon, og konkluderte:

"Den positive benzidinreaksjon tyder med stor sannsynlighet på at blod er tilstede i negleavskrapet."

Domfelte bemerker at dette isolert sett er forenlig med at det fantes blod i negleavskrapet, men funnene sier ikke noe om at blodet eventuelt stammer fra avdøde. Det kan ha stammet fra andre kilder, for eksempel fra Torgersen selv. Det vises her til at funnene kan skrive seg fra at domfelte hadde blødd neseblod, som kan skyldes at han ble slått ut under en boksekamp 5. desember 1957. Domfelte ble undersøkt av lege 9. desember 1957, som konkluderte med at Torgersen neppe kunne *"ha hatt noen større neseblødning i løpet av de siste døgnene, men funnet kan ikke utelukke at han kan ha hatt en sparsom blodutsiving fra slimhinnen."*
Selv om det forutsettes at Torgersen ikke hadde blødd neseblod, knytter ikke negleavskrapet ham til drapet. Domfelte mener at fravær av blod på klærne hans, utelukker at eventuelt blod i negleavskrapet stammer fra avdøde.

I begjæringen vises det også til et oppslag i Dagbladet under hovedforhandlingen 5. juni 1958, som viser et bilde av Torgersens hender som ga inntrykk av at han hadde blod på hendene da han ble pågrepet. Domfelte påpeker at bildet er tatt under andre omstendigheter og at kriminalsjef L'Abée-Lund senere bekreftet at flekkene som vises på bildet skyldes en feil ved filmen. Etter domfeltes vurdering er det grunn til å tro at juryens medlemmer leste Dagbladet og kan ha blitt påvirket av oppslaget.

Domfelte understreker avslutningsvis at de meget sparsomme blodflekkene på vinterfrakken var av type A, og at ca. halvparten av befolkningen har denne blodtypen. Fravær av blod på domfeltes klær og hender utelukker at han kan være gjerningspersonen.

8.9.5.6 Slam

Domfelte viser til at det i åstedsrapporten 6. februar 1958 fremgår at gulvet i kjelleren var dekket av et lag fuktig slam. Han anfører at åstedsbildet viser at gjerningspersonen har vært på innersiden av liket både da liket ble anbrakt i kjelleren, da bålet ble bygget og da

bålet ble påtent. Dersom domfelte er gjerningspersonen må han nødvendigvis ha tråkket i dette slammet.
Det bemerkes til dette at det ikke ble funnet slam på domfeltes sko.

Skoene som domfelte hadde på seg da han første gang var i byen, og som ble levert til politiet 13. desember 1957, beskrives blant annet slik av Kriminallaboratoriet:

> *"Skoene er lite slitt, men en del tilsølet. Sålene virker fuktige. Under sålene på skoene sees noe gråhvitt stoff som vi foreløpig ikke har identifisert. Det består imidlertid ikke av gips."*

Turnskoene han hadde på seg ved pågripelsen beskrives blant annet slik:

> *"De er skitne. På venstre sko er det fastklebet noe mørkt stoff i forkant av hælen (prøve 8 a). Stoffet er mykt. På gummikanten på venstre side ved gelenken og hælen er det flekker av et liknende brunt stoff (prøve 8 b). Stoffet har tydelig lukt av ekskrementer."*

Domfelte påpeker i begjæringen at det ikke er bemerket noe om fuktig slam eller andre tegn på søle på noen av skoene, og legger derfor til grunn at det ikke var spor av slam på dem. Under henvisning til Dorenfeldts redegjørelse 17. desember 1958 om at det verken ble påvist blod eller avføring på sykkelen, legger domfelte til grunn at det heller ikke ble påvist slam på sykkelpedalene.

Det anføres at fravær av slam på skoene og sykkelpedalene trekker i retning av at domfelte ikke har vært i kjelleren.

8.9.5.7 Treull

Det fremgår av professor Printz' rapport 4. februar 1958 at det ble foretatt en sammenlikning av materiale fra åstedet og fra domfeltes klær. I rapporten skriver han blant annet det var:

> *" ..... påfallende at det ikke fantes noe spor på siktede av den treull som, etter de innsamlede prøver å dømme, synes å være temmelig almindelige i kjelleren og som man skulle*

tro var noe av det første en illpåsetter ville gripe til. Dette så meget mer som treull gjerne er temmelig sprø og fliser seg opp så den har lett for å feste seg i klærne. .... Fullmektig Haugen kunne imidlertid opplyse at treullen i kjelleren lå slik til at det var rimelig om siktede ikke ville hverken ha sett den eller kommet i berøring med den."

Det fremgår av rapporten til Printz at det i felt 13 i kjelleren ble funnet blant annet *"adskillig treull av meget fint snitt",* og domfelte bemerker til dette at felt 13 var på innersiden av liket, og uttaler:

"Vi vet at det var nettopp her, på felt 13, gjerningspersonen må ha oppholdt seg da han bygde bålet, brakte Rigmor Johnsens klær og epleposen og tente på liket."

Domfelte finner det uforståelig at politibetjent Haugen, ut fra den kjennskapen han må ha hatt til åstedsbildet, har kommet til at gjerningspersonen ikke oppholdt seg i felt 13. Dette må utvilsomt være en feiltolking fra Haugens side, som Printz la til grunn for sin forklaring på at det ikke ble funnet treull på domfeltes klær.
Etter domfeltes vurdering trekker fraværet av treull på Torgersen i retning av at han ikke har vært i kjelleren.

8.9.5.8 Tekstilfibre på Torgersens frakk

På domfeltes frakk, som han i følge politiets teori skal ha hatt på seg da drapet ble begått, ble det funnet rødt lo, en rød fiber på venstre frakkeslag og noen røde fibre dels foran og dels på innsiden av frakken.
De røde fibrene ble av dr. philos Baille Nilsen sammenliknet med fibrene i Rigmor Johnsens kåpe. I sin rapport uttalte han at det var merkbart avvik i disse fibrene og han fant at opprinnelsen vanskelig kunne sees å være den samme. Dette bekreftet han under hovedforhandlingen.
Ut fra dette slutter domfelte at tekstilfibrene på eller i frakken ikke stammet fra Rigmor Johnsen.

8.9.5.9 Tekstilfibre på Rigmor Johnsens kåpe

Domfelte viser til avisreferater fra hovedforhandlingen hvor det fremgår at Baille Nilsen ble spurt av domfeltes forsvarer om avdødes klær var undersøkt, og om det i så fall var gjort noen funn som kunne stamme fra domfelte. Baille Nilsen svarte at kåpen var undersøkt, men at han ikke fant noe påfallende.
Domfelte legger i begjæringen til grunn at det ikke var tekstilfibre på avdødes kåpe som stammet fra Torgersen.

8.9.5.10 Tekstilfibre/tråder under/på avdødes negler

Det fremgår av Haugens rapport at det under høyre lillefinger på avdøde ble funnet en rød fiber, og av obduksjonsrapporten fremgår det at det under og på høyre langfingernegl var fire små tråder. Domfelte uttaler at Rigmor Johnsen *"har vært i en kamp på liv og død med gjerningsmannen",* og at det derfor er rimelig å tro at fibrene som ble funnet kommer fra gjerningspersonen.

Når det gjelder fiberen som ble funnet under lillefingerneglen, vises det i begjæringen til rapportene som er utarbeidet ved undersøkelse av domfeltes klær. Det sluttes ut fra dette at ingen av de klærne domfelte hadde på seg da han skulle ha begått drapet var av rød ull. Fiberen stemmer heller ikke overens med løse fibre som ble funnet på domfeltes frakk og dress. Det ble også foretatt sammenlikning med klær som ble beslaglagt hjemme hos domfelte, og fiberen kan heller ikke stamme fra de klærne domfelte hadde på seg ved pågripelsen, idet Rigmor Johnsen etter politiets teori var død da hun ble flyttet til kjelleren.

De fire fibrene som ble funnet under/på avdødes høyre langfingernegl, ble oversendt Kriminallaboratoriet. Det finnes ingen spor etter disse, men domfelte viser til at Dorenfeldt i sin redegjørelse uttaler at laboratoriet ikke rapporterer om negative funn, dersom resultatet ikke har noen betydning. Det må derfor legges til grunn at fibrene under langfingerneglen ikke stammet fra domfeltes klær.

Domfelte anfører at det er tilnærmet sikkert at fibrene stammer fra gjerningspersonen, som Rigmor Johnsen åpenbart må ha slåss med, og at fibrene således utelukker at domfelte kan være gjerningspersonen.

8.9.5.11 Hår

Det ble funnet enkelte hår på Torgersens frakk og sokk. Disse ble undersøkt av Lundevall ved Rettsmedisinsk institutt, som sammenliknet dem med hode- og kjønnshår fra Rigmor Johnsen. Han konkluderte med at det ikke var noe som tydet på at hårene fra domfeltes frakk og sokk stammet fra avdøde.

Det fremgår videre av politiets logg 10. desember 1957 at det på avdødes kåpe var funnet hår på høyre underarm, som skulle undersøkes ved Rettsmedisinsk institutt.
Domfelte hevder at det ble tatt prøver av hans hode- og kjønnshår noen dager før hovedforhandlingen startet, men det er ingen dokumenter som viser dette. Det er heller ingen dokumenter som viser om hårene fra kåpen ble sammenliknet med hår fra Torgersen.

Domfelte konkluderer med at det ikke er noen hår som knytter ham til drapet.

Spørsmålet om hvorvidt Torgersen skulle avgi hårprøve var oppe allerede under den rettslige forundersøkelsen 18. februar 1958. Han uttalte da at han ville *"overveie"* om han ville avgi hårprøve. På dette tidspunktet hadde han heller ikke samtykket i at det ble tatt avtrykk av tennene.
Det anføres i begjæringen at det er helt usannsynlig at Torgersen ikke senere avga hårprøve, i tråd med det han selv hevder. For påtalemyndigheten ville en sammenlikning av hårene være av stor betydning, idet et sammenfall ville være et fellende bevis. Dersom det er slik at Torgersen nektet å avgi hårprøve, må man regne med at påtalemyndigheten ville ha brukt dette mot ham i retten. Det fremgår ikke av avisreferater at dette var et tema under hovedforhandlingen, og Dorenfeldt har i sin redegjørelse kun uttalt at negative funn som var uten betydning ikke ble rapportert. Dette ble heller ikke tatt opp

av påtalemyndigheten under gjenopptakelsessaken på 70-tallet. Etter domfeltes vurdering er det ikke grunnlag for å hevde at Torgersen ikke avga hårprøve.

Domfelte anfører at det forhold at det ikke finnes dokumenter som bekrefter at det ble foretatt sammenliknende undersøkelser ikke gir grunnlag for å trekke den slutning at det ikke ble foretatt undersøkelser. Domfelte er derfor overrasket over at kjæremålsutvalget i 2001 sluttet seg til lagmannsrettens vurdering om at det ikke er holdepunkter for å mene at det ble avgitt hårprøve i 1958.

Domfelte viser videre til at det på Rettsmedisinsk institutt er oppbevart hårprøver som er funnet på avdødes kåpe. Disse ble undersøkt av professor Per Holck i 2003, som sammenliknet hårenes farge med en tilfeldig person som karakteriseres som "mørk blond". Etter Holcks vurdering skriver hårene seg verken fra Rigmor Johnsen eller fra domfelte, da ingen av dem bar preg av å være lyshåret på det daværende tidspunkt.

Det opplyses avslutningsvis i begjæringen at domfelte, under den forrige gjenopptakelsessaken, ble oppfordret av statsadvokat Frønsdal til å avgi hårprøve, med sikte på en sammenliknende undersøkelse. Domfelte samtykket ikke til dette, dels fordi han var usikker på opprinnelsen til de hårene som finnes ved Rettsmedisinsk institutt, og dels fordi han ikke var sikker på at ikke også dette beviset kan være manipulert.

8.9.5.12 Fyrstikker og ripemerker

Da Torgersen ble pågrepet hadde han på seg to fyrstikkesker. Den ene var ubrukt og inneholdt 48 fyrstikker, og den andre inneholdt 28 fyrstikker. Etter det opplyste var det ca. 45 fyrstikker i en ubrukt eske. Dette innebærer at det manglet ca. 17 fyrstikker i den ene esken.

Politiets teori er at domfelte reiste hjem for å hente fyrstikker etter å ha drept Rigmor Johnsen, og at han brukte fyrstikker fra den ene

esken til å tenne på bålet i kjelleren. Domfelte finner det likevel klart at det forhold at han var i besittelse av en fyrstikkeske som var brukt, ikke knytter ham til drapet.

Det fremgår videre av begjæringen at domfelte ikke røkte, og det kunne jo tolkes som at han hadde behov for fyrstikker for å tenne på bålet. På den andre siden brukte domfelte og hans bror klærne om hverandre. Det ble også funnet tobakksrester i jakkelommen, noe som tydet på at jakken hadde vært brukt av en person som røkte, og en nærliggende forklaring er at vedkommende røker hadde etterlatt fyrstikkeskene i jakken. Til tross for dette tolket påtalemyndigheten funnet av fyrstikkeskene som at det var domfeltes og at han hadde brukt av dem til å tenne på bålet.

Domfelte peker også på et annet forhold som gjør at man ikke kan bygge på den brukte fyrstikkesken som et bevis i saken. Kriminallaboratoriet beskrev fyrstikkesken i sin rapport 22. februar 1958, og bemerket at det var *"revet av noen fyrstikker mot riveflaten, øyensynlig to mot den ene flaten, noen flere mot den andre"*. Printz undersøkte esken nærmere og skrev i sin rapport 24. februar 1958 at det var *"mange og tydelige striper på begge riveflatene og som, så vidt jeg kan bedømme det, så noenlunde svarer til antallet av manglende stikker i esken, ca. 15-20 stykker"*.

Etter domfelte vurdering er det motstrid mellom disse to utsagnene, og han uttaler:

> *"Enten er det ikke den samme esken som er beskrevet første og andre gang, eller så er esken blitt påført nye ripemerker etter at esken ble beskrevet første gang. Det fremgår av de to dokumentene at det begge ganger var 28 fyrstikker i esken. Det trekker i retning at det begge ganger var samme eske, hvilket må bety at ripemerkene er påført i tidsrommet mellom første og andre gang esken ble beskrevet."*

Domfelte konkluderer med at fyrstikkeskene han hadde på seg ved pågripelsen ikke knytter ham til åstedet.

8.9.5.13 Betydningen av spor på åstedet/offeret og spor på Torgersen

Etter domfeltes vurdering la juryen til grunn at spor på åstedet/offeret og tilsvarende manglende spor på domfelte ikke utelukket at domfelte var gjerningspersonen, og det samme gjorde kjæremålsutvalget i 2001.
Kjæremålsutvalget hadde imidlertid langt bedre grunnlag enn juryen til å forstå at manglende sammenfall av spor måtte føre til at domfelte kunne utelukkes som gjerningsperson. Årsaken til at utvalget likevel kom til at det ikke var grunnlag for gjenopptakelse, antas å være at utvalget feilaktig bygget på at avføringsbeviset og barnålbeviset fremdeles med stor grad av sikkerhet knyttet domfelte til drapet.

Domfelte viser videre til at utvalget kanskje ikke var klar over at det ble funnet tekstilfibre under avdødes langfingernegl, som senere er forsvunnet. Dersom utvalget hadde vært klar over dette, ville det ha vært rimelig at de også hadde drøftet hvilken betydning det kunne ha for spørsmålet om gjenopptakelse.

Kjæremålsutvalget må ha vært klar over at Kriminallaboratoriet og Printz hadde motstridende beskrivelser av antall ripemerker på fyrstikkeskene, idet dette fremkom i et brev fra Ståle Eskeland, som var en del av saksdokument da begjæringen om gjenopptakelse ble behandlet av lagmannsretten i 2000. Dette er ikke kommentert av kjæremålsutvalget, noe domfelte finner overraskende, idet det ikke er en fjerntliggende mulighet for at det er politiet som har påført flere ripemerker enn det opprinnelig var. Dette var i så fall en forfalskning av bevis som kan gi grunnlag for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1.

8.9.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.9.6.1 Innledning

Etter påtalemyndighetens vurdering er grunnlagene for anførselen om at manglende spor på åsted/offer og Torgersen utelukker at Torgersen kan være gjerningsperson, kun vurderinger og spekulasjoner rundt faktum og bevismaterialet som var godt kjent for lagretten i 1958. Domfelte anfører ikke noen nye omstendigheter eller nye bevis, og vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er ikke til stede.

Under henvisning til rapportene fra Laane og Høiland i 1999, viser påtalemyndigheten til at mange av anførselene ble fremmet også i den forrige gjenopptakelsessaken. Disse ble vurdert av lagmannsretten. Påtalemyndigheten siterer fra lagmannsrettens avgjørelse, blant annet:

> *"....Retten kan heller ikke se at de vurderinger og analyser som er gjort av professorene Motzfeldt Laane og Høiland gir grunn for gjenopptakelse. I den forbindelse bemerkes også at materialet som ble innsamlet under etterforskningen ikke ble beskrevet med sikte på en slik analyse som nå er foretatt. Resultatet av analysene er, også på grunn av den underordnede betydning dette har forhold til den totale bevismengde, ikke egnet til å føre til frifinnelse, verken isolert sett eller sett i sammenheng med de øvrige omstendigheter i saken."*

Påtalemyndigheten refererer også til den del av lagmannsrettens avgjørelse hvor den siterer fra Kriminalpolitisentralens uttalelse 17. august 1999, jf. kap. 8.9.4 ovenfor.
Av hensyn til spørsmålet om hvorvidt vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er til stede, ønsker påtalemyndigheten likevel å komme med noen korte bemerkninger til domfeltes anførsler.

8.9.6.2 Multivariate analyser

Når det gjelder Laanes og Høilands multivariate analyse i 1998, viser påtalemyndigheten til lagmannsrettens uttalelse om denne, og til Kriminalpolitisentralens brev 17. august 1999.

8.9.6.3 Fingeravtrykk

Til domfeltes anførsel om at fravær av fingeravtrykk ikke knytter ham til åstedet, bemerker påtalemyndigheten at det i alminnelighet ikke er slik at ethvert drap eller andre forbrytelser blir oppklart fordi man alltid vil finne fingeravtrykk eller DNA-spor fra gjerningsmannen. Det forhold at man ikke finner slike "sikre" bevis kan ikke brukes til å utelukke en gjerningsmann. Fravær av fingeravtrykk ble tatt opp av domfelte allerede ved gjenopptakelsesbegjæringen i 1958, og domfelte viser til en påtegning fra L'Abée-Lund og Haukenæs 26. mai 1959:

> *"Det er på det rene at en av politiets fingeravtrykkeksperter undersøkte åstedet i Skippergata 6b allerede samme natt drapet skjedde. Slike undersøkelser gjennomføres konsekvent i alle større saker, og man går ut fra at ingen i lagmannsretten var i tvil om at det i denne sak var gjort grundig undersøkelse for å sikre mulige fingeravtrykk. Det lot seg imidlertid ikke påvise fingeravtrykk på åstedet eller på gjenstander som befant seg der. For politiet var dette skuffende, men lett forklarlig. Det er en gammel erfaring at fingeravtrykk vanligvis ikke avsettes i den kalde årstid på trevegger, murpuss m.v. og på gjenstander av den art som fantes i kjelleren i Skippergata 6b."*

Etter påtalemyndighetens vurdering er fravær av fingeravtrykk et forhold som verken knytter Torgersen til åstedet eller et forhold som trekker i retning av at han ikke har vært der.

8.9.6.4 Skitt og støv

Til domfeltes anførsel om at fravær av skitt og støv på klær og sko utelukker at han har vært i kjelleren, påpeker påtalemyndigheten at Torgersens klær var skitne, og at man i 1958 ikke hadde metoder for å fastslå identitet mellom støv på et åsted og eventuelle klær fra gjerningsmannen. Påtalemyndigheten bemerker også at man ikke vet hva slags spor som kan ha vært på Torgersens sko, idet ett av parene som han eventuelt kan ha benyttet sto i vann hjemme hos ham da politiet kom dit.

Påtalemyndigheten viser videre til politiets beskrivelse av de buksene Torgersen hadde på seg ved pågripelsen:

> *"Mist. Fredrik Torgersen var ved innbringelsen iført: Brun halvlang frakk/jakke med belte, brun pelskrage og hvit saueskinnsfor, rødrutet sportsskjorte, mørke blå lang benklær, som var noe tilsmusset med murpuss eller støv, blå turnsko, tynne strømper/sokker, vinterundertrøye og lange benklær (underbenklær)."*

Påtalemyndigheten uttaler at Torgersens klær flere steder ble beskrevet som skitne.

8.9.6.5 Blod

Til Torgersens anførsel om at fravær av blod på hans klær og hender utelukker at han kan være gjerningsmann, bemerker påtalemyndigheten at det for så vidt er riktig at det ikke ble funnet store mengder blod, slik domfelte hevder at gjerningsmannen må ha fått på seg. Derimot er det ikke riktig at det var totalt fravær av blod på Torgersen eller hans klær, og påtalemyndigheten viser til Dorenfeldts redegjørelse:

> *"Som allerede nevnt, ble det funnet blod på Torgersens fingre, men det ble også funnet blod andre steder, således på Torgersens vinterfrakk. Blodet kunne enn også typebestemmes til blodtype A, se herom uttalelse fra prosektor Lundevall, dok. 27 bilag 6. Man kom ikke lenger, fordi også avdøde var av blodtype A. Det ble videre funnet*

blod på de sko som ble beslaglagt på Torgersens bopel og som var satt i vann, og som han etter all sannsynlighet hadde på seg da han begikk voldtektsforsøket og drapet, Se rapport fra ingeniør Sim. Wollf og kjemiker Johansen av 20. februar 1958."

Påtalemyndigheten påpeker videre at det av sakens dokumenter fremgår at det er funnet flekker som gir positiv reaksjon som blod ved de tester som er utført på Torgersens klær og sko, samt på hans hender. Disse gjengis kort:

- Det ble funnet rester av blod på venstre pekefinger og på høyre ringfinger. Professor Waaler uttaler om det siste funnet at *"…. dette så ut til å være tørket bort, og at det er blitt liggende igjen i negleroten."* Dorenfeldt skriver i sin redegjørelse om politikonstablene Kurland og Haugstad sine forklaringer under hovedforhandlingen at:

  "Den ene opplyste under hovedforhandlingen at han hadde iakttatt Torgersen vaske seg før inkvireringen. Den annen hadde sett ham vaske seg etter inkvireringen. Vaskingen foregikk på to forskjellige steder. Jeg minner lagmannsretten om at det som var det springende punkt her, var at Torgersen bestemt benektet overhodet å ha vasket seg. Den sakkyndige, politibetjent Haugen, som iakttok domfelte senere på natten, ga i retten uttrykk for at domfeltes fingre var så rene at det så ut som han hadde suget på dem. Til tross for dette ble det funnet blod under neglene."

  Haugstad forklarte også under den rettslige forundersøkelsen at han *"syntes vaskingen varte lenge, og ble til slutt utålmodig",* og at han syntes at vaskingen *"var svært grundig."*

  Til antydningen om at reaksjonen kan skyldes rester av appelsin, viser påtalemyndigheten til at det ved forsøk på Rettsmedisinsk institutt 4. juni 1958 ble funnet at verken skall eller fruktdeler av blodappelsin ga positiv benzidinreaksjon.
- Det var reaksjon på blodflekker på frakken.

- Det var reaksjon på rester av blod på de stripete buksene (antrekk 1) fra kneet og ned.
- Det var reaksjon på blodspor på benklærne han hadde på seg ved pågripelsen (antrekk 2).
- Det var reaksjon på blodspor på undertrøyen han hadde på seg ved pågripelsen.
- Det var reaksjon på blod på underbenklærne han hadde på seg ved pågripelsen.
- Det ble funnet spor av blod på sokkene han hadde på seg ved pågripelsen.
- På de gule hanskene som lå på sykkelens bagasjebærer var det reaksjoner på vannstoffperoksyd og benzidinreagens som skyldes spor av blod som er for små til å kunne sees mot den brunlige bakgrunnen.
- Det ble funnet spor av blodrester på skoene som var satt i bløt. I rapport om dette heter det at det foran på overlæret fremkom *"punktformig sterkere reaksjon som synes å kunne skyldes blod. Her fremkom også raskt reaksjon med benzidinreagens. Identitetsprøve på blod lot seg imidlertid ikke utføre."*

Påtalemyndigheten uttaler dessuten:

> *"Videre bemerker påtalemyndigheten at det synes som en misforståelse fra Torgersens side når det vises til at Rigmor Johnsen var sterkt tilsølet med blod på brystet. Det er riktig at jakken var sterkt tilsølet med blod, og det særlig fortil, slik bildet viser. Det fremgår imidlertid at Rigmor Johnsen hadde jakken på seg bakfrem – slik at blodsølet for det meste er bak slik hun bar jakken. Det vises til bildene av jakken, jf dok 26 underbilag 17, hvor man ser at det er det høyre jakkeermе som er brent, samt at bildene av Rigmor Johnsen viser at det er den venstre armen som er brent. Det fremgår også av bildene at hun har mye blod i håret, slik at det er naturlig å anta at hun har blødd fra såret. Dette fremkommer også indirekte av obduksjonsrapporten ettersom de oppgir hodeskaden som mulig dødsårsak."*

Til domfeltes anførsel om at halvparten av befolkningen har blodtype A, og at dette ikke knytter domfelte til drapet, bemerker

påtalemyndigheten at man i 1958 ikke hadde analysemetoder som kunne fastslå DNA som i dag. Dette er imidlertid ikke noe som utelukker Torgersen, idet både han og avdøde hadde blodtype A.

8.9.6.6 Slam

Påtalemyndigheten bemerker at det er usikkert hvilke sko Torgersen hadde på seg da drapet ble begått, og at ett av de alternative parene var satt i bløt. Det ble funnet rester av blod på disse skoene, men ettersom de var satt i vann kunne det ikke fastslås om det hadde vært slam på dem.

8.9.6.7 Treull

Til Torgersens påstand om at fravær av treull trekker i retning av at han ikke har vært i kjelleren, bemerker påtalemyndigheten at treullen ble observert på et sted i kjelleren hvor det ikke var rimelig at Torgersen ville ha fått den på seg eller kommet i berøring med den. Den omstendighet at treullen ikke ble benyttet til å antenne brannen, støtter opp under at Torgersen ikke observerte treullen.

8.9.6.8 Tekstilfibre

Påtalemyndigheten gir en samlet vurdering av domfeltes anførsler for så vidt gjelder funn av tekstilfibre. Til anførselen om at fibrene tilnærmet sikkert må stamme fra gjerningsmannen, og at fibrene på/under avdødes negler utelukker at Torgersen er gjerningsmann, ettersom de ikke stammer fra ham, uttaler påtalemyndigheten:

> *"Det vises her bare til at fiber funnet under neglen på høyre lillefinger på avdøde var en ullfiber med tydelig blå-rød nyanse. De rødfargede ullfibrene på avdødes kåpe har også en slik tydelig blå-rød nyanse, jf. dok 27, underbilag 8, hvor det avslutningsvis også fremkommer at det er en god overensstemmelse mellom disse fibrene. Det er således holdepunkter for å si at denne fiberen stammer fra Rigmor Johnsens egen kåpe. De øvrige fibre er ikke analysert."*

8.9.6.9 Hår

Til Torgersens anførsel om at ingen hår knytter ham til drapet, bemerker påtalemyndigheten at det ikke har vært mulig å sjekke hårprøver opp mot Torgersens hår. Det er ikke riktig at Torgersen avga hårprøve i 1958.

Påtalemyndigheten viser til lagmannsrettens kjennelse 18. august 2000, jf. kap. 8.9.4 ovenfor, hvor det fremgår at spørsmålet om avgivelse av hårprøve var et tema under etterforskingen og under den forrige gjenopptakelsessaken. Lagmannsretten uttalte at det uansett ikke skulle være noen rimelig grunn for Torgersen å nekte å avgi hårprøve i dag, men at dette forholdet likevel er av underordnet betydning og ikke vektlagt ved avgjørelsen. Kjæremålsutvalget sluttet seg til lagmannsrettens vurdering i 2001.

Påtalemyndigheten slutter seg til disse vurderingene, og har ingen ytterligere bemerkninger.

8.9.6.10 Fyrstikker og ripemerker

For så vidt gjelder domfeltes anførsel om at den ene fyrstikkesken er påført ripemerker i ettertid for å få dette til å stemme med antall avrevne fyrstikker som ble funnet på åstedet, viser påtalemyndigheten til det som er bemerket innledningsvis om påstandene om manipulering av bevis. Påtalemyndigheten har ingen ytterligere bemerkninger.

8.9.6.11 Avslutning

Påtalemyndigheten deler ikke domfeltes syn på at det er totalt fravær av samsvar mellom spor på åsted/offer og på Torgersen. Det vises først og fremst til avføringsbeviset og barnålbeviset, men det er også samsvar i funn av granvedpartikler og murpuss.

Printz har i sin rapport kommet til at granvedpartikler av samme sort som ble funnet i kjelleren er alminnelige på siktedes klær, både i den blå buksen fra pågripelsen, men særlig i den stripete dressen. Printz har benyttet mikroskop ved undersøkelsen og uttalte at:

> *"Partiklene er meget karakteristiske og det er ingen forskjell mellom dem som stammer fra gulvet og fra siktedes klær."*

Mork fant også at det var samsvar, idet han uttalte:

> *"Men destruksjonsgraden på veden og den detritus som kleber ved partiklene synes å stemme godt overens i prøver fra kjelleren og prøver fra siktedes klær."*

Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ikke slik at man må se helt bort fra alle spor, dersom identitet ikke kan fastslås sikkert.

Når det gjelder funn av murpuss viser påtalemyndigheten til påtegningen fra L'Abée-Lund og Haukenæs 26. mai 1959, hvor det uttales:

> *"Det kom frem under hovedforhandlingen at Sentralinstituttet for Industriell forskning ved mikroskopiske undersøkelser ikke kunne fastslå at malingen på et murpussflag som ble funnet i domfeltes klær helt tilsvarte prøver av maling som var tatt fra åstedet. Professor Printz hadde også uttalt seg om dette funn og mente – ut fra en ren farvevurdering – at det var overensstemmelse mellom funnet og prøvene fra åstedet. Det er selvsagt en mulighet for at professoren her tok feil, men dette hadde lagmannsretten full adgang til å vurdere og kan ingen betydning ha for gjenopptakelsesspørsmålet."*

Påtalemyndigheten viser videre til rapporten fra Sentralinstitutt for industriell forskning, som etter undersøkelse av murpuss fra trappegangen i Skippergata 6b og prøve fra klærne til Torgersen uttalte:

> *"Denne del av flaten (omhandler murpuss fra åstedet) liknet meget flaten på prøve 1 (murpuss funnet på Torgersen), men flatene på begge disse prøvene var såpass*

lite homogene at det ikke er mulig å fastslå om de er helt like".

Etter påtalemyndighetens oppfatning er ikke dette det samme som å konstatere at murpussen som ble funnet på Torgersen ikke stammet fra åstedet, men man kunne bare ikke si det med 100 % sikkerhet på det daværende tidspunkt.

Som avslutning uttaler påtalemyndigheten:

> *"Fravær av spor må også sammenholdes med at Torgersen nektet, og fremdeles nekter å avgi hårprøve, samt at det på skoene som ble satt i bløt ble det funnet rester av blod, men at disse ikke lot seg undersøke for verken slam, støv osv.*
>
> *Det er argumentert med at klærne ikke var rengjort, underforstått at man derfor måtte kunne finne spor. Jeg vil her påpeke at selv om de ikke fremstod som helt rene, kan de selvfølgelig likevel ha vært børstet eller delvis rengjort."*

Etter påtalemyndighetens vurdering er det ikke noe av det anførte som utelukker Torgersen som gjerningsmann. Det er derfor ikke holdepunkter i påstanden om at både juryen og Høyesteretts kjæremålsutvalg har begått feil ved ikke å vurdere dette som utelukkelsesbevis. Det foreligger ikke nye omstendigheter eller nye bevis som er egnet til å føre til frifinnelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Det foreligger heller ikke slike forhold som gjør det meget tvilsomt at dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.9.7 Kommisjonens vurderinger

8.9.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Kommisjonen kan ikke se at det foreligger nye omstendigheter eller nye bevis knyttet til spørsmålet om det var funn på åstedet/offeret som kunne knyttes til Torgersen, eller om det var funn på Torgersen, hans klær eller sko som kunne knytte ham til åstedet/offeret.

Under etterforskingen ble det sikret en rekke spor som ble undersøkt og analysert. De sakkyndige skrev rapporter, og avga forklaring under hovedforhandlingen.

Som tidligere nevnt foreligger det ikke referater fra rettsforhandlingene, og det er derfor ikke mulig å fastslå hva som kom frem under bevisføringen og hva lagretten har lagt vekt på. Det fremgår imidlertid av rettsboken, avisreferater og statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse at spørsmålet om mulige sammenfall av funn på åstedet/avdøde og siktede var gjenstand for behandling i retten. De sakkyndige utarbeidet skriftlige rapporter om sine funn, og det må legges til grunn at de i stor grad forklarte seg i samsvar med disse. I tillegg har både partene og retten hatt anledning til å stille spørsmål til de sakkyndige for utdyping og eventuelt avklaring omkring sine funn og konklusjoner.

Etter kommisjonens vurdering er heller ikke Laanes og Høilands multivariate analyse fra 1998, og den senere videreføring i samarbeid med Jon Medbø, en ny omstendighet eller et nytt bevis, som synes å være egnet til å føre til frifinnelse.

Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er ikke oppfylt.

8.9.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

8.9.7.2.1 Multivariate analyser

For så vidt gjelder den multivariate analysen, viser kommisjonen til lagmannsrettens uttalelse om at de tidligere sakkyndiges arbeid ikke var ment som vitenskapelige verk, men som et arbeid utført av fagpersoner under etterforskingen og primært med henblikk på påtalemyndighetens avgjørelse av tiltalespørsmålet. Lagmannsretten slutter seg også til Kriminalpolitisentralens uttalelse 17. august 1999, hvor det gis en vurdering av hvor lite egnet en slik analyse er i kriminalsaker. jf kap. 8.9.4 ovenfor.

Kommisjonens finner ikke grunnlag for å fastslå at det ikke var sammenheng mellom funn på åstedet/offeret og domfelte.

8.9.7.2.2 Fingeravtrykk

Det er på det rene at politiet foretok undersøkelser samme natt for å sikre eventuelle fingeravtrykk. Det ble imidlertid ikke påvist noen slike avtrykk, og det er gitt en mulig forklaring på dette i politiets påtegning 26. mai 1959, jf. ovenfor.
Uavhengig av årsaken til manglende fingeravtrykk, synes det åpenbart for kommisjonen at dette ikke i seg selv utelukker at Torgersen har vært på åstedet, like lite som det bekrefter at han har vært der.

8.9.7.2.3 Skitt og støv

Domfelte anfører at fravær av skitt og støv på klær og sko utelukker at han har vært i kjelleren.

Kommisjonen viser til den beskrivelse som er gitt av Torgersens klær ved pågripelsen, jf. kap. 8.9.6.4 ovenfor, og også til beskrivelser av klærne (både antrekk 1 og antrekk 2) som er gitt i kap. 8.7 ovenfor. Det vises også til at det hjemme hos domfelte ble funnet et par sko som var satt i vann. Ut fra disse beskrivelsene har kommisjonen vanskelig for å følge domfeltes anførsel om at fravær

av skitt og støv på hans klær og sko utelukker at han har vært i kjelleren.

8.9.7.2.4 Blod

Domfelte konkluderer i begjæringen med at fravær av blodspor utelukker at han er gjerningspersonen. Kommisjonen vil til dette påpeke at selv om det ikke er snakk om at domfeltes klær, verken antrekk 1 eller antrekk 2, hans sko eller hans legeme var tilsølt med blod, så viser de sakkyndiges analyser at det ble påvist blod, eller at det fremkom reaksjon forenlig med at det var blod, på samtlige nevnte steder.

Kommisjonen har merket seg at domfelte, under tidligere gjenopptakelsessak, har gitt forklaringer på hvor blodet kan stamme fra, blant annet at blodet på dressbuksen kan skrive seg fra Støleggens flukt i Sverige. Han anfører for øvrig at funn av blod i negleavskrapet kan skrive seg fra at han blødde neseblod under en boksekamp 5. desember 1957.
Kommisjonen ser ikke bort fra at det lar seg gjøre å finne en rimelig forklaring på ett, eller et par, av blodsporene, men finner det noe påfallende at det ble påvist blod på så vidt mange steder som det her ble gjort. Det ble påvist blod på fingrene, på antrekk 1 (vinterfrakken og dressbuksen), på antrekk 2 (benklærne, undertrøye, underbukse og sokker), på de gule hanskene, og på skoene som var satt i bløt fremkom det en reaksjon som kunne skyldes blod. Kommisjonen kan ikke se at det er grunnlag for domfeltes forutsetning om at gjerningsmannen nødvendigvis må ha fått mye blod på de klærne han hadde på seg. For så vidt gjelder spørsmålet om Støleggen hadde på seg den stripete dressen under sin flukt i Sverige, viser kommisjonen til kap. 8.4.8.2.1 ovenfor.

For så vidt gjelder funn av rester av blod på domfeltes hender, viser kommisjonen til opplysningen om at domfelte, ved inkvireringen, hadde vasket hendene ved to forskjellige anledninger, og særlig til Haugstads forklaring under den rettslige forundersøkelsen om at han syntes vaskingen varte lenge og at vaskingen var svært grundig.

Blodet på vinterfrakken ble analysert til å være av blodtype A. Den omstendighet at halvparten av befolkningen, herunder avdøde og Torgersen selv, har denne blodtypen, gir verken grunn til å utelukke eller med noen grad av sikkerhet å knytte domfelte til drapet.

Etter kommisjonens vurdering synes det å være på det rene at det ikke ble funnet store mengder blod på domfelte og hans klær, men det ble påvist rester av blod og det fremkom reaksjoner forenlig med blod. Dette var et tema under hovedforhandlingen, hvor også de sakkyndige og vitner uttalte seg. Gjennom disse forklaringene og den etterfølgende eksaminasjon, kunne lagretten gjøre seg opp en mening om hvilken vekt funn av blod eventuelt skulle tillegges. Hvorvidt oppslaget i Dagbladet under hovedforhandlingen har virket inn på lagrettens bedømmelse vites ikke, heller ikke om blodfunnene i seg selv hadde noen avgjørende betydning. Etter kommisjonens vurdering har imidlertid domfelte ikke grunnlag for sin slutning om at fravær av blodspor utelukker at domfelte er gjerningspersonen.

8.9.7.2.5 Slam

Domfelte anfører at fravær av slam på skoene og sykkelpedalene trekker i retning av at domfelte ikke hadde vært i kjelleren.

Det fremgår av Kriminallaboratoriets rapport 20. februar 1958 at turnskoene, som Torgersen hadde på seg da han ble pågrepet, var *"skitne"* og på venstre sko var det fastklebet noe mørkt stoff som hadde *"tydelig lukt av ekskrementer"*.
Av rapport samme dag fremgår det at lærskoene, som domfelte hevder han hadde på seg første gang han var i byen, var *"lite slitt men en del tilsølet"* og at det under sålene på skoen kunne *"sees noe gråhvitt stoff som vi foreløpig ikke har identifisert."*
Det fremgår videre av rapport samme dag at de semskede skoene, som var satt i bløt hjemme hos Torgersen, *"bærer preg av å ha vært våte. De er forholdsvis rene."*

Kommisjonen vil til domfeltes anførsel om at det var fravær av slam på skoene bemerke at turnskoene ble beskrevet som "*skitne*" og lærskoene ble beskrevet som "*tilsølet*". Skoene som var satt i vann

ble beskrevet som *"forholdsvis rene"*, men på disse var det reaksjon på blod. Hvilke sko domfelte hadde på seg første gang han var i byen, er uklart. Under enhver omstendighet er det kommisjonens vurdering at beskrivelsen av skoene ikke åpenbart er uforenlige med at Torgersen har vært i kjelleren.

8.9.7.2.6 Treull

Domfeltes anførsel om at han ville ha fått på seg treull - dersom han hadde vært i kjelleren - hviler på den forutsetning at gjerningsmannen oppholdt seg i felt 13 der treullen ble funnet. Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunnlag for å anta at gjerningsmannen oppholdt seg på innersiden av liket, og det vises til kap. 8.7.7.2.3 og 8.7.7.2.4 ovenfor.
Ut fra beskrivelsen til Printz, fremstår det som nærliggende at gjerningsmannen ville ha oppdaget og benyttet treullen til opptenning, dersom han hadde oppholdt seg i felt 13. Det fremgår ikke av noen rapporter at det ble benyttet treull til opptenning, og det er derfor neppe grunn til tro at gjerningsmannen har fått på seg treull.

Fravær av treull på Torgersen er derfor ikke et forhold som trekker i retning av at domfelte kan utelukkes som gjerningsperson.

8.9.7.2.7 Tekstilfibre

Etter kommisjonens vurdering gir funn av tekstilfibre ingen holdepunkter for å trekke noen slutninger, verken i den ene eller andre retningen. Det foreligger ikke grunnlag for å konstatere at fiberen som ble funnet under neglen på avdødes høyre lillefinger må stamme fra gjerningspersonen. Det er ikke fastslått hvor denne fiberen kan stamme fra, men ut fra analysen kan det ikke utelukkes at den skriver seg fra avdødes kåpe.

8.9.7.2.8 Hår

Domfelte anfører at det ikke ble funnet noen hår som knytter ham til drapet. For så vidt gjelder hår som ble funnet på avdødes kåpe, hevder domfelte at det ble tatt hårprøve av ham forut for hovedforhandlingen, men at det ikke er noen dokumenter som viser om hårene fra kåpen ble sammenliknet med hans hårprøver. For så vidt gjelder dette spørsmålet, vises det til kap. 8.9.4 ovenfor. Domfelte samtykket ikke i å avgi hårprøve under den forrige gjenopptakelsessaken, og begrunnet dette dels med at han var usikker på opprinnelsen til hårene som oppbevares ved Rettsmedisinsk institutt og dels var han usikker på om også dette beviset kunne være manipulert.

Kommisjonen vil innledningsvis bemerke at den slutter seg til kjæremålsutvalgets og lagmannsrettens vurdering om at det ikke er holdepunkter for å mene at Torgersen avga hårprøve i 1958. På bakgrunn av dette rettet kommisjonen en henvendelse til domfelte, med forespørsel om han var villig til å avgi biologisk materiale for å foreta en DNA-analyse opp mot hårene fra kåpen som oppbevares ved Rettsmedisinsk institutt. Ved henvendelsen gjorde kommisjonen det klart at den var kjent med Torgersens tidligere standpunkt om ikke å avgi hårprøve og hans begrunnelse for dette.

I brev 17. januar 2006 til advokat Moss og professor Eskeland, skrev kommisjonen:

"I det materialet som er oppbevart på Rettsmedisinsk Institutt finnes det hårprøver. I følge sakens opplysninger ble disse sikret i forbindelse med obduksjonen av fornærmede. I rapport av 05.05.1999 fra Oslo politidistrikt legges det til grunn at hårene ble funnet på offerets kåpe, høyre underarm. Hårene kan opprinnelig stamme fra offeret selv, fra drapsmannen eller fra en uskyldig tredjemann.

Kommisjonen har besluttet at det er ønskelig å gjennomføre en DNA undersøkelse av de beslaglagte hårene. Begrunnelsen for dette er at det av hensyn til avgjørelsens legitimitet er viktig å få avklart alle sider av saken som er omtvistet. Det vises i den forbindelse til Borgarting lagmannsretts bemerkninger i kjennelse 18.08.2000 side 31, samt til Torgersens anførsler om at han allerede har avgitt hårprøver i 1957/58. Kommisjonen er også kjent med at det fra Torgersens side blir anført at hårprøvene kan være manipulert.

I den helhetsvurdering som skal foretas av kommisjonen er det imidlertid viktig at spørsmålet omkring de oppbevarte hår blir avklart og det er derfor ønskelig at Fredrik Fasting Torgersen samtykker i å avgi en DNA prøve for å sammenligne hans DNA profil med det beslaglagte materialet. Spørsmålet bes forelagt Deres klient og svar med eventuell begrunnelse gitt kommisjonen."

I brev fra professor Eskeland 30. januar 2006 avvises anmodningen. Han gir en utfyllende begrunnelse for dette, og deler av denne gjengis nedenfor. Han viser for det første til at Torgersens avga hårprøve i 1958:

"Torgersen sier selv at han avga hårprøve (hodehår og kjønnshår) i 1958 på Møllergata 19 hvor han satt varetektsfengslet. Så vidt han kan huske nå deltok diakon (?) Lund, fengselsbetjent Sletner og to personer i hvite frakker. Torgersen tror at den ene kan ha vært prosektor Jon Lundevall, Rettsmedisinsk institutt, men han er ikke sikker. Spesialetterforsker Rita Jeppesen, som arbeidet for statsadvokat Frønsdal i 1999-2000, prøvde å få dette bekreftet, men måtte resignere fordi angjeldende personer er døde. Torgersen fikk muntlig beskjed om dette fra Jeppesen.

Påtalemyndigheten hevder at Torgersen lyver når han sier at han avga hårprøve i 1958 (Katteland s. 107). Grunnlaget for denne påstanden er at det ikke finnes noen skriftlig rapport om at han avga hårprøve. Dette er en feiltolkning av det vi vet. Jeg skal forklare hvorfor: ….”

Professor Eskeland viser videre til at Torgersen ikke har tillit til politiet og påtalemyndigheten i denne saken, og uttaler blant annet:

”Torgersen har ingen tillit til politiet eller påtalemyndigheten, verken de som behandlet saken i 1957-58 eller de som senere har behandlet den.

Han har heller ingen tillit til Oslo statsadvokatembeter i dag. Mistilliten er naturlig nok ikke svekket etter Kattelands uttalelse av 2. desember 2005. Enhver som leser utredningen Bevisene i Torgersen-saken og Kattelands uttalelse av 2. desember 2005, vil forstå at Torgersen har gode grunner for sin mistillit. I denne saken er jeg imidlertid redd for at man ikke kan være tydelig nok. Jeg skal derfor nevne noen grunner som er årsak til Torgersens mistillit (utover det forhold at han er etterforsket, tiltalt og dømt for et drap han ikke har begått.)”

Eskeland påpeker at Torgersen ikke kan ta det for gitt at hårene på Rettsmedisinsk institutt opprinnelig ble funnet på Rigmor Johnsens kåpe. Dersom han var 100 % sikker på at hårene virkelig ble funnet på avdødes kåpe, ville de ha anbefalt ham avgi en hårprøve. Eskeland uttaler:

”I en sak som denne må legitimitetshensynet ha vekt. Torgersen er imidlertid redd for at hårene på Rettsmedisinsk institutt, som er merket ”KL 1170/57. Hår funnet på h. underarm avdødes kåpe” er hans egne hår. Dette kan ha skjedd ved at Torgersens hår er blitt feilmerket slik at det framstår som om de er kommet fra Rigmor Johnsens kåpe. Hans egne hår som han avga i 1958 er forsvunnet.”

Eskeland uttaler avslutningsvis at den bevismessige situasjonen for så vidt gjelder hår, er at ingen hår knytter Torgersen til drapet, og han mener at kommisjonen må legge dette til grunn.

Kommisjonen er enig med lagmannsretten i at domfelte ikke har noen rimelig grunn for å nekte å avgi biologiske spor med sikte på analyse opp mot hårene fra kåpen som er i behold, jf. kap. 8.9.4 ovenfor. Ettersom domfelte har begjært gjenopptakelse av saken, er det ikke urimelig å forvente at han også var villig til å bistå kommisjonen så langt som mulig når kommisjonen ber om det. Han var gjort kjent med at kommisjonen er klar over hans innvendinger mot å avgi prøve. Kommisjonen finner ikke grunn til å spekulere i hvilken betydning resultatet fra en slik prøve ville ha fått, enten resultatet hadde vært positivt eller negativt. For kommisjonen er det tilstrekkelig å konstatere at domfelte nekter å gi sitt samtykke.

Kommisjonen vil likevel bemerke at den manglende sammenlikning av domfeltes hår med kåpehårene i 1958, åpenbart ikke kan ha vært av avgjørende betydning for tiltalespørsmålet. Fraværet av en analyse i dag er i seg selv heller ikke av nevneverdig betydning for gjenopptakelsesspørsmålet.

8.9.7.2.9 Fyrstikker og ripemerker

Kommisjonen har merket seg domfeltes anførsel om at han og broren brukte klærne om hverandre, og at dette kan forklare hvorfor han hadde to fyrstikkesker på seg da han ble pågrepet. Til tross for at domfelte ikke røykte, ble det også funnet tobakksrester i jakkelommen, og domfelte anfører at vedkommende røyker også hadde etterlatt fyrstikkene i lommen.

Kommisjonen vil til dette bemerke at det på yttersiden av liket i kjelleren ble funnet 11 avrevne fyrstikker. I den ene fyrstikkesken var det 28 fyrstikker, og dersom det forutsettes at det var 45 fyrstikker i esken da den var ny manglet det 17 fyrstikker. Printz uttaler at antall striper på eskens riveflater noenlunde svarer til antall manglende fyrstikker i esken. Etter kommisjonens vurdering er funn av antall fyrstikker på kjellergulvet ikke uforenlig med antall fyrstikker som antas å være borte fra esken.
Det kan ikke tillegges noen avgjørende betydning at det gjenstår et fåtall fyrstikker som det ikke kan redegjøres for. Kommisjonen viser

dessuten til politibetjent Haugens åstedsrapport 6. februar 1958 hvor det vedrørende funn på trappeavsatsen heter at:

> *"Foruten de før nevnte gjenstander, ble det tatt vare på en del fyrstikker og det ble tatt prøver av støv og liknende fra 4 felter på avsatsen"*

Dette er fyrstikker som kommer i tillegg til de 11 fyrstikkene som ble funnet i kjelleren. Det kan ikke ses bort fra at gjerningsmannen, enten før eller etter at bålet i kjelleren ble antent, kan ha brukt fyrstikker til å lyse opp drapsstedet i trappeavsatsen. Det er ikke grunnlag for å fastslå at disse fyrstikkene nødvendigvis må ha blitt etterlatt på stedet i forbindelse med selve drapshandlingen, slik domfelte anførte under gjenopptakelsessaken på 70-tallet, jf. 8.9.3 ovenfor.

Med hensyn til domfeltes anførsel om at fyrstikkeskene kan skrive seg fra en tidligere bruker av jakken som røykte, har kommisjonen merket seg at det kun er revet av fyrstikker fra den ene esken.

I begjæringen bemerker domfelte at det ikke er samsvar mellom Kriminallaboratoriets beskrivelse av antall ripemerker og Printz beskrivelse av antall ripemerker, og konkluderer med at dette må bety at ripemerker er påført i tidsrommet mellom første og andre gang esken ble beskrevet.
Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunnlag for en slik påstand, som enten innebærer at noen bevisst har påført ripemerker til Torgersens ugunst eller at noen har behandlet dette materialet på en svært skjødesløs måte.

8.9.7.3 Avslutning

Etter kommisjonens vurdering foreligger det, verken i domfeltes begjæring eller i sakens dokumenter for øvrig, noe som tilsier at det foreligger særlige forhold vedrørende spor på åstedet/offeret og spor på Torgersen, som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.10 Drapstidspunktet

8.10.1 Innledning

Rigmor Johnsen ble drept natt til lørdag 7. desember 1957 i Skippergata 6b. Hun ble funnet i kjelleren, delvis dekket av gjenstander som var påtent. Brannvesenet ble varslet kl. 01.27 og kom til stedet kl. 01.30. En halv time tidligere, kl. 00.58 var Torgersen blitt pågrepet i Havnegata ved Østbanestasjonen. Ut fra vitneobservasjoner og sakkyndige uttalelser, mente påtalemyndigheten å kunne fastslå når drapet måtte ha funnet sted.

Ved tiltalebeslutningen og dommen mot Torgersen ble det lagt til grunn at drapet skal ha blitt begått fredag 6. desember 1957 mellom ca. kl. 23.00 og 23.30. Domfelte anfører at drapet må ha blitt begått på et senere tidspunkt, og at dette utelukker ham som gjerningsperson.

Det anføres i begjæringen at det er ubestridt at Torgersen var i Oslo sentrum to ganger natten mellom 6. og 7. desember, og at han mellom oppholdene i sentrum var hjemme i Tore Hunds vei på Lille Tøyen. Det er lagt til grunn at Torgersen var hjemme senest ca. kl 24.00, og dersom drapstidspunktet er senere enn 23.30, kan ikke Torgersen ha drept Rigmor Johnsen da han var i byen første gang, enten man legger til grunn politiets teori (drapsteorien) eller domfeltes forklaring (om at han var i følge med Gerd).

Det som kan være av betydning for å fastslå dødstidspunktet er i første rekke sakkyndige uttalelser og vitneforklaringer.

8.10.2 Behandlingen i 1958

Professor Georg Waaler ved Rettsmedisinsk institutt ankom drapsstedet lørdag 7. desember kl. 02.30 hvor han undersøkte avdøde. Sammen med prosektor Lundevall obduserte han liket samme formiddag. De avga sakkyndige rapporter og forklarte seg under hovedforhandlingen. Andre personer som kunne ha

opplysninger av betydning for blant annet spørsmålet om når drapet kunne ha funnet sted, ble avhørt av politiet og avga forklaring under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen. Blant disse var Olga Eriksen som bodde i gården, Johanne Kristine Olsen som observerte domfelte i Torggata og avdødes venn Svein Erik Johansen som hadde vært sammen med Rigmor Johnsen om kvelden. Ettersom deres forklaringer ikke er nedtegnet, er det ikke mulig å gjengi hva de forklarte i retten.

I obduksjonsrapporten 10. desember 1957 heter det blant annet:

> *"Ved åstedsbefaring ved en av oss (G.W) ble det funnet at liket lå på ryggen med lett bøyde knær, med armene langs kroppen, med høyre hånd på underlivet og med venstre hånd bak hoftene. Kjole og undertøy var trukket opp, slik at lårene og nederste del av underlivet var blottet. Bluse og brystholder var trukket opp, slik at begge bryst var blottet. Ansiktet var blodtilsølet. I bakhodet kjentes et ca. 5 cm langt sår. Hatt, tørkle og kåpe lå i nærheten av liket. I en kåpelomme fantes kr. 5, en sigarettpakke, en kam og en yalenøkkel som gikk til leiligheten. Hun var blitt sett tidligere på kvelden (22.30?) stående i trappeoppgangen sammen med en mann. Nederst i trappeoppgangen var det 2 store blodpøler, hvorav den ene også inneholdt slim og luftblærer. Fra dette sted til kjellernedgangen var det ca. 3 m.*
>
> *A. Utvendig undersøkelse.*
>
> *……*
>
> *Liket er av en velbygget ung kvinne med legemslengde 158,5 cm og med vekt 55 kg. Det er kraftig dødsstivhet tilstede overalt. Ved åstedsundersøkelsen kl. 2.30 manglet dødsstivhet i armer, fingre og hals, men var antydet i knærne. Det sees sparsomme lyst blåfiolette dødsflekker på baksiden av kropp og lemmer. Disse ble ikke observert på åstedet. Liket var på åstedet noe avkjølet på de ubedekkede steder, men varmt under klærne."*

Statsadvokat Dorenfeldt har i sin redegjørelse av desember 1958 uttalt:

> *"… Så å si nøyaktig på dette tidspunkt, nemlig kl. 22.40 tok Rigmor Johnsen avskjed med sin venn Svein Erik*

Johansen ved trikkeholdeplassen på Oslo Ø., se dok. 45. s. 21 og vitneforklaring fra dette vitne (17. vitne) smh. med vitneforklaringer fra 15. og 16. vitne. Påtalemyndigheten har så ved hjelp av vitneprov kunnet følge Rigmors ferd fra hun gikk oppover Karl Johansgt. til Dronningensgt. og snudde bortover Skippergt. Herom har 18., 19., 20., 23., 30. og 71. vitne forklart seg. De har alle gitt en beskrivelse av den ukjente mann som fulgte etter Rigmor bortover Dronningensgt. til hun kom til Skippergt. 6 B og som det 23. vitne, Olga Eriksen, iakttok inne i trappeoppgangen sammen med Rigmor ca. kl. 23.00. Om disse vitner kan det sammenfattende sies at de til tross for at de ikke kjente til den som var sammen med Rigmor, har vært forbausende dyktige til å observere, idet de alle har beskrevet en person som har en forbausende likhet med Torgersen. Fra hovedforhandlingen bør det spesielt nevnes at 30. vitne, Thoresen, uttalte at vedkommende ukjente var "jævli lik" Torgersen. Torgersen har den hele tid også under hovedforhandlingen benektet å ha gått så langt ned som til Dronningensgt. Han hadde fra Grand gått til Stortorget og derfra Torggt. til Ole Bulls plass, hvor han hadde truffet Gerd, som hadde blitt med ham hjem, se for øvrig dok. 45 s. 3. Han anslår tidspunktet da han kom hjem, til ca. kl. 23.30. Han hadde så vært hjemme til ca. kl. 24.30, da han syklet ut med Gerd bak på sykkelen til han kom til Grønland. Derfra hadde de så gått til han hadde skiltes fra henne i Akersgt. Han hadde så svinget ned Prinsensgt. og kommet til det sted ved Oslo Østbanestasjon hvor han ble arrestert, mistenkt for sykkeltyveri ....."

8.10.3 Gjenopptakelsessaken 1973 -1976

Domfeltes gjenopptakelsesbegjæring i 1973 innledes med å imøtegå påtalemyndighetens drapsteori for så vidt gjelder tidspunktet for når drapet ble begått. Han bemerker at det ikke foreligger *vitenskapelige undersøkelser som fastslår tiden for drapet",* og viser til vitneforklaringer som trekker i retning av at drapet har skjedd på et senere tidspunkt. Det vises særlig til forklaringen til vaktmann William Juul Sørensen, som hørte et kvinneskrik kl. 01.00 samtidig

som han kjente røklukt, da han befant seg ved restaurant Gullfisken i Rådhusgaten. Denne og andre vitneforklaringer anføres å støtte domfeltes teori om at *"drapet formentlig har skjedd før kl. 01.00"*. Sørensen, som meddelte sine observasjoner til politiet samme natt og som ble avhørt 20. desember 1957 og 20. mai 1958, forklarte seg ikke som vitne under hovedforhandlingen.

Under lagmannsrettens behandling av begjæringen, var det derfor i hovedsak vitneforklaringer som kunne belyse hendelsesforløpet, herunder forklaringene til William Juul Sørensen, som ble drøftet. Lagmannsrettens beslutning 27. juni 1975 om å forkaste gjenopptakelsesbegjæringen ble påkjært, og Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i sin kjennelse 31. mai 1976, blant annet:

> *"Med ett unntak har de beviser forsvareren på dette punkt i saken påberoper seg, vært vurdert av lagretten under den opprinnelige hovedforhandling. Det nye bevis som det er vist til, er vaktmann Sørensens forklaring. Denne mann er avhørt to ganger under den utenrettslige etterforskning i saken, men ble ikke ført som vitne under hovedforhandlingen. Som det går frem av det referat lagmannsretten i sin beslutning har gitt av vitnets politiforklaring, uttaler han at han ca. kl. 1 den 7. desember 1957 i det strøk hvor drapet ble begått, hørte et skrik som han mente skrev seg fra en kvinne, og samtidig merket røklukt.*
>
> *Skulle man legge denne forklaring til grunn, måtte man, på grunnlag av de øvrige opplysninger som foreligger om de forskjellige tidspunkter drapsnatten, forutsette at den drepte og drapsmannen sammen har oppholdt seg i kjelleren i Skippergata 6 B i ca. 2 timer; etter forsvarerens oppfatning for øvrig etter at Rigmor først var blitt skadet og hadde blødd. Man måtte videre bygge på at bålet var laget til og tent på før piken skrek og ble drept.*
>
> *Disse forutsetninger synes uantakelige, og utvalget er enig med lagmannsretten i at Sørensens forklaring er uklar og upresis, og at den ikke gir grunnlag for gjenopptakelse."*

8.10.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

I domfeltes begjæring om gjenopptakelse i 1997, anføres det at det er meget sannsynlig at Rigmor Johnsen ble drept etter kl. 01.00 natt til 7. desember 1957, og det vises til Sørensens forklaring om at han hørte et skrik kl. 01.00 i retning fra Havnelageret. Det vises til at brannen ble meldt kl. 01.27 og at Torgersen ble pågrepet kl. 00.58. Dødstidspunktet tilsier at Torgersen ikke kan være drapsmann.
Det vises videre til en erklæring fra lege Henning Mørland ved Statens rettstoksikologiske institutt, hvor det fremgår at det er sannsynlig at drapet skjedde etter at Torgersen var pågrepet. Rigmor Johnsens venn, Svein Erik Johansen, ga i politiforklaringer og under den rettslige forundersøkelsen ulike forklaringer på hvor mye Rigmor Johnsen hadde drukket i tidsrommet 20.30 – 22.20. Domfelte anførte at de to første politiforklaringene, hvor Johansen forklarte at Rigmor Johnsen drakk 0,83 liter juleøl, måtte legges til grunn. Ut fra dette skulle alkoholkonsentrasjonen i blodet hennes ha vært ca. 0,75 promille kl. 23.30, da politiet antok at drapet fant sted. Undersøkelse av liket viste imidlertid at hun hadde en alkoholkonsentrasjon på 0,20 – 0,30 promille i dødsøyeblikket.
Det anføres videre at obduksjonsrapportens beskrivelse av dødsstivheten kl 0230 også synes å trekke i retning av at drapet har skjedd senere enn kl. 23.30.

Påtalemyndigheten viser i sin uttalelse til at Johansens ulike forklaringer tyder på at øldrikkingen i seg selv ikke har vært noe minneverdig for ham, og dermed ikke noe tema for god og nøyaktig hukommelse. Dette gjelder både kvanta, øltype og tidspunkter. Ettersom professor Mollands reduksjonstabell etter alkoholinntak formentlig var kjent allerede i 1958, antas det ikke usannsynlig at denne problemstillingen ble reist under hovedforhandlingen, men ble uinteressant under Johansens forklaring under rettssaken.
Påtalemyndigheten viser også til Mørlands uttalelser, og påpeker at med domfeltes forutsetning for ølkonsum, ville en promille på 0,20 først vært nådd rundt kl. 03.10. Dette understreker, etter påtalemyndighetens vurdering, at Johansens opplysninger om ølkonsum har vært omtrentlige og hans politiforklaring 25. juni 1999 understreker umuligheten i å beregne dødstidspunktet ut fra alkoholpromille og ølkonsum.

Lagmannsretten uttalte i sin kjennelse 18. august 2000 side 74 om dødstidspunktet blant annet:

> *"Rigmor Johnsen ble funnet død ca kl 0130. Ved den kjemiske undersøkelse ble det funnet at blodets alkoholinnhold i dødsøyeblikket var mellom 0,20 og 0,30 promille. I obduksjonsrapporten av 10 desember 1957 fra Rettsmedisinsk institutt (dok 19) er ikke nevnt noe om antatt dødstidspunkt. Imidlertid fremgår at det ved åstedsundersøkelsen kl 0230 manglet dødsstivhet i armer, fingre og hals, men var antydet i knærne. Prosektor J. Lundevall og professor Georg Waaler – som avga obduksjonsrapporten – forklarte seg som sakkyndige under hovedforhandlingen. I spørsmålet til lagretten la lagmannen til grunn at drapet skjedde mellom kl. 2300 og 2330.*
>
> *Forsvareren har under henvisning til forklaringen av 17 desember 1957 fra Rigmor Johnsens kjæreste, Svein Erik Johansen, om avdødes alkoholkonsum i timene før drapet, sammenholdt med alkoholkonsentrasjonen i blodet i dødsøyeblikket, framholdt at gjenopptakelse må skje. Det er anført at alkoholmengden i blodet viser at Rigmor Johnsen døde senere enn kl 233,0 som tiltalebeslutningen opererer med."*

Lagmannsretten refererer etter dette til de ulike politiforklaringene til Johansen, og påpeker at Johansen avga forklaring under hovedforhandlingen, uten at det vites om alkoholkonsumet da var et tema. Lagmannsretten uttaler:

> *"Etter lagmannsrettens syn kan det ikke utledes noe om drapstidspunktet av Svein Erik Johansens forklaringer om alkoholmengden. De ulike forklaringene er ikke sammenfallende, og i forklaringen under den rettslige forundersøkelsen husker han ikke hvilke type øl som ble drukket, samt at han åpner for at det ble drukket glass (ikke halvlitere) på begge restauranter. Som påtalemyndigheten har anført, tyder dette ikke på at øldrikkingen har vært noe minneverdig for Johansen, og dermed heller ikke noe tema for god og nøyaktig hukommelse. Hvor mye øl som ble*

drukket, synes for øvrig ikke å ha vært noe sentralt tema under de tre avhørene av Johansen."

Lagmannsretten viser også til den politiforklaring Svein Erik Johansen avga i 1999 vedrørende hva de drakk om kvelden:

> *"Vitnet husker at de drakk et glass juleøl på Signalen, slik det står i avhøret. Vitnet sier at det var et glass og ikke en halvliter. Vitnet kan ikke huske om de drakk opp hele glasset før de gikk derfra.*
>
> *Vitnet husker også at de kjøpte seg hver sin halvliter juleøl på Scandinavien. Vitnet har tenkt over dette i ettertid, og vitnet mener å huske at Rigmor lot sitt halvliterglass stå igjen delvis udrukket, da de forlot stedet. Vitnet har tenkt en del over det, og når han ser tilbake på det, ser han for seg glasset står delvis udrukket på bordet. Vitnet understreker imidlertid at han ikke kan si dette med sikkerhet……"*

Lagmannsretten påpeker at det er grunn til å være varsom med å tillegge en forklaring vekt når den avgis mer enn 40 år etter hendelsen, men forklaringen svekker ikke det syn at alkoholinntaket er for ubestemt til å tillegges noe vekt med hensyn til å bestemme dødstidspunktet. Usikkerheten gjør at det ikke er grunnlag for å fravike dødstidspunktet 2300-2330 slik det er angitt i tiltalen.

Lagmannsretten drøfter også forklaringen til William Juul Sørensen, som også ble tatt opp i forrige gjenopptakelsessak, og kan ikke se at denne forklaringen kan ha betydning for saken. Det vises til at lagmannsretten i 1975 betegnet forklaringen som *"uklar og upresis",* og i kjennelsen i 2000 uttaler lagmannsretten at Sørensens forklaring, verken isolert sett eller sett i sammenheng, gir grunnlag for gjenopptakelse.

Til Trygve Conradis uttalelser om tidspunktet for antennelse av bålet, og hans konklusjon om at det er vesentlig større sannsynlighet for at brannen ble startet i tiden 5-20 minutter før den ble oppdaget enn 20-40 minutter før, uttaler lagmannsretten:

> *"Lagmannsretten finner at nevnte uttalelse ikke gir grunnlag for gjenopptakelse, verken isolert sett eller sett i sammenheng med opplysninger ellers i saken. Retten viser*

bl a til at tidspunktet for brannens oppdagelse er uklar, noe som også er påpekt av påtalemyndigheten i uttalelsen av 26 februar 1998 side 99. Det vises ellers til at konklusjonen i Conradis uttalelse bygger på et begrenset materiale."

Med hensyn til spørsmålet om dødstidspunktet viser lagmannsretten også til en uttalelse 20. juli 1999 fra professor dr. med Gregersen ved Rettsmedisinsk institutt ved Universitetet i Aarhus. Av domfeltes tidligere forsvarer var Gregersen bedt om å uttale seg om dødstidspunktet, blant annet på basis av obduksjonsrapporten. Fra Gregersens uttalelse gjengis:.

"Jeg ville selv på basis af disse dødstegn kun konkludere, at døden må antages indtrådt i en periode fra ca. _ time før undersøgelsen kl. 02,30 og neppe mer enn 5 timer før undersøgelsestidspunktet. Det vil sige i tidsrummet mellem kl. 21,30 og 02,00. Jeg mener ikke, at man med nogen grad af sandsynlighed kan udtale sig om dødstidspunktet ligger før, i midten eller i slutningen af dette tidsrum."

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i sin kjennelse 28. november 2001 blant annet:

"Når det gjelder Torgersens anførsler om dødstidspunktet, som hevdes å være senere enn det som ble lagt til grunn i 1958, viser kjæremålsutvalget til lagmannsrettens premisser, som utvalget er enig i."

8.10.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelses-kommisjonen

8.10.5.1 Innledning

I begjæringen anføres det at det er en rekke forhold som trekker i retning av at drapstidspunktet er senere enn kl. 23.30, slik det er blitt lagt til grunn. Grunnlaget for at dette tidspunktet er lagt til grunn, er at Rigmor Johnsen ble observert ved enden av Skippergata 6b ca. kl 23.00 og at vitnet Johanne Kristine Olsen skal ha observert

Torgersen ca. kl. 23.50 i Torggata, slik at han må ha forlatt Skippergata ca. kl. 23.30.
Domfelte anfører at drapstidspunktet mest sannsynlig er ca. kl. 01.00, og under en hver omstendighet senere enn kl. 23.30. I så fall kan ikke Torgersen være gjerningspersonen. Som grunnlag for dette viser domfelte til alkoholkonsentrasjonen i avdødes blod, dødsflekker, dødsstivhet og temperatur, observasjoner til vitnene Olga Eriksen og William Juul Sørensen, samt tidspunktet for brannstiftelsen.
På grunnlag av obduksjonsrapporten og øvrige opplysninger, legger han til grunn at skadetidspunktet og dødstidspunktet var tilnærmet det samme, og benevner dette som drapstidspunktet.

8.10.5.2 Alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod

Domfelte skriver nokså utfyllende i begjæringen om grunnlaget for sin anførsel om at alkoholkonsentrasjon i avdødes blod trekker i retning av at drapstidspunktet er senere enn ca. kl. 23.30. Hovedpunktene i begjæringen gjengis nedenfor.

Svein Erik Johansen forklarte i politiavhør om morgenen lørdag 7. desember 1957 at han var sammen med Rigmor Johnsen fredag kveld. På restaurant Signalen drakk de *"et glass – en halvliter Juleøl hver",* og de satt der til ca. kl. 21.00. Deretter gikk de til restaurant Scandinavie hvor de *"drakk et glass "juleøl" hver",* og satt her til ca. kl. 22.30.
I politiavhør 17. desember forklarte han at de på Signalen *"bestilte og drakk to glass juleøl, dvs 1 glass på hver…."* De forlot Signalen ca. kl. 21.10 og kom til Scandinavien ca. kl. 21.45. Her bestilte de og *"drakk _juleøl hver ..."* De forlot Scandinavie ca. kl. 22.20. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte han at *"de drakk hvert sitt glass øl",* men han husket ikke hva slags øl det var. Ettersom han forklarte til politiet at det var juleøl, mente han at det er riktig. Da de kom til Scandinavie *"drakk de hver sin juleøl."* Han husket ikke bestemt om det var halvlitere eller glass.

Domfelte beskriver deretter undersøkelsen til lege Henning Mørland ved Statens rettstoksikologiske institutt og de rapporter han har gitt

om *"hvilke blodalkoholkonsentrasjoner som kunne oppnås etter et gitt alkoholinntak."* Domfelte oppsummerer undersøkelsen slik:

> *"Politiets drapsteori bygger på at senest mulig drapstidspunkt er ca. kl. 23.30. Mest sannsynlig alkoholkonsentrasjon, ut fra Mørlands beregninger, er på dette tidspunkt 0,75 promille hvis hun hadde drukket 0,83 liter juleøl og 0,50 promille hvis hun hadde drukket 0,66 liter juleøl, dvs. hhv. mer enn 3 og 2 ganger høyere promille enn den målte promillen i Rigmor Johnsens blod, som var 0,20."*

I begjæringen redegjøres det også for et forsøk som professor Ståle Eskeland og professor Per Holck foretok i juni 2001. En kvinne som var 28 år gammel, veide 53 kilo og var 157 cm høy, drakk øl i samme omfang og til samme tid som Rigmor Johnsen angivelig gjorde. De valgte det minste kvantum øl som Svein Erik Johansen hadde angitt og tidsrom for drikkingen som var det tidligste Johansen hadde oppgitt (kl. 19.45-21.00 og kl. 21.30–22.15) Begge valg innebærer at promillen i forsøkspersonens blod vil tilsvare den minste promillen som Rigmor Johnsen kunne ha hatt på dødstidspunktet. Resultatet viste at forsøkspersonen hadde en promille på 0,43 kl. 23.30 og 0,14 kl. 01.30.

Folkehelseinstituttet, ved dr. philos Trygve Normann, ble anmodet om å foreta generelle beregninger av sammenhengen mellom alkoholinntak og blodalkoholkonsentrasjon på ulike tidspunkter, samt vurdere resultatet av Eskelands og Holcks forsøk. Domfelte uttaler at Normanns generelle beregninger i hovedsak ga samme resultat som de generelle beregninger Mørland hadde gjort i 1998, nemlig at promillen, på antatt drapstidspunkt kl. 23.30, mest sannsynlig ville være mer enn dobbelt så høy (0,5) som den målte promillen i Rigmor Johnsens blod (0,20).

Normanns beregninger og Holcks og Eskelands forsøk ble forelagt Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) som avga to uttalelser henholdsvis 2. januar og 11. februar 2004. DRK kommenterte ikke Eskelands og Holcks forsøk, og hadde ikke vesentlige merknader til Normanns beregninger, som er i samsvar med tilsvarende beregninger utført av Mørland. DRK hadde derimot visse

innvendinger mot Normanns konklusjoner og betydningen for mulig beregning av drapstidspunktet. Det anføres i begjæringen:

> *"Poenget med beregningene i forhold til dommen i Torgersen-saken er ikke å få "fastslått dødstidspunktet", slik Den rettsmedisinske kommisjon feilaktig synes å gå ut fra. Poenget er å vise at den målte promille på 0,20 sammenholdt med hva Rigmor Johnsen hadde drukket før hun ble drept, viser at det er mer sannsynlig at hun ble drept senere enn ca. kl. 23.30 enn tidligere enn ca. kl. 23.30. Dette er altså en konklusjon som sakkyndige ved Folkehelseinstituttet har kommet til to ganger og som Den rettsmedisinske kommisjon har godkjent.*
>
> *Torgersen har krav på at denne konklusjonen blir lagt til grunn ved bevisvurderingen. Noe annet ville jo innebære at man bygde på alternativer som er mindre sannsynlige."*

DRK har en anførsel knyttet til den *"usikkerhet som synes å råde med hensyn til alkoholinntaket",* og har merknader til de sakkyndiges beregninger som viser at Rigmor Johnsen døde kl. 01.30 eller senere, det vil si etter at hun ble funnet død. Til dette siste uttaler domfelte:

> *"Verken de sakkyndige eller vi har påstått at beregningen viser en slik absurditet. Vi gjentar: Beregningen viser at hun mest sannsynlig ikke døde senest kl. 23.30, men adskillig senere. Det er det som er poenget i gjenopptakelsessaken, ikke det nøyaktige tidspunktet da hun ble drept."*

Domfelte beskriver etter dette de usikkerhetsfaktorer som foreligger ved beregningene av alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod, og gir en slik oppsummering:

> *"Beregningene foretatt av Mørland og Normann, som er godkjent av Den rettsmedisinske kommisjon, viser at det er mer sannsynlig at drapstidspunktet er senere enn kl. 23.30 enn tidligere enn kl. 23.30. Disse beregninger hviler, som det er redegjort for ovenfor, på solide, alminnelig anerkjente, forutsetninger som selvsagt skal legges til grunn."*

Domfeltes konklusjon er at alkoholinnholdet i Rigmor Johnsens blod trekker i retning av at drapstidspunktet er senere enn ca. kl. 23.30."

8.10.5.3 Dødsflekker, dødsstivhet og temperatur

I begjæringen vises det til beskrivelsene av dødsflekker, dødsstivhet og likets temperatur som er nedtegnet i obduksjonsrapporten 10. desember 1957. Professor Ståle Eskeland og professor Per Holck anmodet professor dr. med. Torleiv Ole Rognum ved Rettsmedisinsk institutt om å foreta en vurdering av om det forelå rettsmedisinske opplysninger som kunne kaste lys over drapstidspunktet. Rognum avga sin uttalelse i brev 21. september 2004. Uttalelsen ble forelagt DRK, som ikke fant grunnlag for vesentlige bemerkninger.

I obduksjonsrapporten står det at det *"sees sparsomme lyst blåfiolette dødsflekker på baksiden av kropp og lemmer. Disse ble ikke observert på åstedet."* Waaler kom til åstedet tidligst kl. 02.30, og domfelte anfører at det må legges til grunn at det da ikke fantes dødsflekker på liket. Spørsmålet er om et menneske som skulle ha vært død i minimum tre timer ville ha utviklet dødsflekker. Rognum uttaler om dette:

> *"Dødsflekkene kommer vanligvis til syne _ til 3 timer etter døden (gjennomsnittlig etter 3 kvarter med spredning fra 1 kvarter til 3 timer (3). I begynnelsen er flekkene spredte og svakt farget men etter noen timer flyter de sammen til større flater og kan bli mørkere……*
>
> *… dødsflekker er lite egnet til å fastslå eksakt dødstidspunkt. Dersom man imidlertid benytter Mallachs angivelser (3) skulle døden ha inntruffet mindre enn 3 timer før Waaler undersøkte avdøde på åstedet, d.v.s. etter kl 23.30."*

Domfelte slutter ut fra dette at manglende dødsflekker kan bety at drapet er utført senere enn ca. kl. 23.30, men også tidligere enn kl. 23.30. Domfelte uttaler videre:

"Vi tolker ham imidlertid slik at fraværet av dødsflekker tilsier at det er mer sannsynlig at drapstidspunktet er senere enn ca. kl. 23.30 enn at det er tidligere enn ca. kl. 23.30."

For så vidt gjelder dødsstivheten fremgår det av obduksjonsrapporten at;

"Det er kraftig dødsstivhet tilstede overalt. Ved åstedsundersøkelse kl. 2.30 manglet dødsstivhet i armer, fingre og hals, men var antydet i knærne."

Rognum uttaler om dette:

"Dødsstivheten begynner vanligvis 2-5 timer etter døden og utvikles gradvis deretter.

……..Hvor tidlig dødsstivheten inntreffer er avhengig av omgivelsestemperaturen idet hastigheten til alle biologiske prosesser øker med økende temperatur.

……..Dødsstivheten blir ofte først synlig i små muskelgrupper og ytrer seg ved stivhet i kjeveleddet, ansiktsmuskulatur i nakken, håndledd, ankler og til slutt i knær, albuer, hofteledd.

…….Faktorer som påvirker dødsstivhetens inntreden er fremfor alt omgivelsestemperaturen. Rask avkjøling av et lik forsinker så vel dødsstivhetens inntreden som dens opphør."

Rognum henviser videre til Bernard Knights "Sjekkliste for vurdering av dødstidspunktet ut fra det man kan kjenne med hendene". Ettersom omgivelsestemperaturen var 5-6 grader, som er lavere enn den temperaturen Knights sjekkliste er basert på, og ut fra opplysninger i obduksjonsrapporten om at dødsstivhet var antydet i knærne, uttaler Rognum at det:

"… trekker i retning av at døden har inntruffet tidligere enn 3 timer før åstedsundersøkelsen.

…. Det at brannskaden….. var lokalisert til bl. a. sete, lår og fot kan kanskje forklare at dødsstivheten hadde inntruffet i knærne, men ikke andre steder. Dersom varmen fra ulmebrannen har spilt en rolle, ville det bety at tiden

mellom død og åstedsundersøkelse kan være mindre enn 3 timer, dvs. at døden kan ha inntruffet noe etter kl. 23.30."

Domfelte bemerker til dette at Rognum uten videre legger til grunn at det virkelig var dødsstivhet i knærne, og mener at det er usikkert om dette var en riktig observasjon, idet obduksjonsrapporten beskriver at dødsstivhet var "antydet":

"Benas tyngde og friksjon mot gulvet kan ha blitt feiltolket som en svak dødsstivhet. Det lå også en stor trebjelke under Rigmor Johnsens knær (figur 44) som kan ha vanskeliggjort undersøkelsen av mulig dødsstivhet."

Domfelte uttaler avslutningsvis om dette at selv om man legger til grunn Waalers observasjon om at dødsstivhet i knærne var riktig, er det i følge Rognum forenlig med at døden kan ha inntruffet senere enn ca. kl. 23.30. Domfeltes konklusjon er at dødsstivheten ikke knytter ham til drapet.

Domfelte uttaler at det ikke ble foretatt temperaturmåling av liket, og at det i obduksjonsrapporten står at liket var noe avkjølt på de udekkede stedene, men var varmt under klærne. Med en omgivelsestemperatur på 5-6 grader, uttaler Rognum:

".... avkjølingen av liket [vil] foregå raskere ved lav omgivelsestemperatur og følelsen av at liket var varmt under klærne, kan derfor sies å trekke i motsatt retning – nemlig at tiden mellom døden og åstedsundersøkelsen er mindre enn 3 timer."

Domfelte kommenterer denne uttalelse og konkluderer med at beskrivelsen av Rigmor Johnsens temperatur trekker sterkt i retning av at hun må ha blitt drept vesentlig senere enn ca. kl. 23.30, altså på et tidspunkt hvor domfelte ikke kan være gjerningspersonen.

Rognums hovedkonklusjon er:

"Når det gjelder dødstidspunktet synes det rimelig å anta at dødstidspunktet har vært ca. 3 timer før professor Georg Waaler undersøkte det på åstedet, d.v.s. 6. desember 1957 ca. kl. 23.30. Ut i fra åstedsfunn og obduksjonsfunn kan det imidlertid ikke utelukkes at døden kan ha inntruffet litt etter kl. 23.30."

Domfelte finner det uklart hva Rognum mener med at dødstidspunktet kan ha vært *"noe/litt etter"* kl. 23.30. Uansett er det klart at Rognums konklusjoner også er forenlig med at drapstidspunktet ikke er forenlig med politiets drapsteori.

8.10.5.4 Olga Eriksens observasjoner i trappeavsatsen

Da politiet kom til Skippergata 6b natt til lørdag 7. desember 1957 ca. kl. 01.30, var det blod, avføring, en del av Rigmor Johnsens truse og flere mynter på gulvet i trappeavsatsen som ledet ut til gårdsplassen. Domfelte reiser spørsmål ved om dette var kommet i trappeavsatsen senere enn ca. kl. 23.30. I så fall er drapstidspunktet senere enn dette.

Domfelte viser til at ekteparet Olga og Emil Eriksen, som bodde i Skippergata 6b, forklarte til politiet og/eller under den rettslige forundersøkelsen at de kom til Skippergata 6b gjennom inngangen fra Skippergata ca. kl. 24.00. Grunnen til at de kunne vite dette var at Olga Eriksen hadde forlatt Skippergata 6b ca. kl. 23.00 for å vaske i melkebutikken i Skippergata 7. På vei ut observerte hun Rigmor Johnsen sammen med en mann for enden av trappen. Olga Eriksen visste at vaskejobben erfaringsmessig tok ca. én time, og tidspunktet ca. kl. 24.00 stemmer også med Emil Eriksens forklaring om at klokken var 23.30 da han passerte hjørnet Skippergata og Rådhusgata til han kom hjem sammen med hustruen.

Olga Eriksen forklarte til politiet allerede natt til 7. desember 1957:

> *"…. da hun gikk sammen med sin mann fra forretningen i aften bar hun med seg en bøtte med avfall, som hun tømte i søplekassa i gården til Skippergata 6… Hun merket ikke noe spesielt da hun gikk inn i gården for å tømme søplebøtten, men festet seg ved at det var blod i gangen da hun kom tilbake for å fortsette opp i leiligheten. Hun nevnte også dette for mannen da hun kom opp."*

Under den rettslige forundersøkelsen forklarte hun:

"Mannen gikk opp, men vitnet gikk ut i gården og tømte noe søppel, og da hun kom inn i gangen igjen, så hun en blodflekk ved kjellerdøren, og sa høyt idet hun trodde mannen var oppe i trappen; "Nå har det vært noen griser her." Hun trodde at det var noen som hadde spyttet blod eller kastet opp blod. Noe annen usedvanlig merket hun ikke, og gikk og la seg…."

Emil Eriksen forklarte til politiet natt til 7. desember 1957:

"Etter arbeidets slutt fulgtes han og fruen fra forretningen hjem til Skippergt. 6, hvor han fortsatte i leiligheten i 2. etasje, mens fruen fortsatte videre ut i gårdsrommet med en bøtte med søppel fra forretningen. … De benyttet begge inngangen i Skippergata da de kom fra forretningen for å gå hjem i sin leilighet. Fruen kom straks etter i leiligheten at hun hadde vært i gården og tømt avfallet og beklaget seg over noe griseri nede i gangen. Det var kastet opp eller spyttet blod ved hjørnet ned til kjelleren."

Under den rettslige forundersøkelsen forklarte han ikke noe om at hustruen hadde kommentert sine observasjoner i trappegangen.

Etter domfeltes oppfatning er det klart at Olga Eriksen ikke observerte blod eller noe annet da hun passerte trappeavsatsen på vei ut på gårdsplassen. Det var på vei inn igjen at hun så noe, men da bare blod. Hun så ikke avføringen som lå midt på gulvet i trappeavsatsen, trusedelen eller myntene som lå der da politiet ankom ca. kl. 01.30. Hun forklarte selv at hun så *"en blodflekk ved kjellerdøren"* og Emil Eriksen forklarte at hustruen hadde fortalt at hun hadde sett *"blod ved hjørnet ned til kjelleren"*.

Domfelte uttaler:

"Det som er av betydning er hva Olga Eriksen <u>ikke</u> observerte: ikke blodet og avføringen midt på gulvet, ikke alle de andre blodflekkene, ikke trusedelen og ikke myntene. Spørsmålet er: Overså hun alt dette eller var det faktisk ikke der?"

Domfelte påpeker at man ved denne vurderingen må ta hensyn til i hvert fall at det antakelig var dårlige lysforhold i trappeavsatsen. Men det var åpenbart ikke så dårlige lysforhold at hun ikke observerte den ene blodansamlingen ved kjellerdøren, og som hun beskrev som at noen hadde *"spyttet blod eller kastet opp blod"*. Hvis blodflekken og avføringen midt på gulvet også var der, er det grunn til å tro at hun også ville ha sett dem. Hun ville trolig også ha sett trusedelen og alle de mindre blodflekkene. Domfelte slutter ut fra dette at det er lite sannsynlig at blodet, avføringen og trusedelen som Olga Eriksen ikke så, var der da hun passerte ca. kl. 24.00.
Domfelte påpeker videre at det må tas hensyn til at det var umulig å gå gjennom trappeavsatsen uten å tråkke på blod og/eller avføring. Olga Eriksen sa at hun ikke merket noe spesielt da hun gikk ut på gårdsplassen og hun sa ingen ting om at hun måtte løfte føttene eller på annen måte gå på en spesiell måte for å unngå å tråkke i blod og avføring da hun gikk tilbake samme vei. Domfelte slutter ut fra dette at det ikke var blod og avføring på gulvet i trappeavsatsen da Olga Eriksen passerte ca. kl. 24.00.
Domfelte anfører også at dersom det var avføring i trappeavsatsen måtte den ha luktet. Olga Eriksen har åpenbart ikke kjent slik lukt, og det følger av dette at det ikke var avføring i trappeavsatsen da Olga Eriksen passerte.

Sett under ett mener domfelte at det er tilnærmet sikkert at blodet og avføringen som var i trappeavsatsen da brann- og politifolkene ankom ca. kl. 01.30 ikke var der da Olga Eriksen gikk gjennom trappeavsatsen ca. kl. 24.00. Drapet må følgelig ha skjedd senere enn ca. kl. 24.00.

8.10.5.5 Vaktmann William Juul Sørensen

Domfelte bemerker i begjæringen at ingen i Skippergata 6b sa at de merket noen uregelmessigheter i tidsrommet kl. 23.00-23.30 eller senere, inntil politiet ankom ca. kl. 01.30. Derimot forklarte vaktmann William Juul Sørensen i Norsk Vaktselskap at han hørte et skrik ca. kl. 01.00.

Allerede i anmeldelsen fra Oslo Brannvesen samme natt, fremgår det at en brannkonstabel var blitt tilsnakket av vaktmann Sørensen fra Norsk Vaktselskap, som opplyset at han *"i natt hadde hørt skrik fra Skippergt. 6."* Sørensen avga politiforklaring 20. desember 1957, og forklarte blant annet:

> *"V. hadde tjeneste i Norsk Vaktselskap natt til den 7. ds. Omkring kl. 01.00 kom v. forbi restaurant Gullfisken i retning mot Oslo Børs i Rådhusgt. Han merket da røklukt. V. så også en uniformert politimann komme leiende på en sykkel. Politimannen kom fra Strandgt. og skrådd[e] mot Rådhusgt. ...."*

I politiforklaring 20. mai 1958 forklarte han blant annet:

> *"..... villig til å forklare seg og forklarer på spørsmål at det er riktig at han hørte et skrik om natten omkring ca. kl., 01.00. Vitnet var da selv utenfor restaurant Gullfisken, på hj. av Rådhusgt. – Fred Olsensgt., og det hørtes da ut for vitnet som om skriket kom i retning fra Havnelageret. På spørsmål forklarer vitnet at han hørte bare ett skrik. Det ble skreket høit, og vitnet er sikker på at det var en kvinnestemme. Stemmen var nemlig for fin (for spe) til å være mannsstemme. På spørsmål forklarer vitnet at skriket var nærmest var et vræl, og han kunne ikke skjelne noe ord, f. eks. hjelp, og han forklarer at det var et kort, men tydelig skrik, og som nevnt foran bare ett skrik..... Det var således ingen mennesker å se i nærheten da vitnet hørte skriket, men samtidig som vitnet hørte skriket, merket han røklukt. Vitnet forklarer på spørsmål at han ikke kunne se noe røk. ....."*

På grunnlag av disse forklaringene stiller domfelte spørsmål ved om det er grunn til å tro at det var Rigmor Johnsen som skrek ca. kl. 01.00:

> *"I så fall utelukker det at Torgersen er gjerningspersonen. Han var jo allerede pågrepet ca. 500 meter fra Skippergata 6b kl. 00.58 og måtte ha forlatt Skippergata 6 b aller senest ca. kl. 00.53. Drapet måtte i så fall ha skjedd ytterligere minst fem minutter tidligere, altså senest ca. kl. 00.48, for at Torgersen skulle hatt tid til å flytte*

liket og deretter kåpen og epleposen ned i kjelleren, bygget bålet og tenne på det."

Domfelte anfører videre noen forhold som må tas i betraktning ved vurderingen.

Obduksjonsrapporten viste at Rigmor Johnsen var påført store skader som må ha voldt henne store smerter. Et kraftig skrik var en naturlig, nærmest uunngåelig reaksjon.

Sørensen hørte bare ett skrik. Kvinnen fortsatt ikke å skrike, og det er ingen opplysninger om at noen annen kvinne har oppsøkt hjelp denne natten eller påfølgende dag. Kvinnen må ha blitt hindret i å fortsette sitt skrik eller påkalle hjelp.

I anmeldelsen står det at Sørensen hørte et skrik fra Skippergata 6, mens han i politiforklaringen uttalte at skriket kom i retning fra Havnelageret. Begge bygningene ligger i samme retning sett fra Sørensens ståsted, og meningsinnholdet er derfor det samme i begge forklaringene.

Sørensen forklarte også at han kjente røklukt, og i forklaringen 20. mai 1958 forklarte han at han kjente røklukten *"samtidig"* som han hørte skriket. Domfelte uttaler til dette:

"Etter alminnelig språkbruk kan ordet "samtidig" bety i samme øyeblikk, men det kan også bety omtrent på samme tidspunkt, for eksempel ett minutt senere."

Domfelte kommenter den tidsforskjell som må ha vært mellom drapet (skriket) og til det ble merket røklukt, og viser blant annet til forklaringen til Kristiane Gulseth, som oppdaget brannen, jf. 8.8. ovenfor. Til dette uttaler domfelte:

"I så fall merket hun røyklukten senest ca. kl. 01.20, det vil si ca. 20 minutter senere enn da Sørensen hørte skriket. Dette taler for at røyklukten som Sørensen fortalte om ikke kom fra Skippergata 6b. Den kan for eksempel ha kommet fra fyring i strøket (datoen var 7. desember). En annen mulighet er at Sørensen i ettertid kan ha tolket hele

situasjonen slik at han hørte skriket og kjente røyklukten omtrent samtidig, selv om det ikke var tilfelle."

Domfelte slutter ut fra dette at Sørensens forklaring om hvor skriket kom fra er forenlig med at det var Rigmor Johnsen som skrek, og forklaringen om at han kjente røyklukt samtidig med at han hørte skriket er ikke uforenlig med at det var Rigmor Johnsen som skrek. Domfelte avslutter:

"Det er merkelig at det ikke er opplysninger i saken om at andre enn vaktmann Sørensen hørte skriket. Det kan trekke i retning av at noen i Skippergata 6b eller i nabolaget hadde noe med drapet å gjøre. Årsaken kan også ligge i at lyden ikke bar i de retninger hvor det var andre mennesker som kunne høre skriket."

8.10.5.6 Tidspunktet for brannstiftelsen

Politiets drapsteori bygger på at drapet ble begått i tidsrommet ca. kl. 23.00-23.30, mens brannen var påsatt ca. halvannen time senere. Etter domfeltes vurdering er det en rimeligere teori at brannen har vært påsatt temmelig umiddelbart etter drapet, i et forsøk på å skjule spor. Den brannsakkyndige analysen fra Thorkildsen, jf. kap. 8.8.5 ovenfor, viser at brannen ble påsatt tidligst ca. kl.01.07.

Tidspunktet for brannstiftelsen trekker i retning av at drapstidspunktet ligger innenfor tidsrommet ca. kl. 01.00 – ca. kl. 01.25.

8.10.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.10.6.1 Alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod

Til domfeltes anførsel om at alkoholinnholdet i Rigmor Johnsens blod på dødstidspunktet trekker i retning av at drapstidspunktet er senere enn ca. kl. 23.30, bemerker påtalemyndigheten at dette også ble anført under gjenopptakelsessaken i 1997-2001, jf. erklæringene

fra Henning Mørland av 1998. Påtalemyndigheten viser til de vurderinger som ble foretatt av lagmannsretten, som blant annet uttalte i kjennelsen:

> *"Lagmannsretten er enig med påtalemyndigheten i at forklaringene om alkoholkonsumet, sammenholdt med alkoholmengden i avdødes blod, er en omstendighet som – verken isolert sett eller sett i sammenheng med de øvrige omstendigheter i saken – synes egnet til å føre til frifinnelse."*

Høyesteretts kjæremålsutvalg viste til lagmannsrettens premisser og sa seg enig med lagmannsretten. Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderingene som ble foretatt.

Det som er nytt etter forrige gjenopptakelsessak er undersøkelsen til Ståle Eskeland og Per Holck, og at det er innhentet uttalelse fra Folkehelseinstituttet ved dr. philos. Trygve Normann. Påtalemyndigheten kan ikke se at det i dette nye materialet fremkommer noe nytt i forhold til det som var grunnlaget for den samme anførsel i gjenopptakelsessaken i 1997-2001, og vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er ikke til stede. Av hensyn til spørsmålet om gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, vil påtalemyndigheten likevel komme med noen korte kommentarer.

Etter påtalemyndighetens oppfatning bygges Torgersens slutninger og konklusjoner opp på bristende forutsetninger. Dette gjelder blant annet forklaringene til Svein Erik Johansen, hvor domfelte uttaler at:

> *"Det er klart etter disse tre forklaringene at Rigmor Johnsen drakk juleøl om kvelden fredag 6. desember og at hun drakk opp det hun kjøpte."*

Dette faktum blir lagt til grunn som sikkert for de videre drøftelser, til tross for at det foreligger usikkerhet rundt disse omstendighetene. Påtalemyndigheten viser til at det på bakgrunn av Johansens forklaringer blant annet er uvisst hvor mye øl Rigmor Johnsen drakk og om det var juleøl, og at dette tyder på at spørsmålet om hvor mye som ble drukket ikke var et sentralt tema da forklaringene ble avgitt. Selv om man vet hvor mye øl som ble kjøpt, er det ikke gitt at man vet hvor mye som faktisk ble drukket. Påtalemyndigheten viser her til Johansens forklaring i 1999, hvor det fremgår at han mener å

huske at Rigmor Johnsens lot sitt halvliterglass med øl stå igjen delvis udrukket, da de forlot Scandinavie. Som påpekt av lagmannsretten skal man være forsiktige med forklaringer som gis 40 år i etterkant, men forklaringen svekker i hvert fall ikke det faktum at det er usikkert hvor mye Rigmor Johnsen drakk. Når domfelte legger til grunn at Rigmor Johnsen drakk opp alt det øl som ble kjøpt, blir resten av drøftelsene gal, også konklusjonen.

Påtalemyndigheten gjør for øvrig oppmerksom på at domfelte tar utgangspunkt i at avdøde hadde en alkoholkonsentrasjon i kroppen på 0,2 promille, mens det av skriv fra Rettsmedisinsk institutt 14. desember 1957 fremgår at promillen var mellom 0,2 og 0,3.

Påtalemyndigheten viser til Folkehelseinstituttets uttalelse om at alkoholkonsentrasjonen på 0,2-0,3 promille som ble målt i avdødes blod, ligger innenfor det normale spredningsområdet som alle de individuelle forskjeller ved blant annet forbrenning, opptak av alkohol i kroppen, fordelingsvolum for alkohol og juleølets styrke gir. Det er små marginer både hva gjelder tidspunkt for alkoholinntak, mengde alkohol og dødstidspunkt. Dette gjør at små variasjoner i faktum (tid og mengde for alkoholkonsumet), juleølets styrke og de individuelle fysiologiske forskjellene, vil være helt avgjørende i forhold til det teoretiske resultatet.

Den rettsmedisinske kommisjon, som av domfelte var bedt om å uttale seg til Folkehelseinstituttets uttalelse, kommer til dels med de samme innvendingene som påtalemyndigheten har til de slutningene som blir trukket av de teoretiske beregningene. Påtalemyndigheten gjengir fra DRKs uttalelse 2. januar 2004:

> *"Slik den sakkyndiges beregninger viser, er den promille som ble målt i liket innenfor yttergrensene av den individuelle normalvariasjon for alle beregninger som gjelder alle de omhandlede tidspunkt og for alle omhandlede inntaksscenarier. Altså: Alle de beskrevne inntak av alkohol kunne hos en kvinne av fornærmedes størrelse føre til en promille som den målte – uansett på hvilke av de omhandlede klokkeslett vedkommende eventuelt døde.*
>
> *I en slik situasjon virker det uheldig spekulativt å "velge" to alternative inntakstidspunkt og et relativt snevert*

intervall for dødstidspunktet som det som "passer best" med den målte blodalkoholkonsentrasjonen. Dersom man likevel skulle velge å gjøre det, burde det i alle fall synliggjøres med hvilken vekt de rettstoksikologiske resultat kan sies å tale for et gitt scenarium framfor noen av de andre. "

Påtalemyndigheten gjengir også fra DRKs uttalelse av 11. februar 2004:

"Problemene oppstår når disse teoretiske/hypotetiske beregninger så brukes til å belyse den aktuelle sak. Kanskje kan Kommisjonen best illustrere sin innvending med å vise til at for de inntaksscenarier som er lagt til grunn ved den sakkyndiges beregninger, ville det – dersom man følger advokat Moss' logikk – være "mest sannsynlig" at fornærmede døde kl 0130 eller senere, altså etter at hun ble funnet død. Dette kan tale for at modellen ikke fungerer særlig godt til å predikere dødstidspunktet i den aktuelle sak. Vi viser også til at den sakkyndige (Normann) avslutningsvis skriver følgende: "Den sakkyndige kan ikke vise til saker der dødstidspunkt i tidligere saker er sannsynliggjort med utgangspunkt i blodalkoholkonsentrasjon til den drepte og andre opplysninger i saken". Denne uttalelsen kunne indikere at det er vanskelig å lage slike modeller, i hvert fall hvis uttalelsen er basert på undersøkelse av internasjonal rettspraksis og internasjonal litteratur.

Kommisjonens bemerkninger i siste avsnitt gjaldt for øvrig det faktum at en gjennomsnittsverdi basert på gjennomsnittsparametre ikke nødvendigvis bør/kan betegnes som den "mest sannsynlige" verdi eller den verdi som "passer best". Derimot kunne kanskje den sakkyndige bedømt med hvilken vekt hans beregninger kunne tale for at promillen "passerte 0,2" før eller etter et gitt tidspunkt (for eksempel i form av et sannsynlighets forhold (likelihood ratio)). Men vi er i tvil om slike beregninger bør gjøres under den aktuelle modell (jfr ovenfor). Med den faktiske store individuelle variasjon i de fysiologiske parametre, og med den usikkerhet som synes å råde med hensyn til alkoholinntaket, kan det synes heller tvilsomt om slike

beregninger ville kunne gi et resultat som kunne bidra til å fastsette dødstidspunktet nærmere."

Påtalemyndigheten viser til at domfelte i sin gjenopptakelsesbegjæring 25. februar 2004 gjør gjeldende at DRK i sine uttalelser feilaktig går ut fra at poenget med undersøkelsene er å få fastslått dødstidspunktet, samt at DRK mangler evne og vilje til å trekke konsekvenser av det tilbakeberegningen viser. Påtalemyndigheten uttaler:

"Påtalemyndigheten bemerker først og fremst at anførselen om at DRK mangler evne og vilje til å trekke de konsekvensene Torgersen ønsker, igjen synes som en anførsel om bevisst motarbeidelse av Torgersen fra sakkyndig hold. Det vises til det som er bemerket innledningsvis om dette.

Etter påtalemyndighetens oppfatning er det Torgersen som ikke evner å forstå at man, når det gjelder alkoholkonsentrasjon i blodet, ikke kan snakke om "mest sannsynlige" verdier. På grunn av de store individuelle variasjonene i de fysiologiske parametre, samt usikkerhet rundt tid og mengde for alkoholinntaket, kan man ikke legge "mest sannsynlige" verdier til grunn for videre slutninger om når det er mest sannsynlig at Rigmor Johnsen senest eller tidligst ble drept."

For så vidt gjelder domfeltes henvisning til beregninger i promillekjøringssaker, uttaler påtalemyndigheten at heller ikke denne støtter Torgersens konklusjoner, idet man i disse sakene nettopp opererer med tekniske sikkerhetsmarginer og regner med en forbrenningshastighet som ligger omkring den nedre grense for den fysiologiske forbrenningshastighet. I disse sakene foretar man dessuten en tilbakeregning fra den målte promille, uten behov for å vite tid og mengde for alkoholinntaket.

Påtalemyndighetens konklusjon er at ikke noe av det som er anført om alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod, er slike forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.10.6.2 Dødsflekker, dødsstivhet og temperatur

Til domfeltes anførsel om at dødsflekker, dødsstivhet og likets temperatur tilsier at det er mer sannsynlig at Rigmor Johnsen ble drept senere enn ca. kl. 23.30 enn tidligere enn 23.30, viser påtalemyndigheten til sakkyndig uttalelse fra professor Rognum ved Rettsmedisinsk institutt, som domfelte selv har innhentet.
Basert på den aktuelle obduksjonsinnberetningen, studie av litteratur og egen erfaring, konkluderte Rognum med at dødsfallet kunne ha inntruffet ca. tre timer før åstedsundersøkelsen foretatt av professor Waaler, dvs. 6. desember 1957, ca kl. 23.30. Ut fra åstedsfunn og obduksjonsfunn kunne det imidlertid ikke utelukkes at døden kan ha inntruffet litt etter kl. 23.30. Til dette uttaler påtalemyndigheten:

> *"Rognums konklusjoner er således ikke i overensstemmelse med Torgersens anførsel. På bakgrunn av obduksjonsrapporten og Rognums uttalelse, trekker Torgersen egne slutninger og konklusjoner som ikke stemmer med den sakkyndiges vurderinger. Torgersen gir uttrykk for å være av den oppfatning at Rognum ikke har grunnlag for sine konklusjoner i egne premisser. Påtalemyndigheten finner ikke grunn til å bemerke dette annet enn å vise til at Rognums sakkyndighetsuttalelse ble oversendt DRK uten at de fant grunnlag for vesentlige bemerkninger."*

Påtalemyndigheten viser også til uttalelsen fra professor Gregersen ved Rettsmedisinsk institutt ved Universitetet i Aarhus, som domfelte la frem for lagmannsretten under den forrige gjenopptakelsessaken. Etter gjennomgang av obduksjonsrapporten, bilder og etter å ha lest Eide/Moss sin bok om Torgersensaken, konkluderte han med at døden trolig har inntrådt i en periode fra ca. en halv time før Waalers undersøkelse kl. 02.30, og neppe mer enn 5 timer før undersøkelsestidspunktet. Etter hans vurdering kunne man ikke med noen grad av sannsynlighet uttale seg om dødstidspunktet ligger før, i midten eller i slutten av dette tidsrom. Han konkluderte videre med at forholdene omkring alkoholinntak og blodkonsentrasjonen ikke kunne anvendes til dødstidsbestemmelse. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"Heller ikke denne sakkyndige uttalelsen innhentet på vegne av Torgersen støtter hans anførsler på dette punkt.*

Påtalemyndigheten kan ikke se at det som her er anført av Torgersen kan tillegges vekt med hensyn til å endre dødstidspunktet. Tvert i mot bekrefter professor Rognums uttalelse at det drapstidspunkt som er lagt til grunn i dommen er korrekt."

Påtalemyndigheten kan etter dette ikke se at noe av det som er anført, er slike forhold som gjør det meget tvilsomt dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.10.6.3 Olga Eriksens observasjoner i trappeavsatsen

Domfelte hevder at man på bakgrunn av forklaringen til Olga Eriksen må trekke den slutning at drapet fant sted etter ca. kl. 24.00. Etter påtalemyndighetens oppfatning står man igjen overfor en tolkning og vurdering av en vitneforklaring som var kjent under hovedforhandlingen. Olga Eriksen avga forklaring både til politiet og under den rettslige forundersøkelsen. Hun avga forklaring under hovedforhandlingen 4. juni 1958, og ble også avhørt i forbindelse med åstedsbefaringen samme dag. Påtalemyndigheten anfører at lagretten hadde full mulighet til å ta hennes forklaring i betraktning ved sin bevisbedømmelse.

Påtalemyndigheten viser til at domfelte allerede under gjenopptakelsessaken på 70-tallet, anførte at Olga Eriksen i sin vitneforklaring ikke bemerket noe om at hun hadde sett avføring i trappeavsatsen, og at dette måtte oppfattes som et uttrykk for at drapet ennå ikke hadde skjedd. Anførselen ble opprettholdt under gjenopptakelsessaken 1997-2001. Fortolkningen av Olga Eriksens forklaring opprettholdes i nærværende gjenopptakelsesbegjæring, og påtalemyndigheten viser til statsadvokat Wikers uttalelse 22. oktober 1973:

"Forsvareren gjør seg for øvrig skyldig i en uriktig og ubegrunnet tolkning av fru Eriksens forklaring overfor politiet. Man kan ikke som høyesterettsadvokat Staff, ut fra hennes vitneprov konstatere at fru Eriksen "ikke ser denne avføring". Hennes forklaring som finnes i dok 10 side 10 må sees i sammenheng. Hun har forklart at det var "noen som

hadde kastet opp eller spyttet blod" i oppgangen. I forhørsretten uttalte hun at det hadde vært "noen griser" i oppgangen, jf dok 45 side 33. Til mannen sin beklaget hun seg over noe "griseri" i gangen og fortalte at det var kastet opp eller spyttet blod, jfr dok 4 side 1. Noen foranledning til å undersøke "griseriet" nærmere hadde hun ikke, og det har hun da selvfølgelig heller ikke gjort. Det hendte så mye "rart" der nede uttalte hun, jf hennes politiforklaring i dok 10.

Fru Eriksens forklaring gir i folkelig tale en dekkende beskrivelse av de funn som ble gjort på stedet. Det er åpenbart ikke grunnlag for å trekke den slutning av hennes forklaring at det ikke var avføring på gulvet kl. 2400 da hun så blodet."

Påtalemyndigheten kan ikke se at det domfelte har anført kan tillegges vekt med hensyn til å endre dødstidspunktet, eller at det er anført slike forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

8.10.6.4 Vaktmann William Juul Sørensens vitneforklaring

Til domfelte anførsel om at Sørensens forklaring om at han hørte et kvinneskrik ca. kl. 01.00 trekker i retning av at drapstidspunktet er ca. kl. 01.00, bemerker påtalemyndigheten at anførselen ikke inneholder noe nytt. Alle opplysninger som domfelte her refererer til, forelå da saken ble behandlet i lagmannsretten, og grunnen til at vitnet ikke ble ført er trolig at både forsvarer og aktor fant at Sørensens forklaring var betydningsløs.

Påtalemyndigheten gjengir kjæremålsutvalgets uttalelse i kjennelse 31. mai 1976, som også er inntatt ovenfor under kap. 8.10.3. Påtalemyndigheten viser også til at denne anførselen ble gjentatt i gjenopptakelsessaken 1997-2001, og uttaler:

"Torgersen anfører nå at Sørensens utsagn om at han luktet røyk samtidig med at han hørte ett kvinneskrik, ikke er uforenlig med at det var Rigmor Johnsen som skrek, som påpekt av de tidligere rettsinstansers behandling av

anførselen. Det anføres at den røyklukten som Sørensen kjente kan ha kommet fra fyring i strøket, eller at Sørensen i ettertid har tolket hele situasjonen slik at han hørte skriket og kjente røyklukten omtrent samtidig, selv om det ikke var tilfelle.

Igjen ser man at Torgersen spekulerer i feil ved en vitneforklaring for å få denne til å stemme med sin tese. Påtalemyndigheten viser for øvrig til at Sørensen i sin første politiforklaring 20. desember 1957 ikke nevnte skriket, men forklarer kun om røyklukten, jf dok 18, side 63."

Påtalemyndigheten uttaler videre at selv om man skulle legge til grunn at den røyklukt som Sørensen forklarer at han kjente, ikke hadde noe med brannen på åstedet å gjøre, står man likevel igjen med Olga Eriksens forklaring om at det i trappeavsatsen var "*noen som hadde kastet opp eller spyttet blod"*.

Etter påtalemyndighetens vurdering kan ikke det som anføres om Sørensens forklaring, verken isolert eller sett i sammenheng med de øvrige omstendigheter, tillegges vekt med hensyn til å endre dødstidspunktet eller gi grunnlag for gjenopptakelse.
Det foreligger ikke slike forhold som gjør det *"meget tvilsomt"* om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.10.6.5 Tidspunktet for brannstiftelsen

Domfelte anfører at tidspunktet for brannstiftelsen trekker i retning av at drapstidspunktet ligger innenfor tidsrommet ca. kl. 01.00 – ca. kl. 01.25, og at en rimelig teori er at brannen ble påsatt temmelig umiddelbart etter drapet i et forsøk på å skjule spor.
Påtalemyndigheten viser til sin uttalelse om dette, som er gjengitt ovenfor under kap. 8.8.6, men bemerker kort at domfelte ser helt bort fra alle øvrige omstendigheter i saken, som for eksempel at Olga Eriksen observerte blod i oppgangen allerede ca. kl. 24.00.
Påtalemyndigheten kan ikke se at det som anføres om branntidspunktet kan tillegges vekt med hensyn til å endre drapstidspunktet, og kan heller ikke se at det foreligger slike forhold

som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.10.7 Kommisjonens vurderinger

8.10.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Etter hovedforhandlingen i 1958 er det innhentet nye sakkyndige uttalelser og foretatt nye vitneavhør med sikte på å kaste lys over drapstidspunktet. Spørsmålet for kommisjonen er om det er fremkommet nye omstendigheter eller nye bevis vedrørende dette som synes å være egnet til å føre til frifinnelse.

Det vises her blant annet til forsøket som ble utført av Ståle Eskeland og Per Holck, samt beregninger foretatt av Trygve Normann. Sistnevntes undersøkelse ble kommentert av DRK 2. januar 2004 og 11. februar 2004, og kommisjonen viser til utdrag som er inntatt ovenfor under kap. 8.10.6.1.
Det fremgår at DRK har vektige innvendinger mot disse *"teoretiske/hypotetiske beregninger"* og DRK uttaler blant annet at det for de inntakskriterier som legges til grunn ved den sakkyndiges beregninger

> *".... ville det – dersom man følger advokat Moss' logikk – være "mest sannsynlig" at fornærmede døde kl. 0130 eller senere, altså etter at hun ble funnet død."*

Kommisjonen har merket seg domfeltes innvendinger til denne uttalelsen, men finner likevel ikke at det i disse forsøkene og beregningene fremkommer noe nytt som synes å være egnet til å føre til frifinnelse.

For så vidt gjelder fastsettelse av dødstidspunktet, foreligger det nye sakkyndige uttalelser fra professor Gregersen og professor Rognum. Rognums uttalelse ble forelagt DRK som ikke fant grunnlag for vesentlige bemerkninger. Etter kommisjonens vurdering er det ikke, ut fra Gregersens og Rognums uttalelser, grunnlag for å fastslå at drapstidspunktet er et annet enn det som fremgår av tiltalen.

Kommisjonen kan heller ikke her se at det foreligger nye opplysninger som synes å være egnet til å føre til frifinnelse.

Etter hovedforhandlingen i 1958 er det innhentet nye vitneforklaringer blant annet fra vaktmann William Juul Sørensen, som ikke ble ført som vitne under hovedforhandlingen, og fra Rigmor Johnsens venn, Svein Erik Johansen.

Selv om nye sakkyndige uttalelser og nye vitneforklaringer etter hovedforhandlingen kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis, er det kommisjonens oppfatning at de i nærværende sak ikke inneholder opplysninger som gir grunn for å tro at drapstidspunktet er et annet enn det som er lagt til grunn ved domfellelsen, og de synes derfor ikke egnet til å føre til frifinnelse.

Kommisjonen viser til at det under hovedforhandlingen ble avgitt forklaringer fra vitner og sakkyndige om forhold som kunne belyse dødstidspunktet. De sakkyndige Waaler og Lundevall, som obduserte Rigmor Johnsen, forklarte seg. Det var Waaler som kom til åstedet kl. 02.30, og som foretok undersøkelse av avdøde på stedet. I tillegg forklarte Olga og Emil Eriksen seg som vitner. Det samme gjorde Svein Erik Johansen. Det fremgår av rettsboken at det ble foretatt åstedsbefaring 4. juni 1958. I tillegg til retten og lagretten, deltok blant annet Waaler og Lundevall, samt politibetjent Haugen som foresto åstedsundersøkelsen 7. desember 1957 og som skrev åstedsrapporten. Det fremgår forutsetningsvis av rettsboken for 4. juni 1958 at også vitnene Olga Eriksen og Sigrid Fjellberg deltok. I rettsboken heter det blant annet:

> *"... foretok kl. 13 åstedsbefaring, hvor en del påvisninger ble foretatt. Vitnene Sigrid Fjellberg og Olga Eriksen ble igjen avhørt og deretter dimittert. Kl. 14.00 vendte man igjen tilbake til rettssalen hvor forhandlingene ble gjenopptatt."*

Om åstedsbefaringen skriver Aftenposten i morgennummeret 5. juni 1958:

> *"Det ble foretatt en grundig befaring på åstedet. Vidner som har forklart at de så Rigmor Johnsen sammen med en ukjent mann den 6. desember i fjor, forklarte og*

demonstrerte hvor de hadde sett paret. Inne i gangen og i kjelleren, hvor påtalemyndigheten mener åstedene er, hadde kriminallaboratoriets folk markert offerets stilling da hun ble funnet av brannvesenet efterat ilden ble slukket. Det var en uhyre dramatisk demonstrasjon for lagmannsretten."

Etter kommisjonens vurdering var det en omfattende bevisførsel som lå til grunn for lagrettens vurdering av skyldspørsmålet. Det foreligger ikke noe nytt som tilsier at dødstidspunktet er et annet enn det som er lagt til grunn i tiltalebeslutningen og dommen. Vilkårene for gjenopptakelse er ikke til stede etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. I hvilken grad opplysningene kan ha betydning for spørsmålet om gjenopptakelse, må derfor vurderes ut fra straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.10.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

8.10.7.2.1 Alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod

Kommisjonen vil for ordens skyld nevne at det i brev 13. desember 1957 fra professor Molland til Det rettsmedisinske institutt fremgår at:

"Blodet viste et innhold av flyktig reduserende substans svarende til 0,20 o/oo alkohol."

I brev 14. desember 1957 til Oslo forhørsrett fra Rettsmedisinsk institutt ved Lundevall og Waaler heter det:

"Ved den kjemiske undersøkelse ble det funnet at blodets alkoholinnhold i dødsøyeblikket var mellom 0,20 og 0,30 o/oo. Denne lille alkoholkonsentrasjonen foranlediger ingen tilføyelser til konklusjonen i obduksjonsinnberetningen."

Etter kommisjonens vurdering er det mange usikre faktorer knyttet til domfeltes anførsel om at alkoholkonsentrasjonen i Rigmor Johnsens blod taler for at drapstidspunktet er senere enn det som ble lagt til grunn i dommen. Forutsetningen for å benytte en beregningsmodell, slik domfelte gjør, er at man i det minste har

sikre opplysninger om alkoholinntaket, både med hensyn til mengde, styrke og tidspunkt. På bakgrunn av de vitneforklaringer som foreligger, knytter det seg usikkerhet ved samtlige av disse punktene, ikke minst med hensyn til hvor mye Rigmor Johnsen drakk. Kommisjonen finner det tilstrekkelig å vise til uttalelsene fra DRK, som er gjengitt under kap. 8.10.6.1 ovenfor, og som i uttalelse 11. februar 2004 uttaler blant annet at med *"....den faktiske store individuelle variasjon i de fysiologiske parametre, og med den usikkerhet som synes å råde med hensyn til alkoholinntaket, kan det synes heller tvilsomt om slike beregninger ville kunne gi et resultat som kunne bidra til å fastsette dødstidspunktet nærmere."* Det følger av dette at heller ikke domfeltes henvisning til et promillesimuleringsprogram på internett, jf. blant annet advokat Moss sine merknader til påtalemyndighetens uttalelse i brev 4. januar 2006, kan tillegges vekt ved vurderingen.

8.10.7.7.2 Dødsflekker, dødsstivhet og temperatur

Ved vurderingen av om det er forhold knyttet til dødsflekker, dødsstivhet og temperatur som tilsier at drapstidspunktet er senere enn det som er lagt til grunn i dommen, er det kommisjonens vurdering at man må ta utgangspunkt i obduksjonsrapporten og de observasjoner Waaler gjorde da han undersøkte avdøde ca. kl. 02.30.

Waaler konstaterte ved sin undersøkelse kl. 02.30 at det manglet dødsstivhet i armer, fingre og hals, men var antydet i knærne. Domfeltes teori er at den antydede dødsstivhet i knærne kan skyldes at benas tyngde og friksjonen mot gulvet kan ha blitt feiltolket som en svak dødsstivhet, og at det dessuten lå en trebjelke under avdødes knær som kan ha vanskeliggjort undersøkelsen. Kommisjonen kan ikke se at denne teorien har noe for seg. Det er grunn til å anta at den eventuelle risiko for feilbedømming som ligger i de forhold domfelte påpeker, også var iakttatt av professor Waaler.

Kommisjonen viser videre til den sakkyndige uttalelsen til professor Rognum, som i liten grad støtter domfeltes anførsel om at drapet er begått senere enn ca. kl. 23.30. Det vises til omtalen av hans uttalelse ovenfor. Rognums hovedkonklusjon er at det er rimelig å

anta at dødstidspunktet har vært ca. tre timer før Waalers undersøkelse, det vil si ca. kl. 23.30. Selv om Rognum, ut fra åstedsfunn og obduksjonsfunn ikke kan utelukke at døden kan ha inntrådt *"litt senere"* enn kl. 23.30, gir han lite støtte for domfeltes teori om at drapet er begått etter midnatt.

Kommisjonen finner også grunn til å vise til professor Gregersens uttalelse, hvor han konkluderer med at det må antas at døden har inntrådt i en periode fra ca. en halv time før undersøkelsen (kl. 02.00) og neppe mer enn fem timer før undersøkelsestidspunktet (kl. 21.30). Han kunne ikke med noen grad av sannsynlighet anslå om drapstidspunktet var i begynnelsen, midten eller i slutten av denne perioden.

Som tidligere nevnt forklarte både Lundevall og Waaler seg som sakkyndige under hovedforhandlingen og de deltok på åstedsbefaringen 4. juni 1958. Det må legges til grunn at dødstidspunktet var et tema, og at de sakkyndige gjennom sine forklaringer og etterfølgende eksaminasjon fikk anledning til å belyse dette nærmere. Det må i alle fall antas at de ville ha reagert, dersom drapstidspunktet i tiltalebeslutningen ikke lot seg forene med deres funn og vurderinger. Etter kommisjonens vurdering er det ikke konkrete holdepunkter for at drapet er begått på et senere tidspunkt, noe som ville ha utelukket domfelte som gjerningsperson. De sakkyndiges uttalelser støtter heller ikke en slik teori.

8.10.7.7.3 Olga Eriksens observasjoner i trappeavsatsen

Etter domfeltes vurdering er det tilnærmet sikkert at blodet og avføringen som var i trappeavsatsen da brann- og politifolkene ankom ca. kl. 01.30 ikke var der da Olga Eriksen gikk gjennom trappeavsatsen ca. kl. 24.00, og at drapet følgelig må ha skjedd senere enn ca. kl. 24.00.

Det synes å være lagt til grunn, og er heller ikke bestridt, at Olga Eriksen kom hjem fra vaskejobben ca. kl. 24.00, og at hun i trappeavsatsen, på vei tilbake fra gårdsplassen, observerte en blodflekk ved kjellerdøren og at hun beskrev det som at noen hadde *"spyttet blod eller kastet opp blod."* Domfeltes anførsel har sin bakgrunn i at Olga Eriksen ikke forklarte noe om at hun observerte blodflekken og avføringen midt på gulvet, og heller ikke trusedelen eller de mindre blodflekkene. Hun forklarte heller ikke at hun måtte løfte føttene for å unngå å tråkke opp i blod eller avføring, og heller ikke at hun kjente lukt av avføring.

For kommisjonen er det avgjørende at Olga Eriksen observerte noe som hun beskrev som *"blod i gangen"*, at *"det har vært noen griser her"* og at noen hadde *"spyttet blod eller kastet opp blod"*. Observasjonen har gjort slikt inntrykk på henne at hun fant grunn til umiddelbart å kommentere det for mannen, Emil Eriksen. Domfeltes spørsmål om hvorfor Olga Eriksen ikke observerte de øvrige elementene, og hvordan hun unngikk å tråkke i blod og avføring, kan ikke besvares uten å hengi seg til spekulasjoner. Kommisjonen viser til forklaringen til vitnet Gunnar Wessel Bakke, som ble avhørt av kommisjonen 28. oktober 2005. Han var brannkonstabel på den første brannbilen som kom til Skippergata 6. Selv om kommisjonen generelt vil utvise forsiktighet med å legge vekt på forklaringer som er avgitt så lang tid i ettertid, vil den likevel gjengi deler av hans forklaring:

> *"Før rettsmedisineren kom til stedet gikk vitnet inn i gangen hvor drapet skulle ha skjedd. Der så han blodspor på trappetrinnene. Vitnet så også at det var blod der hvor en gikk inn til gangen. Vitnet gikk inn i gangen og prøvde å lyse*

med en lommelykt. Denne var så dårlig at vitnet gikk ut i bilen og hentet en lykt med sterkere lys. Han observerte både blod og avføring inne i gangen. Vitnet utelukker ikke at han kan ha tråkket i noe av dette uten å vite det. Han tror likevel at han ikke tråkket i noe blod eller avføring. Han merket ikke noe da han kom tilbake til brannstasjonen……

Inn i gangen luktet det ikke noe av ekskrementene og det var mørkt. Først etter at vitnet hadde hentet en sterkere lykt ble han oppmerksom på blodet og ekskrementene inne i gangen."

Både Olga Eriksen og hennes mann avga forklaring til politiet, under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen. Olga Eriksen deltok dessuten under rettens åstedsbefaring og avga forklaring i forbindelse med denne. Lagretten har derfor hatt anledning til å vurdere hennes vitneprov, og både retten og partene har hatt anledning til å eksaminere henne om observasjonene. Kommisjonen kan ikke se at domfeltes anførsel om at det er tilnærmet sikkert at blodet og avføringen i trappeavsatsen ikke var der kl. 24.00, er forankret i en realistisk tolkning av bevisbildet som gir grunnlag for å stille spørsmål ved det drapstidspunktet som er lagt til grunn.

8.10.7.7.4 Vaktmann William Juul Sørensen

Sørensen forklarte til politiet at han hørte et kvinneskrik i retning Skippergata ca. kl. 01.00, og at han samtidig merket røyklukt, og domfelte anfører at forklaringen er forenlig med at det var Rigmor Johnsen han hørte.

Kommisjonen er ikke enig i denne vurderingen, og slutter seg til lagmannsretten som i 2000 betegnet forklaringen som *"uklar og upresis"*. Sørensen forklarer at han merket røyklukt samtidig som han hørte skriket. Dersom det legges til grunn at skriket har sammenheng med drapet på Rigmor Johnsen og at røyklukten stammer fra brannen i kjelleren, er det på det rene at forklaringen verken er i samsvar med politiets eller domfeltes oppfatning av hendelsesforløpet, idet det nødvendigvis må ha tatt noe tid etter

drapet før røyklukten kunne kjennes i omkringliggende gater. Domfelte forklarer dette med at den røyklukten Sørensens kjente, kan stamme fra fyring i området eller at Sørensen i ettertid kan ha tolket situasjonen feil.

Det fremgår av begjæringen at Sørensen befant seg ca. 80 meter fra Skippergata 6b da han hørte skriket, og domfelte uttaler at det er merkelig at det ikke er opplysninger om at noen andre også hørte skriket. Domfelte uttaler at dette trekker i retning av at noen i Skippergata 6b eller i nabolaget hadde noe med drapet å gjøre eller at lyden ikke bar i de retninger hvor det var andre mennesker som kunne høre skriket.

Sørensen tok kontakt med brannvesenet om sin observasjon allerede samme natt og han avga politiforklaring 20. desember 1957 og 20. mai 1958. Han ble ikke ført som vitne under hovedforhandlingen. Årsaken til dette var trolig at påtalemyndigheten og forsvareren fant hans forklaring betydningsløs.

Etter kommisjonens vurdering kaster ikke Sørensens forklaring noe lys over drapstidspunktet.

8.10.7.7.5 Tidspunktet for brannstiftelsen

Til domfeltes anførsel om at tidspunktet for brannstiftelsen trekker i retning av at drapstidspunktet ligger innenfor tidsrommet ca. kl. 01.00 - ca. kl. 01.25, viser kommisjonen til det som er uttalt ovenfor under kap. 8.8.7, og har ingen ytterligere merknader.

8.10.7.7.6 Avsluttende merknader

Etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er det et krav for gjenopptakelse at det foreligger *"særlige forhold"* som gjør det *"meget tvilsomt*" om dommen er riktig. Domfelte har i sin begjæring anført en rekke forhold som hevdes å trekke i retning av at drapstidspunktet med stor grad av sikkerhet ligger innenfor ca. kl. 01.00 - 01.25, og at dette utelukker at han er gjerningspersonen. Det

samme vil gjelde dersom det forutsettes at drapstidspunktet ligger mellom ca. kl. 23.30 og ca. kl. 01.00.

Kommisjonen kan ikke se at det er forhold som gir grunn til å anta at det drapstidspunktet som ble lagt til grunn er uriktig. Kommisjonen har vurdert de enkelte anførsler hver for seg og samlet, og er kommet til at det ikke foreligger noen særlige forhold vedrørende drapstidspunktet som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

8.11 Torgersens alibi

8.11.1 Innledning

Torgersen har forklart at han om kvelden 6. desember 1957 gikk fra Grand hotell til Sentrum kino, hvor han traff Gerd. De gikk sammen til Tore Hunds vei 24, hvor de kom ca. kl. 23.30. De var der i en times tid, frem til ca. kl. 00.30, før de reiste ned til sentrum, hvor de skiltes ved Stortinget (Akersgata). De delvis gikk, delvis syklet. Etter at de hadde skilt lag syklet og gikk Torgersen ned Prinsensgate mot Østbanen, hvor han ble pågrepet i Havnegata kl. 00.58.

Torgersen hevder at dette gir ham alibi, idet han ikke var i Skippergata da drapet ble begått, og at han må utelukkes som gjerningsperson.

8.11.2 Behandlingen i 1958

Under etterforskingen ble det foretatt avhør av en rekke vitner som kunne forklare seg om sine observasjoner på boksestevnet i Sentrum kino, på kafe Hjerterum i Pilestredet, utenfor Grand hotell, i Torggaten og på Youngstorget og i Skippergata. I tillegg ble domfeltes familie avhørt vedrørende forklaringen om at han hadde hatt med seg en pike hjem. Vitneforklaringer om dette ble også avgitt under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen.

Politiet foretok avstands- og tidsmålinger av de strekningene domfelte hevdet at han hadde gått og/eller syklet, både før og etter at han traff Gerd, og det var foretatt målinger av strekninger ut fra den teorien politiet la til grunn.

Som nevnt tidligere foreligger det ikke referater fra hovedforhandlingen, og det kan derfor ikke fastslås hva som kom frem under vitneforklaringene og bevisførselen for øvrig. Det må antas at vitnene forklarte seg noenlunde i samsvar med forklaringer som var gitt til politiet og under den rettslige forundersøkelsen. Avisreportasjer gir også et visst inntrykk av hva som kom frem under hovedforhandlingen, og det samme gjør redegjørelsen til Dorenfeldt i november 1958. Kommisjonen begrenser seg her til å gjengi deler av Dorenfeldts redegjørelse, og viser for øvrig til det som fremkommer i domfeltes begjæring.

Statsadvokat Dorenfeldt gir i sin redegjørelsen en beskrivelse av hvordan domfelte forklarte seg om forholdene omkring Gerd, og påtalemyndighetens oppfatning av denne:

> *"Han hadde fra Grand gått til Stortorget og derfra Torggt. til Ole Bulls plass, hvor han hadde truffet Gerd, som hadde blitt med ham hjem, se for øvrig dok. 45 s. 3. Han anslår tidspunktet da han kom hjem, til ca. kl. 23.30. Han hadde så vært hjemme til ca. kl. 24.30, da han syklet ut med Gerd bak på sykkelen til han kom til Grønland. Derfra hadde de så gått til han hadde skiltes fra henne i Akersgt. Han hadde svinget ned Prinsensgt. og kommet til det sted ved Oslo Østbanestasjon hvor han ble arrestert, mistenkt for sykkeltyveri, se hans forklaringer i dok, 6 s. 2 og dok. 45 s. 2 flg. Torgersens familie, således bl.a. hans mor og søster, har til en viss grad støttet Torgersens forklaring om at han hadde med seg en pike denne natten. Ingen av dem hadde imidlertid sett henne. Påtalemyndigheten var den hele tid på det rene med at tiltaltes forklaring om Gerd var et falsum og et forsøk på å bygge opp et alibi. Grunnen til påtalemyndighetens standpunkt var bl.a. at 24. vitne, Johanne Kristine Olsen, hadde iakttatt ham utenfor Eldorado kino på vei mot Youngstorget om kvelden ca. k. 23.45….."*

Dorenfeldt redegjør videre for den teorien som påtalemyndigheten la til grunn under hovedforhandlingen, og konkluderer med at Torgersen ikke kan ha forklart sannheten..:

> *"Man hadde nemlig et tidspunkt som var av ganske stor betydning, nemlig det tidspunkt da Torgersen forlot sitt hjem om natten etter å ha byttet av seg det han tidligere hadde hatt på seg, således bl.a. den brunstripete dress på hvilken de 5 barnåler ble funnet. Torgersens søster fru Dagmar Halvorsen hadde nemlig tatt avskjed med sin mann, som skulle ha en bestemt buss (32. og 33. vitne), se bl.a. dok. 18 s. 74 og s. 75. Under hovedforhandlingen kom det også tydelig fram av forklaringer fra søsteren at Torgersen fremdeles oppholdt seg hjemme etter at søsteren Dagmar hadde tatt avskjed med sin mann. På denne måten kom man til at Torgersen neppe kunne ha forlatt sin bopel før kl. 00.30, sannsynligvis et par minutter senere. Hans forklaring om hvorledes han hadde følge med Gerd, fremgår av hans forklaring, dok. 45 s. 3-4. Den samme forklaringen gjentok han under hovedforhandlingen. Han påsto at han syklet med Gerd på bagasjebrettet til de kom til Grønland og der gikk de av og trillet sykkelen videre. Politiet har kontrollert tidsangivelsen og det fremgår av politiets undersøkelser at det fra Torgersens bopel i Tore Hunds vei 24 til Grønland vil medgå ca. 5 min, når man sykler. Går man så fra Grønland den rute som Torgersen selv har opplyst, til arrestasjonsstedet, medgår 25 min. Den minste tid som kan benyttes på distansen, er 30 min. Da Torgersen forlot sitt hjem vel kl. 0030 ville han ikke kunne rekke å bli arrestert kl. 00.58 hvis han hadde forholdt seg sånn som nevnt. Påtalemyndigheten kom derfor til på grunnlag av denne tidsberegning at Torgersen ikke hadde forklart sannheten. Torgersen ville derimot hatt utmerket god tid til å sykle direkte fra Tore Hunds vei ca. kl. 00.35 til Skippergt. 6 B. Dette tar etter politiets beregning ca. 10 min. Han kunne da ha vært på åstedet kl. 00.45 og han har da hatt tilstrekkelig tid til å sette ild på i kjelleren og så forlate åstedet og sette seg på sykkelen, som han hadde plasert i porten rett overfor, nemlig til Skippergt. 9, jfr. Ørnulf Bergersens forklaring om sine iakttagelser av Torgersen ca. kl. 00.55."*

Påtalemyndigheten mente at forklaringen til Johanne Kristine Olsen og tidstabellen motbeviste Torgersens alibi. Under hovedforhandlingen fikk man supplert bevisførselen ytterligere ved at Gerd Berg ble ført som vitne. Det var hennes tidligere mann, Finn Berg, som hadde henvendt seg til forsvareren og ment at det kunne være hans tidligere ektefelle som hadde vært sammen med Torgersen denne kvelden. Gerd Berg, som ble avhørt av politiet 4. juni 1958, ble ført som vitne den 7. juni 1958, og Dorenfeldt uttaler om dette:

> *"Under hovedforhandlingen i lagmannsrett den 7. ble vitnet Gerd Berg fremstilt, se rettsboken, dok. 99 s. 34 flg. Før hun avga forklaring, fikk Torgersen anledning til å uttale seg om det var dette vitne han angivelig skulle ha vært sammen med på det kritiske tidspunkt: "Det er henne", sa Torgersen. Gerd Berg benektet kategorisk riktigheten av dette utsagn og hun ble etter avhøringen edfestet, se rettsboken, dok. 99, s. 37-39. Her er det grunn til å feste oppmerksomheten på følgende: Det var ganske åpenbart for alle og enhver at Torgersen her forklarte seg usant. Han hadde tidligere gitt en beskrivelse av denne Gerd, se bl.a. dok. 45 s. 3. Høyden var således bl.a. oppgitt til 1,65 – 1,70 cm. og hun hadde pene, jevne tenner. Da Gerd Berg kom i retten, viste det seg at hun var en ganske høy dame, 1,74 cm. og da hun ble spurt om å vise fram sine tenner, ga hun uttrykk for at hun måtte få slippe dette, for hun hadde ikke hatt råd til å stelle dem på 5 år, se også uttalelse fra den sakkyndige, tannlege Strøm, dok. 98. Dertil kom at hun bodde på et helt annet sted av byen enn det sted i Akersgt. hvor Torgersen hadde satt henne av om natten. I og med at Torgersen også på dette punkt forklarte seg uriktig, avslørte han selv sitt falske alibi."*

Det fremgår av rettsboken at statsadvokat Dorenfeldt, med forsvarerens samtykke, dokumenterte Torgersens rettslige forklaring 18. februar 1958 og hans politiforklaring 7. desember 1957. Det fremgår videre av rettsboken at Dorenfeldt ba om at vitnet Gerd Berg måtte edfestes. I rettsboken fremgår blant annet:

"Da vitneførslene begynte ble partene enige om å frafalle edfestelsen av samtlige vitner. Statsadvokaten finner imidlertid å måtte forlange edfestelse av Gerd Berg fordi tiltalte har opplyst at han har hatt henne på sitt rom en times tid om natten mellom 6. og 7. desember 1957 mens hun som vitne benektet i det hele å ha sett tiltalte tidligere. Det er etter statsadvokatens mening av særlig stor betydning for sakens avgjørelse om det er tiltalte eller vitnet som for så vidt forklarer seg riktig……"

Retten besluttet at både Gerd og Finn Berg skulle edfestes.

8.11.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

I lagmannsrettens beslutning 27. juni 1975 gjengis utdrag fra forklaringer som domfelte og vitner ga til politiet og under den rettslige forundersøkelsen vedrørende domfeltes forklaring om at han hadde vært sammen med Gerd. Etter lagmannsrettens vurdering var det ikke fremkommet noe nytt i gjenopptakelsessaken som var egnet til å føre til frifinnelse.
Lagmannsretten viste også til at domfelte i ettertid har erkjent at Gerd Berg ikke var *"sakens Gerd"*. I et åpent brev i Arbeiderbladet 21. desember 1972 hadde Torgersen innrømmet at Gerd Berg ikke var identisk med den Gerd Berg som han hadde vært sammen med natt til 7. desember, og det refereres fra dette. Lagmannsretten uttaler blant annet:

"Torgersens etterfølgende erkjennelse av at Gerd Berg ikke var "sakens Gerd" er en ny kjensgjerning. Lagmannsretten finner det klart at denne erkjennelse ikke kan begrunne gjenopptakelse. Den er verken alene eller i forbindelse med tidligere fremførte beviser "egnet til å bevirke frifinnelse", jfr. strpl. § 414 nr. 3. Det er anført at denne ene usannhet fra Torgersens side kan ha vært tillagt utslagsgivende betydning for lagrettens tro eller ikke-tro på Torgersen og hans forklaring i det hele. Det vet man ikke noe om. Det som lagretten måtte ta standpunkt til var i første rekke om Torgersen hadde vært sammen med Gerd. Man vet ikke noe om hvordan forholdet har influert på lagrettens

vurdering av hans troverdighet på andre punkter. At det er en mulighet for dette kan heller ikke begrunne gjenopptakelse."

Lagmannsretten kommenterer også domfeltes anførsel om at han, etter pågripelsen, opplyste til politiet at han hadde en avtale om å treffe Gerd den påfølgende kveld, men at politiet ikke benyttet denne muligheten til å få kontakt med Gerd. Lagmannsretten uttaler at det ikke foreligger opplysninger om at dette ble gjort, og at årsaken til dette kan være at politiet ikke anså det nødvendig eller formålstjenlig, eller at det ikke var mulig eller at muligheten ble oversett. Lagmannsretten uttaler videre:

"Det nevnes i denne sammenheng at Torgersen etter avhøret om morgenen 7. desember på nytt ble søkt avhørt samme dag kl. 19.00 (dok. 11). Han hadde da lagt seg og var ikke villig til å avgi forklaring. Tidspresset for politiet har sikkert vært betydelig på dette tidspunkt. Etter at politibetjent F. Kirkemo 19. desember 1957 kl. 22.50 hadde fått telefonoppringning fra en kvinne som sa at hun var Gerd, som på forespørsel opplyste at hennes etternavn var Gundersen, ble det foretatt ganske omfattende undersøkelser blant kvinner med dette navn. Undersøkelsene var negative. Det må under hovedforhandlingen ha vært helt klart for lagretten hva som var gjort og hva som ikke var gjort for å oppspore Gerd. Det nevnes at politibetjent F. Kirkemo under hovedforhandlingen ga forklaring som 65. vitne. Lagmannsretten finner at når det gjelder Gerd og de opplysninger som foreligger om Gerd, ikke er fremkommet noe nytt som kan gi grunnlag for gjenopptakelse."

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttaler i sin kjennelse 31. mai 1976 at domfeltes forsvarer viser til en rekke vitneforklaringer som etter hans oppfatning støtter den fremstilling domfelte har gitt om hva han foretok seg natten mellom 6. og 7. desember 1957. Kjæremålsutvalget bemerker at de vitnene som forsvareren støtter seg til - Odd Aulie, Georg Lødding, Dagmar Halvorsen, Rolf Halvorsen og Dagmar Torgersen - alle ble avhørt under hovedforhandlingen, og at lagretten således har kunnet bedømme hvilken vekt deres uttalelser skulle tillegges, sett på bakgrunn av det øvrige som var opplyst i saken. Kjæremålsutvalget uttaler også:

"Som det går frem av lagmannsrettens gjennomgåelse av de beviser som foreligger på dette punkt i saken, har domfelte nå i en erklæring erkjent at han under hovedforhandlingen i 1958 forklarte seg uriktig da han hevdet at 57. vitne, Gerd Berg, var den Gerd som han taler om i sin forklaring. Denne erkjennelse fra domfeltes side må sies å være en ny kjensgjerning i saken. Etter utvalgets oppfatning kan den dog ikke danne grunnlag for gjenopptakelse.

Utvalget føyer til at det ikke er noe holdepunkt for domfeltes anførsel om at det ble lagt en felle for ham da vitnet Gerd Berg ble ført inn i rettssalen under hovedforhandlingen. Tiltalte måtte være forberedt på at dette vitnet da ville bli fremstilt."

8.11.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

Under gjenopptakelsessaken i 1997-2001 var spørsmålet om Torgersens alibi og hans forklaring om at han hadde vært sammen med Gerd gjenstand for drøftelser. Domfeltes anførsler fra gjenopptakelsesbegjæringen fra 1973 var sentrale også denne gang. Kommisjonen viser til lagmannsrettens kjennelse 18. august 2000, og kommisjonen vil her begrense seg til å gjengi noen deler fra kjennelsen som gjelder "Gerd-etterforskingen" og avhøret av "Gerd" under hovedforhandlingen. Lagmannsretten uttaler blant annet på side 42 flg:

"Torgersen forklarte i politiavhør 7 desember 1957 at han kjente Gerd fra dansefester han har vært med på, men at han ikke kjente hennes etternavn. Torgersen beskrev Gerd som ca. 20 år gammel, mørk blondt hår, mulig med krøller, fra Oslo og snakker Oslo dialekt. Gerd hadde i følge Torgersens forklaring vært med ham hjem kvelden før, og de hadde kommet dit ca kl 2330. De hadde i følge forklaringen vært på Torgersens rom ca en time, hvoretter Torgersen skulle følge Gerd hjem. Han brukte en sykkel som tilhørte en nevø, og syklet mens Gerd satt på bak. En del av veien gikk de og trillet sykkelen. Torgersen forklarte at han skiltes fra Gerd omtrent ved Stortinget, og at det var ved hans videre ferd derfra at politiet pågrep ham.

Dersom Torgersens forklaring om Gerd var sannferdig, ville Torgersen ha et alibi i saken. Politiet foretok omfattende undersøkelser for å bringe på det rene om "Gerd" eksisterte. Det gikk også ut oppfordringer i media til Gerd om å melde seg. Det meldte seg en person over telefon til politiet den 13. desember 1957. Hun oppga at hun var den aktuelle Gerd, og at hun het Gerd Gundersen (dok 30, underbilag 10). Politimannen som mottok henvendelsen så på den "med en viss skepsis". Det ble likevel foretatt en rekke undersøkelser i forhold til personer med dette navn, men med negativt resultat. "

Når det gjelder avhøret av Gerd Berg under hovedforhandlingen, gjengir lagmannsretten bakgrunnen for at hun ble trukket inn i saken. Det var hennes fraskilte mann som hadde forklart til politiet, etter at hovedforhandlingen var begynt, at hans tidligere kone kunne være den etterlyste Gerd. Lagmannsretten viser videre til kjæremålsutvalgets kjennelse 31. mai 1976, jf. ovenfor under 8.11.3, om at det ikke var holdepunkter for domfeltes anførsel om at det ble lagt en felle for ham. Lagmannsretten uttaler i sin kjennelse i 2000:

"Lagmannsretten kan ikke se at det er kommet fram noe nytt i nærværende sak som gir grunn for å komme til en annen konklusjon nå enn det kjæremålsutvalget kom til i 1976."

Til domfeltes anførsel om at politiets og påtalemyndighetens håndtering av opplysningene om Gerd Kristiansen tilsier at saken skal gjenopptas, jf. også kap. 7.3 ovenfor, uttalte lagmannsretten:

"I løpet av den tid hovedforhandlingen ble avviklet, fikk politiet tips om at en person ved navn Gerd Evelyn Kristiansen kunne være den aktuelle Gerd. Det ble foretatt flere politiavhør i denne forbindelse den 11 og 12 juni 1958. Vitnet Ruth Johanne Klausen – ekspeditrise i en skoforretning i Oslo – forklarte bl a at Gerd Evelyn Kristiansen, som hadde vært julehjelp i samme forretning – hadde fortalt at hun kjente Torgersen og "at det var hun som hadde sittet på sykkelen til Torgersen". Ragna Noreng – kontorsjef i samme skoforretning – forklarte bl a at Gerd

Evelyn Kristiansen hadde kommet i forretningen lørdag 7 desember 1957 "veldig nedfor". Hun gråt og sa at hun hadde slått seg. Noreng mente Kristiansen hadde brukket ribbein, og Noreng hjalp henne med forbinding. Kristiansen fortalte ikke hvordan hun hadde slått seg. Gerd Evelyn Kristiansen ble avhørt av politiet flere ganger. Hun forklarte bl a at hun kjente Torgersen fra den tid hun bodde i Økernveien. Hun hadde aldri vært alene med Torgersen, og aldri sittet på sykkel sammen med ham. Hun hadde fått ribbensbrudd etter å ha løftet kartonger på lageret, og ble undersøkt av lege. Vitnet benektet å ha fortalt Ruth Johanne Klausen at hun skulle ha sittet på sykkelen til Torgersen eller at hun skulle ha falt av sykkelen. Gerd Evelyn Kristiansen forklarte videre til politiet at hun og ektefellen - hun giftet seg 2 november 1957 – hadde sett Torgersen og en annen gutt på kafé Hjerterum en fredag kveld i desember 1957, og at hun da hilste på Torgersen. Også hennes ektefelle bekreftet overfor politiet at hun hadde gjort ham oppmerksom på Torgersen på Hjerterum, idet hun hadde sagt; "der har vi ham som trillet ølfat." ……"

Lagmannsretten viser videre til at politiet foretok avhør av en person ved navn Eva Karin Larsen, som forklarte at hun hadde vært med Torgersen på hans rom ca. tre uker før han ble arrestert. Mens hovedforhandlingen pågikk gjorde politiet også undersøkelser omkring en person som het Gerd Berntsen. Forsvareren ble gjort oppmerksom på dette, og ut fra foreliggende opplysninger legger lagmannsretten til grunn at politiet ikke anså henne som interessant.

Lagmannsretten påpeker at politiet hadde samtale med Gerd Tørud, tidligere Kristiansen i februar 1999. Det ble også gjennomført avhør av Ruth Johanne Klausen i april 1999. Lagmannsretten uttaler:

"Lagmannsretten kan ikke se at det er kommet fram noe vedrørende Gerd-etterforskningen som kan gi grunnlag for gjenopptakelse etter strpl § 391 nr 1 eller nr 3, eller eventuelt etter § 392 annet ledd….."

Lagmannsretten kjennelse ble påkjært, og Høyesteretts kjæremålsutvalg har i sin kjennelse 28. november 2001 uttalt seg

med hensyn til opplysningen om at Gerd Kristiansen kunne være den aktuelle Gerd som hadde vært med Torgersen hjem natt til 7. desember 1957. Selv om uttalelsen er gitt under utvalgets drøftelse av om vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 er til stede, jf. kap. 7.3 ovenfor, gjengis deler av uttalelsen her:

> *"Utvalget slutter seg også til lagmannsrettens oppfatning om at det ikke er holdepunkter for å anta at statsadvokat Dorenfeldt holdt dokumentene vedrørende Gerd Kristiansen unna forsvareren, og at det for øvrig må anses utelukket at en eventuell bevisførsel om forholdet under hovedforhandlingen kunne hatt betydning for skyldspørsmålet. Utvalget bemerker at lagmannsretten har pekt på at Torgersen under hovedforhandlingen ikke bare hadde utpekt Gerd Berg som den ukjente Gerd han hadde forklart seg om til politiet og retten, men at Torgersen og Gerd Kristiansen kjente hverandre fra oppveksten, og at hun da vanskelig kunne tenkes å være den ukjente Gerd. I kjæremålserklæringen pekes det på at Torgersen av denne grunn selv mener at Gerd Kristiansen ikke kan være den rette Gerd, men at dette ikke kan være avgjørende. Forsvareren viser i denne forbindelse til at Torgersen ikke kjente henne igjen på Kafé Hjerterum om kvelden den 6. desember 1957. Hvorvidt han kjente henne igjen, er etter utvalgets oppfatning uvisst, hun kjente i hvert fall ham igjen. Utvalget finner det under enhver omstendighet utelukket at Torgersen skulle ha møtt Gerd Kristiansen i byen, tatt henne med hjem og tilbrakt en times tid sammen med henne hjemme og derpå fulgt henne tilbake til sentrum, uten å bli klar over hvem hun var. Det er også grunn til å peke på at Torgersen under den rettslige forundersøkelsen bekreftet at den ukjente Gerd hadde vært med ham hjem tidligere. I politiavhør i mars 2000 forklarte Torgersen at hun hadde vært med ham hjem én gang før."*

Kjæremålsutvalget drøfter også Torgersens forklaring om at han var sammen med "Gerd" opp mot vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Til domfeltes erkjennelse i 1972 om at han uriktig hadde pekt ut Gerd Berg som den aktuelle Gerd, uttaler kjæremålsutvalget:

"Torgersens forklaring om at han var sammen med en ukjent Gerd, er ikke blitt trodd av lagretten, som heller ikke har festet lit til hans mors og søsters forklaringer i tilknytning til dette. Også når det gjelder disse pårørendes forklaringer, må det være klart at bevisumiddelbarhet har vært av betydning. Historien om Gerd, som Torgersen første gang fortalte politiet kort etter pågripelsen, har for lagretten fremstått som oppdiktet med sikte på å skaffe Torgersen et alibi. Historien var i seg selv lite troverdig, kanskje først og fremst ved at Gerd, som Torgersen skulle ha truffet på dansefester, og som tidligere skulle ha vært med ham hjem, ikke lot seg identifisere. Lagretten la åpenbart til grunn at Torgersen løy under hovedforhandlingen da han utpekte vitnet Gerd Berg som den ukjente Gerd. For lagretten har Gerd-historien talt mot Torgersen. At han mange år etter lagmannsrettssaken innrømmet uriktig å ha utpekt Gerd Berg, gir ikke i dag grunnlag for å bedømme forholdet annerledes enn lagretten må antas å ha gjort.

……

Kjæremålsutvalget har etter dette ikke funnet at det er opplyst nye omstendigheter eller skaffet frem nye bevis som hver for seg eller samlet synes egnet til å føre til frifinnelse av Torgersen, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Kjæremålsutvalget drøfter også spørsmålet om vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er til stede. Når det gjelder anførselen om at Torgersen ble overrumplet under hovedforhandlingen da Gerd Berg ble ført som vitne, og at dette var grunnen til at han uriktig utpekte henne som den ukjente Gerd som han hadde vært sammen med, viser kjæremålsutvalget til lagmannsrettens kjennelse, jf. ovenfor.

8.11.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

8.11.5.1 Innledning

I begjæringen gis det en oversikt over de forskjellige vitneobservasjonene som ble gjort av Torgersens bevegelser denne kvelden, fra han var på boksestevnet på Sentrum kino til Kafé Hjerterum, og returen til Sentrum kino. Det gis også en gjennomgang av Torgersens forklaringer til politiet og under den rettslige forundersøkelsen. En tilsvarende gjennomgang gis av forklaringene til Torgersens mor, søster og svoger, som forklarte at Torgersen var hjemom med en pike natt til 7. desember 1957, før han igjen dro tilbake til byen. Domfelte gjennomgår også etterforskingen og opplysninger om Gerd Gundersen, Gerd Berg og Gerd Kristiansen.

Gjennomgangen er omfattende med mange utdrag fra relevante vitneforklaringer m.v. Kommisjonen nøyer seg nedenfor med å gjengi hovedpunktene i domfeltes begjæring og hans konklusjoner. Det vises for øvrig til begjæringen.

8.11.5.2 Forklaringen om da Torgersen kom hjem

Det fremgår av begjæringen at dersom Torgersen skal ha forsøkt å skaffe seg et falskt alibi ved hjelp av historien om Gerd, måtte han også fortelle at han var kommet hjem senest på et tidspunkt som utelukker at han kunne ha drept Rigmor Johnsen tidligst ca. kl. 23.00, som er det tidspunktet Rigmor Johnsen ble observert av Olga Eriksen i trappegangen i Skippergata 6b. Domfelte forutsetter at det ville tatt minst 30 minutter å drepe Rigmor Johnsen, bringe henne ned i kjelleren, bygge bålet, bringe kåpen og posen med eplene ned i kjelleren, komme seg ut av kjelleren og ut av Skippergata 6b, gå til Youngstorget og ta drosje derfra til Tore Hunds vei.
Domfelte forutsetter i sin fremstilling at dersom han ifølge egen forklaring og forklaring fra familiemedlemmene kom hjem ca. kl.

23.30 eller tidligere, så gir det ham et tidsalibi. Dersom han kom hjem senere, gir det ham ikke et helt sikkert tidsalibi.

I de to første forklaringene antok Torgersen at han var hjemme ca. kl. 23.30. Dersom Rigmor Johnsen ble drept ca. kl. 23.00, gir ikke dette ham et klart tidsalibi, og dersom forklaringen hans 17. desember om at han kan ha gått fra Sentrum kino så sent som ca. kl. 23.30 er riktig, så er det forenlig med at han kan ha drept Rigmor Johnsen ca. kl. 23.00. Dette innebærer at Torgersen ikke oppga tidspunkter for når han kom hjem som ga ham et klart tidsalibi, og dette viser at hans forklaringer heller ikke tok sikte på å gi ham et alibi.

Domfeltes mor, Dagmar Torgersen, oppga i sin første forklaring samme tidspunkt som domfelte selv, ca. kl. 23.30, et tidspunkt som ikke gir domfelte et klart tidsalibi. I sine to andre forklaringer oppga hun at domfelte kom hjem 23.10 og 23.00, noe som gir ham et alibi. Hennes forklaring sett i sammenheng med domfeltes forklaring utelukker at de har avtalt hva de skal forklare for å gi et alibi. Det er derfor ikke grunnlag for å hevde at morens forklaring tok sikte på å gi ham et falskt alibi.

Domfeltes søster og svoger, Dagmar og Robert Halvorsen, forklarte at domfelte var hjemme da de kom til Tore Hunds vei. De visste derfor ikke når han kom dit. Gjennom sine forklaringer oppga de at de kom til Tore Hunds vei kl. 23.30, 23.45 og 23.50. Alle disse tidspunktene er forenlige med at Torgersen kunne ha utført drapet, og forklaringene tyder på at de ikke forsøkte å gi domfelte et falskt tidsalibi.

Domfeltes konklusjon er at ingen av forklaringene til familiemedlemmene om når han kom hjem, gir grunnlag for mistanke om at det forelå noen avtale med domfelte om at de skulle gi ham et falskt alibi, og det er heller ikke grunnlag for mistanke om at de på eget initiativ ville bygge opp et falskt alibi. Det må derfor legges til grunn at forklaringene var sanne.

8.11.5.3 Forklaringen om da Torgersen forlot hjemmet

Både domfelte, moren og søsteren forklarte at domfelte var hjemme ca. én time og at han forlot Tore Hunds vei på sykkel ca. kl. 00.30. Dorenfeldt uttalte i sin redegjørelse at Torgersen kunne ha hatt *"utmerket god tid"* til å sykle direkte ned til Skippergt. 6b, og være der ca. kl. 00.45, dersom han forlot Tore Hunds vei ca. kl. 0035. Det er derfor ikke grunn til å tro at domfeltes, morens og søsterens forklaringer om når han forlot Tore Hunds vei var uriktige.

Påtalemyndigheten mener imidlertid at domfeltes forklaring om hva som skjedde videre, ikke er tidsmessig forenlig med at han ble pågrepet kl. 00.58. I begjæringen gjengis deler av domfeltes forklaring under den rettslige forundersøkelsen:

> *"Han syklet ned til byen med Gerd på bagasjebrettet, og fulgte samme ruten som han hadde kommet oppover, bortsett fra at han gikk ned Motsfeldtsgate, mens han var gått opp Tøyengt. De syklet til de kom ned til Grønland. Der gikk de av og trillet sykkelen opp Brogt. til Olaf Bulls plass, forbi Brannstasjonen og Akersgt., og over Karl Johansgt. og til neste hjørne, hvor det er en gullsmedforretning. Her gikk Gerd fra ham, og han fulgte gaten han sto i, som er første parallellgate til Karl Johansgt. ned til Paléhaven. Her satte han seg på sykkelen og syklet gjennom parken, idet det var hans mening å komme ut Bispegt., for å kjøre hjem den veien. Da han fikk se politiet, gikk han av sykkelen, og ble så arrestert."*

Domfelte viser i begjæringen til at påtalemyndigheten la til grunn at denne forklaringen var falsk, og gjengir fra Dorenfeldts prosedyre, slik den ble beskrevet i Arbeiderbladet 13. juni 1958:

> *"Etter forklaringene kan han ikke ha forlatt hjemmet før 00.35, tidligst! Søsteren hadde fulgt mannen sin på en buss som gikk 00.29 (det er sjekket opp) og da hun igjen kom hjem var Fredrik i huset. Hun hørte ham gå sammen med en annen.*
>
> *Men gikk han på det tidspunktet, var det ikke tid for ham til å bli arrestert i nærheten av Østbanen kl. 00.58! Det er umulig, ærede lagrett. De har sett den bitte lille sykkelen*

og den storvokste piken, hvordan skulle han på 23 minutter klare å kjøre henne fra Tøyen til Grønland og deretter spasere med henne fra Grønland, opp Brugata, til Sentrum kino, ned Akersgata, til Prinsens gate – skilles fra henne der, og selv bevege seg ned til Østbanen for å bli arrestert! Tre politifolk tok tida for arrestasjonsøyeblikket - det er ingen tvil!"

Domfelte refererer også fra Dorenfeldts redegjørelse og politiets beregning av tidsforbruk. Etter disse målingene tok turen 30 minutter, og Dorenfeldts konklusjon om at domfelte ikke ville ha rukket å bli arrestert, bygger på at det manglet to minutter, dersom domfelte forlot hjemmet kl. 00.30. Etter domfeltes vurdering er Dorenfeldts konklusjon spekulativ og uholdbar.
Det er videre domfeltes oppfatning at hans forklaring er forenlig med tidspunktet da han ble arrestert, og det er ikke grunnlag for å hevde at forklaringen var falsk. Domfelte kan dessuten ikke forstå hvordan Dorenfeldt kunne komme til at det ville være mulig for ham å følge den ruten drapsteorien forutsetter, parkere sykkelen i Skippergata 9, utføre brannstiftelsen m.v. for så å rekke å bli arrestert kl. 00.58.

8.11.5.4 Forklaringen om Gerd i Tore Hunds vei

Det fremgår av begjæringen at både Torgersen, moren og søsteren i all hovedsak forklarte den samme historien om Gerd, og om andre forhold i tilknytning til hennes besøk i Tore Hunds vei. De forklarte seg om følgende forhold:

- *Torgersen hadde med seg en kvinne hjem.*
- *Torgersen og kvinnen var på hans rom i 2. etasje hvor de spilte plater.*
- *Torgersen spurte om å få låne nevøens guttesykkel.*
- *De dro fra Tore Hunds vei 24 på sykkelen.*
- *Før de dro sa Torgersen at han kom hjem om ca. en halv time og ba moren sette over te.*
- *Torgersen gikk ut kjøkkeninngangen, hvor sykkelen sto. Kvinnen gikk ut hovedinngangen.*
- *Moren og søsteren så ikke kvinnen.*

Grunnen til at moren og søsteren ikke så kvinnen, var at det var mulig å gå opp i 2. etasje uten at de som var i 1. etasje ville se det. Torgersen fortalte ikke at kvinnen het Gerd.

I begjæringen gjengis det fra Torgersens politiforklaringer og fra den rettslige forundersøkelsen, og det fastslås at det ikke er noen motsetninger i disse forklaringene. Det inntrykk man får når man leser forklaringene er at Torgersen ikke selv forsto betydningen av de detaljene som kommer frem i avhørene, og det er rimelig å tolke forklaringene slik at det Torgersen sa var i overensstemmelse med de faktiske forholdene.
Både Dagmar Torgersen og Dagmar Halvorsen ble avhørt om hva som fant sted denne natten da Torgersen var hjemom før han dro ned til byen igjen. De avga forklaringer både til politiet og under den rettslige forundersøkelsen. Det bemerkes at Torgersen selv, moren og søsteren i det alt vesentlige forklarte seg likt om hva som skjedde da Torgersen var hjemme.

Vedrørende forklaringen om Gerd, konkluderer domfelte med at hans forklaring om at han hadde med seg en kvinne hjem som het Gerd er sann. Han oppsummerer slik:

> *"Detaljer i forklaringene til Torgersen, Torgersens mor og Torgersens søster om forhold vedrørende Gerds opphold i Tore Hunds vei gir ingen støtte for at Torgersens forklaring om at han var hjemme sammen med Gerd er falsk. Tvert imot: Morens og søsterens forklaringer om at de hadde hørt skritt av to personer i trappen og Torgersens, morens og søsterens sammenfallende forklaring om at Torgersen og Gerd gikk ut av hver sin dør gir støtte for at Torgersens forklaring er sann. At Torgersen og Gerd gikk ut hver sin dør kan verken være avtalt, simulert eller noe Torgersen og moren og søsteren har diktet opp uavhengig av hverandre."*

I begjæringen tilføyes også:

> *Torgersen fortalte om Gerd første gang han ble avhørt, 7. desember kl. 0250. Det virker helt usannsynlig at Torgersen på dette tidspunkt bare snaue to timer etter at han var pågrepet skulle ha diktet opp en slik historie.*

Hvis Torgersen tok sikte på å skaffe seg et falskt alibi ved hjelp av en oppdiktet historie om Gerd, var det en usedvanlig lite rasjonell handling. Han måtte jo da vite at Gerd aldri ville melde seg. Han hadde i så fall heller ikke grunn til å stole på at familien ville bekrefte hans forklaring."

8.11.5.5 Telefonoppringingen fra Gerd Gundersen

Fredag 13. desember 1957 mottok politibetjent Frode Kirkemo en telefon fra en kvinne som sa at hun var "Gerd". Kirkemo skrev en rapport, som i sin helhet er inntatt i begjæringen:

"Kl. 22.50 ringte en pike og sa at hun var "Gerd", som var ettersøkt som vitne i saken mot Fredrik Fasting Torgersen. Til å begynne med ville hun ikke opplyse etternavnet sitt av hensyn til familien. Det lykkedes imidlertid å få henne til å fortelle at hun het Gerd Gundersen, men om dette er riktig er et annet spørsmål. Det var ikke mulig å få henne til å oppgi noen adresse. Av hensyn til familien ville hun ikke at politiet skulle oppsøke henne. Hun ønsket heller ikke å møte på Kriminalavdelingen da hun var redd for journalistene.

Rapp.skr. lovet henne at hun skulle bli holdt anonym, men hun vegret seg likevel. Hun ble også anmodet om å oppgi et møtested slik at hun kunne bli hentet uten at det ville vekke noen oppsikt. Dette ble foreholdt henne flere ganger, men hun avslo hele tiden. Under samtalen antydet hun at hun muligens kunne komme forutsatt at hun ble holdt anonym, men hun brøt samtalen uten å gi noe bindende tilsagn. Det er således grunn til å anta at hun ikke vil møte.

Under samtalen gjentok hun flere ganger at hun hadde vært sammen med Fredrik Fasting Torgersen drapskvelden, men hun sa ikke når hun hadde møtt ham. Hun snakket om at hun hadde vært i Tore Hunds veg 24, og at hun hadde vært på Fredriks værelse i annen etasje. Da de reiste fra Tore Hunds vei hadde Fredrik kjørt henne på sykkel ned i byen. Hun gjentok flere ganger at Fredrik ikke hadde begått drapet.

Rapp.skr. foreholdt "Gerd" hvor viktig det var at hun kom og avga forklaring slik at mistanken mot Fredrik eventuelt kunne bli avkreftet, men hun mente at det måtte være nok når hun avga forklaring i telefon. Det var ikke mulig å få henne til å forstå at forklaringen måtte nedtegnes og underskrives slik at den var i lovlige former for at den skulle være av noen betydning for saken.

Vedk. "Gerd" ringte fra en telefonboks.

Rapp.skr. oppfatning er at det er grunn til å se på henvendelsen med en viss skepsis. Under hele samtalen, som antagelig varte i omlag 2 min., hadde rapp.skr. inntrykk av at "Gerd" virket oppskaket og nervøs."

Domfelte bemerker at politiet ettersøkte kvinner med navn Gerd Gundersen uten resultat. Hun ringte aldri tilbake, og det er derfor uvisst om det var denne kvinnen domfelte hadde vært sammen med.

Domfelte uttaler at opplysningen om at han denne kvelden hadde hatt med seg en kvinne hjem som het Gerd, hadde stått i avisene 10. desember. Det hadde derimot ikke stått noe i avisene om at han hadde hatt med seg Gerd opp på rommet sitt i 2. etasje. Denne opplysningen var bare kjent for Gerd selv, Torgersens familie og for politiet. Hvis det ikke var Gerd selv som ringte, var forklaringen falsk, men det underbygger ikke at Torgersens forklaring var falsk. Gerd Gundersen opplyste videre at hun ikke kunne avgi forklaring *"av hensyn til familien"*. Etter domfeltes oppfatning er ikke dette vanskelig å forstå, idet enhver kvinne som hadde blitt med en tilfeldig mann hjem en fredagskveld, ville vike tilbake for å fortelle det til noen. Domfelte viser videre til at drapssaken var omtalt i flere aviser, med oppfordring om at den ukjente Gerd måtte melde seg. Domfelte skriver:

"Hvis det var Gerd Kristiansen som ringte, se punkt 6.7 nedenfor, hadde hun gode grunner for ikke å melde seg, samtidig som hun kanskje syntes hun hadde lettet sin samvittighet ved å ringe til politiet."

8.11.5.6 Gerd Kristiansen

Domfelte viser i begjæringen til at Gerd Berg ble ført som vitne under hovedforhandlingen 7. juni 1958. Av avisreferater fremgår det at vitnet het Gerd, men etternavnet er ikke oppgitt. Det fremgår videre at domfelte insisterte på at hun var den kvinnen han hadde vært sammen med, mens hun på sin side benektet dette på det mest bestemte.
Den 11. juni meldte det seg to vitner, åpenbart Ruth Klausen og Ragna Noreng, som mente at de hadde opplysninger om den kvinnen domfelte skulle ha vært sammen med, og at hun het Gerd Kristiansen.

Domfelte gjengir i begjæringen deler av de forklaringer som ble innhentet i 1958, men også deler av forklaringene som ble avgitt til politiet under den forrige gjenopptakelsessaken. Det gjengis også deler av samtalen som Ståle Eskeland hadde med Ruth Klausen i 1999 og deler av samtaler Eskeland og advokat Moss hadde med Gerd Kristiansen (nå Tørud).
For så vidt gjelder dette forholdet, viser kommisjonen til det som er beskrevet under kap. 7.3 og kap. 8.11.4 ovenfor. Det vises for øvrig til begjæringen.

Det fremgår av forklaringene at Gerd Kristiansen fortsatt benekter at hun var sammen med Torgersen natt til 7. desember 1957, og at det var *"blank løgn fra ende til annen"* at hun skulle ha fortalt kollegene i skotøybutikken at det var hun som var den Gerd som hadde vært sammen med Torgersen.

Det fastslås i begjæringen at det er motstrid mellom Ruth Klausens forklaring og Gerd Kristiansens forklaring i 1958, og at de i hovedsak opprettholder sine forklaringer i 1999.

Domfelte bemerker at det er lett å forstå at Gerd Kristiansen, dersom hun faktisk hadde syklet til byen sammen med Torgersen, i ettertid ville benekte det. Hun hadde giftet seg kort tid i forveien, og det

> *"ville vært nærmest katastrofalt for henne hvis det ble kjent at hun hadde vært alene hjemme hos en enslig mann og*

dobbelt ille hvis det var Torgersen, som samme natt ble pågrepet og mistenkt for drapet på Rigmor Johnsen."

Både Noreng og Klausen forklarte at Gerd Kristiansen måtte slutte i butikken kort tid etterpå. I referat fra samtalen som Ståle Eskeland og advokat Erling Moss hadde med Gerd Kristiansen 16. september 1999 heter det blant annet:

"Gerd forteller nå at hun fikk sparken fra jobben som følge av FFThistorien. Hun ble innkalt til disponent Svendsen som sa at hun måtte slutte fordi forretningen ikke kunne bli innblandet i Skippergata-saken."

Etter domfeltes vurdering ville ikke Gerd Kristiansen fått sparken dersom disponent Svendsen bare hadde fått opplyst det hun selv fortalte til politiet, nemlig at den eneste kontakten hun hadde hatt med Torgersen var at hun hadde hilst på ham på Kafé Hjerterum kort tid før drapet. Domfelte uttaler videre:

"Svendsen må altså ha kjent til opplysningen om at Gerd Kristiansen hadde vært sammen med Torgersen. Denne opplysningen kunne han bare ha fått enten fra Gerd Kristiansen selv eller fra Ruth Klausen eller Ragna Noreng. Klausen og Noreng måtte ha fått opplysningen fra Gerd Kristiansen. Det er ingen grunn til at Klausen eller Noreng på dette tidspunkt skulle ha løyet til Svendsen om hva Gerd Kristiansen hadde fortalt til dem. At Gerd Kristiansen selv skulle ha løyet til Svendsen om at hun hadde vært sammen med Torgersen, er det heller ingen holdepunkter for."

Domfelte slutter ut fra dette at det er Ruth Klausens forklaring om at Gerd Kristiansen hadde sagt til henne at hun hadde vært sammen med Torgersen som er sann. Det er Gerd Kristiansens forklaring som er falsk.

Domfelte finner det også påfallende at Gerd Kristiansen, som var 18 år, skulle ha brukket noen ribben som følge av at hun løftet noen kartonger. Noreng og Klausen forklarte at Gerd Kristiansen hadde vært unnvikende i forhold til å fortelle om årsaken til denne skaden. Etter domfeltes mening er det heller ikke lett å tro på Gerd

Kristiansens forklaring om at hun gråt fordi hun hadde smerter, og ikke fordi hun var redd for å bli blandet inn i Torgersen-saken.
Gerd Kristiansen forklarte i politiavhør 12. juni 1958 at hun fikk *"nærmest sjokk"* da hun leste i avisen at Torgersen forklarte at han hadde vært sammen med en kvinne med navn Gerd og at *"hun var veldig engstelig for å bli blandet inn i noe*". Etter domfeltes vurdering kan dette forstås hvis hun hadde vært med Torgersen hjem, men vanskelig å forstå hvis hun ikke hadde hatt noe med ham å gjøre.
Domfelte slutter av dette at Gerd Kristiansen ikke forklarte seg sant om årsaken til ribbensbruddet og hvorfor hun gråt.

I begjæringen tilføyes det at Gerd Kristiansen, i samtalen med Moss og Eskeland i 1999, fortalte at ektemannen var voldelig mot henne. En rimelig forklaring på ribbensbruddene kan derfor være at Gerd Kristiansen ble *"banket opp"* av ektemannen da hun kom hjem om natten 7. desember 1957.

Når det gjelder politiforklaringene til Gerd og Kjell Kristiansen om at de hadde sett Torgersen på Kafé Hjerterum, er det uklart om det var fredag 6. desember 1957. Etter domfeltes oppfatning er det merkelig at de ikke meldte seg som vitner til politiet, dersom det var fredag 6. desember de hadde sett Torgersen, idet avisene allerede 10. desember brakte bilder av Torgersen med oppfordring til vitner om å melde seg. Det fremgår av saken at dørvakten, Per Erik Holtskog, som hadde vakt både fredag 6. desember og fredag 30. november, hadde forklart at Torgersen var på kaféen begge disse fredagene. Hvis det var fredag 30. november de hadde vært på Kafé Hjerterum, var det ingen rimelig grunn til at Gerd Kristiansen skulle få *"nærmest sjokk"*.

Domfelte slutter ut fra dette at Gerd og Kjell Kristiansens forklaringer om at de hadde truffet Torgersen på Kafé Hjerterum, ikke gir grunnlag for å tro at Klausen og Noreng ikke forklarte seg sant om hva Gerd Kristiansen hadde sagt til dem.

Domfelte viser i dette avsnittet til at hans daværende forsvarer, advokat Tor Erling Staff, hadde et møte i 1970 med forlagskonsulent Jan Vig, som arbeidet sammen med Gerd Kristiansen i tiden 1961-

64. Vig forklarte at han i en samtale med Gerd Kristiansen hadde kommet inn på drapet i Skippergata og at Gerd Kristiansen skulle ha sagt at hun kjente Torgersen og at hun hadde vært sammen med ham*" like før det hendte".* Domfelte vet ikke om advokat Staff fulgte opp dette sporet, men bemerker at han ikke kan ha hatt kjennskap til Norengs og Klausens forklaringer fra 1958.

I begjæringen oppsummeres avsnittet om Gerd Kristiansen slik:

1. *Vi kan ikke se noen rimelig grunn til at Ruth Klausen og Ragna Noreng på eget initiativ skulle ta kontakt med politiet 11. juni 1958 for å forklare seg usant om hva Gerd Kristiansen hadde fortalt til dem like etter at drapet var blitt kjent.*
2. *Det faktum at Gerd Kristiansen måtte slutte i Skotøyhuset fordi disponenten ikke ville bli innblandet i Skippergata-saken, viser at også han må ha fått kjennskap til hva Gerd Kristiansen hadde fortalt. Den teoretiske mulighet at Svendsen bygde oppsigelsen på rykter uten rot i noe Gerd Kristiansen selv hadde fortalt, ser vi bort fra.*
3. *Det faktum at Gerd Kristiansen var unnvikende og så løy om årsaken til brudd av tre ribben viser at hun hadde noe å skjule.*
4. *Vi tror også Gerd Kristiansen løy da hun sa hun gråt på grunn av smerter.*
5. *Vi ser ingen fornuftig grunn til at Kjell Kristiansen skulle be om lukkede dører i retten, hvis hans og Gerd Kristiansens forklaringer er sanne. Derimot, hvis Gerd Kristiansen hadde vært sammen med Torgersen, er dette lett å forstå.*
6. *Det er åpenbart at Gerd Kristiansen hadde mye å tape på ved å fortelle at hun var den kvinnen som Torgersen hadde vært sammen med. Det er derfor ikke vanskelig å forstå at hun ikke meldte seg som vitne og at hun forklarte seg falsk, særlig hvis hun trodde at Torgersen var skyldig, noe hun selv antydet ifølge Klausens politiforklaring.*

Domfeltes konklusjon er at det var Gerd Kristiansen som Torgersen var sammen med natten mellom 6. og 7. desember 1957.

I begjæringen heter det videre:

> *"Torgersen forklarte at han ikke kjente Gerd annet enn ved fornavn og at han ikke visste hvor hun bodde. Det er på det rene at Gerd Kristiansen hadde bodd på Lille Tøyen og at hun hadde kjennskap til Torgersen fra den tiden. Det kan synes nærliggende å tro at Torgersen av denne grunn ville ha visst hvem kvinnen var, hvis det var Gerd Kristiansen. Når han sier at han ikke gjorde det, kan forklaringen være at det var fem års aldersforskjell mellom Torgersen og Gerd Kristiansen. Det kan ha gått atskillige år fra siste gang Torgersen så Gerd Kristiansen på Lille Tøyen før hun flyttet derfra og til han møtte henne senere, senest 6. desember 1957. At Gerd Kristiansen som var nygift ikke fortalte Torgersen hvem hun var er lett å forstå."*

Til kjæremålsutvalgets uttalelse i kjennelse i 2001 om at utvalget finner det utelukket at Torgersen kan ha vært sammen med Gerd Kristiansen uten å vite hvem hun var, bemerker domfelte at utvalget ikke hadde grunnlag for å trekke en slik slutning. Domfelte uttaler:

> *"Våre analyser, basert på forhold som var kjent for kjæremålsutvalget, men som det ikke drøfter betydningen av, viser med stor grad av sikkerhet at Torgersen hadde en kvinne med seg hjem, slik han forklarte."*

8.11.5.7 Gerd Berg

Domfelte viser også til at det under hovedforhandlingen meldte seg et nytt vitne, Finn Berg, som forklarte at hans fraskilte hustru muligens kunne være den kvinnen som Torgersen sa at han hadde vært sammen med. Kommisjonen viser her til omtalen ovenfor under kap. 8.11.2, kap. 8.11.3. og kap. 8.11.4.

Domfelte viser til Dorenfeldts redegjørelse, hvor han skriver at Torgersen ble spurt om Gerd Berg var den kvinnen han var sammen med før hun selv avga forklaring. Domfelte uttaler om dette;

> *"Det er ikke vanskelig å forstå at Torgersen, hvis han hadde vært sammen med en kvinne ved navn Gerd, hadde en forventning om at det var denne kvinnen påtalemyndigheten ville føre som vitne. Det var jo ingen saklig grunn til at påtalemyndigheten skulle føre et vitne som ville benekte at hun var denne kvinnen samtidig som det ifølge Dorenfeldt var "åpenbart for enhver" at hun ikke var det.*
>
> *Dorenfeldts redegjørelse kan tolkes slik at han først ble klar over at Gerd Berg ikke kunne være den kvinnen Torgersen sa han hadde vært sammen med etter at hun hadde forklart seg. For politiet må det imidlertid, ut fra hennes egne og Finn Bergs politiforklaringer og det faktum at hun ikke passet til den beskrivelsen Torgersen hadde gitt, ha vært åpenbart at hun ikke var Gerd.*
>
> *Dorenfeldt tolket Torgersens uriktige bekreftelse på at Gerd Berg var den Gerd han hadde vært sammen med slik at det avslørte hans falske alibi. Slik ble det sikkert også tolket av juryen, særlig fordi Torgersen senere samme dag angrep vitnet Ørnulf Bergersen, se kapittel 11 punkt 4.5, som vi antar også ble tolket slik at det var et bevis på at Torgersen var skyldig.*
>
> *Forklaringene fra Torgersens mor og søster viser at Torgersens forklaring om at han hadde med seg en kvinne hjem ikke var falsk, se punkt 6.5 ovenfor."*

Det sluttes ut fra dette at Torgersens uriktige påstand om at Gerd Berg var den kvinnen han sa han hadde vært sammen med, ikke knytter ham til drapet.

Domfelte tilføyer at dette måtte Dorenfeldt ha forstått, idet han, ifølge Aftenposten, den 5. juni 1958 opplyste i retten at:

> *"Den Gerd som plutselig dukket opp i Torgersen-saken har under avhøring hos politiet i natt benektet at hun har hatt noen som helst befatning med Fredrik Fasting Torgersen."*

8.11.5.8 Domfeltes oppsummering og konklusjon

I begjæringen gis det en slik oppsummering og konklusjon vedrørende forholdene om Torgersens alibi:

1. *Torgersens forklaring med hensyn til hvor han var på ulike tidspunkter er forenlig med at forklaringen er sann.*
2. *Hvis Torgersen ønsket å bygge opp et falskt alibi gjennom sine forklaringer om at han var hjemme sammen med Gerd, ville han neppe oppgitt tidspunkter for når han kom til og forlot Tore Hunds vei 24 som ikke ga ham et sikkert tidsalibi.*
3. *Vitneforklaringene fra Torgersens mor og søster, ga ikke Torgersens noe sikkert tidsalibi. De var heller ikke helt sammenfallende med Torgersens forklaringer. Det er rimelig å tolke dette slik at forklaringene ikke var falske.*
4. *Selv om man legger til grunn at Torgersen kan ha kommet hjem så sent at det ikke gir ham sikkert tidsalibi, knytter det ham ikke til drapet.*
5. *Vitneforklaringene fra Torgersens mor og søster inneholdt detaljer som viste at Torgersen hadde hatt med seg en person hjem. Det er lite sannsynlig at de kan ha vært simulert eller avtalt. Detaljen om at Torgersen og kvinnen gikk ut forskjellige dører kan ikke være avtalt eller simulert. Samlet sett viser deres forklaringer om detaljene at Torgersens forklaring om Gerd var sann.*
6. *Øvrige vitneforklaringer sett under ett trekker heller ikke i retning av at Torgersens forklaring var falsk.*
7. *Det er ikke rasjonelt å oppgi en person som vitne for eget alibi som ikke eksisterer. Politiets drapsteori bygger på en slik urealistisk forutsetning.*
8. *Den Gerd som Torgersen forklarte han var sammen med er Gerd Kristiansen.*
9. *Torgersens uriktige forklaring om at Gerd Berg var den kvinnen han hadde vært sammen, gir ikke grunnlag for å anta at hans forklaring om at han*

hadde vært sammen med en kvinne som het Gerd var falsk.

Domfeltes konklusjon er at hans forklaring om hva han gjorde natten 6. – 7. desember 1957 er sann, og at den utelukker at han kan være gjerningspersonen.

8.11.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

Påtalemyndigheten bemerker at Torgersen, helt fra han ble pågrepet, har hevdet at han var uskyldig, og at han hadde vært sammen med en pike som han angivelig skulle ha syklet hjem. Dette Gerd-alibiet har siden vært et sentralt tema i samtlige gjenopptakelsessaker. Det vises generelt til disse rettsinstansers beslutninger og kjennelser hvor Gerd-alibiet er drøftet, uten at dette førte til at saken ble besluttet gjenopptatt.

Etter påtalemyndighetens vurdering foreligger det ikke noe nytt i forhold til det som har vært fremmet tidligere og det er således ikke nye omstendigheter eller nye bevis som er egnet til å føre til frifinnelse, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.
Påtalemyndigheten vil likevel, av hensyn til vurderingen etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, kommentere dette forholdet.

Påtalemyndigheten viser innledningsvis til at det i forbindelse med gjenopptakelsessaken fra 1997-2001 ble lagt frem flere prosesskriv hvor Torgersens alibi ble grundig drøftet, og viser til de aktuelle prosesskrivene. På denne bakgrunn ble Gerd-alibiet vurdert, og påtalemyndigheten gjengir kjæremålsutvalgets uttalelse om dette. Kjæremålsutvalget påpeker at Torgersens egen forklaring om hva han foretok seg den aktuelle kvelden motsies av vitneforklaringer som lagretten åpenbart har festet lit til. Det gjelder i første rekke forklaringen til Johanne Kristine Olsen og vitner som hadde sett Rigmor Johnsen sammen med en mann i Dronningens gate og Skippergata. Selv om disse vitnene hver for seg ikke sikkert kunne identifisere Torgersen som denne mannen, ga deres forklaringer samlet sett uttrykk for at vedkommende hadde atskillig likhet med Torgersen. Kjæremålsutvalget viser også til forklaringen til Ørnulf

Bergersen. Når det gjelder Torgersens forklaring om at han hadde vært sammen med en ukjent Gerd, uttaler kjæremålsutvalget at hans historie ikke er blitt trodd av lagretten, som heller ikke festet lit til hans mors og søsters forklaringer omkring dette. Om dette vises til den delen av kjæremålsutvalgets kjennelse som er gjengitt under kap. 8.11.4 ovenfor.

Kjæremålsutvalget uttaler at lagretten åpenbart la til grunn at Torgersen løy under hovedforhandlingen da han utpekte vitnet Gerd Berg som den ukjente Gerd, og at for lagretten har Gerd-historien talt mot Torgersen. At han mange år etter lagmannsrettssaken innrømmet uriktig å ha utpekt Gerd Berg, gir ikke i dag grunnlag for å bedømme forholdet annerledes enn lagretten må antas å ha gjort, uttaler kjæremålsutvalget.

Påtalemyndigheten slutter seg fullt ut til dette, og vil i tillegg peke på at Torgersen da han ble pågrepet ikke kunne oppgi verken navn eller adresse på piken han hevdet han hadde syklet hjem. I politirapport vedrørende pågripelsen av Torgersen, datert 7. desember 1957 heter det:

> *"Han svarte da at han hadde kjørt ei jente hjem på sykkelen, men han kunne ikke oppgi verken hennes navn eller hvor hun bodde."*

Dette fremkommer videre av forklaringen til politikonstabel Alf Engebretsen:

> "Sikt. ble spurt om hva vedkommende pike het som han hadde syklet, og hvor i sentrum han hadde satt av henne, men han kunne ikke oppgi verken pikens navn eller stedet hvor han hadde satt henne av."

Påtalemyndigheten uttaler videre:

> *"Et av hovedargumentene for Torgersens forklaring om at han var sammen med en ukjent Gerd, er at denne ble støttet av hans mors og søsters forklaringer. Det er imidlertid klart at Torgersens forklaring ikke ble trodd av lagretten, og de har heller ikke festet lit til hans mors og søsters forklaringer i tilknytning til dette. I forbindelse med*

anførslene rundt Gerd-alibiet i gjenopptakelsessaken fra 1997-2001, ble søsterens forhenværende ektefelle, Torgersens svoger kontaktet for å finne ut om han hadde noe å tilføre saken i denne anledning. Torgersens mor og søster er døde, slik at svogeren var eneste gjenlevende vitne som hadde vært til stede i Tore Hundsvei 24 på det tidspunkt hvor Torgersen angivelig skulle ha vært der med Gerd. Det vises her til statsadvokat Frønsdals grundige redegjørelse for dette i skriv av 21. mai 2001 til Høyesteretts kjæremålsutvalg, jf sakens dok 257/ 765. Jeg har ikke noe å bemerke utover det som statsadvokat Frønsdal redegjør for, og det som direkte fremkommer av politirapportene og avhøret av svogeren. Jeg vil imidlertid gi en oppsummering av det jeg mener fremkommer av disse dokumentene og avhøret av svogeren.

Svogeren ga ved første kontakt fra politiet uttrykk for at han hadde ventet på å få en telefon i forbindelse med saken. Han begrunner dette med at han mener han løy under rettsaken. Han viser blant annet til at han i forbindelse med sin forklaring i retten følte seg presset av sin kone til ikke å forklare seg sannferdig. Han viser til at både han og hans forhenværende kone hadde sett at det ikke var lys på Fredriks rom, men at hans forhenværende kone skal ha sagt til ham at han måtte fortelle at han hadde sett at det var lys der. På spørsmål om hvorfor han ble bedt om dette svarer han at de, (Fredriks familie), ville beskytte Fredrik.

Påtalemyndigheten har som nevnt aldri trodd på historien om Gerd, eller hatt tillit til den støtte forklaringene fra Torgersens mor og søster skulle gi. Det gjorde heller ikke lagretten i 1958, og ingen av de rettsinstanser som senere har behandlet Torgersen-saken. Vitneforklaringen fra svogeren i 2001 støtter sterkt opp under at dette er en riktig vurdering av Torgersens forklaring om Gerd, samt at man ikke kan ha tillit til det hans mor og søster forklarte."

Påtalemyndigheten uttaler avslutningsvis at det er en rekke momenter i forklaringene til Fredrik Torgersen, hans mor, søster og svoger som kunne bemerkes, men at den, på bakgrunn av det som er vist til vedrørende troverdigheten generelt til disse forklaringene, ikke finner det nødvendig. Påtalemyndigheten finner heller ikke

grunn til å kommentere konkret de detaljerte drøftelser om Gerd-alibiet som fremkommer i domfeltes begjæring, men finner det imidlertid noe påfallende at ikke svogerens forklaring fra 2001 er nevnt, ettersom man påberoper ham som et vitne som støtter opp under Torgersen alibiforklaring.

Etter påtalemyndighetens vurdering er det ikke fremkommet noe i begjæringen vedrørende Gerd-alibiet som kan regnes som gjenopptakelsesgrunn etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Påtalemyndigheten kan heller ikke se at noe av det som er anført er slike forhold som gjør det "meget tvilsomt" at dommen er riktig, jf straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.11.7 Kommisjonens vurderinger

8.11.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Torgersens påstand om at han hadde vært sammen med Gerd drapsnatten og at hun hadde vært med ham hjem, var gjenstand for omfattende bevisførsel under hovedforhandlingen, jf. blant annet kap. 8.11.2 ovenfor.

Torgersen selv avga forklaring under hovedforhandlingen, og da Gerd Berg ble ført som vitne 7. juni 1958 bekreftet han uriktig at dette var kvinnen han hadde vært sammen med. Torgersens rettslige forklaring 18. februar 1958 og hans politiforklaring 7. desember 1957 ble etter dette dokumentert av aktor med forsvarerens samtykke. Torgersens mor, søster og svoger ble også avhørt som vitner. I tillegg ble det avhørt en rekke vitner som hadde gjort observasjoner som kunne belyse Torgersens ferd denne kvelden og natten, blant annet fra boksestevnet på Sentrum kino, på Kafé Hjerterum, utenfor Grand hotell og i Torggata og Skippergata. Gjennom disse forklaringene, og eksaminasjonen av domfelte og vitnene, kunne lagretten danne seg et bilde av hendelsesforløpet, og av forklaringenes troverdighet og holdbarhet.

For kommisjonen er spørsmålet om det etter hovedforhandlingen i 1958 er fremkommet noe nytt som synes å være egnet til å føre til frifinnelse av Torgersen.

Torgersen erkjente i 1972 at Gerd Berg ikke var den "Gerd" han hadde vært sammen med drapsnatten. Lagmannsretten uttalte i sin beslutning 27. juni 1975 at dette var en ny kjensgjerning, men fant det klart at erkjennelsen ikke kan begrunne gjenopptakelse. Det vises også til kjæremålsutvalgets uttalelse i 2001, jf. kap. 8.11.4 ovenfor. Kommisjonen har merket seg domfeltes anførsler i begjæringen, men finner ikke at Torgersens innrømmelse, verken alene eller sett i sammenheng med de øvrige bevisene, er egnet til å føre til frifinnelse.

Med hensyn til opplysningene om at Gerd Kristiansen kunne være den aktuelle Gerd, viser kommisjonen til kap. 7.3 ovenfor for så vidt gjelder anførselen om at politiforklaringene fra Ragna Noreng og Ruth Klausen ble underslått.

Det er kommisjonens vurdering at opplysningene fra Noreng og Klausen, som først fremkom i juni 1958, ikke inneholder noe nytt som synes å være egnet til å føre til frifinnelse. Gerd Kristiansen ble avhørt, og benektet på det bestemte at hun hadde vært sammen med Torgersen denne natten. Hun forklarte imidlertid at hun hadde sett ham på Kafé Hjerterum en fredag kveld, noe som antas å ha vært 6. desember eller fredagen før. Hun forklarte også at hun kjente Torgersen blant annet fra den tiden hun bodde i Økernveien. Hennes mann Kjell Kristiansen, bekreftet at de hadde vært på Kafé Hjerterum og at hustruen hadde vist ham personen som hadde trillet ølfat. Torgersen forklarte i politiforklaring 7. desember 1957 at han hadde kjørt en jente hjem på sykkelen, men *"han kunne ikke oppgi verken hennes navn eller hvor hun bodde"*.

I domfeltes kjæremål til Høyesterett over lagmannsrettens kjennelse 18. august 2000, uttaler advokat Erling Moss blant annet:

> *"Torgersen mener selv at Gerd Kristiansen ikke kan være den rette Gerd. Han begrunner dette med at hun hadde oppvokst i nabolaget, og at han derfor burde ha kjent henne igjen. Det er imidlertid slik at på Hjerterom, et lite lokale der*

de oppholder seg samtidig fredag den 6. desember ca. kl. 21.30-22.30, kjenner han henne ikke igjen."

Kommisjonen viser her blant annet til kjæremålsutvalgets uttalelse i 2001, jf. kap. 8.11.4 ovenfor, som finner det utelukket at Torgersen skulle ha møtt Gerd Kristiansen i byen, tatt henne med hjem og tilbrakt en times tid sammen med henne og derpå fulgt henne tilbake til sentrum, uten å bli klar over hvem hun var. Kommisjonen slutter seg til dette. I kjæremålserklæringen opplyser Torgersen at Gerd Kristiansen var oppvokst i nabolaget og at han derfor burde ha kjent henne igjen. Det fremgår av avhøret av Gerd at hun visste hvem Torgersen var, og at hun hadde kommentert ham overfor ektemannen da de var på kafé Hjerterum. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte imidlertid Torgersen:

"Han traff en pike som heter Gerd og som han kjente fra dans hvor han hadde vært. Han mener at han har truffet henne på dansesalen i Nordahl Bruunsgt. Han vet ikke noe om henne, hvor hun bor eller hva hun er eller hva hun heter mer enn Gerd, og han kan ikke nevne noen som har sett dem sammen."

Politioverkonstabel Kåre Thomassen, som var med på pågripelsen av Torgersen, forklarte under den rettslige forundersøkelsen:

"....Han kunne ikke gjøre nærmere rede for hvem denne piken var eller hvor hun bodde. Han sa bare at han hadde satt henne av oppe i byen et sted."

På grunnlag av det som er kommet frem i saken om Gerd Kristiansen, finner kommisjonen det usannsynlig at det var henne Torgersen hadde vært sammen med. Etter hans forklaring hadde de tatt følge sammen fra sentrum til Tore Hunds vei, oppholdt seg der en times tid før de reiste tilbake til sentrum. Det er lite trolig at Torgersen underveis ikke skulle ha kjent henne igjen. Kommisjonen har for øvrig merket seg at Torgersen, i kjæremålet til Høyesterett, selv mener at det ikke var Gerd Kristiansen han var sammen med, mens det overfor kommisjonen anføres at det var nettopp henne. Det er således en uoverensstemmelse mellom det han ga uttrykk for i kjæremålet og det han hevder i dag.

Kommisjonen understreker at lagmannsretten fikk danne seg et bilde av Torgersens alibiforklaring gjennom den umiddelbare bevisførselen, og kan ikke se at det er kommet frem nye opplysninger, verken i forklaringene til Gerd Kristiansen, Ragna Noreng eller Ruth Klausen, som synes å være egnet til frifinnelse. Gerd Kristiansen og Ruth Klausen opprettholdt sine forklaringer i avhør og samtaler som ble gjennomført i 1999 i forbindelse med den forrige gjenopptakelsessaken.

Kommisjonen kan ikke se at det for øvrig foreligger nye bevis eller omstendigheter vedrørende domfeltes påberopte alibi, som synes å være egnet til frifinnelse av ham.

8.11.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Kommisjonen må videre ta stilling til om det i saken foreligger slike *"særlige forhold"* knyttet til spørsmålet om hvorvidt domfelte hadde alibi, som gjør det *"meget tvilsomt"* om dommen er riktig.

Kommisjonen finner det tilstrekkelig for denne vurderingen å vise til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som i sin kjennelse gir en oppsummerende vurdering av om vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er til stede:

> *"Torgersen har i en rekke prosesskriv gitt meget omfattende og detaljerte redegjørelser for sitt syn på usannsynligheten i det hendelsesforløp domfellelsen synes å bygge på, blant annet på tidsskjema, på troverdigheten ved Gerd-historien og andre sider ved Torgersens forklaringer, troverdigheten til påtalemyndighetens vitner og Torgersens egne alibivitner, mv.*
>
> *I stor utstrekning er redegjørelsene basert på skriftlige politiforklaringer og rettslige forklaringer og på slutninger og vurderinger på grunnlag av disse forklaringene. De spørsmål som tas opp, har i det vesentlige stått sentralt i bevisførselen under rettssaken i 1958. Hva som i detalj har vært fremme under hovedforhandlingen, lar seg ikke påvise. Men når samme spørsmål vurderes i dag, må det i første rekke skje ut fra skriftlig nedtegnede forklaringer. Disse gir*

på ingen måte et fullstendig bilde av det som fremkom under hovedforhandlingen, og kan ikke erstatte muntlige forklaringer når det gjelder vurderingen av holdbarheten og troverdigheten i parts- eller vitneutsagn. Det vises ellers til punkt IV. 3.2 ovenfor.

Utvalget kan ikke se at det foreligger særlige forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd."

Kommisjonen finner ikke at det er fremkommet opplysninger som tilsier en annen vurdering i dag. Lagretten fikk høre forklaringen fra vitnet Johanne Kristine Olsen som hadde observert Torgersen i Torggata ca. kl. 23.50, jf. kap. 8.6 ovenfor. Lagretten hadde også hørt forklaringene fra vitner som hadde sett Rigmor Johnsen sammen med en mann i Dronningens gate og Skippergata, og deres forklaringer ga samlet sett uttrykk for at vedkommende hadde atskillig likhet med Torgersen, jf. kap. 8.11.6 ovenfor. Kommisjonen vil også nevne at lagretten hørte forklaringen til Olga Eriksen, som hadde observert Rigmor Johnsen i trappegangen sammen med en mann ca. kl. 23.00, og at hun observerte blod i trappeavsatsen da hun kom tilbake ca. kl. 24.00, jf. kap. 8.10 ovenfor.

Kommisjonen viser også til forklaringen til domfeltes svoger, Robert Halvorsen, som ble avgitt til politiet i 1999, jf. kap. 8.11.6 ovenfor. Selv om det er kommisjonens oppfatning at det kan hefte usikkerhet ved forklaringer som avgis så lang tid etterpå, må det fastslås at heller ikke denne forklaringen gir støtte for at det er særlige forhold ved vitneforklaringene og den øvrige bevisførselen som gjør det *"meget tvilsomt"* om dommen er riktig.

Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunnlag for å anta at Gerd Kristiansen var sammen med Torgersen natt til lørdag 7. desember 1957, jf. ovenfor.

Kommisjonen kan heller ikke se at påstanden om at påtalemyndigheten overrumplet domfelte under hovedforhandlingen ved å føre Gerd Berg som vitne, og at han derfor utpekte henne som

den aktuelle Gerd, er et slik forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

Det foreligger ingen særlige forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, og vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er følgelig ikke oppfylt.

8.12 Andre vitneobservasjoner om Torgersens og Rigmor Johnsens bevegelser

8.12.1 Innledning

Gjennom to kapitler i begjæringen beskrives muligheten for at Rigmor Johnsen og Torgersen i det hele tatt kan ha møtt hverandre, og det gis en gjennomgang av vitneobservasjoner som kan ha relevans for politiets teori. For den første fremstillingen konkluderes det med at tidsberegninger for henholdsvis Torgersens mulige rute og Rigmor Johnsens rute, trekker i retning av at de ikke kan ha truffet hverandre i krysset Karl Johans gate/Dronningens gate. Med hensyn til vitneforklaringene konkluderer domfelte med at ingen av disse gir støtte for politiets drapsteori.
Kommisjonen vil behandle domfeltes anførsler under ett i dette kapitlet. I begjæringen gis det en utfyllende begrunnelse for domfeltes vurderinger og konklusjoner. Kommisjonen vil gjengi hovedpunktene i disse nedenfor.

8.12.2 Behandlingen i 1958

Som nevnt tidligere uttaler kjæremålsutvalget i sin kjennelse 28. november 2001 at troverdigheten og påliteligheten av tiltaltes forklaring og de forskjellige vitneforklaringene åpenbart må ha stått sentralt under hovedforhandlingen. Hvorledes de enkelte bevis er vektlagt, er det ikke mulig å si noe om. Kjæremålsutvalget uttaler videre at det må antas at de vitneforklaringene som ble avgitt under hovedforhandlingen, i hovedsak samsvarer med de skriftlige politiforklaringene og forklaringene som ble avgitt under den rettslige forundersøkelsen. Det uttales videre at det må antas at både tiltalte og vitner må ha vært gjenstand for til dels inngående eksaminasjon fra rettens, aktors og forsvarerens side. Etter kjæremålsutvalgets vurdering kan avisoppslag og Dorenfeldts redegjørelse til en viss, men begrenset grad, kaste et supplerende lys over det som fremkom.

Kommisjonen finner det formålstjenlig å gjengi deler av Dorenfeldts redegjørelse, som også delvis er gjengitt ovenfor under kap. 8.10.2:

> *"....Det ble brakt på det rene at Torgersen hadde vært på boksestevne på Sentrum kino ca. kl. 19.00. I sin forklaring for politiet har han også nevnt dette med Sentrum kino se dok. 6, men tidspunktet da han forlot kinoen, var tidligere enn nevnt i hans forklaring, idet han etter å ha vært på boksestevnet var på kafé Hjerterum, som han forlot antageligvis noen minutter før kl. 22.30. Om Torgersens tilstedeværelse ved boksestevnet har de i rettsboken, dok. 99, nr. 1 – 6 nevnte vitner forklart seg. Om Torgersens atferd på Hjerterum Kafé, Pilestredet har 7. -10. vitne forklart seg. Fra kafé Hjerterum gikk Torgersen til Grand Kafé, hvor han ble iakttatt av en rekke vitner. Om Torgersens passering av Grand forklarte 11., 12., 13. og 14. vitne seg. Et par av vitnene hadde vært på Chat Noir, som avsluttet forestillingen ved ca. 22.20/22.25-tiden og man kan derfor regne ut tidspunktet temmelig nøyaktig til ca. kl. 22.35/22.40, se således vitnet Astrid Tømmereeks forklaring, dok. 45 s. 17-18. Forestillingen på Chat Noir sluttet imidlertid 5 á 10 minutter senere enn hun antok i sin forklaring for forhørsretten, slik at passeringen av Grand da hun iakttok*

Torgersen, må ha vært omkring kl. 22.35/22.40. Det var også det nøyaktigste tidspunktet man kunne komme fram til på grunnlag av de øvrige vitneprov fra kafé Hjerterum og fra de andre vitner som så Torgersen passere Grand på vei nedover i retning mot Østbanen. Så å si nøyaktig på dette tidspunkt, nemlig kl. 22.40 tok Rigmor Johnsen avskjed med sin venn Svein Erik Johansen ved trikkeholdeplassen på Oslo Ø., se dok. 45 s. 21 og vitneforklaring fra dette vitne (17. vitne) smh. med vitneforklaringer fra 15. og 16. vitne. Påtalemyndigheten har så ved hjelp av vitneprov kunnet følge Rigmors ferd fra hun gikk oppover Karl Johansgt. til Dronningensgt. og snudde bortover Skippergt. Herom har 18.- 19., 20., 23., 30. og 71. vitne forklart seg. De har alle gitt en beskrivelse av den ukjente mann som fulgte etter Rigmor bortover Dronningensgt. til hun kom til Skippergt. 6 B og som det 23. vitne, Olga Eriksen, iakttok inne i trappeoppgangen sammen med Rigmor ca. kl. 23.00. Om disse vitner kan det sammenfattende sies at de til tross for at de ikke kjente til den som var sammen med Rigmor, har vært forbausende dyktige til å observere, idet de alle har beskrevet en person som har en forbausende likhet med Torgersen. Fra hovedforhandlingen bør det spesielt nevnes at 30. vitne, Thoresen, uttalte at vedkommende ukjente var "jævli lik" Torgersen. Torgersen har den hele tid også under hovedforhandlingen benektet å ha gått så langt ned som til Dronningensgt. Han hadde fra Grand gått til Stortinget og derfra Torggt. til Ole Bulls plass, hvor han hadde truffet Gerd, som hadde blitt med ham hjem, se for øvrig dok. 45 s. 3. Han anslår tidspunktet da han kom hjem, til ca. kl. 23.30."

8.12.3 Gjenopptakelsessaken 1973-1976

I gjenopptakelsessaken fra 1973 har domfelte merknader til Dorenfeldts redegjørelse, hvor han legger til grunn at Torgersen forlot Kafé Hjerterum noen minutter før kl. 22.30 og at Rigmor Johnsen kl. 22.40 tok avskjed med sin venn Svein Erik Johansen ved Østbanestasjonen. Domfelte v/ høyesterettsadvokat Staff uttaler blant annet:

"Jeg aksepterer de tidspunkter statsadvokat Dorenfeldt her legger til grunn. På bakgrunn av disse tidspunkter gjør jeg gjeldende at Torgersen rent fysisk og faktisk ikke kan være gjerningsmannen. Når Torgersen forlater kafé Hjerterum noen minutter før kl. 22.30, kan han ikke rekke å være ved Oslo Ø. kl. 22.40. Gjerningsmannen har fulgt etter Rigmor antagelig helt fra hennes avskjed med vennen på trikkeholdeplassen. Jeg minner om at da Rigmor kommer til vitnet Esther Olsson i hennes pølsebod i Dronningensgate 25 bemerker hun at det er en mann som følger etter henne. Denne mann må da tydeligvis ha fulgt etter henne i noen tid. Fra trikkeholdeplassen ved Østbanen og til pølseboden i Dronningensgate er det ca. 4 minutters gangtid. For så vidt angår Esther Olssons forklaring henviser jeg til dok. 45 side 30."

I sin beslutning 27. juni 1975 går lagmannsretten gjennom de forklaringene som de aktuelle vitnene avga til politiet og/eller under den rettslige forundersøkelsen, og uttaler på side 91:

"Gjennomgåelsen av disse forklaringer m.v. viser de forskjellige forhold som har vært fremme under bevisførselen vedrørende denne del av saken. Det fremgår at det som er spesielt nevnt under post III i gjenopptakelsesbegjæringen – tidspunktet for Torgersens opphold i kafé Hjerterum, hans passering av Grand og spørsmålet om han kan ha fulgt etter Rigmor fra Oslo Ø. – har vært forelagt for og bedømt av lagretten. Retten kan ikke finne at det under denne post er opplyst nye kjennsgjerninger eller tilveiebrakt nye bevis som synes egnet til å bevirke frifinnelse. Loven gir ikke adgang til gjennopptakelse utelukkende på grunnlag av en ny vurdering av kjennsgjerninger og bevis som var opplyst under hovedforhandlingen."

Lagmannsretten går også gjennom de forskjellige konfrontasjonene (foto- og/eller personkonfrontasjonen) som ble foretatt med vitnene Esther Olsson (pølseboden), Arne Thoresen (utenfor postkaféen), Sigrid Fjellberg (utenfor Skippergt. 6b) og Olga Eriksen (i trappa i Skippergata 6b). I tillegg viser lagmannsretten til Per Torodd Fonbæk (Skippergata), som ikke kjente igjen siktede under den

rettslige forundersøkelsen. Lagmannsretten uttaler på side 98 i beslutningen:

> *"Det foreligger heller ikke når det gjelder signalementene referat av de forklaringer som ble avgitt under hovedforhandlingen. Man må imidlertid gå ut fra at spørsmålet om vitnenes iakttagelser og gjenkjennelse eller ikke – gjenkjennelse av den mann som fulgte Rigmor, har vært fremme under hovedforhandlingen på bakgrunn av de undersøkelser og opplysninger som var fremkommet under etterforskingen og den rettslige forundersøkelse.*
>
> *<u>Lagmannsretten</u> kan sammenfatte sitt syn slik: Det er i post IV i gjenopptakelsesbegjæringen utelukkende spørsmål om vurdering av bevis. Det er ikke under denne post opplyst nye kjennsgjerninger eller fremskaffet nye bevis."*

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i sin kjennelse 31. mai 1976 blant annet:

> "*Utvalget kan således slutte seg til hva lagmannsretten har uttalt om de alminnelige vilkår som etter straffeprosesslovens § 414 nr. 1 og 2 må være oppfylt for at en straffesak skal kunne gjenopptas til fordel for domfelte. Man fremhever i denne forbindelse at en ny vurdering av bevis som har vært prøvet av lagretten under den opprinnelige hovedforhandling i en sak, ikke kan danne grunnlag for gjenopptakelse. Som lagmannsretten peker på, bygger gjenopptakelsesbegjæringen på en rekke punkter utelukkende på en annen vurdering av bevisene enn den lagretten må ha lagt til grunn da den fant tiltalte skyldig.*
>
> *I tilslutning til lagmannsrettens begrunnelser skal utvalget om de enkelte punkter i gjenopptakelsesbegjæringen fremkomme med noen utfyllende bemerkninger.*
>
> *……*
>
> *2) Torgersens ferd drapsdagen. Gjenopptakelsesbegjæringen punkt III.*
>
> *Utvalget vil her bare føye til at det ikke er opplysninger som kan gi støtte for forsvarerens teori om at drapsmannen har fulgt etter Rigmor helt fra trikkeholdeplassen ved Østbanen. Det er da ikke frembrakt noe som er egnet til å vise at det tidsskjema*

påtalemyndigheten bygget sin bevisførsel på, og som også lagretten må ha lagt til grunn for sin avgjørelse, er uholdbar.

3) Vitnenes signalement av den ukjente mann. Gjenopptakelsesbegjæringens punkt IV.

Etter utvalgets oppfatning er det heller ikke her fremkommet noe nytt i saken. Det som nå anføres fra forsvarets side, må antas å være trukket frem under forsvarerens prosedyre under hovedforhandlingen, og har således vært med å danne grunnlaget for lagmannsrettens bedømmelse av skyldspørsmålet."

8.12.4 Gjenopptakelsessaken 1997-2001

Forhold omkring Torgersens ferd drapskvelden og hvorvidt det i det hele tatt var mulig at han kunne treffe Rigmor Johnsen, var oppe også under den forrige gjenopptakelsessaken. Det samme var vitnenes signalement av mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen. Kommisjonen begrenser seg her til å gjengi fra Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 28. november 2001, hvor det blant annet heter:

"Sentrale i aktoratets bevisførsel var vitner som hadde observert Torgersen og Rigmor Johnsen drapskvelden og –natten, og vitner som på forskjellig måte kunne støtte troverdigheten eller påliteligheten av disse vitnenes utsagn. De mest sentrale vitnene med direkte observasjoner var for det første vitner som kjente Torgersen og som hadde sett ham ved Grand Hotell på vei østover i Karl Johans gate på et tidspunkt da han ville rekke å møte Rigmor Johnsen før hun gikk inn i Dronningens gate. Videre førte aktoratet flere vitner som visste hvem Rigmor Johnsen var, og som hadde sett henne i det kritiske tidsrom i følge med en ukjent mann i Dronningens gate og i Skippergata. Olga Eriksen, som også bodde i nr. 6 B, forklarte at hun så henne her, i gangen ut mot Skippergata, sammen med en ukjent mann ca. kl. 23.00. Avhørene av disse vitnene gjaldt i hovedsak om deres observasjoner og beskrivelser av mannen med større eller mindre sikkerhet utpekte ham som Torgersen. Et meget sentralt vitne, Johanne Olsen, som kjente Torgersen,

forklarte at han gikk forbi henne i Torggata og tok drosje fra Youngstorget ca. kl. 23.50….."

Kjæremålsutvalget uttaler videre:

"Torgersens egen forklaring om hva han foretok seg om kvelden den 6. desember og om natten 7. desember 1957, motsies av vitneforklaringer som lagretten etter eksaminasjonen og sine umiddelbare inntrykk åpenbart har festet lit til. Det gjelder i første rekke vitnet Johanne Olsen,

…..

……. I sammenheng med dette har også lagrettens inntrykk av at de vitner som hadde observert Rigmor Johnsen sammen med en mann i Dronningens gate og Skippergata 6 B en times tid tidligere, hatt betydning for bevisvurderingen. For selv om disse vitnene hver for seg ikke sikkert har kunnet identifisere Torgersen som denne mannen, gir deres forklaringer samlet sett uttrykk for at offeret er sett sammen med en mann med atskillig likhet med Torgersen. …."

8.12.5 Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

8.12.5.1 Møtet mellom Torgersen og Rigmor Johnsen ifølge politiets teori

Det vises i begjæringen til at politiets teori bygger på at Torgersen og Rigmor Johnsen skal ha møtt hverandre ved en tilfeldighet da de samtidig, fra motsatt kant av hverandre, kom til krysset Karl Johans gate/Dronningens gate. Dersom det kan fastslås hvilket tidspunkt Rigmor Johnsen forlot trikkeholdeplassen ved Østbanen og hvilket tidspunkt Torgersen forlot Kafé Hjerterum og passerte Grand Hotell, kan det foretas en beregning som viser om det tidsmessig var mulig at de møttes, slik drapsteorien forutsetter.

Domfelte gjengir vitneforklaringer, og for så vidt gjelder tidspunktet når Rigmor Johansen må ha passert krysset Karl Johans gate/Dronningens gate oppsummerer han:

"Svein Erik Johansen forklarte at Rigmor Johnsen forlot trikkeholdeplassen kl. 22.40. Det er ingen grunn til å tvile på at dette er riktig: Svein Erik Johansen var sikker i sin sak, ruteavgangen var ifølge Oslo Sporveier kl. 22.40 og det var ikke meldt noen forsinkelse. Inklusive den tid det tok å kjøpe to epler i Esther Olssons kiosk, må det ha tatt ca. 10 minutter å gå distansen fra trikkeholdeplassen til Skippergata 6b. Det stemmer i så fall med at Fonbæk forklarte at han så en kvinne komme ti lSkippergata 6b ca. kl. 23.50. At det var Rigmor Johnsen han så, må legges til grunn, idet både Olga Eriksen og Sigrid Fjeldberg, som begge kjente Rigmor Johnsen, og som begge så kvinnen, mente at det var henne.

Herav følger:

Det må legges til grunn at Rigmor Johnsen passerte krysset Karl Johans gate/Dronningens gate senest ca. kl. 22.42."

I begjæringen gjengis det også fra vitneforklaringer som kan belyse Torgersens ferd fra Kafé Hjerterum til han passerte Grand Hotell og domfelte gir slik konklusjon:

1. *Torgersen passerte Grand tidligst på samme tidspunkt som Rigmor Johnsen forlot trikkeholdeplassen på Østbanen, kl. 22.40.*
2. *Det ville ha tatt Torgersen ca. 6 minutter å gå fra Grand Hotel til krysset Karl Johans gate/Dronningens gate.*
3. *Torgersen ville ha kommet til krysset Karl Johansgate/Dronningens gate tidligst kl. 22.46, dvs. fire minutter etter at Rigmor Johnsen hadde passert.*

Etter domfeltes vurdering trekker tidsberegninger for henholdsvis Torgersens mulige rute og Rigmor Johnsens rute i retning av at de ikke kan ha truffet hverandre i krysset Karl Johans gate/Dronningens gate.

Han uttaler videre:

"Politiets drapsteori forutsetter at Rigmor Johnsen slo følge med en helt fremmed mann som "henger seg på" henne

og at hun går sammen med ham til Skippergata 6b. Hun låser dem begge inn i trappeoppgangen hvor hun blir stående å prate med vedkommende. Rigmor Johnsen var bare 16 år og hadde nettopp vært på restaurant med sin venn. Det er derfor mest sannsynlig at hun kjente mannen fra før. Torgersen og Rigmor Johnsen kjente ikke hverandre fra før. Dette trekker i retning av at mannen ikke var Torgersen."

Domfelte anfører videre at det er:

"…. selvinnlysende at både den fellende dommen i 1958 og Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 bygger på at Torgersen og Rigmor Johnsen hadde truffet hverandre i krysset Karl Johans gate – Dronningens gate. Det var mest sannsynlig feil."

8.12.5.2 Vitneobservasjoner før drapet

Domfelte bemerker i begjæringen at det ikke finnes vitner til drapshandlingen, men at det er en rekke vitner som har uttalt seg om hvorvidt de har sett ham på steder hvor han i følge politiets teori skal ha befunnet seg før og etter at han skal ha begått drapet. I begjæringen gis det en gjennomgang av disse vitnene, med unntak av Johanne Kristine Olsen, Ørnulf Bergersen og domfeltes familie.

Det var seks vitner som forklarte at de hadde sett mannen som fulgte etter eller var sammen med Rigmor Johnsen. Domfelte refererer til de forklaringene som vitnene avga til politiet og/eller under den rettslige forundersøkelsen. Kommisjonen begrenser seg til å gjengi hovedtrekkene i domfeltes anførsler.

<u>Esther Olsson</u>
Hun sto i pølseboden denne kvelden og Rigmor Johnsen kjøpte to epler av henne. Hun forklarte seg til politiet 7. desember 1957, og ga her en beskrivelse av mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen. Hun deltok i personkonfrontasjon 9. desember, som ble foretatt to ganger med forskjellig oppstilling av personene. Torgersen sto oppstilt som nr. 1 første gang og som nr. 3 andre gang.
Etter den første oppstillingen forklarte Olsson:

"[Hun] kunne … ikke kjenne igjen noen av de oppstilte, som den hun tidligere hadde opplyst om. Den eneste oppstilte hun kunne tenke seg som "type" – som kunne ligne – var nr. 1, i det denne hadde lys blå øyne og lys ansiktsfarge. Hun kunne ikke ta ut denne – nr. 1 – som bestemt den hun så ved anledningen."

Etter den andre oppstillingen forklarte Olsson:

"Den "typen" hun tidligere hadde utpekt som nr. 1, hadde nå skiftet plass og fått nr. 3. Hun kan ikke komme med noen tilleggsopplysninger til sin overnevnte forklaring."

Olsson ble også avhørt under den rettslige forundersøkelsen 21. februar 1958, der Torgersen var til stede. Om mulig gjenkjennelse av Torgersen heter det:

"Når hun i retten ser siktede, sier hun at den som fulgte etter Rigmor Johnsen er lik siktede, men hun kan ikke bestemt si at det er siktede."

<u>Arne Thoresen:</u>

Arne Thoresen hadde frisørsalong i Dronningens gate og kjente Rigmor Johnsen som hadde vært inne i hans frisørsalong flere ganger. Om kvelden fredag 6. desember var han på Postkaféen i Dronningens gate.I politiforklaring av 9. desember 1957 sa han:

"Idet v. kom ut på fortauet gikk den drepte pike Rigmor Johnsen forbi. …Vitnet kom ned trappen idet hun passerte og han hilste derfor på henne. Rigmor snudde seg og nikket og fortsatte på nordre fortau mot Prinsens gate. … i samme retning som Rigmor kom en ung mann, som også passerte v. på kloss hold."

Arne Thoresen forklarte seg også under den rettslige forundersøkelsen, 21. februar 1958:

"Da han kom ut av døren, kom Rigmor Johnsen forbi på samme fortau fra Karl Johansgt. De hilste på hverandre, og hun fortsatte videre på samme fortau mot Prinsensgt. … I det samme … så [han] en mann som kom gående etter Rigmor Johnsen og han fikk se ham fra siden."

Arne Thoresen deltok ikke i konfrontasjonen og han ble heller ikke spurt under den rettslige forundersøkelsen om han gjenkjente Torgersen. Derimot gikk Thoresen gjennom en rekke bilder hos politiet. Det står i rapport av overkonstabel E. Hermansen 13. desember 1957:

> *"Vitnet har nå i løpet av ca. 1 times tid sett gjennom fotografier over personer av den alder, høyde m.v. som han tidligere har forklart å ha sett sammen med den drepte i Dronningensgt., den 6. ds. Vitnet stoppet opp ved bildet av den mistenkte i saken, Torgersen, etter å ha sett over en rekke bilder, og mener at det for så vidt er nytteløst for ham å se over flere bilder. Vitnet så nemlig ikke mannen i Dronningens gate rett i ansiktet, men halvt fra siden og bakfra. Det vil derfor ikke være mulig for ham å ta ut vedkommende på foto. (sikt.s foto har han sett i avisen)."*

Ifølge Dorenfeldts redegjørelse av 17. desember 1958 sa Thoresen under hovedforhandlingen at mannen var "jævli lik" Torgersen. Det betyr selvsagt ikke at Thoresen sa at han gjenkjente Torgersen.

Sigrid Fjeldberg:

Sigrid Fjeldberg bodde i Skippergata 9, som lå rett vis-à-vis Skippergata 6b. Hun kjente Rigmor Johnsen av utseende. Sigrid Fjeldberg så henne komme fra Rådhusgaten samtidig som hun selv kom gående i Skippergata i motsatt retning fra Grev Wedels plass. Hun forklarte at hun så det gikk en mann like bak Rigmor Johnsen. Hun sto deretter innenfor porten i Skippergata 9 og så gjennom en åpning at Rigmor Johnsen sto sammen med en mann utenfor porten til Skippergata 6b og at de låste seg inn. I politiforklaring av 10. desember 1957 sa hun:

> *"V. tror neppe at hun kan kjenne vedkommende gutt igjen, men typen tror hun at hun skal ta ut."*

Under den rettslige forundersøkelsen sa hun:

> *"Vitnet har ikke vært konfrontert med siktede før, men vil når hun nu ser ham, hverken si at det var ham eller at det ikke var ham."*

Per T. Fonbæk:

Per T. Fonbæk passerte Rigmor Johnsen og mannen i det de låste seg inn i Skippergata 6b. Han kjente ikke Rigmor Johnsen fra før, men ut fra hans forklaring, bl.a. når det gjelder tidspunktet og hans samtidige observasjon av det som må ha vært Sigrid Fjeldberg er det utvilsomt at det var Rigmor Johnsen og vedkommende mann han så. Under den rettslige forundersøkelsen sa han:

> *"Vitnet erklærer at han ikke kan kjenne siktede igjen, og han kan verken utelukke eller bekrefte at det var siktede som var på stedet."*

Olga Eriksen

Olga Eriksen bodde i 2. etasje i Skippergata 6b. Hun passerte Rigmor Johnsen for enden av trappen da hun var på vei ut. I politiforklaring 7. desember 1957 sa hun:

> *"Hun sto nederst i trappavsatsen sammen med en gutt. ... Signalementet på gutten var: ca. 20 år gammel, kraftig bygget, under middels høy, blondt ansikts, litt bred over kinnbenene, lyst stritt oppstående hår."*

Under den rettslige forundersøkelsen 22. februar 1958 sa hun, ifølge sitatet som er inntatt i begjæringen:

> *"Ved konfrontasjonen var hun sikker ved første oppstilling, men ved annen oppstilling kom hun i tvil fordi hårfasongen på siktede var en annen enn den hun hadde lagt merke til hos ham som sto der. Han som sto i gangen hadde rett tilbakestrøket hår, med noe fremfallende hår ved høyre tinning. Hun kan ikke nå forklare hvorfor hun ved konfrontasjonen tok ut en annen. Hun er helt sikker på at det ikke var ham. Vitnet ble spurt om hun i retten gjenkjenner siktede, og svarer til dette at det kan ikke være to som er så like."*

Kommisjonen vil bemerke at rett sitat av tredje setning er (kommisjonens understreking):

> *"Hun kan nå ikke forklare hvorfor hun ved konfrontasjonen annen gang tok ut en annen"*

I rapporten fra konfrontasjonen 9. desember 1957 der Torgersen var oppstilt som hhv. nr. 1 og 3 står det:

"Det er særlig nr. 1 ved begge oppstillingene hun har festet seg ved."

Domfelte konkluderer med at ingen av de seks vitnene gjenkjente Torgersen som den mannen de hadde sett sammen med Rigmor Johnsen.

Domfelte stiller spørsmål ved om det var trekk ved mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen som gir støtte for at det var Torgersen. Domfelte går gjennom vitnenes observasjoner av mannens høyde og bekledning. Torgersen ble målt til å være 174.5 cm. høy, og med sko var han 177 cm høy. Da han var i byen på dette tidspunktet hadde han på seg den brun- og hvitstripete dressen og mørk frakk.

Esther Olsson forklarte til politiet at mannen var ca. 175–180 cm, og at han var *"i hvertfall adskillig høyere"* enn Rigmor. Under den rettslige forundersøkelsen sa hun at han var noe høyere enn Rigmor og har antakelig vært ca. 175 cm. høy.

Arne Thoresen, som opplyste at han selv var 182 cm (181 cm) forklarte at mannen var minst like høy som ham.

Per T. Fonbæk mente at det var en ung mann på ca. 180 cm.

Etter domfeltes vurdering er det er mer sannsynlig at mannen var ca. 180 cm. enn at han var ca. 5 cm lavere. Vitneforklaringene om mannens høyde knytter derfor ikke Torgersen til drapet og trekker i retning av at mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen ikke var Torgersen.

Det anføres videre at det er uomstridt at Torgersen hadde en brun- og hvitstripete dress på seg da han var i Oslo sentrum første gang 6. – 7. desember, da han ifølge drapsteorien skal ha begått drapet.
Det er videre på det rene at Torgersen hadde en mørk frakk på seg da han var i byen første gang. Domfelte bemerker at det ut fra bilder fremgår at frakken rakk til ca. knehøyde, og at den i hvert fall ikke

gikk langt under knærne. Når Torgersen hadde frakken på seg, var altså de stripete buksebena i høy grad synlige både på grunn av stripene og fordi buksen sto i klar kontrast til den mørke frakken.

Esther Olsson forklarte at mannen var kledd i *"mørkt yttertøy"*.

Arne Thoresen forklarte at mannen hadde smale benklær og beige eller mellomgrå frakk eller kappe. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte han at:

> *"Han hadde lange temmelig trange bukser. Vitnet er ikke helt sikker på fargen på disse, men mener at de ikke var mørke eller lyse, men tror at de var i brunt eller lignende. Han tror at de var ensfarget og ikke stripet. Det var noe mørkt på stedet, men dommeren foreholder vitnet at han har lagt merke til at buksene var trange og skoene brune, og spør om han ikke ville lagt merke til om buksene var utfordrende stripete, og vitnet mener at det ville han ganske sikkert ha gjort."*

Georg Syversen som sto sammen med Thoresen forklarte til politiet at han først ble oppmerksom på mannen etter at han hadde passert, og at han spurte Thoresen hvem han hadde hilst på. Ut over dette hadde han ikke noe å tilføye. Han avga ikke forklaring under den rettslige forundersøkelsen.

Sigrid Fjeldberg forklarte til politiet at mannen var kledd i mørk frakk, som rakk ham ned mot knærne, men at hun ikke la merke til skjorte, benklær og sko. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte hun at mannen hadde på en mørk frakk, at hun kan ikke si noe bestemt om fargen på frakken og at hun for øvrig ikke hadde lagt merke til klærne ellers.

Per Torodd Fonbæk forklarte at han bare så mannen bakfra mens han gikk og litt fra siden da han passerte paret på trappen, og at mannen var iført frakk og dress. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte han at han ikke la merke til buksene, og kunne verken si ja eller nei til spørsmålet om buksene var stripete.

Olga Eriksen, som observerte Rigmor Johnsen sammen med en gutt i trappegangen da hun gikk ut av Skippergata ca. kl. 23.00, forklarte til politiet at gutten var iført mørk frakk eller kappe. Hun sa ingenting om mannens bukse, og det gjorde hun heller ikke under den rettslige forundersøkelsen.

Domfelte oppsummerer med at ingen av vitnene som har sett mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen har observert at han hadde brun- og hvitstripete bukse. Det følger av dette at observasjoner av mannens bukse ikke knytter Torgersen til drapet. Det trekker i retning av at mannen ikke var Torgersen.

Ingen av forklaringene fra vitnene som så mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen gir støtte for at det var Torgersen de så. Ingen av dem gjenkjente Torgersen og ingen av dem hadde sett den brun- og hvitstripete dressen Torgersen hadde på seg da han ifølge politiets drapsteori skal ha begått drapet.

8.12.5.3 Alf Brandsdal

Domfelte viser videre til at Esther Olsson allerede 7. desember 1957 ga en beskrivelse av mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen som i flere henseender ikke stemte med at det kan ha vært Torgersen hun hadde sett. Hun mente at hun har sett mannen som fulgte etter Rigmor tidligere, og at hun skulle kjenne ham igjen. Olsson deltok i konfrontasjon 9. desember, uten å kunne peke ut noen av dem som deltok, hvorav den ene var Torgersen. Umiddelbart etter konfrontasjonen sa hun til 1. betjent Rørhus at hun *"også hadde noe annet å forklare politiet i anledning saka*". Hun ble avhørt av politiet 10. desember. I politirapporten står det:

> *"Lørdag kveld, dagen etter drapet, var v. innom ølbaren på hjørnet av Dronningensgt. – Karl Johansgt. og kjøpte seg kaffe. Hun er innom her hver kveld. Da hun nå kom inn i baren, så hun en ung mann sitte sammen med en urmaker, som arbeider i urmakerverkstedet i Dronningensgt. 23. V. syntes at den unge kunne likne på mannen hun hadde sett i pølseboden da Rigmor var der.*

Hun gikk derfor bort til mannen og spurte: "Unnskyld, var ikke De i pølseboden hos meg i går kveld?" Til det svarte mannen at han ikke hadde vært i byen kvelden før, og på spørsmål fra v. om han kanskje bodde utenbys, svarte han at han bodde på Sinsen.

På spørsmål fra v. hva han het, svarte han Olaf Lien, Sinsen terrasse 14. V. fikk låne blyant i kassen og noterte seg navnet og adressen, og mens hun stod og gjorde det, gikk mannen ut."

Domfelte opplyser i begjæringen at Olssons opplysning om Olaf Lien ble fulgt opp 8. januar 1958, og at det ikke var noen som kjente til ham i Sinsen terrasse. En uke senere, den 15. januar, ble Esther Olsson igjen avhørt av politiet og fikk anledning til å gå gjennom politiets fotoregister. Hun plukket da ut Alf Brandsdal (30 år). Vedkommende var ifølge Olssons forklaring ikke den personen hun hadde sett i baren lørdag 7. desember.
Brandsdal ble avhørt 21. januar 1958. Han forklarte at han hadde arbeidet i Slakteborgernes Fellessalg A/S, Grønland 12. Her hadde han arbeidet siden begynnelsen av september 1957 til 15. januar 1958. Han benektet at han var den som hadde fulgt etter Rigmor Johnsen. Brandsdal forklarte blant annet:

"Han har ikke vanket i Dronningensgt. eller strøket der omkring. Da han er pølsemaker av fag, har han anledning til å spise pølser hele dagen. Pølseboder har han således ikke noen interesse av."

Undersøkelser i Norges Statsbaner og ved Slakterborgernes Fellessalg A/S ga som resultat at han den 6. desember 1957 hadde stemplet ut kl. 16.31. For øvrig finnes det ikke opplysninger i saken om hva Brandsdal hadde foretatt seg resten av kvelden eller natten. Domfelte uttaler videre:

"Verken Esther Olsson eller noen av de andre fem vitnene som hadde iakttatt mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen ble konfrontert med Brandsdal. Brandsdal ble ikke avhørt under den rettslige forundersøkelsen. Han var innstevnet som vitne under hovedforhandlingen 11. juni, men statsadvokaten opplyste i retten at Brandsdal satt varetektsfengslet i Århus og at han derfor ikke kunne møte. I stedet ble hans politiforklaring og

påtegningen om at man ikke hadde opplysninger om hvor han var 6. – 7. desember dokumentert.

På forespørsel fra advokat Moss svarte Landsarkivet for Nørrejylland at det ikke fantes opplysninger om at Alf Brandsdal hadde vært varetektsfengslet i Århus i perioden 1. oktober 1957 – 1. august 1958. Det er således motstrid mellom det Dorenfeldt opplyste i retten og arkivopplysningene fra Danmark".

Domfelte bemerker at politiets drapsteori bygger på at mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen var Torgersen. For Torgersen var det derfor av den største betydning dersom etterforskingen kunne avdekke hvem mannen var. Den eneste som ga konkrete opplysninger om hvem mannen kunne være, var Esther Olsson. Politiet nøyde seg imidlertid med en politiforklaring fra Alf Brandsdal, til tross for at Esther Olsens opplysninger om mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen passet ganske godt på Brandsdal. Domfelte uttaler:

"Brandsdal var 30 år (Esther Olsson anslo alderen til 25_30 år), han snakket ikke Oslo-dialekt (Brandsdal var fra Høyanger), han var 183 cm. høy (Olsson anslo høyden til 175 – 180 cm.). Det ble ikke foretatt konfrontasjon mellom Esther Olsson og Alf Brandsdal. Og under den rettslige forundersøkelsen var det bare Esther Olsson som avga forklaring, ikke Alf Brandsdal."

Domfelte viser til at Brandsdal fantes i politiets fotoregister, og det fremgår at han var straffet for vinningsforbrytelser. Han var bøtelagt tre ganger i perioden 1953_57. Han var også mistenkt for andre straffbare handlinger, men disse sakene ble henlagt.

Domfelte anfører at den beskrivelsen Esther Olsson ga av mannen, og det vi nå vet om Alf Brandsdal, trekker i retning av at han var mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen. Det trekker i motsatt retning at Rigmor Johnsen, etter det vi vet, ikke kjente Alf Brandsdal fra før og det derfor er lite trolig at hun ville ta ham med inn i gangen i Skippergata 6b.

Domfelte bemerker avslutningsvis at det er neppe tvilsomt at politiet må ha forstått at Brandsdal kunne være den personen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen og at det ville utelukke Torgersen dersom det kunne fastslås. På denne bakgrunn må det kunne sies at etterforskningen av Brandsdal var svært mangelfull.

8.12.5.4 Vitneobservasjoner av Torgersens dress

Som nevnt ovenfor var det ingen av vitnene som observerte mannen som var sammen med Rigmor Johnsen, som hadde lagt merke til om vedkommende hadde på seg en brun- og hvitstripet dress. Det var imidlertid en rekke vitner som hadde observert Torgersen tidligere samme kveld, både i og utenfor Sentrum kino, på Kafé Hjerterum og utenfor Grand Hotel.

Etter gjennomgang av vitneavhørene, oppsummerer domfelte med at det var seks av de ni vitnene som hadde sett Torgersen i og utenfor Sentrum kino, som hadde lagt merke til den stripete dressen/buksen. To av vitnene hadde bare lagt merke til frakken og ett vitne forklarte at han hadde sett at Torgersen hadde på seg mørke, lange benklær. Av de ti vitnene som hadde observert Torgersen utenfor Kafé Hjerterum var det åtte som sa at de hadde sett den stripete buksen/dressen.
De to vitnene som hadde sett Torgersen utenfor Grand Hotell, hadde heller ikke observert den stripete buksen.

8.12.5.5 Vitneobservasjoner etter drapet

Etter ca. kl. 23.30, som var drapstidspunktet ifølge politiets teori, var det foruten Ørnulf Bergersen, Johanne Kristine Olsen og Torgersens familie, ett vitne til som hadde gjort observasjoner av interesse for saken. Det var drosjesjåføren Georg Lødding, som hadde sett et par på sykkel på den ruten Torgersen forklarte at han hadde fulgt fra hjemmet i Tore Hunds vei til sentrum, da han fulgte Gerd til byen. Han forklarte til politiet 10. desember 1957:

> *"Fredag den 6.12.57 ca. kl. 2345 kom han kjørende med sin drosjebil Kjølberggt. i retning Økernveien på vei hjem til Strømsv. 44. Idet han skulle krysse over Økernveien., fikk han se en mann komme syklende på en herresykkel – liten herresykkel – med en kvinne sittende foran på stangen nedover Økernveien i retning Havnegt., - krysset Kjølberggt. foran v.'s bil. V. stoppet nemlig litt opp, før han kjørte over krysset.*
> *V. kunne ikke se at det var lys på sykkelen.*
> *<u>Mannen</u> var kraftig og hadde tettvoksen legemsbygning, _ var iført lyse overklær, kan ikke si hva slags klær han var iført.*
> *<u>V. kan ikke gi sign. på kvinnen</u>, ... Hun satt nemlig på sykkelen med ryggen mot v.' bil, og hun satt delvis skjult av mannens armer, som han holdt i sykkelens styre med.*
> *<u>På sykkelen</u> kan ikke v. ikke gi noget annet sign. enn at det var en liten størrelse av herresykkel.*
> *Det var dårlig belysning – middels gatebelysning – i Økernveien v/krysset til Kjølberggt."*

Domfelte bemerker at det er to trekk ved denne forklaringen som ikke stemmer med Torgersens forklaring. For det første at Lødding observerte paret ca. kl. 23.45, det vil si en snau time før Torgersen og Gerd passerte, og for det andre at damen satt på stanga og ikke på bagasjebrettet. Domfelte konstaterer at Løddings forklaring ikke bekrefter hans forklaring, men gir heller ikke støtte for at domfeltes forklaring var falsk.

8.12.5.6 Oppsummering og konklusjon

Som nevnt under kap. 8.12.5.1 konkluderer domfelte med at tidsberegningene for henholdsvis Torgersens mulige rute og Rigmor Johnsens rute trekker i retning av at de ikke kan ha truffet hverandre i krysset Karl Johans gate/Dronningens gate.

Domfelte påpeker at det var mange vitner som hadde sett mannen som fulgte etter/var sammen med Rigmor Johnsen, og konkluderer med at disse forklaringene trekker i retning av at mannen ikke var Torgersen.

Det uttales videre i begjæringen at det var syv vitner som kunne ha forklart seg til fordel for Torgersen, men at disse ikke ble avhørt. Domfelte finner det påfallende at lagretten ikke fikk se eller høre disse vitnene:

- *Alf Brandsdal: Esther Olssson utpekte Alf Brandsdal som den personen som hadde fulgt etter Rigmor Johnsen. Det ble ikke foretatt konfrontasjon eller foretatt andre undersøkelser som kunne bekrefte eller avkrefte Olssons forklaring. Han var innkalt som vitne, men påtalemyndigheten opplyste at han satt varetektsfengslet i Aarhus. Senere undersøkelser viser at det antakelig ikke var riktig.*
- *Ruth Klausen og Ragna Noreng: Deres politiforklaringer som støttet Torgersens forklaring om at han hadde vært sammen med en kvinne ved navn Gerd, ble underslått.*
- *Gerd Kristiansen: Hun benektet overfor politiet at hun hadde vært sammen med Torgersen, men flere trekk i forklaringene tyder på at hun ikke snakket sant. Hennes politiforklaringer ble underslått.*
- *Asbjørn Gulseth: Gulseths politiforklaringer trekker i retning av at han hadde noe med drapet å gjøre. Han var for full til å kunne avgi forklaring under den rettslige forundersøkelsen. Påtalemyndigheten frafalt vitnet under hovedforhandlingen.*
- *Eilif Støleggen: I ettertid har Eilif Støleggen forklart at Torgersen av ham hadde kjøpt den brun- og hvitstripete dressen hvor barnålene ble funnet. Støleggen har også opplyst at han hadde brukt dressen under overnatting i skogen. Støleggen var oppgitt som vitne av advokat Blom,*

men påtalemyndigheten opplyste at han ikke var å finne, til tross for at han hadde meldeplikt for politiet og ikke var etterlyst.

- *Vaktmann Juul William Sørensen forklarte til politiet at han hadde hørt ett kvinneskrik i retning Skippergata 6b ca. kl 01.00. Han var ikke innkalt som vitne under hovedforhandlingen.*

8.12.6 Påtalemyndighetens uttalelse 2005

8.12.6.1 Møtet mellom Torgersen og Rigmor Johnsen

Til domfeltes anførsel om at tidsberegninger for henholdsvis Torgersen mulige rute og Rigmor Johnsens rute utelukker at de kan ha truffet hverandre i krysset Karl Johans gate/Dronningens gate, påpeker påtalemyndigheten at samtlige strekninger ble gått opp av politiet under etterforskingen. Tidsanslagene var således kjent for lagretten, og samtlige vitneforklaringer vedrørende tidspunktet var også en del av sakens opplysninger. Anførselen har dessuten vært fremmet ved tidligere gjenopptakelsessaker, uten at det har gitt resultat. Etter påtalemyndighetens vurdering er ikke vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 til stede, men vil kommentere anførselen av hensyn til vurderingene etter straffeprosessloven § 392 annet ledd.

Påtalemyndighetens oppfatning er at vitneforklaringene og tidsberegningene med stor grad av sikkerhet plasserer domfelte nettopp slik at han treffer Rigmor Johnsen i nærheten av krysset Karl Johans gate/Dronningens gate.

Domfelte legger i sin beregning til grunn at han forlot Kafé Hjerterum ca. kl. 22.30. Det er ingen vitner som har forklart at han forlot stedet senere enn dette. Samtlige vitner ga uttrykk for at Torgersen gikk før kl. 22.30. Påtalemyndigheten uttaler:

> *"Dersom vi legger til grunn at Torgersen bruker +/- 14 minutter fra Cafe Hjerterom til Karl Johansgate/ Dronningensgate, kommer vi frem til at Torgersen vil være i*

krysset ca 2242 dersom han forlot Cafe Hjerterom kl 2228, altså to minutter før 2230. Dette stemmer svært godt med vitneforklaringene og det stemmer svært godt med når Rigmor Johnsen kom til krysset. Dette passer også godt med Astri Tømmereeks forklaring. Legger vi til grunn at Torgersen har brukt 6 minutter fra Grand – har han vært ved Grand ca kl 2236. Vi ser at Torgersen ved sine beregninger konkluderer med at han er der hhv 2 og 4 minutter for sent. Torgersen har da lagt til grunn som sikkert at forestillingen på Chat Noir sluttet nøyaktig kl 2225, og at Astri Tømmereek brukte 10 minutter i garderoben og ikke mindre, til tross for at ektemannen har sagt at de i hvertfall ikke brukte mer enn ti minutter. Videre har Torgersen da lagt til grunn at han forlot Cafe Hjerterom kl 2230, selv om alle vitnene forklarer at det var noe før 2230."

Etter påtalemyndighetens oppfatning opereres det her med svært små marginer. Vitnene som har forklart seg vil trolig ikke ha noen oppfatning av om det er tale om pluss/minus et minutt eller to. Et vitne har forklart at Oppsaltrikken var forsinket, og mener at den kom først kl. 22.43, og ikke kl. 22.40 som var utgangspunktet for beregning av Rigmor Johnsens rute. Fra Chat Noir ble det opplyst at forestillingen sluttet kl. 22.25, men at dette kunne variere 3-4 minutter til hver kant, noe som har betydning for når Astri Tømmereek kom til Grand Hotell. Portieren på Kafé Hjerterum forklarte at han hadde sett at Torgersen *"hadde stor fart"* da han forlot kaféen.

Påtalemyndigheten understreker etter dette at man ikke kan legge til grunn at forskjeller på minutter trekker i retning av at Torgersen ikke møtte Rigmor Johnsen. Poenget er at disse vitneforklaringene plasserer Torgersen i det aktuelle området på det aktuelle tidspunktet. Påtalemyndigheten uttaler videre:

"Etter påtalemyndighetens oppfatning tøyer man her tolkningen av bevisene, uten holdepunkter for det, når man konkluderer med at disse tidsberegningene trekker i retning av at Torgersen ikke kan være gjerningsmann."

Påtalemyndigheten kan ikke se at det er anført slike særlige forhold som gjør det "meget tvilsomt" om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

8.12.6.2 Vitneobservasjoner

Til Torgersens anførsler om at ingen vitneutsagn knytter ham til drapet, bemerker påtalemyndigheten at samtlige vitneforklaringer som var en del av saken i 1958 ikke er å anse som nye omstendigheter eller nye bevis etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Av hensyn til vurderingen etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, har påtalemyndigheten likevel noen bemerkninger.

Påtalemyndigheten uttaler innledningsvis at den ikke er enig med domfelte i at ingen vitner knytter ham til drapet, og viser til forklaringene til vitnene Johanne Kristine Olsen og Ørnulf Bergersen.

Når det gjelder vitnene som observerte Rigmor Johnsen sammen med en mann fra krysset Karl Johans gate/Dronningens gate og hjem til Skippergata 6b, har påtalemyndigheten et annet syn enn domfelte.

Esther Olsson, som solgte epler til Rigmor Johnsen, plukket ut Torgersen som type under konfrontasjonen den 9. desember 1957. Det var før bildet av Torgersen var offentliggjort i avisene. I retten uttalte hun at han var lik Torgersen, men hun kunne ikke si noe sikkert.

Arne Thoresen har i følge Dorenfeldts redegjørelse uttalt i retten at Torgersen var *"jævli lik"* den mannen Rigmor Johnsen gikk sammen med.

Sigrid Fjellberg og Per T. Fonbæk kunne ikke kjenne ham igjen, og kunne verken utelukke eller bekrefte at det var Torgersen.

Olga Eriksen plukket ut Torgersen ved første oppstilling, men var ikke sikker og viste til at håret sto mer opp da hun så ham i

oppgangen. Under oppstilling nr. 2 ble hun usikker. Ved gjennomgang av politiets fotoregister 14. desember 1957, plukket hun ut to bildeserier av Torgersen, som passer på den mannen hun så i oppgangen i Skippergata 6b. Ved å sammenlikne bildene fra konfrontasjonen med bildene som Olga Eriksen plukket ut i fotoregisteret, fremgår det at håret til Torgersen står mer opp på det ene bildet i forhold til slik det er tilbakestrøket og glatt under konfrontasjonen. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte Olga Eriksen:

> *"Ved konfrontasjonen var hun sikker ved første oppstilling, men ved annen oppstilling kom hun i tvil fordi hårfasongen på siktede var en annen enn den hun hadde lagt merke til hos han som stod der. Han som stod i gangen hadde rett tilbaksstrøket hår. Men med noe fremfallende hår ved høyre tinning. Hun kan nå ikke forklare hvorfor hun ved konfrontasjonen annen gang tok ut en annen. Hun er helt sikker på at det ikke var ham.*
>
> *Vitnet blir spurt om hun i retten gjenkjenner siktede, og svarer til dette at det kan ikke være to som er så like."*

Påtalemyndigheten viser også til at tidligere byrettsdommer Koren, forklarte i 2000 at han husket

> *" at Torgersen ble gjenkjent av en kvinne som gutten hun så sto i gangen og snakket med Rigmor samme kvelden som hun ble drept. Koren oppfattet at dette vitnet ikke var i tvil om at det var Torgersen hun hadde sett stående sammen med Rigmor."*

Påtalemyndigheten viser videre til kjæremålsutvalgets uttalelse i kjennelsen i 2001, jf. kap. 8.12.4 ovenfor, og uttaler:

> *"På denne bakgrunn synes det som Torgersen anvender en type bevisvurdering som ikke er i overensstemmelse med norsk rett, når han konkluderer med at ingen av disse vitnene knytter ham til drapet på Rigmor Johnsen."*

Når det gjelder vitnenes forklaringer om mannens høyde, og at dette trekker i retning av at det ikke var Torgersen som ble observert sammen med Rigmor Johnsen, bemerker påtalemyndigheten at

vurderinger av menneskers høyde er subjektiv og upålitelig, i hvert fall hvis det dreier seg om forskjeller på noen få centimeter. Det fremgår dessuten av saksdokumentene at Torgersens høyde varierer fra 174 cm. til 180 cm. i offentlige dokumenter. Den 5. juni 1958 ble det, etter anmodning fra lagmannsretten, foretatt måling av Torgersen, og dette viser at hans høyde var et tema også under hovedforhandlingen

Til domfeltes anførsler om hvilke og hvor mange vitner som har observert den stripete dressen, viser påtalemyndigheten til at Torgersen hadde på seg en frakk som rakk under knærne da han var utendørs, og at han ikke hadde på seg frakken innendørs:

> *"Etter min oppfatning kan vitneobservasjonene oppsummeres slik at de som har sett Torgersen ute på kvelden med frakken som rakk ham til litt under knærne, i all hovedsak ikke observerte de stripete buksene, mens de som har sett ham inne i all hovedsak har observert hele dressen, men da uten at han hadde på seg frakken."*

Undersøkelser som ble gjort av hvordan frakkens farge ble oppfattet på forskjellige steder og lysforhold, konkluderer med at det synes temmelig sikkert at en uoppmerksom iakttaker neppe vil gi en pålitelig fargebeskrivelse etter hukommelsen. Særlig gjelder dette i Dronningens gate og i Skippergata, der lysnivået var så lavt at nattsyn gjorde seg gjeldende, uttaler påtalemyndigheten.

8.12.6.3 Alf Brandsdal

Påtalemyndigheten bemerker innledningsvis at den ikke kan se noe i domfeltes anførsler på dette punkt som kan gi grunnlag for gjenopptakelse.

Esther Olsson forklarte til politiet at hun hadde sett en mann på ølbaren som hun syntes lignet på mannen hun hadde observert sammen med Rigmor, og som opplyste at han het Olaf Lien og bodde i Sinsen terrasse 14. Han ble ikke identifisert i 1958, og ved senere gjenopptakelsessaker har han vært ansett som mistenkelig. Påtalemyndigheten uttaler:

”Det fremkommer imidlertid av de undersøkelser og avhør tatt i forbindelse med gjenopptakelsessaken fra 1977-2001 at det var en Olav Lien som bodde på den oppgitte adressen – han leide et rom av en gammel dame. Det er således ikke noe mistenkelig med denne personen, og han har ikke oppgitt falskt navn og adresse, jf. politiets dok. 264.”

Da Esther Olsson gikk gjennom politiets fotoregister med sikte på å peke ut Olaf Lien, pekte hun også ut Alf Brandsdal som en person som lignet mannen som hadde vært sammen med Rigmor Johnsen. Hun forklarte at hun hadde sett denne personen ved pølseboden både før og etter drapet. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte Esther Olsson:

”Den personen vitnet tok ut på fotografi hos politiet er en hun stadig har sett i strøket og som også har vært i pølseboden hos henne, men hun mener nu ved nærmere ettertanke at det ikke var ham hun så den kvelden.”

Esther Olsen har således i ettertid forklart at utpekingen av Brandsdal ikke var riktig. Sett i lys av at hun også har plukket ut tiltalte og Olaf Lien som personer som ligner, kan hennes forklaring alene ikke være noe holdepunkt for at Alf Brandsdal har noe med dette drapet å gjøre. Borgarting lagmannsrett kom i 2000 med følgende konklusjon hva gjaldt Alf Brandsdal og Esther Olsens forklaringer

”Allerede på bakgrunn av en samlet vurdering av Esther Olssons ulike forklaringer i saken (jf vedlegg 18 til gjenopptakelseforklaringen) er det ikke grunn til å tro at Brandsdal har noe med saken å gjøre.”

8.12.6.4 Vitner som ikke ble ført under hovedforhandlingen

Påtalemyndigheten bemerker Torgersens henvisning til 7 vitner som ikke ble ført, og domfeltes anførsel om at påtalemyndigheten sørget for at juryen ikke fikk se eller høre vitner som kunne forklare seg til fordel for Torgersen.

Alf Brandsdal

Dette vitne ble påberopt av forsvareren, og det fremgår av rettsboken at Brandsdal satt i varetekt i Århus i Danmark. Hans utenrettslige forklaring ble dokumentert. Domfelte anfører at det i ettertid er brakt på det rene at Brandsdal trolig ikke satt i varetekt i Danmark, da hovedforhandlingen fant sted. Påtalemyndigheten viser til at dette også ble tatt opp i den forrige gjenopptakelsessaken, og refererer til lagmannsrettens bemerkninger omkring dette. Lagmannsretten uttaler at det ble foretatt undersøkelser om hvorvidt Brandsdal hadde vært i Danmark, uten at dette ble klarlagt. Anførselen om at politiet visste hvor Brandsdal var, og at de holdt noe tilbake for retten, savner ethvert grunnlag. Under enhver omstendighet, uttaler lagmannsretten, ville et avhør av Brandsdal under hovedforhandlingen ikke hatt betydning for utfallet av saken, og det vises til omtalen av Esther Olssons ulike forklaringer.

Ruth Klausen, Ragna Noreng og Gerd Kristiansen

Etter påtalemyndighetens vurdering er det ingen holdepunkter for at politiet eller påtalemyndigheten holdt disse vitneforklaringene tilbake. Sakens dokumenter og avisreferater trekker i retning av at forsvareren var kjent med disse opplysningene, men at verken han eller Torgersen ønsket å føre Klausen, Noreng og Kristiansen som vitner.

Asbjørn Gulseth

Domfelte hevder at Asbjørn Gulseths forklaring trekker i retning av at han hadde med drapet å gjøre, og deretter vises det til at påtalemyndigheten frafalt ham som vitne under hovedforhandlingen. Påtalemyndigheten viser til at vitnet ble frafalt av aktor uten at forsvareren eller Torgersen hadde noe å bemerke. Forklaringen til

Gulseth var inntatt i saksdokumentene, og må antas å være kjent for forsvareren og Torgersen.

Eilif Støleggen

Støleggen ble løslatt mot meldeplikt etter egen søknad på grunn av sykdom i familien. Det er ingen ting som understøtter påstanden om at Dorenfeldt bevisst holdt hans tilholdssted hemmelig.

William Juul Sørensen

Påtalemyndigheten viser til hva den tidligere har bemerket om dette vitnet. Det er ingen ting som tyder på at forsvareren eller Torgersen ønsket å avhøre ham under hovedforhandlingen. Det vises til at denne anførselen har vært fremmet også ved tidligere gjenopptakelsesbegjæring.

Påtalemyndigheten avslutter:

> *"For det første vil jeg bemerke at det er vårt system at påtalemyndigheten fører de vitner de mener er relevante i forhold til saken. Videre at forsvarer på vegne av tiltalte kan føre opp ytterligere vitner. Det er ikke noe påfallende ved at enkelte vitner som er avhørt i saken verken blir påberopt av påtalemyndigheten eller forsvarer. Det er heller ikke påfallende at vitner frafalles underveis. Det er retten som skal sikre at saken blir tilstrekkelig opplyst. Og selv når det foreligger enighet mellom påtalemyndigheten og tiltalte/forsvarer om at et vitne som er oppført på bevisoppgaven kan frafalles, foretar retten en kontroll og beslutter hvorvidt vitnet kan frafalles. Når det like fullt påstås at påtalemyndigheten har sørget for at juryen ikke har fått høre de nevnte vitner, til tross for at prosessen er fulgt, oppfattes dette som uttrykk for manglende forståelse for hvordan straffesaker faktisk gjennomføres.*
>
> *Ingenting av det som er anført under dette kapittelet er nye omstendigheter eller nye bevis som er egnet til frifinnelse, jf straffeprosessloven § 391 nr 3. Påtalemyndigheten kan heller ikke se at noe av det som er anført er slike forhold som gjør det "meget tvilsomt" at dommen er riktig, jf straffeprosessloven § 392 annet ledd."*

8.12.7 Kommisjonens vurderinger

8.12.7.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Etter kommisjonens vurdering har ikke domfelte anført noen nye omstendigheter eller nye bevis knyttet til spørsmålet om det var tidsmessig mulig for ham å treffe Rigmor Johnsen i krysset Karl Johans gate/Dronningens gate, eller i dette området, om kvelden 6. desember 1957. Det foreligger heller ikke i saken for øvrig nye omstendigheter eller bevis vedrørende dette forholdet, som synes egnet til frifinnelse. Heller ikke når det gjelder vitneobservasjoner av Torgersens ferd denne kvelden og natten eller observasjoner av mannen som gikk etter/sammen med Rigmor, foreligger det noe nytt etter hovedforhandlingen i 1958, som synes å være egnet til frifinnelse.

8.12.7.2 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Kommisjonen finner det tilstrekkelig å vise til uttalelser i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse, jf. kap. 8.12.4 ovenfor, som kommisjonen slutter seg til. Under hovedforhandlingen ble det ført en rekke vitner som hadde observert Torgersen og Rigmor Johnsen, og de mest sentrale vitnene visste hvem Torgersen og Rigmor Johnsen var. Det må legges til grunn at lagretten gjennom vitneførselen har kunnet danne seg et bilde av vitnenes pålitelighet og forklaringenes troverdighet.

Etter kommisjonens vurdering baserer domfelte seg på flere usikre faktorer når han anfører at det ikke var tidsmessig mulig for ham å treffe Rigmor Johnsen i krysset Karl Johans gate/Dronningens gate. Dette knytter seg både til tidspunktet han forlot Kafé Hjerterum, tidspunktet han ble observert utenfor Grand Hotell og for så vidt også med hvilken hastighet han gikk. Tidspunktet for når Rigmor forlot trikkeholdeplassen kan ikke fastslås med absolutt sikkerhet, og heller ikke med hvilken hastighet hun gikk. Når det tas hensyn til

at det er tale om små marginer, kan det ikke legges avgjørende vekt på helt nøyaktige tidsberegninger slik domfelte synes å gjøre, og konklusjonen om at han rent tidsmessig ikke har hatt mulighet til å møte Rigmor Johnsen er det ikke grunnlag for.
Kommisjonen vil dessuten legge til at det ble foretatt avstands- og tidsberegninger under etterforskingen. Vitnene som observerte domfelte og Rigmor Johnsen fikk forklare seg for retten, og politiet innhentet forklaringer for å verifisere vitnenes tidsangivelser. Det synes å være på det rene at spørsmålet om hvorvidt Torgersen kunne ha møtt Rigmor Johnsen var et sentralt spørsmål under bevisførselen.

Når det gjelder vitneobservasjonene av mannen som var sammen med Rigmor Johnsen i Dronningens gate og Skippergata, er kommisjonen enig med kjæremålsutvalget i at deres forklaringer samlet sett gir uttrykk for at mannen hadde atskillig likhet med Torgersen. Det vises blant annet til forklaringen til Olga Eriksen under den rettslige forundersøkelsen, om at *"det ikke kan være to som er så like"*. I følge Morgenbladet 5. juni 1958, skal hun under hovedforhandlingen på spørsmål fra Dorenfeldt om hun kjente igjen tiltalte, ha svart:

> *"Det kan vel vanskelig finnes to så like mennesker som Torgersen og vedkommende."*

Ifølge Dorenfeldt skal vitnet Arne Thoresen ha uttalt at domfelte var *"jævli lik"* den mannen som var sammen med Rigmor. I Aftenposten 6. juni 1958 står det om Thoresens forklaring:

> *"Frisørmesteren som sammen med sin svenn hadde vært på Postkaféen i Dronningens gate og så mannen, som fulgte etter Rigmor nedover mot Skippergaten, var neste vidne. Han uttalte seg nokså bestemt om at mannen var Torgersen, og tiltalte måtte ta på seg den blå frakken han var iført den kvelden og demonstrere sin spenstige gang i rettssalen, og vidnet følte seg enda sikrere."*

Domfelte viser i begjæringen til avhøret av Georg Syversen, som sto sammen med Thoresen utenfor Postkaféen. Domfelte opplyser videre at Syversen ikke avga forklaring under den rettslige forundersøkelsen.

Kommisjonen finner grunn til å nevne at Syversen avga vitneforklaring under hovedforhandlingen 4. juni 1958. I følge artikkel i Verdens Gang 4. juni 1958 ble han av forsvareren spurt om det var noe iøynefallende ved mannens påkledning. Syversen svarte blant annet:

> *"Nei, men det klappet i skoene hans. Det tydet på at han ikke hadde gummi på hælene."*

Det står videre i avisartikkelen:

> *"Deretter tar statsadvokaten fram et par utslitte, brune sko med hæljern som han viser lagretten.*
>
> *- Skoene ble vekselvis brukt av min bror og jeg. Jeg pleide å bruke dem på dans hver lørdag, sier tiltalte."*

Det fremgår av rettsboken at Dorenfeldt, etter Syversens vitneprov, foreviste to par sko som var funnet i tiltaltes hjem. I Kriminallaboratoriets rapport 20. februar 1958 beskrives de semskede skoene, og det står blant annet:

> *"Det er opplyst at skoene tilhørte siktede. Under ransaking i siktedes bopel natten til 7/12-57 var skoene satt i bløt da de angivelig var for små og skulle blokkes.*
>
> *Skoene er laget av grått lær og blått semsket skinn. De har lærsåle og lærhæler. Den ene sålen er gjennomslitt og hælen er sterkt nedslitt. Hælen på den andre skoen har rester av jernbeslag baktil."*

Det var på disse skoene det ble påvist reaksjon *"som synes å kunne skyldes blod"* ved dusjing av en oppløsning av vannstoffperoksyd foran på overlæret. Her fremkom det også *"raskt reaksjon på binzidinreagens"*. Kommisjonen har merket seg dette forholdet, og at domfelte har uttalt at han ikke brukte disse skoene.

Ut fra forklaringene som det vises til ovenfor og øvrige vitneforklaringer, er det kommisjonens vurdering at domfelte ikke har grunnlag for å slutte at ingen av vitneforklaringene gir støtte for at det var Torgersen som ble sett sammen med Rigmor Johnsen.

Domfelte anfører videre at ingen av vitnene som observerte mannen som var sammen med Rigmor Johnsen, observerte at han hadde på

seg en brun- og hvitstripet dress, mens flere av de vitnene som hadde observert Torgersen tidligere på kvelden hadde lagt merke til at han hadde på seg en slik. Domfelte mener at dette trekker i retning av at det ikke var Torgersen som ble observert i Dronningens gate og Skippergata.

Kommisjonen vil til dette bemerke at Torgersen hadde på seg en frakk denne kvelden som rakk omtrent til knærne. Det må antas at han hadde tatt av seg denne frakken da han var inne på Sentrum kino og da han var inne på Kafé Hjerterum. Det følger av dette at de vitnene som har observert ham på disse stedene av den grunn kan ha hatt bedre mulighet til å feste seg ved den stripete dressen. Vitnene som observerte mannen i Dronningens gate og Skippergata har forklart at vedkommende hadde på seg en frakk eller kappe. Det synes derfor å være nærliggende at disse vitnene ikke har festet seg ved hva slags klær vedkommende hadde under frakken. Undersøkelser som ble foretatt under etterforskingen viste at det var dårlige lysforhold i Dronningens gate og Skippergata.

Etter kommisjonens vurdering vil man lett få et misvisende bevisbilde ved å sammenlikne vitneobservasjoner av dressen som er gjort innendørs uten frakk, med observasjoner som er gjort under dårlige lysforhold utendørs med en frakk som rakk omtrent til knærne. Stripenes synlighet vil for øvrig variere med avstand og lysforhold. Kommisjonen vil dessuten påpeke at dette må ha vært et tema også under hovedforhandlingen. Det fremgår av rettsboken 5. juni 1958 at Dorenfeldt, etter avhøret av Arne Thoresen, fremviste domfeltes frakk og benklær. Han fremla også, med forsvarerens samtykke, rapport fra Oslo politikammer angående tiltaltes høyde.

Når det gjelder domfeltes anførsler om vitneobservasjoner etter drapet, viser kommisjonen til det som er bemerket ovenfor, jf. særlig kap. 8.5 om Ørnulf Bergersen, kap. 8.6 om Johanne Kristine Olsen og kap. 8.11 om domfeltes alibi. Forklaringen fra drosjesjåfør Lødding, inneholder etter kommisjonens vurdering, ikke noe av interesse for saken. Hans observasjon stemmer ikke med domfeltes forklaring, verken med hensyn til tidspunktet da paret syklet nedover Økernveien eller kvinnens plassering på sykkelen.

Kommisjonen har for øvrig merket seg domfeltes anførsler når det gjelder etterforskingen av Olaf Lien og Alf Brandsdal. For så vidt gjelder Olaf Lien, vises til at det i ettertid er blitt bekreftet at det bodde en person ved dette navnet i Sinsen Terrasse 14. Med hensyn til Alf Brandsdal uttaler Borgarting lagmannsrett i 2000, at det allerede på bakgrunn av en samlet vurdering av Esther Olssons ulike forklaringer, ikke er grunn til å tro at Brandsdal har noe med saken å gjøre. Kommisjonen slutter seg til dette, og kan ikke se at situasjonen er en annen i dag. Heller ikke kommisjonens undersøkelser omkring Brandsdal, jf. kap. 4.3.4 ovenfor, endrer dette standpunktet.

Domfelte gir avslutningsvis en oversikt over syv vitner som kunne ha forklart seg til fordel for Torgersen, vitner som ikke ble ført under hovedforhandlingen. Kommisjonen vil gi noen korte merknader til dette.

Det er kommisjonens oppfatning at domfelte ikke har grunnlag for å hevde at politiet visste hvor Alf Brandsdal oppholdt seg, og at hans forklaring ble holdt tilbake for retten. Det var Esther Olsson som pekte ut Brandsdal som mulig identisk med den personen som gikk sammen med Rigmor Johnsen. Hun har i den rettslige forklaringen uttalt at hun ved nærmere ettertanke er kommet til at det ikke var Brandsdal hun så den kvelden. På bakgrunn av dette ville en eventuell forklaring fra Brandsdal ikke hatt noen betydning. Kommisjonen vil også legge til at det ikke er andre opplysninger i saken enn Olssons politiforklaring, som hun senere har gått tilbake på, som skulle gi grunnlag for å anta at Brandsdal har hatt noe med drapet å gjøre.

Når det gjelder forklaringen fra Ruth Klausen, Ragna Noreng og Gerd Kristiansen, nøyer kommisjonen seg med å vise til omtalen ovenfor under kap. 7.3 og kap. 8.11.7.

Asbjørn Gulseth ble ikke ført som vitne under hovedforhandlingen. Han ble frafalt av påtalemyndigheten, og verken forsvareren eller tiltalte hadde noe å bemerke til dette, jf. rettsboken fra 11. juni 1958.

Ut fra opplysningene i saken er det, etter kommisjonens vurdering, ikke grunnlag for å hevde at Dorenfeldt holdt Støleggen tilbake som vitne, og at han uriktig opplyste at Støleggen ikke var å finne.

Til domfeltes anførsel om at vaktmann William Juul Sørensen ikke var innkalt som vitne under hovedforhandlingen, viser kommisjonen til kap. 8.10.7.7.4 ovenfor, der det bemerkes at årsaken til dette trolig var at påtalemyndigheten og forsvareren anså hans forklaring som betydningsløs.

Kommisjonen kan etter dette ikke se at det i domfeltes begjæring eller i sakens opplysninger for øvrig, foreligger særlige forhold knyttet til tidspunkter og vitneobservasjoner, som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

9 Andre forhold

9.1 Innledning

Kommisjonen har avslutningsvis funnet grunn til å omtale enkelte forhold som også har vært oppe ved tidligere gjenopptakelsessaker. Etter kommisjonens vurdering, kan disse forholdene belyse sider ved Torgersens opptreden, som gir grunn til å stille spørsmål ved hans vilje til å bidra til oppklaring av saken. Dette knytter seg til nektelsen av å avgi hårprøve m.v., den såkalte Zalgenmodellen og den såkalte Klemetsenerklæringen.

For så vidt gjelder nektelsen av å avgi hårprøve, er domfeltes begrunnelse gjengitt nedenfor i kap. 9.2.

Zalgenmodellen, som er nevnt i kap. 9.3, er ikke nevnt i domfeltes begjæring, men tas opp av påtalemyndigheten i uttalelsen 2. desember 2006. Advokat Moss har i uttalelse til kommisjonen 4. januar 2006 gitt en utførlig kommentar til påtalemyndighetens fremstilling. Spørsmålet om Zalgenmodellen ble også berørt av professor Whittaker under den muntlige høringen i kommisjonen i mars 2006.

Klemetsenerklæringen, jf. kap. 9.4 er nevnt i begjæringen som en bekreftelse på at voldtektsforsøket aldri fant sted, uten at foranledningen til denne erklæringen beskrives nærmere.

Kommisjonen vil avslutningsvis kommentere et innspill fra ti sakkyndige, som har engasjert seg i Torgersensaken til støtte for Torgersen, og et brev fra professor Eskeland 22. november 2006 med vedlegg.

9.2 Domfeltes manglende vilje til å bidra til oppklaring av saken

Spørsmålet om hvorvidt domfelte avga hårprøve i 1958 har kommisjonen drøftet i kap. 8.9 ovenfor. Det vises til kap. 8.9.2 der det redegjøres for behandlingen i 1958, og til kap. 8.9.4 om gjenopptakelsessaken 1997-2001, da spørsmålet om avgivelse av hårprøve ble tatt opp på nytt. Lagmannsrettens uttalelse om dette i kjennelsen 18. august 2000, er gjengitt i kap. 8.9. Høyesteretts kjæremålsutvalg var enig med lagmannsretten i at det ikke er holdepunkter for å mene at Torgersen avga hårprøve i 1958, og viser for så vidt til lagmannsrettens kjennelse.

I avhør av domfelte 17. desember 1957 heter det innledningsvis:

> *"På spørsmål om han er villig til å ta hårprøve fra hodet og skrittet, samt blodprøve, forklarer siktede at han finner dette idiotisk, og han forklarer at han vil snakke med sin forsvarer om dette spørsmålet før han kan ta noe standpunkt til hvorvidt han skal erklære seg villig til dette eller ikke. På spørsmål forklarer siktede videre at han fortsatt ikke er villig til å ta tannavstøpning."*

Kommisjonen har på nytt i 2005 anmodet domfelte om å avgi prøve med sikte på en DNA-analyse som kan sammenliknes med hår som i følge politiet ble funnet på offerets kåpe. Det vises til kap. 8.9.7.2.8 ovenfor, og den korrespondanse som var mellom kommisjonen og professor Eskeland. Kommisjonen konkluderte blant annet slik:

> *"Ettersom domfelte har begjært gjenopptakelse av saken, er det ikke urimelig å forvente at han også var villig til å bistå kommisjonen så langt som mulig når kommisjonen ber om det. Han var gjort kjent med at kommisjonen er klar over hans innvendinger mot å avgi prøve. Kommisjonen finner ikke grunn til å spekulere i hvilken betydning resultatet fra en slik prøve ville ha fått, enten resultatet hadde vært positivt eller negativt. For kommisjonen er det tilstrekkelig å konstatere at domfelte nekter å gi sitt samtykke."*

Kommisjonen har merket seg at domfelte, helt fra etterforskingens innledningsfase og frem til i dag, har nektet å bidra til en eventuell avklaring for så vidt gjelder hårene som ble funnet på offerets kåpe.

Kommisjonen har videre merket seg at domfelte innledningsvis var lite villig til at det skulle tas tannavstøpning. Tannavstøpning ble først tatt i april 1958.

Kommisjonen vil i denne sammenheng også vise til at andre personer som ble anmodet om å avgi hårprøve og /eller tannavtrykk, sa seg umiddelbart villige til dette.

9.3 Zalgen

Påtalemyndigheten har i sin uttalelse 2. desember 2005, kommentert en tannavstøpning som Torgersen fikk tatt i fengselet i 1960, mens han sonet dommen. Denne tannavstøpningen er ikke nevnt i domfeltes gjenopptakelsesbegjæring 5. april 2005, til tross for at den var nokså sentral under gjenopptakelsessaken 1997-2001. Påtalemyndighetens uttalelse om dette 2. desember 2005 gjengis i sin helhet:

> *"I korte trekk er "Zalgen" en tannavstøpning som Torgersen fikk fengselstannlegen til å ta av sine tenner 8. april 1960. Zalgen ble ikke kjent for påtalemyndigheten før 3. september 1999. Torgersens forsvarer og andre støttespillere hadde da kjent til Zalgen i flere måneder forut for dette. Det fremkommer av sakens dokumenter at det var professor Ståle Eskeland som hentet Zalgen fra tannlege Stensland en gang i juni 1999. Ved fremvisning av Zalgen til blant annet professor Solheim, har Solheim opplyst at han til Ståle Eskeland måtte love taushet om dette.*
>
> *Ved nærmere undersøkelse fant man at tannavstøpningen Zalgen er av Torgersens tenner, men at det var en rekke forskjeller mellom denne og avstøpningen fra 1958. Den eneste mulige forklaring de sakkyndige kan finne på disse endringene er at tennene er blitt mekanisk slipt. De britiske sakkyndige har vurdert Zalgen opp mot*

tannavtrykkene fra 1958 og kommer i sin tilleggsuttalelse fra 24./26. mai 2000 med følgende konklusjon:

> *"Vi erkjenner at tannsett kan forandre seg noe over tid på naturlig vis. Når det imidlertid gjelder Torgersens tannsett, var det ingen betydelige forandringer i fortennene i overkjeven og meget betydelige forandringer i fortennene i underkjeven i den korte perioden mellom 1958 og 1960 (min understrekning). Dette får oss til å konkludere med at endringene i fortennene i underkjeven er blitt forårsaket av ytre faktorer. Etter vårt syn overbeviser størrelsen på disse forandringene og begrensingen til bestemte tenner oss om at dette er som et resultat av en bevisst handling."*

Torgersen nekter for at han selv eller andre, for eksempel en tannlege, har slipt hans tenner. Torgersen har heller ingen forklaring på hvorfor tannavtrykket ikke har vært lagt frem tidligere, til tross for at tannbittbeviset har vært svært sentralt i samtlige gjenopptakelsessaker.

I forbindelse med at den såkalte Zalgen dukket opp ved den forrige gjenopptakelsessaken fra 1997-2001 foretok politiet en rekke undersøkelser. Samtlige nye dokumenter tilknyttet Zalgen er samlet i sakens dok. 268.

Jeg finner å kunne henvise til den grundige uttalelsen vedrørende Zalgen fra statsadvokat Frønsdal i forbindelse med behandling av gjenopptakelsessaken fra 1997-2001, jf sakens dok 257/ 596. Jeg finner også grunn til å vise til den redegjørelse statsadvokat Frønsdal har gitt i sitt brev av 7. mars 2000, jf dok 551, i Borgarting lagmannsretts saksmappe 14.

I forbindelse med at Zalgen blir omtalt i media 23. september 1999 meldte det seg et vitne, en tidligere fengselsbetjent som kunne fortelle at Torgersen i fangeskap skulle ha filt på tennene sine. Han hadde hørt dette av en eldre fengselsbetjent som skulle ha sett seansen. Det fremkom ellers av de undersøkelser man foretok ved forrige gjenopptakelsessak at eldre tjenestemenn var kjent med historien om at Torgersen skulle ha filt sine tenner.

I brev av 26. februar 2001 fra Oslo fengsel opplyses følgende;

> *"Vi vil for ordens skyld gjøre oppmerksom på at historien rundt Torgersens tenner er kjent blant eldre tjenestemenn ved anstalten, men ingen kjenner til at det er skrevet/rapportert noe i forhold til saken."*

Det er klart at slike historier som ikke kan bekreftes av de som faktisk skal ha sett dette skje, må man være varsom med å vektlegge. Imidlertid er det her på det rene at denne historien eksisterte lenge før Zalgen ble kjent. Vi har derfor en situasjon hvor historien om at Torgersen slipte sine tenner nå understøttes av det faktum at undersøkelser av Zalgen viser at tennene faktisk er slipt.

Påtalemyndigheten mener at man rent faktisk her har tilstrekkelig bevis til å fastslå at Torgersen forberedte bevisfusk. Det vises for øvrig til Oslo tingretts dom av 24. januar 2002, jf sakens dok 275, hvor Torgersen gikk til oppreisningssøksmål mot Dagbladet blant annet for det de hadde skrevet om tannfiling og manipulering av bevis. Torgersen fikk ikke medhold på dette punkt. Retten fant det tilstrekkelig sannsynliggjort at Torgersens tenner var blitt slipt av ham eller andre, samt at det var gjort for at fortennene i underkjeven ikke skulle passe med bittmerke i offerets bryst fra drapssaken i 1958."

Lagmannsretten har i sin kjennelse 18. august 2000 utførlig drøftet Zalgenmodellen på side 72 flg., og uttaler avslutningsvis:

> *"Lagmannsretten må konstatere at det er uoverensstemmelser mellom Zalgen-modellen og avtrykkene av Torgersens tenner fra 1958. Bl a er furene i underkjevens tenner – som var særlig sentrale i saken – borte på avtrykket fra 1960. Lagmannsretten finner ikke grunn til å ta standpunkt til hva dette skyldes, men utelukker at modellen som tannlege Strøm tok i 1958 ble manipulert med. Retten finner ellers grunn til å bemerke at det er påfallende at modellen fra 1960 ikke ble brakt på bane i forrige gjenopptakelsessak eller i nærværende sak før tannlege Stensland selv gjorde oppmerksom på modellen.*

Tannbittbeviset var svært sentralt i gjenopptakelsessaken fra 1970-årene og er det også i denne saken. Dersom Torgersen mente at modellen fra 1960 kunne gi et korrekt bilde av hans tenner i 1958, og han samtidig ikke hadde tillit til at modellene som de rettsoppnevnte sakkyndige har benyttet er korrekte, er det vanskelig å forstå at Zalgen-modellen ikke er nevnt tidligere."

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i sin kjennelse 28. november 2001:

"Først finner utvalget grunn til å si noen ord om den modell av Torgersens tenner, den såkalte Zalgen, som ble brakt inn i saken under lagmannsrettens behandling av gjenopptakelsesbegjæringen. Denne modellen ble laget i 1960 av tannlege Stensland, ansatt i bistilling ved Botsfengselet, etter anmodning fra Torgersen som, ifølge tannlegen, mistenkte politiet for "å file på og fikle med" de modellene tannlege Ferdinand Strøm hadde laget, for å få dem i overensstemmelse med bittmerkene. I forhold til modellen fra 1958 viser Zalgen ingen vesentlige forandringer i overkjeven, mens derimot fortennene i underkjeven viser meget betydelige forandringer. Det må, på grunnlag av blant annet uttalelse fra professorene MacDonald og Whittaker, utelukkes at disse forandringene, oppstått i tidsrommet 1958-1960, har naturlige årsaker. Ifølge disse sakkyndige skyldes forandringene en bevisst, ytre påvirkning. Torgersen har benektet at han selv eller noen tannlege har slipt hans tenner. Da det ikke synes hevdet at Zalgen er en del av beviselementene i tannbittbeviset, går utvalget ikke nærmere inn på dette, men viser til lagmannsrettens redegjørelse."

Kommisjonen vil også nevne at Zalgenmodellen ble tatt opp av professor Whittaker under høringen om tannbittbeviset, jf. kap. 8.2.7.3 ovenfor. Han viste til at det er forskjeller mellom avtrykkene tatt i 1958 og Zalgenmodellen i 1960. Omfanget av endringene er så betydelige at de ikke kan skyldes en naturlig utvikling, ifølge Whittaker.

9.4 Klemetsenerklæringen

Domfelte uttaler i begjæringen 5. april 2005:

> *"Torgersen var dømt for et voldtektsforsøk i 1955. Det var en viktig grunn til at han ble mistenkt for drapet på Rigmor Johnsen. I 1976 fikk Torgersen et brev fra ektemannen til kvinnen som var involvert. Hun var nettopp død. I brevet skriver han at hans kone hadde innrømmet overfor ham at samværet med Torgersen var frivilling og at historien om voldtektsforsøk var noe hun hadde funnet på for å dekke seg selv. Hun beklaget meget den ulykke som var blitt Torgersen til del som følge av historien."*

Påtalemyndigheten bemerker i sin uttalelse 2. desember 2005 at den oppfatter domfeltes beskrivelse av denne erklæringen som direkte misvisende, og at Torgersen selv har opplyst at han i 1976 skal ha vært i kontakt med mannen til den kvinnen han ble dømt for å ha forsøkt å ha voldtatt i 1955. Han fikk i denne forbindelse utferdiget en erklæring med følgende innhold:

> *"Oslo den 25/9 1976*
>
> *Erklæring.*
>
> *Jeg, Rolf Andreas Klemetsen født 13/9 1914 bekrefter herved at min kone Else Klemetsen ikke ble voldtatt eller forsøkt på dette av Fredrik F. Torgersen.*
> *Før min kone døde bekreftet hun at den situasjon som oppstod på løkken i 1955 var en misforståelse – og det var slik F. Torgersen fortalte.*
> *Hun beklaget meget den ulykke som ble Torgersen til del som en følge av løkke historien.*
> *Denne erklæring er gitt Torgersen etter eget ønske og uten påvirkning av Torgersen. Den er også i overensstemmelse med min hustrus ønske – hun bad meg overbringe Fredrik sin undskyldning – før hun døde.*
>
> *Rolf A. Klemetsen"*

Påtalemyndigheten viser til at denne erklæringen også var oppe under gjenopptakelsessaken fra 1997-2001. Påtalemyndigheten viser til statsadvokat Frønsdals kommentarer til denne erklæringen og hvordan påtalemyndigheten ble kjent med den. Fra Frønsdals skriv gjengis:

> *"Erklæringen gjelder voldtektssaken mot Torgersen fra 1955. Erklæringen i kopi, ble levert undertegnede av journalist Norunn Reinertsen i NRK i desember 1998. Den gjenfinnes i boken fra advokat Erling Moss på side 65. Boken er gjort til henvisningskilde av advokat Moss i forbindelse med hans mange skriv til påtalemakt og lagmannsrett.*
>
> *Ut fra at voldtektssaken fra 1955 må antas påberopt som et slags "modus operandi" under straffesaken i 1958, har spes. medarbeider Jeppesen gjort forsøk på å få nærmere klarhet omkring erklæringen. Hun har blant annet avhørt nest yngste sønn av ekteparet Klemetsen. Det vises til dokumentasjon. Han avviser at mor løy i 1955 eller at hun har gitt noen bekreftelse av det slag erklæringen fra 25.9.76 angir.*
>
> *Påtalemakten har fra man fikk overlevert kopi av erklæringen, vært interessert i å få se originalen. Det har vært opplyst at denne befant seg hos advokatene Jetne og Holm Charlsen uten at dette er blitt bekreftet.*
>
> *I forbindelse med forsøk på avhør av Torgersen, har temaet "Klemetsenerklæringen" vært fokusert. Temaet ble selvsagt tatt opp under avhøret med Torgersen den 09.03.00.*
>
> *I den forbindelse vises også til resymè av avhøret utarbeidet den 17.04.00 og egenrapport fra spes. medarbeider Jeppesen av 03.05.00, hvor det er angitt avtale om levering av erklæringen til Jeppesen. I brev av 05.04.00 fra advokat Moss anføres det at Torgersen likevel har bestemt seg for ikke å legge frem den erklæringen han angivelig har hjemme.*
>
> *Det synes klart for påtalemakten at voldtektssaken fra 1955 og "erklæringen" er trukket frem av Torgersens ikke-juridiske medhjelpere uten at dette har vært ønsket av ham. Antagelig er erklæringen en glipp som han angrer, men som han allikevel har brukt overfor kvinnelige sympatisører som bevis for at han ikke er voldtektsforbryter. Dermed er det på*

et vis sagt "A" uten at dette kan følges opp med det "B" side-element som han skylder sine støttespillere. I denne knipen har han tatt tiden til hjelp, for til slutt å søke en temmelig råtten redningsplanke.

Lagmannsretten får vurdere hvilket lys den oppståtte situasjon omkring "Klemmetsenerklæringen" setter på troverdigheten i Torgersens bestrebelser på å få gjenopptatt straffesaken fra 1958. "

Påtalemyndigheten viser til Torgersen, i avhøret som ble tatt av ham 9. april 2000, forklarte at han gjenopptok kontakt med to av sønnene til ekteparet Klemetsen på midten av 70-tallet, og at han derfor flere ganger var i leiligheten hvor Rolf Klemetsen bodde. Han forklarte at det var Rolf Klemetsen som begynte å snakke om voldtektssaken fra 1955. Torgersen tok deretter med skrivemaskin og skrev ned erklæringen. Erklæringen er således skrevet av Torgersen på hans egen skrivemaskin.

Påtalemyndigheten uttaler videre:

"Det ble også foretatt et avhør av sønnen, Tom Freddy Klemetsen, 29. desember 1998, jf dok 267/4. Han opplyser at moren døde i 1961 og faren i 1991. Han har aldri hørt at faren har hatt kontakt med Torgersen etter at han hadde sonet ferdig. Hans inntrykk var at faren "mildest talt" ble forbannet hvis Torgersens navn ble nevnt og at dette varte helt til det siste. Vitnet har heller aldri hørt om at moren skal ha sagt noe om dette til faren på dødsleiet. Han ga også uttrykk for at han ikke kan begripe at moren kunne ha sagt dette, da hun døde brått og plutselig og således aldri har hatt noe dødsleie i alminnelig forstand. Han kjenner heller ikke igjen håndskriften til faren.

Påtalemyndigheten finner grunn til å stille spørsmål ved hvorfor ikke innholdet i denne erklæringen ble forsøkt sikret på noen som helst måte av Torgersen. Hvorfor ble den ikke brakt på banen i løpet av de 16 årene Rolf Klemetsen levde etter at erklæringen ble skrevet, slik at Rolf Klemetsen kunne bekrefte det som stod der? Når man ellers registrerer hvor opptatt Torgersen har vært av å bevise sin "uskyld", er det for påtalemyndigheten helt utenkelig at han eller hans

hjelpere skulle unnlate å sikre en vitneforklaring som kunne ha bekreftet hans påståtte uskyld i voldtektsdommen fra 1955. Et annet moment er at Torgersen fortsatt nekter å levere fra seg originalen til politiet, slik at man blir avskåret fra å foreta undersøkelser."

Påtalemyndigheten uttaler avslutningsvis at dens oppfatning er at det fremstår som tilnærmet sikkert at erklæringen er fabrikkert av Torgersen. Dens eksistens svekker Torgersens troverdighet ytterligere. Påtalemyndigheten viser også til at det av saksdokumentene i voldtektssaken fra 1955, fremgår at deler av voldtektsforsøket på Else Klemetsen ble sett av vitner, og at hun hadde fysiske merker etter overfallet.

Høyesteretts kjæremålsutvalg har i kjennelsen 18. november 2001 vist til at lagmannsretten omtalte den såkalte Klemetsenerklæringen i sin kjennelse. Kjæremålsutvalget finner det klart at den såkalte Klemetsenerklæringen ikke er en ny omstendighet som støtter Torgersens krav om gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.
Under drøftelsen av om vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er til stede, uttaler kjæremålsutvalget:

"Utvalget kan heller ikke se at det foreligger andre nye omstendigheter som taler for å tillegge Torgersens forklaring større troverdighet i dag enn i 1958. De nye omstendigheter som er knyttet til den såkalte Klemetsenerklæringen og tannmodellen Zalgen, gjør ikke det."

Kommisjonen slutter seg til kjæremålsutvalgets konklusjon.

9.5 Henvendelse fra sakkyndige vedrørende de tekniske bevisene

Den 21. september 2006 mottok kommisjonen et brev fra ti partsoppnevnte sakkyndige, som alle har engasjert seg til støtte for Torgersen. Brevet er datert 18. september 2006 og undertegnet av professor dr. philos. Per Brandtzæg, professor dr. med. Trond Eskeland, professor dr. med. Per Holck, professor dr. philos. Morten Laane, professor dr. philos. Rune Halvorsen Økland, professor dr. philos. Ragnar Bye, seniorforsker dr. med. Per Flood, professor dr. philos. Klaus Høiland, forsker dr. scient. Jon Ingulf Medbø og professor DDS David Senn.

Brevet lyder:

> *"Undertegnede 10 forskere har alle inngående kjennskap til ett eller flere av de tre tekniske bevisene i Torgersen-saken – tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset. Vi overvar hele eller deler av Gjenopptakelseskommisjonens høring om de tekniske bevisene 27. – 30. mars 2006. Våre fagfelt er medisin, biologi, fysikk, kjemi, statistikk og odontologi. Vi har i mange år arbeidet med naturvitenskapelige problemstillinger, praktisk og teoretisk. Kommisjonen er kjent med våre CV-er.*
>
> *I tiden etter høringen har vi med undring og stigende uro erfart at enkelte fortsatt hevder at det er mulig å tolke de tekniske bevisene slik at Torgersen kan knyttes til drapet. Dette gjelder dessverre også representanter for påtalemyndigheten. For at det ikke skal herske noen tvil når Gjenopptakelseskommisjonen i løpet av året avgjør om Torgersen-saken skal gjenopptas, ønsker vi med dette brevet å si klart fra at en slik tolkning ikke er vitenskapelig holdbar og derfor heller ikke sannhetssøkende.*
>
> *Grunnen er enkel: De sakkyndige i 1958 verken hadde eller brukte metoder som kunne gi svar på hvorvidt de tekniske sporene på åstedet/offeret knyttet Torgersen til drapet. Likevel uttalte de sakkyndige i 1958 at tannbittbeviset, barnålbeviset og avføringsbeviset med nær 100 prosent sikkerhet knyttet Torgersen til drapet.*

Det er smertefullt å måtte erkjenne at det i vitenskapens navn ble begått elementære og alvorlige feil i Torgersen-saken i 1958. Det er like fullt vår plikt som samfunnsengasjerte fagpersoner å presisere at det er hevet over enhver rasjonell tvil at det var nettopp dette som dessverre skjedde."

Fire av de sakkyndige som har skrevet under brevet, ga forklaring for kommisjonen under den muntlige høringen i mars 2006. Brevet fremstår i det alt vesentlige som et engasjert partsinnlegg. Påstanden om at de sakkyndige i 1958 uttalte at tannbittbeviset, barnålbeviset og avføringsbeviset med nær 100 % sikkerhet knyttet Torgersen til drapet, er for øvrig vitterlig ikke korrekt. Kommisjonen finner ellers ikke grunn til å kommentere brevet nærmere, men viser til kap. 6 ovenfor om sakkyndighet i straffesaker.

9.6 Henvendelse fra professor Eskeland om mulige gjerningspersoner

Professor Ståle Eskeland har i brev med vedlegg til kommisjonen 22. november 2006, gitt opplysninger som etter hans mening trekker i retning av at det kan være andre gjerningspersoner som står bak drapet på Rigmor Johnsen. Under henvisning til atferden til Rigmor Johnsens nære familiemedlemmer, både da drapet ble begått, under hovedforhandlingen og senere, gir Eskeland en oppsummering som ikke kan tolkes på annen måte enn at han retter mistanken mot avdødes far og/eller bror/brødre.

Notatet, som fulgte vedlagt brevet, er datert 10. oktober 2005. Domfeltes begjæring ble avgitt til kommisjonen 5. april 2005, og var høsten 2005 til uttalelse hos påtalemyndigheten, som avga uttalelse 2. desember 2005. Kommisjonen ble først kjent med Eskelands notat 10. oktober 2005 ved brevet datert 22. november 2006. Kommisjonen har funnet grunn til å gjengi brevet i sin helhet, og har i gjengivelsene av brevet og notatet nedenfor utelatt navnene til de familiemedlemmene som nevnes av professor Eskeland:

> *"I kjølvannet av Finn Iunkers teaterstykke "Det skjendige drapet i Skippergata 6b" som spilles på Det Åpne Teater i disse dager, har ……., som er bror av Rigmor Johnsen, uttalt til pressen at Torgersen er skyldig. Han har også begjært midlertidig forføyning for å få stanset stykket. Ifølge radionyhetene i dag er begjæringen nå trukket tilbake.*
>
> *…… fremstår med dette som støttespiller for påtalemyndigheten. De som ikke har satt seg inn i bevisene i Torgersen-saken, kan få det inntrykk at ……., siden han er bror av Rigmor Johnsen, har opplysninger som kan underbygge påtalemyndighetens grunnløse påstand om at Torgersen er skyldig. Dette gjør det nødvendig å gjøre kommisjonen oppmerksom på følgende:*
>
> *Problemstillingen for advokat Moss og meg selv under arbeidet med Torgersen-saken har vært å analysere **alle** bevisene i forhold til **alle** som med rimelighet kunne mistenkes. Det beste ville vært om det hadde vært mulig å*

påvise hvem de(n) skyldige er. I tillegg til Torgersen, konsentrerte vi oss om personer med tilknytning til Skippergata 6b, inklusive personer i Rigmor Johnsens egen familie, fordi det er i denne kretsen de fleste drapsmenn finnes når det gjelder seksualmord. Vi kom tidlig til at vi måtte gi opp å arbeide i denne retningen, fordi politiet så godt som ikke etterforsket personer i Rigmor Johnsens nærmiljø.

Det betyr ikke at vi ikke har interessert oss for spørsmålet om hvem som drepte Rigmor Johnsen i det fortsatte arbeidet. Vi har bl.a. gjentatte ganger forsøkt å få kontakt med medlemmer av familien Johnsen, men er blitt avvist. Høsten 2005 fikk jeg imidlertid via tredjemann kjennskap til at ……. skulle være interessert i å snakke med politiet om drapet. Men det måtte skje uformelt, var beskjeden. Som bakgrunn for et slikt møte utarbeidet jeg et notat, datert 10. oktober 2005, der jeg gjennomgår tilgjengelig materiale om familien Johnsens atferd i forbindelse med etterforskningen av drapet, og den senere hovedforhandlingen. Kopi av notatet ***Bakgrunnsmateriale til bruk for avhør av/samtale med ....,*** *oversendes. Det ble ikke noe av møtet, og det var derfor heller ikke noen foranledning til å oversende notatet om familien Johnsen til kommisjonen. Etter ……. siste utspill kan det imidlertid ha en viss interesse.*

I notatet fremgår, kort fortalt:

Det er på det rene at ingen i familien Johnsen i 1957-58 hadde noen opplysninger å gi som kunne knytte Torgersen til drapet – verken under etterforskningen eller under hovedforhandlingen. Når ……. nå offentlig hevder at Torgersen er skyldig, skyldes det derfor hans egne fordommer – eller at han har noe å skjule. Mine undersøkelser viste nemlig også at medlemmer av familien Johnsen oppførte seg usedvanlig merkelig i 1957-58, uten at det ga støtet til noen etterforskning i den retning.

Slik bevisene i Torgersen-saken nå er opplyst, har det imidlertid ingen betydning for gjenopptakelsessaken å

undersøke omstendighetene omkring familien Johnsens nærmere."

Notatet er på 16 sider, og kommisjonen vil derfor kun gjengi hovedpunktene til professor Eskeland.

Brannvesenet mottok melding om brannen i Skippergata 6b, og ankom stedet kl. 01.30. De oppdaget liket i kjelleren, og politiet ankom like etterpå. I rapport fra politiavdelingssjef Laugerud 7. desember 1957 fremgår:

"Det ble opplyst at den drepte muligens kunne være en av døtrene til Johnsen som bodde i 3. etasje i samme gård. Det ble forgjeves søkt å komme i forbindelse med nevnte familie, det ble ikke svart verken på ringing på dørklokken eller sterk banking. Da åstedsundersøkelsen var kommet så langt at liket kunne flyttes og tøyets lommer undersøkes ble det funnet en trionøkkel i kåpen. Den nøklen passet til entredøren hos Johnsen. Familien Johnsen sov da vi låste oss inn. Ingen hadde hørt brannutrykkningen til gården. Det ble opplyst av familien at Rigmor Johnsen, 16 år, ikke var kommet hjem. Hun hadde gått ut ved 1900-1930 tiden om kvelden for å møte en venn."

Eskeland knytter en del kommentarer til dette forholdet, og gjengir også andre deler av politiets rapporter. Hans anførsel er at det er flere sider ved familiens atferd denne natten og ut over lørdag 7. desember som er påfallende.

I notatet kommer Eskeland inn på den forklaringen avdødes bror ga til politiet lørdag formiddag. Dette gjelder både observasjoner han gjorde av Rigmor Johnsen sammen med en gutt torsdag 5. desember 1957 og omstendigheten omkring hvordan han fikk underretning om drapet på søsteren Rigmor. Han bodde ikke sammen med familien i Skippergata 6b, men i Toftesgate. Eskeland uttaler blant annet:

"Jeg mistenker at …… ikke snakker sant når han forklarer at han først ble klar over drapet da han kom på jobben. I så fall er det jo klart at han lyver fordi han har noe å skjule. Det er mulig han var i Skippergata 6b drapsnatten, men ikke ønsker å opplyse det."

Eskeland kommenterer videre at avdødes søster fikk et illebefinnende da hun skulle forklare seg som vitne under hovedforhandlingen 6. juni 1958, og viser til rettsboken og avisartikler om dette. Han kommenterer:

> *"Det er klart at ……. "brøt sammen" i vitnerommet før hun skulle avhøres. Hun har nok ikke besvimt. En ung kvinne besvimer ikke av stress. Det er mer sannsynlig at hun av en eller annen grunn er blitt desperat over å skulle forklare seg. Hvis hun ikke hadde noe vesentlig å fortelle virker dette merkelig. Hvis hun derimot visste ting som hun ikke kunne fortelle, ville det å bryte sammen, eventuelt simulere et sammenbrudd, være en måte å unngå å måtte forklare seg."*

Eskeland gir avslutningsvis en oversikt over hvem i avdødes familie som avga forklaring under etterforskingen og hovedforhandlingen. Han påpeker at det manglet avhør av helt sentrale familiemedlemmer, og dessuten at avhørene er svært lite grundige.

Han omtaler også en telefonsamtale han hadde i 1999 med avdødes bror, som kom med en uttalelse som Eskeland oppfattet *"som en klar trussel om å ta livet av Torgersen."* I tilknytning til dette nevner Eskeland en episode i mai 2005, da Torgersen ble slått kraftig i ansiktet av tre menn da han skulle låse seg inn i huset hvor han bodde. Torgersen har opplyst at han tror at to av disse var østeuropeere. Eskeland uttaler at det ikke foreligger konkrete opplysninger om hva som lå bak dette overfallet, men han går langt i å antyde at avdødes familie kan vite noe om dette.

Eskeland gir til slutt i notatet sitt generelle syn:

> *"Jeg er sikker på at Torgersen er uskyldig. Altså er det en eller flere andre skyldige. Jeg er temmelig sikker på at de(n) skyldige finnes i gården i Skippergata 6b eller var kjent i gården.*
>
> *Jeg er også temmelig sikker på at det den dag i dag finnes personer som vet noe om hvem som drepte Rigmor. Jeg synes familien Johnsens atferd, herunder ……. atferd, den*

gangen og i 1999, er påfallende. Det kan bety at de vet noe og/eller at noen av dem har vært innblandet i drapet. …….."

Og han fortsetter

"Det er mulig vi står overfor en incestsak der far og/eller bror/brødre var innblandet. Kanskje hadde de noe med drapet å gjøre (en situasjon som kom ut av kontroll?) eller kanskje var de redd for at incesten skulle bli kjent, selv om de ikke hadde noe med drapet å gjøre.

Jeg tror det var flere om drapet. Ellers kunne ikke liket ha vært plassert i kjelleren der hvor det ble funnet. De måtte forsere minst en "halvvegg" i kjelleren, i det liket er brakt ned gjennom døren fra trappeavsatsen der drapet har skjedd, og ikke gjennom lemmene i gårdsrommet, slik politiets drapsteori forutsetter."

Etter kommisjonens vurdering har professor Eskeland overhodet ikke holdepunkter for å anta at Rigmor Johnsens far og/eller bror/brødre hadde noe med drapet å gjøre. Det er ingen opplysninger, verken i saksdokumentene eller i Eskelands brev/notat som understøtter en slik teori, og påstandene fremstår som oppkonstruerte og spekulative.

10 Samlet vurdering

10.1 Straffeprosessloven § 391 nr. 1

I begjæringen anføres det at det under saken ble begått en rekke straffbare handlinger som må ha hatt betydning for domfellelsen, og det trekkes frem fire forhold som hver for seg og samlet gjør at Torgersen har krav på at saken gjenopptas i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 1. Disse fire forholdene er behandlet ovenfor under kap. 7.2 til kap. 7.5. Kommisjonen har i kap. 7.6 drøftet mulige andre forhold som eventuelt kunne begrunne gjenopptakelse etter denne bestemmelsen. Vilkårene for gjenopptakelse etter denne bestemmelse er beskrevet i kap. 7.1 ovenfor.

Domfelte beskylder flere personer for manipulering av bevis, løgnaktighet m.v og stiller seg kritisk og tvilende til vitneforklaringer og sakkyndige uttalelser som går ham i mot. Selv om man ved bevisvurderingen selvsagt skal ta hensyn til mulige feilkilder som foreligger ved vitneobservasjoner, sakkyndige uttalelser m.v., kan enkelte av domfeltes innvendinger til tider synes teoretiske og spekulative.

Domfeltes påstander innebærer i realiteten at et stort antall personer innen politiet og påtalemyndigheten, og blant sakkyndige og vitner, har begått straffbare handlinger og forklart seg falskt i den hensikt å ramme Torgersen. Etter kommisjonens vurdering er en slik beskyldning helt uten holdepunkter.

Kommisjonen har vurdert domfeltes anførsler vedrørende de fire forholdene som nevnes konkret i begjæringen. Kommisjonen har også gjennomgått de deler av saken hvor domfelte synes å anføre at vitner kan ha forklart seg falskt, mot bedre vitende eller lignende, og der politiet/påtalemyndigheten og/eller de sakkyndige påstås å ha manipulert bevis eller unndratt opplysninger m.v. Kommisjonen finner ikke holdepunkter for at det forholder seg slik domfelte gjør gjeldende.

Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunnlag for å hevde at noen av aktørene i saken har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken eller at vitner har gitt falsk forklaring. Vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 er ikke til stede.

10.2 Straffeprosessloven § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd

10.2.1 Generelt

Høyesteretts kjæremålsutvalg har i sin kjennelse 28. november 2001 uttalt seg generelt om kravet til gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd. Kommisjonen vil igjen vise til dette, jf. også kap. 5 ovenfor:

> *"Ved avgjørelsen av krav om gjenopptakelse etter § 391 nr. 3 og § 392 annet ledd er det av vesentlig betydning at når den dømmende rett har funnet at det ikke er rimelig tvil om tiltaltes skyld, er det skjedd på grunnlag av umiddelbar bevisførsel. Bevisførselen ved krav om gjenopptakelse er derimot middelbar - eventuelt supplert med gransking og muntlige forhandlinger av begrenset karakter i forhold til forhandlingene for den dømmende rett. Bevisumiddelbarhet - at den dømmende rett selv skal høre tiltalte og vitnene - er et bærende prinsipp i straffeprosessen. Ved de forklaringer som avgis, og de tilføyelser, endringer og avklaringer som skjer gjennom eksaminasjon i retten, og ved det inntrykk som formidles gjennom den personlige opptreden i rettssalen, får den dømmende rett normalt et langt bedre grunnlag for å vurdere troverdigheten og holdbarheten av forklaringer enn man kan få ved lesing av dokumenter der forklaringene er nedtegnet."*

Kjæremålsutvalget uttaler videre:

> *"Lagretten må forutsettes å ha bygget på en samlet vurdering av det bevismateriale som ble presentert. Og det vil i sin alminnelighet kunne antas at enkelte bevis har spilt en mer fremtredende rolle enn andre. Men utover dette må*

den domstol som tar stilling til gjenopptakelsesspørsmålet, vise tilbakeholdenhet med å forutsette hvorledes lagretten har vektlagt enkelte bevis i forhold til andre."

Dette gjelder også for kommisjonens vurderinger.

10.2.2 Straffeprosessloven § 391 nr. 3

Kommisjonen har i kap. 8.1 ovenfor redegjort nærmere for vilkårene for gjenopptakelse når det foreligger nye omstendigheter eller bevis.

Omstendigheter og bevis er nye når de ikke har vært fremme for den dømmende rett, og dermed ikke kunne påvirke dommens innhold. Nye sakkyndigerklæringer kan bli ansett som nye bevis, selv om de ikke er basert på nytt bevismateriale, i hvert fall hvis evalueringen er basert på ny faglig innsikt som har alminnelig tilslutning fra fagmiljøet. Vurderingstemaet vil være betydningen av de nye omstendigheter eller bevis dersom de hadde foreligget for retten da saken ble pådømt, sett i sammenheng med de øvrige bevis og omstendigheter som forelå for den dømmende rett.

I nærværende sak er det, etter hovedforhandlingen i 1958, innhentet en rekke nye opplysninger, blant annet nye vitneforklaringer. Kommisjonen viser blant annet til politiets etterforsking under gjenopptakelsessaken i 1997-2001, der både tidligere og nye vitner ble avhørt. Det er også fra annet hold kommet ny informasjon til saken, og kommisjonen har foretatt nye vitneavhør.
I tillegg til dette er det utarbeidet nye sakkyndige rapporter, både i tilknytning til tidligere gjenopptakelsessaker og i forbindelse med nærværende sak. Den muntlige høringen bidro til å utdype og supplere noen av de sakkyndige uttalelsene som forelå vedrørende deler av de tre tekniske bevisene.

Selv om nye vitneforklaringer, nye sakkyndige uttalelser og annen ny informasjon som er fremkommet etter hovedforhandlingen i 1958 kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis, synes de etter kommisjonens vurdering ikke å være egnet til frifinnelse eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere

rettsfølge. Kommisjonen har vurdert de nye bevisene og omstendighetene i sammenheng med øvrige bevis og omstendigheter som forelå for lagretten i 1958.

10.2.3 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Når det gjelder vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, viser kommisjonen til den generelle omtalen i kap. 8.1 ovenfor. Vurderingstemaet for kommisjonen i nærværende sak, er om det foreligger særlige forhold som gjør *det "meget tvilsomt"* om dommen er riktig.

For kommisjonen synes det som at domfelte først og fremst reiser teoretisk tvil om vitneforklaringer og sakkyndige uttalelser som går ham i mot for å få bevisbildet til å passe med sitt alternative hendelsesforløp.
Kommisjonen har merket seg at denne oppkonstruerte tvilen ikke er begrenset til å gjelde ett, eller et fåtall, av bevisene i saken, men det er et gjennomgående trekk i begjæringen.

Under henvisning til kap. 5 ovenfor vil kommisjonen påpeke at det under hovedforhandlingen ble ført 71 vitner og det var 19 sakkyndige som avga forklaring. Det ble dokumentert og forevist en rekke dokumenter, fotografier og gjenstander. Det må legges til grunn at eventuelle spørsmål og uklarheter som måtte ha oppstått i etterkant av politiforklaringene og forklaringene avgitt under den rettslige forundersøkelsen, ble søkt avklart gjennom vitneavhørene. På samme måte har de sakkyndige fått anledning til å utdype sine skriftlige sakkyndigrapporter og svare på spørsmål fra partene og retten.

Lagretten har således truffet sin kjennelse på grunnlag av den umiddelbare bevisførselen under hovedforhandlingen, og på en samlet vurdering av bevisene.

Domfeltes anførsler er nærmere drøftet i kap. 8 ovenfor. Kommisjonen har i tilknytning til den enkelte anførsel vurdert om

vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er oppfylt, og det vises til disse.

Etter kommisjonens vurdering foreligger det ikke særlige forhold ved bevisene i saken, slik de forelå i 1958, som gjør det *"meget tvilsomt"* om dommen er riktig. Kommisjonen kan ikke se at dette, med tillegg av opplysninger som er kommet til saken etter 1958, kan bedømmes annerledes i dag.

Ut over dette kan kommisjonen heller ikke se at det foreligger *"særlige forhold"* ved etterforskingen, saksbehandlingen, rettsbehandlingen eller øvrige sider av saken som gjør det *"meget tvilsomt"* om dommen er riktig.

Det er videre kommisjonens oppfatning at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd heller ikke ville ha vært til stede, dersom det skulle foretas en bedømming ut fra dagens regel, som kun krever at det er *"tvilsomt"* om dommen er riktig.

******

På bakgrunn av det som er bemerket ovenfor, finner kommisjonen at vilkårene for gjenopptakelse ikke er til stede og at begjæringen ikke kan føre frem

Avgjørelsen er enstemmig.

******

Konklusjon:

Gjenopptakelsesbegjæringen i sak nr. 2004-00071 tas ikke til følge.

*****

Janne Kristiansen Helen Sæter

Vidar Stensland Svein Magnussen Øystein Mæland